DE SPONSALIBUS ET MATRIMONIO

TRACTATUS SYNOPTICUS

CATHOLIC BOOK AGENCY
PIAZZA PONTE S. ANGELO, 28
ROME (ITALY)

Typographia dicta " Les Presses Gruuthuuse " Brugis (Belgii).

Theologia Brugensis

AL. DE SMET, S. T. D.

DE SPONSALIBUS ET MATRIMONIO

TRACTATUS SYNOPTICUS

Sacramentum hoc magnum est.
Ad Eph., V, 32.

EDITIO SCHOLARIS ALTERA
ad normam Codicis exarata.

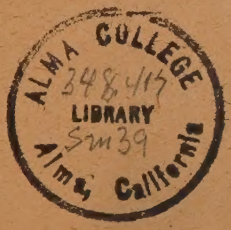

CAR. BEYAERT, Editor Pontificius, BRUGIS
1927

30252

IMPRIMATUR:

Brugis, 22 Julii 1927.

H. VAN DEN BERGHE, Vic. Gen.

LECTORI.

Clarissimus et doctissimus Auctor, Eximius Dominus Al. De Smet, S. T. D., cujus nomen non immerito in universa re theologica, ast potissimum in re matrimoniali cum laude mundum pervasit cujusque obitum nemo non doluerit, quasi in suiipsius suaeque doctrinae memoriam et in instrumentum maximae utilitatis, hunc *tractatum synopticum* reliquit sacerdotibus ministerio animarum addictis, sacerdotii tyronibus eidem ministerio se accingentibus. Perdilecto magistro sint laudes quod, invita ab annis tam labili sanitate, vires suas insumpsit huic manuali parando et ita quidem ut, eo die quo ultimo morbo ab omni ulteriori labore abstinere deberet, opus esset substantialiter saltem perfectum.

En, benevole Lector, exhibebit tibi hic *Tractatus synopticus* eam ex parte dogmatica seu speculativa et ex parte morali et canonica seu practica doctrinam quae ut essentialis retinenda et in praxim deducenda visa est, neglectis his omnibus quae ad sic dictum apparatum scientificum vel ad ulteriorem haud necessariam explicationem pertinent. Nihilominus, pro studiosioris lectoris utilitate et commodo, pedissequum sequitur hoc manuale locupletissimum illum tractatum theologico-canonicum *de Sponsalibus et Matrimonio,* cujus hoc eodem anno 1927 editionem quartam luce donavit eximius Auctor. Eaedem sunt divisiones eaedemque earum subdivisiones, iidem sunt numeri marginales; — neque mirabitur proinde Lector si, pro indole minus essentiali rerum tractatarum, hinc inde numeri quidam penitus omissi fuerint.

Faxit Deus ut, sicut reliqua eximii Auctoris opera theologica, etiam hoc multum conferat sacerdotibus ministerio animarum allaborantibus.

INDEX RERUM ANALYTICUS

PROLEGOMENA.

Praefatio v
Index bibliographicus xv

LIBER PRIMUS

DE SPONSALIBUS

CAPUT I

De natura sponsalium.

Art. 1ª. De notione, divisione et convenientia sponsalium 3
Art. 2ª. De elemento constitutivo sponsalium seu de consensu 4
Art. 3ª. De subjecto sponsalium 8
Art. 4ª. De adjunctis sponsalium. 8

CAPUT II

De effectibus sponsalium 9

CAPUT III

De impedimentis sponsalium 11

CAPUT IV

De sponsalium dissolutione 12

CAPUT V

De sponsalium regimine 15

APPENDIX

De proclamationibus antenuptialibus.

1. De legis existentia, subjecto ac gravitate 17
2. De loco, frequentia, tempore et forma observandis 18
3. Notiones domicilii et quasi-domicilii 19
4. Causae deobligantes 27
5. Obligatio revelandi impedimenta 29

Scholion. Statuta legis civilis circa proclamationes et oppositiones . . 32

LIBER SECUNDUS

DE MATRIMONIO

PARS PRIMA

De matrimonio universim spectato

Sectio Prima

De contractu matrimoniali seu de matrimonio in fieri.

Caput I

De contractu matrimoniali ut est in officium naturae.

Disputatio prima

De natura contractus matrimonialis.

Art. 1°. De notione et origine contractus matrimonialis. 34
Art. 2°. De fine matrimonii. 38
Art. 3°. De honestate matrimonii. 40

Disputatio secunda

De elemento constitutivo contractus matrimonialis seu de Consensu.

Art. 1°. De consensu matrimoniali in genere 42
Art. 2°. De defectibus consensus (remissive) . . . . . .
Art. 3°. De formalitatibus consensus matrimonialis
§ I. Formalitates observandae
I. Pro valore 47
II. Pro liceitate 54
III. Casus excepti 57
§ II. Quaenam matrimonia illis sint obnoxia
I. Principia 61
II. Applicationes et normae. 62
Art. 4°. De consensu conditionato 66
Scholion. Variae species matrimonii 70

Caput II

De contractu matrimoniali ut est sacramentum.

Disputatio prima

De existentia sacramenti matrimonii.

Contractum matrimonialem inter baptizatos esse sacramentum novae Legis, probatur dogmaticè et historicè 75

Disputatio secunda

De nexu inter contractum et sacramentum.

Sacramentum esse ipsum contractum inter christianos probatur, ac errores oppositi refutantur 78

Disputatio tertia

De natura sacramenti matrimonii, ejus ministro, subjecto, effectu ac caeremoniis.

Art. 1ª. De natura sacramenti 81
Art. 2ª. De ministro sacramenti 82
Art. 3ª. De effectibus sacramenti 84
Art. 4ª. De subjecto sacramenti 85
Scholion. De modo agendi parochi quoad assistentiam matrimonio indigni . 88
Art. 5ª. De caeremoniis sacramenti matrimonii
1. Ritus hodierni 90
2. Ritus antiqui 93

Sectio Secunda

De vinculo conjugali seu de matrimonio in facto esse

Caput I

De natura vinculi conjugalis.

Art. 1ª. De debito conjugali
§ I. De legitimitate usus matrimonii 96
§ II. De jure et obligatione ad usum matrimonii
1° Existentia juris et obligationis 103
2° Principia quae moderantur exercitium juris utendi matrimonio . 105
Scholion I. De usu matrimonii dubie validi 112
II. De onanismo 113
Art. 2ª. De cohabitatione
§ I. De jure et obligatione ad cohabitationem 122
§ II. De separatione a toro et cohabitatione
Separatio a tecto 123
Separatio a toro 128
Art. 3ª. De mutuo amore et adjutorio 128
Art. 4ª. De cura et educatione prolium 129

Caput II

De effectibus vinculi conjugalis.

1. Distinctio familiae 132
2. Participatio uxoris in statu viri 132
3. Peculiaris propinquitas 132
4. Legitimitas prolium 133

Caput III

De proprietatibus vinculi conjugalis.

Art. 1°. De unitate vinculi conjugalis. 138
Art. 2°. De indissolubilitate vinculi conjugalis
§ I. De indissolubilitatis lege coram jure naturae 144
§ II. De indissolubilitatis lege coram jure positivo divino. 148
§ III. De derogationibus in lege indissolubilitatis
1° De dissolutione vinculi per libellum repudii 149
2° De dissolutione vinculi per potestatem Romani Pontificis . . 150
3° De dissolutione vinculi per professionem religiosam. . . . 154
4° De dissolutione vinculi conjugalis in casu apostoli
a/ fundamentum scripturisticum 156
b/ objectum privilegii 157
c/ conditiones 158
§ IV. De absoluta indissolubilitate matrimonii rati et consummati
Doctrina Ecclesiae 165
Doctrina SS. Patrum et scriptorum ecclesiasticorum . . . 167
Documenta difficiliora 168
Scholion I. Disciplina ecclesiae schismaticae et protestanticae . . . 169
Scholion II. De bonis matrimonii 170
Parergon. De divortio civili
§ I. Notitia historica 171
§ II. Dispositiones codicis civilis Belgici 174
§ III. Crisis legis divortii civilis et separationis corporum. . . . 176
§ IV. Corollaria moralia 177
Scholion. Quomodo tractandi divortio separati 185

Sectio Tertia

De Regimine Matrimonii

I. De regimine matrimonii fidelium
Jura Ecclesiae 187
Jus et officium Principis civilis 193
Scholion I. Subjectum activum potestatis Ecclesiae 194
Scholion II. Subjectum passivum potestatis Ecclesiae 195
II. De regimine matrimonii infidelium 195
III. De regimine matrimonii inter fidelem et infidelem. 197
Scholion I. De subjectione infidelium regimini matrimonii Ecclesiae. 198
Scholion II. Circa jus Status civilis subditos sterilizandi . . . 199
Scholion III. Doctrina protestantica circa regimen matrimonii . . 200
Parergon I. Fata Ecclesiae circa regimen matrimonii 200
Parergon II. De matrimonio civili
Notio 201
Praeparatio 202
Introductio 202
Legislatio nostra circa matrimonium civile 203
Crisis legislationis civilis cum conclusione practica 204

PARS SECUNDA

De impedimentis matrimonii

Sectio Prima

De impedimentis matrimonii in genere.

§ 1. Notio et species impedimenti 207
§ 2. De potestate statuendi impedimenta 211
§ 3. Scholia canonica et moralia 211

Sectio Secunda

De impedimentis matrimonii in specie.

Prooemium. Catalogus impedimentorum:
Canonicorum 217
Juris civilis Belgici 218

Caput I

De impedimentis impedientibus.

Quaestio praevia. De interdicto Ecclesiae 220
Art. 1ª. De impedimento voti 221
Art. 2ª. De impedimento cognationis legalis 222
Art. 3ª. De impedimento mixtae religionis:
1. Notio matrimonii mixti 225
2. Valor et illiceitas 225
3. Dispensationis necessitas, cautelae, causae 226
4. Officium parochi et confessarii 229
Appendix. De dissensu parentum. 233

Caput II

De impedimentis dirimentibus.

Disputatio prima

De impedimentis dirimentibus improprie dictis, ex defectu consensus.

Art. 1ª. De defectu discretionis et amentia 235
Art. 2ª. De ignorantia et errore
§ 1. De ignorantia 236
§ 2. De errore 237
Art. 3ª. De fictione et simulatione 241
Art. 4ª. De vi et metu 242

Disputatio secunda

De impedimentis dirimentibus propriè dictis.

Art. 1°. De impedimento aetatis 245
Art. 2°. De impedimento impotentiae 247
Art. 3°. De impedimento ligaminis 256
Art. 4°. De impedimento voti et ordinis 257
Art. 5°. De impedimento disparitatis cultus 263
Art. 6°. De impedimento consanguinitatis 266
Art. 7°. De impedimento affinitatis 275
Art. 8°. De impedimento publicae honestatis 280
Art. 9°. De impedimento cognationis spiritualis 283
Art. 10°. De impedimento cognationis legalis (remissive). 287
Art. 11°. De impedimento raptus 287
Art. 12.° De impedimento criminis 291

Appendix I

De officio parochi et confessarii.

Punctum I. Examen nupturientium:
a parocho 297
a confessario 304
Punctum II. Instructio sponsorum et conjugum:
a parocho 304
a confessario 305
Punctum III. Inscriptio in registro 307

Appendix II

De processu matrimoniali 309

PARS TERTIA

De dispensationibus matrimonialibus

Disputatio praevia. De remedio adhibendo in casu detecti impedimenti:
ante matrimonium contrahendum 314
post matrimonium contractum 316

Caput I

De notione dispensationis matrimonialis.

Notio et divisio 321

Caput II

De auctore dispensationis matrimonialis.

Art. 1°. De Romano Pontifice et SS. Congregationibus. 327

Art. 2ª. De Episcopo seu Ordinario 330
§ I. De objecto potestatis Ordinarii:
ordinariae 331
delegatae 336
§ II. De natura potestatis Ordinarii 338
§ III. De subjecto activo et passivo potestatis Ordinarii 339
§ IV. Principia potestatis interpretationem ac exercitium moderantia . 341
Art. 3ª. De sacerdote
§ I. De objecto potestatis sacerdotis 346
§ II. De natura potestatis sacerdotalis 349
§ III. De subjecto passivo potestatis 350
§ IV. Principia potestatis interpretationem et exercitium moderantia . 351

Caput III

De causis dispensationis matrimonialis.

Art. 1ª. De causis dispensationis in genere 352
Art. 2ª. De causis dispensationis in specie 353

Caput IV

De dispensatione matrimoniali petenda.

Art. 1ª. Quaenam et cujusnam fori dispensatio sit petenda 359
Art. 2ª. Quo instituendus sit recursus. 362
Art. 3ª. A quonam instituendus sit recursus 362
Art. 4ª. De ipso recursu instituendo:
Inserenda in supplica 364
Confectio supplicae. 369
Scholion. De expensis et taxationibus 370

Caput V

De dispensationis concessione et executione.

Disputatio Prima. De concessione et executione dispensationis in ordine ad matrimonium contrahendum 371
Art. 1ª. De dispensationibus apostolicis
§ 1. De concessione dispensationis 372
§ 2. De executione dispensationis in forma commissoria
Punctum I. Executor dispensationis 374
Punctum II. Modus eam exequendi:
pro foro externo:
praevia ad fulminationem 376
fulminatio 382
pro foro interno sacramentali
praevia ad fulminationem 385
fulminatio 387
pro foro interno extrasacramentali 388

Art. 2ᵉ. De dispensationibus episcopalibus
§ 1. De concessione dispensationis episcopalis 389
§ 2. De executione dispensationis episcopalis in forma commissoria . 392
Art. 3ᵉ. De dispensationibus sacerdotalibus 392
Disputatio secunda. De concessione et executione dispensationis in ordine ad matrimonium contractum convalidandum:
Art. 1ᵉ. De convalidando matrimonio per simplicem dispensationem . . 395
Art. 2ᵉ. De convalidando matrimonio per sanationem in radice . . . 397

Caput VI

De vitiis dispensationis eorumque sanatione.

§ I. Vitia:
ex parte actus concessionis 401
ex parte executionis 403
§ II. Sanatio vitiorum:
ex parte actus concessionis 403
ex parte executionis 405

ALLEGATUM

Formulae supplicarum pro dispensatione necnon aliae formulae variae . . 407
Index alphabeticus 419

INDEX BIBLIOGRAPHICUS (1).

AICHNER, *Compendium juris ecclesiastici,* 10ª ed., Brixinae, 1925.

ANTONELLI, *Medicina pastoralis in usum confessariorum et curiarum ecclesiasticarum,* 2 vol., Romae, Pustet, 1905 (2ª ed., 1907 et 3ª ed., tribus voluminibus, 1909).

— *De conceptu impotentiae et sterilitatis relate ad matrimonium,* Pustet, 1900.

— *Pro conceptu impotentiae et sterilitatis relate ad matrimonium,* Pustet, 1901.

— *De mulieris excisae impotentia ad matrimonium,* Pustet, 1913.

ARENDT, *Relectio analytica super controversia de impotentia feminae ad generandum,* Romae, 1913.

— *Circa controversam validitatem matrimonii feminae excisae — Diatriba pro sanctitate pacti conjugalis,* Romae, 1923.

AUGUSTINE, *A Commentary on the new Code of Canon Law,* St Louis, Herder, 1919, Vol. V: *marriage Law and matrimonial Trials.*

AYRINHAC, *Marriage Legislation in the new code of canon law,* New-York, 1919.

BASSIBEY, *Le Mariage devant les tribunaux ecclésiastiques,* Paris, 1899.

— *De la clandestinité dans le mariage,* Paris, 1904.

BLAT, *Commentarium textus Codicis juris canonici,* Liber III, De rebus — Pars 1ª, *De Sacramentis,* Romae, ed. 2ª, 1924.

BOUDINHON, *Le mariage et les fiançailles,* 8e éd. (*Ne temere*) Paris, 1912.

— *Le Mariage religieux et les procès en nullité,* Paris, 1900.

BUCHBERGER, *Kirchliches Handlexicon,* München, 1907-1911, V° *Ehe, Eherecht, Ehescheidung.*

CAPPELLO, *Tractatus canonico-moralis de sacramentis, juxta codicem juris canonici.* Vol. III: *De matrimonio,* Taurinorum Augustae, 1923.

CARON, *De l'alliance ou affinité — Etude d'histoire et de droit comparé,* Paris, 1901.

CERATO, *Matrimonium a Codice juris canonici integre desumptum,* Patavii, 3ia ed., 1920.

CHELODI, *Jus matrimoniale juxta Codicem juris canonici,* Tridenti, 1909, editio 3ia, 1921 — lib. 8.

(1) Ampliorem bibliographiam cupientes ad majorem editionem remittimus, cum hic solummodo illa notemus opera, quae decursu hujus compendii citantur, vel quae ad rem matrimonialem magis directe respectum habent.

CLAEYS BOUUAERT-SIMENON, *Manuale juris canonici,* Gandae et Leodii, 1ª ed., 1924; 2ª ed., 1926.

Conférences ecclésiastiques de Paris sur le Mariage, 5 vol., Paris, 1775.

DAELS, *Voor moeder en zuigeling,* Leuven-Leiden, 1918.

— *Het bakersboek,* Leuven-Leiden, 1918.

DAY, *Marriage, divorce and morality.* London. 1912.

DE BECKER, *De Sponsalibus et Matrimonio — Praelectiones canonicae,* 2ª ed., Lovanii, 1903.

DE SMET, *Praxis matrimonialis ad usum parochi et confessarii,* Brugis, 1920.

DURIEUX, *Les Dispenses matrimoniales — Etude historique, théorique et pratique,* Le Puy, 1913.

— *Le Mariage en droit canonique,* Paris, 4° éd., 1924.

EICHMANN, *Das katholische Mischeherecht nach dem Codex Juris canonici,* Paderborn, 1921.

ESCHBACH, *Disputationes physiologico-theologicae,* 2° ed., Romae, 1911.

— *Casus de foeminae impotentia,* Romae, 1899.

ESMEIN, *Le Mariage en droit canonique,* 2 vol., Paris, 1891.

FAHRNER, *Geschichte der Ehescheidung in kanonischen Recht,* 1° Theil, Freiburg i. B., 1903.

— *Das Eherecht im neuen kirchlichen Gesetzbuch,* Strassburg, 1918.

FARRUGIA, *De matrimonio et causis matrimonialibus,* Taurini-Romae, 1924.

FERRERES, *Los esponsales y el matrimonia,* 5ª ed., Madrid, 1911.

— *De vasectomia duplici necnon de matrimonio mulieris excisae,* ed. altera, Madrid, 1913.

FEYE, *Dissertatio canonica de matrimoniis mixtis,* Lovanii 1847.

— *De Impedimentis et dispensationibus matrimonii,* Lovanii, 4ª ed., 1893.

FOURNERET, *Le domicile matrimonial — Principes juridiques, évolution historique,* Paris, 1906.

— *Le mariage chrétien, Paris,* 1919.

FREISEN, *Geschichte des canonischen Eherechts bis zum Verfall der Glossenlitteratur,* 2° Aufl., Paderborn, 1893.

FRIEDBERG, *Das Recht des Eheschliessung in seiner geschichtlichen Entwicklung,* Leipzig, 1865.

GASPARRI, *Tractatus canonicus de Matrimonio,* Parisiis, 3ª ed., 1904, 2 vol.

GENESTAL, *Histoire de la legitimation des enfants naturels en droit canonique,* Paris, 1905.

GENNARI-BOUDINHON, *Consultations de morale, de droit canonique et de liturgie,* 1re Partie: *Morale,* 2 vol., Paris, 1907. Consultations, 20, 41, 42, 46, 118, 119, 125, 127, 128, 135. — 2e Partie: *Droit canonique,* 2 vol., Paris, 1907. Consultations, 6, 64, 66 et 71. — *Questions de morale, de droit canonique et de liturgie,* Paris, 1912, 6 vol.

GIOVINE, *De dispensationibus matrimonialibus,* 2 vol., Neapoli, 1863.

GÖLLER, *Das Eherecht im neuen kirchlichen Gesetzbuch,* Freiburg i. B., 1918.

HARING, *Grundzüge des katholischen Kirchenrechtes,* Graz. 1910, 2e Aufl., 1924, p. 376-557.

— *Das Eherecht auf grund des Codex Jur. can.,* Lintz, 1918.

HEINER, *Grundriss des katholischen Eherechts,* 6 Aufl., Münster, 1910.

HILLING, *Das Eherecht des Codex juris canonici,* Freiburg i. B., 1927.

HOWARD, *A History of matrimonial institutions,* Chicago and London, 1904.

IGLESIAS, *Brevis commentarius in Facultates quas S. C. de P. F. dare solet missionariis,* Taurini-Romae, 1924.

KNECHT, *Grundriss des Eherechts,* Freiburg i. B., 1918.

KNOCH, *L'Onanisme conjugal et le tribunal de la Pénitence,* Liége, 1914.

— *L'Education de la chasteté,* Liége, 1914.

KUTSCHKER, *Das Eherecht der katholischen Kirche nach seiner Theorie und Praxis,* 5 B., Wien, 1856-1857.

LEGA, *Praelectiones de judiciis ecclesiasticis,* l. IIs, vol. IVm (in specie Part. III, tit. VII): *De Processu judiciali in causis matrimonialibus.*

LEHR, *Le mariage, le divorce et la séparation de corps dans les principaux pays civilisés,* Paris, 1899.

LEITNER, *Lehrbuch des katholischen Eherechts,* Paderborn, 3e Aufl., 1920.

— *Handbuch des katholischen Kirchenrechts,* 4e Lieferung: *Sakramente,* Regensburg, 1921.

LEMAIRE, *Le mariage civil,* Paris, 1910.

LINNEBORN, *Grundriss des Eherechts nach dem Codex jur. can.,* Paderborn, 1919.

MARTIN, *De matrimonio et potestate ipsum dirimendi Ecclesiae soli propria,* Lugdunio-Parisiis, 1844, 2 vol.

MERCHELBACH, *Quaestiones de castitate et luxuria,* Liége, 1926.

NOLDIN, *De Jure matrimoniali juxta Codicem J. C.,* Lincii, 1919.

— *De sexto praecepto et de usu matrimonii,* 10a ed., Œniponte, 1921.

NOVAL, *Commentarium Codicis J. C.* L. IV, *De processibus* — Pars 1a: *De Judiciis,* Augustae Taurinorum, 1920.

OJETTI, *In jus ante - Pianum et Pianum ex decreto* Ne temere, Romae, 1908.
— *De Romana Curia,* Romae, 1910.
— *Synopsis rerum moralium et juris pontificii,* 3ⁱᵃ editio, Romae, 1909-1914.
OTT, *Die Auslegung der neutestamentlichen Texte Ueber die Ehescheidung, historisch-kritisch dargestellt,* Münster i. W., 1911.
PALMIERI, *Tractatus de matrimonio christiano,* Romae, 1880.
PERRONE, *De matrimonio christiano,* 3 vol., Leodii, 1861.
PIGHI, *De sacramento matrimonii,* Veronae, 1919.
POMPEN, *Tractatus de dispensationibus et de revalidatione matrimonii,* Amstelodami, 1897.
PRÜMMER, *Brevis conspectus mutationum,* Friburgi Br., 1917.
— *Manuale juris ecclesiastici,* Friburgi Br., 1920.
PUTZER, *Commentarium in facultates apostolicas,* 5ª ed., Neo-Eboraci, 1899.
PYRRHUS CORRADUS, *Praxis dispensationum apostolicarum,* Coloniae, 1717.
REIFFENSTUEL, *Jus canonicum universum — In l. IV, cum appendice de dispensatione super impedimentis matrimonii... de revalidatione matrimonii,* Venetiis, 1726.
RESEMANS, *De competitia civili in vinculum conjugale infidelium,* Romae, 1887.
ROSSET, *De sacramento matrimonii, tractatus dogmaticus, moralis, canonicus, liturgicus et judiciarius,* 6 vol., Parisiis, 1895-1896.
ROSSI, *De matrimonii celebratione juxta Codicem juris canonici,* Romae, 1924.
SÄGMULLER, *Lehrbuch des katholischen Kirchenrechts,* IV Buch, Freiburg i. Br., 1909.
SALSMANS, *Kerk en Staat in zake huwelijk en echtscheiding,* Antwerpen, 1909.
SÁNCHEZ, *Disputationum de s. matrimonii sacramento libri tres,* Antverpiae, 1607.
SCHAEPMAN, *Het burgerlijk huwelijk der Roomsch-Katholieken in Nederland,* Utrecht, 1900.
— *Het aangaan van het huwelijk,* Utrecht, 1908.
— *Codex en huwelijksrecht,* Utrecht, 1918.
SCHÄFER, *Das Eherecht nach dem Codex juris canonici,* Münster W., 8ª u. 9ª Aufl., 1924.
SCHARNAGL, *Das neue kirchliche Gesetzbuch,* München, 1918.
— *Das feierliche Gelübde als Ehehinderniss in seine geschichtliche Entwicklung dargestellt,* Freiburg, i. B., 1908.

SCHERER von, *Handbuch des Kirchenrechts,* Grag, 1898-IV Buch.

SCHNITZER, *Katholisches Eherecht,* Freiburg i. Br., 1898 (juxta 4^m^ editionem WEBER, *Die Canonische Ehehindernisse*).

SEHLING, *Die Wirkungen der Geschlechtsgemeinschaft auf die Ehe,* Leipzig, 1885.

— *Die Unterscheidung der Verlöbnisse im kanonischen Recht,* Leipzig, 1887.

SOHM, *Trauung und Verlobung,* Weimar, 1876.

STIEGLER, *Dispensation, Dispensationswesen, und Dispensationsrecht, im Kirchenrecht geschichtlich dargestelt,* Mainz, 1907.

SURBLED, *La morale dans ses rapports avec la médecine et l'hygiène,* 4 vol., 10e éd., Paris, 1905.

THEOLOGIA MECHLINIENSIS, *Tractatus de sponsalibus et matrimonio,* 6^a^ ed., Mechliniae, 1911.

TOSO, *Ad Codicem J. C. commentaria minora,* L. I: *Normae generales;* L. II: *De Personis,* tom. I et II, Taurini-Romae, 1921-1923.

TRIEBS, *Praktisches Handbuch des geltenden kanonischen Eherechts in Vergleichung mit dem deutschen staatlichen Eherecht,* I, Breslau, 1925.

VAN DE BURGT, *Tractatus de dispensationibus matrimonialibus,* 4^a^ ed., Sylvae-Ducis, 1865.

VAN DE BURGT-SCHAEPMAN, *Tractatus de matrimonio,* 3^a^ edit., 1^m^ vol., Ultrajecti, 1908.

VERING, *Lehrbuch des katholischen, orientalischen und protestantischen Kirchenrechts,* Freiburg i. B., 1893.

VERMEERSCH, *De Castitate et vitiis contrariis,* Brugis, 1921.

— *Theol. mor. principia, responsa, consilia.* — Tom. III — Tract. VIII: *De matrimonio.* — Tom. IV: *De castitate et vitiis oppositis cum parte morali de sponsalibus et matrimonio,* Brugis, 1923.

VERMEERSCH-CREUSEN, *Epitome juris canonici,* Mechliniae-Romae, 1925, II, n. 273-460.

VLAMING, *Praelectiones juris matrimonii ad normam Codicis juris canonici,* Tomus I, Bossum, 1919, et Tomus II, 1921.

VROMANT, *Facultates apostolicae quas S. C. de P. F. delegare solet Ordinariis missionum* (museum Lessianum), Louvain, 1926.

WERNZ-VIDAL, *Jus canonicum* — Tom. V: *Jus matrimoniale,* Romae, 1925.

ZHISHMAN, *Das Eherecht der Orientalischen Kirche,* Wien, 1864.

ZITELLI, *De dispensationibus matrimonialibus,* Romae, 1887.

LIBER PRIMUS

DE SPONSALIBUS

LIBER PRIMUS.

DE SPONSALIBUS

Divisio Libri.

1. — Caput *primum* erit de *natura* sponsalium, in quo capite successive agetur de notione, divisione, convenientia sponsalium, elementis constitutivis, subjecto ac variis adjunctis contractui sponsalitio accedentibus. Caput *secundum* erit de *effectibus* sponsalium, *tertium* de *impedimentis*, *quartum* de eorum *dissolutione*, et *quintum* de sponsalium *regimine*. Subjungetur *appendix* de *proclamationibus antenuptialibus*.

Caput I

DE NATURA SPONSALIUM.

Articulus 1us. De Notione, Divisione et Convenientia Sponsalium.

2. — Notio. Sponsalia (1) de futuro (2), seu, uti nunc sine addito passim vocantur, sponsalia apte definiuntur: *promissio mutua matrimonii*, seu *contractus inter virum et mulierem initus de contrahendo matrimonio*.

Nimirum sponsalia sunt *contractus*, i. e. conventio mutua inter virum et mulierem, mutuò data et mutuò acceptata fidei obligatione circa futurum matrimonium ineundum.

Non sufficit proinde merum propositum, neque promissio ex unius

(1) Sponsalia dicta sunt a *spondendo*. « Qui modus loquendi juris Romani fundabatur in praxi apud antiquos Romanos recepta. Etenim qui puellam quamdam ducere volebat in uxorem, is patrem puellae vel eum, in cujus potestate constituta fuerat, interpellare solebat sollemni formula: *spondesne?*, dum ille respondebat: *spondeo*. Hinc quae spondebatur, *sponsa;* cui spondebatur, sponsus; ...dies quo spondebatur, *sponsalis;* totus vero actus, sive contractus promissorius, *sponsalia* appellabantur ». Wernz-Vidal o. c., n. 77.

(2) Determinatio « de futuro » inducta est ad distinguendum contractum sponsalitium ab ipso contractu matrimoniali: in terminologia namque tunc vigente mulier matrimonio juncta sed nondum cognita passim vocabatur sponsa, in oppositione ad uxorem carnaliter cognitam quae dicebatur nupta, et sic matrimonium non consummatum veniebat etiam nomine sponsalium; quod natum erat confusionem ingerere: ad quam vitandam Auctores praelaudati contractum matrimonialem appellarunt *sponsalia de praesenti*, contractum vero sponsalitium matrimonio praevium dicebant *sponsalia de futuro*.

parte, licet ab altera fuerit acceptata; requiritur promissio et repromissio, ita ut contractus sit stricte bilateralis, seu perfectè synallagmaticus, utramque partem ex justitia obligans ad futurum matrimonium.

Si una tantum pars promittat, altera parte acceptante quidem sed non repromittente, potest exsurgere obligatio (1), eaque, positis ponendis, etiam justitiae (2); nullatenus autem datur obligatio sponsalitia, ac tali promissioni denegandi sunt effectus proprii sponsalium.

Objectum contractus est futurum matrimonium, opportuno scil. tempore ineundum, tempore expressè determinato ex voluntate partium, vel tempore computando juxta adjuncta et consuetudines locales.

Pro natura objecti circa quod versatur contractus, debet iniri *inter virum* et *mulierem*, et quidem inter *determinatum* virum et *determinatam* mulierem.

3. — **Species.** Sponsalia sunt 1° vel *absoluta* vel *conditionata;* 2° *firmata* vel *nuda* seu *simplicia*, prouti contractui accedant necne arrhae, juramenta vel aliae stipulationes, uti poenae contra resilientes (3).

4. — **Convenientia.** Quamvis neque ex natura rei, neque ex praescriptione Ecclesiae, ulla adsit obligatio sponsalia matrimonio praemittendi, id tamen convenientius esse videtur : ita nempe infaustae occurritur praecipitantiae, certior redditur et securior sors nupturientium, et melius locus datur detegendi impedimenta vel animi respectivam discordantiam.

ARTICULUS 2us. **De Elemento constitutivo sponsalium seu de Consensu.**

I. Necessitas consensus ejusque qualitates.

5. — Contractum sponsalitium constituit ac efficit *consensus* utriusque partis in futurum matrimonium, isque solus et insupplebiliter. — Debet autem consensus mutuò praestari per actum voluntatis inter personas jure habiles elicitum et legitime manifestatum.

Explicatio.

1° Elementum constitutivum est partium *consensus;* sufficit autem consensus, secluso quovis alio elemento, ac etiam requiritur, ita ut ejus

---

(1) Nimirum, *abstractè loquendo*, ex hujusmodi promissione, quam non sequitur repromissio, posset exsurgere obligatio matrimonium ineundi, si id exigat persona cui promissio est facta; atvero, re *in concreto* inspecta, plerumque non erit attendenda dicta obligatio: ordinarie namque nuptias spondens non intendit obligationem contrahere ad matrimonium contrahendum, nisi in quantum altera pars in eamdem obligationem consentiat repromittendo.

(2) Promissio *regulariter* inducit solam obligationem *fidelitatis*, de se levem; potest tamen, ex intentione promittentis (de qua saepe ex adjunctis erit judicandum), induci obligatio justitiae, quae erit gravis.

(3) Cum jam non valeant nisi sponsalia in forma Ecclesiae inita, non est amplius locus divisioni olim admissae inter sponsalia *sollemnia* et *clandestina*, prouti celebrantur necne in forma ab auctoritate publica ad hoc constituta.

defectui suppleri nequeat. Non refert autem quod consensus a partibus praestetur per se vel per procuratorem aut interpretem.

2° Consensus cum procedat a voluntate, debet esse *internus,* exclusa scil. fictione: quae fictio reddit consensum in foro interno invalidum, dum, in foro externo, statur valori, donec fictio rite probetur.

3° Debet, attenta materiae gravitate, esse consensus *deliberatus,* supposito scil. maturo judicio et excluso errore (1), et *liber:* quam libertatem destruit vis irresistibilis, non autem, per se et solo attento jure naturae, metus gravis; hic tamen metus gravis sponsalia reddit rescindibilia (cf. infrà, n. 29).

4° Debet esse consensus *mutuus,* emissus scil. ab utraque parte, et quidem ita ut utriusque consensus simul consistat; sufficit autem simultaneitas moralis, ad normam dicendorum infrà, sub n. 101.

5° Debet elici a personis *jure habilibus,* secluso scil. impedimento dirimente juris naturalis et positivi, juris, inquam, positivi emanantis ab auctoritate cui obnoxia existunt sponsalia (infrà, n. 37).

6° Debet esse *legitimè manifestatus.* Et sane manifestari debet, cum secus non posset esse mutuus; manifestari autem debet modo a jure naturali, a jure divino, aut a jure humano competente, pro validitate determinato, juxta statim exponenda sub II.

II. **Formalitates** consensus.

6. — A. **Ex natura rei,** nulla formalitas vel sollemnitas exigitur, et, quomodocumque consensus exprimitur, valet, si aliunde rite praestetur juxta modò dicta. Non refert igitur quonam signo consensus manifestetur. Ita ipsum silentium, in determinatis adjunctis, potest sufficere ut praesumatur consensus utque de eo sufficienter constet (2).

7. — B. **Ex jure positivo:** pro sponsalibus *fidelium* (3), nulla usque ad haec ultima tempora erat ab Ecclesia jure communi praescripta formalitas vel sollemnitas pro valore observanda, adeo ut coram ea plene valerent sponsalia quantumvis clandestinè celebrata (4).

8. — Inducta autem est nova oeconomia, favore celebris Decreti

---

(1) Error substantialis sponsalia irritat; error vero accidentalis illa per se non irritat, sed reddit rescindibilia. Cf. infrà, n. 29.

(2) Copula jam non inducit praesumptionem sponsalium, quemadmodum eam, ante Codicem, positis ponendis, inducebat in foro externo.

(3) Sponsalia *infidelium,* in nostris regionibus, subsunt solis dispositionibus juris naturalis, cum ex una parte legi canonicae non sint obnoxia, cumque Princeps civilis nihil circa illa statuerit.

(4) Dicitur: *jure communi,* quia peculiaris quaedam disciplina vigebat in Hispania (inde ab anno 1880), et in America Latina (inde ab anno 1900): sponsalia ibi debebant, sub poena nullitatis, celebrari *per publicam scripturam* (coram notario).

Ne temere, die 2 Aug. 1907 a S. C. C. editi, cujus decreti dispositiones confirmavit ac in nonnullis accuratius determinavit novus *Codex*, sequentem statuendo canonem 1017:

§ 1. « *Matrimonii promissio, sive unilateralis sive bilateralis seu sponsalitia, irrita est pro utroque foro, nisi facta fuerit per scripturam subsignatam a partibus et vel a parocho aut loci Ordinario, vel a duobus testibus* ».

§ 2. « *Si utraque vel alterutra pars scribere nesciat vel nequeat, ad validitatem id in ipsa scriptura adnotetur et alius testis addatur qui, cum parocho aut loci Ordinario vel duobus testibus, de quibus in* § 1, *scripturam subsignet* ».

9. — Quod statutum brevi commentario illustratum huc redit:

1° Statuitur formalitas mox describenda *pro valore* sponsalium observanda, et quidem pro valore in ipso etiam *foro conscientiae*.

2° Statutum spectat non tantum promissionem bilateralem seu sponsalitiam, sed, in tenore canonis, expressis verbis extenditur ad promissionem *unilateralem*, ita ut nec haec, nisi in debita forma emittatur, ullam obligationem inducat, sive in foro conscientiae sive in foro externo. Can. 1017, § 1 (1).

10. — 3° Statuta formalitas est in hoc quod de contractu fidem faciat *scriptura quae sit subsignata tum a partibus, tum vel a parocho seu Ordinario loci* (2), *vel a duobus testibus*, ea tamen lege ut partibus (aut alterutri parti) scribere nescientibus aut hic et nunc non valentibus alius testis substitui queat, qui ipsarum seu ipsius loco scripturam subsignet (3), mentione facta in instrumento incapacitatis scribendi: quae mentio ad valorem exigitur.

Haec porro scriptura est a partibus, earumve locum tenente, subsignanda *unico contextu* cum parocho seu Ordinario vel duobus testibus; nec adeo sufficit ut scriptura, ab una parte praesente simul cum parocho vel duobus testibus subsignata, remittatur ad alteram partem absentem, quae vicissim cum parocho vel testibus subscribat: a. v. partes subsignantes debent esse *mutuo praesentes*, simul praesentibus testibus vel parocho, adeo ut hi testari valeant utriusque sponsi consensum scriptura datum (4).

---

(1) Non ita sub disciplina Decreti *Ne temere:* afficiebat scil. sola sponsalia.

(2) Quinam veniant nomine *Ordinarii* et *parochi* exponetur infrà, ubi de formalitatibus consensus matrimonialis, n. 107.

(3) Notetur non referre quod aliena manu reliqua instrumenti scribantur, aut etiam typis imprimantur. *Signatura* autem est apponenda *propria manu*, nec valeret ope sigilli apposita, licet sub specie signaturae, nec valeret signatura facta ope machinae ad scribendum.

(4) Decr. S. C. C., 27 Julii 1908, ad 1m. Nihil tamen obstat quominus alterutra pars absens sibi substituat *procuratorem*, qui ejus loco, debite praesens, signaturam apponat, mentione facta accepti mandati.

Postulatur etiam, ad sponsalium validitatem, ut in scriptura apponatur *data*, seu mentio diei, mensis et anni, adeo ut error, etiam involuntarius, in data, irritet contractum aut ad minus valde dubium reddat; ad valorem non requiritur indicatio *loci*, licet opportune additur (1).

Ordinarius vel parochus qui subsignare debet, tanquam testis qualificatus, est Ordinarius vel parochis *loci*, intra cujus limites contractus celebratur, quin referat ad valorem, vel etiam ad strictam liceitatem, utrum sit Ordinarius seu parochus proprius necne (2): non possunt autem pro hoc munere sibi alium substituere (3), nequidem delegatum ad universalitatem causarum matrimonialium.

11. — 4° Disciplina descripta extenditur ad omnia sponsalia, inter baptizatos celebranda, solis exceptis sponsalibus inter Orientales initis (can. 1); dum a disciplina Decreti *Ne temere* excipiebantur etiam schismatici et haeretici inter se sponsalia contrahentes.

5° Non habet dicta disciplina Codicis *vim retroactivam*, nec adeo spectat nisi sola sponsalia *exinde celebranda*, inde scil. a 19 maii 1918. Ita resp. Pont. Commissionis ad Cod. interpret., 3-4 Junii 1918, ad 6^{m} (A. A. S., X, p. 345).

12. — *Conclusio.* Sponsalia (et idem valere vidimus de promissione unilaterali), extra descriptam formam celebrata, habenda sunt tanquam inexistentia, adeoque nullum producunt effectum nequidem in foro conscientiae (4). Sponsalia vero ad normam Codicis inita valent et obligationem inducunt in conscientia; non tamen ex capite sponsalium actionem concedit Ecclesia ad petendam matrimonii celebrationem, vel ad impediendum matrimonium, ne cum tertia persona celebretur; sola datur actio « ad reparationem damnorum, si qua debeatur ». Can. 1017, § 3. Cf. infrà, n. 24 s. et n. 26.

Nota Nullus determinatur *ritus sacer* pro sponsalium celebratione; quodsi alicubi viget consuetudo hujusmodi ritum adhibendi, servari potest ; non posset autem, inconsulta S. Sede, novus ritus sacer introduci (5).

(1) Decr. citatum, ad 2^{m}.

(2) Decr. S. C. C. 28 Martii 1908, ad 7^{m}; cf. *Collat. Brug.*, t. XIII, p. 470 s., ubi monetur *suadendum* esse sponsis accessum ad parochum *proprium*, et quidem parochum sponsae, qui simul sit parochus loci.

(3) Idem decr., ad 6^{m}. Haec caeterum dispositio conformis est naturae muneris in hac re a parocho exercendi; non exercet scil. jurisdictionem, sed officio fungitur testis qualificati, quod officium delegari non potest absque speciali facultate expresse facta; quae facultas datur parocho pro assistentia ad matrimonium, non autem hic.

(4) Attende tamen dispositionem can. 1075, n. 1, circa impedimentum criminis, oriundum ex mutua promissione matrimonii non scripta, conjuncta cum adulterio. Cf. infrà, n. 659. Caeterum restringitur conclusio ad effectum a sponsalibus informibus *per se* inducendum; potest namque fieri quod per accidens exsurgat ex illis obligatio quaedam *coram foro interno*, signanter ad damna reparanda, puta si alterutra pars, dicta promissione illusa, varias expensas fecerit intuitu matrimonii.

(5) Etiam non habetur praescriptio circa aedificium in quo celebranda sint sponsalia; opportunè autem celebrentur in sacristia vel in aula pastorali.

13. — **Corollarium.** Pro sponsalibus novae disciplinae obnoxiis jam non est attendendum statutum juris, caeteroquin parùm practicum, circa sponsalia *praesumpta,* quatenus, juxta § 1, cap. unic., in VI°, IV, 2 et c. 14, X, IV, 2, matrimonium ab *impuberibus* per verba de praesenti invalidè initum importabat, positis ponendis, sponsalia de futuro.

Articulus 3us. De Subjecto.

15. —Ad sponsalia validè ineunda requiritur:

1° *usus rationis,* cum sufficienti *discretione* ut obligatio matrimonii ineundi suscipienda saltem confuse cognoscatur: secus enim nequit consensus dari in futurum matrimonium;

2° absentia circumstantiae matrimonium reddentis invalidum vel illicitum, juxta dicenda infrà, n. 29 s.

Nota. Ante novi Codicis disciplinam requirebatur, uti meritò docetur, *aetas septennalis,* quatenus scil. *jure ecclesiastico* inhabilitarentur nondum septennes ex praesumptione *juris et de jure* deficientis rationis.

Articulus 4us. De Adjunctis Sponsalium.

A. Juramentum.

18. — Juramentum sponsalibus validis accedens, obligationi justitiae nuptias celebrandi addit obligationem *religionis:* quae obligatio urget quousque manent sponsalia et cessat cum eis ; sponsalia autem aliunde invalida, puta absque forma sollemni celebrata, non convalidat juramentum, imo nec valet, ut videtur, ipsum juramentum, hujusmodi sponsalibus accedens.

B. Conditio.

19. — Remissa ad n. 151 ss. notionum expositione, et latiori principiorum evolutione, haec sufficiant :

1° Sponsalia inita sub conditione *resolutoria* existunt valida, et inducunt proprios suos effectus, cessant autem existere statim ac apposita conditio verificatur.

2° Inita sub conditione *suspensiva de futuro:* a/ *repugnante substantiae contractus,* sive sponsalitii sive matrimonialis, irritantur sponsalia, si serio fuit adjecta; b/ *non repugnante substantiae contractus, si possibilis* sit et *licita,* suspenduntur sponsalia, donec verificetur conditio, et, ea purificata, incipiunt existere; idem dicendum videtur de conditione *turpi* serió adjecta; quod autem spectat conditionem *impossibilem:* reddit sponsalia nulla, cum serió adjecta (ab impossibilitatem non attendente) sponte sua irritet consensum, jocosè autem addita supponat consensum non serió emissum (1).

Ubi suspenditur contractus, suspenditur obligatio matrimonium ineundi cum persona desponsata; prohibitio autem nuptias celebrandi cum tertia persona manet, cum exspectanda sit conditionis verificatio, solo excepto casu quo conditio apposita fuerit turpis (2).

---

(1) Dispositio can. 1092, n. 1, quatenus conditio impossibilis aut turpis pro non adjecta habeatur, videtur solum attingere matrimonium.

(2) Quod spectat peculiarem conditionem obtinendi dispensationem super impedimento matrimonii: sponsalia cum ea contrahuntur validè sed suspensivè.

C. **Copula.**

20. — Inde a Constitutione *Consensus mutuus* Leonis XIII, diei 15 Febr. 1892, jam non est locus *praesumptioni juris et de jure,* quam, ante Concilium Tridentinum universim, ac etiam post Concilium, pro locis decreto *Tametsi* non obnoxiis, in favorem matrimonii inducebat *copula,* sponsalibus rite contractis succedens.

D. **Poena, arrhae, munera.**

22. — 1° *Munera,* si minoris sunt momenti pro statu fortunae, censentur absolute tradita, et non sunt restituenda quacumque in hypothesi, licet plerumque, solutis sponsalibus, restituuntur; si pretiosiora sunt, censentur data sub conditione implicita matrimonii ineundi, et, eo inito, servantur, eo autem repudiato, reddenda sunt mutuò, nisi quod interdum retineri possent, titulo compensationis, ab eo contra quem injuste resiliuntur sponsalia.

2° *Arrhae* seu pignora, inito matrimonio, possunt repeti; rescissis autem sponsalibus, restitui debent ab injuste resiliente et servari possunt ab altera parte; et, si juste resiliatur contractus, utrimque reddendae sunt arrhae. Neque ex natura rei neque ex jure positivo prohibentur nec unquam fuerunt prohibitae.

23. — 3° Circa *poenam* forte stipulatam contra resilientem, jam dicendum videtur: valet vel non valet stipulatio prout statuitur contra partem injuste vel contra partem juste resilientem; ita namque est ex rei natura, et nulla dispositio in Codice aliter statuit (1).

Caput II

DE EFFECTIBUS SPONSALIUM.

I. **Coram jure naturali et conscientia:**

24. — A. Contrahitur ex sponsalibus validis *triplex obligatio:*

1ª obligatio gravis justitiae *contrahendi matrimonium* cum persona desponsata *congruo tempore:* tempore scilicet ad ipsis contrahentibus statuto, vel, si nullus terminus fuerit praefinitus, tempore ab usu et consuetudine determinato.

Est obligatio *justitiae,* cum sponsalia constituant contractum bilateralem, per consensum mutuum in effectum juris stricti; est *gravis,* siquidem agitur de gravi materia.

2ª obligatio, prima nitens, servandi *fidelitatem sponsalitiam,* mutuam nempe agendi amorosam conversationem, juxta adjuncta et mores receptos, exclusa omni procatione cum tertia persona intuitu matrimonii, etiam specietenus, instituenda.

3ª obligatio, prima etiam nitens, ut sponsi seipsos *non reddant ad matrimonium ineptos,* puta ex impotentia, vel notabiliter deteriores,

(1) Censemus scil., sub disciplina Codicis, non esse habendam rationem dispositionum juris positivi, antea vigentis, quatenus stipulata poena etiam invalida erat, saltem probabiliter, quando statuebatur contra injuste resilientem, illam stipulationem invalidante jure positivo.

defectum voluntarie contrahendo quo notabiliter vilescant in ordine ad nuptias promissas ineundas.

Ratio est quia, in ipso consensu circa matrimonium postea ineundum, implicite continetur conventio mutua de non impedienda executione promissionis per obstaculum voluntarie opponendum. Aliis verbis, in sponsalibus conceditur non quidem jus in re, sed *jus ad rem* in corpus mutuum, jus nempe ad jus in re, seu jus in futurum usum corporis: quod importat jus ad hoc ut corpus illud non reddatur usui conjugali ineptum vel notabiliter minus aptum.

B. Inducitur, consequenter ad primam obligationem, *prohibitio juris naturalis* matrimonium ineundi cum tertia persona, quousque firma consistunt sponsalia. Exinde etiam sequitur *irritatio* sponsalium cum tertia persona, stantibus prioribus sponsalibus, aut suspensis sponsalibus conditionatis, ineundorum. Cf. infrà, n. 30

Nota 1. Non desunt Auctores qui doceant obligationem matrimonium ineundi cum persona validè desponsata, seclusa solubilitatis causa, esse *alternativam* dumtaxat, quatenus pro objecto habeat nubere vel indemnitatem dare pro damno forte illato. Etiamsi dicatur obligatio absoluta — quod videtur probabilius (1) — practicè tamen non est urgenda contra sponsum reluctantem, sed nitendum ut res amicè componatur aut a S. Sede solvatur ad modum, sub n. 39, proponendum.

2. Ex promissione *unilaterali*, in forma canonica facta, oriri possunt, pro parte promittente, eaedem obligationes, hac salva differentia quod obligatio sit regularitur ex sola *fidelitate* et de se levis. Cf. suprà, n. 2, in nota.

II. **Coram Ecclesia et in foro externo:**

25. — Sublato impedimento dirimente publicae honestatis ex capite sponsalium, sublato etiam impedimento canonico impediente sponsalium, sola agnoscitur, coram foro ecclesiastico, *actio* « *ad reparationem damnorum*, si qua debeatur ». Can. 1017, § 3.

Explicatio.

1° Uti ex infrà dicendis liquebit, impedimentum dirimens publicae honestatis, quod ante Codicem oriebatur ex sponsalibus, jam non oritur, juxta can. 1078, nisi ex matrimonio invalido aut publico concubinatu.

2° Quod spectat *impedimentum impediens sponsalium:* manet utique, juxta modò dicta, impedimentum *juris naturalis*, prohibens in conscientia nuptias ineundas cum tertia persona, idque consequenter ad obligationem juris naturalis matrimonium ineundi cum sponsa; sed, cum Ecclesia illam prohibitionem *non urgeat in foro externo*, ac, in favorem libertatis matrimonii, deneget omnem actionem (i. e. jus prosequendi judicialiter)

(1) Tenor can. 1017, § 3, videtur hoc non obscure innuere: supponit scil. adesse obligationem fori interni, cum dicat promissionem matrimonii (debita in forma factam) esse validam, cumque in eodem textu loquatur de causa excusante ab illa implenda: sed negat illam obligationem esse urgendam in foro externo.

ad petendam matrimonii celebrationem cum persona desponsata (can. 1017, § 3), adeoquè ad impediendum matrimonium cum tertia persona, censetur abrogatum impedimentum *canonicum,* seu *juris ecclesiastici.*

3° Quodsi Ecclesia actionem non dat ad petendam matrimonii celebrationem, actionem concedit *ad reparationem damnorum:* quae actio non conceditur ratione ipsius inexecutionis sponsalium, cum eorum executio in foro externo non urgeatur, sed tantum ratione damnificationis occasione sponsalium horumque disruptionis reipsa illatae, puta ex capite expensarum intuitu futuri matrimonii factarum, supposita utique injusta contractus sponsalitii disruptione (1).

26. — **Nota** 1. Dispositio, quatenus ex sponsalibus jam non oriatur publicae honestatis impedimentum, nec canonicum impedimentum sponsalium, applicatur non modò sponsalibus sub disciplina novi Codicis ineundis, sed etiam sponsalibus antea contractis. Et ita juvenis qui ante Pentecosten 1918 valida contraxit sponsalia, validè iniret nunc matrimonium cum sorore sponsae, nec etiam in foro externo foret ab hoc matrimonio prohibendus. Ex alia parte, sponte intelligitur quod matrimonium, ante dictum diem cum praefata sponsae sorore sine dispensatione celebratum, invalidum esset ac maneret. Cf. Pont. Com. Cod., 2-3 Junii 1918, ad 6m, apud A. A. S., X, p. 346.

2. Egimus hic unicè de obligatione matrimonii ineundi, exsurgente ex validis *sponsalibus,* et quidem *qua talibus,* abstractione facta a variis adjunctis quae sponsalibus accedere possunt. Utrum autem et quaenam obligatio respectu matrimonii sequi possit ratione copulae habitae sive cum sive absque praegnantia: haec potius pertinent ad tractatum *de Justitia,* ubi de restitutione laesae castitatis et pudicitiae.

27. — 3. Tam sponsus quam sponsa, modò honestae sint familiae, cum tertia persona fornicando contrahunt, juxta probabiliorem et vix non intrinsecè certam sententiam, gravem injustitiae reatum.

Et requidemvera per sponsalitiam fidem suscepta est non tantum obligatio matrimonium ineundi, sed et obligatio, in priori implicite contenta, non reddendi corpus ad usum conjugalem ineptum aut deterius: per fornicationem autem non parùm corrupti censentur sponsi ac polluti respectu matrimonii ineundi, et ita graviter violatur praestita fides sponsalitia.

Caput III

DE IMPEDIMENTIS SPONSALIUM.

28. — I. Impedimentum *impediens* (illicita scil. reddens sponsalia) constituit *ignorantia* aut *rationabilis dissensus parentum,* supposita sponsi *minorennitate,* quoad sponsalia ineunda.

(1) Circa hanc actionem reparationis damnorum *Pontif. Commissio ad Codicis canones authentice interpretandos,* 2-3 Junii 1918, ad 1m et 2m, decrevit eam « *non suspendere* matrimonii celebrationem », actionem autem illam esse *mixti fori,* i. e. pertinere ad forum ecclesiasticum et ad forum civile, adeo ut a parte laesa adiri possit judex sive ecclesiasticus sive civilis. A. A. S., X, p. 345, coll. can. 1553, § 2, 1554 et 1933, § 2, 1554 et 1933, § 3. Cf. infrà, n. 427.

29. — II. Impedimentum *dirimens* (sponsalia scil. reddens invalida) constituit, praeterquam defectus sufficientis discretionis (de quo suprà, n. 15), necnon praesentia, positis ponendis, erroris (1) aut vis illatae (2): *quodvis impedimentum matrimonii,* sive dirimens sive impediens, *de se perpetuum et a contrahentium voluntate independens.*

Ratio est quia nemo potest validè promittere rem impossibilem vel illicitam.

Supponitur impedimentum *de se perpetuum* et *a contrahentium voluntate independens;* quia impedimenta quae sunt *temporanea,* ita ut tractu temporis sponte recedant, vel quae, si de se perpetua, *possunt ipsa sponsorum voluntate auferri,* non obstant valori sponsalium, modò, uti supponitur, conditio tacitè sit adjecta de ineundo matrimonio *post* ablatum impedimentum. Ita impubertas, votum castitatis ad tempus, mixta religio et disparitas cultus, si acatholicus vel infidelis converti velit.

30. — **Nota.** Attenta ratione invocata, ad constituendum impedimentum dirimens sponsalium, non requiritur praesentia impedimenti matrimonialis proprie dicti; sufficit quodcumque matrimonium reddit illicitum. Et ita qua irrita haberi possent sponsalia quae ineuntur inter personas conditione ita dispares, ut nuptiae celebrari nequeant absque gravi familiae dedecore; item invalida essent sponsalia contrahenda cum tertia persona, stantibus sponsalibus validis: licet enim sponsalia non constituant proprie dictum impedimentum, reddunt tamen matrimonium cum tertia persona in foro interno illicitum; invalidè autem promittitur, uti diximus, res illicita (suprà, n. 24); idem valet de casu rationabilis dissensus parentum, non contra ipsa sponsalia, de quo sub n. 28, sed contra matrimonium filii minorennis. Cf. infrà, n. 518.

Caput IV

DE SPONSALIUM DISSOLUTIONE.

31. — **Monitum.** Sponsalia validè inita non sunt indissolubilia, sed, variis ex causis, possunt vel 1° *dissolvi,* ita ut ipso facto *soluta* evadant in actu secundo; vel 2° reddi *solubilia* seu *rescindibilia,* ad nutum unius partis, adeo ut solvantur quasi in actu primo, seu in potentia.

In primo casu cessant existere; in altero autem pergunt subsistere donec alterutra pars, resilire valens, contractui renuntiaverit, obligatio

(1) Ad tramites can 104, *error* reddit sponsalia nulla, « si versetur circa id quod constituit substantiam actus vel recidat in conditionem sine qua non ». Cf. infrà, n. 526, 527 et 529, sub a). — Quodsi error non sit hujusmodi, relinquit sponsalia valida, sed « error locum dare potest actioni rescissoriae, ad normam juris ». Cf. n. 5.

(2) Sponsalia inita sub influxu vis extrinsecae, cui resisti nequeat, sive moralis sit sive physica, pro invalidis sunt habenda (can. 103, § 1); contracta « ex *metu* gravi et injuste incusso vel ex *dolo,* valent, nisi aliud jure caveatur, sed possunt, ad normam can. 1684-1689..., rescindi ad petitionem partis laesae ». Can. 103, § 2. Cf. n. 5.

vero conscientiae ad nuptias ineundas, et prohibitio alteri nubendi, jam non urget partem resiliendi facultatem habentem.

Jamvero

A. **Dissolvuntur** sponsalia:

32. — 1° *Per utriusque partis renuntiationem;* quod valet de sponsalibus universim et sine exceptione, etiam de sponsalibus juramento firmatis: ad normam enim can. 1318, § 1, « jusjurandum promissorium sequitur naturam et conditiones actus cui adjicitur » (1).

2° *Per superveniens impedimentum matrimonii,* perpetuum et dispensationi non obnoxium, sive dirimens sit sive impediens dumtaxat (2).

3° *Per matrimonium ab utraque vel ab alterutra parte initum.*

Unde, etiamsi ab *una* tantùm parte ineatur validum matrimonium, non tantùm extinguitur obligatio sponsalitia penes partem derelictam, sed et, probabiliter saltem, adeoque practicè certô, dissolvuntur sponsalia, adeo ut, dissoluto matrimonio, pars nupta non sit adigenda ad exequendam priorem fidem sponsalitiam.

4° *Per susceptionem status perfectioris.*

In hac status perfectioris susceptione habetur, positis ponendis, causa dissolutionis, independenter a matrimonii impedimento quod inducit.

Id obtinet, si status ille suscipitur *in perpetuum,* suscepto scil. subdiaconatus ordine vel emisso voto castitatis perpetuo in religione, aut etiam, uti videtur, in saeculo, ac imo, probabilius saltem, emisso voto temporaneo in professione religiosa; vota enim temporanea ordinantur ad sui renovationem successivam, adeo ut professus votorum temporalium aequivalenter suscipiat statum perfectiorem definitivum.

5° *Per dispensationem Pontificiam.*

Nimirum *S. Pontifex* potest a contrahentibus auferre obligationem mutuam quam coram jure naturali et conscientia ad invicem contraxerunt per promissionem sponsalitiam, ad modum quo auferre potest obligationem ex voto contractam.

33. — B. **Solubilia redduntur** sponsalia, ita ut obligatio ex sponsalibus cesset apud unam partem, in cujus arbitrio est dissolvere sponsalia:

1° Si *altera pars* sponsalibus renuntiaverit, sive explicitè, sive implicitè: puta votum emittendo virginitatis, non nubendi, suscipiendi ordines aut amplectendi statum religiosum, sponsalia attentando, fornicando aut procationem instituendo cum tertia persona, vel matrimonium voluntariè differendo ultra terminum de quo modo, in nota.

---

(1) Renuntiatio illa fieri potest sive explicitè, seu expressis verbis, sive implicitè, posito scil. aliquo facto quod utriusque partis renuntiationi aequivaleat: quale factum reperitur in sponsalibus ab utroque attentatis aut procatione utrimque cum tertia persona instituta, vel etiam in voluntaria matrimonii procrastinatione ex utriusque sponsi parte protracta ultra terminum mutuo consensu determinatum aut moribus loci circumscriptum.

(2) Idem valet in casu impedimenti perpetui dispensabilis, vel temporanei, quod utriusque culpa sit contractum, cum aequivaleat utriusque partis renuntiationi (sub 1°).

2° Si alterutra pars sponsalia contraxerit per errorem aut sub influxu metus, ad normam dictorum suprà, n. 29.

34. — 3° Si penes alteram partem *notabilis mutatio* supervenerit, vel *innotuerit*, post contracta sponsalia, *defectus gravis*.

Circa quam tertiam dissolubilitatis causam haec attende:

Quod ob *mutationem* notabilem in una parte *rescindi* possint sponsalia ab altera parte, ex eo est quod sponsi meritò censentur promisisse matrimonium ineundum cum persona *moraliter eadem* cum qua sponsalia sunt inita. Quod autem gravis *defectus innotescens*, etiam non occultatus fraudulenter, *dissolubilitatem* sponsalium importet, hoc est ex natura provisoria contractus sponsalitii et ex favore praestando matrimonii libertati ac stabilitati: unde potissimum applicatur haec dissolubilitatis causa defectui ex quo infaustus praevidetur matrimonii exitus vel suspecta redditur conjugalis fidelitas.

Gravem defectum aut notabilem mutationem inducunt: haeresis, crimen, infamia, defloratio, fornicatio (1), infirmitas gravis, deformitas, sterilitas ex operatione chirurgica, ineptitudo ad onera matrimonii, pauperies, et alia ejusmodi (2).

Nota. Dicta circa dissolutionem sponsalium spectant solum *forum internum:* in foro externo non amplius admittitur actio de justa causa dissolutionis sponsalium (3).

35. — **Scholion.** Circa *obligationem sponsorum* seu *nupturientium* sibi mutuo *revelandi occultos defectus*, haec statui possunt:

1° Quod spectat defectus alteri parti *non graviter nocivos aut probrosos*, qui nempe nuptias reddunt minus gratas dumtaxat, quin compartem graviter damnificent: ad eorum revelationem non tenentur sponsi ex justitia; nemo namque debet proprios defectus manifestare ad meram vitandam displicentiam alterius, inde grave nocumentum non passuri.

Hujusmodi defectus esset fornicatio, absque praegnantia, olim peracta; virium debilitas vel infirmitas non contagiosa.

2° Quod spectat defectus alteri parti *graviter damnosos vel probosos: abstracte loquendo*, ex justitia tenentur nupturientes vel a nuptiis abstinere vel propalare illos defectus occultos. « Sicut enim in aliis contractibus non licet tradere rem occulto defectu laborantem, ex quo alteri damnum imminet, ita non licet cum occulto defectu pernicioso sponsalia aut matrimonium contrahere » (4).

Talis defectus est praegnantia sponsae ex alio viro, nisi agatur de personis omnem honestatis sensum exutis; item infirmitas contagiosa, puta syphilis vel etiam phtysis; pariter absentia uteri vel ovariorum, sive congenita sive operatione chirurgica provocata.

---

(1) *Tactus impudici* in tertiam personam non constituunt quidem per se defectum notabilem, sed facilè possunt, saltem si frequentiores fuerint et liberiores, fundare prudens dubium circa futuram hujusmodi sponsi fidelitatem, ac proinde ex hoc capite solubilia reddere sponsalia ad arbitrium alterius partis.

(2) Non videtur attendendum hic factum quod altera pars ditior evaserit vel altioris conditionis, nisi in peculiaribus forsan adjunctis, signanter si, ex mutata conditione sponsi, sponsa minus apta praevidetur ad munera obeunda quae ipsi, pro nova conditione futuri mariti, incumbent postea.

(3) Pont. Commissio Codicis, 2-3 Junii 1918, ad 1m.

(4) Theol. Mechl., o. c., n. 8; *Collat. Brug.*, t. XV, p. 20. Profecto supponitur agi de defectibus talibus qui servent aptitudinem ad matrimonium ejusque essentialia officia; secus, uti patet, matrimonium esset absolutè interdictum.

36. — Dicitur abstracte loquendo; quia, re *in concreto* spectata, ratio est habenda *morum vigentium et communis aestimationis,* adeo ut non sint cogendi sponsi ad propalandum illa quae ex communi usu et aestimatione non censentur manifestanda, licet fortè sint defectus alteri parti damnosi; quod in specie valet de statu fortunae: passim nempe receptum est in hoc sponsi vel sponsae declarationi non esse fidendum, et ideo tam accuratè inquiritur circa fortunae statum.

Attende: a/ ubi non sunt revelandi defectus, possunt etiam occultari, seclusa positiva futurae compartis deceptione.

b/ Praestat valdè ut defectus, si qui sint, mutuò cognoscantur, et in specie non occultetur status fortunae, ne postea inde discordiae exsurgant et rixae; imo ex hoc capite potest adesse obligatio *charitatis,* modò ex revelatione non immineat grave malum revelanti, ut si puella inde sit graviter infamanda vel mansura innupta.

Caput V

DE SPONSALIUM REGIMINE.

I. **Subjectum** *cui competit regimen.*

37. — Cum sponsalia sint praeambulum et praeparatio matrimonii, iisdem competit regimen in ipsa, quibus competit regimen matrimonii. Quod regimen postea ostendetur, pro christianis matrimoniis, soli competere Ecclesiae, relicta Principi civili potestate regendi matrimonia ac sponsalia infidelium (1).

Ecclesiae potestas *legislativa* exercetur in sponsalia a *S. Pontifice,* ab eoque *solo. Episcopi* autem exercent potestatem *judiciariam,* tanquam judices fori externi. Quod vero spectat *parochum,* non est judex fori externi, sed agit munus quasi instructoris, extra formam judicialem et salva relatione ad Episcopum; potest tamen, quando explorata res est, nec ad forum contentiosum deducta, causam declarare solutam, salva utique in omnibus dependentia a judicio Episcopi.

II. **Objectum** *circa quod versatur regimen.*

38. — *Regimen fori externi* in sponsalia, sub praesenti disciplina, reducitur ad hoc ut exerceatur potestas legislativa, formalitates constituendo pro valore sponsalium observandas et super sponsalium vinculo dispensando, utque exerceatur potestas judiciaria, quod spectat actionem in reparationem damnorum.

Quaestiones circa obligationes ex sponsalibus exsurgentes respectu

(1) Sponsalia inter infideles, sicut et matrimonium, regitur a Principe civili (cf. infrà, n. 433 ss.); sed, cum in legislationibus civilibus nostris passim non agnoscantur sponsalia (suprà, n. 4), sola hîc intendimus sponsalia canonica.

matrimonii, et circa causas ab illis excusantes, spectant solum forum internum conscientiae, adeoque tractandae sunt a confessario.

Sola igitur causa in foro externo tractanda, est utrum necne admittenda sit actio in reparanda damna, exclusa omni actione ad petendam vel impediendam matrimonii celebrationem. Non est etiam, ex capite sponsalium, differenda proclamatio bannorum.

Quodsi actio in foro ecclesiastico inducatur in ordine ad damnorum reparationem, agenda est coram tribunali Episcopi, judicis fori externi. Pro cujus causae solutione, attendenda sunt notata suprà, sub n. 25, sub 3°: signanter haec duo ad actionem admittendam praerequiri, damna scil. reipsa esse consecuta ex inobservatione sponsalium, et a sponsalibus sine justa causa esse recessum.

Scholion. *De modo agendi confessarii in causa sponsalium.*

39. — Si a *confessario* dijudicanda venit quaestio de obligationibus poenitenti incumbentibus ex capite sponsalium vel promissionis matrimonialis: 1° inquirendum est de valore sponsalium, utrum necne servatae fuerint formalitates pro valore requisitae et suprà descriptae; 2° pro casu quo valida fuerint, utrum contractus non fuerit solutus, vel ad nutum poenitentis solubilis.

Quodsi, omnibus perpensis, reperiatur poenitentem ex una parte esse obnoxium obligationi matrimonium ineundi cum persona desponsata, et, ex alia parte, huic matrimonio reluctari, hortandus quidem est, sed non est urgendus ut fidem suam expleat et nuptias ineat; studeatur potius ut ab altera parte obtineatur renuntiatio, oblata etiam, si opus sit, aequa quadam compensatione; conatibus autem frustrà adhibitis ad litem amice componendam, non remaneret nisi ut a S. Sede obtineatur obligationis relaxatio. Cf. suprà n. 24 et 32.

APPENDIX

DE PROCLAMATIONIBUS ANTENUPTIALIBUS

39bis. — *Monitum praevium.* Hic per modum appendicis ad tractatum de sponsalibus agemus de faciendis *proclamationibus antenuptialibus,* remissa, post absolutum tractatum de impedimentis matrimonii, tractatione de reliquis officiis parochi, matrimonii celebrationi praeviis.

Successive autem agetur 1° de legis bannorum existentia ejusque subjecto ac gravitate; 2° de loco, frequentia, tempore et forma in bannorum proclamatione observandis; 3° de causis a lege deobligantibus, ac 4° de obligatione revelandi impedimenta matrimonii.

I. De legis existentia, subjecto ac gravitate.

A. Existentia.

40. — Hanc legem nitidè enuntiat can. 1022: « Publice a parocho denuntietur inter quosnam matrimonium sit contrahendum »; quam legem accuratius determinat can. 1024, juxta infrà dicenda, coll. can. 1023 et 1025 s.

Ante Codicem vigebat, in paroeciis in quibus caput *Tametsi,* quoad hanc saltem dispositionem, fuit rite promulgatum, disciplina a Concilio Tridentino (1) inducta; alia loca obnoxia manebant, salvis praescriptionibus juris particularis, disciplinae *Lateranensi* (2).

Finis legis est ut banna conferant ad publicitatem matrimonii, et speciatim ut detegi queant impedimenta, si quae sint, matrimonium impedientia vel dirimentia; juvat etiam bannorum proclamatio ut fideles peculiariter orent pro nupturis.

Nota. Lex fundata est in praesumptione periculi universalis, non in praesumptione facti; adeoque non cessat obligare si, in casu particulari, inutilis esse appareat, juxta dicenda infrà, n. 61.

(1) *In Concilio Tridentino,* Sess. XXIV, cap. I, *De Reformatione matrimonii:* « Sacris Lateranensis Concilii... vestigiis inhaerendo, praecipit ut in posterum, antequam matrimonium contrahatur, ter a proprio contrahentium parocho, tribus continuis diebus festivis, in ecclesia, inter missarum solemnia, publicè denuntietur inter quos matrimonium sit contrahendum ».

(2) *In Concilio Lateranensi* IV (1215), c. 3, X, IV, 3, statuebatur: « Specialem quorumdam locorum consuetudinem ad alia generaliter prorogando statuimus ut, quum matrimonia fuerint contrahenda, in ecclesiis per presbyteros publicè proponantur ».

B. **Subjectum.**

41. — Obligatio curandi ut publicationes matrimonio praemittantur afficit nupturientes, sed potissimum urget *proprium contrahentium parochum,* cui onus incumbit banna proclamandi. Nimirum can. 1023, § 1, expresse disponit quod « publicationes fieri debent *a parocho proprio* » (1).

Porro nihil impedit quominus parochus ad hoc alium deleget, sed non convenit ut, extra necessitatis casum, banna proclamentur a laico vel clerico ad verbum Dei praedicandum nondum idoneo.

Quisnam autem veniat nomine parochi *proprii,* mox determinabitur.

C. **Gravitas.**

42. — Bannorum proclamatio *non* urgetur *pro valore matrimonii,* sed pro *liceitate* tantùm. Attento autem fine legis, *gravis* est obligatio (2); quod caeteroquin eruitur ex severa *sanctione* olim adnexa, signanter ab invocatis Conciliis Lateranensi, l. c., et Tridentino, Sess. XXIV, cap. 5, *De reform. matr.*

II. De Loco, frequentia, tempore et forma proclamationum.

A. **Locus.**

43. — Quod spectat locum, in quo faciendae sunt proclamationes, determinanda est primò *parochia,* et secundò *aedificium,* in quibus procedendum est ad bannorum denuntiationes. Jamvero, quod attinet

1° Parochiam:

a/ *Norma est* ut banna proclamentur in *parochia parochi proprii* utriusque sponsi. — Id sequitur ex canone 1023, § 1, ubi statui modò vidimus quod publicationes facere debet *parochus proprius:* utique in parochia sua.

44. — Porro *parochia parochi proprii* est, ad tramites can. 94, parochia ubi sponsi habent *paroeciale domicilium* aut *quasi-domicilium* vel ubi *actu commorantur,* si vagi sunt vel non habent nisi dioecesanum domicilium aut dioecesanum quasi-domicilium. Can. 94 (3).

---

(1) Exceptionaliter continget a parocho non proprio banna esse proclamanda, in casibus nempe de quibus n. 49.

(2) Gravis dicitur obligatio, hoc sensu quod grave esset legem ex integro aut ex majori parte violare, non autem quod grave sit eam in minori parte violare, omittendo v. gr. unam proclamationem; saltem probabile est hujusmodi omissionem esse levem.

(3) Tanquam parochus proprius per se non habetur parochus mensilis commorationis (quamvis coram ipso licite celebrari possit matrimonium, de quo infrà, sub n. 125), adeoque ipsi per se non incumbit proclamare banna. Per accidens vero continget ipsum esse parochum proprium, quatenus ille qui in parochia a mense commoratur nullibi habet domicilium nec quasi-domicilium ac proinde vagus reputatur, vel non habet nisi domicilium aut quasi-domicilium dioecesanum.

Banna autem proclamanda sunt in parochia propria *utriusque sponsi;* imo, si alteruter duo possidet domicilia vel duo quasi-domicilia, vel domicilium et quasi-domicilium, in diversis illis locis instituendae sunt proclamationes.

Observa normam non attendere parochiam originis nec parochiam derelicti domicilii aut quasi-domicilii (1).

***

NOTIONES DOMICILII, QUASI-DOMICILII, VAGI:

45. — 1. **Domicilium** vel est domicilium *facti* vel domicilium *juris;* et utrumque vel est *paroeciale* vel *dioecesanum.*

Domicilium facti, seu *voluntarium,* juxta can. 92, § 1, est illud quod a persona sui juris *acquiritur* per factum commorationis, conjunctae cum animo ibi perpetuò manendi, si nihil avocet (2), vel protractae ad decennium completum (3): quod domicilium acquiritur a primo momento quo enuntiatae conditiones respective obtinent (4).

Si locus descriptae commorationis est parochia vel quasi-parochia (i. e., juxta can. 216, § 3, pars Vicariatus apostolici aut Praefecturae apostolicae, cui peculiaris rector fuit assignatus), domicilium facti est *paroeciale* (5); si locus non est parochia aut quasi-parochia, sed dioecesis aut Vicariatus aut Praefectura, domicilium facti est *dioecesanum* (6).

---

(1) *Exceptionaliter* attenditur domicilium aut quasi-domicilium derelictum, uti notatur sub n. 49.

(2) Nota quod *commoratio* seu *actualis habitatio* intelligitur ad modum incolarum loci, sive in domo propria, sive in conducta, sive in diversorio, sive hospitii causa.

Quod autem spectat *animum perpetuò manendi:* variis indiciis de illo constare potest, si non facta fuit expressa declaratio. Huic autem animo non obstat « quominus translatio habitationis in alium locum sit probabilis, imo in votis habeatur, v. gr. apud officialem publicum ». *Vie diocésaine,* 1924, p. 115. Notetur etiam quod animum perpetuò manendi non excludit intentio singulis annis a loco habitationis discedendi per aliquod tempus, rusticationis aut negotii tractandi gratia.

(3) Habetur ergo duplex distinctus modus acquirendi domicilium facti: 1. commoratio cum animo perpetuò manendi, et 2. commoratio per decennium protracta. Hucusque unicus dabatur modus domicilii acquirendi: commoratio cum animo perpetuò manendi; hujus autem animi praesumptionem (juris dumtaxat) inducebat decennalis habitatio.

(4) Domicilium scil. per decennalem commorationem inducitur inde a completo decennio; domicilium vero priori modo inducitur a primo momento commorationis concurrentis cum animo perpetuò manendi. — Intelligitur autem decennium *moraliter continuum:* cui continuitati non nocet quod quis, peregrinationis, rusticationis aut negotii causa, per aliquod tempus discedat, ad modum aliorum incolarum loci.

(5) De habitante *in confinio duarum parochiarum,* sufficiat notasse hujusmodi personam pertinere ad parochiam in qua domus quam inhabitat habet portam principalem, salva dispositione Episcopi in contrarium. Quodsi porta principalis transponatur ita ut jam sit in altera parochia, manet domicilium in priori parochia, nisi reconstruatur ipsa domus ejusve mutetur ordinatio integra.

(6) Ita domicilium dioecesanum haberet aliquis qui in nulla parochia stabilem sedem habet, si vagando intra fines dioeceseos perpetuò manere intendat aut per decennium de facto moratus sit; vel si in determinato habitaverit loco Praefecturae aut Vicariatus, in quibus nondum erectae sunt quasi-parochiae. — Ante Codicem solum admittebatur domicilium paroeciale.

Potest aliquis habere *duo* domicilia *voluntaria:* quando nempe in duobus locis habitat cum animo manendi, ita ut utraque commoratio per partes anni moraliter aequales dividatur (1).

46. — *Domicilium juris,* seu *legale,* quod etiam *necessarium* vocatur, habetur a personis *alieni juris,* ab uxore scil. a viro legitimè (a toro et cohabitatione) non separata, ab amente, vel a minore seu aetatem 21 annorum nondum plenè adepto: habent nimirum necessariò domicilium facti illius personae cujus sunt juris, uxor nempe domicilium mariti, « amens, domicilium curatoris, minor, domicilium illius cujus potestati subjicitur », putà patris, matris aut tutoris (can. 93, § 1).

Domicilium hujusmodi acquiritur ipsa dispositione legis, illud adnectente determinato statui juridico personae alieni juris, idque independenter ab actuali habitatione aut ab intentione perpetuò manendi (2).

Prouti autem domicilium facti illius cujus sunt juris est domicilium *paroeciale* vel *dioecesanum* tantùm, consequuntur illae personae alieni juris domicilium juris paroeciale vel dioecesanum. Multiplicatur autem domicilium legale, multiplicato domicilio voluntario personae cujus sunt juris.

Conservatur domicilium *facti* usque ad momentum quo a loco discceditur cum animo non redeundi (can. 95). Non sufficit scil., ad amittendum domicilium, solus discessus, nec sola intentio definitivè recedendi; utrumque elementum simul requiritur. Habentes autem domicilium *juris* illud qua tale *conservant* quousque non sunt sui juris effecti, quousque scil. uxor non est a viro legitimè separata (3), amens non est ab amentia sanatus, minor non est factus major; quousque scil. sunt alieni juris, eousque necessariò servant domicilium personae cujus sunt juris, illudque, si mutetur, sequuntur (4). Postquam vero facti sunt sui juris, servant suum domicilium juris tanquam domicilium voluntarium, donec ab illo discesserint cum animo non redeundi, vel, pro casu quo in domicilio juris non habitabant, donec suum discessum reddiderint definitivum, domicilio juris valedicendo.

---

(1) Id non obtinet in casu quo aliquis in diversis locis duas occupat domos, unam pro negotiis commercii, alteram pro rebus familiae: solum tunc retineri domicilium, in quo pernoctatur, declaravit S. Rota, in Causa *Parisien.,* 24 Martii 1911 (A. A. S., III, p. 324 ss.).

(2) Apud *Jus Pontif.,* 1926, p. 47 s., proponitur, praeter speciem domicilii legalis, de qua can. 93, altera species domicilii legalis, quale habere censentur beneficiati, milites et incarcerati perpetui: hoc vocant domicilium legale *proprium,* dum legale domicilium prioris speciei nuncupant *mutuatum* (quod scil. uxor mutuatur a viro etc).

(3) Legitima separatio intelligitur illa quae facta est ad normam juris, juxta canones 1129-1131, coll. dicendis infrà, n. 252 ss. Et sic nota uxorem hic non censeri legitimè separatam, quando est a viro malitiosè deserta, « nisi a judice ecclesiastico obtinuerit separationem perpetuam, aut ad tempus indefinitum ». *Commissio pont. pro interpretatione Codicis,* 14 Julii 1922, A. A. S., XIV, p. 526, coll. infrà, n. 263.

(4) Quousque manent alieni juris, non valent acquirere domicilium proprium facti. Ita in specie uxor legitimè non separata.

47. — 2. **Quasi-domicilium** vel est paroeciale vel dioecesanum; non datur autem nisi quasi-domicilium facti seu voluntarium (1).

Porro quasi-domicilium voluntarium *acquiritur* per commorationem in aliquo loco, quae « vel conjuncta sit cum animo ibi manendi saltem ad majorem anni partem, si nihil inde avocet, vel sit reipsa protracta ad majorem anni partem ». Can. 92, § 2.

Nimirum obtinetur quasi-domicilium non secus ac domicilium, *duplici modo:* a/ per factum habitationis conjunctum cum animo permanendi per majorem anni partem (2), idque obtinetur a primo momento quo utrumque elementum verificatur; b/ per factum commorationis ultra sex menses (3), quo casu patet non acquiri quasi-domicilium nisi inde a completo termino.

Prouti locus est parochia aut quasi-parochia, vel est dioecesis aut Vicariatus aut Praefectura, quasi-domicilium erit *paroeciale* vel *dioecesanum.*

Uti jam notatum est, acquiri potest quasi-domicilium, secus ac domicilium facti, a persona alieni juris, usum rationis habente, ab uxore scil. a viro legitimè non separata, et a minore infantia egresso, i. e. septennium adepto. Can. 93, § 2, coll. can. 88, § 3.

Nihil impedit quominus eadem persona simul habeat quasi-domicilium et domicilium, sive voluntarium sive legale.

Amittitur quasi-domicilium per recessum cum animo non redeundi (can. 95); sicuti autem acquiri potest a persona alieni juris, sic ab ea potest amitti (4).

Nota. Qui habet quasi-domicilium in aliquo loco, in hoc dicitur *advena,* dum domicilium habens vocatur *incola; peregrinus* dicitur, « si versetur extra domicilium et quasi-domicilium quod adhuc retinet ». Can. 91.

---

(1) Non videtur esse locus quasi-domicilio *juris* seu *legali,* nec adeo personae alieni juris participant in quasi-domicilio personae cujus sunt juris. De hoc enim quasi-domicilio legali silet Codex; nec urget ratio illud inducendi, cum quasi-domicilium proprium acquirere valeant personae alieni juris.

(2) De intentione constare debet vel expressa declaratione vel ex adjunctis et motivis commorationis, puta ratione studiorum, famulatus et ita porro. Sufficit intentio tanto tempore manendi, *si nihil avocet.*

(3) Supponitur habitatio per sex menses *moraliter continua,* ita ut non interrumpatur longa discessione, puta per plures hebdomadas. Cf. *Collat. Brug.,* XXI, p. 159, collatis notatis ad n. 45, circa continuitatem decennii.

(4) Hoc attento quod ad amittendum quasi-domicilium requiratur recessio *cum animo non redeundi,* potest obtineri *duplex quasi-domicilium* simultaneum, hac scil. ratione, quod nempe quis a loco quasi-domicilii recedat cum animo brevi redeundi, puta ad sanitatem curandam in hospitali, quodque ex improviso ibi retineatur per sex continuos menses: quo semestri transacto, acquireret in hospitali quasi-domicilium, quin amiserit, ob retentum redeundi animum, prius quasi-domicilium.

Quodsi quis a loco quasi-domicilii recedat cum animo quidem ad hunc locum redeundi, sed cum animo alibi manendi per sex mensium spatium aut ultra; disputatur utrum cum acquisito quasi-domicilio in altero loco consistat ac servetur quasi-domicilium in priori loco: quod meritò negant Cappello, o. c. n. 683; Vermeersch-Creusen, o. c., I, n. 184; Wernz-Vidal, o. c., II, n. 14; id vero affirmant Maroto, o. c., n. 413, necnon Vlaming, o. c., n. 68 et *Jus Pontif.,* 1926, p. 52.

48. — 3. **Vagi** sunt illi qui nullibi domicilium habent, sive facti sive juris, nec quasi-domicilium: neque paroeciale, quia in nulla parochia aut quasi-parochia domicilium vel quasi-domicilium habent; neque dioecesanum, quia non tantum in nulla parochia aut quasi-parochia domicilium vel quasi-domicilium habent, sed nec in ulla dioecesi aut vicariatu aut praefectura. Can. 91 (1).

Attento canone 1097, § 1, n. 3, distinguere juvat vagos qui alicubi commorationis sedem habent, licet nullibi domicilium habeant vel quasi-domicilium, a vagis actu itinerantibus qui nullibi commorationis sedem habent (2); alii etiam sunt habitualiter vagi, alii momentaneè vagi (3). Cf. infrà, n. 125 et 129.

Jamvero, attento canone 1023, § 1, collato canone 1097, § 1, 2° et 3°, videtur quod hîc prae oculis habentur soli vagi *commorationis sedem habentes* (sive habitualiter sive momentaneè vagi sint), cum hi soli, ad exclusionem actu itinerantium, censeantur habere parochum proprium (can. 94, § 2), cumque reliquis vagis actu itinerantibus aegre applicaretur norma injungens banna proclamari in commorationis loco; possunt caeteroquin actu itinerantes ubicumque licitè celebrare matrimonium (n. 125), adeoque videntur a fortiori posse a quocumque parocho proclamari.

***

Quibus praemissis (sub n. 45-48) notionibus, intelligitur ambitus *normae,* sub n. 43 et 44 descriptae, matrimonium scil. esse proclamandum in parochia (vel parochiis, si plures sint) parochi *proprii* utriusque sponsi. In specie attende banna proclamari debere etiam in domicilio legali, in parochia proinde ubi domicilium paternum conservaverit alteruter sponsus: quod praesertim practicum est pro minorennibus et pro majorennibus studiosis et famul's; in memoriam etiam revoca hic *de norma* non attendi, in juri communi, domicilium aut quasi-domicilium *derelictum.* Cf. suprà, n. 44.

49. — *Exceptionaliter et subsidiariè* contingit fieri debere proclamationes *in alia parochia,* praeter parochiam parochi proprii, et quidem *α*/ quando alterutra pars in alio loco *per sex menses* commorata est *post adeptam pubertatem* (post aetatem scil. 14 respective et 12 annorum); vel *β*/ quando remanet suspicio de contracto impedimento: in utroque nempe casu, consulendus est, juxta can. 1023, § 2 et § 3, Ordinarius,

(1) Juxta can. 91, uti vagi sunt habendi domicilio et quasi-domicilio destituti, licet mensilem habeant commorationem, quemadmodum jam notavimus sub n. 44.

(2) Ad habendam commorationis sedem requiritur habitatio in aliquo loco cum quadam mora, vel saltem cum intentione per aliquod tempus morandi, puta si quis, carens domicilio et quasi-domicilio, ad parochiam quamdam tendit cum animo ibidem manendi per aliquot dies, donec parata sit domus, in alia parochia situm habens. Contrà actu itinerans censetur, et parochum proprium non consequitur, vagus qui merè transit per aliquam parochiam, vel ibidem per breve tempus sistitur prandendi aut pernoctandi causa, cum intentione illicò post iter prosequendi.

(3) Distinctio inter vagos actu itinerantes et vagos commorationis sedem hic et nunc habentes, non coincidit cum distinctione inter habitualiter vagos et momentaneè vagos: habitualiter vagi, puta foranei, possunt, in determinatis adjunctis, hic et nunc haberé commorationis sedem, dum momentaneè vagi possunt esse actu itinerantes, puta personae quae, recens dereclicto domicilio, longînquum iter instituunt ad novum electum domicilium.

cujus est, pro opportunitate, bannorum proclamationem praescribere in loco, i. e. in paroecia vel quasi-paroecia anterioris commorationis. Cf. infrà, n. 686, cum ibidem notandis circa jus particulare vigens in Belgio, ad normam decreti 206 Conc. prov. Mechl. IV.

Circa quas dispositiones novas nota Ordinarium consulendum esse Ordinarium *proprium* sponsorum, et, si plures sint, illum in cujus dioecesi matrimonium celebratur, vel, si matrimonium extra proprias ineatur dioeceses, quemlibet Ordinarium proprium (ad normam can. 1028, coll. infrà, n. 63).

Quod attinet **2° Aedificium:**

50. — Proclamationes debent fieri in *ecclesia*, uti explicitè jubet novus Codex, can. 1024, et jam volebant Conc. Trident. necnon Conc. Lateranense. Ecclesia autem intelligitur *parochialis* vel *quasi-parochialis*, cum faciendae sint denuntiationes a sponsorum *parocho:* cui ecclesiae parochiali assimilari potest, in hac re, ecclesia filialis quae habeat territorium a territorio ecclesiae matricis sejunctum, adeo ut unius ecclesiae territorii incolae in alterius territorio ignoti sint.

Quamvis autem regulariter proclamatio sit facienda in ecclesia parochiali vel quasi-parochiali, nihil impedit quominus interdum banna proclamentur in alia ecclesia vel etiam in sanctuario (oratorio publico), ubi, occasione alicujus festi extraordinarii, missarum sollemnia cum frequenti populi concursu celebrari contingit: attento namque fine legis et attenta determinatione addita (*inter missarum sollemnia* aut inter alia divina officia ad quae *populus frequens* accedat), magis videtur referre frequentia populi quam ipse locus (1). Quam interpretationem confirmat tenor canonis 1025.

51. — *Nota* 1. Si sponsi ad *diversam parochiam* pertinent, unus parochus non potest, juxta statuta dioecesana Brugensia, proclamationes instituere nisi ex alterius parochi testimonio didicerit nihil obstare. Nimirum parochus sponsi, post praevium examen, monebit parochum sponsae de statu libero sui parochiani, in quantum provisoriè id testari valeat (2): quo nuntio accepto, parochus sponsae, postquam hanc ritè examinaverit, et nulli impedimento obnoxiam reperierit, invitat parochum sponsi ad proclamandos nupturientes (3), et ex sua parte ad publicationes procedit.

---

(1) Quodsi, in casu extraordinario, contingat missarum sollemnia celebrari extra ecclesiam vel oratorium, puta in foro publico, non auderemus dicere, attenta invocata ratione, proclamationes inibi fieri non posse. Cf. etiam, in hunc sensum, CAPPELLO, o. c., n. 165.

(2) Ad hoc sufficit schedulam mittere in hanc vel similem formam: « R^e D^ae Pastor, — Tutô denuntiari potest, quantum ad me spectat, matrimonium N. N. parochiani mei cum N. N. una ex tuis ». — Juxta decr. Congr. Prosyn. Brug., anni 1924, n. 5, debet parochus sponsi, una cum monito de proclamando matrimonio, *testimonium Baptismi* transmittere ad parochum sponsae. Cf. infrà, n. 678.

(3) En formulam: « R^e D^ae Pastor. — Digneris matrimonium N. N. parochiani tui cum N. N. parochiana mea, ad tramites juris, publicè proclamare et rescribenda rescribere ».

Quodsi sponsi sunt proclamandi in aliis parochiis praeter illas in quibus facto habitant et a parocho examinantur, puta in parochia olim habitata (n. 49), parochi sponsae est ad banna proclamanda invitare respectivos parochos. Cf. infrà, n. 65.

Si autem contingat sponso vel sponsae *plures* esse parochos proprios, quatenus alteruter habeat duo domicilia vel duo quasi-domicilia, vel domicilium et quasi-domicilium (n. 47), descriptum munus videtur incumbere, nisi aliter statuat jus particulare, parocho proprio in cujus parochia sponsus vel sponsa actu moratur (1).

2. Si sponsi mutant domicilium aut quasi-domicilium post factam primam vel alteram proclamationem, parochus derelictae parochiae pergat in reliquis bannis proclamandis, neglecta omni proclamatione in novo domicilio vel quasi-domicilio.

B. **Frequentia.**

52. — 1° In parochia proprii parochi sponsorum banna proclamanda sunt *ter*, sic explicitè jubente, post Concilium Tridentinum, canone 1024.

2° In aliis locis, standum est instructionibus Ordinarii consulti vel ordinationibus, si quae sint, juris particularis.

53. — 3° Quod spectat *iterandas* publicationes: juxta can. 1030, § 2, « si intra *sex menses* matrimonium contractum non fuerit, publicationes repetantur, nisi aliter loci Ordinario videatur ».

C. **Tempus.**

54. — Ad tramites can. 1024: « Publicationes fiant tribus continuis diebus dominicis aliisque festis de praecepto... inter missarum sollemnia, aut inter alia divina officia ad quae populus frequens accedat ».

Circa quem canonem observa:

1° *Dies festivi de praecepto,* juxta novum catalogum canone 1247 descriptum, sunt, praeter dies dominicos: festa Nativitatis, Circumcisionis, Epiphaniae, Ascensionis, Corporis Domini, Immaculatae Conceptionis, Assumptionis, S. Joseph (19 Martii), SS. Petri et Pauli et Omnium Sanctorum.

In illis diebus festivis bannorum proclamationes permittere posset Ordinarius etiam, ut videtur, ubi *abrogati* sunt, modò frequens adsit populi concursus; minus tamen conforme censetur canoni 1024 (2).

2° Dicitur: *continui,* seu sibi succedentes, quin scilicet interponatur alius dies festivus. Nec obstat quominus duos dies *immediatè* sibi succe-

---

(1) Id in jure particulari Brugensi faciendum praecipitur.

(2) In Congr. Prosyn. Brug., anno 1921, sub n. VI, sic statuitur: « In dioecesi nostra *jam non fiant* proclamationes antenuptiales diebus festis *abrogatis* quibuscumque »; unde jam non possunt, in dioecesi Brugensi, banna proclamari, praeterquam in dominicis, nisi in solis festis Nativitatis, Ascensionis, Assumptionis ac Omnium Sanctorum; eamdem, ac in dioecesi Brugensi, disciplinam, pro toto Belgio, induxit Concilium Mechliniense quartum, can. 207.

Quod autem spectat dies, qui olim erant coram jure communi festa de praecepto, nunc autem e catalogo festorum sunt suppressi, puta feriam 2^{m} post Pascha et post Pentecosten, non jam possent illis diebus fieri proclamationes, nisi forte in aliquo loco, jure particulari, essent festa de praecepto.

dant, puta si festum Nativitatis Domini occurat feria II vel sabbato; imo, si possibile esset tres dies festivos sibi immediatè succedere, non essent, si stricto juri inhaerere velimus, interrumpendae proclamationes; fini tamen intento minus conforme videretur in hoc litteram legis observare.

55. — Tandem 3° peragendae sunt proclamationes *inter missarum sollemnia,* seu inter missam parochialem aut conventualem; possunt tamen, id expresse permittente tenore canonis (aut inter alia divina officia...), fieri etiam extra hoc tempus, supposita populi frequentia, v. gr. tempore vesperarum vel concionis.

D. **Forma.**

56. — Vulgari sermone et intelligibili voce nuntiandum est instans matrimonium, expressis nomine et pronomine nupturientis, indicata parochia originis ac habitationis, necnon conditione coelibatus aut viduitatis, addito, si alterutra pars est vidua, nomine prioris conjugis. Inseratur etiam mentio dispensationis obtentae super impedimento publico matrimonii, vel super una alterave publicatione, nec omittatur dicere utrum primum sit bannum, vel secundum vel tertium. Tandem moneantur fideles de obligatione revelandi impedimenta. Praetermitti autem debent omnia quae possent esse probrosa nupturientibus, puta illegitima natalia; omittatur etiam, ad normam can. 1026, mentio religionis partis non catholicae, si Ordinarius proclamationes matrimonii mixti vel disparis cultus permiserit. Cf. infrà, n. 58.

57. — **Nota** 1. Juxta can. 1025, « potest loci Ordinarius pro suo territorio publicationibus substituere publicam, ad valvas ecclesiae paroecialis aliusve ecclesiae, *affixionem* nominum contrahentium per spatium *saltem octo dierum,* ita tamen ut, hoc spatio, *duo dies festi* (vel dominici) de praecepto comprehendantur ». Illam affixionem bannorum proclamationi substituere non potest parochus propria sua auctoritate (1).

58. 2. Regulariter prohibetur banna proclamari in ordine ad matrimonia *mixtae religionis* vel *disparis cultus;* sed loci Ordinarius potest,

(1) *In dioecesi Brugensi,* latum est, anno 1923, decretum Congr. prosynod. sequens: « Opportunum ducimus ut parochi *majorum* paroeciarum, ubi bene multae solent occurrere publicationes matrimoniorum, his, ad normam can. 208 Concilii Mechlin. IV, *partim* substituant publicam ad valvas ecclesiae affixionem nominum contrahentium ».

En autem tenor invocati canonis 208 *Concilii Mechliniensis:* « Publicationibus *partim* substitui potest publica ad valvas ecclesiae paroecialis affixio nominum contrahentium, ad hanc scil. normam: 1. nomina singulorum contrahentium, semel saltem, die dominica vel festi de praecepto e suggestu proclamanda sunt; 2. loco duarum aliarum publicationum fieri potest affixio ad valvas ecclesiae paroecialis per spatium octo saltem dierum, ita tamen ut, hoc spatio, duo dies dominici vel festi de praecepto comprehendantur, etsi publicatio praescripta una ex his diebus dominicis vel festis fiat. Affixio autem fiat loco prorsus conspicuo ».

remoto scandalo, illas publicationes permittere, « dummodò apostolica dispensatio praecesserit et mentio omittatur religionis partis acatholicae ». Can. 1026, coll. dicendis infrà, n. 510 et n. 591.

59. — 3. Quod spectat proclamationes *differendas* vel *interrumpendas:*

a/ *Dubio* exorto circa impedimentum, ideo non sunt differendae proclamationes nondum incoeptae nec interrumpendae sunt denuntiationes jam inchoatae. Can. 1031, § 1, num. 2.

b/ Detecto impedimento *certo:* si est *occultum,* non sunt differenda nec interrumpenda banna; si est impedimentum *publicum* et innotescit ante incoepta banna, differantur donec impedimentum fuerit in foro externo ablatum: quod valet etiamsi notum sit parocho dispensatum esse pro foro interno; si innotescit impedimentum inchoatis sed nondum expletis publicationibus, parochus eas prosequatur, re delata ad Ordinarium. Can. 1031, § 2, n. 1 et 2.

60. — 4. « Receptum esse solet ut parochus pro hisce publicationibus faciendis a nupturientibus habeat moderatum emolumentum » (1); qua in re parochi sese conforment usui existenti ac statutis localibus.

60bis. — 5. Proclamationibus peractis, *non illicò potest ad matrimonii celebrationem procedi.* Nimirum:

a/ Oportet ut parochus cui competit matrimonio assistere non detegerit impedimentum, nec dubium nec certum, vel illud removendum curaverit. Can. 1031, § 3, et 1097, § 1, n. 1.

In dubio circa existentiam impedimenti, parochus rem accuratius investiget, ad normam can. 1031, § 1, n. 1, collatis infrà dicendis sub n. 686; quodsi dubium perseveret, « matrimonio ne assistat, inconsulto Ordinario ». Can. 1031, § 1, num. 3.

Detecto impedimento *certo:* si est occultum, res deferatur, tacito nomine, ad Ordinarium vel ad S. Poenitentiariam, nisi parochus noverit dispensationem in foro interno obtentam; si est publicum, et detegitur post primum vel alterum bannum, res ad Ordinarium deferatur. Cf. infrà, n. 714 ss.

b/ Oportet ut dictus parochus praevie receperit scriptam attestationem de bannis in alia parochia forte proclamatis, et de non detecto impedimento aut de ejus remotione (can. 1029) (2). Debet insuper accepisse

(1) Gasparri, o. c., n. 159.

(2) Ita v. gr.: « N. N. parochianus meus et N. N. parochiana tua in ecclesia mea ter (vel semel aut bis cum dispensatione in 2° et 3° aut in 3e banno) proclamati sunt, et nullum innotuit impedimentum. Quare ad eorum matrimonium, quantum ad me attinet, tuto procedi potest ».

Quodsi testimonium bannorum alibi proclamatorum tempestive non fuerit acceptum a parocho, matrimonium celebraturo: « parochus adeat, si fieri possit, Ordinarium; sin autem, ipsi fas erit epikeiam facere et, testimonio diutius non exspectato, matrimonio assistere, dummodò tamen de statu libero contrahentium moralem certitudinem habeat ». Ita Cappello, o. c. n. 180.

reliqua documenta pro opportunitate requisita et infrà, n. 687bis enumeranda. Can. 1030, § 1.

c/ Postquam nihil jam obstat matrimonii celebrationi et peractae sunt omnes proclamationes, differenda est matrimonii celebratio, nisi rationabilis causa aliud postulet, usquedum « *tres dies* decurrerint ab ultima publicatione ». Can. 1030, § 1. Matrimonium proinde, attenta norma supputandi tempus (can. 34, § 3, n. 3), non potest celebrari nisi incoepto quarto die post diem ultimae proclamationis (1); sed, ut ocius celebretur, non requiritur causa gravis, sed rationabilis sufficit.

Quae dispositio, quam tenor can. 1030, § 1, solis proclamationibus applicat, meritò videtur, ob evidentem analogiam, extendenda ad casum quo Ordinarius proclamationibus substituerit affixionem.

III. Causae deobligantes.

61. — A. A descriptis proclamationibus faciendis *non excusatur* parochus:

1° ex *inutilitate* denuntiationis, sive quia ignoti sunt nupturientes in loco ubi, vi juris dispositionis, essent proclamandi, sive quia nulla est suspicio impedimenti. Ratio est quia uti suprà, n. 40, notavimus, lex est fundata in praesumptione non facti sed periculi universalis;

neque 2° ex eo quod publicationes peractae sint in *foro civili.*

Ita expresse monet C. S. O., in decreto 12 Jan. 1881; caeteroquin, ex ipso tenore Codicis necnon decreti Conc. Lateran. et Trident., liquet legi non fieri satis nisi per bannorum proclamationem *in ecclesia* factam; ulterius in foro civili multa non attenduntur impedimenta juris canonici.

62. — B. Inter causas a lege deobligantes, a jure vel a consuetudine *admittitur:*

1° *Casus urgentis necessitatis* matrimonii celebrandi, signanter in urgenti periculo mortis, ita ut desit tempus ad proclamationes procedendi ac ad Episcopum recurrendi; quo casu parochus potest, omissis bannis, matrimonio assistere, saltem ex epikeia (2).

2° Celebratio matrimonii *mixtae religionis* vel *disparis cultus,* in quibus, ad normam can. 1026, regulariter omittendae sunt publicationes. Cf. suprà, n. 58, coll. infrà, n. 510 et n. 591.

3° Celebratio matrimonii conscientiae (can. 1104), necnon secreta convalidatio matrimonii in facie Ecclesiae invalidè contracti ob praesentiam impedimenti occulti.

(1) Ita, si ultima proclamatio est facta die dominico, non posset matrimonium iniri nisi feria V^{a}.

(2) Caeterùm recurri posset a parocho ad can. 1044, in cujus facultate generali contineri censetur potestas dispensandi in bannis.

4° Quando agitur de nuptiis *summorum principum.*

5° *Dispensatio:*

63. — a/ *Auctor* dispensationis est, sic providente canone 1028, § 1, necnon Conc. Tridentino, l. c., *proprius* nupturientium *Ordinarius,* qui potest dispensare sive per se sive per delegatum (est enim potestas ordinaria), potestque dispensare etiam super bannis *in aliena dioecesi* proclamandis (1).

In dioecesi autem *Brugensi* ad hoc delegantur *Decani:* qui gaudent facultate dispensandi, cum incolis sui districtus, in *uno* et in *duplici* banno antenuptiali.

Petenda est dispensatio, si ei locus est, a *sponsae* parocho, qui, parochum sponsi invitando ad banna proclamanda, monebit de dispensatione obtenta, ut ejusdem rationem habeat in proclamatione (2).

« Si *plures* sint Ordinarii proprii, ille jus habet dispensandi, in cujus dioecesi matrimonium celebratur; quod si matrimonium extra proprias ineatur dioeceses, quilibet Ordinarius proprius dispensare potest ». Can. 1028, § 2 (3).

64. — b/ Ulterius ad dispensandum requiritur *causa* legitima.

Quod autem spectat determinationem causae sufficientis: profectò gravior ratio requiritur pro remittendis tribus bannis quam pro remittendo uno vel altero; sed, etiam ad dispensandum super una vel duplici proclamatione, non est nimia facilitate utendum, ita ut solus nupturientium lubitus sit pro causa, quantumvis aliunde moraliter constat de impedimenti absentia: est enim lex, eaque fundata in praesumptione periculi universalis.

Porro sequentes enumerantur *causae dispensandi,* et quidem ut dispensetur :

α/ *ex toto:* urgens casus matrimonium celebandi, puta ob instantem necessitatem ad exteras regiones discedendi; supponitur praesto esse tempus adeundi Episcopum. Item quando publicationes ex rigore juris faciendae prorsus inutiles evaserint, puta ex eo quod planè ignoti existunt sponsi (4).

β/ ad dispensationem *ex parte:* imprimis sufficit quaecumque legitima causa anticipandi matrimonii celebrationem, qualis est timor scandali ex provecta praegnantia sponsae, periculum incontinentiae, fundata suspicio ne parentes retractent consensum, instantia temporis clausi et alia hujusmodi. Causa etiam foret dispensandi in uno alterove banno, ut nupturientes, putà valde disparis aetatis aut conditionis, ludibrio minus exponantur; pariter si timeatur ne multùm graventur desponsati ex dispensationis recusatione, ac aliunde moraliter certô constet nullum obesse impedimentum. Tandem passim admittitur ut causa gratiosa nobilitas nupturientium, quippe quorum cognationes sunt magis notae.

---

(1) Modô vidimus, in casu can. 1044, posse dispensari a parocho (ac etiam a simplici sacerdote).

(2) Si sponsa *plures* parochos proprios habeat, munus illud assumatur a parocho loci in quo sponsa actu moratur. Cf. suprà, n. 51.

(3) Si pertineant ad *diversum decanatum,* sufficit, in dioecesi Brugensi, dispensatio solius Decani sponsae.

(4) Matrimonium conscientiae sponte sua excludit proclamationes, nec adeo dispensatione hic est opus. Cf. can. 1104.

65. — Scholion practicum. Ex descriptis juris dispositionibus liquet quaenam sint partes parochi, circa bannorum proclamationes, in utraque hypothesi quod ad ipsum uterque sponsus accesserit examinandus, vel alteruter tantùm:

1° Si *uterque* nupturiens eumdem adivit parochum (1), hujus parochi est a/ ad bannorum proclamationem ex parte sua procedere; b/ alios parochos, si qui sint, quibus incumbit banna proclamare, monere de proclamatione facienda; c/ dispensationem super bannis, si locus sit, ab auctoritate ecclesiastica petere et obtinere.

66. — 2° Si sponsi ad *diversum* parochum pertinent, vel saltem diversum parochum adierunt examinandi:

a/ Parochus *sponsi* (seu parochus qui sponsum interrogavit) debet, postquam examen instituerit et instructionem peregerit, monere parochum sponsae de examine instituto et de non detecto impedimento, schedula missa suprà descripta, addita mentione, si locus sit, duplicis, ex parte sponsi, domicilii vel anterioris commorationis in alia parochia (n. 49 et 51); non potest autem ad bannorum proclamationes procedere antequam rescriptum acceperit a parocho sponsae, eum invitante ad banna denuntianda. Ipsius non est reliquos parochos monere nec dispensationem in bannis procurare. Proclamatione autem instituta, parochum sponsae moneat de proclamationum exitu.

b/ Parochus *sponsae,* qui nempe hanc examinavit, pro officio habet ut, examine instituto, et accepta certioratione ex parte parochi sponsi de non detecto impedimento, denuntiet matrimonium et ad nuptiales denuntiationes invitet parochum sponsi, usurpata formula de qua suprà, n. 51, necnon alios parochos, si qui sint, quibus onus incumbit banna proclamandi; ad ipsum etiam pertinet dispensationem super bannis, si locus sit, impetrare. Ad matrimonium non procedat nisi post receptum documentum libertatis a parocho sponsi.

Attende proclamationes *incoeptas* nunquam esse interrumpendas non obstante existentia certa vel dubia impedimenti, nisi Ordinarius consultus id jusserit; illas autem *nondum inchoatas* esse differendas in casu detecti impedimenti certi et publici. Cf. dicta sub n. 59.

Nota. In descriptis suprà variis officiis parochi circa banna proclamanda, supponitur utraque pars esse *catholica.* Quodsi alterutra pars est acatholica vel infidelis, quodque, ad normam dictorum sub n. 58, ab Ordinario permittuntur banna proclamari, non attenditur nisi solus parochus partis catholicae (sive sit sponsus sive sponsa), cui parocho competit proclamationes instituere et alios parochos, si qui sint, monere. Cf. infrà, n. 125.

IV. Obligatio revelandi impedimenta.

67. — *Praenota* in hac quaestione nos considerare imprimis impedimenta *natura occulta,* siquidem impedimenta natura publica facilè revelari solent, cum nullam adnexam habeant infamiam et sponte sua innotescere queant. Jamvero

A. Datur *obligatio,* eaque *gravis,* revelandi impedimenta matrimonii, sive impedientia sive praesertim dirimentia, sive certò, sive saltem probabiliter existentia.

(1) Cf. suprà, n. 43 s., et n. 51, a quonam parocho sint faciendae proclamationes, infrà vero, n. 679, coram quonam parocho subeundum sit sponsorum examen.

Obligationem urget non tantum jus *ecclesiasticum* (can. 1027), sed etiam ipsum jus *naturale* ac *divinum*. Et sane ipso jure naturali ac divino tenemur impedire quominus matrimonium contrahatur invalidè vel illicitè, tum ex reverentia erga sacramentum, tum ex charitate erga proximum, cui, praeter mortale peccatum, gravissima mala impendent ex conjugio illicitè ac potissimum invalidè inito, tum etiam ratione boni publici in cujus tutelam inducta sunt impedimenta matrimonii.

Quam obligationem *gravem* esse liquet, attenta gravitate materiae. Revelatio autem est facienda *quamprimum* commodè fieri potest, idque regulariter *parocho* vel loci Ordinario; nihil tamen obstat quominus praevie moneantur fraterne ipsi nupturientes ut dispensationem petant vel a nubendo abstineant; quodsi alterutrum fecerint, ulterior denuntiatio evasit inutilis.

68. — B. Deficit asserta obligatio, ab illa *excusante gravi proportionata causa*. Nimirum

1° non debet nec potest impedimentum unquam propalare sacerdos qui illud novit *ex sola confessione*, siquidem lex sigilli sacramentalis adeo stringit ut illud revelari nunquam liceat, nec ulli altiori legi ullatenus cedat.

Quodsi simul aliunde novit idem impedimentum, potest confessarius, salvo sigillo, illa altera scientia uti: caute tamen et prudenter, ne sigilli violatio vel in suspicionem veniat.

2° Tanquam causa passim excusans habetur secretum non merè promissum vel naturale, nec etiam secretum simpliciter commissum (1), sed secretum *commissum professionale:* secretum scil. quod est alicui commissum non qualitercumque, puta ratione amicitiae vel propinquitatis, sed *ratione officii sui*, puta parocho, medico, advocato, notario, obstetrici, quodque ex hoc capite vocatur etiam secretum *officii;* hujusmodi nimirum arcani conscius generatim non deberet nec posset illo uti cum gravamine *ipsius consilium exquirentis*, revelando impedimentum ex cujus revelatione infamiam vel aliud detrimentum caperet ille a quo notitiam confidenter accepit (2). Cf. can. 1755, § 2, num. 1.

Ratio est quia res est de *bono publico*, quod exigit ut tutò et confidenter accedere possint homines ad hujusmodi personas ex officio praepositas ad hoc ut aliis ope et consilio praesto sint; valde autem minueretur

(1) Non excusat secretum *naturale* nec secretum *promissum*, esto sub fide juramenti, nec etiam secretum simpliciter *commissum*, quod nempe consilii petendi causa fuit concreditum alicui, ad hoc ex officio non constituto: quippe quibus non applicatur invocanda ratio boni publici. Caeterùm si ratio secreti naturalis sufficeret, nullum impedimentum infamans posset manifestari.

(2) Idem valet de revelatione defectus corporalis, alteri parti nocivi (nullum licet impedimentum generantis), in consultatione medicali detecti; passim medicus non debet nec potest vitium clientis sui revelare.

fiducia ac promptitudo in consiliis exquirendis si sciretur notitiam ita concreditam dicto modo posse adhiberi ac manifestari.

Diximus: *generatim*, quia nolumus normam illam severius urgere in omni prorsus casu, etiam in casu quo agitur de praecavendo ab altera parte nocumento enormiter gravi, puta in casu morbi venerei valdè contagiosi; non desunt scil. Auctores qui censeant tunc a medico *posse* secretum discreto modo revelari sponsae vel hujus parentibus; imo putant dictum medicum hujusmodi revelationem *debere* facere quando ex lege civili a secreto professionali liberatur (1).

69. — 3° Excusat a revelatione facienda *grave damnum proprium*, ex illa incurrendum, sive in bonis fortunae, sive in fama et honore: cujus damni gravitas proportionari debet gravitati impedimenti revelandi (2).

70. — **Nota** 1. Quicumque a revelatione facienda excusantur, sive ratione damni subeundi, sive ratione secreti servandi, tenentur, in quantum possunt et quousque manet aliqua spes fructus, monere ipsum sponsum impedimento obnoxium, eumque, omni quo pares sunt zelo, a reprobando matrimonio avertere (3), vel ad dispensationem petendam adducere.

Posset etiam *confessarius*, impedimentum occultum in confessione detegens, curare, quando opportunum judicat a monitione poenitentis hic et nunc abstinere, ut, in gratiam illius poenitentis, ipso inscio, dispensatio vel matrimonii convalidatio petatur sub fictis nominibus. Utitur quidem scientia sacramentali, ast non omnem usum reprobat lex sigilli, sed illum dumtaxat qui, si cognosceretur licitus, vexaret poenitentes eosque a confessione averteret: quod in casu non obtinet.

71. — 2. In praecedentibus agitur de *privata* denuntiatione impedimenti, non de *judiciaria oppositione* contra matrimonium ineundum: qua nempe oppositione, coram judice qua tali peracta, provocetur processus judiciarius ac judicium contradictorium, ad dirimendam quaestionem utrum oppositio sustineatur necne. Dum denuntiatio privata seu notificatio existentis impedimenti Ordinario (aut promotori justitiae),

---

(1) In Germania sic disponit lex civilis; contrà in lege Belgica (Cod. Poen., art. 458) prohibetur medicus secretum pandere. Cf. de hac quaestione SALSMANS, *Geneeskundige Plichtenleer*, n. 105; *Vie diocésaine*, 1923, p. 141 ss., coll. infrà, n. 235.

Observa quod facilius posset aliquis uti scientia sibi sic concredita *a tertia persona*, quin cedat secreti laesio in gravamen ipsius illius tertiae personae secretum concredentis. Cf. infrà, n. 699, circa opportunitatem praxeos ut nupturientes ab invicem exigant testimonium medicale.

(2) Dicitur: damnum *proprium*, quia ordinarie non posset aliquis a revelatione abstinere propter detrimentum, licet grave, ipsis sponsis vel tertio inferendum, puta ratione infamiae ab ipsis apud parochum incurrendae, nisi forsan in ignominiam cederet ipsius impedimentum manifestantis: secus enim vix non frustranea redderetur lex de denuntiandis impedimentis, saltem quod spectat impedimenta infamantia.

(3) Ita v. gr. medicus qui sub secreto professionali novit nupturientem esse impotentem.

mediante parocho aut immediate, fieri potest a quocumque, oppositionis judiciariae competentia restringitur ad arctos limites, juxta dicenda infrà, n. 703 (1).

72. — Scholion. Statuta legis civilis.

1° Circa publicationes antenuptiales.

En praecipuas praescriptiones codicis civilis *Belgici*, juxta legem diei 26 Dec. 1891, attenta moderatione inducta per legem 7 Januarii 1908 (2):

« Art. 1. Avant la célébration du mariage, l'officier de l'état civil fait *une* publication, *un jour de dimanche, à la porte de la maison commune*. Cette publication énonce les prénoms, noms, profession, domicile et résidence des futurs époux, leur qualité de majeur ou de mineur, et les prénoms, noms, profession, domicile et résidence de leurs pères et mères. Elle énonce en outre le jour, lieu et heure où elle a été faite, ainsi que la commune où le mariage sera célébré. Elle est transcrite sur un seul régistre, coté et paraphé comme il est dit en l'article 41 du code civil, et déposé, à la fin de chaque année, au greffe du tribunal de l'arrondissement (art. 63 du code civil).

Art. 2. *L'acte de publication reste affiché à la porte de la maison commune.* Le mariage ne peut être célébré *avant le dixième jour,* depuis et non compris celui de la publication (art. 64).

Art. 4. La publication ordonnée par l'article 1er de la présente loi sera faite *dans le lieu du domicile ou de la résidence de chacun des époux.*

Art. 7. *Le procureur du roi* près le tribunal de première instance dans l'arrondissement duquel les impétrants se proposent de célébrer leur mariage *peut dispenser,* pour des causes graves, *de la publication et de tout délai* (art. 169).

73. — 2° Circa oppositiones.

Codex civilis non agnoscit jus *legaliter obsistendi* matrimonii celebrationi, nisi quibusdam personis determinatis, nimirum: a/ *ascendentibus,* patri scil. vel, hujus defectu, matri, et, horum utriusque defectu, avo vel respective aviae, imo et proavo et proaviae (a. 173); b/ cognatis *collateralibus,* nempe, casu quo deficiunt ascendentes, fratri aut sorori, avunculo aut materterae, consobrinis germanis (a. 174); c/ *tutori,* iisdem in casibus ac sub b/, praevie obtenta licentia consilii familiae (a. 175); d/ *conjugi* alterutrius nupturientis, qui conjux obsistere potest matrimonio partis cui matrimonialiter fuit junctus (a. 172); e/ tandem, juxta jurisprudentiam, jus obsistendi aliquod competit *ministerio publico.*

Oppositione legaliter facta, officialis civilis non potest ad matrimonium procedere, vi art. 68, donec intervenerit sic dicta *mainlevée,* sive voluntaria, quando pars opponens sponte cedit, sive judiciaria, quando oppositio per sententiam judicis removetur.

---

(1) Recole oppositionem contra matrimonii celebrationem, sive privatam, sive a fortiori judiciariam, non admitti ex capite sponsalium; sola admittitur actio in damni reparationem (suprà, n. 25 et 28). — Cf. infrà, n. 682, circa officium parochi in casu oppositionis factae contra matrimonium, in specie ex parte puellae seductae.

(2) Tenorem cum interpretatione referunt *Collat. Brug.*, t. XIII, p. 386 ss.

LIBER SECUNDUS

DE MATRIMONIO

PARS PRIMA

DE MATRIMONIO UNIVERSIM SPECTATO

74. — Matrimonium spectari potest *primò* uti est *in fieri,* seu ut *contractus* transiens, et *secundò* uti est *in facto esse,* seu ut *vinculum conjugale,* per contractum inter conjuges inductum. Contractus autem, uti infrà ostendetur, est, inter christianos, sacramentum, adeoque sub duplici respectu considerari potest: a/ qua est merus contractus, abstractione facta a ratione sacramenti, qualis reipsa est inter infideles, seu, juxta vulgatum dictum, uti est in officium naturae, et b/ qua sacramentali dignitate est adauctus.

In prima sectione agetur de matrimonio in fieri seu de *contractu matrimoniali,* tum uti est in officium naturae, tum uti est sacramentum; in secunda sectione, de matrimonio in facto esse seu de *vinculo conjugali;* quibus accedet tertia sectio de *regimine matrimonii,* tum quoad contractum tum quoad vinculum.

Sectio Prima

DE CONTRACTU MATRIMONIALI

Caput I

DE CONTRACTU MATRIMONIALI UT EST IN OFFICIUM NATURAE.

Disputatio Prima

DE NATURA CONTRACTUS MATRIMONIALIS.

Articulus 1°. **De notione et origine contractus matrimonialis.**

I. Notio.

75. — Matrimonium (1), quatenus est contractus in se spectatus, seu abstractione facta a ratione sacramenti, *definiri* potest: *contractus quo vir et mulier sibi mutuò tradunt et acceptant jus in corpus, perpetuum et exclusivum, in ordine ad actus per se aptos ad generationem.* Can. 1081.

Explicatio.

1° Dicitur *contractus,* seu conventio bilateralis, qua duae (vel plures) personae in unum conveniunt effectum juridicum.

2° quo *vir et mulier...,* quia est contractus sui juris, quod non constituitur nisi voluntate duorum, et quidem non qualiumcumque, sed quod unicè iniri potest inter personas diversi sexus, inter marem et feminam, et quidem unum et unam.

(1) Vox *matrimonium* derivatur a matris-munium, i. e. officium, quia, uti dicit Tancredus, *Summa de Matrimonio* (ed. Wunderlich, Göttingen, 1841), p. 11, « dat mulieribus esse matres »; vocatur matrimonium potius quam patrimonium, quia, juxta Gregorium IX, c. 2, X, III, 33, infans magis materno indiget solatio quam paterno, matrique ante partum onerosus, dolorosus in partu, post partum laboriosus est.

Dicitur etiam *connubium* aut *nuptiae,* a nubendo seu velando, quia sponsae marito tradendae olim velo caput velabant in signum pudoris et subjectionis. Flandricum verbum « echt » et germanicum « ehe » proveniunt ab antiqua forma êwa: wet, band. Unde *e*-gade = wettige gade; een natuurlijk kind *echten* = wettigen.

3° sibi mutuo tradunt et acceptant... Nimirum hisce indicatur conventionis *objectum,* quod est mutua traditio et acceptatio juris in corpus; quod jus in corpus determinatur addendo: in ordine ad..., quatenus non agatur de dominio in mutuum corpus in ordine ad laborem vel aliud quid praestandum, sed in ordine ad actus de se aptos ad generationem.

4° Traditur et acceptatur descriptum jus in corpus: *perpetuum et exclusivum,* ita ut nulli alii, praeterquam viro respectu mulieris et mulieri respectu viri, competat aut unquam cedi queat, utraque parte superstite. Cf. infrà, ubi de unitate et indissolubilitate matrimonii.

76. — *Nota* 1. Contractus matrimonialis sic descriptus dicitur matrimonium *in fieri;* inducit autem inter conjuges, uti modó notatum est sub n. 74, matrimonium *in facto esse,* vinculum scil. conjugale, seu societatem conjugalem, intimum nempe nexum moralem, variis obligationibus mutuis et juribus constantem in ordine ad generationem et educationem prolis: de quibus obligationibus et juribus agetur infrà, n. 206 ss.

2. Circa elevationem contractus matrimonialis ad dignitatem sacramenti, pro baptizatis, vide infrà, n. 162 ss.; quomodo autem et qualis consensus contractum matrimonialem constituat et efficiat, dicetur infrà, n. 94 ss.

3. In *Jure Romano* nuptiae definiuntur « conjunctio maris et feminae et consortium omnis vitae, divini et humani juris communicatio » (1), vel: « viri et mulieris conjunctio individuam vitae consuetudinem continens » (2).

II. **Origo.**

77. — Contractus matrimonialis, cum societate conjugali quam inducit, originem suam mutuatur *ab ipsa natura* et *jure naturali;* eam etiam habet *a positiva institutione divina.*

Explicatio:

1° Quod matrimonium fundetur *in ipso jure naturae,* liquet. Ipsa nimirum natura postulat *conjunctionem* quamdam *stabilem* maris et feminae *in ordine ad speciei propagationem.*

Natura enim postulat ut genus humanum per generationem propagetur, adeoque ut proles procreetur, et etiam, attenta sobolis natae imbecillitate, physice et moraliter educetur. Jamvero ad opus informationis per se requiritur intimum, individuum ac stabile consortium viri et mulieris (3): hoc autem consortium obtineri vult natura modo consentaneo naturae intellectuali, libero scil. consensu mutuo. Cf. infrà, sub art. 2°, ubi ostendetur maris et feminae conjunctionem *essentialiter* ordinari ad speciei propagationem.

78. — 2° Quod matrimonium etiam fuerit *positive institutum a Deo,* eruitur *ex S. Scriptura:*

(1) L. I *Dig.,* XXIII, 2.
(2) § 1 *Inst.* I, 9.
(3) S. Thomas, *C. Gentes,* l. III, cap. 122, coll. 12^{a}-2^{ae}, qu. CLIV, art. 2.

Et sanè apud *Matth.*, XIX, 4 et 5, docetur conjuges, juxta divinam ordinationem, esse ita intimè et stabiliter conjunctos ut una caro sint, illaque unio dicitur procedere ex diversitate sexuum; haec autem sexuum diversitas, juxta *Gen.*, I, 27 s., a Deo ordinatur ad speciei propagationem, seu ad generationem, adeoque et ad educationem prolis. Ulterius quod haec unio constituenda sit per *contractum,* innuitur in ipsis verbis relatis, cum adhaesio illa non intelligatur nisi voluntaria et mutua: quae voluntaria caeteroquin adhaesio sola convenit naturae humanae.

79. — *Corollarium.* Matrimonium, utpote originem ducens a natura et jure naturali, est contractus *naturalis.* Attamen non est contractus merè profanus, sed sponte sua *sacer et religiosus,* idque etiam seclusa dignitate sacramenti et sola attenta natura contractus in se spectati. Est nempe contractus religiosus et sacer, non quidem essentialiter et intrinsecè, sed ob variam rationem extrinsecam, ratione scilicet originis divinae ac significationis rei sacrae, quae est unio Christi cum Ecclesia, necnon ratione finis ad quem ordinatur. Cf. infrà, n. 87 s.

***

80. — Hanc doctrinam de *origine* descriptae formae matrimonii impugnant non pauci **evolutionistae**, contendentes eamdem conjugii formam primitus non exstitisse, sed ad eam per varia successivè stadia devenisse genus humanum. Nimirum, uti volunt isti, antiquitus viguit universim et tanquam stadium legale, *promiscuitas,* dein successit matrimonium *per raptum,* quod excepit matrimonium *per emptionem;* quaerunt autem varia indicia et vestigia in historia pristinarum gentium ac in moribus populorum hodiernorum, illorum notatim qui a cultura magis remoti existunt.

En varia stadia breviter adumbrata, cum compendiosa refutatione praecipuorum argumentorum quae in favorem stadiorum successionis adduci solent. Quod spectat

A. **Promiscuitatem :**

1° Immeritó provocatur ad factum quod, in nonnullis regionibus incultis, viguerit ac etiamnum vigeat vera mulierum ac virorum promiscuitas. Non pauca namque ex allatis factis probantur esse falsa vel incerta, ac, etiam admissa illorum veritate, exinde non potest deduci solidum argumentum in favorem hujusmodi stadii in antiquitate universim vulgati. Meritó namque respondemus statum illum constituere degradationem ab altiori statu primitivo.

2° Afferuntur etiam nonnulla specimina morum qui apud plures gentes hinc inde exstiterunt, in quibus adversarii vident pristinae illius formae vestigia; sed rursus absque fundamento. Ita, quod spectat

a/ *jus primae noctis* ac *mutuam uxorum commodationem,* in specie erga hospitio receptos, in quantum barbaros hujusmodi mores exstitisse admittendum sit (1), nihil

(1) *Jus primae noctis,* quasi princeps uxore a vassali ducta abuti posset prima nuptiarum nocte, nullibi exstitit uti institutum usu consecratum; sed, sicubi fuerit usurpatum, hoc per abusum fuit. Exstitit quidem *jus primae noctis* sed in alia omninó acceptione.

probat eos esse stadii promiscuitatis reliquias: potius tribuendi sunt rustico hospitalitatis conceptui ac barbarae herorum tyrannidi.

b/ Invocatur etiam regimem olim nonnihil vigens *cognationis ex matre,* seu *matriarcatus,* uti aiunt, ita ut proles nomen assumpserint matris ac in solius matris haereditatem successerint: quasi dictum matriarcatus regimen supponat incertam fuisse paternitatem, idque ex eo quod mulieres cuicumque viro prostarent.

Atvero, praeterquam quod invocatum regimen nequaquam fuerit generale, ob alias sanè rationes potuit induci quam ob incertitudinem patris, puta ob arctius quo matri uniuntur proles vinculum, et speciatim ob polygamiam quae non parum fuit in usu; hac supposita polygamia, cognatio ex matre erat obvium medium discernendi proles ex eodem patre ac diversa matre natas: constituebat unaquaeque ejusdem viri uxor distinctam quasi familiam, eo vel magis quod passim sub diverso tecto habitabant.

81. — B. Circa **matrimonium per raptum,** vix apud unam alteramve barbaram gentem, quaedam vestigia existunt huic formae matrimonii ineundi faventia, quatenus, ut refert WESTERMARCK, o. c., p. 369: « quand la noce est arrangée, et les cadeaux payés, le marié saisit la mariée et l'enlève, suivi de ses parents qui font semblant d'essayer de la délivrer ».

Sed ipse citatus Auctor, licet censeat et quidem non immerito, hanc olim matrimonii formam hinc inde fuisse in usu, fatetur, p. 372 s., exinde non posse concludi ad talem ejusdem existentiam, quasi fuerit stadium legale per quod universim transierit conjugium; paucae enim sunt nationes apud quas symbolica illa captura usurpatur, et symbolum potest esse exortum aliunde quam ex reali captura olim adhibita: quatenus v. gr. fuerit adhibitum ad inculcandam separationem quam inducit matrimonium a propria familia, quae est deserenda a sponsa ut adhaereat viro.

C. Quoad **matrimonium per emptionem:**

82. — Fatendum est in antiquis populorum moribus plerumque adfuisse usus quosdam et loquendi modos, qui prima fronte non obscurè videntur derivare ab emptionis forma, quatenus sponsus sponsam ab hujus parentibus emptam in suam acceperit.

Et revera, notum est apud Romanos exstitisse matrimonium quod dicebatur *per coemptionem* (1); apud Hebraeos narratur Jacob per septem annos serviisse ut Rachelem sibi in uxorem compararet; apud plerosque *Germanos* occurrunt locutiones, quales: pretium nuptiale (witemon), vel etiam pretium emptionis, emere uxorem; sponsus aliquid solvebat parentibus sponsae virginis, vel, si sponsa vidua, membris familiae defuncti mariti.

Imo aegre negandum videtur apud nonnullas gentes matrimonium olim exstitisse sub forma realis emptionis. Sed rursus immerito exinde concluderes ad exis-

---

Nimirum triplici sensu, a crudiori illa acceptione alieno, veniebat: vel erat jus consummandi matrimonium et mulcta pro matrimonii celebratione et consummatione a vassali solvenda principi; vel meram importabat symbolicam tori occupationem nomine principis adhibitam, occasione matrimonii a vassalibus contracti, in signum dominationis super neo-nuptis (unde: droit de cuissage, de jambage); vel tandem significabat licentiam ex dispensatione obtentam, salva mulcta solvenda, matrimonium a prima nocte consummandi, quin observaretur triduum quod, tempore medii aevi, erat, ad exemplum Tobiae, in continentia transeundum.

(1) In Jure Romano existebat matrimonium *in manu,* antiquitus unicè usurpatum, et matrimonium *sine manu;* matrimonium in manu (*Manusehe*), quo nempe sponsa transibat in familiam et sub potestatem mariti (ejusve patrisfamillias), triplici forma iniebatur, et una ex formis erat *coemptio,* quatenus in matrimonii celebratione adhibebatur emptionis seu venditionis symbolica repraesentatio coram libripende.

tentiam hujusmodi regiminis universim et legaliter obtinentis, juxta thesim evolutionisticam. Non est etiam exaggeranda vis probativa contenta in allatis usibus et locutionibus: ut enim constet de vera emptione olim usurpata oportet in hisce locutionibus et usibus agatur de emptione *ipsius uxoris* eaque *proprie dicta,* adeo ut locus non fuerit matrimonio per consensum utriusque nupturientis ineundo.

Porro de hoc plerumque non constat. Et quidem

1° Non constat utrum pretium solvi solitum vel emptionis symbolum affecerit ipsam puellam, an vero *mundium* vel dominium quod, in jure Germanico vel in jure Romano, maritus censebatur suscipere e manibus sponsae parentum; imo hoc alterum videtur asserendum, saltem pro matrimonio Romanorum, ubi matrimonium per coemptionem simplici nupturientium consensu contrahebatur, dum emptionis symbolum solam spectabat dominii transmissionem a patrefamilias sponsae inter manus mariti vel illius cujus juris erat.

2° Locutiones *pretium nuptiale, emptio,* et aliae hujusmodi, non sunt illico intelligendae de emptione *proprie dicta;* potius videntur importare munus oblatum in gratiam consensus a parentibus praestiti, quatenus matrimonio annuerint puellae sub eorum mundio constitutae, ac sponsum in propriam suam familiam acceperint, vel ad summum important compensationem pro jactura quam ex filiae recessu subituri essent parentes. Summa pecuniae hac occasione soluta eo facilius nomen accepit pretii nuptialis vel etiam pretii emptionis, quod, uti natum erat fieri, inter utramque partem pacta intercedebant ac conventiones pro determinanda quantitate pretii solvendi. In eumdem sensum interpretandae videntur locutiones, quae obviae habentur apud *Francos* de desponsatione *per solidum et denarium,* « par le sou et le denier », in quo more apparet vestigium doni nuptialis reducti ad praestationem solidi ac denarii.

Conclusio igitur est ex historia nullatenus infirmari doctrinam christianam de origine matrimonii; ac potius dicendum est varias sexualium unionum formas, quae olim exstiterunt vel adhuc vigent, a suprà descripta vera conjugii forma alienas, esse habendas uti primitivae formae adulterationes et deformationes.

Articulus 2°. De Fine Matrimonii.

83. — Finis operis *primarius* matrimonii, seu finis ad quem ex intentione naturae et Creatoris primariè ordinatur, est *propagatio speciei humanae,* seu « procreatio atque educatio prolis ». Can. 1013, § 1. Finis scil. non est sola procreatio prolis, licet haec primò intendatur, sed et ejusdem educatio, cum nihil juvaret procreare prolem, si non simul educetur, siquidem propriae educationis existit incapax.

Etiam tanquam fines operis haberi possunt, sed *secundarii* dumtaxat, « mutuum adjutorium (ac solatium conjugum) et remedium concupiscentiae » (1).

Porro insistitur in hoc quod hi fines non sint nisi fines *secundarii,* i. e. essentialiter subordinati ad finem primarium generationis et educationis prolium, adeo ut ad illos fines ordinari nequeat matrimonium, nisi salva ordinatione ad finem propagandae speciei.

Nimirum ad hoc tantùm adnectitur conjugii usui *delectatio* concu-

(1) Cf. can. 1013, § 1, coll. Conc. Mechlin. quarto, decr. 78.

piscentiae sedativa, ut securius et certius obtineatur finis *generationis;* ad hoc etiam, Deo sic disponente ac natura, *solatium et mutuum adjutorium* inveniunt conjuges in intima ad invicem conversatione, ut efficacius procuretur prolium *educatio.*

Thesis posita et ex ipso tenore can. 1013 desumpta, propagationem scil. speciei humanae finem esse *primarium,* cui reliquos fines subordinari oportet, *suadetur* ex sensu communi, matrimonium habente uti institutum propagationis speciei humanae, necnon ex ipsa diversitate sexuum inter contrahentes requisita; *probatur* autem ex eo quod impotentes, seu inepti per se ad generationis actum, *inhabiles declarantur* ab Ecclesia ad matrimonium ineundum, juxta Constitutionem Sixti V, *Cum frequenter,* 22 Junii 1587. Et sane, si, praeter generationem humanam, alius est finis proprius matrimonii, aequo gradu et independenter, non intelligitur cur impotentes, si in eorum matrimonio salvari possit ordinatio ad hunc alterum finem, puta solatium mutuum vel concupiscentiae remedium, non intelligitur, inquam, cur non possent matrimonium inire: sufficeret enim salvari ordinationem ad alterutrum proprium finem operis.

Ex hac doctrina **sequitur:**

84. — 1° Matrimonium non posse iniri a personis incapacibus ad ponendum actum de se aptum generationi. Excluduntur proinde personae quae ad hoc sunt per se et perpetuò ineptae, quales sunt eunuchi et spadones (1): servanda est enim in omni opere ordinabilitas *per se* (2) ad finem proprium operis.

2° *Finem operantis,* seu intentionem contrahentium, conformandum esse fini generandae et educandae prolis, saltem *negative.* Nimirum

a/ non potest, *in ipso contractu matrimoniali,* a contrahente *positive excludi* generatio et educatio prolis: intentio nempe generationis exclusiva *positivam inordinationem* inducit, opus detorquendo a fine ipsi a Creatore indito, eaque intentio sic *in pactum deducta* matrimonium *irritat* (3). Cf. infrà, n. 152 et seq., ubi de conditione suspensiva repugnante substantiae contractus.

b/ ad *operis perfectionem* requiritur ut intentio operantis *positive conformetur* operis fini generandae prolis, eumque proinde positive et explicite intendant contrahentes (4).

86. — c/ *ad meram honestatem* sufficit *conformitas negativa,* seu

---

(1) De personis ad generationem ineptis latius agetur infrà, ubi de impedimento *impotentiae,* Cf. etiam dicenda sub n. 208 et 208bis.

(2) Non refert ineptitudo *per accidens,* quia natura respicit ea quae sunt per se, non ea quae sunt per accidens, juxta S. Thomam. *C. Gentiles, l.* III, c. 122.

(3) Quodsi voluntas generationem excludens non ingreditur ipsum contractum, sed ipsi *accedit,* non irritatur matrimonium; imo, licet passim audiat inordinationem, potest hujusmodi intentio, si directe fertur in abstinentiam a matrimonii usu et consequenter dumtaxat ac indirectè in excludendam generationem, potest, inquam, esse licita, ac etiam perfectionem sapere, si procedat ex altiori motivo castitatis.

(4) Perfectio illa quam reperire posse modò notavimus in contrahentibus matrimonium cum intentione, contractui accedente, abstinendi ab usu conjugii ac proinde non generandi, non est perfectio *in ratione matrimonii,* de qua in textu.

satis est ut generatio non excludatur positivè, licet positivè non intendatur, sed ob alium finem honestum matrimonium contrahatur: eo ipso nempe vitatur inordinatio positiva; imo ex eo quod non excludatur generatio, implicita intentione ab operante dirigitur opus in finem generationis tanquam in finem proprium. Ex quibus eruitur a peccato etiam veniali excusari nupturientes matrimonium ineuntes unicè, sensu praecisivo, ob mutuum solatium, ad inopiam sublevandam, ad concupiscentiam sedandam vel ad voluptatem capescendam. Cf. infrà, n. 209 s., ubi idem principium applicatur usui matrimonii.

Articulus 3^s^. **De Honestate Matrimonii.**

PROPOSITIO. *Matrimonium est in se honestum, virginitati tamen postponendum.*

Probatur.

87-88. — **Ad 1^m^.** Matrimonium *in se spectatum,* abstractione facta a ratione sacramenti (1), non tantùm honestum est, sed vera dignitate commendabile.

Quae honestas simul ac dignitas eruitur a/ *ex ipso fine* ob quem institutum est, cum spectet ad ingenerandam Ecclesiae sobolem, cives sanctorum et domesticos Dei; b/ ex ipsa *divina institutione* positiva, de qua suprà; et c/ ex eo quod in se habeat Christi et Ecclesiae sacramentum, i. e. significet unionem Christi cum Ecclesia (2).

89. — Matrimonii honestatem ac dignitatem non semel commendatam legimus in SS. Litteris (3), camque SS. Patres unanimiter vindicarunt, in specie contra errores Gnosticorum ac Manichaeorum, consequenter ad suam adulteratam conceptionem dualisticam, nuptias damnantium; deinceps semper in honore fuit matrimonium apud Ecclesiam catholicam et populum christianum: quod immeritò negavit Luther, Ecclesiae exprobrans quod matrimonium vilipenderit ac uti statum peccaminosum damnaverit.

---

(1) Patet ad illam nativam dignitatem quae matrimonio competit uti est in officium naturae, adeoque communis est matrimonio fidelium et infidelium, peculiarem et eminentem accedere, pro matrimonio fidelium, dignitatem scil. *sacramenti* Novae Legis.

(2) En qua varia ratione matrimonio insit illius unionis significatio: a/ quatenus Evae formatio ex latere dormientis Adae, figura fuit et symbolum formationis Ecclesiae e latere Christi, secundi Adami, in cruce dormientis: b/ quatenus homo uxori adhaeret ut efficiatur cum ipsa unum principium prolis generandae et informandae: pariter scilicet Christus Ecclesiam sibi copulat quasi in adjutorium ad homines ad vitam divinam generandos, cura et actione continua ac communi nutriendos, instituendos atque omnimodè informandos; c/ quatenus in conjugali unione auctoritas est penes virum: ita etiam Christus caput est Ecclesiae, ipse Salvator corporis ejus; d/ quatenus sicut vir debet uxorem diligere, ita Christus dilexit diligitque Ecclesiam, et seipsum tradidit pro illa; e/ quatenus, quemadmodum conjuges, in concubitu, una caro efficiuntur, ita et Christus per Incarnationem conjunctus est sponsae Ecclesiae in unitatem et conformitatem naturae.

(3) Ita 1^a^ ad Cor., VII, 9, 28, 36, 39; 1^a^ ad Tim., IV, 1-3; V, 14; ad Eph., V, 22-32; ad Hebr., XIII, 4.

90. — Ad 2m. *Praenotandum,* in comparatione facta, attendi virginitatis *virtutem,* virginitatem scilicet abhorrentem a delectatione venerea, propter optimum finem et secundum rectam rationem, puta ut liberius divinae contemplationi vacari possit; adverte secundò comparationem institui non inter virginitatem et matrimonium apud talem personam vel in talibus adjunctis, sed inter *statum* virginitatis et *statum* conjugalem *secundum se,* in sensu scilicet formali, et secundum ea quae utrique statui sunt propria.

Quibus prae oculis habitis, non est dubium *matrimonium esse virginitati postponendum,* ac meritò a Concilio Tridentino, Sess. XXIV, errorem reprobari illius qui dixerit « statum conjugalem anteponendum esse statui virginitatis vel coelibatus; ac non esse melius ac beatius permanere in virginitate aut coelibatu, quam jungi matrimonio ».

Probatio.

91. — Et quidem 1° Bonum *animae* praefertur bono *corporis,* uti docet S. Thomas, 2a 2ae, qu. 152, art. 4; virginitas autem ordinatur ad bonum animae, conjugium vero ordinatur ad bonum corporis, quod est corporalis multiplicatio generis humani.

2° Matrimonium reddit hominem *minus aptum* ac dispositum *ad serviendum Deo,* cum ipsum implicet voluptatibus carnis, mentem ab oratione et rebus spiritualibus maxime abstrahentibus, ac implicet variis sollicitudinibus hujus saeculi.

3° *Proprius* actus matrimonii est *actus generationis.* Jamvero

a/ actus ille, uti arguit Lessius, convenit homini *secundum portionem inferiorem,* qua similis est brutis; virtuosa autem abstinentia ab hoc actu ejusque voluptatibus, convenit homini secundum spiritum et portionem superiorem, qua similis est angelis.

b/ in actu illo membra *non obediunt rationi;* unde, etiam praeter motivum sub a/ allatum, conjunctam habet maximam verecundiam: indecorum est enim menti ita a carnis voluptate vinci ut quasi sui compos suique juris non sit.

Ad **objectiones** opponi solitas:

92. — 1°/ *Prima* ac praecipua est illa quam proponit S. Thomas, l. c., ad 3m quatenus *bonum commune potius est bono privato;* conjugium autem ordinatur ad bonum commune, multiplicationem scil. generis humani, virginitas vero ad bonum privatum ipsius virginis.

Porro *solvitur,* attenta distinctione S. Doctoris: bonum nimirum commune potius esse bono privato, *si sit ejusdem generis,* non autem si sit diversi generis, uti in casu: matrimonium enim ordinatur ad bonum corporale, virginitas ad bonum spirituale.

Quodsi quis *instet* et dicat etiam matrimonum promovere bonum in ordine spirituali, prolem generatam educando in gloriam Dei, *respondetur* comparationem esse instituendam, juxta praenotata, inter virginitatem et matrimonium *secundum ea quae utrique statui sunt propria;* proprium autem est matrimonii, prae statu virginali, procreare proles corporaliter earumque bonum corporale promovere.

Caeteroquin virginitas non se continet intra fines boni *privati,* sed quoad bonum commune spirituale non minus confert, imo valdè magis ac status matrimonialis, etiam in ipso negotio educationis prolis; et sic virginitas homines aptissimos reddit qui sese devoveant instruendis ac sancte educandis prolibus, illisque in omnigenis

necessitatibus spiritalibus succurrant, uti quotidiana experientia liquet in sacerdotibus et utriusque sexus religiosis.

2°/ *Secundò* haud difficulter refelluntur illa quae opponuntur deducta *ex legibus physiologicis,* quasi strictae castimoniae observantia coelibem, signanter virum, continuis carnis stimulis exponat, ejusque sanitati corporali et intellectuali nociva existat, ex nimia seminis superabundantia.

Et sane minuitur seminis secretio in continenter vivente, ac semen quod abundat partim absorbetur ad vigorem animi et corporis, partim nocturna pollutione sponte evacuatur. Aliunde concupiscentia paulatim sopitur in illis qui a venereis viriliter abstinent, adeo ut coelebs, supernaturalia virtutis adminicula non negligens, carnis impetum vincat, seseque contineat facilius quam moderate voluptatibus utatur conjugatus.

93. — Scholion. Ad quaestionem, utrum matrimonium sit *in praecepto,* respondetur matrimonium, *respectu generis humani collective sumpti,* esse in praecepto, cum frustrari nequeat finis Creatoris propagationem naturae humanae volentis; *quoad singulos* autem *individuos,* illud non esse in praecepto *per se* sed *per accidens* dumtaxat: quatenus scilicet possit contingere ut pro uno alterove, ratione peculiaris conditionis in qua versatur, matrimonium sit urgendum, puta in petulantis passionis remedium, ad prolem legitimandam vel injuriam reparandam, aut propter hominum penuriam; quo ultimo casu obligarentur individui non qua tales, sed qua communitatem repraesentantes.

Porro frustrà *opponunt* Protestantes verba Gen., I, 28: *crescite et multiplicamini,* quippe quae verba important benedictionis elargitionem potius quam praeceptum, vel, si praeceptum involvunt, spectant non individuos, sed communitatem in protoparentibus repraesentatam. Neque dicatur frustrari posse finem Creatoris, si praeceptum non tangit individuos sed solam communitatem: sufficit namque concupiscentiae stimulus atque naturae vehemens inclinatio, quemadmodum experientia abunde testatur (1).

Disputatio Secunda

de elemento constitutivo contractus matrimonialis seu de consensu.

Articulus 1us. De consensu matrimoniali in genere.

PROPOSITIO PRIMA. *Consensus utriusque partis efficit contractum matrimonialem, isque solus, ad exclusionem copulae conjugalis, et insupplebiliter.*

Explicatio.

94. — A. *Requiritur* consensus de praesenti, idque de necessitate absoluta et insupplebili. Can. 1081, § 1 (2).

(1) Verum est proverbium: « quod omnes tangit neminem angit », si agitur de *onere,* non autem si agitur de re ad quam sua quemque trahit voluptas.

(2) « Matrimonium facit partium consensus (inter personas jure habiles manifestatus); qui nulla humana potestate suppleri valet ». Cfr. Epist. Pii VI, 11 Julii 1789; S. Thomas, *Suppl.,* qu. XLV, art. 1.

B. *Sufficit* utriusque nupturientis consensus, modò debitis stipatus sit conditionibus, sub propositione 2ª enumerandis, et in illa forma praestetur quae ad valorem requiritur, juxta dicenda sub articulo 3°. Posset quidem, praeter consensum, ex natura rei sufficientem, aliud elementum requiri ex jure positivo; illud autem non requiri, et in specie ut elementum essentiale non requiri copulam, constat ex sequentibus argumentis:

95. — 1° *Ex testimoniis SS. Patrum*, signanter S. Augustini, *De nuptiis et concupiscentia*, l. I, c. 11; S. Ambrosii, *De Institutione virginis*, c. 6, necnon auctoris *Operis imperfecti*, hom. 32 in Mt. (Pseudo-Chrysostomi).

2° *Ex rescripto R. Pont.* Nicolai I *ad consulta Bulgarorum* (866), quod refert Gratianus, c. 2, C. XXVII, 2: « Sufficiat solus secundum leges eorum consensus, de quorum quarumque conjunctionibus agitur. Qui consensus, si in nuptiis solus forte defuerit, caetera etiam cum ipso coitu celebrata frustrantur ».

3° *Ex Poenitentialibus*, in quibus docetur matrimonium absque mentione copulae constitui.

4° Ex notione matrimonii admissa *in Jure Romano*, quod noscitur in hac re plerumque ab Ecclesia assumptum.

Nimirum in Jure Romano consensus faciebat nuptias absque concubitu, et etiam, contra quosdam aliter sentientes, absque deductione sponsae in domum (1).

5° Ex communi sententia circa veri matrimonii existentiam inter B. Mariam Virginem et S. Joseph.

6° *Ex doctrina Concilii Florentini*, docentis causam efficientem matrimonii esse mutuum consensum per verba de praesenti expressum, necnon *Concilii Tridentini*, in quo docetur matrimonii sacramentum ipso contractu constare ab eoque indistinctum existere, matrimonium non consummatum esse verum ac ratum matrimonium.

7° *Ex Catechismo C. Tridentini*, P. II, c. VIII, ubi paragr. 8ª inscribitur: « Ad verum matrimonium concubitus non requiritur ».

8° Acedit ipse tenor invocati canonis 1081, qui censetur excludere quodvis aliud, praeter consensum, elementum essentiale, quando simpliciter enuntiat matrimonium facere partium consensum.

***

96. — Huic doctrinae contradicit sic dicta **Copulatheoria,** quae ortum ducere videtur ab Hincmaro Rhemensi. Juxta hanc theoriam, *matrimonium copula carnali absolvitur vel potius, si consensu est initiatum, copula perficitur:* matrimonium scilicet solo consensu initum non est verum nec essentialiter perfectum matrimonium, nec tale evadit nisi accedente copula, ex qua sola accipit rationem sacramenti ac indissolubilitatem; ante concubitum erat conjugium initiatum dumtaxat et dissolubile, ac nupturientes ante concubitum sponsi potius dicebantur ac desponsati, post copulam vero conjuges et nupti.

(1) Huc spectant prae caeteris L. 11, D. XXIII, tit. 1; L. 15, D. XXXV, tit. 1; et L. 30, D, L, tit. 17.

97. — Haec theoria communior evasit in Schola Bononiensi, praesertim postquam eam palàm propugnaverat GRATIANUS, in *Decreto,* quaestione 2ª Causae XXVII. Hoc loco, postquam auctoritatem invocavit S. Augustini, necnon Leonis I, juxta adulteratum rescripti tenorem, cc. 19-21, *refert varios casus* in quibus, ob votum religionis, permissum est ante copulam matrimonium solvi, et item ob impotentiam; unde concludit in *Dicto* ad c. 28 et 29, inter sponsos solo consensu conjunctos non esse conjugium, intellige perfectum, quemadmodum veros conjuges fuisse negat B. Mariam Virginem et S. Joseph. Explicat autem in eumdem sensum *testimonia quae contraria videntur,* relata cc. 1-15: quatenus, si agnoscunt rationem conjugii unioni solo consensu efformatae, loquantur de matrimonio *initiato,* non de matrimonio perfecto proprie dicto.

Distinctionem inter matrimonium initiatum et perfectum retinuerunt *Gratiani discipuli* ,eamque magis determinaverunt, ac soli matrimonio per copulam perfecto agnoverunt indissolubilitatem, permittentes matrimonium initiatum solvi variis ex causis, inter quas occurrunt votum castitatis, captivitas, cognatio spiritualis vel affinitas superveniens, ac etiam, juxta plures, sequens matrimonium consummatum.

98. — Copulatheoriam *impugnavit* potissimum *Petrus Lombardus,* contra Scholam Bononiensem urgendo testimonia suprà invocata in favorem principii antiquorum, matrimonium scilicet facere consensum non coitum, adeo ut ante consummationem perfectum esset matrimonium, solo consensu coalescens.

Quod autem attinet auctoritates a Gratiano adductas in favorem solubilitatis matrimonii non consummati, eas explicat Lombardus, adhibita distinctione inter *sponsalia de praesenti* et *sponsalia de futuro,* hisce ultimis applicando causas solutionis, non autem prioribus.

Ex quibus apparet plane oppositam fuisse sententiam Petri Lombardi ejusque *Scholae Parisiensis* ad sententiam Gratiani ejusque *Scholae Bononiensis:* juxta *priores,* matrimonium per verba de praesenti initum est matrimonium perfectum, inter christianos sacramentale ac absolutè indissolubile; dum, juxta *Doctores Bononienses,* erat conjugium dimidiatum et initiatum dumtaxat, nondum sacramentum, ac variis ex causis dissolubile.

Ex hac celebri inter duas Scholas lucta processit *theoria,* ex utriusque oppositae sententiae elementis coalescens, *quam sanxerunt RR. Pontifices,* et signanter Alexander III, qui, dum fuerat Magister Rolandus, adhaeserat placitis Scholae Bononiensis. *Ex una* scilicet *parte,* admissa distinctione inter sponsalia de praesenti et de futuro, matrimonio non consummato agnoscendam decrevit Alexander rationem veri sacramenti ac perfecti conjugii; et *ex alia parte* ipsi denegandam volebat absolutam, quam urgebat Lombardus, indissolubilitatem, eamque soli vindicabat matrimonio rato et consummato: docebat scil. copulam non esse elementum matrimonii *essentiale,* sed *integrans,* ex quo matrimonium accipiat perfectionem quamdam accidentalem, et strictiorem indissolubilitatem. Unde sensim evoluta est disciplina hodiedum vigens, juxta quam matrimonium non consummatum solvitur per votum sollemne et per dispensationem Pontificiam (1), et sopita est tota controversia.

---

(1) Hanc juris evolutionem exponendam habemus infrà, n. 332.

*
* *

PROPOSITIO SECUNDA. *Consensus debet mutuò praestari per actum voluntatis, inter personas jure habiles elicitum et legitimè manifestatum; atque ferri debet in traditionem et acceptationem juris exclusivi et perpetui in corpus, in ordine ad actus per se aptos ad generationem.* Can. 1081.

Explicatio.

100. — Debet **1°** consensus esse *maritalis*, i. e. debet ferri in objectum contractus matrimonialis, suprà, n. 75, indicatum, adeoque in traditionem et acceptationem juris in corpus, in ordine ad actus per se aptos ad generationem.

Consensus ille implicitè continetur in voluntate ineundi societatem permanentem inter virum et mulierem ad filios procreandos, et ad illum consensum matrimonialem non requiritur ut sponsi cognoscant naturam copulae ac intendant explicitè tradere jus ad illam; requiritur et sufficit ut sciant matrimonium esse descriptam societatem ad filiorum procreationem eamque intendant. Can. 1082, § 1, coll. infrà, n. 522ter.

Debet **2°** consensus, cum procedat a voluntate, esse *internus*. Quare externum consensum ficte praestans invalidè contrahit; in foro tamen externo, non facilè adhibetur fides fictum consensum praetextanti, sed, ad normam canonis 1086, § 1, « internus animi consensus semper praesumitur conformis verbis vel signis in celebrando matrimonio adhibitis »; imo, si constaret de fictione, posset cogi ad supplendum defectui, cum saepe hac tantùm ratione resarciri possint damna alteri parti illata. Cf. infrà, n. 533.

101. — **3°** Debet, attenta gravitate materiae, esse *plenè deliberatus*, supposita scil. sufficienti discretione ac praevio maturo judicio, atque *liber*. — De vitiis contrariis agetur (remissive) sub articulo 2°.

4° Debet esse *mutuus*, emissus scil. ab utraque parte, et quidem ita ut utriusque consensus simul consistat; quae tamen simultaneitas, pro natura contractus, non requiritur physica, sed *moralis sufficit*, quatenus, una parte consensum emittente, alterius consensus virtualiter perseveret (1).

5° Debet praestari a personis *jure habilibus*, non obnoxiis scil. impedimento dirimenti juris naturalis, vel divini, vel juris humani, ab auctoritate competente statuti.

(1) Si unus consensum revocaverit antequam alter illum dederit, non exsurgit matrimonium: quae revocatio in foro externo praesumitur, si alterius consensus diu differatur.

102. — 6° Debet esse *legitimè manifestatus*. Eo ipso scil. quod debet esse mutuus, requiritur ut sit externe *manifestatus* (1); debet autem manifestari *legitimè*, juxta modum scil. pro valore praescriptum, adeoque supposita mutua partium praesentia, sive per se sive per procuratorem (can. 1088, § 1), ac insuper servatis formalitatibus a jure naturali vel divino, vel a jure humano pro valore constitutis: de quibus mox infrà, sub articulo 3°.

Articulus 2°. **De Defectibus consensus.**

102bis. — Consensus matrimonialis admittere potest varios defectus ipsum vitiantes aut irritantes, sive afficiant intellectum — et hic habemus defectum usus rationis et amentiam, ignorantiam et errorem — sive afficiant ipsum actum voluntatis, et hic habemus simulationem, necnon metum, libertati contrarium.

De variis hisce defectibus, attento ordine Codicis, hîc esset tractandum. Atvero, ut servetur ordo hucusque adoptatus, opportunum duximus lectorem remittere ad locum, quem tractatio de dictis defectibus hucusque occupabat, nn. 522bis ss., coll. n. 463 (2).

Articulus 3°. **De Formalitatibus consensus matrimonialis.**

Praenotanda.

103. — 1° **Ex natura rei** sufficit consensus quomodocumque ad invicem manifestatus, sive verbis, sive nutibus, sive alio signo, nec ullius tertiae personae praesentia est opus. Inde ad valorem sufficeret ut uxor capitis inclinatione consensum manifestet, vel ultro manum porrigat ut annulum a viro accipiat, vel manum premat viri consensum exprimentis; satis etiam esset copula animo maritali peracta; valet etiam matrimonium initum, positis ponendis, per procuratorem vel per epistolam.

104-106. — 2° **Ex jure positivo** observandae sunt, in matrimoniis *fidelium*, formalitates ab Ecclesia praescriptae; in matrimoniis vero *infidelium*, formalitates a Principe civili statutae (3).

Dispositiones *juris civilis* ad finem articuli remittuntur. Quod autem

---

(1) Idem confirmatur ex ratione sacramenti, quam conjugali contractui inter fideles inito competere postea ostendetur, adeo ut constituat signum sacramentale sensibile. — Id non impedit quominus consensus olim manifestè emissus, sed ob defectum internum invalidus, interna consensus renovatione convalidetur (can. 1136, § 2).

(2) De consensu conditionato, de quo etiam, sub eodem capite V, agit Codex, tractatur infrà, n. 151 ss.

(3) Cf. infrà, n. 409 ss., ubi ex professo ostendetur matrimonium in fieri et in facto esse obnoxium existere regimini societatis, ecclesiasticae respective vel civilis.

spectat dispositiones *juris canonici:* determinantur in *Codice,* l. III, cap. 6 (1).

In *priori* paragrapho describentur formalitates, tam pro liceitate quam pro valore observandae (2), et in *altera* paragrapho exponetur quaenam matrimonia illis sint obnoxia.

Paragraphus Prima. *Formalitates observandae.*

Punctum I. Formalitates pro Valore (3).

Duae servandae sunt pro valore formalitates: *prior,* quae determinat personas coram quibus consensus est emittendus, earumque modum assistendi; *altera,* quae determinat praesentiam ipsorum nupturientium.

I. Prima formalitas.

Propositio. *Matrimonium pro valore debet celebrari coram duobus saltem testibus et coram parocho seu Ordinario loci, in quo contractus nuptialis initur, vel sacerdote ab alterutro delegato, ea lege ut parochus seu Ordinarius ejusve delegatus, neque vi neque metu gravi constrictus, requirat excipiatque contrahentium consensum.*

Explicatio.

A. *Circa assistentiam* **Parochi** seu **Ordinarii:**

107. — *Ordinarius* intelligitur, « nisi quis expresse excipiatur, praeter Romanum Pontificem, pro suo quisque territorio Episcopus residentialis, Abbas vel Praelatus *nullius* eorumque Vicarius Generalis, Administrator, Vicarius et Praefectus Apostolicus, itemque ii qui praedictis deficientibus interim ex juris praescripto aut ex probatis constitutionibus succedunt

(1) Olim, *ante Concilium Tridentinum,* nulla forma erat praescripta *pro valore,* sed graviter prohibitae erant nuptiae clandestine, i. e. absque praesentia cognatorum vel notarii vel sacerdotis, celebrandae. Deinceps, *in Concilio Tridentino,* Sess. XXIV, c. I, *De Ref. matr.,* inductum est *impedimentum irritans clandestinitatis,* quatenus inhabiles redditi sunt nupturientes ad legitimum matrimonium contrahendum « aliter quam praesente parocho (proprio), vel alio sacerdote, de ipsius parochi seu Ordinarii licentia, et duobus vel tribus testibus »; ea tamen lege ut ab illo decreto irritante exempta existerent plura loca.

Recentius, per celebre Decretum *Ne temere,* de quo jam suprà, vim habens inde a Dominica Resurrectionis anni 1908 (19 aprilis), introducta fuit, absque vi retroactiva, nova disciplina; quae disciplina non tantum formalitates consensus praestandi immutavit, parocho proprio substituendo, pro valore, parochum loci, sed ipsam indolem moderavit decreti Tridentini: dum enim a Concilio Tridentino impedimentum clandestinitatis latum est *inhabilitando contrahentes,* sub disciplina Decreti *Ne temere,* impedimentum coepit afficere ipsam *formam contractus.* Codicis autem dispositionibus magna ex parte confirmatur oeconomia introducta per decretum *Ne temere,* in quibusdam tamen mutationem accepit.

(2) Abstrahimus hic a caeremoniis *sacramentalibus,* de quibus infrà, n. 197 ss.: caeremoniae sacramentales determinant formam liturgicam matrimonii, dum formalitates, de quibus hic, constituunt *formam juridicam.*

(3) Formalitates pro valore observandae dicuntur *substantiales,* dum reliquae vocantur *accidentales.*

in regimine », quales sunt Vicarius capitularis vel legitimus administrator. Hi omnes veniunt sub nomine *Ordinarii loci.* Ita can. 198 (1).

2° *Parochus* est « sacerdos (2) vel persona moralis (puta domus religiosa vel capitulum) cui paroecia (can. 216, § 1) collata est in titulum (stabiliter) cum cura animarum, sub Ordinarii loci auctoritate exercenda ». Ita can. 451, § 1.

Parochis *aequiparantur* et parochorum nomine in jure veniunt a/ *quasi-parochi,* qui nempe regunt quasi-parochiam, i. e. partem Vicariatus apostolici vel Praefecturae apostolicae, cui parti peculiaris rector fuerit assignatus (can. 451, § 2, num. 1, coll. can. 216, § 3); b/ *vicarii paroeciales,* plena potestate paroeciali praediti (can. 451, § 2, n. 2).

Tanquam hujusmodi vicarii *plena potestate paroeciali praediti* habendi sunt:

α/ *Vicarius personae moralis,* ille scil. cui a persona morali, puta a capitulo, committitur, ad tramites can. 471, cura actualis animarum.

β/ *Vicarius oeconomus* (cui correspondet apud nos deservitor), qui nempe paroeciam vacantem tempore vacationis regendam accepit ab Ordinario loci, juxta can. 472, n. 1. Cf. infrà n. 117, sub fine, in nota.

γ/ *Vicarius substitutus,* qui scil. locum tenet parochi ultra hebdomadam absentis, ab Ordinario loci probandus. Can. 465, § 4, coll. can. 474.

δ/ *Vicarius adjutor,* qui nempe supplet, idque in omnibus, vicem parochi qui « ob mentis vitium... aliamve *permanentem* causam suis muniis obeundis impar evaserit ». Can. 475 (3).

ε/ *Vicarius supplens,* pro casu quo parochus repentina et gravi de causa discedere atque ultra hebdomadam cogatur abesse. Can. 465, § 5, coll. can. 474.

108. — 3° Ad assistendum matrimonio soli competentes sunt Ordinarius et parochus **loci** (dioeceseos respective et paroeciae), *intra cujus limites contractus initur.* Can. 1095, § 1, n. 2.

Nempe parochus vel Ordinarius, cujus praesentia ad nuptiarum valorem requiritur, sub praesenti disciplina, non jam est, quemadmodum sub disciplina Tridentina, parochus seu Ordinarius proprius, sed est parochus seu Ordinarius *loci, intra cujus limites matrimonium celebratur:* adeo ut coram ipso (vel ejusdem delegato sacerdote, de quo infrà), eoque solo, validè contrahatur connubium tam non subditorum quam subditorum. In hoc habetur *cardo mutationis,* a Decreto *Ne temere* inductae et a Codice servatae, in lege clandestinitatis.

---

(1) Juxta can. 198, § 1, etiam Ordinarius dicitur, pro suis subditis, Superior Major in religionibus clericalibus exemptis, puta Superior Provincialis Ordinis Fratrum Minorum, sed, attento eodem can. 198, § 2, non venit nomine *Ordinarii loci,* seu locorum, quemadmodum plerumque, et signanter hic, sumitur denominatio.

(2) Dicitur: *sacerdos:* quia, in praesenti disciplina, secus ac antea, « ut quis in parochum *validè* assumatur, debet esse in sacro presbyteratus ordine constitutus ». Ita can. 453, § 1.

(3) Aliter dicendum de *coadjutore* parochi curam suae parochiae actu exercentis; item de *vicario cooperatore,* de quo can. 476, § 1, qui datur in adjutorium parochi pariter munus suum obeuntis. Hujusmodi sacerdotes, in nostris regionibus, non aequiparantur parochis.

Unde sequitur, quod sedulò notandum, parochum vel Ordinarium, secus ac sub disciplina Tridentina, *non posse*, salva delegatione de qua mox, *validè* matrimonio assistere *sui subditi, extra limites paroeciae* vel respective *dioeceseos suae; posse* vero, secus ac tunc, *valide* suam assistentiam praebere matrimonio extranei *non subditi*, modò celebretur *intra fines sui territorii*, seu dommodò ipse sit parochus seu Ordinarius loci in quo contractum iniri contingit (1).

Nota Ordinarium et parochum validam assistentiam posse praebere *independenter ab invicem*, ita ut Ordinarius *valide* assistat, inscio aut invito parocho, et vice-versa.

109. — 4° Ad hoc ut *validè* assistant requiritur a/ *ut adepti sint possessionem beneficii vel officium inierint*, et b/ *ut non fuerint per sententiam excommunicati vel interdicti vel ab officio suspensi, aut tales declarati.* Can. 1095, § 1, n. 1.

Non sufficit igitur quod Episcopus sit electus vel quod parochus sit ab Episcopo renuntiatus: oportet ut possessionem suae sedis sumpserit Episcopus, ad normam can. 334, § 3, vel ut parochus paroeciae seu quasi-paroeciae administrationem ac officii sui curam in se susceperit (can. 1144, § 1 et 1145) (2); requiritur ut reliqui, qui officium obtinent sine beneficio, munus suum susceperint a momento quod in nominationis decreto determinatur. Ad hoc autem ut quis validè constituatur parochus, debet, sub disciplina Codicis, uti modò notavimus, esse sacerdos. Can. 453, § 1.

Ab ipso die suscepti muneris habilis existit Ordinarius seu parochus ad valide matrimonio assistendum, et habilis manet quousque non amiserit beneficium aut officium (can. 183 ss.) — quo casu *cessat* habilitas — aut non fuerit *per sententiam* condemnatoriam vel declaratoriam excommunicatus, aut ab officio suspensus (3), aut interdictus: quo casu *suspenditur* habilitas seu competentia.

Notetur quod, licet hîc a parocho non exerceatur proprie dicta jurisdictio, equidem applicari posse censetur dispositio can. 209, quatenus « in errore communi aut in dubio positivo et probabili sive juris sive

(1) Competentiam parochi spectant nonnulla dubia coram S. C. C. proposita et soluta die 10 Febr. 1908, ad 7^{m}, 8^{m}, 9^{m} et 10^{m}, circa quasdam categorias speciales parochorum, quae parum obtinent in nostris regionibus; horum dubiorum tenorem et interpretationem videsis apud *Collat. Brug.*, t. XIII, p. 298 ss.

Sufficiat hic notasse quod rectores nosocomii, vel similium institutorum, a parochiali jurisdictione exemptorum, apud nos passim non habent plenam potestatem paroecialem, adeoque non aequiparantur parochis quoad assistentiam matrimoniis; idem valet, signanter in dioecesi Brugensi, de eleemosynariis militum.

(2) In dioecesi Brugensi, illa possessionis captio a parochis jam fit per sollemnem introductionem in paroeciam a Decano vel alio sacerdote ab Episcopo deputato. Cf. epist. circ. 2 Oct. 1926.

(3) Dicitur: « ab *officio suspensus* »; et ideo ad inhabilitatem non requiritur suspensio a *beneficio*, qua parochus privatur jure fructus percipiendi, nec etiam haec sola suspensio a beneficio sufficit; non sufficit etiam suspensio ab ordine vel a divinis nec suspensio a jurisdictione, siquidem assistentia matrimonio non est actus ordinis nec actus jurisdictionis. Suspensio ab officio continetur in suspensione generali.

facti » Ecclesia suppleat defectui competentiae ad assistendum matrimonio. Unde valide assistit parochus *putativus* nec requiritur, uti olim plures Auctores requirebant, titulus coloratus (1), sed solus error communis vel dubium positivum ac probabile sufficit; videtur autem sufficere error virtualiter communis, quatenus adjuncta talia sunt ut multi necessario in errorem ducantur, quin jam de facto error existat penes multos.

5° Quoad *modum assistendi,* haec duo sunt servanda:

110. — a/ Debet parochus (vel Ordinarus) taliter assistere ut *α/* censeatur moraliter praesens et non physice tantùm; utque *β/* adhibeatur tanquam testis isque auctorizabilis.

Ratione *α/*, non sufficit parochum adesse, momento quo consensus emittitur, merè materialiter, puta dormientem vel ad alia prorsus distractum; oportet ut intelligat matrimonium coram se contrahi, contrahentium verba audiendo aut signa percipiendo quae mutuum utriusque nupturientis consensum significant. Ratione *β/* opus est ut, in modo agendi nupturientium, saltem implicitè appareat ipsos velle matrimonium inire coram illo, idque qua teste auctorizabili (2).

111. — b/ Parochus vel Ordinarius non assistunt valide, nisi « *neque vi neque metu gravi constricti, requirant excipiantque contrahentium consensum* ». Nimirum

α/ Jam non sufficit, quemadmodum sub jure Tridentino, assistentia *merè passiva:* inde a decreto *Ne temere* requiritur *positivus actus* ex parte parochi, ac opus est ut exquirat consensum, eumque rite percipiat: quae dispositio sancitur canone 1095, § 1, n. 3.

112. — *β/* Invalida foret assistentia a parocho praestita sub influxu *metus gravis,* etiam si metus fuerit juste incussus. Can. 1095, § 1, n. 3.

113. — *Nota.* Jam non exigitur, uti sub disciplina decreti *Ne temere,* ut Ordinarius vel parochus ad assistendum *invitatus aut rogatus* fuerit, nequidem implicitè.

B. *Circa assistentiam* **sacerdotis delegati.**

114. — Potest Ordinarius vel parochus, ad validè assistendum competens, alium *delegare* seu sibi substituere ad assistendum matrimonio (3). Can. 1095, § 2.

---

(1) *Titulus coloratus* obtinet quando aliquis parochus institutus est ab auctoritate competente, sed invalidè ob vitium occultum.

(2) Ita non valeret matrimonium initum coram syndico et duobus testibus, inter quos assumeretur parochus tanquam testis vulgaris.

(3) Dicitur: *delegare,* licet stricte dicta delegatio non sit, cum non habeatur jurisdictionis transmissio (suprà, n. 109) — et sic quae canone 1094 vocatur delegatio, can. 1095 et 1096, nuncupatur licentia. Retinemus tamen vocem delegationis, tum ut distinguatur a mera licentia, de qua in canone 1097, § 1, num. 3, tum quia passim sequitur normas proprie dictae delegationis, quod spectat ejus exercitium ac communicationem (can. 196 ss.).

Quod autem potest parochus, id idem valent omnes qui, ad normam dictorum sub n. 107, aequiparantur parochis et qua tales jus habent assistendi matrimoniis, signanter vicarii paroeciales, plena potestate paroeciali praediti (1).

Ad hoc autem ut hujus delegati assistentia valida sit, serventur oportet conditiones pro *delegationis* simul et *assistentiae* valore praescriptae.

115. — 1° Conditiones pro **valore delegationis** sunt:

a/ ut delegatio non excedat limites competentiae ipsius delegantis, ut proinde restringatur ad assistendum *intra limites territorii delegantis.* Can. 1095, § 2.

b/ ut fiat *sacerdoti,* eique *certo* ac *determinato.* Can. 1096, § 1.

Unde invalida foret delegatio facta non sacerdoti, vel data indeterminato modo, delegando unum ex vicariis indeterminate, vel sacerdotem quem sponsi sint electuri, vel sacerdotem religiosum quem Superior sit missurus: debet esse sacerdos determinatus sive nominatim, sive ratione officii, sive alio modo, puta ratione prioritatis in accepto munere. Non autem refert quod delegatio concedatur sacerdoti immediatè vel mediantibus determinatis sponsis, ipsis permittendo ut coram tali determinato sacerdote contrahant; validè etiam delegantur plures sacerdotes, puta vicarii, simultaneè, licet hujusmodi praxis minus congruens posset videri tenori can. 1096, § 1, singularem numerum adhibenti.

116. — c/ ut fiat « *ad matrimonium determinatum* », vel ad plura matrimonia determinata, exclusis, *sub poena nullitatis,* delegationibus generalibus, nisi agatur de vicariis cooperatoribus pro paroecia cui addicti sunt. Can. 1096, § 1.

Unde invalida foret delegatio indeterminatim data, puta pro matrimoniis tali hebdomada occursuris, vel concessa generaliter, nisi agatur de *vicario,* cui dari potest delegatio generalis, sed tantum pro paroecia cui addictus existit (2).

117. — d/ ut delegatio fuerit *vere concessa,* et quidem *expresse* data, exclusa, sub poena nullitatis, delegatione interpretativa vel praesumpta. Can. 1096, § 1 (3).

e/ ut fuerit *acceptata,* saltem pro casu quo delegatio, aliter quam per statutum generale, datur sacerdoti qui delegantis non sit subditus; utque non fuerit vitiata errore, sive circa personam delegati, sive circa personam contrahentium. Satis autem est quod *implicitè* fuerit acceptata:

---

(1) *Commissio Pont. pro Cod. interpr.,* 20 Maii 1923 (A. A. S., 1924, p. 114 s., ad V).

(2) Cf. resp. S. C. de Sacr., 21 Julii 1919, circa matrimonia a militibus Belgis contracta coram capellanis, generali delegatione munitis. Cf. etiam decr. 273 Conc. Mechlin. IV.

(3) Delegatio expresse data non est confundenda cum delegatione *explicitis verbis* concessa: id sane non exigitur ac sufficit ut concessio positivo actu facta quoquo modo, etiam signo, innotescat. Expressa delegatio opponitur praesumptae seu interpretativae, vel etiam tacitae; explicita opponitur implicitae.

quae implicita acceptatio vix non semper continetur in ipsa assistentia praestita, quippe quae nunc activa postulatur (1).

f/ ut non fuerit *extincta* potestas delegata, ad normam can. 207, § 1 (2).

118. — De caetero applicanda sunt hic *principia generalia* in materia delegationis jurisdictionis:

Ita locus esse potest *suppletioni Ecclesiae,* quatenus valida sit assistentia praestita a sacerdote, qui errore communi reputatur delegatus, aut cujus delegationi favet dubium positivum et probabile, sive juris sive facti. Can. 209, coll. suprà, n. 109.

119. — Quod spectat potestatem *subdelegandi,* attendendus est can. 199. Nimirum delegatus *a S. Sede,* seu, uti dicitur, a Principe, subdelegare potest sive ad actum, sive etiam habitualiter, nisi electa fuerit industria personae aut subdelegatio prohibita; delegatio *ab alio,* inferiore potestate ordinaria munito (a parocho scil. vel Ordinario), data, si concessa fuit ad universalitatem causarum (3), potest subdelegari, sed in singulis casibus dumtaxat; « in aliis casibus potestas jurisdictionis delegata subdelegari potest tantummodo ex concessione expresse facta » (4). — Nulla autem « subdelegata potestas potest iterum subdelegari, nisi id expressè concessum fuerit ».

120. — *Nota.* Facultas quam vicarii accipiunt ab Episcopo administrandi sacramenta non importat, apud nos, delegationem ad assistendum matrimoniis. Opportunum autem esse posset ut parochi illam delegationem, eamque ad universalitatem causarum matrimonialium, adeoque

---

(1) Implicitè acceptare delegationem censetur ille pro quo petita fuit delegatio (licet delegationis concessio ipsi non fuerit intimata), modò sollicitata fuerit ipso instigante aut saltem conscio.

(2) « Potestas delegata extinguitur, expleto mandato; elapso tempore aut exhausto numero casuum pro quo concessa fuit; cessante causa finali delegationis; revocatione delegantis delegato directe intimata aut renuntiatione delegati deleganti directe intimata et ab eodem acceptata; non autem resoluto jure delegantis », nisi agatur de potestate alicui facta « concedendi gratiam peculiaribus personis (in actu delegationis) expressis et res adhuc sit integra », i. e. si nondum positus est primus actus qui refertur ad causam pro quo delegatio est data: hoc proinde casu excepto, non cessat potestas in delegato, cessante potestate in delegante, puta moriente aut officium dimittente.

Caeterum, in dioecesi Brugensi, casui dimissionis aut translationis parochi providetur per nominationem *vicarii oeconomi,* cui committitur munus paroeciam vacantem regendi, ad normam can. 472, n. 1 (suprà, n. 107).

(3) Ad hoc ut quis delegetur ad universalitatem causarum matrimonialium, censemus non sufficere delegationem ad *assistendum* omnibus matrimoniis, sed requiri delegationem ad tractandas *omnes causas matrimoniales,* ad examinandos scil. sponsos, ad proclamationes bannorum et ad alia similia negotia occasione nuptiarum a parocho praestanda; attenta vero controversia circa hoc vigente (cf. *Eph. theol. Lov.,* I, p. 191 ss), posset applicari canon 209, adeo ut practice sufficere censeatur (supplente, si opus sit, Ecclesia) delegatio concessa ad assistendum omnibus matrimoniis.

(4) Videtur expressa subdelegandi potestas non posse concedi sacerdoti determinato, in ordine ad determinatum matrimonium delegato.

cum potestate subdelegandi in casu particulari, concedant suis vicepastoribus, pro tempore absentiae, vel etiam aliàs, quemadmodum expresse permittitur in canone 1096, § 1.

122. — 2° Conditiones pro **valore assistentiae** ex parte delegati: huic applicandae videntur normae servandae, pro assistentiae valore, ab ipso Ordinario aut parocho delegante (n. 109-112) (1), adeoque oportet ut delegatus non fuerit per sententiam condemnatoriam aut declaratoriam excommunicatus vel interdictus vel ab officio suspensus, utque, sepositis vi et gravi metu, qua talis exquirat excipiatque consensum, de caetero non excedens limites mandati a delegante accepti.

C. *Circa assistentiam* **Testium.**

123. — Requiritur et sufficit ut assistant *tanquam testes.* Nimirum 1° ex una parte, *sufficit* ut merè passive assistant, quin ullum actum ponere debeant, nec officit quod vi vel metu gravi fuerint constricti; ex alia parte, 2° *postulatur* ut moraliter praesentes sint, utque quodamtenus adhibeantur implicitè qua testes, ad analogiam dictorum sub n. 110.

Quod autem spectat 2^m^, practicè censetur sufficere moralis praesentia, sub n. 110 descripta: quatenus scilicet satis sit ut testes valeant testari matrimonialem consensum inter tales determinatas personas esse ritè praestitum, nec requiritur quod designati fuerint tanquam testes (2).

Etiam *observa* a/ praesentiam testium simultaneam esse debere cum praesentia parochi; b/ quasvis personas *validè* adhiberi posse tanquam testes, etiam excommunicatas et interdictas, modò ratione fruantur et qua tales sint ad testandum capaces.

II. **Altera formalitas.**

124. — Juxta can. 1088, § 1, « ad matrimonium *validè* contrahendum necesse est ut contrahentes *sint praesentes* sive per se ipsi sive per procuratorem ». Cf. supra, n. 102.

Eo ipso excluditur valor matrimonii, quod olim uti validum habebatur, contrahendi *per epistolam* aut *nuntium;* debent ipsi contrahentes esse mutuò praesentes, licet praesentes esse possint *per procuratorem* (3); nihil etiam obstat quominus consensum exprimant *per interpretem* (can. 1090).

---

(1) Cf. Decretum *Ne temere,* art. VI, coll. art. IV.

(2) Ita custos v. gr., parocho matrimonium celebranti assistens, censetur sufficienter in testem adhibitus, et, si reipsa attenderit ad consensus matrimonialis praestationem, valide fungitur officio testis, lic t non formaliter praemonitus. Item de aliis circumstantibus, saltem si eorum praesentiae conscii sunt nupturientes.

(3) Conditiones, *pro valore matrimonii* per procuratorem servandae, accuratè describuntur in can. 1089.

Punctum II. Formalitates pro liceitate.

125. — Rursùs duplex attendenda est formalitas: *una* determinans personas coram quibus matrimonium est celebrandum; *altera* determinans modum quo sponsi debent exprimere consensum.

I. **Prima formalitas :**

A. Circa assistentiam **parochi** seu **Ordinarii loci:**

1° Ut *licitè* assistat, debet, simul ac parochus seu Ordinarius loci, esse:

vel a/ *Ordinarius* in cujus dioecesi alteruter sponsus sive domicilium habet sive quasi-domicilium, sive mensilem commorationem, sive, si vagus sit, actu commoratur; aut *parochus* in cujus paroecia alteruter sponsus sive domicilium habet, sive quasi-domicilium, sive mensilem commorationem, sive, si vagus sit aut non habet nisi domicilium vel quasi-domicilium dioecesanum, actu commoratur. Can. 1097, § 1, n. 2.

vel b/ esse hujus Ordinarii aut respectivè parochi domicilii, quasi-domicilii aut mensilis commorationis licentia munitus. Can. 1097, § 1, n. 3. Haec autem licentia *non requiritur:* α/ in casu gravis necessitatis; β/ in casu vagi actu itinerantis. *Ibidem.*

Gravis illa *necessitas* obtinet, quando grave incommodum habetur in differendo matrimonio usquedum licentia obtineri possit, puta instante itinere illicò instituendo, vel quando gravis causa exigit ut matrimonium occultetur parocho a quo licentia foret obtinenda.

Actu itinerantes contradistinguuntur a vagis hic et nunc commemorationis sedem habentibus, et non sunt confundendi cum habitualiter vagis. Cf. suprà, n. 48, coll. infrà, n. 129.

2° Etsi ad strictam licentiam sufficiat praesentia parochi sponsi vel sponsae, si apud utrumque parochum obtineant conditiones sub 1° requisitae, tamen, ad tramites can. 1097, § 2: « in quolibet casu *pro regula* habeatur ut matrimonium coram *sponsae parocho* celebretur (vel ab eo licentia impetretur), nisi justa causa (quae facile existet) excuset » (1); « matrimonia autem catholicorum *mixti ritus* (Orientalis scil. et Latini), nisi aliud particulari jure cautum sit (uti pro Ruthenis), coram *viri parocho* sunt celebranda ».

Quodsi plures parochos proprios habeat sponsa vel sponsus, ad normam

(1) Eousque jus commune: quod non praejudicat statutis juris particularis, quibus, quemadmodum in dioecesi Brugensi, haec regula, cui favet antiqua consuetudo, urgetur uti stricte praeceptiva (qualis non est dispositio can. 1907, § 2), adeo ut gravis causa requireretur ut a praxi dioecesana recedatur.

dictorum sub n. 51, praeferatur parochus in cujus parochia sponsa vel sponsus actu moratur: quod urgetur in jure particulari Brugensi.

B. Circa assistentiam **delegati:**

Delegatus a parocho loci, ad normam dictorum sub Puncto I, debet ulterius muniri licentia parochi pro licita assistentia competentis, juxta normam sub A propositam.

C. Circa assistentiam **testium:**

Si pro valida assistentia competentes sunt quivis testes, uti notatum suprà, n. 123: illicitè assisterent acatholici in matrimoniis catholicorum; removendi etiam sunt, in quantum fieri potest, excommunicati, perjuri, infames, post sententiam declaratoriam vel condemnatoriam, necnon qui ita abjectis sunt moribus ut fide digni non habeantur (cf. can. 1757, § 2, n. 1 et 2); minus convenire videtur, seclusa causa rationabili, mulieres ad hoc officium assumere.

126. — Corollarium. Attenta norma exposita sub A, 1°, si quaeratur *coram quonam parocho* (quaestionem restringimus ad solum parochum) matrimonium, secluso gravis necessitatis casu, *pro liceitate* celebrari debeat, respondetur distinguendo inter triplicem speciem nupturientium, quatenus vel sunt domicilium aut quasi-domicilium habentes in aliqua parochia, vel habent domicilium aut quasi-domicilium dioecesanum tantùm, vel sunt vagi, nullibi scil. domicilium aut quasi-domicilium habentes, neque dioecesanum neque paroeciale.

Nimirum:

1. Domicilium aut quasi-domicilium habentes in parochia: debent matrimonium inire coram parocho domicilii aut quasi-domicilii aut mensilis commorationis, si quam habeant extra locum domicilii aut quasi-domicilli, vel coram alio parocho, licentia unius ex illis tribus parochis munito.

2. Vagi aut solum domicilium seu quasi-domicilium dioecesanum habentes:

α/ Si in aliqua parochia habent commorationis sedem, sive mensilis, sive minori temporis spatio protactae, debent, pro matrimonii celebratione, adire parochum illius paroeciae, vel, si volunt coram alio parocho matrimonium inire, debet hic habere licentiam parochi mensilis commorationis.

β/ Si sunt vagi actu itinerantes, possunt inire matrimonium coram quocumque parocho, absque ulla licentia.

127. — Nota. a/ Licentia illa pro licita assistentia, ad normam dictorum, requisita, non est delegatio, nequidem minus stricte dicta (suprà, n. 114, nec exiguntur pro ea conditiones n. 115 et seq. descriptae; in specie non postulatur licentia expresse data (sufficit tacita ac etiam praesumpta), nec debet restringi ad determinatum sacerdotem et determinatum matrimonium.

b/ Domicilium et quasi-domicilium acquiruntur et amittuntur juxta notiones datas sub n. 45 ss. Quod autem spectat *mensilem commora-*

tionem, consistit in materiali facto habitationis (quin ulla ratio sit habenda intentionis et ita ut sufficiat commoratio per modum hospitis) per mensem in eadem dioecesi vel in eadem parochia, supputatis diebus ad tramites can. 34 (1); cui dictae continuae commorationi non officit quod quis soleat a loco abesse de die, modò ibidem continuò pernoctaverit.

c/ Parocho mensilis commorationis, non secus ac parocho proprio ratione domicilii et quasi-domicilii, agnoscitur facultas ad matrimonium licitè procedendi. Attamen parochus domicilii licitè assistit, etiamsi subditus actualiter in parochia non resideat, modô matrimonium in ejus territorio celebretur, dum parochus mensilis commorationis competens est tantùm quoad illos qui actu commorantur in sua parochia.

d/ Si matrimonium initur *per procuratorem,* attendendus est parochus *mandantis.*

128. *Scholion.* Ex praehabitis innotescit qualis ac quanta fuerit per decr. *Ne temere* et novum Codicem *mutatio* introducta in forma contractus nuptialis a jure Tridentino constituta. Nimirum, *sub jure Tridentino* (juxta quod dijudicanda diximus connubia, quae ante Pascha 1908 reperiuntur contracta), matrimonium erat *pro ipso valore* incundum coram parocho *proprio,* ea scil. lege ut ejus competentia non restringeretur ad territorium, sed extenderetur respectu subditorum ad quemcumque locum. *Nunc* non amplius requiritur praesentia parochi proprii (vel mensilis commorationis) nisi ad solam *liceitatem:* unde multis dubiis et anxietatibus feliciter praecluditur via.

II. **Altera formalitas:**

129. — 1° Juxta can. 1088, § 2, ad liceitatem oportet ut « sponsi matrimonialem consensum exprimant *verbis;* nec aequipollentia signa adhibere ipsis licet, si loqui possint ».

2° Ad hoc ut sponsi licitè emittant consensum, intermedio adhibito *procuratoris* vel *interpretis,* requiritur, ad normam can. 1091, quod « adsit *justa causa* (puta seria difficultas, pro alterutra parte, consensum per seipsam exprimendi) et de authenticitate mandati vel de interpretis fide dubitari nullo modo liceat, habita, si tempus suppetat, Ordinarii licentia ».

Cautelae quaedam praeviae servandae.

1° Ad normam can. 1097, § 1, n. 1, debet parochus, antequam ad matrimonii celebrationem procedat, certitudinem habere de *statu libero,* seu de absentia impedimenti, maximè ligaminis. Spectat hoc statutum parochum vel Ordinarium, non vero sacerdotem delegatum: ad normam autem can. 1096, § 2, « parochus vel loci Ordinarius licentiam ne concedat (seu delegationem), nisi expletis omnibus quae jus constituit pro libertate status comprobanda ».

(1) Juxta § 2, cum tempus sit continuum, mensis sumatur uti est in calendario, adeo ut sufficere possint 28 dies mensis Februarii; et cum terminus a quo censeatur non coincidere cum initio diei, « primus dies ne computetur et tempus finiatur expleto ultimo die ejusdem numeri », puta a 25 Januarii ad finem diei, seu ad mediam noctem, 25 Februarii. Can. 34, § 3, n. 3.

2° Debet parochus, antequam assistat matrimonio *vagorum*, prius consulere *Ordinarium* ejusve delegatum (1), ab eoque assistendi licentiam obtinere.

Excipitur casus necessitatis, quo nempe gravis ratio urget indilatè ad matrimonium procedendi, quin tempus sit ad Ordinarium recurrendi.

Norma proinde spectat vagos, suprà, n. 48, descriptos; merito tamen supponitur, ex benigna interpretatione legislatoris, illa norma non attingi *momentaneè vagos*, illos nempe qui, nuper derelicto domicilio aut quasi-domicilio, in via sunt ut aliud occupent (suprà, n. 48): hujusmodi namque momentaneè vagis nullatenus applicatur ratio legis statutae.

Punctum III. Casus excepti.

130. — In can. 1098 inducitur **duplex derogatio** ad normas modò descriptas:

Nimirum « si *haberi vel adiri nequeat sine gravi incommodo* parochus vel Ordinarius vel sacerdos ab alterutro delegatus: matrimonium potest *validè* et *licite* iniri coram solis testibus:

1° *in periculo mortis;* 2° quando « prudenter praevidetur eam rerum conditionem esse *per mensem duraturam* ».

Explicatio.

I. *Ad utriusque derogationis applicationem requiritur:*

131. — A. Quod *sine gravi incommodo* non possit *haberi* nec *adiri* sacerdos cujus assistentia pro valore matrimonii postulatur, Ordinarius scil. vel parochus loci ejusve delegatus (2).

Nota requiri (et sufficere) ut *adiri* nequeat *nec accersiri* dictus sacerdos. Unde si sponsi, deficiente parocho parochiae in qua hic et nunc degunt, commodè adire possent parochum loci vicini, et coram eo, in hujus territorio, contrahere, non esset locus privilegio; pro impetranda autem delegatione non refert utrum oraliter obtineri possit vel per litteras, etiam *par exprès*, non tamen attendenda foret, ut videtur, sola possibilitas illam impetrandi via telegraphica vel telephonica.

Quod spectat *incommodum:* jam non requiritur incommodum *regionale*, de quo in Decreto *Ne temere*, art. VIII, sed incommodum mere particulare et personale censetur sufficere; exigitur autem incommodum *grave*, aequivalens scil. morali impossibilitati, quemadmodum haud aegre continget in regionibus missionis aut in gravi rerum perturbatione, puta

(1) In dioecesi Brugensi, ad hoc delegantur *decani, pro decanatu suo.*

(2) Requiritur ut adiri nequeat sacerdos pro *valida* assistentia competens; non autem sufficit quod adiri nequeat sacerdos pro *licita* assistentia competens.

in bello vel saeviente persecutione; item, pro matrimonio in extremis, quando ita urget periculum mortis ut probabiliter timeatur ne alteruter nupturientium moriatur, antequam possit accersiri parochus ejusve delegatio impetrari.

B. Ulterius *requiritur*

132. — 1° *ad priorem derogationem: periculum mortis,* quod sufficit adesse *probabile,* et *unam* tantum partem afficere; nec refert quod mortis periculum procedat ex infirmitate, aut ex causa extrinseca, puta ex naufragio vel praelio instante.

2° *Ad alteram derogationem* postulatur ut rerum conditio ex qua oritur incommodum grave, de quo sub A, *prudenter,* i. e. morali certitudine (1), *praevideatur per mensem duratura.*

Non requiritur scil. factum mensilis absentiae, sed sufficit mensilis absentiae praevisio moraliter certa: quae potest optime consistere cum facto quod inexspectato modo recesserit rerum conditio, incommodum provocans.

II. Positis autem omnibus ad derogationis applicationem requisitis, in *utroque* casu excepto:

133. — 1° pro *valida* matrimonii celebratione, satis est matrimonium celebrari *coram solis testibus,* absque assistentia sacerdotis (2).

Quae praesentia testium, duorum scil., talis sufficit ut coram ipsis moraliter praesentibus consensus emittatur a sponsis, ad tramites dictorum sub n. 123, quin hi testes exquirant vel recipiant consensum: haec namque consensus exquisitio et receptio spectat solum parochum vel delegatum.

2° pro *licita* celebratione: si praesto est alius sacerdos, qui non sit Ordinarius vel parochus loci aut ab ipso delegatus quique possit facilè matrimonio assistere, debet matrimonium, in utroque casu excepto, coram illo, simul ac coram testibus, celebrari (3); secus, sufficit assistentia testium.

134. — **Notanda.** 1° Juxta can. 1103, § 3, testes, in casu, « tenentur in solidum cum contrahentibus curare ut initum conjugium in praescriptis libris quamprimum adnotetur ».

2° Quod spectat *modum celebrandi* matrimonium *coram testibus,* attendatur norma quam S. C. de P. F., in epist. 23 Junii 1830, proponit, intuitu hujusmodi matrimonii celebrationis, extra periculum mortis: « Tali casu parentes duos testes

(1) *Commissio Pontif. ad Codicis can. interpr.,* 10 Nov. 1925, ad VIII^m, apud A. A. S., XVII, p. 583.

(2) Sub disciplina Decreti *Ne temere,* in periculo mortis requirebatur, *ad ipsum valorem* matrimonii, etiam praesentia *sacerdotis cujuslibet.*

(3) Sub disciplina Decreti *Ne temere,* sufficiebat, in altero casu excepto (extra periculum scil. mortis), ad liceitatem non secus ac ad validitatem matrimonii, praesentia duorum testium.

eligant, qui, unà cum sponso et sponsa eorumque propinquis, ad ecclesiam se conferentes, flexis genibus, consuetos fidei, spei, charitatis, contritionis actus in communi recitent, sicque sponsus et sponsa ad contrahendum matrimonium recte se disposant. Post haec surgentes sponsus et sponsa, coram praedictis testibus, per verba de praesenti mutuum exprimant consensum, et post actas gratias Deo domum revertantur. Si autem ad ecclesiam ire nequeant, in privatis domibus praedicta observentur ». GASPARRI, o. c., n. 970.

Applicatio practica.

135. — Quaeritur utrum privilegium, de quo modò, applicari possit in casu quo sponsi *civiles formalitates adimplere non valent, aut non tempestive, et exinde ab adeundo parocho retinentur eo quod prohibetur sacerdoti, sub gravis poenalitatis sanctione* (infrà, n. 456), *quominus nuptiis eorum assistat.*

Quaestio est signanter practica in Belgio et in aliis regionibus, in quibus viget lex anterioritatis obligatoriae matrimonii civilis, qua sub severis sanctionibus prohibetur matrimonium canonicum celebrare ante impletas formalitates civiles: nonnunquam enim urget necessitas ad matrimonium coram Ecclesia procedendi, non praemissis illis formalitatibus civilibus (1); per matrimonium autem coram solis testibus eluditur anterioritatis lex et sanctio poenalis, cum solos attingat ministros cultus, exclusis testibus communibus (n. 456 et n. 460).

Porro ad positam quaestionem sic respondemus:

136. — A. *Si tempus adsit adeundi S. Sedem,* certum est, pro liceitate saltem matrimonii celebrandi, instituendum esse *recursum ad S. Sedem* (2).

137. — B. Quod spectat *casum urgentem,* quo desit tempus recurrendi ad S. Sedem, disputari potest utrum validè et licitè procedi queat ad matrimonium coram solis testibus celebrandum, privilegium applicando can. 1098; utrimque enim favent non levia argumenta:

Revera 1° pro sententia *affirmativa:*

a/ meritò invocatur quod conditiones canonis 1098 videntur, in casu

(1) Ita si, ex una parte, obstat impedimentum juris civilis hic et nunc irremovibile (v. gr. dissensus parentum contra matrimonium minorennis aut existentia vinculi merè civilis), vel si obtineri nequeunt documenta civilia authentica (v. gr. circa obitum prioris compartis, aliunde certum), et si, ex alia parte, sponsi vivunt in concubinatu, a quo aegre removeri possunt.

Non loquimur *de periculo mortis,* quia passim alio modo solvi potest difficultas, cum, ad normam can. 1044, quivis parochus cum periclitantibus dispensare possit super clandestinitate, adeoque super praesentia parochi vel sacerdotis delegati; caeterum, in Belgio, favore legis 3 Aug. 1909, lex anterioritatis, in casu instantis periculi mortis, jam non urgetur. Cf. infrà, n. 456, ubi notatur similem dispositionem existere in Germania. — Extra periculum mortis, supponitur illam rerum conditionem praevideri per mensem duraturam.

(2) Cf. decretum latum a S. Congr. de Sacr., die 31 Jan. 1916; responsum privatum ab eadem S. Congr. datum Ordinario Metensi, sub die 25 Maii 1920, necnon simile responsum communicatum Ordinario Paderbornensi, de die 9 Martii 1916, de quo mox infrà.

proposito, obtinere, speciatim quod spectat *grave incommodum* in adeundo parochum vel sacerdotem delegatum.

Et sane non deest grave incommodum pro sacerdote in assistentia sua praestanda in casu, attenta scil. gravitate poenae comminatae necnon ratione habita molestiae quam secum ducit actio judiciaria contra ipsum instauranda: quod incommodum directe quidem afficit sacerdotem, indirecte tamen attingit etiam ipsos sponsos, quatenus non possint coram sacerdote contrahere quin eum dicto gravi incommodo exponant.

b/ Provocari etiam potest ad decreta S. C. de P. F., 24 Martii 1909 et S. C. de Sacr., 26 Nov. 1909 (1), necnon ad plurium Auctorum auctoritatem.

Sedulò autem notetur sufficere ut vindicetur sententiae *probabilitas*, quatenus, si probabile est privilegium can. 1098 hic applicari, id pro certo haberi possit: ad normam enim can. 15, « leges etiam irritantes et inhabilitantes in dubio juris non urgent ».

2° Sententiae *negativae* favere videtur jurisprudentia S. Sedis et Stylus Curiae, uti innui censetur in altera praesertim parte responsi, die 9 Martii 1916, privatim dati ad Ordinarium Paderbornensem (2).

Quo attento responso non jam auderemus ad matrimonii coram solis testibus celebrationem, in casu intento, privata auctoritate procedere. Intelligimus tamen quomodo varii Auctores, uti Creusen, Vermeersch et Cappello, non obstantibus quibuscumque, probabilitati benignioris sententiae inhaerere pergant, eamque in praxim deduci posse doceant: legis namque dubiae interpretatio debet promulgari, nec Stylus Curiae unico responso firmari videtur, quale est responsum privatum ad Ordinarium Paderbornensem, in quo caeteroquin deest approbatio Pontificia (3).

Nota 1. Quando, ob casus urgentiam, S. Sedes adiri non potest, semper patet, pro strictioris sententiae patronis, recursus ad *matrimonium conscientiae* (infrà, n. 160), severis adhibitis cautelis ut strictè servetur secretum, ac ita effugiantur sanctiones poenales legis civilis.

138. — *Nota* 2. Casu quo, absque praeviis formalitatibus civilibus, ad matrimonium coram duobus tantum testibus celebrandum posse procedi censeatur, opportunè serventur quaedam cautelae, salvis suprà descriptis, sub n. 134, de ipso modo

(1) Cf. *N. R. th.*, XLV, p. 716 ss., coll. t. XLVI, p. 469 ss.

(2) Cf. Linneborn, o. c., p. 372, ubi refertur responsum. Nimirum ad consultationem factam circa matrimonia plura sub bello sic contracta vel et postea contrahenda (invocata etiam sententiae benignioris auctoritate), respondendum censuit S. Congr. de Sacram.: « Ordinarius recurrere non dedignetur in singulis casibus, juxta decretum editum ab hac S. Congr., die 31 Jan. 1916. Quod spectat ad praeteritum, eidem Ordinario tribuitur facultas *sanandi* matrimonia, de quibus in praedictis litteris, constito tamen sibi prius in singulis casibus de perseverantia consensus *putatorum* conjugum caeterisque servatis de jure servandis ».

(3) Ex sua parte devrevit Concil. Mechlin. IV, n. 214: « stricte prohibetur ne quis, extra periculum mortis, ad normam can. 1098, matrimonium contrahere praesumat, antequam tota res ad Ordinarium loci delata ejusque responsum acceptum sit ».

celebrandi matrimonium et de procuranda inscriptione in registro. Nimirum curetur, juxta tenorem rescripti ad Ordinarium Brugen., 16 Junii 1922, ut sponsi promittant et promissionem subsignent, sese caeremonias civiles esse impleturos, quantocius poterunt; documentum autem promissionis servetur in curia episcopali. Insuper praecaveatur scandalum et offensio populi, quibus facilè locus erit, cum, ob vitandas difficultates cum lege civili, passim occultanda sit hujusmodi matrimonii celebratio: suggeratur scil. conjugibus ut ad aliam regionem discedant vel, si non valent discedere, ut diversam domum occupent et clam conveniant, vel prudenter et cautè divulgetur illorum conditioni esse provisum coram auctoritate ecclesiastica, quin expresse dicatur illos matrimonium contraxisse (1).

Paragraphus Secunda. *Extensio legis.*

I. Principia.

139. — Principium primum. *Disciplina praesens sese extendit ad omnia loca.*

Continetur nempe, absque territorii restrictione, inserta in Codice ad universum orbem destinato et ubique promulgato per Constitutionem apostolicam Benedicti XV, *Providentissima*, 27 Maii 1917, cum clausula ut vim obligandi acceperit inde a 19 Maii 1918.

140. — Principium Secundum. *Disciplina nova attingit omnes personas baptizatas quae sunt catholicae latinae: exemptis* scil. 1° *acatholicis, sive baptizatis sive non baptizatis,* ac 2° *catholicis orientalibus.*

Catholici autem, in hoc negotio, censentur illi qui vel a/ ad religionem catholicam pertinent aut quondam ad illam pertinuerunt *professione,* sive in ea educati fuerint sive ad eam fuerint unquam conversi ex haeresi vel schismate; vel b/ ad eam pertinent *baptismate,* utpote in Ecclesia catholica baptizati; non refert autem utrum, post catholicam professionem aut baptismum in Ecclesia catholica susceptum, ab hac Ecclesia defecerint necne. Reliqui habendi sunt, in hoc negotio, uti *acatholici:* omnes scil. illi qui sive baptizati non sunt seu infideles existunt, sive baptizati quidem sunt, sed in haeresi vel schismate baptismum susceperunt, nec unquam ad Ecclesiam catholicam pertinuerunt professione (2). Cf. can. 1099, § 1.

Porro censentur *in catholica Ecclesia baptizati:* imprimis illi qui, *in infantia,* ex parentum vel tutoris voluntate, ad ecclesiae catholicae fontes fuerunt delati, vel, ex parentibus catholicis oriundi, a laico in necessitate

(1) Hae cautelae possunt opportune adhiberi in casu quo, absque praemissis formalitatibus civilibus, proceditur ad matrimonii conscientiae celebrationem, juxta dicta sub nota 1, in fine n. 137.

(2) Notionem *catholici* et *acatholici* proposuimus, in textu, prouti *in hoc negotio* sumenda est utraque vox; alibi sumitur in alia acceptione, signanter in negotio matrimonii mixti (infrà, n. 500).

fuerunt baptizati, vel, ab acatholicis nati, a catholico fuerunt in necessitate baptizati (1); item illi qui, *in adulta aetate,* i. e. post septennium, propria voluntate sese baptizandos obtulerunt ministro catholico. Possunt autem haberi tanquam ex *haeresi vel schismate conversi,* adeoque *professione catholici,* non modo illi acatholicè baptizati qui, in adulta aetate, propria voluntate ad Ecclesiam catholicam transierunt et cum ea reconciliati sunt, sed etiam illi quorum parentes, in eorum infantia, et ipsi conversi, illos catholicè educandos et catholicis adnumerandos curaverant (2).

Catholici orientales, quos pariter eximit Codex (can. 1099, § 1, num. 3) et jam exemerat Decretum *Ne temere,* non sunt universim illi qui in Oriente degunt, sed illi qui pertinent *ad ritus orientales,* ubicumque degentes (3).

141. — Principium Tertium. *Non communicatur exemptio unius partis alteri.* Can. 1099, § 1, n. 2.

Sufficit proinde, ad hoc ut matrimonium legi clandestinitatis sit obnoxium, quod *alterutra* pars lege teneatur, adeoque sit catholica (sensu exposito) latina (4).

Ex quibus praemissis principiis deducuntur

II. Applicationes et normae.

142. — Prima Norma: *Catholici* (in sensu exposito) *latini, ubicumque terrarum matrimonium contrahentes, sive inter se contrahant sive cum acatholico aut catholico orientali, legi clandestinitatis obnoxii sunt, adeoque in omni loco tenentur pro valore observare formalitates suprà descriptas.*

---

(1) Id confirmatur ex responso ad casum particularem dato a S. C. de P. F., die 1 Aprilis 1922, apud *Ami du clergé,* 1925, p. 508, necnon apud *N. R. th.,* 1925, p. 497 s.

(2) Quod spectat *dubiè baptizatos:* cum, juxta can. 1014, in dubio standum sit valori matrimonii, donec contrarium probetur, validum videtur habendum matrimonium sine forma praescripta celebratum a parte dubie baptizata cum parte infideli vel dubie baptizata, aut cum parte acatholica vel catholica orientali. Cf. infrà, n. 587.

(3) Cf. *Collat Brug.,* t. XIII, p. 298 ss., coll p. 186, in nota, ubi advertimus hanc exemptionem conformem esse normae generali quae viget pro Orientalibus, quamque confirmat novus Codex, can. 1°, ubi statuit suis canonibus non obligari Ecclesiam Orientalem, « nisi de iis agatur quae ex ipsa rei natura etiam Orientalem afficiunt ». Nimirum novis Pontificiis Constitutionibus non ligantur Orientales nisi « a/ in materia dogmatum fidei, b/ si Papa explicitè in suis Constitutionibus faciat mentionem et disponat de praedictis, c/ si implicitè in iisdem Constitutionibus de iis disponat, ut v. gr. in casibus appellationum ad futurum Concilium », quatenus scil. etiam Orientalibus prohibetur a sententia pontificia appellare ad futurum Concilium, quia hujusmodi prohibitio nititur in dogmate: nullus autem ex hisce casibus hic verificatur. Cf. *Collectan.,* n. 1999.

(4) Contrarium principium vigebat sub jure Tridentino, quatenus regulariter exemptio unius communicabatur alteri, adeo ut, alterutra parte exempta, matrimonium non fuerit clandestinitatis legi obnoxium. Conformior autem est nova disciplina indoli contractus, utriusque partis habilitatem requirentis, necnon indoli legis, formam contractus determinantis.

Secunda Norma: *Acatholici* (sensu exposito), *catholici orientales, matrimonium quomodocumque inter se contrahentes* (1), *dictae legi nullibi sunt obnoxii; ipsa autem tenentur, juxta normam primam, quando contrahunt cum parte catholica latina.*

Altera pars normae secundae necnon norma prima constituunt applicationem principii tertii, applicatio quae urgetur *etiamsi praeviè obtenta fuerit dispensatio...:* a. v. Ecclesia, dispensans super mixta religione vel cultus disparitate, non censetur dispensare super impedimento clandestinitatis; idque contra generalem dispositionem juris, quae olim vigebat (infrà, n. 591), quatenus Ecclesia, dispensando super disparitate cultus, etiam dispensabat cum parte fideli super omnibus impedimentis a quibus exempta existebat pars infidelis.

Debet igitur matrimonium hujusmodi pro valore celebrari coram parocho loci ejusve delegato, parocho scil. catholico, ad exclusionem ministri acatholici cujuscumque.

143. — **Derogatio** inducitur ad proposita principia et normas, quatenus personae quaedam in catholica Ecclesia Latina baptizatae, seu ratione baptismi catholicae (quae proinde, attentis normis, obnoxiae forent clandestinitatis legi, sive inter se contrahant, sive cum parte acatholica, sive cum parte catholica orientali), dicta lege non tenentur « *quoties cum parte acatholica contraxerint* »: eximuntur nempe, non obstante baptismo in Ecclesia catholica Latina suscepto, « *ab acatholicis nati* (2) *qui ab infantili aetate in haeresi vel schismate aut infidelitate vel sine ulla religione adoleverunt* ». Can. 1099, § 2 (3).

Utrum nunc illa derogatio sit habenda uti completa, adeo ut descriptae personae aequiparentur, in hoc negotio, acatholicis, adeoque a forma matrimonii eximantur, sive cum parte acatholica contrahant, sive inter se, sive cum parte orientali; utrum contra derogatio sit interpretanda uti restricta et limitata, quatenus scil. exemptio non attingat nisi sola matrimonia ab illis contrahenda cum parte acatholica, non vero matrimonia ab illis inter se ineunda vel ineunda cum parte orientali: quaestio est disputationi obnoxia. Porro, omnibus attentis, et ratione habita Auctorum in hunc sensum inclinantium (4), tanquam extrinsece saltem probabilis haberi posse videtur sententia derogationem proponens uti completam, quantumvis tenor can. 1099, § 2, alteri sententiae favere

---

(1) *Inter se*, i. e. acatholicus, sive cum acatholico contrahens, sive cum catholico orientali; et item pro catholico orientali, sive cum catholico orientali contrahat, sive cum acatholico.

(2) Supponitur *uterque* parens acatholicus, in sensu vocis sub n. 140 determinato; non applicatur proinde exceptio natis ex matrimonio mixto.

(3) Circa hujus derogationis extensionem ad impedimentum disparitatis cultus, cf. infrà, n. 586.

(4) Cf. Auctores allatos, cum relata discussione, apud l'*Ami du clergé*, 1924, p. 172 et 173.

videatur; posset proinde, favore can. 15, tutò deduci in praxim, donec S. Sedes mentem clarius aperuerit (1).

144. — **Nota.** Quod spectat *extensionem* legis clandestinitatis *sub jure Tridentino,* sufficiat hic praecipuas memorare moderationes, a novissimae oeconomiae dispositionibus, in hac re, inductas; et quidem

a/ non jam dantur *loca legi non subjecta,* qualia olim erant plura, in quibus non vigebat caput *Tametsi,* v. gr. Anglia, Dania, Norvegia: in hisce nempe regionibus, in quibus matrimonia clandestina valebant etiam inter catholicos contracta, deinceps adstringuntur nuptiae iisdem ac apud nos formalitatibus pro liceitate et ipso valore;

b/ *personae exemptae,* acatholicae nempe et catholicae orientales, *ubique* sunt subductae clandestinitatis legi, Decreto *Ne temere* et Codice statutae, et non restringitur amplius eorum exemptio ad quaedam loca determinata; et ita in nostro Belgio, ubi antea haeretici baptizati invalidè contrahebant matrimonia clandestina, illa deinceps validè ineunt inter se extra formam suprà descriptam;

c/ antea, uti diximus, vigebat, salva exceptione facta pro insula Melitensi, *principium communicationis exemptionis,* adeo ut unius partis exemptio suffecerit ad matrimonii celebrationem subducendam legi: unde conjugia inita a parte catholica cum parte infideli vel cum parte haeretica, a lege Tridentina qua personali et locali exempta, de se valebant; contrà, sub nova disciplina, abrogato dicto principio, subjectio unius partis communicatur alteri, adeo ut matrimonia disparis cultus et mixta universim obnoxia sint legi clandestinitatis.

Scholion I. Sanctiones.

145. — Juxta can. 1097, § 3, « parochus qui sine licentia jure requisita matrimonio assistit, emolumenta stolae non facit sua, eaque proprio contrahentium parocho remittat ». Circa quam dispositionem nota:

1° Afficit parochos qui, extra gravis necessitatis casum, sine licentia astiterunt matrimonio illorum quorum neuter habebat in parochia domicilium nec quasi-domicilium nec mensilem commorationem nec vagus actu commorabatur. Non afficit parochum sponsi qui contra regulam celebrat matrimonium loco parochi sponsae: cui proinde non essent remittenda emolumenta stolae, nisi id a jure particulari exigatur.

2° Restitutio est facienda parocho proprio (can. 94), parocho scil. domicilii vel quasi-domicilii paroecialis alterutrius sponsi, et quidem de regula parocho sponsae (2).

3° Debent remitti *emolumenta stolae,* quae occasione nuptiarum forte percepta

(1) Olim, sub disciplina nimirum Decreti *Ne temere,* admissa fuit *exemptio duplex:* una in gratiam *Imperii Germanici*; altera, serius inducta, in favorem *regni Hungariae,* quatenus scil. Decreti *Ne temere* formalitatibus *non adstringerentur* matrimonia mixta ibidem ineunda. Quam duplicem exemptionem abrogatam esse declaravit commissio pro interpr. Codicis, 9 Dec. 1917.

(2) Casu quo duo dantur parochi proprii sponsae, in jure communi non determinatur quinam parocho proprio, domicilii scil. an quasi domicilii, restitutio sit facienda, sicut non determinatur coram quonam ex illis parochis celebrandum sit matrimonium; ubi vero jure particulari disponitur praeferendum esse parochum in cujus parochia hic et nunc actu moratur sponsa (cf. suprà, n. 125), huic parocho restitutio fiat; quodsi hujusmodi ordinatio non datur, aequum videtur ut utrique parocho, pro media parte, emolumenta remittantur, cum utriusque aequum sit jus. Cf. can. 1236, § 2.

sunt, illa nimirum emolumenta quae competunt parocho qua tali ex jure stolae, exceptis illis quae ipsi competunt, ratione stipendii, pro missae celebratione; nec illa remittenda sunt quae percepta sunt ab officialibus ecclesiae.

Scholion II. Formalitates civiles Belgicae.

146. — Juxta codicem civilem Belgicum, matrimonium est contractus *sollemnis,* requirens scil. observationem quarumdam formalitatum a lege statutarum; quarum aliae requiruntur ad ipsam *existentiam* contractus, aliae autem praescribuntur *sub poena nullitatis.* Nimirum

1° Juxta art. 74: « Le mariage sera célébré *publiquement* devant l'officier de l'état civil de la commune et dans la commune où l'un des époux aura son domicile ou sa résidence à la date de la publication... et, en cas de dispense de publication, à la date de la célébration ».

2° Juxta art. 75: « Le jour désigné par les parties, après les délais des publications, l'officier de l'état civil, dans la maison commune, en présence de *deux témoins* (1), parents ou non parents,... recevra de chaque partie, l'une après l'autre, la déclaration qu'elles veulent se prendre pour mari et femme; il prononcera, au nom de la loi, qu'elles sont unies par le mariage, et il en dressera acte sur-le-champ » (2).

Descriptae dispositiones legis inducunt tres distinctas formalitates in matrimonii civilis celebratione observandas: a/ praesentiam officialis civilis; b/ assistentiam officialis *competentis;* c/ publicitatem matrimonii.

Praesentia officialis requiritur sub poena *inexistentiae;* absentia officialis competentis et defectus publicitatis inducunt *nullitatem.* Cf. infrà, n. 478. Quod autem spectat *defectum publicitatis:* constituit sensu proprio, coram lege nostra civili, impedimentum *clandestinitatis,* et quidem, uti modo dictum est, impedimentum *dirimens.* Nota autem quod, inter varia publicitatis elementa (signanter publicationes antenuptiales, aperturam januae, praesentiam testium), non omnia et singula aeque stricte exiguntur ad validitatem contractus, relicta judicis discretioni quadam latitudine in dijudicando publicitatis defectu.

Scholion III. Jus Romanum antiquum.

147. — *In jure Romano* duplex exstabat species justi matrimonii (3): matrimonium *cum manu* (*Manusehe*), seu cum mancipatione sponsae sub auctoritate mariti; et matrimonium *sine manu,* quatenus uxor manebat sui juris vel sub potestate proprii sui patrisfamilias.

Porro ad matrimonium *sine manu* contrahendum, nulla forma erat jure praescripta pro consensus praestatione; matrimonium autem *cum manu* triplici modo iniebatur: per *confarreationem,* per *coemptionem* et per *usum;* in sola vero confarreatione celebratio matrimonii legalibus formalitatibus erat obnoxia, dum, in

(1) Loi du 7 Janvier 1908, juxta quam legem reductus est testium numerus ex quatuor ad duos. Eodem die adoptata est lex immutans dispositiones art. 37, ita ut exinde testes esse possint non jam solius sexus masculini, uti antea, sed etiam sexus *feminei.*

(2) « Les parties contractantes doivent être présentes en personne. Il n'est plus permis aujourd'hui, comme dans l'ancien droit, de se marier par procureur ». Roland et Wouters, o. c., n. 688. Transeunter admisit legislatio Belgica matrimonium per procuratorem, *pro tempore belli,* vi decreti-legis 20 Maii 1916.

(3) Praeter *justas nuptias* admittebatur, in Jure Romano, triplex species matrimonii minus perfecti: *matrimonium juris gentium* seu matrimonium *injustum,* pro peregrinis; *concubinatus* (concubinat), seu matrimonium inter liberum ejusque liberatam (affranchie); necnon *contubernium,* seu matrimonium inter servos vel inter liberum et servam.

matrimonio per coemptionem (1) et per usum (2), solus consensus privatus sufficiebat.

Scholion IV. De Probatione Matrimonii.

1° *In Foro Ecclesiae.*

149. — Potest matrimonii celebratio *probari* quocumque probationis modo; *ordinaria* autem probatio, pro nuptiis in facie Ecclesiae celebratis, erat inscriptio in registro, vel testimonium parochi aut testium qui adfuerint. Quod spectat matrimonia extra formam Codicis, vel olim extra formam Tridentinam, validè celebrata, si per testes rite probari nequeunt, admitti potest, positis ponendis, testimonium ipsorum conjugum: nimirum a/ si una pars negat, altera vero affirmat, asserentis est probare; b/ si utraque pars sub fide juramenti negat, non habentur uti conjuges; c/ si ambo jurejurando affirmant, regulariter standum est eorum assertioni, nisi, ipsis affirmantibus occultam celebrationem, praecesserit vel secutum sit alterum matrimonium publice celebratum: favetur matrimonio publico, donec aliae probationes afferantur pro matrimonio occulto vel contra matrimonii publici valorem. Invocari etiam potest probatio possessionis status; praesumitur etiam matrimonium ex facto copulae sponsalia subsequentis, quae praesumptio olim erat juris et de jure.

2° *In Foro civili Belgico.*

150. — *Regula generalis* statuitur in art. 194: « Nul ne peut réclamer le titre d'époux et les effets civils du mariage, s'il ne représente *un acte de célébration inscrit sur le registre de l'état civil* »; haec scil. est sola probatio *regulariter* admissa pro matrimonio *in ordine ad effectus civiles matrimonii.*

Ad quam normam variae in lege admittuntur *exceptiones,* quas determinant art. 194-198, signanter in casu destructionis registrorum, quorum defectui suppleri potest per testium productionem (art. 194).

Articulus 4us. De consensu conditionato.

I. Notio et species conditionum.

A. *Notio.*

151. — *Consensus conditionatus* est consensus cui apponitur *conditio,* i. e. circumstantia cui alligatur consensus.

Supponitur 1° conditionem *reipsa apponi,* et non esse merè interpretativam dumtaxat (3); ad consensum tamen conditionatum non requiritur quod conditio fuerit apposita in ipsa matrimonii celebratione, modò antea

(1) Dicebatur matrimonium *per coemptionem,* propter aliquam symbolicam venditionem, quae tunc fiebat, coram libripende et quinque testibus: quae caeremonia non afficiebat ipsam matrimonii celebrationem, sed transmissionem auctoritatis a patrefamilias inter manus mariti.

(2) *Usus* in hoc consistebat quod matrimonium initum *sine manu* sponte sua transibat in matrimonium *cum manu,* per cohabitationem unius anni trinoctio non interruptam.

(3) Ita non datur consensus conditionatus, si quis contraxerit in tali dispositione ut, si hoc vel illud scivisset, quod momento contractus ignorabat, non contraxisset; non est attendendum scilicet quid fecisset si..., sed quid reipsa fecerit, nec considerandum est quod talem conditionem apposuisset si ad eam attendisset.

fuerit emissa ac virtualiter perseveraverit voluntas ad ejusdem existentiam suspendendi consensum.

Supponitur 2° conditioni reipsa *alligari consensum*, a. v. conditionem ingredi ipsum contractum, ipsum scil. pactum matrimoniale, ita ut conditio sit, juxta vulgatum dictum, in pactum deducta.

Probè nempe est distinguendus consensus conditionatus a consensu *cum modificatione* seu *cum modo:* qui obtinet quando clausula apposita contractui *mere accedit et supervenit*, quin ingrediatur ipsum contractum, quin proinde ipsum consensum suspendat ac restringat (1). Differt etiam conditio a causa et demonstratione: *causa* scil., est « indicatio motivi, quo quis ad consentiendum feratur, e. gr.: contraho tecum quia dives es; *demonstratio* est expressio alicujus qualitatis in comparte suppositae, e. gr.: contraho tecum, quae illibata es ».

B. *Variae species conditionum.*

152. — Conditio 1° est vel *resolutoria* vel *suspensiva*. Resolutoria conditio est illa a cujus verificatione pendet contractae obligationis *exstinctio* (2); suspensiva conditio est illa a cujus verificatione pendet consensus *existentia* (3).

2° Vel est conditio *de praeterito, de praesenti* vel *de futuro;* et haec ultima aut est de futuro *contingente* aut de futuro *necessario* (4).

3° Est conditio vel *possibilis* vel *impossibilis.*

4° Vel est *honesta* vel *turpis*, prouti legi morum est conformis vel ei contraria.

5° Est *repugnans substantiae matrimonii*, non tantum si conditio est contra objectum substantiale matrimonialis contractus (n. 75), sed etiam si est contra unam ex essentialibus proprietatibus matrimonii, unitatem scil., indissolubilitatem vel, pro christianis, sacramentalitatem (infrà, n. 155).

Notetur quod sola conditio de futuro contingente est conditio *stricte dicta*, quae reddat consensum proprio sensu conditionatum; sola etiam

(1) Ita aliud est quod vir dicat mulieri: « contraho tecum matrimonium, si mecum pergas in regionem alienam », vere alligando consensum ad verificationem illius conditionis; et aliud, quod simpliciter consentiat in matrimonium, exigens promissionem ab uxore ut ipsum sequatur in illam regionem, quasi dixerit: « contraho tecum matrimonium, sed debes promittere quod me sequeris »; in hoc altero casu non est consensus conditionatus. Cf, etiam infrà, n. 155 s.

(2) Exemplum esset: contraho tecum, sed, si pater moritur, resilio a contractu; quo casu contractus existit, ast, posita conditione, exstinguitur obligatio.

(3) A conditione resolutoria possemus hic abstrahere, quia matrimonii indissolubilitas excludit conditionem *resolutariam*, praeter illam quae in jure admittitur, de matrimonio scil. rato non consummato solvendo per votum sollemne et per dispensationem pontificiam. Quodsi equidem apponatur ad eamque alligetur consensus, est tractanda ut conditio repugnans substantiae matrimonii (de qua mox infrà, n. 155), utpote contra matrimonii indissolubilitatem, secluso duplici exceptione memorata.

(4) Est etiam vel *casualis* vel *arbitraria* seu potestativa, secundum quod pendet conditionis executio ab eventu incerto, qui a voluntate contrahentium sit independens, aut potius pendet a libera eorum voluntatis determinatione.

conditio suspensiva de futuro contingente proprio sensu suspendit consensum.

II. **Effectus juridici.**

A. Si est conditio **non repugnans substantiae matrimonii:**

1° Si est *de futuro contingente:*

a/ *Possibilis* et *honesta:*

153. — *a/* Matrimonium in utroque foro *suspenditur* usque ad conditionis verificationem (can. 1092, n. 3), adeo ut, ante impletam conditionem, nondum existat verum matrimonium, ac validè revocari possit consensus; illicitè tamen revocaretur, cum exspectanda sit conditionis purificatio.

β/ Deficiente conditione, deficit contractus matrimonialis.

γ/ Impleta conditione, sponte sua convalescit contractus matrimonialis, quin opus sit, salva juris dispositione in contrarium, consensum renovare.

Quod consensus *per se non sit renovandus,* id ex ipsa natura contractus conditionati sequitur; quod valet etiam pro matrimoniis formae juridicae canonis 1094 obnoxiis. Nimirum matrimonium *contrahitur,* quando coram parocho et testibus consensus conditionatus declaratur, *non* quando *conditio verificatur.* Quare, licet matrimonium conditionatum eo demum momento sit vere validum quo conditio purificatur, tamen, per fictionem juris, censetur esse contractum a momento celebrationis coram parocho et testibus.

Dicitur: *salva juris dispositione in contrarium;* quae dispositio obtinet pro illis qui, impedimento dirimenti obnoxii, contraxerint sub conditione: *si Papa dispensaverit;* oportet nempe ut, impetrata dispensatione, consensus renovetur. Quam juris dispositionem sic intelligimus, non quasi ex illius conditionis appositione irritetur consensus sic emissus, et ideo renovari debeat; sed quatenus, regulariter saltem, non dispensetur, in casu, nisi cum clausula de consensu renovando. Cf. can. 1133.

b/ *Impossibilis* vel *turpis:* pro non adjecta habeatur; conditio scil., uti dicitur, vitiatur, sed non vitiat; praesumitur ergo non fuisse apposita. Est autem praesumptio, non quidem juris et de jure, sed praesumptio juris tantum (1). Can. 1092, n. 1.

154. — 2° Si est *de futuro necessario:* iterum « pro non adjecta habeatur », hîc etiam applicando modò dicta circa naturam praesumptionis, quatenus sit juris tantùm, non vero juris et de jure. Can. 1092, n. 1.

(1) Praesumptio proinde cedit veritati, etiam in foro externo (supposita probatione), adeoque, si constiterit eam conditionem fuisse additam seriò ad eamque reipsa alligari consensum, obtineret conditio suum nativum juridicum effectum: conditio nempe impossibilis redderet matrimonium invalidum, conditio vero turpis illud suspenderet aeque ac conditio honesta.

3° Si est *de praesenti* vel *de praeterito:* « matrimonium erit validum vel non, prout id quod conditioni subest exsistit vel non ». Can. 1092, n. 4.

Unde, si reipsa obtinet conditio apposita, a primo momento validum est matrimonium. ast conjuges non possunt matrimonio uti, quamdiu dictae conditionis verificationem ignorant (1).

B. Si est conditio **repugnans substantiae matrimonii:**

155. — Matrimonium *redditur invalidum,* idque ipso jure naturali et divino.

Ratio est quia, qui consensum alligat ad verificationem conditionis *ipsi objecto substantiali matrimonii contrariae,* hoc objectum substantiale matrimonii a suo consensu excludit, adeoque ipsum matrimonialem consensum destruit.

Idem valet de illo qui consensum alligat existentiae conditionis quae sit *contra essentialem proprietatem matrimonii:* eo enim ipso excludit illam proprietatem, adeoque excludit ipsum matrimonium, utpote quod absque illa proprietate consistere nequit. Quod planè convenit cum can. 1086, § 2.

Positum principium valet sive conditio sit de futuro, sive de praesenti aut de praeterito; conditionem de futuro spectat can. 1092, n. 2; conditionem de praeterito vel de praesenti spectat can. 1092, n. 4, in quo pariter irritari matrimonium enuntiatur, siquidem conditio repugnans substantiae matrimonii evidenter non existit.

Applicatio. Principium (de quo hîc sub B) applicando, dicendum est quod irritatur consensus emissus sub conditione non utendi matrimonio, in supposito quod sit vera conditio ingrediens ipsum contractum, quodque adeo excludatur non solum juris exercitium, sed ipsum jus et dominium in corpus (2); item consensus emissus sub conditione utendi matrimonio onanistice; item sub conditone subeundi, pro viro, castrationem, qua impotens evadat et incapax instituendi copulam generationi idoneam.

Pariter consensus emissus sub conditione cedendi jus ad copulam tertiae etiam personae: quod est contra matrimonii unitatem. Adhuc invalidatur consensus datus sub conditione restrictiva ad tempus, quo transacto posset a matrimonio recedi: quod est contra matrimonii in-

(1) Nota dispositionem can. 1092, n. 4, applicari etiam conditioni (de praesenti aut de praeterito) turpi vel impossibili; non applicatur scil., in casu, praesumptio de qua in eodem canone, sub n. 1, utpote quae afficit solam conditionem de futuro.

(2) Si sit vera conditio ingrediens contractum, ita contrahunt nupturientes ut nolint sibi mutuo tradere dominium in corpus illudque excludant. Contrà, si non est vera conditio contractum ingrediens, sed contractui merè accedit tanquam modus, contractus matrimonialis initur uti est, cum suis obligationibus et juribus essentialibus, adeoque etiam cum mutuo jure ad copulam; sed ita sunt dispositi nupturientes ut rejiciant obligationum impletionem et jurium exercitium. Cf. suprà, n. 151 et infrà, n. 156.

dissolubilitatem. Tandem irritatur matrimonium si baptizati consensum alligant conditioni quod matrimonium non sit sacramentum. Cf. infrà, n. 177.

Contrà non esset, salvo meliori judicio, invalidum matrimonium contractum sub conditione occidendi prolem, eam abjiciendi, abortum provocandi, subeundi, pro muliere, ovariotomiam, etc.: hae essent conditiones turpes (et, qua tales, pro non adjectis essent habendae), ac imo repugnantes matrimonio et obligationibus ex eo ortis, sed non essent repugnantes matrimonii *substantiae* (1).

156. — Nota. 1° Quando coram tribunalibus ecclesiasticis deferuntur causae in nullitatem matrimonii, initi sub conditione, frequenter abstinet judex a nullitate declaranda, cum haud facile constet in foro externo de intentione contrahentium. Plerumque, si convincens habetur probatio inconsummationis matrimonii, consulitur supplicandum SS^mo pro dispensatione super matrimonio rato non consummato; aliàs, manente dubio, applicatur principium can. 1014, quatenus « in dubio standum est pro valore matrimonii, donec contrarium probetur ».

2° Ex supradictis intelligitur quod possibile sit matrimonium inire *cum pacto* vel *voto etiam mutuò accepto et probato castitatis servandae*. Nihil enim impedit quominus, ex una parte, ad invicem praestetur consensus matrimonialis, ac plenum dominium transferatur in mutuum corpus, et quod, ex alia parte, distincto actu inter sese conveniant et voveant nupturientes *non uti* jure accepto ac castitatem servare. Non excluditur jus utendi sed juris exercitium dumtaxat. Cf. modô suprà, n. 155, cum nota.

Quodsi matrimonium est validum, intelligitur quomodo hujusmodi conjuges, copulam inter se exercendo, non peccarent contra *castitatem*, sed unice contra virtutem *religionis*, ratione voti, quodque, alienae personae carnaliter commixti, existerent adulteri.

3° Matrimonium inire conditionatum, etiam ubi certô valet consensus, passim *non licet*, cum soleat gravibus incommodis ansam praebere.

Scholion. VARIAE SPECIES MATRIMONII.

A. Matrimonium **ratum, legitimum, consummatum.**

157. — 1° *Ratum* dicitur matrimonium, seu firmum, quod validè et sacramentaliter est initum *inter duos baptizatos*, vel initum inter infideles et post utriusque baptisma sacramentum effectum: ita, juxta can. 1015, § 1, ubi *ratum* dicitur « matrimonium *baptizatorum* ». Unde non censemus ratum stricto sensu esse matrimonium validè initum inter unam partem baptizatam et alteram infidelem, sive dispensatio sit data necne. Cf. infrà, n. 179.

(1) Plerique Auctores conditiones illas (de occidenda vel abjicienda prole, de abortu) habent uti repugnantes substantiae matrimonii, non autem pro tali sumunt conditionem educandi prolem in infidelitate vel haeresi: hanc autem conditionem aequiparandam esse censemus reliquis conditionibus modô indicatis, eamque habemus uti conditionem contra matrimonium, contra obligationes scil. ex matrimonio ortas, ac proinde turpem, non vero contra matrimonii substantiam. Cf. WERNZ-VIDAL, o. c., n. 518, in nota 31; CAPPELLO, o. c., n. 631.

2° *Legitimum* dicitur matrimonium validè contractum intet duos infideles, et nondum, per utriusque baptisma, sacramentum effectum (1). Can. 1015, § 3.

3° *Consummatum* est matrimonium vel *non consummatum*, prouti conjugium validè celebratum *secuta est* vel non *copula de se apta generationi*, « conjugalis scil. actus, ad quem natura sua ordinatur contractus et quo conjuges fiunt una caro ». Can. 1015, § 1.

Si matrimonium qua est ratum consecuta est copula, erit *ratum et consummatum;* si copula secuta est matrimonium legitimum, erit *legitimum consummatum;* et, si copula secuta est matrimonium legitimum, post copulam ratum effectum per utriusque conjugis baptisma, matrimonium erit *consummatum et ratum.* Ubi matrimonium simpliciter ratum dicitur, intenditur matrimonium ratum non consummatum. Cf. can. 1015, § 1.

Ad *consummationem* requiritur penetratio vaginae et seminis virilis immissio intra vas mulieris (2); id etiam sufficit.

Et quidem a/ *requiritur;* unde matrimonium non censetur consummatum in casu copulae onanistice (3) vel sodomitice peractae; neque etiam in casu quo virga mere applicatur ad partem exteriorem *vulvae*, quantumvis foecundatio locum habere queat; neque etiam, ut nobis videtur, in casu quo virga penetraverit quidem vulvam non autem vaginam, deposito scil. semine ad introitum vaginae. Cf. infrà, n. 550, in nota, coll. n. 208[b1a] et 239.

Consummationem etiam non importat merum factum conceptionis matrimonio valido succedentis, quantumvis consummationis praesumptionem inducat; et sic matrimonium non est habendum uti consummatum, si conceptio probatur sequi ex foecundatione artificiali stricte dicta (infrà, n. 560), vel etiam ex copula ad os vaginae terminata, juxta modò dicta.

Etiam b/ *sufficit* descripta penetratio et seminatio; et ita ad consummationem non refert quod coacta fuerit copula, vel inconscienter, puta per somnum, admissa, vel quod instituta sit copula cum muliere sterili aut excisa.

B. Matrimonium **validum** vel **invalidum,** et hoc esse potest vel **putativum** vel **attentatum** vel **speciem gerens matrimonii.**

---

(1) Nota tamen quod in ipso Codice non satis stricte retinetur haec notio. Cf. can. 1075, n. 1 et 2, ubi legitimum dicitur matrimonium inter fideles valide initum.

(2) Id praesumitur non habuisse locum quousque intacta manet membrana hymenis.

(3) Intelligitur copula peracta cum retractu vel ope instrumenti seminationem prohibentis in vagina pervia; non obstaret autem consummationi usus artificii adhibiti ad sterilizandum vel expellendum semen ritè introductum. Cf. infrà, n. 239 s., coll. n. 208[b1a].

158. — 1° Matrimonium *validum* dicitur quando rite est initum omnibus servatis conditionibus ad valorem requisitis, tam ex parte personae quam ex parte consensus ejusque formae praescriptae (1).

Matrimonium validum erit licitum vel illicitum prout abest necne impedimentum prohibens aut servatae sunt necne conditiones aliàs ad liceitatem requisitae.

2° Matrimonium *invalidum* est omne matrimonium quod non est validum, undecumque invaliditas oriatur (2).

Porro matrimonium *invalidum* potest esse:

Vel a/ *putativum*, quando nempe nulliter est initum *bona fide alterutrius* saltem partis (exclusa ignorantia affectata); tale autem manet donec *utraque* pars de matrimonii nullitate certa evadat. Can. 1015, § 4; non requiritur observatio formae juridicae (3).

Vel b/ *attentatum*, quando nulliter contractum est *mala fide alterutrius* saltem partis; non requiritur mala fides utriusque (4).

Vel c/ *speciem gerens matrimonii* (5). Tale censetur conjugium: α/ inter personas clandestinitatis legi non obnoxias, statim ac praestitus fuit consensus jure naturali validus simul et externus (can. 1081, § 2 et 1082); β/ inter personas dictae legi adstrictas, si servata fuit (licet cum vitio essentiali, puta ob incompetentiam parochi) forma can. 1094, vel etiam, ut videtur, si quidem neglecta fuit dicta forma, sed ita ut ejusdem omissio ignoretur utque pseudo-conjuges publicè reputentur legitimè juncti, ipsis scil. favente titulo, quod in jure civili vocatur « la possession d'état », de quo n. 149 et 150.

Inde sequitur nihil obstare quominus *matrimonium civile*, inter personas a clandestinitatis lege exemptas, speciem habeat matrimonii; contrà species illa deneganda est, et ab Ecclesia fuit explicitè denegata (6), matrimonio civili celebrato inter personas clandestinitatis legi obnoxias.

---

(1) Modô notavimus (n. 156) quod, ad tramites can. 1014, matrimonium gaudeat favore juris, quodque adeo in dubio standum sit pro valore actus.

(2) Invalidum matrimonium etiam dicitur *nullum* aut *irritum;* hae voces passim adhibentur indiscriminatim, sensu tamen stricto matrimonium invalidum dicitur nullum si invalidatur ex defectu in forma substantiali, irritum vero si aliunde invalidatur.

(3) Attamen nota quod aegre aderit bona fides apud catholicos celebrationis formam negligentes.

(4) Ex ipsa notione sequitur idem matrimonium posse esse attentatum respectu unius partis, et putativum respectu alterius partis.

(5) Haec notio non est sine momento in jure matrimoniali. Inter alia videbimus matrimonium speciem gerens matrimonii frui quibusdam favoribus juris, quatenus scil. facilius sanatur in radice, eique applicatur principium: in dubio standum est valori actus. Contrà pro matrimoniis speciem matrimonii non habentibus: hujusmodi matrimonia, ut habeantur qua nulla, non indigent declaratione a judice fori externi.

(6) Cf. cann. 188, n. 5; 646, § 1, n. 3; 985, n. 3; 2356.

Nota. Olim locus erat etiam matrimonio *praesumpto*. *Praesumptum* erat matrimonium quod *praesumptione juris et de jure* (1) praesumebatur exsurgere ex aliquo facto, quasi involveret consensum matrimonialem (2).

C. Matrimonium **canonicum** et **civile.**

158bis. — Matrimonium *canonicum* est illud quod celebratur coram foro Ecclesiae et servatis formalitatibus ab illa praescriptis.

Matrimonium *civile* est illud quod celebratur coram foro civili et juxta formalitates civiles. Cf. suprà, n. 146.

Observetur autem matrimonium civile verum constituere matrimonium pro non baptizatis; pro baptizatis vero non est, in se spectatum, nisi mera formalitas, ad civiles effectus obtinendos ordinata, potest tamen constituere verum matrimonium ex intentione contrahentium, si nempe a personis a lege clandestinitatis exemptis tanquam verum matrimonium intenditur et contrahitur. Cf. infrà, n. 461 et modò suprà, ubi notavimus civili matrimonio agnosci posse speciem matrimonii vel non, prout initur a personis clandestinitatis legi non obnoxiis vel obnoxiis.

Nota. Attentis notionibus datis, potest dari matrimonium, illudque validum, quod non sit nec civile nec canonicum, quando scil. omninò privatim et extra omnem formalitatem initur inter personas baptizatas, legi clandestinitatis non obnoxias.

D. Matrimonium **clandestinum, conscientiae, morganaticum.**

159. — 1° *Clandestinum* dicitur matrimonium, quando non fuit observata forma juridica ad valorem urgens, adeoque quando contractum fuit, salvo casu can. 1098, absque praesentia parochi loci et duorum testium (3).

160. — 2° *Matrimonium conscientiae* est matrimonium quod quidem initur in forma a jure praescripta, adeoque non clandestinè, sed quod tali modo contrahitur ut, in quantum fieri potest, *secretum maneat connubium et ignotum in populo:* omissis scilicet publicationibus antenuptialibus et consensu praestito coram parocho ejusve delegato ac duobus testibus familiaribus, variis adhibitis cautelis ad hoc ut secretum servetur.

---

(1) Praesumptio juris et de jure est illa quae non admittat probationem directam in contrarium, nisi evidentem.

(2) Ante Concilium Tridentinum, tres enumerabantur species matrimonii praesumpti: a/ ubi copula succedebat sponsalibus; b/ ubi copula succedebat matrimonio conditionato, quatenus illa copula importabat renuntiationem conditioni; c/ quando impuberes, post matrimonium ob impubertatem invalide contractum, puberes effecti copula matrimonium ratificabant.

Missa autem controversia quousque, sub jure Tridentino, adhuc locus fuerit matrimoniis praesumptis, in Codice non admittuntur.

(3) Hic est sensus strictus, passim intentus. Dantur et alii sensus minus stricti. Et sic a/ juxta nativum sensum, significat matrimonium initum *clam* et *occultè*, seu *absque testibus*, ita ut exinde legitima probatio non appareat; item nonnunquam clandestinum vocatur b/ matrimonium contractum *sine consuetis sollemnitatibus*, quatenus non fuerint nuptiae celebratae in facie ecclesiae, et cum benedictione sacerdotis; item c/ conjugium celebratum *absque praeviis denuntiationibus* seu bannis, quae matrimonio praemittenda praecepit Concilium Lateranense.

Dispositiones juris:

a/ Hujusmodi matrimonium, licet non clandestinum, non est sine gravissima et urgentissima causa permittendum. Can. 1104.

Contingit tamen nonnunquam illud ab Ecclesia indulgeri, attentis peculiaribus omninô adjunctis, in gratiam v. gr. superioris cujusdam officialis exercitus, qui, ex dispositione legis civilis, ob defectum competentis dotis, a matrimonio prohibetur ; vel in favorem nupturientium, qui, propter alterutrius matrimonium civile, prohibentur civiliter copulari ; vel in gratiam alicujus magnatis, qui, post obitum nobilis conjugis, alterum matrimonium inire cupit, ut conscientiae suae consulat, ad quod conjugium occultandum urgentissima adsunt rationis momenta, quin recurri possit ad privilegium can. 1098 (suprà, n. 134 ss).

b/ Ad normam can. 1107, « non est adnotandum in consueto matrimoniorum ac baptizatorum libro, sed in peculiari libro servando in secreto Curiae archivo (1).

c/ Determinatur in can. 1105 et 1106, obligatio et extensio secreti servandi, signanter quod spectat Ordinarium.

161. — 3° *Matrimonium morganaticum* (2) dicitur matrimonium initum inter virum ex praenobili quadam aut regia stirpe oriundum ac mulierem humilioris conditionis, ea lege ut, dum matrimonium pleni juris est coram Ecclesia, in foro civili mulier a participanda mariti dignitate excludatur, et filii ab omnibus patris titulis, muneribus et paternorum avitorumque successione, saltem partim, extranei censeantur (3).

Ex notione data liquet matrimonii morganatici existentiam pendere a determinatione *legis civilis*, prouti scil., in variis regnis, agnoscitur necne distinctio, cum distinctis effectibus civilibus, inter matrimonia communia et matrimonia inita a viris magnatibus cum muliere humiliori (4).

Descriptum matrimonium *morganaticum* cave ne *confundas*, uti non rarô contingit, cum matrimonio *conscientiae*, licet nonnunquam in unum conveniant. Nimirum *distinctio* apparet ex eo quod matrimonium morganaticum potest celebrari publice et palam, cum consueta sollemnitate et coram frequenti concursu populi, quodque facile continget matrimonium conscientiae non esse morganaticum, puta si vir non pertinet ad determinati gradus nobilitatem, cui a lege civili applicatur specialis dispositio circa morganatica connubia, vel si, in codice civili a quo pendet, non admittitur distinctio inter matrimonia morganatica et alia, nec diversi statuuntur effectus civiles.

---

(1) Ideo debet parochus ad Episcopum transmittere notitiam matrimonii. Item nuntiare debet nativitatem prolis, si contingat.

(2) *Nomen* matrimonii *morganatici* probabilius derivatur a *morgengabe* seu, uti antiquitus dicebatur, *morgangeba*, quod erat munus a viro uxori deditum post primam nuptiarum noctem in pretium pudicitiae: in matrimonio nempe morganatico, uxor et proles non assumuntur in participationem bonorum et dignitatum mariti seu patris nisi quoad exiguam tantùm partem, ad instar solius doni matutini. Vocatur etiam matrimonium *ad sinistram manum*, vel *ad legem salicam*.

(3) Vocatur etiam *disparagium* (matrimonium inter dispares), in oppositione ad *aparagium* (matrimonium inter pares).

(4) Ita in Codice Belgico non datur distinctio illa, et sic matrimonia in foro civili legitime contracta a magnate, ac imo vel ab ipso rege, eosdem effectus civiles haberent, sive principissa ducatur sive inferioris stirpis femina, et, attento art. 60 Constitutionis, a regno non excluderentur filii legitime suscipiendi.

Caput II

DE CONTRACTU MATRIMONIALI UT EST SACRAMENTUM

In *prima* disputatione ostendetur contractum matrimonialem inter baptizatos, ex Christi Domini institutione, esse sacramentum; in *secunda* disputatione, agetur de nexu qui intercedit inter contractum et sacramentum; in *tertia*, exponetur natura sacramenti ejusque constitutio, indicando ministrum, effectum, subjectum et caeremonias.

Disputatio Prima

DE EXISTENTIA SACRAMENTI MATRIMONII.

PROPOSITIO: *Contractus matrimonialis inter baptizatos est sacramentum Novae Legis.*

162. — **Probatio** hujus propositionis potest instaurari tum *dogmaticè*, adeo ut valeat pro solis catholicis, Ecclesiae magisterium et infallibilitatem admittentibus, tum *historicè*, ita ut etiam urgeat haereticos, et in specie Protestantes (1), aliosque Ecclesiae infallibilitatem respuentes.

I. **Dogmaticè.**

1° *Ex definitione Conciliorum*, et notatim Concilii *Tridentini*, Sess. XXIV, can. 1, anathema dicentis contra illum qui dixerit: « matrimonium non esse verè et propriè unum ex septem legis evangelicae sacramentis, a Christo Domino institutum ».

Jam idem docuerat Ecclesia in Concilio *Veronensi*, anni 1184 (c. 9, X, V, 7); item in Conc. *Lugdunensi* II, anni 1274 (2), ac in Conc. *Florentino*. Postea, inter alia magisterii documenta, accessit Encycl. Leonis XIII *Arcanum* necnon decretum *Lamentabili*, in damnatione propositionis 51^ae^, ac tandem can. 1012, § 1, novi Codicis.

2° *Ex fide unanimi Ecclesiae catholicae* inde a saeculo XIII. Nimirum inficiari nemo potest, inde a saeculo 13°, doctrinam de sacramentalitate

(1) *Luther* agnoscebat quidem quamdam sacramentalitatem matrimonii, ratione significatae unionis Christi cum fidelium coetu, sed dignitatem veri sacramenti ipsi prorsus denegavit, idque conformiter ad sua principia circa naturam sacramenti ejusque efficaciam: matrimonium scil. non est aptum ut fidem excitet, quae fidei excitatio proprium est sacramenti, in doctrina Lutheri. Deinceps magis instítit in illa non sacramentalitate matrimonii Luther, ut efficacius illud subduceret jurisdictioni Ecclesiae et Statui civili subjiceret.

(2) Denzinger, *Enchiridion*, n. 465: « Tenet etiam et docet eadem S. R. Ecclesia septem esse ecclesiastica sacramenta, unum scil. baptisma... aliud est *matrimonium* ».

matrimonii fuisse in pacifica possessione, eamque a Doctoribus et in Scholis fuisse explicitè propositam *qua doctrinam in Ecclesia tenendam;* quemadmodum id testantur Concilia et fidei professiones, de quibus sub 1°, ac mirabilis consensus theologorum scholasticorum post Petrum Lombardum et S. Thomam. Jamvero notum est, juxta principia catholica, traditionis apostolicae irrefragabile criterium esse in fide Ecclesiae, quandocumque unanimiter credit et tenet aliquod punctum *tanquam pertinens ad fidei depositum.*

II. **Historicè.**

A. *Indirecte, argumento praescriptionis:*

163. — Constat ecclesias Orientales a Sede Romana segregatas, ecclesiam scil. Graecam orthodoxam, Copticam, Armenianam et Nestorianam, matrimonium habere uti sacramentum, quemadmodum manifestè liquet ex variis documentis ac fidei formulis (1).

Ex quo facto deducere licet *argumentum praescriptionis* in favorem traditionis apostolicae, hac scilicet ratione: doctrinam quam Graeci schismatici et aliae citatae sectae *nunc* tenent, jam tenebant *tempore schismatis*, quo momento sejunctae sunt ab Ecclesia catholica; non est enim possibile quod sectae inter se adeo divisae fide, lingua, ritibus atque moribus, et insuper odio maximo erga Ecclesiam Latinam laborantes, vel inter se convenerint ad illud punctum doctrinae introducendum, vel illud unanimiter ab Ecclesia Latina, post suam ab ea separationem, acceperint. Ascendendum est igitur ad saec. IX, pro orthodoxis, et usque ad saec. V, pro reliquis; unde possumus concludere, saeculo V, in Ecclesia Orientali et Occidentali viguisse doctrinam de sacramentalitate matrimonii.

Ulterius procedendo, difficulter explicatur hujusmodi in saeculo V consensus per universam Ecclesiam, quin doctrina in quam convenitur ab Apostolis fuerit accepta: non potest nempe in Ecclesiam universam irrepsisse tanta innovatio, quin provocaverit controversias et reclamationes; harum autem nullum ullibi apparet vestigium. Caeterum invocari potest adagium: non erratur in unum.

---

(1) Ita habemus formulam *Nestorianam* anni 1553: « Credimus quoque in S. Baptisma.... et in Sacerdotium sanctum, et in Matrimonium »; fidem *Jacobitarum* et *Copticorum* testatur Simon Assemanus: « Ad sacramenta quod spectat, septenarium eorum numerum, qualis ab Ecclesia catholica agnoscitur, apud Jacobitas sacrosanctum esse liquet ex eorum ritualibus... »; *Armenos* jam ante Conc. Florentinum idem sensisse testatur Vartanus, ipsorum Episcopus, duobus ante concilium saeculis. Pro *Graecis orthodoxis* abundant documenta, inter quae eminet professio fidei Patriarchae Jeremiae, anni 1576; idem constat ex vehementi oppositione quam in se concitavit Cyrillus Lukaris, protestantium doctrinae sacramentariae favens; item ex confessione fidei anni 1642. Tandem in rescripto Patriarchae Anthimi, quod edidit contra encyclicam Leonis XIII *Praeclara*, non occurrit protestatio ulla contra sacramentalitatem matrimonii neque contra numerum septenarium.

B. *Directè, per testimonia et documenta ascendendo ad aevum apostolicum:*

164. — *Praenota* non esse adnitendum ut, in prioribus saeculis, apud SS. Patres vel Doctores Ecclesiae, reperiatur *diserta et explicita* doctrina circa sacramentalitatem matrimonii, hoc attento quod ipsa notio sacramenti in genere nonnisi progressivè est enucleata (1).

Non est mirum proinde matrimonii sacramentalitatem, in antiquioribus testimoniis et documentis, non proponi explicitè sub forma scholastica nunc usurpata, sed *implicitè* tantum in illis contineri, quatenus dicantur nuptiae esse res sacrae, ritu religioso consecrandae, cum gratia connexae, et ita porro. Ea autem quae ambigua videntur quoad nos et minus diserta, interpretanda sunt, uti notat Sasse (2), « secundum intellectum catholicum ex posterioribus monumentis manifestum, qui quidem non dogmatis innovatio, sed antiquitatis explicatio censeri debet ».

Caeterum etiamsi, ex quorumdam SS. Patrum et scriptorum ecclesiasticorum antiquiorum silentio vel ambiguis expressionibus, concludendum aliquis opinaretur ad eorum *ignorantiam* circa dignitatem sacramentalem matrimonii, immeritó inde argueretur matrimonium non fuisse vel non plene fuisse tanquam sacramentum immediatè a Christo institutum. Nimirum, de se et re abstracte spectata, nihil obstat quominus Christus immediatè instituerit sacramentum, sed quod *institutionis cognitio* vel ejusdem cognitio *perfecta et reflexa* nonnisi deinceps sit evoluta; nihil, inquam, impedit quominus primi christiani, matrimonium ineundo, sacramentum receperint absque illius dignitatis sacramentalis conscientia.

Jamvero

165. — 1° *apud SS. Patres* et scriptores ecclesiasticos etiam antiquissimos, connubium non modò vocatur sacramentum sed insistitur in ejus sanctitate, in benedictione peculiari a Christo accepta, in necessitate illud sanctè ac religiosè coram Ecclesia celebrandi, in speciali dignitate matrimonio christiano competente prae matrimonio infidelium, ac tandem innuitur gratiam esse nuptiis adnexam.

Ita S. Augustinus, *In Joh.*, tr. IX, n. 2 (*Migne*, XXXV, col. 1459); *De Bono conjugali*, cap. XXIV, n. 32 (*Migne*, XL, col. 394); *De nuptiis et concup.*, l. I, cap. 10 (*Migne*, XLIV, col. 420); S. Cyrillus Alex. († 444), *In Joh.*, II, 1-4 (*Migne*, LXXIII, col. 223); S. Epiphanius († 403), *Haeres.* LI, n. 30 (*Migne*, XLI, col. 942); S. Innocentius († 417), *Epist.* XXXVI ad Probum (*Migne*, XX, col. 602); Siricius Papa († 398), *Epist. I*ª *ad Himerium Episcopum* (*Migne*, XIII, col. 1136 s.); S. Ambrosius († 397), *De Abraham*, l. I, c. 7 (*Migne*, XIV, col. 443); *Testamentum D. N. J. C.* (ed. Rahmani), l. II, c. 1, p. 113; Origines

(1) Cf. De Smet, *De sacramentis in genere*, 1925, n. 6.
(2) *Inst. Theol. de Sacr.*, 1897, II, p. 366.

(† c. 253), *Commentar. in Matth.*, t. XIV, n. 16 (*Migne*, XIII, col. 1230); TERTULLIANUS (natus c. 160), *Ad Uxorem*, l. VI, c. 8 et l. II, c. 7 (ed. Oehler); CLEMENS ALEXANDRINUS, l. III *Stromat.*, c. 12 (*Migne*, VIII, col. 1186); S. IGNATIUS († circa 107), *Ad. Polyc.*, c. V n. 2.

Accedit notissimum testimonium **S. Pauli,** *Epist. ad Eph.*, V, 22-32, matrimonium vocantis *sacramentum magnum*, seu signum magnum significans unionem Christi cum Ecclesia. In quo quidem textu non affirmatur disertè in nuptiis haberi signum *efficax gratiae*, sed, juxta dictum Conc. Trid. Sess. XXIV, *non obscurè innuitur.*

Et sanè totus est S. Paulus in analogia exponenda inter matrimonium ac conjunctionem Christi cum Ecclesia, ad cujus conjunctionis intimam et mysteriosam similitudinem referendam ordinatur connubium. Jamvero conjunctionem Christi et Ecclesiae talem esse docet S. Apostolus, ut in ea sanctificetur sponsa et gratia purificetur; conjugium proinde tale esse debet ut sanctificentur sponsi et gratia purificentur, ita ut jam non censeatur merum ac nudum symbolum, sed signum efficaciter sanctificans (1).

166. — 2° *In libris ritualibus*, quorum varia specimina refert MARTÈNE, *De antiquis Ecclesiae ritibus*, L. I, P. 2ª, occurrunt orationes, quibus matrimonium ut res sancta et sanctè tractanda proponitur, ac exoratur Deus ut, quod divina dispositione expeditur, gratia compleatur (p. 614); ut super famulos opem suae benedictionis infundat, « ut in conjugali consortio, affectu compari, mente consimili, et sanctitate mutua copulentur » (*ibidem*); ut impleat nupturientes benedictione spirituali in remissionem peccatorum, ad habendam vitam aeternam (p. 614 et 621). In illis etiam compellatur Deus quasi ille « per quem mulier conjungitur viro et societas principaliter ordinata ea benedictione donatur quae sola nec per originalis peccati poenam, nec per diluvii est ablata sententiam » (p. 619); laudatur etiam Dominus ex eo quod ipsius gratia id ineffabilibus modis dispensat, ut, « quod generatio ad mundi edit ornatum, regeneratio ad Ecclesiae perducat augmentum » (p. 622).

167. — 3° *In monumentis iconographicis* repraesentantur connubia tanquam ritus religiosi ab Ecclesia benedicti, et Christi Domini praesentia sanctificati. Et sic v. gr. exhibentur conjuges manibus junctis cum monogrammate Christi in medio, vel cum ipsa figura Christi nupturis benedicentis, aut ipsorum capiti coronas imponentis.

168. — *Confirmatur* doctrina de sacramentali indole matrimonii *ex ratione congruentiae*, quam suggerit S. THOMAS, P. III, qu. LXV, a. 1.

DISPUTATIO SECUNDA

DE NEXU INTER CONTRACTUM ET SACRAMENTUM.

PROPOSITIO: *Contractus matrimonialis inter christianos a sacramento matrimonii realiter non distinguitur sed ratione tantum; unde a sacramento dissociari nequit, ita ut inter baptizatos non possit haberi contractus legitimus, quin eo ipso sit sacramentum.*

---

(1) Quod spectat priores *Scholasticos* et *Decretistas*, cf. DE SMET, *De sacram.*, n. 107-109, cum ll. ec.

Probatio.

171. — *Identitas realis* contractus matrimonialis et sacramenti, inter baptizatos, et inde consequens indissociabilitas contractus a sacramento et sacramenti a contractu, *probatur ex elevatione contractus in sacramentum:* quatenus scil. Christus Dominus *ipsum contractum,* qualis existebat, assumpsit illumque fecit sacramentum.

Ita can. 1012, postquam, in par. 1ª, affirmaverit Christum ipsum contractum matrimonialem ad sacramenti dignitatem evexisse, inde concludit, in par. 2ª: « *quare* inter baptizatos nequit matrimonialis contractus validus consistere, quin sit eo ipso sacramentum ».

Hanc contractus elevationem probant, praeter invocatum canonem 1012, varia documenta ecclesiastica, signanter *Syllabus* Pii IX, n. 65, explicitè affirmans « Christum evexisse matrimonium ad dignitatem sacramenti », necnon Constit. Leonis XIII *Arcanum,* ubi pariter docetur quod « Christus Dominus dignitate sacramenti auxit matrimonium ». Quod idem jam innuebat Conc. Trid., Sess. XXIV, *Doctrina de sacr. matr.* Sola proinde distinctio quae admittitur est *distinctio rationis,* quatenus distincto conceptui respondeant contractus et sacramentum, quodque adeo matrimonium christianum sub distincta illa formalitate considerari possit.

Errores huic doctrinae oppositi:

172. — 1° Error *J. Nep. Nuytz,* qui docebat *adaequatam distinctionem* contractum inter et sacramentum, contendens « Matrimonii sacramentum non esse nisi quid contractui accessorium,... ipsumque sacramentum in una tantum nuptiali benedictione situm esse ».

173. — 2° Opinio, quam tuetur Estius, in IV Sent., dist. XXVI, § 10 et seq., post Melchiorem Canum, *Opera theologica,* Romae, 1900, tom. II, cap. VIII, quatenus sacramentum matrimonii constitueretur contractu tanquam materia, et benedictione sacerdotis tanquam forma, adeo ut *inadaequata* intercederet *distinctio* inter contractum et sacramentum, quasi inter partem et totum.

174. — 3° Sententia propugnata a Salmanticensibus, Tract. IX, cap. III, n. 73 et seq., necnon a *Billuart* et *Carrière.* Censent nimirum sacramentum matrimonii contractu constitui, sed *negant* contractum inter christianos *esse essentialiter et necessario sacramentum,* et in specie contendunt posse contrahi matrimonium validum, quin sit sacramentum, a duobus baptizatis scil. volentibus nubere sed nolentibus sacramentum suscipere.

Error Nuytzii reprobatur in *Syllabo* Pii IX, n. 66, ubi asseritur doctrinam esse Ecclesiae catholicae sacramentum non esse qualitatem accidentalem contractui superadditam; sententia vero *Salmanticensium, Carrière* et *Billuart,* et a fortiori doctrina a *Melchiore Cano* et *Estio* proposita, rejicitur in eodem *Syllabo,* n. 73, ubi legitur damnata propositio: « Vi contractus mere civilis potest inter christianos constare veri nominis matrimonium; falsumque est aut contractum matrimonii

inter christianos semper esse sacramentum, aut nullum esse contractum si sacramentum excludatur» (1).

175. — **Nota** 1. Frustrà provocant AA. supra citati *ad sacramentum baptismatis,* quatenus, sicut potest esse ablutio quin sit sacramentum, deficiente nempe intentione ministri conferendi quid sacrum, ita possit esse contractus matrimonialis inter fideles citra sacramenti rationem, penes illos nempe qui intendunt contractum non autem sacramentum.

Negatur enim *paritas:* nimirum ultro concedimus, sicut in baptismo ita et in matrimonii sacramento, requiri intentionem agendi quid sacrum, penes contrahentes scilicet qui simul sunt ministri; at statim ac inter baptizatos intenditur contractus, simul necessario intenditur, implicita intentione, ratio elevationis ipsius contractus in sacramentum. Contrà, optime potest quis intendere ablutionem quin intendat sacramentum baptismatis; et ratio est quia ipsa ablutio non est in sacramentum evecta: fuit tantùm, cum invocatione SS. Trinitatis, a Christo assignata tanquam materia et forma sacramenti, ac proinde non omnis ablutio est sacramentum, sed illa tantum circa quam verificatur id quod postulatur pro omni materia et forma sacramentali, quatenus nempe distincta intentione adhibetur ministerialiter.

176. — 2. Dicta opinio circa distinctionem inadaequatam inter contractum et sacramentum, a Melchiore Cano variis fulcita rationum momentis, fuit admissa et proposita a pluribus Patribus Tridentinis, eo gratius quod in illa distinctione reperiebant obvium medium componendi potestatem Ecclesiae ad statuenda impedimenta matrimonii, et signanter ad irritandum nuptias clandestinas, cum immutabilitate substantiae sacramentorum.

Postea hac distinctione abusi sunt *Gallicani,* ut vindicarent potestati civili jus regendi matrimonium, quatenus est contractus (2). Mirum est autem quod *Bened.* XIV, *De Synod. dioeces.,* l. VIII, c. 13, sententiam distinctioni faventem valde probabilem dixerit (n. 2), utpote « validissimis sustentatam argumentis », ac « tot Doctorum suffragiis communitam »; contrariam tamen opinionem fatetur (n. 4) communiorem esse, eamque solam memorat in *Litt. Apost.* ad Archiep. Goanum 19 Martii 1758, apud *Collectan.,* n. 1391.

177. — **Corollarium I.** Nupturientes igitur baptizati, qui intentionem habent contractum ineundi matrimonialem, sacramentum suscipiunt; et, si praedominante voluntate excluderent a contractu rationem sacramenti, « nequidem contractum efficerent, cum illum non vellent nisi sub conditione impossibili », nempe separandi contractum a sacramento. Cf. THEOL. MECHL., o. c., n. 27, qu. 2, coll. suprà, n. 155.

178. — **Corollarium II.** Quando infideles matrimonio legitimo juncti baptizantur, matrimonium ipso facto evadit sacramentum, et nulla ad hoc consensus renovatione est opus.

Revera non irritatur matrimonium per utriusque conjugis conversionem, adeoque validum manens non potest, ab utraque parte suscepto baptismo, non esse sacramentum; nec refert proinde utrum partes

---

(1) DENZINGER, o. c., n. 1766 et 1773. — A S. Rota, in Causa *Colon.* (A. A. S., 1910, p. 933), dicitur doctrinam de indissociabilitate sacramenti a contractu esse *fidei proximam.*

(2) Cf. infrà, n. 447.

consensum renovaverint necne, vel etiam ipsum revocaverint: non potest enim inter baptizatos existere matrimonium quin simul sit sacramentum.

Quod spectat intimiorem hujus rei *explicationem* ac modum quo matrimonium olim initum, nunc evadat sacramentum: simpliciter dicendum videtur consensum matrimonialem virtualiter perseverantem, posita utriusque partis baptismate, sponte sua evadere sacramentum, ad modum quo consensus olim nulliter praestitus et virtualiter remanens sanatur per sanationem in radice. Et sane nihil obstat quominus consensus ille, moraliter perseverans et in vitae conjugalis remanentia externè manifestatus, signum sacramentale constituat.

179. — **Scholion.** Quoad hypothesim qua *alteruter* conjugum infidelium baptizatur, censemus *matrimonium non evadere sacramentum in parte fideli.*

Argumentum est in hoc quod impossibile sit *vinculum conjugale* esse sacramentale in uno conjuge et non in altero; quia sic esset vinculum firmius in uno, ratione scil. sacramentalitatis, quam in altero, in quo deficeret ratio sacramenti: quod implicat.

Quodsi vinculum conjugale non potest esse sacramentale in uno conjugum et non sacramentale in altero, idem est dicendum de matrimonio in fieri, seu de consensus praestatione. Juxta sententiam namque mox, sub n. 180 et 186 s. exponendam de causalitate dispositiva, ritus externus non constituitur signum practicè significans gratiam nisi mediante vinculo conjugali, quod est res et sacramentum.

Quodsi ratiocinatio modò instituta admittatur, valet solutio nostra non tantum pro hypothesi de qua quaeritur, sed etiam pro casu quo matrimonium primùm validè contrahitur inter partem baptizatam et partem infidelem, adeo ut ne tunc quidem matrimonium claudicare censeatur.

Disputatio Tertia

DE NATURA SACRAMENTI MATRIMONII, EJUS MINISTRO, EFFECTU, SUBJECTO AC CAEREMONIIS.

Articulus 1us. **De natura Sacramenti.**

I. **Definitio.**

180. — Ex suprà vindicata identitate reali inter contractum christianorum et sacramentum, matrimonii sacramentum consistit *in mutuo consensu nupturientium, quatenus inducit vinculum conjugale, exigens gratiam specialem in hoc peculiariter ordinatam ut inducti vinculi munera ritè ac sanctè obeantur.*

Nimirum assumitur contractus maritalis, isque adaugetur dignitate sacramentali, quatenus vinculum maritale, quod ab omni nuptiali contractu, etiam inter infideles, inducitur, inter christianos titulus evadat et dispositio praevia ad infusionem gratiae sacramentalis (1).

(1) Ut haec notio intimius intelligatur (et idem valet de dicendis sub articulo 3to), ratio est habenda theoriae circa constitutionem sacramentorum in genere eorumque causalitatem; de quibus fusius agitur apud De Smet, *De sacram.*, n. 36 et 40 ss.

Ipsum signum externum, seu *sacramentum tantùm*, est consensus mutuò manifestatus; *res et sacramentum* est ipsum vinculum conjugale, quod per consensum proximè et immediatè significatur et efficitur, et simul titulus exstat postulans infusionem gratiae specialis; *res* autem sacramenti est ipsa haec gratia specialis et propria.

II. **Materia** et **Forma.**

181. — Si ipse contractus matrimonialis sacramentum est, elementa constitutiva contractus, in quantum exteriorizantur, constituunt elementa constitutiva signi sacramentalis, verba scil. (seu nutus) consensum matrimonialem exprimentia, i. e. mutuam corporum traditionem et mutuae traditionis acceptationem.

Haec autem verba (seu nutus), in quantum exprimunt corporum *traditionem*, constituunt *materiam* sacramenti; in quantum exprimunt mutuae traditionis *acceptationem* seu ratihabitionem, constituunt *formam* sacramenti (1): in hoc enim contractu matrimoniali, sicut in omni contractu, « traditio, uti dicit *Billuart* (2), est determinabilis, completurque in ratione perfecti contractus per acceptationem quae se habet ut determinativum » (3).

ARTICULUS 2°. **De Ministro Sacramenti.**

I. *Ministri sacramenti sunt* **ipsi contrahentes,** *ad exclusionem parochi vel sacerdotis, matrimonio assistentis.*

A. **Argumenta.**

182. — 1° Primum ac palmare argumentum est in *ipsa identitate sacramenti et contractus*, pro baptizatis; ex qua identitate sponte sequitur contrahentes, utpote conficientes contractum, etiam necessario esse conficientes sacramentum, adeoque ejusdem sacramenti ministros constitui.

2° Confirmatur ex eo quod matrimonia, inter solos sponsos clandestinè contracta, de se valida sunt in ratione contractus et in ratione sacramenti, quousque scilicet ab Ecclesia non irritantur, quodque hodiedum absolute rata habentur in quantum a lege clandestinitatis sunt exempta.

3° Quod in specie non sit minister sacramenti *parochus* seu *sacerdos delegatus*, cujus praesentia ad valorem requiritur pro matrimoniis clan-

(1) Bened. XIV, *Litter. Apost.*, 19 Martii 1758 (*Collectanea*, n. 1391, p. 499), idem docet: « Legitimus contractus materia insimul et forma est sacramenti matrimonii: mutua nempe ac legitima corporum traditio... materia; et mutua pariter et legitima corporum acceptatio, forma ».

(2) O. c., *ad Suppl.*, Dissert. I, art. 7°.

(3) Propositae explicationi *non obstat* Conc. Florent., docens consensum mutuum esse *causam efficientem matrimonii:* matrimonium enim hîc ponitur pro vinculo matrimoniali seu pro matrimonio in facto esse, relate ad quod consensus reipsa existit causa efficiens.

destinitatis legi subjectis, *confirmatur* ex ipsa confectione decreti Tridentini *Tametsi,* ex qua confectione innotescit sacerdotem ibi merum agere *testem auctorizabilem:* in prima nempe et secunda propositione Patribus oblata, exigebatur praesentia trium testium quorumcumque, in tertia autem et quarta statuebatur ut unus e tribus testibus esset sacerdos, adeo tamen ut ejus officium esset meri testis, eo vel magis quod plures voluerint ipsi substituere notarium.

B. **Explicatio.**

1° *Fideles* contrahentes *sacramentum conficiunt* per ipsum eumdemque consensum praestitum quo constituitur contractus; verba scilicet consensum exprimentia constituunt materiam simul et formam: materiam, prout exprimunt *traditionem* mutuam corporum, formam, prout exprimunt traditionis *acceptationem,* ad normam dictorum sub artic. 1°.

Quodsi praecise et stricte sit loquendum, contrahentes *agunt ministros* in quantum *ponunt formam,* seu in quantum acceptando ratihabent traditionem dominii ab altera parte factam, non autem in quantum ponunt *materiam et formam* (1).

2° In matrimoniis *per procuratorem* initis, vel ope interpretis, ministri non sunt procurator vel interpres, sed illi quorum sunt mandatarius vel interpres.

183. — II. Ad **validum** *ministerii exercitium requiritur in contrahentibus, praeter validum matrimonialem consensum, intentio, saltem virtualis, faciendi quod facit Ecclesia.*

Nimirum in omni ministro sacramenti, ad hoc ut validè exerceat ministerium, postulatur intentio ministerialiter agendi nomine et auctoritate Christi: quae intentio implicitè continetur in intentione faciendi quod facit Ecclesia.

Porro intentio illa debet esse actualis, vel ad minus *virtualis,* i. e., si non actu, saltem virtute perseverans, siquidem positivum influxum exercere debet in sacramenti constitutionem, efficiendo scil. ut signum constituatur instrumentum in manu Christi (2).

---

(1) Ita solvitur difficultas quae contra propositam doctrinam opponi posset, quod nempe, in nostra sententia, Christus Dominus sit dicendus, quod absit, matrimonium contrahere, cum Ipse sit principalis minister, et quod Ipsi qua principali agenti adscribenda sit actio causae ministerialis: munus nempe ministri qua talis reducitur ad solam ratihabitionem traditionis ab altera parte factae; quod non est indignum Christo, sancire scilicet principaliter et obsignare vinculum nuptiale.

(2) Ad hoc peculialiter est attendendum in matrimoniis per procuratorem: mandantes scil. seu principales contrahentes debent habere, momento praestiti consensus per mandatarium ac exinde confecti sacramenti, intentionem, eamque saltem *virtualem,* contrahendi ac sacramentum conferendi: nec sufficit, uti docet LEHMKUHL, o. c., II, n. 49, intentio *habitualis.* Intentio autem mandantis *virtualiter* perseverat in ipso mandato olim dato, in cujus virtute et sub cujus influxu consensus exhibetur a procuratore; nec adeo refert quod, momento quo consensus manifestatur ac sacramentum conficitur, non attendat principalis contrahens vel ebrius sit aut dormiens. Cf. suprà, n. 124.

Non refert autem quod nupturientes ignorent se agere ministros: « eo namque ipso quod volunt contrahere juxta institutionem Dei et prout fit in Ecclesia (more christianorum), *intentionem* habent faciendi quod facit Ecclesia, seu quod Christus instituit » (1).

III. *Quod spectat conditiones ad* **licitum** *ministerii exercitium, confunduntur cum conditionibus requisitis ad licitam susceptionem sacramenti de quibus sub articulo* 4°

184. — *Nota.* Contrariam sententiam imprimis promovit *Melchior Canus,* contendens sacerdotem esse ministrum sacramenti matrimonii: quod logice eruitur ex ejusdem Auctoris erronea doctrina de inadaequata distinctione contractus matrimonialis a sacramento, quasi contractus esset materia sacramenti, benedictio vero sacerdotis forma.

185. — **Corollarium.** Verba a sacerdote nuptiis benedicente pronuntianda: *ego conjugo vos in matrimonium, in nomine Patris...,* nullatenus constituunt formam sacramenti, nec ullo titulo ad contractum vel sacramentum constituendum conferunt; quod ex praedictis abunde liquet, ac confirmatur vel ex hoc ipso quod, juxta ipsum Concilium Trid., uti posset sacerdos aliis verbis « juxta receptum uniuscujusque provinciae ritum » (2).

Articulus 3°. De Effectibus Sacramenti.

186. — *Praenota* sacramentum hîc, uti sub tota hac sectione, sumi in sensu proprio pro *ipso sacramento tantùm,* seu pro signo sacramentali; sumitur proinde pro ipso consensu, non autem pro *re et sacramento,* seu vinculo, quod interdum, minus propriè, dicitur sacramentum.

Prior effectus, seu *res et sacramentum,* est **vinculum conjugale;** quod vinculum conjugale exigit, ad modum causae dispositivae, infusionem gratiae sacramentalis. Perseverat autem res et sacramentum, seu vinculum conjugale, donec fuerit legitimè dissolutum, puta per alterutrius mortem.

187. — *Alter effectus* seu *res* est ipsa **gratia,** habitualis scilicet seu sanctificans, cum gratiis actualibus uberioribus, quibus adjuti conjuges sanctè educent proles, pacificè communem agant vitam et reliquis officiis status conjugalis debitè fungantur.

Haec autem gratia est *per se secunda,* siquidem vinculum conjugale,

(1) Theol. Mechl. o. c., n. 30. — Caeterum, nisi peculiare quid obstet, possunt de hoc, quo fungantur, munere opportunè moneri, licet passim de hoc silendum suadeant Auctores: hujusmodi namque notitia nata est in ipsis augere reverentiam sacramenti, eosque excitare ut dignius ad hoc sacramentum accedant.

(2) Sensus verborum sacerdotis est quod matrimonium modo initum ab Ecclesia, per os sacerdotis, ratum habetur ac sollemnizatum: quem sensum explicitè exhibent variae formulae in variis locis usurpatae. — Benedictio autem impertita est aliquod sacramentale, ex opere operantis Ecclesiae, cujus nomine conceditur, impetrans divinam benedictionem super novis conjugibus.

quo constituuntur conjuges principium procreandae prolis et deputantur ad multiplicandos filios Dei, convenienter praesupponit ipsos illos conjuges in filiatione Dei constitutos per gratiam; *per accidens* tamen censetur infundi gratia *prima,* quando nempe suscipitur sacramentum a peccatore peccati mortalis inconscio, et saltem habitualiter attrito.

Prior effectus semper consequitur validam sacramenti susceptionem seu contractum conjugalem inter baptizatos validè initum.

Alter effectus producitur quotiescumque non obstat obex ad gratiam: si datur *obex simpliciter,* status nempe peccati lethalis cum conscientia peccati, vel cum affectu habituali ad peccatum mortale, deficit gratia sanctificans, et sacramentum evadit infructuosum simpliciter; si datur *obex secundum quid,* sacramentum redditur infructuosum secundum quid; si datur obex simpliciter et simul obex secundum quid, infructuosum est sacramentum *totaliter,* quoad totum scil. fructum.

Sacramentum validè sed infructuosè collatum potest *reviviscere,* quousque manet res et sacramentum seu quousque vinculum nuptiale non est dissolutum: reviviscit scil. remoto obice, idque *simpliciter,* quoad gratiam sanctificantem, remoto obice simpliciter; reviviscit *secundum quid,* si removetur obex secundum quid, et reviviscit *totaliter,* quoad totum scil. fructum, remoto obice utroque.

Porro *notetur* sacramentum matrimonii, si, uti docuimus suprà, non potest existere in uno conjuge quin simul existat in altero, posse tamen esse fructuosum in uno et infructuosum in altero, ac etiam in una parte reviviscere et non in altera.

Articulus 4°. De Subjecto Sacramenti.

188. — I. Subjectum **capax** sacramenti sunt respectivè vir et mulier, ad validè contrahendum habiles (1) et utrimque baptizati.

189. — II. Ad **valorem** sacramenti ulterius requiritur, praeter legitimè et validè emissum consensum, intentio, saltem habitualis, suscipiendi sacramentum: quae intentio eminenter continetur in intentione ministeriali, quam, sub n. 183, vidimus in contrahentibus requiri in quantum agunt ministros sacramenti.

190. — III. Ad **fructuositatem** postulatur remotio obicis simpliciter vel secundum quid vel utriusque, prouti intenditur fructuositas simpliciter vel secundum quid, vel fructuositas totaliter.

Removetur obex simpliciter in peccati conscio per qualemcumque

(1) De conditionibus requisitis ad hoc ut contrahentes sint habiles, agetur infrà, ubi de impedimentis matrimonii dirimentibus.

status gratiae recuperationem, in peccati autem inconscio, per retractationem affectus ad peccatum lethale. Porro susceptio sacramenti matrimonii, scienter facta cum obice simpliciter, constituit peccatum grave *sacrilegii*.

IV. Quoad **liceitatem:**

191. — Ad *licitam susceptionem* matrimonii, *in quantum est sacramentum* (1), requiritur:

A. *Debita instructio in fide*, attentis tamen dicendis infrà, ubi de examine nupturientium.

B. *Confirmatio*, sic urgente canone 1021, § 2: « Catholici qui sacramentum confirmationis nondum receperunt, illud, antequam ad matrimonium admittantur, recipiant, si id possint sine gravi incommodo » (2).

192. — Quod autem spectat **confessionem sacramentalem:** dicendum videtur *nullum existere praeceptum, neque juris divini, neque juris ecclesiastici, praescribens ut confessio matrimonii sacramento praemittatur*. Revera

1° *Jure divino* per se non est imponenda confessio nupturientibus. Matrimonium est quidem sacramentum vivorum, et ideo jure divino est in statu gratiae suscipiendum, sed, praeterquam quod in justis gratia supponitur, peccatores graviter rei eam possunt contritione perfecta sibi procurare; aliunde vero, nullibi positivo praecepto praescribitur ut, in praeparationem ad sacramentum matrimonii, *per sacramentalem confessionem* justitiam recuperent, quemadmodum exstat peculiare mandatum in ordine ad s. communionem suscipiendam.

2° In *jure ecclesiastico communi* pariter desideratur strictum praeceptum. Revera can. 1033 sedulò abstinet ab urgenda obligatione confessionem matrimonio praemittendi: vult dumtaxat ut parochus sponsos « vehementer *adhortetur* ut ante matrimonii celebrationem sua peccata diligenter confiteantur » (3).

Caeterum non aderat hujusmodi praeceptum in jure communi Codici anteriori.

(1) Seponuntur igitur omnes conditiones pro liceitate requisitae ad matrimonium quatenus est *contractus*, signanter ut removeantur impedimenta impedientia.

(2) Attento tenore canonis, datur quidem, ut videtur, obligatio confirmationem matrimonio praemittendi, non tamen obligatio *gravis*. Neque etiam est exigendum testimonium confirmationis; sufficit monere sponsos de obligatione qua tenentur ut confirmationem susceperint antequam ad matrimonium accedant. Hoc eruitur ex diverso tenore can. 1021, in par. 1, circa testimonium baptismi exigendum.

(3) Equidem can. 1066 vult ut parochus, salvo gravis causae casu, matrimonio non assistat publici peccatoris vel notorie excommunicati, qui « ad sacramentalem confessionem accedere aut cum Ecclesia renonciliari recusaverit »; atvero prohibitio illa matrimonio assistendi non est lata ob transgressionem praecepti confessionis, sed ob vitandum scandalum et offensionem populi, et ideo praecise restringitur prohibitio ad assistentiam matrimonio *publici* peccatoris vel *publicè* excommunicati.

Ita Conc. Trid., Sess. XXIV, cap. I, *De reformatione matrimonii*, conjuges *hortatur* quidem, sed non cogit, « ut antequam contrahant, vel saltem triduo ante matrimonii consummationem (1), peccata diligenter confiteantur et ad SS. Eucharistiae sacramentum pie accedant ». Rituale autem Romanum, *De sacram. Matrim.*, n. 17, in anterioribus editionibus (2), volebat ut a parocho « *admoneantur* conjuges ut, antequam contrahant, sua peccata diligenter confiteantur et ad SS. Eucharistiam... pie accedant ». Quae admonitio a parocho facienda, attenta Conc. Trident. disciplina, non importabat pro conjugibus verum praeceptum.

193. — 3° Quod attinet *jus dioecesanum:* in pluribus locis existunt, vel saltem usque ad haec ultima tempora existebant variae ordinationes dioecesanae, speciem prae se ferentes praecepti, potius quam normae directivae (3).

Attamen ex una parte, inspecto tenore, non cogimur in illis ordinationibus strictum agnoscere praeceptum pro nupturientibus instituendi confessionem, sub poena prohibitionis a nuptiis; et ex alia parte, juris principiis magis conformis est interpretatio, juxta quam statutum hujusmodi directivum sit dumtaxat et non stricte praeceptivum.

Et requidemvera, uti modo vidimus, neque vi juris divini neque vi juris communis ecclesiastici, matrimonii celebrationi necessario est praemittenda confessio, nec eam omittentes absolute et sine distinctione sunt illico repellendi, puta illi qui nullius peccati mortalis sibi sunt conscii. Jamvero Episcopus non valet nova impedimenta matrimonium impedientia statuere.

Caeterum ordinationes episcopales et synodales, testimonium de peracta confessione exigentes, non semel in hunc sensum Romae sunt approbatae aut moderatae, ut fidem nimirum confessionis expostulent *ad modum suadentis*, non autem *ad modum cogentis*, nec adeo renuentes a matrimonio excludendos curent.

Conclusio. Nupturientes igitur vehementer quidem ad confessionem instituendam (et, ubi est in usu, ad confessionis schedulam afferendam) adhortandi sunt, non vero ad id cogi possunt, et, si alteruter eorum confiteri renuit, non est ex hoc capite deneganda assistentia matrimonio (4).

Nota 1. Opportune a sponsis confessio instituitur, in ordine ad matrimonium, non modo brevi ante nuptiarum celebrationem (de qua confessione modo), sed etiam duabus vel tribus hebdomadibus ante nuptias: quae prima confessio utiliter conferre potest ad tempestive detegenda impedimenta, in specie impedimentum criminis (5).

---

(1) Sanctae Synodi exhortatio ad confessionem et communionem praecipue dirigitur *contra maleficia* eorum, qui tunc temporis, uti ferebatur, non raro impediebant coitum vel procurabant sterilitatem mulierum vel abortum: quibus maleficiis in efficax remedium opponebant Patres Tridentini devotam frequentationem sacramentorum, et ideo insistunt ut, si non ante ipsum contractum matrimonialem, saltem triduo *ante consummationem*, ad hanc sese praeparent per devotam confessionem et communionem, prae oculis habentes monita angeli Raphaëlis ad Tobiam, in *libro Tobiae*, cap. VI, sub fine.

(2) In nova editione, sub n. 14, inseritur citatus tenor canonis 1033.

(3) Ita in *Libro Manuali Brugensi*, p. 189, statuebatur: « Moneantur conjugandi, ut saltem triduo ante matrimonii solemnizationem sua peccata confitantur et pridie communicent... Illos insuper monebit (parochus) ut, ante matrimonii celebrationem, *testimonium* adferant de instituta a se sacramentali confessione ».

(4) Si confiteri renuens est peccator publicus vel censura notorie innodatus, attendenda est dispositio can. 1066, de qua mox, sub n. 195, et modo suprà, in nota.

(5) Ideo pro posse servanda curetur praxis, sicubi existit, quemadmodum in dioecesi Brugensi, quatenus nupturientes confessionem instituant (et communicent) die quo primum eorum banna proclamantur.

2. Notare juvat, juxta canonem 900, num. 1, quamlibet reservationem ratione peccati, adeoque etiam reservationem quam falsae confessarii denuntiationi adnectit can. 894, omni vi carere « cum confessionem peragunt... sponsi matrimonii ineundi causa » (1).

3. Juxta citatum can. 1033, vehementer *hortandi* sunt sponsi, non modò ut ante matrimonium confiteantur, sed etiam ut *communicent;* sed haec communio non censetur suaderi ut fiat ante ipsum matrimonium, ac laudabiliter institueretur sub ipsa missa nuptiali, matrimonii celebrationem consequente.

194. — Scholion. De modo agendi parochi *quoad assistentiam matrimonio indigni.*

A. *Quoad peccatores* **occultos:**

Parochus, *ex sola confessione* cognoscens sponsum esse indignum, non potest suam assistentiam denegare, licet secretò accesserit ille; sed potest ac debet eum in ipso actu confessionis a sacrilegio prudenter deterrere. Indignum vero, cujus indignitatem novit extrasacramentaliter, debet etiam admittere *publice* accedentem, non autem si secretò sese praesentat.

B. *Quoad peccatores* **publicos** et **notorie censuratos** (2):

195. — *Publici peccatoris* aut *censura notorie innodati* (3) matrimonio ne assistat parochus, si « prius ad sacramentalem confessionem accedere aut cum Ecclesia reconciliari recusaverit (4): excepto casu quo urgeat gravis causa, de qua, si fieri possit, consulat Ordinarium ». Can. 1066.

Causa gravis erit praeprimis peccata vitanda et scandalum ex concubinatu instaurato vel instaurando, ex civili matrimonio jam inito vel ineundo; etiam attendi potest grave damnum quod ex denegata assistentia immineret parti innocenti. Sane proportionanda est gravitas causae requisitae gravitati delicti, et multò gravior requiritur causa quando agitur de excommunicato vitando quam de excommunicato tolerato; ratio quoque est habenda offensionis populi, ex eo forte oriundae quod parochus, in determinato casu, assistat matrimonio.

Nota, ad hoc ut assistentia matrimonio publici peccatoris, etiam absque gravi causa, permittatur, sufficere accessum ad confessionem, non vero

---

(1) Hunc favorem juris extendendum censemus, non modò ad confessionem, ad normam can. 1033, brevi ante nuptias peragendam, sed etiam ad illam quae forte, in jure particulari, in ordine ad matrimonium ocius instituenda exoptatur. Sponsi etiam intelliguntur quicumque nupturientes et non tantum illi qui valida sponsalia contraxerunt.

(2) Seponuntur indigni *non baptizati* vel *sectae haereticae adscripti,* pro quibus attendendae sunt speciales leges ab Ecclesia conditae: de quibus agetur ubi de impedimento disparitatis cultus aut mixtae religionis.

(3) Comprehenduntur non tantùm excommunicati, sed etiam alii censurae, puta personali interdicto, notorie obnoxii. Notorietas intelligitur sive *juris,* quatenus censura innotuerit per sententiam condemnatoriam vel declaratoriam, sive *facti,* quatenus delictum quod publice noscitur censura puniri, in talibus adjunctis fuerit commissum ut nulla tergiversatione celari nulloque juris suffragio excusari possit. Can. 2197.

(4) Confessio spectat publicos peccatores, reconciliatio notorie censuratos.

requiri quod absolutio fuerit impertita. Ex ipso nempe publico accessu ad confessionem cavetur ab offensione populi, quae nata esset sequi ex assistentia parochi matrimonio publici peccatoris: quae offensio meritò timenda praecipua ratio est cur assistentia regulariter prohibeatur. Quod spectat notoriè censuratum, publica accessio ad poenitentiae sacramentum importat, attento canone 2251, etiam pro foro externo, praesumptionem reconciliationis cum Ecclesia.

Etiam observa prohibitionem assistendi matrimonio non urgeri coram causa gravi urgente, nec absolutè requiri ut Ordinarius consulatur, sed tantùm quatenus fieri potest idque circa gravitatem causae dumtaxat; unde, si aegre adiri potest Ordinarius, nihil obstat quominus parochus, supposita gravi causa urgente, propria auctoritate procedat.

C. Quoad **apostatas** et *notorie adscriptos* **societati vetitiae:**

196. — Quando agitur de persona quae *vel fidem catholicam notorie abjecit,* quin tamen ad sectam acatholicam transierit (1), vel de persona quae *notorie adscripta est societati ab Ecclesia damnatae* (2), puta societati massonicae aut alii hujusmodi societati, ad normam can. 2335 (3): *absolutè prohibetur* parocho ejus matrimonio assistere, *nisi consulto Ordinario; Ordinarius* autem poterit, inspectis omnibus rei adjunctis, parocho permittere « ut matrimonio intersit, dummodò urgeat gravis causa (puta periculum concubinatus) et, pro suo prudenti arbitrio, Ordinarius judicet satis cautum esse catholicae educationi universae prolis et remotioni periculi perversionis alterius conjugis ». Can. 1065, § 2 (4).

Hîc igitur, secus ac pro notorie excommunicatis, numquam potest parochus propria auctoritate procedere, sed *imponitur* rei delatio *ad Ordinarium,* cujus est judicare de causae gravitate necnon de cautelarum

---

(1) Sunt apostatae a fide, et qua tales incurrunt ipso facto excommunicationem speciali modo reservatam S. Sedi. Can. 2314.

Ad hoc ut quis censeatur notorie apostata, tanquam fidem catholicam abjiciens, non satis est quod religionem catholicam habitualiter et publicè non sit professus (talis numeratur inter peccatores publicos); nec requiritur, ex alia parte, ut totum dogma rejecerit; oportet et sufficit ut notorio aliquo actu professus sit se catholicum non esse nec velle haberi pro tali: qu'il « attaque fréquemment les vérités révélées, il se dit libre-penseur,... il se proclame déiste ou même matérialiste athée, moniste, rationaliste pur, ne croyant pas à l'audelà ». *Rev. eccl. de Metz.* 1923, p. 390.

(2) Juxta can. 2335, nomen dantes societati massonicae vel aliis hujusmodi, quae contra Ecclesiam vel legitimas civiles potestates machinantur, subsunt excommunicationi S. Sedi reservatae simpliciter.

(3) Cf. De Brabandere-Van Coillie, o. c., n. 1457, et notatim n. 1319², ubi docetur « *socialismum* sub censu societatum generis massonici reponendum esse », utpote societatem « quae contra Ecclesiam vel legitimas potestates machinatur »; quod tamen ita intellige ut massonibus hîc aequiparentur (ac censurae subsint) soli illi qui principiis socialismi imbuuntur, quemadmodum duces antesignani, non autem gregarii passim socialistae: plerique namque sectae adhaerent quasi sectae politicae operariorum commoda propugnanti.

(4) Eodem canone 1065, § 1, monetur ut a matrimonio cum tali persona ineundo absterreantur fideles.

sufficientia (1), et matrimonii assistentiam prohibere vel permittere; eam autem permittere potest etiam cum ecclesiastico ritu ac missae celebratione, cum nulla in canone inseratur restrictio, qualis in canone 1102, § 2, inseritur pro matrimoniis mixtis (2).

Articulus 5us. De Caeremoniis Sacramenti Matrimonii.

I. Ritus hodierni.

197. — Praesupposita observatione formae juridicae (3), ad ipsam validam consensus emissionem, intra limites suprà indicatos, requisitae, en praecipuas praescriptiones *liturgicas:*

A. In ipsa celebratione matrimonii :

1° *De jure communi:*

Juxta *Rit. Rom.*, Tit. VII, cap. 2, sacerdos, superpelliceo et stola alba indutus, exquirat et excipiat utriusque sponsi consensum (can. 1088, § 2), servando formulare ibidem descriptum; dein jubeat sponsos invicem jungere dexteras, dicens: « Ego conjungo vos in matrimonium. In nomine P. † et F. et Sp. S. Amen ». — Dein eos aspergat aqua benedicta; ac statim post benedicat annulum, adhibita benedictionis formula ibidem descripta.

2° *De jure particulari Brugensi:*

Ante consensus exquisitionem, sponsos aspergat sacerdos aqua benedicta, eisque explicet quae sit sacramenti matrimonii gratia et quanta sacri vinculi, quo se mutuo obstringere volunt, obligatio. Pro ipsa autem consensus emissione, non tantum jubeat nupturientes manus jungere, sed eorum dexteras stola involvat; post quae, eorum consensum exquirat modo in Rituali descripto, servata formula *Ego vos conjungo.* Deinceps, revoluta stola, aspergat eos aqua benedicta, ac procedat ad benedictionem ac insertionem annuli juxta ritum et formulas Ritualis.

Tandem adduntur ritus, oratio et apprecatio, quae olim, juxta *Pastorale Brug.*, p. 132 s., fiebant pro secundis mulieris nuptiis: « *Deinde sponsus decenter ad altare procedat quo sponsa sequetur, et, osculato altari prius a sponso deinde a sponsa, conjuges genuflectant in gradu superiori; sacerdos vero, stans in suppedaneo altaris, conversus ad eos dicat:*

Oremus. Respice, Domine super hanc conjunctionem tuam, ut, sicut misisti sanctum Angelum tuum Raphaëlem pacificum Tobiae et Sarae, filiae Raguëlis, ita digneris, Domine, mittere auxilium tuum super hos famulos tuos: ut in volun-

(1) Agitur de cautelis spectantibus educationem catholicam universae prolis ac remotionem periculi perversionis partis catholicae, ad normam dicendorum infrà, ubi de matrimoniis mixtis.

(2) Sponte intelligitur quod, in matrimonio publici peccatoris, et a fortiori notorie censurati aut apostatae aut sectae vetitae adscripti, si non interdicitur ecclesiasticus ritus ac missae celebratio, equidem minuenda sit, in quantum fieri potest, nuptiarum sollemnitas.

(3) Caeremoniae illae determinant *formam liturgicam* matrimonii, dum formalitates, de quibus suprà, n. 103 ss., determinant formam juridicam.

tate tua permaneant, et in amore tuo vivant et senescant, et multiplicentur in longitudinem dierum. Per Christum Dominum nostrum. Amen.

Gratia D. N. J. Ch. et caritas † Dei, et communicatio Spiritus Sancti, sit semper vobiscum. Amen.

Nota 1. Ritus pro ipsa celebratione matrimonii praescripti observandi sunt in quocumque matrimonio, etiam ubi mulier vidua est et benedicta, exceptis matrimoniis mixtis (infrà, n. 510).

2. Quoad matrimonium *per procuratorem*, nulla specialis caeremonia requiritur; sed ea profecto sunt servanda quae suprà, n. 124, vidimus ad valorem consensus ita emittendi exigi (1).

3. Juxta can. 1097, § 2, matrimonia catholicorum *mixti ritus*, nisi aliud particulari jure cautum sit, *in ritu viri* sunt celebranda. Cf. suprà, n. 125.

4. « Quando plures simul copulantur, accepto primum singulorum consensu, et rite celebratis singulis matrimoniis, dictoque pro singulis a parocho: *ego conjungo vos in matrimonium* etc., benedictiones annulorum et reliquae benedictiones plurali numero semel fiunt ». *Rit Rom.*, tit. VII, cap. II, n. 5.

B. **In benedictione sollemni nuptiali.**

198. — *Benedictio nuptialis* sollemnis est illa quam exhibet *Missale Romanum* in missa votiva *pro sponso et sponsa*, consistit autem in duabus orationibus *Propitiare Domine...*, *Deus, qui potestate...*, dicendis ante *Libera nos*, post *Pater noster*, necnon in tertia oratione *Deus Abraham...*, recitanda ante *Placeat tibi S. Trinitas.*

Juxta can. 1101, § 1, curare debet parochus ut sponsi, post ritum celebrationis matrimonii, benedictionem sollemnem accipiant; et si eam olim, in celebrando matrimonio, non acceperint, illam recipere possunt, etiam si diu vixerint in matrimonio.

Dari autem non potest nisi *intra missam*, nunquam extra. Praeferenda quidem est missa votiva pro sponso et sponsa (2), ubi per rubricas licet, sed, prohibita missa pro sponso et sponsa (3), potest conferri benedictio sollemnis in quacumque missa (4), si missam de requie excipias; possunt autem plures sponsi benedici in eadem missa, non mutato orationum tenore.

---

(1) Hoc unicum observa, nimirum, juxta mox dicenda, hortandos esse hujusmodi conjuges, qui per procuratorem contraxerunt, ut occasione data benedictionem nuptialem sibi impertiendam curent.

(2) Ideo, ad tramites decreti C. S. O., 1 Sept. 1841 (*Collectan.*, n. 1553), permittitur ut, ubi sacerdos in celebratione nuptiarum missam non potest applicare sponsis, quia ab iisdem eleemosynam non receperit, permittitur, inquam, ut per missam pro sponso et sponsa possit satisfacere obligationi ex stipendio aliunde accepto contractae, nisi stipendii oblator aliam missae qualitatem absolutè voluerit.

(3) Dies autem in quibus vetatur *missa votiva pro sponso et sponsa* (praeter tempus feriatum) sunt: dies dominici, festa de praecepto etiam abrogata et duplicia 1 et 2 classis; ulterius dies intra octavam Paschatis, SS. Corporis Christi ac Epiphaniae, vigilia et dies intra octavam Pentecostes necnon dies Commemorationis omnium defunctorum: uno verbo omnes dies qui excludunt officia duplicia 2 classis. Adde adhuc prohiberi missam pro sponso et sponsa in ecclesiis parochialibus, unam tantum missam habentibus, diebus Rogationum (S. C. R., n. 2682).

(4) Tunc, ubi celebratur missa alia quam missa pro sponso et sponsa, celebretur missa diei, cum commemoratione missae sponsalis.

Omittenda est benedictio sollemnis nuptialis, simul et missa pro sponso et sponsa (vel missa diei cum commemoratione pro sponsis), quae absque illa benedictione celebrari non potest, quotiescumque *mulier* jam fuerit, in anteriori matrimonio, sollemniter benedicta (can. 1143) (1); item in matrimoniis mixtis (infrà, n. 510, coll. can. 1102, § 2), necnon, salva Ordinarii licentia, in tempore feriato seu clauso (de quo mox).

Nota 1. Providetur in can. 1108, § 3, quod Ordinarii locorum possunt, salvis legibus liturgicis, etiam tempore clauso, eam (sollemnem nuptiarum benedictionem) « permittere ex justa causa, monitis sponsis ut a nimia pompa abstineant » (2).

2. Juxta can. 1101, § 2, « sollemnem benedictionem ille tantum sacerdos per se ipse vel per alium dare potest, qui valide et licite matrimonio potest assistere ».

199. — Scholion. Quod spectat 1° **tempus** matrimonii celebrationi idoneum:

a/ *Ipsum matrimonium,...* juxta can. 1108 § 1, « *quolibet anni tempore* contrahi potest », adeo ut coram jure communi ne tempus quidem clausum excipiatur.

Cui dispositioni juris communis exinceps sese conformat jus particulare in Belgio, ad normam decreti 215 Conc. Mechl. IV, quo servandum decernitur, in hac materia, jus commune, addito monito ut « avertantur fideles ne nuptias ineant diebus quatuor temporum vel aliis diebus abstinentiae ».

b/ *Sollemnitas nuptiarum,* signanter sollemnis benedictio nuptialis, canone 1108, § 2, vetatur, salva licentia Ordinarii de qua modò, per *tempus clausum,* i. e., juxta novam disciplinam, « a prima dominica adventus usque ad diem Nativitatis Domini inclusive, et a feria IV cinerum usque ad dominicam Paschatis inclusive ».

Ita servatur conformitas disciplinae Codicis et Rit. Romani cum antiquiori disciplina, prohibente, non ipsum contractum matrimonialem, sed solas sollemnitates nuptiales.

Ratio prohibitionis est quia illa tempora voventur poenitentiae (haec ratio peculiariter attingit adventum et quadragesimam), et quia sacramentorum frequentationi ac spirituali laetitiae contradicunt mundanae festivitates quae sollemnitates nuptiarum comitari solent (et haec ratio attingit festa paschalia et festa Nativitatis) (3).

---

(1) Nihil obstat quominus *viduae* sollemnis detur benedictio nuptialis, si eam, in anteriori matrimonio, non acceperit.

(2) Quodsi Ordinarius licentiam illam concedit, potest, juxta decr. S. C. R., 14 Junii 1918 (A. A. S., X, p. 332), in Nativitate Domini et in Dominica Resurrectionis, orationi missae de festo addi, sub unica conclusione, commemoratio pro sponsis; potest etiam missa votiva pro sponsis celebrari, « exceptis tamen dominicis, festis de praecepto etiam abrogatis et duplicibus 1 et 2 classis, octavis privilegiatis 1 et 2 ordinis, feriis privilegiatis (feria scil. IV cinerum et tribus prioribus feriis hebdomadae sanctae) et vigilio Nativitatis Domini ».

Pompa vitanda, juxta *Librum man.* dioec. Brug., p. 190, intelligitur, inter alia, « usus tapetium, pulsatio extraordinaria organi et campanarum ».

In dioecesi Brugensi, ad licentiam illam dandam delegantur decani, in gratiam incolarum sui districtus.

(3) Haec ratio minus intelligitur nostris diebus, quia, attento usu vigente nunc pro celebratione contractus matrimonialis, magis militat ratio invocata contra ipsum contractum quam contra sollemnitates. Sed olim non ita; nimirum matrimonium contrahebatur per consensum de praesenti *privatim,* absque festivitate, et absque vitae conjugalis instauratione; postea autem nuptiae sollemnizabantur coram Ecclesia, cum missa pro sponso et sponsa, benedictione nuptiali ac traductione sponsae; quas sollemnitates excipiebat vitae maritalis consortium cum usu conjugii: in qua copula potissima videtur fuisse olim ratio inductae prohibitionis, uti confirmatur ex similibus prohibitionibus prohibentibus per tempora sacra usum matrimonii jam contracti, juxta dicenda infrà, n. 227. Cf. etiam n. 201.

200. — 2° Quod spectat **locum** in quo matrimonium sit celebrandum: juxta can. 1109, § 1, Codicis, norma est ut « matrimonium inter catholicos celebretur in *ecclesia paroeciali* »; potest tamen celebrari in alia ecclesia vel oratorio sive publico sive semi-publico, sed « nonnisi de licentia Ordinarii loci vel parochi », et modô non sit ecclesia vel oratorium seminarii vel religiosarum (pro hisce requiritur licentia Ordinarii ac urgens necessitas cum opportunis cautelis); potest etiam ab Ordinario permitti ut matrimonium celebretur *in aedibus privatis*, sed « in extraordinario tantùm aliquo casu et accedente semper justa ac rationabili causa» (can. 1109, § 2) (1).

Circa locum celebrandi matrimonia *mixta*, vide infrà, n. 510.

II. **Ritus antiqui.**

201. — Post celebrationem sponsalium, quae passim iniebantur sollemniter in ecclesia et coram parocho ac 3 et 4 testibus, cum subarrhatione sponsae, conscriptis in tabulis matrimonialibus futuri conjugii stipulationibus, procedebatur ad matrimonii celebrationem.

Matrimonii celebratio duplicem distinctum actum, cum duplici caeremoniarum serie, importabat: *emissionem* scil. *consensus* et *benedictionem nuptialem* cum missa pro sponso et sponsa, seu matrimonii sollemnizationem, quae etiam dicebatur *Kirchgang*.

Olim solebant duo illi actus peragi, uti modô notavimus, diverso tempore et loco. Nimirum consensus emissio fiebat *privatim*, in domo privata, coram parentibus et amicis, vel etiam praesente sacerdote; deinceps, data opportunitate, locum habebat matrimonii sollemnizatio in ecclesia: quam sollemnizationem sequebatur cohabitatio matrimonialis. Postea, eodem tempore fieri coepit utraque caeremonia, servata tamen passim diversitate loci: dum nempe consensus emissio agebatur ad fores ecclesiae, matrimonii sollemnizatio fiebat, conjugibus ecclesiam ingressis, coram altari, in quo missa celebrabatur.

En praecipuas caeremonias in utraque serie:

A. *Prima series:*

202. — 1° *offerebantur sponsi sacerdoti* vel parocho a parentibus aut a tutelam habente, adjutorium praestante paranympho.

Haec autem *oblatio sponsorum*, cum variis caeremoniis subsequentibus et consensus emissione, passim locum habebat *ad valvas* seu ad januam, seu ad *fores ecclesiae* (2): unde relicta est locutio matrimonii contracti *in facie ecclesiae* (3).

2° *Manus* sponsorum jungebantur et consensus maritalis ab utroque, junctis manibus, praestabatur:

Junctio manuum seu *dextrarum junctio*, quae etiam apud Romanos locum habebat, fiebat a sacerdote dextram sponsi ponente in dextra sponsae, in quibusdam locis superponendo stolam, vel etiam manus prominente parte dextra stolae colli-

(1) Necessitas permittendi matrimonii celebrationem in aedibus privatis oriri potest signanter ex impotentia, penes alterutrum sponsum, ecclesiam adeundi, vel ex necessitate clam convalidandi matrimonium ex occulto vitio invalidum. Casus profectô obtinet quando nuptialiter copulandus est moribundus per matrimonium, uti vocatur, *in extremis:* circa quam caeteroquin speciem matrimonii varia sunt observanda in decursu tractatus exponenda.

(2) Inde etiam, in nonnullis locis, conservantur sic dictae *Brauttüren*, vel *Ehetüren*, seu portae nuptiales, in ecclesiae ingressu, quae portae ornabantur imagine virginum sapientum ac fatuarum, divinum sponsum expectantium.

(3) In celebrando matrimonio ad fores ecclesiae, intendebatur celebratio coram Deo (et ideo contrahebatur coram domo Dei ejusque ministro), ac etiam coram populo (et ideo eligebatur locus eminenter publicus).

gando; manus puellae erant in primis nuptiis nudae, ac velatae in secundis. Huic manuum conjunctioni praeibat interrogatio sponsorum utrum vellent sese mutuo in conjuges sumere.

3° *Consensus nuptialis* exquirebatur et excipiebatur a parocho, qui exinde sponsam sponso vel sponsos invicem tradebat.

4° *Ratihabitio ex parte sacerdotis.*

Postquam invaluit usus quod traditio sponsalis fieret a sacerdote (1), quodque hic in dies magis praevalens munus ageret in matrimoniali ritu, coepit etiam sacerdos adhibere formulam qua nomine Dei et Ecclesiae matrimonialem contractum sanciret ac consecraret.

5° *Annuli benedictio et impositio.*

Post haec procedebat sacerdos ad benedictionem annuli nuptialis, quem annulum (sub formulis apud MARTÈNE, o. c., descriptis) benedictum porrigebat sponso, qui per presbyteri manum (i. e. sub ductu sacerdotis) eum imponebat manui sponsae. Primitus inserebatur digito quarto *manus sinistrae,* idque ad significandum unionem cordium, juxta ISIDORUM, *De Offic.,* l. II, c. 20, n. 8, cum, uti notat, « in eo (digito) vena quaedem sanguinis (ideo *vena amoris* dicta), uti fertur, ad cor usque perveniat » (2).

B. *Altera series:*

203. — 1° Recitatis quibusdam orationibus super nupturientibus, *introducebantur* sponsi, cereos accensos in manu tenentes, in *ecclesiam,* ad assistendum missae sacrificio.

2° Sub missa, ante *Pax Domini,* sponsi *sollemniter benedicebantur,* ac sub benedictione, vel etiam jam ante benedictionem, sese prosternebant, *imposito velamine,* vel extenso pallio (paile ou poële), quod tenebant quatuor homines (laici vel clerici) ad quatuor cornua (3).

Haec *velatio* et *benedictio* fiebant tantùmmodò in *primis* nuptiis, non autem in secundis nuptiis, etiam ubi iterabantur nuptiae ex unius tantum sponsi parte. Benedictio scil. successivè bigamis denegabatur, quia Ecclesia minus favebat secundis nuptiis, easque ut minus perfectas habebat, ac imperfectius repraesentantes unionem unius Christi cum una sponsa Ecclesia; denegata autem benedictione, nec facienda erat velatio benedictioni intime cohaerens. Postea mos invaluit, in multis locis, ut benedictio ac velatio locum haberent in secundis nuptiis viri cum virgine, omitterentur autem unice in secundis nuptiis sponsae, eo praetextu quod preces benedictionis ac velatio potissimum spectarent mulierem.

3° *Caeremonia vittae.* Cap. 7, XXX, qu. 5 (ISIDORUS, *De Offic.,* l. II, c. 20, n. 7, memoratur, uti caeremonia nuptialis, quod nubentes *vitta* ad invicem copulantur quasi uno vinculo, ad hoc ne compagem unitatis conjugalis disrumpant; eadem autem

(1) Primitus fiebat a patre sponsae vel ejus amico familiari, juxta mores Germanorum; postea fiebat a parentibus simul et a sacerdote, ac tandem ab hoc solo.

(2) Alia ratio indicatur in Pontificali monasterii Lyrensis, quatenus sinistrae manui est inserendus annulus ad differentiam gradus episcopalis, ubi annulus in signaculum integrae et plenae castitatis in dextra manu publice est portandus ».

(3) *Pallium* illud symbolum fuisse videtur tori conjugalis, cum quo symbolo convenit foecundationis apprecatio, quae fit sub velationis ritu. Nuptialis autem ille ritus extensi pallii transiit in caeremonias consecrationis virginis, ad symbolizandas spirituales nuptias cum Christo, quam symbolicam significationem etiam suadent annuli traditio et coronae impositio, quippe quae etiam ex ritibus matrimonii mutuantur; praeposterè igitur sumitur illa caeromonia pallii pro symbolo mortis coram oculis mundi.

vitta « candido purpureoque colore permiscetur : candor quippe ad munditiem vitae, purpura ad sanguinis posteritatem adhibetur ; ut hoc signo et continentiae lex tenenda utrisque ad tempus admoneatur, et post haec reddendum debitum non negetur ».

4° Deinceps sponsus a celebrante *accipiebat pacem,* sive cum sive absque instrumento pacis ; pacem acceptam sponsus ad sponsam deferebat, osculando eam et neminem alium, nec ipse nec ipsa, uti monent Rituales.

204. — 5° Absoluta missa, locus erat *exhortationi* a parocho faciendae circa castimoniam servandam in matrimonio, in specie circa continentiam servandam prima vel etiam secunda et tertia nocte. Dein ecclesiam egrediebantur conjuges, *coronas deferentes* in capite : qui usus coronationis sponsorum peculiare momentum habebat apud Graecos, et rursus pro solis virginibus seu primas contrahentibus nuptias existebat.

6° Mos etiam erat antiquitus, in nonnullis locis, ut parochus sponsos ad domum conjugalem duceret, ac praeesset caeremoniae *benedictionis ac gustationis panis et vini,* utque etiam *thalamo nuptiali benediceret,* necnon conjugibus sedentibus vel jacentibus in lecto.

Benedictum panem et vinum sacerdos, postquam illa praegustaverat, tradebat sponso suggerente sacerdote : « Pierre, prenez et donnez à votre épouse, et luy faisant bonne part en loyauté que voulez qu'elle vous fasse ».

Sectio Secunda

DE VINCULO CONJUGALI

Sub hac sectione, triplici successive capite agetur 1° de *natura* vinculi; 2° de *effectibus* per vinculum inductis; 3° de *proprietatibus* vinculi, de ejusdem nempe unitate ac indissolubilitate.

Caput I

DE NATURA VINCULI CONJUGALIS

206. — *Vinculum conjugale,* juxta definitionem datam suprà, n. 76, est nexus ille moralis, per contractum matrimonialem inter conjuges inductus, qui nexus constat variis *juribus* et *obligationibus* inter conjuges in ordine ad generationem et educationem prolis, et quidem 1° *ad invicem,* quatenus habent jus et obligationem a/ petendi ac reddendi debitum conjugale (1); b/ instituendi consortium tori et cohabitationis; c/ mutuum sibi amorem et adjutorium praestandi, sub potestate viri; 2° *circa prolem* suscipiendam, ut provideant ejus educationi ac informationi.

Articulus 1°. De Debito conjugali.

In paragrapho *prima,* ostendetur usum matrimonii esse legitimum; in paragrapho *altera,* describetur jus et obligatio ad illum.

---

(1) *Debitum* conjugale a S. Paulo modeste dicitur de copula conjugali, attenta obligatione qua ad eam urgeri videbimus conjuges.

Copula consistit in actione qua vir penetrat corpus mulieris et semen in ea infundit (quae seminatio praesumitur, posita vaginae penetratione) ad hoc *in viro* datur *penis* seu virga erectibilis, ad corpus femineum penetrandum, et dantur *testiculi,* ad elaborandum semen, seu liquidum foecundantibus spermatozoidis refertum, quod sperma, liquore prostatico (a prostata elaborato) dilutum, per canale deferens (canal déférent) deducitur ad vesiculas seminales et, sub influxu venereae excitationis, ejuculatur per virgam; *in muliere,* correspondet organum penetrabile, *vagina* dictum, i. e. canale flaccidum ab exteriori parte ad interiora ducens, et seminis ejaculandi receptivum.

Ulterius, peracta copula, sequitur, positis ponendis, *ipsa foecundatio,* per conjunctionem scil. spermatozoidum cum ovulo femineo: ex una scil. parte spermatozoida, copula peracta, spontaneo vitali motu intimius penetrant corpus mulieris, et e vagina ingrediuntur uterum seu matricem, ad quam vagina aditum praebet; ex alia autem parte, descendit e penetralibus mulieris ovulum seu elementum foecundandum, procedens ab ovariis, i. e. a binis organis, ovula conficientibus et ex utroque latere uteri existentibus, ad uterumque religatis ope duplicis conducti (tubae Fallopianae): foecundationem autem producit utriusque elementi conjunctio, elementi nempe activi (spermatozoidis) et elementi passivi (ovuli feminei).

PARAGRAPHUS PRIMA. *De legitimitate usus matrimonii.*

PROPOSITIO PRIMA. *Omnis et sola copula objectivè legitima est, quae a/ de se apta est ad generationem, et b/ inter conjuges exercetur.*

Probatio *et* **Explicatio.**

207. — *Major.* Quaevis actio, in se spectata, objectivè legitima est, et tunc tantùm legitima est, si in ea servatur *ordinatio per se ad finem operis unicum,* vel *ad finem operis primarium.*

Minor'. Atqui finis operis copulae unicus, vel saltem primarius, est *propagatio speciei.*

Concl. Ergo, ut copula legitima sit, requiritur et sufficit quod per se ordinetur ad propagationem speciei.

Minor". Atqui copula per se ordinatur ad propagationem speciei, si est *de se apta generationi* et *inter conjuges peracta.*

Ergo.

Imprimis notetur nos hic attendere solam legitimitatem actionis *objectivam,* et quidem solam legitimitatem *essentialem.* Pro momento nimirum non attendimus inordinationem subjectivam quae actui objective legitimo accedere potest *ex parte operantis,* ratione finis intenti (infrà, n. 209); neque attendimus inordinationem *accidentalem* quae actui essentialiter ordinato accedere potest ex parte circumstantiae, actionem reddentis malè sonantem (infrà, n. 212 et n. 225 ss.).

Ad **probationem** quod spectat:

208. — **Major** sponte sua intelligitur. Uti namque docet *S. Thomas,* 2^a-2^{ae}, qu. 153, art. 2°, « peccatum in humanis actibus est quod est contra ordinem rationis; habet autem hoc rationis ordo ut quaelibet convenienter ordinet in suum finem ». Sufficit vero ordinatio *per se,* quia « rectitudo naturalis in humanis actibus non est secundum ea quae per accidens contingunt in uno individuo, sed secundum ea quae totam speciem consequuntur » (1).

Quodsi *plures* dantur fines operis, inter quos unus primarius, debet in actione servari ordinatio ad finem primarium, nec legitimatur actio ex ordinatione ad finem secundarium et subordinatum, nisi salva relatione ad finem primarium.

Ad primam **minorem:**

Propagatio speciei est *finis operis,* et quidem finis operis sensu proprio

(1) *C. Gent.,* l. III, c. 122.

unicus, ad exclusionem sedationis concupiscentiae, qui non est finis nisi sensu improprio.

Et sane id apparet ex ipsa diversitate sexuum ac respectiva organorum dispositione, ex analogia cum animalibus, necnon ex indubio sensus communis testimonio (1). Quod in specie finis proprius non sit in *concupiscentiae sedatione,* facilè liquet: concupiscentia enim, quae nihil aliud est quam delectationis appetitus, ideo in homine excitatur ut impellatur ad ipsum opus, cui delectatio quam appetit adjungitur, adeo ut finis proprius ab Auctore naturae intentus securius et efficacius obtineatur; nequit proinde opus tanquam in finem proprium ordinari in sedationem concupiscentiae, quae ad hoc excitatur ut opus ponatur. Ad sedationem igitur et delectationis fruitionem non ordinatur copula nisi tanquam ad medium ad finem propagationis speciei.

Quodsi quis potius dicere velit sedationem concupiscentiae esse finem operis copulae, non potest illam habere nisi qua finem secundarium et subordinatum ad finem propagationis speciei tanquam ad finem primarium; ac proinde stat eadem conclusio: non legitimari scil. copulam nisi servata ordinatione ad finem propagationis speciei.

Ad secundam **minorem:**

Ad speciei propagationem pertinet tum a/ *generatio,* et ideo debet copula esse *de se apta generationi;* tum b/ *educatio,* juxta dicta sub n. 77, et ex hoc altero capite requiritur ut congredientes *vinculo conjugali* existant ad invicem conjuncti: prolis namque educatio per se exigit communem ac diuturnam curam et sollicitudinem patris simul et matris, quod *per se et regulariter* non obtinebitur, nisi ad hoc mutua inter se obligatione ligentur parentes.

Stat proinde propositio: *omnem* scil. et *solam* copulam inter *conjuges* peractam et *de se aptam generationi,* esse *objectivè* et *essentialiter* legitimam.

Quodsi ulterius quaeritur quaenam sit copula *de se apta generationi,* seu ad hoc per se ordinata, respondemus ad hoc requiri et sufficere ut copula *ex parte actus* sit *natura sua* ad procreationem ordinata: *ex parte actus,* ex parte scil. ipsius copulae, abstractione nempe facta a reliquis organis, *praeter copulae actum,* ad foecundationem requisitis; *natura sua,* i. e. quin attendantur illa quae possent, in ipsis copulae elementis, foecundationem impedire *per accidens,* prouti scil. sunt in tali vel tali individuo. Requiritur ergo et sufficit ut copula rite peragatur a viro testiculos substantialiter integros habente, virga intromissa in vaginam perviam, et semine virili ibidem recepto. Cf. n. 550 ss., ubi de impotentia.

(1) Cf. S. Thomam, 1ª-2ªe, qu. 153, art. 2; *C. Gent.,* l. III, cap. 122, coll. aliis testimoniis relatis apud *Collat. Brug.,* t. VI, p. 472 ss. et t. VII, p. 476 ss.

208bis. — **Corollarium: 1°** Copula a conjuge, post matrimonium evirato, instituta, vel generatim a persona cujus matrimonio *supervenit* impotentia *perpetua coeundi* (cf. infrà, ubi de impotentia), non est nec unquam esse potest legitima, saltem si excipias unam alteramve copulam evirationi immediate succedentem (1).

Quodsi praesto est impotentia *temporanea dumtaxat,* copula quidem redditur illegitima, sed pro solo tempore quo perseverat impotentia. Cf. infrà, n. 558 (2).

2° Pariter illegitima est omnis copula a conjuge potente ita peracta ut in ipsa copula positivo modo impediatur aut cohibeatur foecundatio. Cf. infrà, n. 239 ss.

3° Tandem illegitima est copula quantumvis foecundationi apto modo instituta inter *non conjuges.*

Notetur autem copulam illegitimam in duplici priori casu inducere crimen quod vocatur *contra naturam,* quia inordinatio, in utroque casu priori secus ac in tertio, attingit ipsam *physicam* copulae naturam.

4° Ex alia parte, legitima habetur copula instituenda cum uxore laborante impotentia foecundandi, uti sunt mulieres excisae aut aliunde steriles (cf. infrà, n. 550); nec illicita redditur copula ex eo quod sterilitas fuerit malitiose et cum gravi alterutrius vel utriusque conjugis culpa procurata.

209. — PROPOSITIO SECUNDA. *Ut copula sit legitima etiam subjective seu ex parte operantis, debet finis operantis fini generationis conformari saltem negativè.*

Explicatio *et* Probatio.

1° *Positivam inordinationem* incurrit qui copulam exercet generationem uti finem, sive immediatum sive mediatum, *excludendo positivè.*

In hac *positiva finis exclusione* (3) adesse positivam inordinationem sufficienter eruitur ex dictis; est autem inordinatio *levis* in supposito quod opus debitè peragatur quodque in alio fine intento non reponatur finis ultimus.

2° Ad *perfectionem* actus requiritur ut conjuges, in copula peragenda, *explicitè intendant generationem prolis tanquam finem:* tunc tantùm

(1) Admitti posset non excludi unam alteramve veram copulam de se aptam generationi, ejaculato semine quod ante evirationem fuerit elaboratum et in vesiculis seminalibus conservatum.

(2) Quod spectat legitimitatem *actuum non consummatorum,* in casu impotentiae perpetuae supervenientis vel in casu impotentiae temporaneae, vide infrà, n. 211.

(3) Notetur aliud esse generationem positive *excludere,* et *optare* ut generatio non sequatur; ac aliud esse actum *ponere* excludendo finem, et ab actu *abstinere* ne finis sequatur: inordinatio restringitur ad ipsam positionem actus cum positiva exclusione finis.

habetur perfecta conformitas inter finem operis et finem operantis. Cui actus perfectioni non nocet quod copulam exerceant conjuges cum delectatione, ac imo delectationem intendant tanquam finem secundarium (1).

3° Ad *meram honestatem* actus potest principaliter intendi quicumque finis honestus, modò finis proprius generationis non excludatur *positivè*, seu positivo voluntatis actu, sed ab eo merè *praescindatur*.

Eo namque ipso quod *positive* non excludatur finis sed merè abstrahatur ab eo, nequit dici ordinem et relationem perverti *positive* (quod ad peccatum requiritur), vel opus detorqueri a fine suo, vel hominem in bono delectabili tanquam in fine quiescere: non excludit namque illam relationem ad proprium finem, sed ab ea mere *abstrahit et praescindit*. Imo ex eo quod non excludatur generatio, *implicita* intentione ab operante dirigitur opus in finem generationis tanquam in finem proprium.

210. — **Corollarium.** Licitè, etsi minus perfectè, agunt conjuges copulam habentes ob *solam* sedationem concupiscentiae, vel ob *solam* delectationem *sensu praecisivo;* excusantur nempe non tantùm subjective, ratione bonae fidei, uti volunt aliqui, sed objectivè et materialiter, quia déficit materia peccati (2).

Damnatam autem propositionem Innocentii XI intelligimus sensu exclusivo, non praecisivo (3).

211. — PROPOSITIO TERTIA. Quod spectat actus venereos *non consummatos mutuos* vel *actus solitarios apud conjuges:*

1. *Actus venerei mutui, pollutioni non aequivalentes, liciti sunt inter conjuges, ac liciti manent quousque conjuges potentiam servant ad copulam de se aptam generationi; nec illiciti evadunt ex eo quod causae per se existunt pollutionis, modò urgens et gravis praesto sit causa illos actus ponendi, nec pollutio intendatur, nec timeatur consensus in eam.*

2. *Actus venerei solitarii pariter licent in quantùm servatur ordo ad copulam, sive habendam sive habitam perficiendam; aliàs non videntur excusari a gravi, etiam secluso pollutionis periculo.*

Explicatio.

Moralitatem actuum *non consummatorum* determinat ordinatio quam

(1) Supponitur delectationem in usu matrimonii quaeri *moderatè:* immoderatio namque importare posset peccatum, utique veniale dumtaxat.

(2) Cf. Conc. Mechlin. quartum, decr. 54.

(3) « Opus conjugii ob *solam* voluptatem exercitum omni penitus caret culpa ac defectu veniali ». DENZINGER, o. c., n. 1159.

habent ad actum consummatum: si nempe ordinantur per se ad actum completum legitimum, legitimi censentur, quod spectat legitimitatem objectivam essentialem. Jamvero

1° *Actus non consummati* **mutui** per se ordinantur ad actum consummatum *mutuum*, seu ad copulam, adeoque, si copula est legitima, ordinantur ad actum consummatum legitimum, et ex hac ordinatione objectivam suam legitimitatem essentialem mutuantur.

Supponitur autem a/ illos actus servare rationem actus *non consummati*, adeoque excluditur hypothesis quod aequivalenter importent actum consummatum contra naturam, i. e. pollutionem (1): quae pollutio constituit actum intrinsecè malum et ad copulam irreferibilem; et hoc valet de pollutione in femina procuranda non secus ac in viro, nec refert quod pollutionem sic procuratam immediatè sequatur copula (2).

Supponitur b/ copulam esse legitimam, adeoque esse peractam inter conjuges nec esse factam *irremediabiliter generationi ineptam* (n. 208). Et ideo non possunt uti legitimi haberi actus non consummati, inter conjuges instituendi, quorum alterutra pars laborat impotentia coeundi consequente quidem, sed *perpetua* ac *certa:* inter hujusmodi namque conjuges jam non potest unquam admitti copula legitima, nec adeo possunt actus non consummati servare ordinationem ad copulam legitimam. Cf. suprà, n. 208bis, et infrà, n. 558, sub 2°, a/, coll. *ibidem*, sub b/ (3).

212. — Dictum est: accipiunt *objectivam* suam legitimitatem *essentialem;* quia, supposita objectiva legitimitate essentiali, possunt descripti actus non consummati: *a/* vitiari *subjectivè* seu *ex parte subjecti operantis*, signanter ratione finis, juxta principia posita sub n. 209; possunt etiam *b/* accipere objectivam quamdam inordinationem *accidentalem*, ex circumstantia afficiente ipsum opus, a. v. possunt illi actus in se legitimi reddi *male sonantes*, ita ut indigeant causa cohonestante.

In specie quod spectat circumstantias addentes objectivam inordinationem accidentalem, seu actum reddentes malè sonantem, praesertim attendenda est, praeter circumstantias loci et temporis, de quibus infrà, sub n. 225 s., circumstantia illa, quod *causa* existunt *per se vel per accidens pollutionis* aut *distillationis:*

Si 1. causa sunt *per se pollutionis*, requiritur et sufficit, ad hoc ut inordinatio adnexa abstergatur, quod ad illos urgeat *gravis* ratio. Hujusmodi ratio esset necessitas vitandi gravem infidelitalis suspicionem, vel speciale signum amoris praebendi,

---

(1) Hujusmodi actus plerumque, licet non semper, erit copula ante seminationem abrupta, cohibita seminis effusione: de qua fusè disputavimus apud *Coll'at. Brug.*, t. VI, p. 477 s. et 473 ss. Cf. etiam infrà, n. 245.

(2) Licet copula immediatè sequatur, actus venereus completus in femina procuratus, cum perfecta delectatione venerea, nihilominus constituit actum a copula distinctum, ejusque moralitas est distinctè dijudicanda.

(3) Dictum est supponi copulam non esse factam *irremediabiliter* generationi ineptam: quia, in casu impotentiae *temporaneae*, censemus actus non consummatos mutuos posse legitimari, cum in illis actibus servetur ordinatio ad actum completum legitimum, quamtumvis hîc et nunc impossibilem. Cf. infrà, n. 237.

notando eo graviorem rationem requiri quo inhonestiores sunt actus admissi (1); quodsi 2. actus inter conjuges admissi sunt causae *per accidens* tantum pollutionis, quales aspectus, tactus, oscula, amplexus, minus turpia vel obiter facta, non inducunt nisi *levem* inordinationem, levi de ratione abstergibilem: quae ratio inter conjuges non deerit; item 3. levis est inordinatio, pari modo abstergenda, quae inducitur ex eo quod actus illi de se nati sunt provocare *distillationem* (2).

213. — 2° *Actus non consummati* **solitarii** e contrario ratione sui ordinantur ad actum consummatum solitarium, i. e. ad pollutionem, tanquam ad naturale suum complementum.

Non censentur igitur legitimi ratione sui, sed tantum favore peculiarium adjunctorum, quibus a sua spontanea ordinatione detorqueantur et ordinentur ad copulam.

Inde: a/ licent illi actus solitarii qui, pro adjunctis in quibus admittuntur, diriguntur ad copulam habendam vel copulam habitam perficiendam: et ita posset uxor frigidioris naturae sese excitare tactibus solitariis, ad hoc ut perfecta excitatio venerea correspondeat momento seminationis virilis (3); quod concedi posse censemus etiam ubi uxor praevidet virum sese retracturum; posset etiam, si hanc perfectam veneream excitationem praevenerit seminatio viri, inchoatam excitationem perficere et hac ratione actum, qui supponitur aliunde legitimus (4), complere et integrare (5).

b/ Reliqui actus solitarii, qui, ex adjunctis specialibus in quibus peraguntur, puta in compartis absentia, non detorquentur a nativa sua ordinatione ad pollutionem, non possunt legitimari nec a gravi reatu immunes declarari.

Non possumus proinde intrinsecam admittere probabilitatem sententiae, quam multi moderni Auctores uti probabilem et practice tutam proponunt: actus nimirum non consummatos solitarios a conjuge admissos, *ratione ipsius status conjugalis,* cohonestari *universim et in omni hypothesi,* vel saltem excusari a gravi, etiam in casu absentiae diuturnae alterius partis, secluso licet periculo pollutionis.

Ad summum admitti posse nobis videtur sufficienter salvari in illis actibus ordinationem ad copulam, adeoque eos legitimari, praeterquam

---

(1) Quando dicimus requiri causam gravem ad excusandos actus mutuos, pollutionis periculum inducentes, supponimus hoc pollutionis periculum non esse praeveniendum per copulam pollutione instante instituendam: tunc sane non requiritur illa causa gravis, cum dictum periculum aequivalenter deficiat.

(2) Juvat advertere in descriptis actibus *levem* posse incurri inordinationem, ratione laesae decentiae naturalis; adde pollutionem, si instet, esse per copulam praeveniendam, ubi fieri potest.

(3) Non posset uxor, uti modo observavimus sub n. 211, ad a) sese tali modo excitare ut pollutio copulam praeveniat, quantumvis immediatè sequentem.

(4) In specie illa copulae integratio solitaria non esset uxori permittenda post copulam onanistice peractam, etiam cum retractu ex parte viri.

(5) Non posset *vir* in se pollutionem procurare, si mulier, in copula, ante ipsum seminaverit.

quando haberi possunt uti copulam praeparantes eamve perficientes, uti sub a/, etiam quousque conjuges ad invicem praesentes sunt aut facile convenire possunt et copulam instituere.

Nihilominus, juxta principia generalia: siquidem benignior sententia a pluribusque egregiis Auctoribus habetur uti probabilis, potest confessarius, *cui intrinseca illius improbabilitas non est perspecta, auctoritate extrinseca niti,* ut severiorem solutionem non urgeat.

214. — **Nota** 1. Quod spectat *actus internos,* extra circumstantiam copulae, et sine ordinatione ad illam, puta absente comparte, admissos: possunt conjuges desiderare copulam futuram, voluntate probare copulam habitam, necnon *voluntate* sibi complacere in copula qua praesente cogitata; objectum namque variorum illorum actuum est res licita (1).

2. In *dubio,* post examen perseverante, circa liceitatem copulae vel actuum non consummatorum, regula est ut ab illis non prohibeantur conjuges, permisso transitu a probabilitate speculativa ad practicam (2).

Paragraphus Secunda. *De jure et obligatione ad usum matrimonii.*

Punctum I. Existentia juris et obligationis.

215. — **Jus** et **obligatio,** pro conjugibus, *exclusivè* utendi matrimonio, seu mutuò petendi ac respective reddendi debitum, in ipso vinculo matrimoniali continentur.

Vinculum enim conjugale praecise est in nexu illo morali qui constat variis juribus et obligationibus in ordine ad generationem prolis communi opera procurandam, adeoque praeprimis *jus* importat ad actum generationis seu copulam, et ad usum corporis compartis in hunc finem; juri autem unius correspondet *obligatio* alterius, et, cum sit jus *strictum,* utpote exoriens ex contractu bilaterali, obligatio erit *justitiae,* eaque de se *gravis,* siquidem agitur de re gravissimi momenti.

Quod sit jus *exclusivum,* adeo ut excludat quodcumque jus alterius cujuscumque personae ac *justitiam* graviter laedat carnalis commixtio a tertia persona attentata, id sequitur ex ipsa notione matrimonii (n. 75), coll. dicendis de *unitate* matrimonii, de qua infrà.

Est etiam jus et officium *aequale* utrique conjugi, adeo ut quoad usum matrimonii aequo gradu existant ad invicem vir et mulier, aequali jure gaudentes et aequali obligatione adstricti. Can. 1111.

---

(1) Ab hisce autem seduló distingue commotionem carnalem in ipso corpore, et delectationem ei adnexam, de cujus commotionis provocatione judicandum est sicut de actu venereo solitario.

(2) Ita in specie, si dubium juris vel facti datur circa impotentiam, de quo cf. infrà, n. 558, sub 2° d/, attentis restrictionibus faciendis sub n. 237 s., ubi de usu matrimonii in casu quo dubium de liceitate oritur ex dubio circa validitatem matrimonii.

216. — *Ulterius* sedulo notandum asserta jus et obligationem extendi ad *omnem* et *solum* usum matrimonii objective et essentialiter *legitimum*, seu de se ordinatum ad procreationem, in quo nempe usu nihil agatur contra finem generationis, quique ad illum finem maneat natura sua idoneus.

Unde, *ex una parte*, nullum per vinculum conjugale acquiritur jus, ac nulla contrahitur obligatio ad copulam, modo generationi inepto peragendam, puta sodomiticam vel onanisticam (1); et, *ex alia parte*, non restringuntur *jus et obligatio* ad copulam ex qua hic et nunc sequi possit generatio, sed extenditur ad omnem copulam *de se* aptam generationi, ad omnem scil. copulam quae ex parte actus sit natura sua ad generationem ordinata, juxta notionem datam sub n. 208.

Et sane non esset, stante humana concupiscentia in libidinem provocante, moraliter possibilis cohabitatio, ad rite informandam prolem de se necessaria, si conjuges tunc tantùm facultatem haberent coeundi quando generatio hic et nunc sequi potest; oportet ut utrique conjugi continuò praesto sit possibilitas copulae, supposita ejusdem legitimitate, ut illâ opportuno tempore utantur in remedium concupiscentiae: non possent autem ad illud remedium efficaciter recurrere, nisi jus habeant compartem ad copulam cogendi.

Doctrinam expositam confirmant can. 1111 et 1081, § 2, quo altero loco affirmatur consensum matrimonialem esse praecise in actu voluntatis « quo utraque pars trahit et acceptat jus in corpus, perpetuum et exclusivum, in ordine ad actus per se aptos ad prolis generationem ».

217. — **Corollarium.** « Conjux mediis illicitis se impotentem reddens ad debitum conjugale, lethaliter peccat contra *justitiam;* quia lex *justitiae*, obligans ad redditionem debiti, etiam vetat ne quis mediis illicitis reddat se impotentem » (2).

218. — **Nota.** Obligatio *justitiae debitum reddendi* incipit a momento quo altera pars debitum jure petit, illud in rigore juris exigendo; potest autem, extra illum casum, dari obligatio *charitatis* erga compartem. Cf. infrà, ad n. 236.

Non datur obligatio *justitiae* ad debitum *petendum;* sed facile ad hoc exsurgit obligatio *charitatis:* vel ad vitandam incontinentiam in comparte, praesertim si noscitur ex pudore a petendo debito timere, vel ad fovendum amorem mutuum periclitantem, vel propter bonum publicum cujus interest ut proles nascatur.

---

(1) Cf. Conc. Mechlin. quartum, decr. 83, coll. infrà, n. 243.

(2) Theol. Mechl., o. c. n. 43, qu. 1, ubi additur quod sic « graviter peccare posset conjux qui, operibus de se quidem licitis sed indiscretis et minimè necessariis, ut nimiis macerationibus, vigiliis, laboribus, redderet se notabiliter impotentem (seu minus idoneum) ».

Pariter gravis *injustitiae* reatum incurreret erga compartem maritus, qui vario modo sese castrandum curaret. Item quoque uxor quae, absque urgenti ad corporis salutem necessitate, excisionem faciendam provocaret ovariorum vel uteri, aut vasectomiam; cui gravi injustitiae cooperaretur chirurgus, ad hujusmodi operationem procedens, quando ad corporis salutem non judicatur necessaria.

PUNCTUM. II. PRINCIPIA QUAE MODERANTUR EXERCITIUM JURIS UTENDI MATRIMONIO.

219. — Jus ad copulam legitimam, cum ingrediatur objectum contractus matrimonialis ac vinculi conjugalis per contractum inducti, non potest a conjugibus, quamdiu manent conjuges, auferri, eisque inseparabiliter adhaeret, nec unquam potest efficaciter alteri cedi aut quomodocumque alienari (1).

Atvero potest fieri vel 1° ut ab uno aut utroque conjuge, sive in perpetuum sive ad tempus, *auferatur* dicti juris *actuale exercitium*, salvo jure *habituali;* a. v. fit ut, relicto jure *radicali*, auferatur vel suspendatur jus *expeditum*, i. e. ut, servato dominio in corpus compartis, tollatur aut suspendatur *dominii fruitio* (2); vel 2° ut *actuale juris exercitium prohibeatur* ob circumstantiam sese tenentem vel ex parte actus vel ex parte petentis; potest etiam contingere 3° ut, servato in uno conjuge juris exercitio ac sepositа prohibitione jure utendi, alteri causa detur ab obligatione reddendi excusans. Unde

220. — PRINCIPIUM PRIMUM. *Potest actuale exercitium juris petendi debitum vario modo auferri vel suspendi, sive in alterutro sive in utroque conjuge.*

Nimirum id fit

1° *Per spontaneam conjugum renuntiationem*, saltem implicitam (puta in emisso voto castitatis), sive ex utraque parte, sive ex parte unius tantum conjugis.

221. — 2° *Per violationem fidei conjugalis*, in specie per adulterium (3): frangenti enim fidem fides non est servanda.

222. — 3° *Per privationem usus rationis*, sive habitualem sive momentaneam (puta in casu ebrietatis perfectae): oportet namque ut jus exerceatur humano modo.

223. — 4° *Per separationem a toro et a cohabitatione*, de qua infrà dicetur, sub art. 2°.

---

(1) Ita adulteratur et injustitiae reatum incurrit vir qui carnaliter cognoscit uxorem alterius viri, licet hic in hoc plene consentiat.

(2) Ablato vel suspenso jure illo expedito in alterutro conjuge, jam non potest *in rigore juris* debitum *exigere*, ita ut *obligatio justitiae* correspondeat in altera parte; nihil autem obstat quominus debitum a comparte *sollicitet* et *roget*, modò petitio *aliunde* ipsi non sit prohibita, juxta principium secundum.

(3) Cf. can. 1129, § 1, ubi ad normam, ibidem statutam, inducitur exceptio etiam hic applicabilis: « nisi (alter conjux) in crimen consenserit, aut eidem causam dederit, vel illud expresse aut tacite condonaverit, vel ipse quoque idem crimen commiserit ».

224. — *Nota.* Causis enumeratis addendae sunt circumstantiae, usum matrimonii reddentes objectivè illicitum, circumstantiae scil. sese tenentes ex parte actus, de quibus statim, n. 225 ss.

225. — PRINCIPIUM SECUNDUM. *Potest exercitium juris evadere illicitum, sive ratione circumstantiae sese tenentis ex parte actus, sive ratione circumstantiae sese tenentis ex parte petentis.*

Explicatio.

A. CIRCUMSTANTIA SESE TENENS EX PARTE ACTUS.

Agitur de circumstantia quae accedit actui substantialiter ordinato (n. 207), ex qua accipit copula inordinationem accidentalem, proportionata causâ abstergibilem; est nempe circumstantia quae reddit actionem non intrinsecè malam, sed *malè sonantem* (n. 212).

Exempla.

1° Circumstantia **loci,** puta sacri, in quo conjugibus non licet copulari nisi adsit admodum urgens ratio, v. gr. incontinentiam vitandi per diuturnam in tali loco commorationem, uti potest contingere tempore belli vel persecutionis.

2° Circumstantia **modi,** quatenus fiat coitus extra *situm* naturalem, puta sedendo vel stando, vel inter virum succubum et mulierem incubam, vel a latere aut a retro more pecudum, potius quam facie ad faciem, muliere succuba. Inde inducitur inordinatio *venialis,* quae facilè abstergitur si rationabilis adest causa dicto modo coeundi, v. gr. ob periculum abortus vitandum in uxore praegnante, propter obesitatem viri, vel ob frigiditatem vincendam alterutrius; supponitur autem servari essentialem copulae ad generationem ordinationem (1).

3° **Scandalum,** ex eo quod copula peragatur coram adstantibus: quod scandalum adeo grave videtur ut vix ulla causa ab eo excusare valeat (2).

226. — 4° **Nocumentum** ex usu matrimonii tertiae parti timendum. Intenditur nocumentum imminens *tertiae parti* (3), comparti scil, vel

(1) Profectò essentialis foret defectus, copulam *substantialiter corrumpens,* si debitum vas non fuit servatum, sodomitico congressu, vel semen fuerit penitus profusum. Ideo attendendum est confessario audienti poenitentem confitentem se copulam instituisse retrorsùm: cautè scilicet et prudenter inquirat utrùm salva fuerit essentialis aptitudo ad finem generationis, servato vase naturali nec profuso semine: de qua aptitudine si constat, abstineat sacerdos ab ulteriori inquisitione circa determinatum coeundi modum. Cf. infrà monenda de munere confessarii.

(2) Id potissimum valet respectu puerorum ac puellarum pubescentium: caeterùm urgenda est apud parentes providissima vigilantia ne, praesentibus liberis etiam junioribus, aliquid agant quo infantilis phantasia foedari queat.

(3) Dicitur *tertiae parti,* quia damnum *proprium* non reddit redditionem debiti illicitam, cum illi sese exponere possint conjuges ex charitate erga compartem, signanter ad vitandum in ea incontinentiae periculum; posset etiam, in gravissimis adjunctis, sic sese exponere discrimini vitae. — Aliunde nocumentum proprium potest esse *ratio excusans ab obligatione* debitum reddendi. Cf. infrà, n. 235.

proli conceptae (1). Nocumentum autem grave imminens *proli conceptae*, puta ex periculo abortus, debet gravi et proportionata causa cohonestari; item quod spectat nocumentum imminens *comparti*, puta ratione periculi contagionis (ob syphilim), vel alia ex causa (v. gr. ob gravem morbum cardiacum) requiritur gravis causa, imo, si instat periculum mortis, gravissima, praesertim si dicta compars nocumenti existit inscia aut illi invita (2).

Ex quibus liquet passim usum matrimonii *non esse illicitum*, saltem *graviter:*

a/ tempore *praegnantiae*, nisi, per accidens et omnino exceptionaliter experientia constet extraordinarium ac imminens adesse periculum abortus, vel aliud periculum orientis gravioris nocumenti pro prole concepta, uti contingere posset in ultimis praegnationis temporibus.

nec b/ tempore *puerperii*, seu per primas inde a partu hebdomadas: datur quidem periculum pro muliere puerpera, tum ex virium debilitate, tum ex abnormi dilatatione uteri, paulatim ad pristinam molem redeuntis, et ideo favendum est usui differendi reassumptionem conjugalis consortii (3); sed regulariter non videtur satis urgens periculum ut ideo, saltem sub gravi, prohibeatur concubitus (4).

nec c/ tempore *fluxus menstrui*, quia rursus periculum nocendi mulieri levius reputatur, et ex alia parte est circumstantia favens potius foecundationi.

227. — **Nota.** 1° Circumstantia *temporis sacri*, poenitentiae sive devotionis exercitiis peculiariter addicti, sub hodierna disciplina, non est ratio copulam conjugalem prohibendi; posset tamen interdum abstinentia *suaderi* ratione instantis s. communionis, ratione temporis quadragesimalis, vel ratione sollemnioris festivitatis, sed nonnisi prudenter et moderatè, ac ea dumtaxat lege ut non modo salva sint jura compartis ac seclusum incontinentiae periculum, sed etiam ut inde non gravetur altera pars, nec mutuo conjugum amori noceatur.

2° Uti notavimus sub n. 224, circumstantia quae et in quantum reddit usum matrimonii *objectivè* (ratione scil. circumstantiae sese tenentis ex parte actus) illicitum, eo ipso auferet vel suspendet jus expeditum et obligationem ad illum, siquidem non datur jus et obligatio ad rem objectivè inhonestam, quousque talis manet (5).

---

(1) Proles *concipienda* non debet attendi, cum nondum sit subjectum juris ipsique semper melius sit sic esse quam penitus non esse.

(2) Etiam potest ex hoc capite illicitus reddi conjugii usus cum comparte conscia et non invita.

(3) Solent conjuges in nostris regionibus ad usum matrimonii redire inde a die introductionis in ecclesiam et benedictionis post partum. Et ideo bonum est ut parochi ad illam benedictionem ocius non admittant parturientes.

(4) Quod autem spectat convenientiam: profectò convenit admodum ut vir, seposito urgenti incontinentiae periculo, uxori puerperae, per primas a partu hebdomadas, amanter parcat.

(5) Supponitur copula non intrinsece vitiata, ac de se apta generationi; secus namque ad eam ne radicale quidem haberetur jus, uti vidimus sub n. 216.

B. Circumstantia sese tenens ex parte petentis.

228. — Talis circumstantia obtinet in conjuge *voto castitatis* obstricto, vel utente matrimonio *ex prava intentione,* animo v. gr. adulterino, vel cui *prohibetur* ab Ecclesia *petitio* debiti in poenam, quemadmodum olim contingebat in casu contractae affinitatis illicitae supervenientis.
Porro quotiescumque usus matrimonii ex hujusmodi circumstantia existit illicitus, *illicitè* quidem debitum petit conjux quem afficit circumstantia, sed, nisi aliunde a jure suo sit decisus, *jure* exigit debitum, idque jure expedito, cum ipse actus in se non sit inhonestus; ac compars ex justitia tenetur ei reddere, obligatione justitiae praevalente cooperationi materiali; haec autem compars jure exigit debitum et licite, eique est ex justitia reddendum.

Applicatio *circa* Votum castitatis.

229. — a/ Votum castitatis *ante matrimonium emissum,* et non dispensatum, ubi non dirimit matrimonium (1), praeterquam quod matrimonium prohibet contrahendum, insuper, contracto matrimonio, *voventem privat licentia, non jure stricto, petendi debitum.*

Pars igitur voto ligata *jure* debitum *petit,* adeoque ipsi ex justitia est reddendum; petendo vero *peccat,* non quidem contra castitatem, sed contra virtutem religionis. Potest autem, ac imo debet, debitum *reddere* comparti illud jure exigenti (2).

230. — b/ Quod attinet castitatis votum *matrimonio succedens:* votum *privatum,* i. e. extra religionem emissum (3), in quantum a comparte non irritatur (4) votum ejusve obligatio suspenditur (5), pariter privat partem voto ligatam *licentia petendi debitum.*

---

(1) Matrimonium irritat votum sollemne emissum in Religione stricte dicta; itèm votum simplex a scolasticis S. J. emissum post biennium novitiatus. Cf. infrà, ubi de impedimento dirimente Voti.

(2) Quod spectat *compartem voto non ligatam:* si pars voto ligata aliunde non amiserit jus petendi, *potest ac debet,* attento jure stricto debitum exigendi penes partem voventem remanente, *reddere* debitum, cum obligatio justitiae praevaleat cooperationi materiali ad malam actionem voventis; *potest* etiam debitum *petere,* cum utatur jure suo, nec provocet compartem ad peccatum, siquidem haec reddere licitè potest conjugi jure petenti.

(3) Dicitur: votum *privatum,* quia non potest votum (sive sollemne sive simplex) valide emitti *in religione,* cum ad novitiatum, qui ad validam professionem praerequiritur (can. 572), validè admitti nequeant conjuges, durante conjugio (can. 542, coll. infrà, n. 335); potest quidem obtineri dispensatio, sed, secluso casu matrimonii non consummati quod per votum sollemne dissolveretur (infrà, n. 335), dispensatio non concedetur nisi sub conditione et cum cautela efficaciter excludente omnem usum conjugii (infrà, n. 258).

(4) Quod spectat *voti irritationem:* sunt qui marito agnoscunt potestatem dominativam in voluntatem uxoris, ad modum potestatis patris in filios minorennes, adeoque potestatem irritandi, seu penitus auferendi votum castitatis ab uxore in matrimonio forte emissum. — Quae potestas valde dubia censetur; ejus tamen probabilitatem admittit Vermeersch, *De Castitate,* n. 233.

(5) Quod spectat *obligationis suspensionem:* vi can. 1312, § 2, si conjux, durante matrimonio, votum castitatis emiserit, potest altera pars, utpote potestatem habens in voti materiam, voti obligationem suspendere, in quantum et quamdiu voti adimplementum ipsi praejudicium afferat;

Corollarium. Quod valet de debito stricte dicto seu de copula, valet de omnibus actibus venereis *non consummatis,* ad copulam ordinatis.

231. — **Nota** 1. Amissa licentia petendi debitum potest ab auctoritate ecclesiastica *restitui,* dispensatione concessa in ordine ad petendum debitum.

Nimirum, praeter S. Sedem, sic dispensare potest a/ *Ordinarius:* ex potestate *ordinaria:* super voto castitatis non reservato (1), *pro utroque foro,* ita disponente can. 1313, n. 1 ; item super voto castitatis reservato, in casu urgente, vi can. 1045, § 1 ; ex potestate *delegata:* dispensare potest *pro utroque foro,* vi indulti S. C. de Sacr. (infrà, n. 770), super voto reservato, etiam in congregatione religiosa simpliciter emisso (excepto voto scholasticorum Soc. Jesu) ; ac valet, vi Pagellae S. Poenitentiariae, per se vel per delegatum dispensare, *pro foro interno,* super voto pariter reservato, « cum transgressore voti castitatis perfectae et perpetuae, privatim post completum XVIII aetatis annum emissi, qui matrimonium cum dicto voto contraxerit, hujusmodi poenitentem monendo ipsum ad idem votum servandum teneri, tam extra licitum matrimonii usum, quam si conjugi supervixerit » ; b/ *Superior* religionis clericalis exemptae : super voto non reservato, *pro utroque foro,* vi can. 1313, n. 2 ; c/ *simplices sacerdotes* ab Ordinario delegati (2) vel subdelegati (3), vel etiam aliàs, vi can. 1045, § 3, in casu urgente, deficiente tempore ad Ordinarium recurrendi.

2. Ubi matrimonium absque dispensatione est initum ab habente votum castitatis, saepe opportunum est illum relinquere in bona fide circa prohibitionem debitum petendi, donec impetrata fuerit dispensatio seu restitutio licentiae amissae. Idem valet, proportione servata, de casu quo imprudenter emissum est votum post matrimonium.

---

potest igitur efficere ut pars vovens licite reddat vel et etiam, ut videtur, debitum petat, cum praejudicium ex eo referatur quod ipsa debitum semper debeat petere, praesertim si pars non vovens est uxor.

(1) *Reservatur* S. Sedi votum castitatis: a/ *privatum,* i. e. extra religionem emissum, si fuerit perfectae ac perpetuae castitatis, et emissum absolutè ac post completum decimum octavum annum (can. 1309) ; b/ *publicum,* i. e. in Congregatione religiosa aut in susceptione Ordinis emissum, etiam temporaneum.

(2) Episcopus Brugensis potestatem ordinariam, qua gaudet vi can. 1313, super *votis non reservatis,* delegat canonico Poenitentiario, decanis, confessariis missionis, necnon communibus confessariis, in diebus privilegiatis in quibus dispensare possunt, vi juris dioecesani, a censuris.

(3) Ab Episcopo Brugensi subdelegantur canonicus Poenitentiarius et Decani ad dispensandum, in foro sacramentali, « ad petendum debitum conjugale, cum transgressore voti castitatis perfectae et perpetuae, privatim post completum XVIII aetatis annum emissi, qui matrimonium cum dicto voto contraxerit... ». Ita in Congr. Prosyn. anni 1923.

Quod spectat *formulam* adhibendam in dispensando, sequens adhiberi potest: post exceptam scil. confessionem et absolutionem a censuris, sed ante elargitam absolutionem sacramentalem, dicatur: « Insuper auctoritate apostolica mihi specialiter subdelegata (vel ex potestate episcopali mihi specialiter delegata), super voto castitatis quod emisisti, ad hoc ut debitum conjugale licitè exigere possis, tecum dispenso. In nomine P. et F. et Spir. S. ».

232. — 3. Quoad *reliqua vota vitae perfectioris,* si ipsis spretis matrimonium est initum illicitè: votum *virginitatis* efficit ut pars voto ligata non possit licite petere debitum *ante consummationem,* dum altera pars licitè et jure petit; matrimonio autem consummato, jam ad nihil obligat, cum ejusdem observatio impossibilis evaserit. Ratione voti *coelibatus* ad nihil tenetur conjux, cum votum jam observari nequeat. Vota *Religionis* ingrediendae aut *ordines* suscipiendi practice jam non obligant, cum, attentis dictis sub n. 230 et dicendis sub n. 335, invalidè profiteretur conjux, durante matrimonio, et illicite susciperet ordines, nec ad dispensationem recurrere teneatur: sublata autem obligatione principali suscipiendi ordines, aufertur obligatio secundaria et consequens servandi castitatem.

Observa tamen, ubi dicuntur vota ad nihil jam obligare, id intelligi *respectu praesentis matrimonii:* soluto enim conjugio, sponte reviviscunt, solo excepto voto virginitatis. Aliis verbis, vota haec tria, coelibatus, ordinis et religionis, per initum matrimonium, non cessant, sed suspenduntur dumtaxat, quousque manet vinculum matrimoniale contractum. Cf. infrà, n. 490.

233-234. — 4. Jam non est attendenda, sub disciplina Codicis, prohibitio petendi debitum, quae olim urgebatur contra illos qui, in matrimonio, contrahebant affinitatem illicitam aut cognationem spiritualem.

235. — PRINCIPIUM TERTIUM. *Ubi aliunde expeditum jus adest ac liceitas, penes unam partem, petendi debitum, possunt praesto esse, penes alteram, causae ab exequenda justitiae obligatione reddendi excusantes.*

Hujusmodi causae practice reducuntur ad **nocumentum** aut incommodum *proprium,* ex ipsa copula vel ex partu oriundum. Intenditur autem nocumentum *grave:* in cujus nocumenti gravitate dijudicanda ratio est habenda personarum et adjunctorum, atque praesertim attendendum est gravius nocumentum requiri ad debitum absolutè denegandum quam ad ejusdem redditionem differandam aut restringendam.

Ita *debilitas uxoris* potest esse pro ipsa ratio ad redditionis dilationem, vel ad eam denegandam adeo frequentem qualis a viro expetitur. Ipsa etiam *immoderata frequentia* in debito petendo potest esse ratio excusans uxorem etiam bene valentem, ut interdum debitum reddere detrectet (1). Pariter non videtur uxori deesse motivum procrastinandi copulam expostulatam a viro *in ebrietate* versante, licet rationis usum non amiserit; meritò nempe grave haberetur onus hujusmodi pro muliere honesta, eo vel magis quod gravamini facilè accedat fundatus timor ne ebriosus ille status mariti noceat proli ex tali coitu forte concipiendae.

Quodsi nunc quaeratur quodnam nocumentum uxoris possit pro ipsa haberi uti sufficiens ad *absolutè denegandum debitum:* respondetur

(1) Id tamen rarò continget, cum aegre determinetur norma, quam variam proponunt varii Auctores, quaeque variatur pro diversa corporum complexione. Porro non displicet regula quam suggerit *Die Ehe,* p. 119, quatenus, infra aetatem 50 annorum, passim non noceat sanitati copula bis repetita in hebdomada; ultra 50 annos, restringatur usus matrimonii et vix non abstineatur ab illo inde ab aetate 60 annorum. Caeterum, uti ibidem notatur, p. 118, experientia docet quaenam frequentia unicuique individuè conveniat, prouti quis experiatur copulam corpori esse in refocillationem vel potius in fatigationem.

hujusmodi nocumentum et incommodum esse in *proximo periculo morbum contrahendi contagiosum,* puta syphilim, per contagionis periodum (1), vel phtysim, pulmone jam in corruptionem abeunte (2); item in extraordinario periculo quod experientia teste vel de prudentis medici judicio, timetur *ex partu.*

Contrà pericula ordinaria, dolores et molestiae, quae praegnantiam et partum comitantur et consequuntur, non possunt invocari ut debitum denegetur. Frustrà etiam praetextaretur multitudo prolium, nisi forsitan magna egestas immineat, praesertim si agatur de uxore respectu viri omnem prolium curam abjicientis.

236. — Nota 1. Ubi adest causa a reddendo excusans, ita ut *ex justitia* non teneatur conjux ad copiam praestandam corporis, potest, supposita peragendae copulae liceitate, *ex charitate* ad debiti redditionem obligari, uti sub n. 218 monuimus, notatim ad vitandum apud compartem periculum incontinentiae.

Prudenter igitur sese gerat confessarius ne incautè excuset conjugem ab omni obligatione, ubi sola deficit obligatio *justitiae.* Caeterum, etiam ubi deest *quaevis obligatio,* prudenter silebit nonnunquam vel et suadebit reddendum debitum, quando secus praevidentur graviora mala; aliàs laudandus foret conjux qui, non obstante causa excusante, sponte consentit in debiti redditionem (3).

2. Ubi jure exigitur debitum et deficit causa ab obligatione reddendi excusans, possunt tales adesse circumstantiae, quarum intuitu, in gratiam compartis, ab exigendo debito *convenienter* abstineant conjuges. Ita summoperè *convenit* ut maritus non urgeat jus suum, quousque illud urgere valet, sed ut, variis in circumstantiis, moderate agat cum uxore eique amanter morem gerat, potissimum quando mulier minus valet, vel tempore praegnantiae aut puerperii (4), necnon fluxus menstrui: hoc suadet amor quo vir diligere debet uxorem, idque natum est adaugere amorem uxoris in ipsum. Cf. infrà, n. 698, cum ll. cc.

---

(1) Cf. KNOCH, l. c., p. 390 s. et 395, ubi disserit de contagionis periculo, quod docet imminere intra periodum, uti aiunt, primariam et maximè secundariam per trium annorum ad minus spatium, ita ut practicè non cesset ex integro ante quinque annos revolutos. Caeterum non est cogendus conjux ad reddendum debitum comparti hoc morbo infectae, antequam medici testimonio de periculi absentia constet. Juxta Drem DAELS, *Voor onze jongens,* p. 61, non est permittendum matrimonium nec usus matrimonii ante quartum annum inde ab incoepto morbo revolutum, et ea posita conditione ut inde a duobus annis immunis sit ab omni morbi symptomate. Cf. etiam VERMEERSCH, *De Cast.,* n. 48.

Notetur hîc, juxta *Th. Pr. Quartalschr.,* 1910, p. 853 ss., coram jure Germanico, medicum non adstringi secreto professionali erga compartem conjugis malè affecti, quatenus scil., quotiescumque urgens habetur periculum contagionis, de hoc monere possit illam compartem. Cf. SALSMANS, *Geneesk. plichtenl.,* n. 105 et 106, coll. infrà, n. 699, ac suprà, n. 68.

(2) Notetur tamen periculum ob phtysim magis oriri ex cohabitatione et lecti consortio quam ex copula.

(3) Ita in casu periculi contrahendi contagionem ex redditione debiti: quo casu videtur ipsi non esse illicitum adhibere remedia prophylactica ad removendum, aut saltem minuendum, contagionis periculum, puta injectiones peragendas, licet hae injectiones, simul ac destinantur ad delenda morbi semina, etiam occisivae existant pro spermatozoidis: habemus scil. hîc causam cum duplici effectu aeque immediato, uno bono, altero malo, ita ut solus bonus effectus intendatur.

(4) Optandum est, seposito instanti periculo incontinentiae, ad parcendum uxori et proli conceptae, ut vir non exigat concubitum per tres menses partui praevios. Pariter bona esset conjugibus abstinentia a sexuali congressu per sex hebdomadas inde a partu. Cf. suprà, n. 226.

Scholion I. DE USU MATRIMONII DUBIE VALIDI.

237. — *In casu matrimonii dubiè validi, inquirendum est circa dubium, interea abstinendo a debiti petitione non autem a redditione; dubio probabili perseverante, regulariter licet matrimonio uti, petendo et reddendo debitum.*

Nimirum

1° Illicita est *petitio* debiti, ex parte conjugis dubitantis, antequam dubium circa matrimonii valorem excutiatur, quia nemo potest temere et inconsiderantur sese exponere periculo fornicandi; potest autem conjux ac debet *reddere,* quia secus se exponeret periculo laedendi jus compartis, nisi etiam haec altera pars in dubio versetur aut jure suo privata existat.

2° Si, inquisitione facta, *dubium probabile perseverat,* nec per dispensationem ad cautelam et convalidationem matrimonii removeri potest, jam licet *regulariter* conjugibus, favore probabilitatis, uti conjugio, etiam debitum petendo, quia agitur de mera liceitate actus, adeoque regulariter nihil obstat quominus a probabilitate speculativa transitus fiat ad practicam. Quae norma eo vel magis valet quod, juxta can. 1014, standum est pro valore matrimonii, donec contrarium probetur (infrà, n. 472bis et n. 719).

Dicitur: *regulariter,* quia locus est triplici huic exceptioni: a/ quando nempe dubium est publicum nec absque scandali periculo potest cohabitatio continuari (n. 608); b/ quando dubium oritur circa antecedentiam vel perpetuitatem impotentiae, supposita impotentiae hic et nunc existentis certitudine: si nimirum certò datur impotentia perpetua, dubiè antecedens, omnis usus matrimonii interdicitur, non obstante dubio circa matrimonii validitatem; si vero certò occurrit impotentia, saltem temporanea, dubiè perpetua, prohibetur exercitium ipsius copulae, non autem actuum inconsummatorum (1); c/ quando dubium de valore oritur ex dubio circa existentiam anterioris vinculi, saltem si certo superstes est prior conjux et dubium versatur circa solam validitatem anterioris matrimonii: quo tertio casu ratio est habenda probabilis juris prioris conjugis superstitis. Et quidem:

238. — *a/* si *ambo* conjuges contraxerunt *mala fide,* conscii scil. dubii circa praevium matrimonium, non possunt petere nec reddere debitum, ac separandi sunt: praevalet enim, propter eorum malam fidem, jus probabile conjugis viventis juri praesentium conjugum.

(1) Cf. suprà, n. 211, coll. n. 208bis, et intrà, n. 558, sub B, 2°.

β/ si *uterque bona fide* contraxit, non est ipsis interdicendus usus conjugii, quia, attenta eorum bona fide, censetur jus ipsorum praevalere juri probabili prioris conjugis.

γ/ si *una* pars *bona fide* contraxit, *altera* autem *mala fide,* prior potest petere debitum et altera non, uti patet ex ratione modò allata; potest tamen haec altera pars et debet reddere, cum jus praesentis compartis praevaleat juri anterioris conjugis.

Dictum est: saltem si..., quia, si dubium afficit, non quidem prioris matrimonii validitatem, sed prioris conjugis vitam superstitem, sunt qui usum matrimonii universim permittunt. Videtur tamen eadem solutio tenenda quae modò est proposita.

Nota. In supposito quod, matrimonio contracto, innotescat alterutri conjugi existentia impedimenti dirimentis non dispensati, quam existentiam ignorat altera pars, quin possit, absque gravissima compartis infamatione, circa illam existentiam moneri: si illico urget ineluctabilis necessitas, pro parte conscia, debitum reddendi, deficiente tempore matrimonium convalidandi, videtur quod posset debitum reddere, saltem si agatur de impedimento in quo solet ab Ecclesia dispensari: praesumitur namque Ecclesia in casu non urgere suum impedimentum. Ad cautelam tamen procuranda foret postea matrimonii convalidatio. Cf. infrà, n. 837, s., et n. 469.

Scholion II. De onanismo.

Infrà, sub fine Partis 2ae hujus libri, n. 675 ss., ex professo agetur de officio parochi et confessarii in instruendis nupturientibus et nuptis circa usum et abusum matrimonii. Attamen opportunum duximus quaedam peculiariter notanda proponere circa *onanismum:* inter peccata namque conjugum, in usu matrimonii a propositis normis deflectentium, non datur gravius, nec eheu! frequentius.

I. **Notio.**

Diversimodè intelligitur *onanismus:*

239. — 1° *Stricte dictus,* nempe copula habita in vase debito *cum retractu completo* ante seminationem, semine effuso extra vas. Nomen habet ab *Onan,* filio Judae, qui, *Gen.,* XXXVIII, 9-10, legitur illud crimen commisisse (1).

2° *Late dictus,* scilicet copula habita in vase debito, quae perficitur *absque retractu,* sed adhibito vario artificio ut foecundatio impediatur, nempe: a/ ope *pallioli,* uti vocatur, *anglici* (vulgò cap. angl. seu condom), quod consistit tenui quodam involucro quo induitur penis et intra quod

(1) Medici passim onanismum vocant, quod theologi masturbationem dicunt.

semen recipitur; b/ ope *pessarii occlusivi,* « quo nomine intelligitur parvum instrumentum, quod in vagina mulieris introducitur prope os uteri et quo introitus seminis virilis in uterum praecluditur » (AERTNYS, *Fasciculus,* p. 88); c/ ope *pseudo-vaginae,* disposita scil. in vagina subtili membrana in quam semen emittitur quaeque post copulam cum semine excepto extrahitur; d/ ope *siphunculi* seu irrigatorii, quo immediate post copulam semen e vagina eluitur: quod artificium non raro gallicè nominant « moyen de propreté » (1); e/ ope pulveris cujusdam, *poudre anticonceptionnelle* nuncupati, quod in vaginam insufflatur ante coitum aut immediatè post copulam, ad delenda spermatozoida, aut ope pastillorum (pastilles) quae pariter in vagina introducuntur in eumdem finem, et ideo *spermathanaton* vocantur (2).

Nonnunquam *abusive* onanismi arguitur copula peracta cum retractu *incompleto,* ita ut semen non profundatur sed in anteriori parte vaginae deponatur. Hujusmodi copula non potest dici onanistica, cum vera copula instituatur, nec foecundatio impediatur. Quod idem valet de *copula dimidiata,* instituta scil. cum penetratione vaginae pro dimidia vel tertia parte. Utraque tamen praxis, ex eo quod foecundationi, si non impediatur, equidem noceatur eaque difficilior reddatur (3), sibi adnexam habet aliquam inordinationem, saltem venialem, nisi haec proportionata causa abstergatur et sic actio ipsa cohonestetur: aliis verbis non est actio intrinsecè mala, sed *malè sonans,* quatenus effectum malum inducat qui possit effectu bono aeque immediato compensari, puta in casu vaginismi, in quo incompleta penetratio potest reddere copulam possibilem aut minus dolorosam (4).

---

(1) Circa *lotiones* post copulam haec notat GENICOT-SALSMANS, o. c., n. 549: « Ut hujusmodi lotiones, etiam cum mera aqua, fiant sine periculo expellendi seminis vel fetus concepti, plures medici requirunt duodecim horas post ultimam copulam; quod tempus omnino exigendum antequam fiant lotiones *uteri,* lotiones autem *vaginae* post duas tresve horas fieri possunt sine culpa, utpote sine periculo expellendi omnis seminis, eae autem fetui concepto non nocent ». Post quae addit: « Parum vero ad semen expellendum confert quod mulier statim post copulam surgat vel mingat; quare, si quando poenitens se de talibus conatibus accuset, monenda est eos esse satis irritos, ac proinde, seclusa prava intentione, nihil graviter illiciti in hac agendi ratione reperiri ».

(2) Praxis onanistica non rarò *Neo-Malthusianismi* nomine *designatur,* eo quod adulterata applicatio sit theoriae quam olim proposuit Malthus (1766-1834), in opere anno 1798 primum edito, « *Essay on the principle of population.* Nimirum Malthus, ut cohiberet propagationem generis humani, quam nimium exuberantem verebatur, suadebat continentiam conjugalem (moral restraint), signanter matrimonii procrastinationem, ad minuendum numerum prolium; eumdem autem finem prosequuntur onanismi fautores, conjuges inducendo, non ad abstinendum ab usu matrimonii, sed ad utendum matrimonio contra naturam. Multum etiam vulgata est denominatio: *prophylaxie anticonceptionnelle* (infrà, n. 248, in fine).

In eumdem etiam finem tendit praxis non parum usurpata *ovariotomiae,* seu exsectionis ovariorum, vel *vasectomiae. Vasectomia* consistit, pro *viro,* in hoc quod, facta incisione per scrotum, vas deferens seu canale semen a testiculis elaboratum deferens ad vesiculas seminales, resecetur, et sic semini abrumpatur via ad ejaculationem; pro *femina,* consistit in resectione oviducti, seu canalis ab ovariis ducentis ad matricem et ovula matura deferentis: in femina peracta dicitur *oophorectomia.* Cf. infrà, n. 560 ss. et n. 439 ss., necnon *Collat. Brugen.,* XVII, p. 534. Recentius in praxim etiam deducta est methodus virum vel mulierem sterilizandi ope radiorum, Röntgen dictorum. Cf. WILHELM, *Beseitigung,* p. 11 s.

(3) Cf. *Ned. kath. Stemmen,* 1923, p. 199, ubi notatur huic thesi favere novissima scientiae genaecologicae experimenta.

(4) Cf. *Ephem. theol. Lovan.,* 1924, p. 564 ss., coll. responso C. S. O., 22-23 Nov. 1922, de quo infrà, n. 245. — Quod spectat copulam *absque ulla penetratione* institutam, semine deposito *ad os vaginae,* probabiliter est intrinsecè inordinata (n. 157, n. 208bis et n. 550).

II. Malitia.

240. — *Essentialis inordinatio* est in hoc quod onanismus directe contrariatur fini operis intento a Creatore, dirigente copulam ad finem procreandae et informandae prolis (suprà, n. 207 s.); estque inordinatio admodum gravis, cum agatur de negotio summi momenti, in quo quasi in fundamento nititur integra res publica. Onanismus igitur constituit grave peccatum, et quidem, quando exercetur cum retractu vel ope pallioli aut pessarii aut pseudo-vaginae, peccatum luxuriae contra naturam, cum per illum copula in ipsa sua natura physica pervertatur et a fine suo operis detorqueatur (suprà, n. 208bis) (1).

Haec malitia est ipsi actui *intrinseca,* adeo ut nulla causa, quantumvis urgente, cohonestari valeat; nec eam malitiam aufert status conjugalis, cum vinculum conjugale legitimet quidem, uti vidimus, copulam inter conjuges admissam, sed eam solam quae per se ordinata existit ad finem generationis; ad hanc etiam solam copulam jus acquiritur ab uno conjuge erga compartem.

Huic essentiali inordinationi accedit *grave nocumentum* quod imminet conjugibus onanistis, imprimis uxori, tum ex eo quod ad organismi sexualis excitationem violenter subtrahatur naturale complementum, receptio nempe virilis seminis, tum ex laesione quae facilè consequitur applicationem variarum praxium onanisticarum, signantèr pessarii occlusivi; potissimum lugenda apparet sequela in multiplicatione abortuum t fornicationum, necnon in decrescentia populationis apud gentes apud quas viget abominanda illa plaga, ac tandem in gravi detrimento quod inde accipiunt dignitas familiae ac moralitas publica.

Nefandam etiam illam praxim graviter reprehendit S. Scriptura (2), ac iteratô reprobavit S. Sedes (3).

---

(1) Quando onanismus alia ratione exercetur, adhibita scil. irrigatione aut pulveris anticonceptionalis insufflatione, ipsa copula non pervertitur in sua natura physica, sed rite peragitur (et sic, uti vidimus suprà, n. 157, per eam consummatur matrimonium), et illi rite peractae mere succedit artificium contra naturae finem directum.

(2) In S. Scriptura, Gen., XXXVII, 6-10, ubi narratur quod Onan, « introiens ad uxorem fratris sui, semen fundebat in terram, ne liberi fratris nomine nascerentur », additur: « et idcirco percussit eum Dominus, quod rem detestabilem faceret »; ex textu tamen et contextu videtur reprehensio sacri Auctoris minus directè et minus formaliter afficere profusionem seminis, quam defraudationem, per hoc ab Onan intentam, legis leviratus.

(3) C. S. O., die 21 Maii 1851, ad 1[m], propositionem: « ob rationes honestas conjugibus uti licet matrimonio eo modo quo usus est Onan », declaravit esse « scandalosam, erroneam et juri naturali matrimonii contrariam ». Cf. etiam eamdem declarationem ad 2[m], apud *N. R. th.*, XVIII, p. 537. Ad quaestionem autem « an usus imperfectus matrimonii, sive onanistice sive condomistice fiat, prout in casu, sit licitus », respondit, die 19 Aprilis 1853: « Negative, est enim intrinsecè malus ».

Juvat etiam memorare dispositionem Decreti S. C. de Sacr., 7 Maii 1923, ubi, in regula 11, providetur quod, in causa matrimonii rati non consummati, si constiterit matrimonium non fuisse consummatum ex praxi onanistica conjugum, « tunc orator vel uterque conjux, si hi concorditer dispensationem petant, sunt monendi causam non posse institui vel ad ulteriora produci ». Cf. infrà, n. 331.

III. Officium Confessarii (1).

A. *Officium* interrogandi.

241. — Si conjuges nihil confitentur circa peccata in usu conjugii admissa, et in specie circa onanismum, et non datur specialis ratio vitium suspicandi, non sunt interrogandi, nisi sub generali formula, utrum nempe officia status rite adimpleverint: a qua etiam generali interrogatione opportune abstinebit confessarius cum illis poenitentibus qui, ex ipsius confessionis indole vel aliunde, probe noscuntur ab hoc vitio alieni.

Quodsi, attentis conditione vitae poenitentis vel aliis indiciis prudenter dijudicandis, fundata sit onanisticae praxeos suspicio (2), *regulariter* tenetur confessarius intimius scrutari ac magis determinatè urgere interrogationes: « quaeri potest v. gr. num poenitens in matrimonio vere christiane vixerit, vel num, quoad officia matrimonii, nihil conscientiam remordeat, vel etiam explicitius et generatim melius, an se conformet divinae voluntati circa filiorum numerum, an se committat totaliter Providentiae divinae circa filiorum generationem » (3). Quam doctrinam confirmant S. Sedis oracula (4).

Dicitur: *regulariter*, quia *exceptionaliter* potest contingere conjuges in bona fide versari circa malitiam onanismi, eosque in ea opportune relinqui a confessario.

Nimirum locus esse potest *bonae fidei*, licet admodùm rarius hodiè et passim ad breve dumtaxat tempus; haud difficulter namque menti occurrit essentialis onanismi inordinatio, qua destruitur finis a Deo et a natura intentus, eo vel magis quod nunc temporis adeo insistatur in illius peccati malitia, quodque tam evidenter appareant lugendae illius sequelae. Ubi autem praesto est bona fides nec praevidetur illico disturbanda, potest nonnunquam confessarius ab interrogatione abstinere, quando nempe meritò timet interrogationem ac monitionem non esse

---

(1) Quod attinet officium *parochi* in hac re, remittimus ad n. 690 ss.

(2) « Haec fundata suspicio facilius aderit si poenitens mundanam ac parum devotam vitam agat, si alia peccata gravia contra castitatem declaret,... si raro, imo rarissime, ad sacramenta accedat, praesertim si multùm in loco viget pessima praxis. Contrà minus erit timendum, si poenitens jam numerosam prolem habet, si aliunde christianè vivit, si magna cum cura omnia et singula peccata declarat, si frequentius sacramenta suscipere solet ». *Collationes Tornacenses*, 1910, p. 411.

(3) *Instructiones*, l. c., p. 458. Ubi autem peculiaria adjuncta majorem suadent prudentiam, et cautius videtur procedendum ne poenitens offendatur, potest spontanea confessio provocari, suadendo conjugi ut matrimonii leges sanctè servet, benedictionem a Deo impetret super prole suscepta et suscipienda, utque prolis nascendae, quasi divini pignoris, curam sollicitè in se suscipiat.

(4) Ita responsum S. Poenitentiariae diei 10 Martii 1886, ad 1^m, apud *N. R. th.*, XVIII, p. 539 ss., ubi, p. 537, cf. declarationem C. S. O., 21 Maii 1851, ad 3^m.

profuturam; at vero prudenter et cautè est admittenda haec derogatio ad regulam (1).

B. *Officium* **monendi** et **docendi.**

242. — Quod spectat conjuges, quos confessarius ex spontanea cordis aperitione vel ex prudenti interrogatione novit onanismi praxi addictos, distinguenda est *duplex* hypothesis: vel agitur de *uxore* virum habente onanistam, cui *mere materialiter cooperatur;* vel agitur de conjugibus qui *scienter et volenter* onanismum exercent.

Quaeritur proinde *primò* utrum conjuges, qui in ipsa confessione reperiuntur onanismum positive exercere, semper debeant moneri de gravitate peccati, etiam ubi in bona fide versantur circa ejusdem malitiam; *secundò* quomodo docendae sint dictae uxores onanismo merè cooperantes.

Jamvero *ad primum:*

Conjuges, *quos confessarius in confessione audit onanismum exercentes,* debent severissimè moneri de malitia admodum gravi illius peccati, juxta normam ab ipsa S. Sede inculcatam (2).

Quae norma absoluta est et nulli omninò exceptioni obnoxia, quotiescumque de moralitate dictae actionis directè interrogatur confessarius, vel quando anceps haerere apparet poenitens.

Quodsi agatur de poenitente, cujus praxis onanistica innotescit confessario, sed qui bona fide reputat praxim illam sibi licere, nec speretur monitio profutura: re abstracte spectata, potest, in hac hypothesi, stricto jure permitti ut in bona fide relinquatur (3); atvero, rem practice et in concreto sumendo, vix vel ne vix quidem huic agendi rationi erit locus.

Et sane hypothesis bonae fidei passim excluditur quotiescumque onanismus innotescit ex spontanea declaratione poenitentis, cum eo ipso meritò supponatur dubitationibus saltem premi; insuper, ubi admitti potest hypothesis bonae fidei, nempe quando confessarius ex discreta interrogatione onanismum detegit, rationes, quas, in fine n. 241, induximus contra silentium servandum et abstinentiam ab interrogando, hic

(1) Et sane timor malae dispositionis non est fingendus; quinimo, etiam ubi poenitens praevidetur non obtemperaturus, non rarò praestat equidem interrogare, quia, praeterquam quod bona fides non diu manebit, natum est fieri, in praesentis praesertim temporis adjunctis, in quibus attentio ad haec plurimum movetur, ut silentium confessarii habeatur pro tacita approbatione, tum penes ipsum poenitentem, tum penes alios id audituros: unde grave discrimen pro bono publico.

(2) S. Poenitentiaria, die 10 Martii 1886, ad 2^m, l. c., coll. resp. ejusdem S. Poenit., 14 Dec. 1876, apud *N. R. th.,* XVIII, p. 536 ss.

(3) Huc spectat monitum Episcoporum Belgii (*Instructiones*): « Concedendum videtur, in casu rarissimo et ad breve tempus, ignorantiam a mortali excusantem sive in viro sive facilius in muliere obvenire. Quodsi in aliquo poenitente haec ignorantia deprehenditur et si simul prudenter timetur ne monitio facienda non succedat ad emendationem, sed potius ad peccatum formale, liceret confessario tacere ».

instantius omnino urgent: facilius enim in hoc casu silentium confessarii, actionem *suo judicio aequivalenter subjectam* non reprobantis, aequivalebit approbationi, ac valde magis timenda erit hujus confessarii silentii divulgatio, cum gravissimo boni publici discrimine (1).

Ad secundum:

243. — Si quaeratur de docenda et monenda *uxore materialiter cooperante* onanisticae copulae (2), en normas pro opportunitate applicandas:

1° *Nunquam* ex justitia *obligatur* uxor ad reddendum debitum conjugale viro petenti copulam quomodocumque onanisticam (3). Ratio est quia, juxta superius dicta (n. 216), non cessit dominium in corpus nisi in ordine ad copulam de se aptam generationi.

2° *Non potest* debitum *reddere* viro ipsam sollicitanti ad copulam exercendam *condomisticè*, ope pallioli seu involucri: immediate namque participaret uxor in actione intrinsece mala, in quantum est inordinata. Oporteret igitur ut mulier in casu positivè et physicè resistat pro posse, non secus ac puella quam invaderet stuprator: non potest scil. mulier cedere nisi coram violentia physica (4).

3° Si novit maritum coiturum *cum retractu:* a/ potest *reddere* debitum *gravi* de causa, et salvis cautelis adhibendis; b/ potest *petere* debitum, sed *graviori* tantum de causa (5).

Quod *possit* gravi de causa *reddere* debitum, inde est quod « in proposito casu mulier, e sua quidem parte, nihil contra naturam agat, detque operam rei licitae, tota autem actus inordinatio ex viri malitia procedat, qui loco consummandi, retrahit se et extra vas effundit » (6); eo ipso cooperatio non est immediata, sed mediata dumtaxat, a qua excusat gravis ratio; charitas autem, qua illud peccatum viri impedire teneretur uxor, cum tanto incommodo non obligat.

---

(1) Ideo severe interpretandam et applicandam ducimus praxim in *Instructionibus* propositam, de qua modò, in nota: quam caeteroquin praxim non permittunt ipsae *Instructiones* nisi hac salva conditione, vix obtinente, quod non praesumatur confessarii silentium pervulgatum iri. Et in hac severa interpretatione eo vel magis est insistendum, quod plerique confessarii in benigniorem partem solent inclinari, quodque frustra inpugnabitur nefandum illud et adeo sparsum vitium nisi per uniformem omnium confessariorum severitatem in illo crimine reprobando. Cf. etiam decr. 85 Conc. prov. Mechl. IV.

(2) Supponitur cooperatio materialis; seponitur igitur casus quo ipsa mulier adhibet instrumentum praeservativum, puta pessarium occlusivum, vel infusione liquidi seu pulveris occivisi utitur; seponitur etiam omnis consensus in copulam onanisticam, ac quaevis excitatio ad eam, sive directa, sive indirecta, quatenus conqueratur uxor de liberorum numero, de periculo partus etc.: esset enim cooperatio formalis, eique principia sunt applicanda quae posita sunt sub *primo*.

(3) Id nitidè docet Concilium Mechl. IV, n. 83.

(4) Energice in hunc sensum dubia proposita solvit C. S. O., 19 Apr. 1853; item S. Poenit., 3 Junii 1916, coll. resp. 3 Apr. 1916, apud *N. R. th.*, 1918, p. 373 s. — Conc. Mechlin. IV, decr. 84, haec habet: « ob timorem gravissimi mali, puta mortis vel alius aequiparandi, ipsi (uxori scil., in casu) licet non resistere oppressori ».

(5) Cf. Conc. Mechlin. IV, decr. 84.

(6) Resp. S. Poenitentiariae, diei 23 Apr. 1822, apud THEOL. MECHL., o. c., p. 140 s.; coll. responso ejusdem S. Poenitentiariae, diei 15 Nov. 1816, l. c., et apud *N. R. th.*, t. IX, p. 326.

Quod requiratur *gravis causa*, sequitur ex eo quod, *ratione cooperationis mediatae* stricte dictae ad peccatum mariti, requiratur ratio compensans malum effectum ad quem cooperatur uxor: est nempe actio male sonans, cujus inordinatio est abstergenda per causam proportionatam.

Causa sufficiens est « si ex ejus (debiti) denegatione, male habenda sit a viro suo et grave inde incommodum sibi timere possit » (1).

Cautelae autem sunt a/ ut *scandalum* amoverit, coram viro protestando, in quantum opportune fieri potest, contra hujusmodi nefandum scelus; b/ ut ex una parte maritum non tantum nec directe nec indirecte ad onanismum excitaverit, sed ipsum, omni qua par est zelo, a nefario hoc opere revocare conata sit, et ex altera parte ut ipsum opus detestetur nec ullo modo consentiat copulae qua est onanistica, nec ejus *qua talis* delectationi, quamvis possit delectari de copula simpliciter, imo et de effectu secuto, detestata causa (2).

Quod ad *petendum* debitum *gravior* causa requiratur patet, siquidem cooperationi stricte dictae quae inest redditioni, accedit cooperatio late dicta, quatenus petitione sua influit in virum ut copulam exerceat quam praevidet fore onanisticam. Hujusmodi causa esset periculum imminens incontinentiae (3).

« Etiam in hoc casu (uxoris scil. materialiter cooperantis), monent *Instruct.*, erga ipsam (uxorem) severitati propendendum potius quam laxitati, ne ad hoc deveniatur quod, viris a sacramentis rejectis, subtili distinctione mulieres onanismo indulgentes passim admittantur »; in specie severè monenda est uxor circa alterius cautelae descriptae observantiam, ut scil. probè sciat sese gravem reatum incurrere, non modò si quaeremoniis suis virum ad onanismum adducat, sed etiam si non nitatur, omnibus quibus par est viribus, ipsum a nefanda praxi removere. Cf. *Collat. Gandav.*, V, p. 304 s.

244. — *Nota.* Eadem principia possent cum proportione applicari marito bene disposito, uxorem habenti onanistam. Potest nimirum reddere debitum et petere ab uxore, quam novit expulsuram esse vel destructuram semen, et quidem id potest ex causa minus urgente ac uxor respectu viri, cum cooperatio viri remotior sit in casu. Videtur autem quod maritus non posset reddere debitum uxori hermetice obturanti vaginam ex parte uteri, aut pseudo-vagina utenti: in tali enim copula censetur vir participare in ipsa actione intrinsecè mala, non secus ac uxor debitum reddens viro condomisticè congredienti. Cf. infrà, n. 550.

C. *Officium* **Medendi.**

245. — 1° *Persuasio ingeratur de gravi malitia:* ostendendo quomodo,

(1) Resp. S. Poenit., 15 Nov. 1816, l. c.: « Tunc etiam... grave incommodum subiret uxor 1/ si mors, verbera aut graves saevitiae timendae sint, quae ex circumstantiis personarum dijudicandae sunt;... 2/ si fundate timeat ne maritus concubinam in domo conjugali habeat et cum illa maritaliter vivat vel etiam eam alibi frequentet vel ad meretrices accedat; 3/ si certo sciat virum, ex repulsu iratum, blasphemias in Deum et in religionem vel verba scandalosa coram famulis vel liberis pronuntiaturum; 4/ si timendum sit divortium vel separatio aut infamia aut grave scandalum; 5/ si timenda sunt jurgia, rixae, dissensiones frequentes... ».

(2) Non videtur etiam, uti notatum sub n. 213, uxorem posse copulam onanistice peractam a viro in seipsa complere, inchoatam excitationem perficiendo. Posset forsan, attenta cujusdam dubii possibilitate, facilius relinqui in bona fide circa hoc.

(3) Doctrina sub 2° et 3° proposita luculenter confirmatur, salvis responsis sub 2° relatis, per resp. S. Poenit., 3 Apr. 1916 (*Ned. kath. Stem.*, 1918, p. 373 s.).

ad tramites dictorum suprà, directè destruatur finis a Deo et a natura intentus.

2° *Incutiatur timor salutaris:* provocando ad vindictam divinam quam in se attrahunt onanistae per vitium contra naturam. Quem salutarem metum excita in illis praesertim qui, egoismo ducti, ad onus nascendae prolis effugiendum legibus generationis renituntur: qui « timeant ne duriora et graviora aliquando incurrant, cum saepenumero in prole nata nimis dilecta, jam in terris, vindice manu Dei puniantur ». *Instructiones,* p. 456 s.

3° *Praetextus refellantur:* qui « ad duplex genus apte referuntur, cum alii quidem nolint onus numerosae prolis assumere, alii vero velint gestationis et praesertim partus periculum uxori cavere » (1).

Quodsi a/ praetendant conjuges *numerosiorem prolem* vel *egestatem,* magnam fiduciam excita in paternam Dei providentiam, quae sollicitè curat vel de ipsis volatilibus coeli: quam Providentiam caveant ne mutent in maledictionem (2).

Quod spectat b/ *alterum praetextum,* nimirum *periculum* ex partu: « reponi potest verbis generalibus hunc periculum raro adesse illudque a nonnullis medicis nimis facilè exaggerari; insuper artem obstetricam atque chirurgicam hodiedum ita progressam esse ut mortis periculum aptis remediis vix non possit caveri: caeteroquin ex alia parte sterilitatem voluntariam onanismi vitio procuratam non esse sine detrimento sanitatis; quodsi tandem verum adsit periculum, ipsis non superesse nisi praxim continentiae vel periculi sustentationem » (3).

4° Juxta responsum S. Poenitentiariae, 16 Junii 1880, potest nonnunquam caute insinuari poenitenti, ut non utatur matrimonio nisi *tempore ageneseos* (4); sed hoc non potest indiscriminatim proponi, nec tanquam medium *certum* foecundationis vitandae.

Quinimo non videntur reprobandi confessarii qui, in desperatis adjunctis, per modum ultimi effugii, permittunt conjugibus tanquam minus malum, ut copulam exerceant ea lege ut eam incoeptam abrumpant ante seminationem, hanc cohibendo: supponitur utique conjugibus experientia constare, hujusmodi copulationem pro ipsis non aequivalere pollutioni. Cf. suprà, n. 211.

Quod autem spectat *copulam dimidiatam,* de qua suprà, sub n. 239: attenta notione ibidem proposita et solutione dubiorum a C. S. O., die 22-23 Nov. 1922, data

(1) *Instr. Episc. Belgii,* l. c., p. 455.

(2) *Instr.,* l. c., ubi additur: « Provocandum insuper ad factum quotidiana experientia confirmatum, numerosas familias generatim loquendo esse aliis feliciores; in iliis enim naturales energiae membrorum splendidè exeruntur; in illis regnat major unio et virilis amor ».

Ulterius sciant conjuges matrimonium non esse habendum tanquam voluptatis institutum, in quo fruendum, sed in illo statu gravissima imponi onera et officia; conjuges quidem liberè posse communi consensu abstinere ab usu conjugii, sed, si eo uti velint, eos stricte teneri ad usum legibus naturae conformem, voluptatem non posse quaeri nisi simul suscepto onere ipsi adnexo.

(3) *Instruct.* l. c., p. 456.

(4) Tempus *ageneseos,* uti nomen indicat, est tempus foecundationi minus idoneum: decurrens scil. inter 14^{m} vel 15^{m} post incoeptum fluxum menstruum et 3^{m} vel 4^{m} diem ante profluvium sequens.

Episcopis Hollandiae (1), non possent confessarii poenitentes onanismo addictos, quantumvis aliàs a detestabili illo abusu removeri nequeant, illam praxim docere, nec illis praxim aliunde notam, *saltem promiscue et passim*, suadere tanquam minus malum, ut pejora praecaveantur. Obstat nimirum, quominus illud principium de minori suadendo malo in casu universim applicetur, obstat, inquam, scandalum ex hujusmodi promiscua applicatione oriundum, obstat quoque detrimentum boni publici. Non vero reprehendendus foret, ut videtur, confessarius qui dictam dimidiatam copulam uti minus malum cautè suggereret ac suaderet *in casu rariori et efficaciter remoto scandalo*.

Quodsi, omnibus remediis ac zeli industriis frustra exhaustis, non succedat confessario poenitentem, malitiae conscium, a praxi onanistica avertere, non remanet nisi ut dimittatur tanquam indispositus, absolutione denegata. In qua norma adhibenda et principiorum severa applicatione, multum importat ut unanimes existant confessarii et animarum directores. Cf. *Conc. Mechl. IV,* decr. 85.

246. — **Nota.** Multùm juvat ut confessarius poenitentes a longe praemuniat contra periculum labendi in onanismum, causas in ipsis expugnando ex quibus solet onanismus procedere, prae caeteris materialisticum vitae conceptum necnon voluntatis mollitiem: provocando in conjugibus altiorem conceptum de matrimonio, eosque compellando ad strenuum exercitium virilitatis christianae ac moderatam voluptatum fruitionem.

247. — **Scholion.** Hucusque de officio *confessarii,* remissis ad n. 695 dicendis de officio *parochi* et sacerdotis, extra confessionale.

Specialem etiam obligationem habet *Status civilis,* ut pestiferam illam praxim cohibeat et abominandam in ejus favorem propagandam, cum in periculum ducatur ipsa societatis existentia (2).

248. — *Medicus* autem singulares in hoc negotio obligationes habet, uti monent *Instructiones* Epp. Et quidem imprimis non modô abstineant medici a commendanda praxi onanistica — quod facere non pudet quosdam medicos — sed deterreant ab ea clientes, invocato etiam sanitatis discrimine; data etiam opportunitate energicè urgeant ordinatum usum matrimonii, et futilem ostendant esse timorem a praegnantia et a partu etiam multiplici, cum potius faveat uxoris sanitati quam noceat. Ulterius, si suspicetur, attentis determinatis adjunctis, periculum grave imminere ex novo partu, caveat ne leviter hoc periculum manifestet; sed sedulô prius inquirat utrum periculum illud reale sit et urgens, nec aliter praecaveri possit. Quodsi, dira necessitate cogente, judicet se ad monitionem teneri, instanter urgeat conjuges ne ad onanismum recurrant; suadeat continentiam, ubi possibilis apparet,

---

(1) Ad quaestiones:

« I. An tolerari possit confessarios sponte sua docere praxim copulae dimidiatae, illamque suadere promiscuè omnibus poenitentibus qui timent ne proles numerosior nascatur.

II. An carpendus sit confessarius qui, omnibus remediis ad poenitentem matrimonio abutentem ab hoc malo avertendum frustrà tentatis, docet exercere copulam dimidiatam, ad peccata mortalia praecavenda.

III. An carpendus sit confessarius qui, in circumstantiis sub II, copulam dimidiatam poenitenti aliunde notam suadet, vel poenitenti interroganti num hic modus licitus sit, respondet simpliciter licere, absque ulla restrictione seu explicatione? ».

Respondetur: « Ad I dubium: negative; ad II et III: affirmative ».

(2) Nec etiam indifferentes sistere decet ipsos *cives* gregarios, coram ingravescente periculo communi sed contra coetus a Neo-Malthusianis erectos eorumque infandam propagandam conatus suos generosè coadunent, ac associationes viriliter opponant. Parentes et propinqui juniorum conjugum hisce animum addant, occasione novae impraegnationis aut instantis iterati partus, potius quam videantur id aegre ferre, quemadmodum id non rarô contingit.

usque ad tempus menopauseos, vel doccat usum conjugii restringendum ad tempus ageneseos, licet hoc remedium non possit uti infallibile proponi: addendo praestò adhuc esse, in casu impraegnationis equidem succedentis, partum acceleratum vel operationem caesaream, jam non adeo timendam.

Neque dicant medici, uti in ore habent etiam optimi caeteroquin catholici, sese esse medicos solius corporis, non animae: ipsis utique incumbit cura corporis, sed corporis humani, quod non est curandum quasi corpus pecudis, sed ratione habita animae ante omnia salvandae; sunt medici, non veterinarii (1).

Articulus 2us. **De Cohabitatione.**

Cohabitatio conjugalis importat tum *consortium tecti,* seu consortium mensae et vitae domesticae sub eodem tecto — et haec est cohabitatio strictè sumpta — tum *consortium tori* seu lecti.

Paragraphus Prima. *De jure et obligatione ad cohabitationem.*

I. **Consortium tecti.**

249. — Vinculum conjugale importat jus et obligationem mutuam ad consortium vitae domesticae sub eodem tecto. Et sane hoc jus et haec obligatio correspondens continentur in vindicato jure et obligatione parentum ad informationem et educationem prolium (cf. suprà, n. 206, coll. n. 83 et n. 77); educatio namque haec, tam moralis et religiosa quam physica, indiget, uti ll. cc. vidimus, communi ac constanti cura et opera utriusque parentis: ad quam *per se et regulariter* non sufficit quod parentes sociali vinculo ad invicem existant devincti, dum aliunde separatim vivant, sed oportet ut continuò, diu noctuque, intimo vitae consortio fruantur, ac sibi invicem praesto sint in educationis officio, ac sibi mutuò solatium conferant et robur in variis ac gravibus oneribus subeundis, quibus prolium informatio est obnoxia.

Dicitur: *per se et regulariter,* quia per accidens utique posset educatio rite peragi absque dicto consortio inter parentes; sunt autem, juxta superius invocatum principium, respicienda ea quae sunt per se, et non ea quae sunt per accidens.

Eamdem obligationem sancit canon 1128: « Conjuges servare debent vitae conjugalis communionem, nisi justa causa eos excuset ».

Assertam autem obligationem cohabitandi agnoscit et urget *Codex civilis Belgicus,* art. 214: « La femme est obligée d'habiter avec le mari ».

(1) Quae dicta sunt de medicis, valent, proportione servata, pro *obstetricibus* et *pharmacopolis.* Hos omnes opportune monendes vult Conc. Mechlin. quartum, decr. 87, « ne graviter a munere suo deficiant, praxim onanisticam quovis praetextu commendando, eive operam praestando, pharmaca ministrando aut methodum adhibendam suggerendo... Noverint se stricta obligatione teneri clientes ab hujusmodi scelere deterrendi ». — *Ibidem* autem utiliter additur: « Graviter etiam delinquunt quicumque, sive publicatis nuntiis, sive nefandis instrumentis venditioni oblatis, ad illa peccata provocant ».

Nota. Quodsi uterque conjux jus habet et obligationem respectu compartis ad cohabitationem, in *viri* tamen arbitrio est domicilium eligere, ita ut eum *regulariter* sequi debeat uxor. Ita etiam can. 93: « uxor, a viro legitimè non separata, necessario retinet domicilium viri sui ».

Dicitur *regulariter,* quia uxor a marito sequendo excusatur a/ si maritus, absque praevio consensu, intendit vagabundam ducere vitam; b/ si ex longo itinere grave damnum imminet; vel etiam c/ si vir absque necessitate vult remotam valde regionem petere.

II. Consortium tori.

250. — Consortium *tori* potest sumi stricto sensu, quatenus conjuges eodem constanter lecto utantur, uti plerumque est in usu, vel minus stricto sensu pro consortio thalami, distincto passim adhibito lecto.

Porro, attenta ratione qua nititur jus et obligatio ad tori consortium (quatenus nempe conjuges jus habent liberè utendi matrimonio), non est urgendum jus nec urgenda obligatio ad consortium tori presse sumptum, sed ad solum consortium thalami (1).

251. — *Nota.* Juvat attendere ad logicum nexum dictorum, ne videamur circulum vitiosum incurrere. Suprà, n. 216, ad vindicandum jus illud radicale matrimonio pro lubitu utendi, quod conjugibus vidimus agnoscendum, arguimus non ex consortio tori, sed ex consortio mensae ac tecti, quod consortium modò ostendimus ad ipsum finem matrimonii necessarium: ex amplo illo jure ad debitum eruimus jus et obligationem ad consortium tori.

Paragraphus Secunda. *De separatione a toro et cohabitatione.*

I. Separatio a tecto *seu* a cohabitatione.

A. Doctrina Ecclesiae circa separationem.

252. — Ecclesia (in Conc. Trid., Sess. XXIV, can. 8) contra Protestantes docet 1° separationem seu divortium (2) *quoad torum* et *cohabitationem* (seu mensam, seu mutuam servitutem) posse, positis ponendis, institui inter conjuges, manente vinculo (3); 2° eamdem separationem posse fieri *ob multas causas* (4).

253. — Quod spectat *primum* doctrinae punctum: stante indissolubilitatis principio, quod infrà vindicabitur et absolutum esse ostendetur respectu matrimonii rati et consummati, alia solutio non datur praeter separationem a tecto, salva vinculi conjugalis integritate; quae separatio

(1) Caeterùm medici dissuadent unius ejusdemque lecti perenne consortium, utpote valetudini nocivum, ac passionis nimium incentivum.

(2) Divortium dissolvens ipsum foedus nuptiale dicitur divortium quoad vinculum seu divortium stricte dictum, plenum, perfectum, dum separatio tori et cohabitationis dicitur divortium latè dictum, imperfectum. Cf. infrà, n. 309.

(3) Illam praxim catholicam exhibent Protestantes uti novitatem moralitati contrariam.

(4) Adulterium proclamant unicam esse causam divortii.

aliunde nonnunquam necessaria evadit vel saltem licita. Et haec quidem solutio, quantumvis dura nonnunquam videatur, nedum est moralitati contraria, uti contendunt Protestantes, hanc sola salvat, cum praecisè sartum tectumque servet indissolubilitatis principium, in quo niti videbimus moralitatis ac vitae socialis incolumitatem.

254. — Quod spectat *alterum* punctum, Ecclesiam scil. alias praeter fornicationis crimen admittere *causas separationis,* notatim (electionem perfectioris vitae vel) haeresim aut provocationem ad peccatum, id non contradicit sententiae evangelicae: uti eruetur ex interpretatione danda sub n. 363 (1).

B. Causae separationis.

1° *Adulterium.*

255. — a/ Quod *in adulterio* habeatur causa separationis, id expressis verbis urget can. 1129; idque suadet jus naturale, cum directe contradicat fidei conjugali.

b/ Requiritur adulterium *α/ consummatum.* Unde non sufficiunt actus non consummati quivis, quantumvis turpes, qualis actus censetur etiam copula attentata, ante seminationem abrupta; ex alia parte, sufficit actus completus etiam sodomiticus et bestialis, vel et onanisticus: licet enim per adulterium directe intendatur normalis copula cum tertia persona instituta, huic tamen hic aequiparanda censetur congressus sodomiticus aut onanisticus, vel bestialitas consummata, cum in hisce habeatur divisio carnis in aliam carnem, adeoque fides conjugalis violetur non minus injuriosè quam in stricte dicto adulterio; non sufficeret autem sodomiticus congressus, etiam violenter peractus, cum propria uxore.

β/ formale, ita ut non sufficiat adulterium merè materiale, putà si vir fuerit deceptus, vel bona fide ad mulierem accesserit non suam, neque sufficiat adulterium coactum, puta si uxor fuerit oppressa; debet autem esse adulterium formale, quia separatio conceditur contra delinquentem in poenam.

γ/ compartis adulteriò *non compensatum:* haec scilicet exceptio, quae sponte intelligitur, cum paria crimina compensatione mutua deleantur, in antiquo jure, c. 4, X, IV, 19 et c. 7, X, V, 16, jam inserta, explicitè admittitur in canone 1129, § 1 (2).

δ/ non condonatum, quia compars, delictum expressè vel tacitè condonando, censetur juri suo adulterum dimittendi renuntiasse; tacitè autem condonat, alteram partem, quam novit ream, sponte admittendo ad usum matrimonii (3).

---

(1) *Protestantibus* etiam opponi potest: a/ ipsos in jure suo aequivalenter admisisse separationem a toro et cohabitatione, cum diu viguerit statutum a Luthero vindicatum (postea relaxatum), novas nuptias prohibens parti adulterae, quousque vixerit pars innocens; b/ ipsos admittere plures causas divortii a vinculo, praeter causam adulterii, non obstante textu S. Matthaei, quatenus imprimis inter causas adnumeraverint malitiosam desertionem, casum Apostoli extendendo ad matrimonia christiana, et deinceps successive alias causas, pro variis locis, introduxerint.

(2) Idem valet, juxta can. 1129, § 1, de casu quo altera pars in crimen consenserit aut eidem causam dederit, puta directe ad adulterium incitando vel uxorem prostituendam tradendo.

(3) Ita can. 1129, § 1 et § 2, ubi additur condonationem *praesumi,* « nisi sex intra menses conjugem adulterum expulerit vel dereliquerit, aut legitimam accusationem fecerit ».

256. — 2° *Apostasia* vel haeresis, matrimonio superveniens. Can. 1131, § 1.

257. — 3° *Periculum grave pro anima* vel *corpore*. Can. 1131, § 1.

Periculum obtinet *pro anima*, si una pars ab altera provocatur ad peccatum, nec efficaciter provocationi illi sese substrahere potest aliter quam per separationem, uti facilè obtinebit in casu quo vir non vult abstinere a copula cum palliolo; item in casu supervenientis impotentiae, quotiescumque per solam separationem tecti vitari potest proximum incontinentiae periculum.

Grave periculum *pro corpore* potest provenire ex saevitiis aut gravibus minis mortis, vel ex insania aut contagione morbi: cui ultimo periculo si efficaciter occurri potest per separationem a solo toro, non est abrumpenda cohabitatio (1).

4° *Educatio acatholica prolis* a comparte procurata. Can. 1131, § 1.

5° *Vita criminosa et ignominiosa*, a comparte ducta. *Ibidem.*

258. — *Nota* 1. Causae propositae non proponuntur taxative, sed exemplative potius, cum, in can. 1131, § 1, post factam enumerationem addatur: « haec aliaque id genus... ».

2. *Sub nova disciplina Codicis*, vix locus adhuc est separationi intuitu vitae perfectioris, intuitu scil. ingrediendae religionis vel suscipiendi ordinis sacri. Statuitur enim, in can. 542, invalide ad novitiatum admitti, adeoque, attento can. 572, § 1, num. 3, invalide profiteri conjugem, durante matrimonio; in canone autem 987, inter simpliciter impeditos ab ordine, enumerantur (n. 2) viri uxorem habentes. Potest tamen a S. Sede obtineri, in casu exceptionali, dispensatio apostolica (de qua can. 132, § 3) ad majorum ordinum susceptionem necnon ad professionem sollemnem; sed dispensatio non concedetur nisi sub conditione et cum cautela efficaciter excludente omne maritale consortium (2).

259. — 3. Posita causa separationis, pars innocens *per se* (3) *potest*, salva cautela sub n. 260 ss. indicanda, recedere a comparte eamve dimittere; passim autem *non debet*, nisi in casu exceptionali quo compartis consortium, pro ipsa vel prolibus, proximo esset periculo perversionis, aut scandalum pareret.

4. *Adulterium* est causa separationis *de se perpetua*, ita ut nulla unquam obligatione teneatur pars innocens derelictam compartem, etiam emendatam, reassumere (4). Aliae causae sunt *de se temporaneae*, et, si cessant, puta si pars in haeresim lapsa convertatur, vel si provocans ad peccatum resipiscat, restauranda est vitae communio (5).

(1) Periculo corporali aequiparari posset grave admodum detrimentum uni parti imminens in bonis fortunae, ob nimiam compartis prodigalitatem; sed hîc passim satis erit recurrere ad separationem bonorum, de qua Cod. civ., art. 1443.

(2) Cf. suprà, n. 230. — Quodsi conjugatus « sine dispensatione apostolica ordines majores, licet bona fide, suscepit, ab eorumdem ordinum exercitio prohibetur ». Can. 132, § 3.

(3) *Per accidens* nonnunquam potest conjux innoxius, saltem secluso adulterii casu, ad non utendum jure suo obligari *ex charitate*, sive erga compartem resipiscentem, sive erga proles, puta ne in paupertatem redigantur vel notam infamiae incurrant; imo, etiam ubi deest charitatis obligatio, plerumque praestat (ac in hunc sensum prudenter, et omnibus rite perpensis, est adlaborandum a parocho et confessario) ut ad separationem non deveniatur, cum tot ac tanta mala soleant exinde oriri, tum pro conjugibus, tum pro prolibus et integra utriusque conjugis cognatione.

(4) Can. 1129, § 1 et can. 1130, ubi additur partem adulteram *posse* rursus admitti aut revocari, nisi ex compartis innocentis consensu statum matrimonio contrarium susceperit.

(5) Excipe casum quo separatio ab Ordinario pronuntiata fuerit ad certum incertumve tempus: tunc « conjux innocens ad id non obligatur, nisi ex decreto Ordinarii vel exacto tempore ». Can. 1131, § 2.

C. **Cautela.**

260. — *Cautela* spectat *interventum auctoritatis ecclesiasticae.* Nimirum

1° *Ex jure communi:*

Regula est conjuges *non posse* instituere separationem tecti privata auctoritate et *absque Ordinarii interventu.* Can. 1131, § 1.

Ratio est quia negotium separationis spectat forum externum adeoque tractandum est a judice fori externi, qui est Ordinarius.

Excipitur a/ casus *adulterii.* Canon enim 1129, § 1, simpliciter affirmat adulterium comparti conferre jus solvendi vitae communionem, quin exigat interventum Ordinarii, dum can. 1131, § 1, causas alias separationis determinat, addendo eas discessum legimitare « auctoritate Ordinarii loci », extra casum urgentem. Supponitur autem adulterium esse certum et etiam, ut exigentiis fori externi fiat satis, publicum.

b/ Extra casum adulterii: *urgens necessitas,* supposita certa praesentia alius (praeter adulterium) causae legitimae separationis. Can. 1131, § 1, in fine.

Salva igitur hac duplici exceptione, recurrendum est *ad Ordinarium,* qui declaret vel judicet locum esse separationi: quotiescumque scil., extra casum urgentem, alia praeter adulterium causa invocatur, vel quando adulterium incertum est vel occultum. Imo practicè loquendo *praestat* ad separationem definitivam non procedere nisi praevio judicio Ecclesiae, etiam ubi adulterium certum videtur et publicum, eo vel magis quod facilè locus est errori ac exaggerationi.

261. — 2° *Ex jure dioecesano Brugensi:*

Secluso urgentis necessitatis casu, nunquam licet conjugibus separationem a toro et a cohabitatione instituere, *inconsulto parocho* ».

Nempe, seposito casu urgentis periculi, in quo sane licita est privata separatio provisoria, semper *consulendus est parochus,* antequam a conjuge instituatur separatio a toro et a cohabitatione, dimissa vel derelicta comparte, *etiamsi publicè constet de adulterio.*

Parochi autem est causam instruere, non vero judicialiter dirimere: judicium pertinet ad *Ordinarium,* judicem scil. fori externi, ad quem, *extra casum adulterii certi ac notorii,* res est deferenda, ea tamen lege ut *decani,* sic disponente Episcopo, possint permittere *provisoriè,* « pro fidelibus sui districtus, separationem a toro et cohabitatione, cum relatione ad Ordinarium, *si intra duos menses* non fuerint reconciliati ».

262. — Quibus attentis, en *normam* in praxi servandam:

a/ Conjuges, si putant sibi praesto esse causam separationis instituendae, debent, in omni casu non urgente, *adire parochum,* eique negotium exponere; ac in hunc sensum sunt monendi a confessario.

b/ Parochus causam instruet; et, si reperit adesse causam adulterii certi ac

notorii, declarabit separationem posse institui, absque ullo recursu. Contrà, si alia invocatur causa, debet rem deferre coram Episcopo vel decano, nec potest separationem a toro et cohabitatione permittere, nisi praevie obtenta licentia ab Episcopo, vel provisoriè a decano: ad hunc recurratur tunc praesertim quando brevis praevidetur separatio, vel tempus deest Episcopum adeundi.

c/ Si Episcopus separationem concessit *perpetuam,* sufficit licentia semel obtenta; si vero *ad tempus* est concessa, v. gr. ad annum, vel ad sex menses, tempestive est renovanda. Ad hoc habeant parochi elenchum conjugatorum, qui in parochia, cum licentia Episcopi, ad tempus separati vivunt, eumdemque elenchum tempore debito ad Ordinarium remittant, pro licentia, si opportunum judicetur, confirmanda et proroganda, sedulô notando utrum ipsorum conditio respectiva mutationem subierit vel non (1).

d/ Si contingat conjugem propria auctoritate separationem jam instituisse, ac cohabitationem reinstaurare renuere, debet *parochus,* salva exceptione facta, ipsius statum coram Episcopo vel, si brevi desinitura speratur separatio, coram decano exponere, ejusque decisionem exspectare; *confessarius* autem eosdem absolvere non potest nisi eos praevie monuerit (2) de obligatione adeundi parochum, cui extra-sacramentaliter vitae conditionem exponant, eosque paratos repererit injunctam obligationem exequendi.

Nota. Parochus cui competit causam instruere intelligitur parochus *proprius* conjugum seu utriusque conjugis, i. e. parochus domicilii vel quasi domicilii conjugalis, si agitur de separatione *instituenda;* si agitur de separatione *jam instituta,* intelligitur parochus proprius partis quae separationem peregit, si forte domicilium vel quasi-domicilium elegerit extra parochiam conjugalis habitationis.

263. — *Scholion* 1^m^. Casus conjugis derelicti dicto statuto dioecesano non comprehenditur, adeoque ex principiis generalibus est solvendus.

Non deberet proinde parochus adiri, sicut nec Ordinarius, quando conjux, qui compartem dereliquit, reus est adulterii certi ac notorii. *Extra* vero *hunc casum,* deferri deberet negotium ad Ordinarium et ab eo obtineri sententia separationis, idque etiam in casu notae *malitiosae* desertionis. Quod alterum eruitur ex collatione cum canone 93 solutionis datae ad dubium I, a *Comm. Pont. pro interpret. Codicis* diei 14 Julii 1922 (A. A. S., XIV, p. 526): inde apparet uxorem malitiosè desertam non censeri legitimè separatam « nisi a judice ecclesiastico obtinuerit separationem ».

264. — *Scholion* 2^m^. *Absentia* a domo conjugali *regulariter* non importat separationem a cohabitatione, et potest ab uno conjuge, de consensu alterius, institui *absque ullo auctoritatis interventu;* imo potest abesse *vir,* rationabili de causa, ad breve tempus, absque uxoris consensu, puta officii aut commercii gratia.

Potest tamen absentia veram separationem inducere a cohabitatione, puta quando alterutra pars in dissitam regionem abire intendit non reversura, comparte eam sequi detrectante; quo casu normae descriptae forent observandae circa necessitatem causae canonicae necnon recursus habendi ad parochum et ad Ordinarium: conjux scilicet recedens esset tractandus tanquam separationem instituens, altera

(1) Attendant etiam hospitiorum rectores utrum, inter senes hospitio receptos, fortè non dentur quorum uxor in alio quodam instituto seorsim degat: sunt tractandi hujusmodi tanquam conjuges a cohabitatione separati, et de eorum conditione referendum est ad Ordinarium.

(2) « Seponitur casus bonae fidei, quo praevidetur futurum ut poenitens monitys nollet acquiescere, et aliunde absit scandalum ». *Collat Brug.,* t. I, p. 634.

autem pars esset habenda tamquam derelicta, eaque culpabilis vel inculpabilis, prouti, juxta dicta sub n. 249, compartem sequi debeat necne.

265. — *Scholion* 3^m. Juxta canonem 1132, « instituta separatione, filii educandi sunt penes conjugem innocentem, et, si alter conjugum sit acatholicus, penes conjugem catholicum, nisi, in utroque casu, Ordinarius pro ipsorum filiorum bono, salva semper eorumdem catholica educatione, aliud decreverit ».

II. Separatio a toro.

267. — Separatio a solo toro *per se* fieri *potest*, praeterquam in casibus in quibus institui licet divortium a toro et cohabitatione, quotiescumque in hoc mutuò conveniunt conjuges, vel etiam, invita comparte, quotiescumque alterutra pars jus habet denegandi debitum juxta limites suprà delineatos; separatio autem illa potest institui *privata auctoritate*, cum consortium lecti non pertineat ad forum externum.

Ubi autem conjux potest tori separationem instituere, ad id *non tenetur*, nisi casu quo usus matrimonii utrique conjugi factus est illicitus, v. gr. ratione supervenientis impotentiae; imo, salva memorata exceptione, saepe praestat ad dictam separationem non procedere ob varia incommoda vitanda, ac fieri etiam potest ut ab illa separatione instituenda prohibeat *charitatis* praeceptum, putà ad incontinentiae periculum vitandum in comparte (1).

Scholion. Legislatio civilis.

268. — Quod spectat *separationem* a toro et cohabitatione, quam vocat « séparation de corps », ita disponit art. 306: « *Dans les cas où il y a lieu à la demande en divorce* pour cause déterminée, *il sera libre aux époux de former demande en séparation de corps* » (2).

Articulus 3us. **De mutuo amore et adjutorio.**

269. — *Ex primario fine* matrimonii eruendum vidimus quod vinculum conjugale importat, pro conjugibus, jus et obligationem ad debitum conjugale, ad educationem prolis conceptae, necnon ad consortium tecti ac tori.

Porro non intelligitur adeo intima ac individua vitae consuetudo, quae exinde inter conjuges inducitur, quatenus sibi invicem ad exclusionem alterius personae adhaereant, diu noctuque sub eodem tecto viventes, eodem toro utentes, ac communi conatu et consorti industria ejusdem prolis educationi adlaborantes, non intelligitur, inquam, nec, teste experientia, firma consistet illa vitae consuetudo absque intima plane unione animorum, per constantem *amorem* solidata, absque mutuo etiam adjutorio ad invicem praestando in variis vitae domesticae necessitatibus.

---

(1) Ad separationem mutuo conjugum consensu instituendam non est procedendum nisi remoto omni penes utramque partem incontinentiae periculo; qua supposita periculi remotione, hujusmodi separato tori, intuitu continentis vitae degendae, laudanda est et a confessario prudenter promovenda.

(2) Requiritur proinde a/ causa determinata, ad normam art. 229 ss. (adulterium scil. vel excessus, vel saevitiae aut injuriae graves), et non sufficit consensus mutuus; b/ sententia judicis.

In dictam caeteroquin mutuam dilectionem *inclinat natura,* qua movente vir sponte sua rapitur in amorem mulieris, et vicissim; sub cujus amoris influxu quaerent sibi invicem subsidio esse et adjutorio.

Hunc etiam amorem fovet et *nutrit* ipsa maritalis *copula,* qua una caro efficiuntur nupti, illumque vehementer promovet et firmat proles ex mutua unione concepta, et quasi amoris fructus ac pignus existens.

Amor autem ille *sanctus* esse debet et *supernaturalis.*

270. — Profecto maritus, uti jam notavimus, *princeps est familiae,* et caput mulieris. Uxor debet esse subdita marito, cui competit regimen familiae, assumpto simul onere protegendi uxorem, eique de honesta sustentatione providendi; principatus autem viri optimè consistit cum amore mutuo, imo mutua dilectione temperatur: non est habenda uxor ut ancilla, sed ut dilecta socia, ut amica conciliatrix, omnibus vitae domesticae negotiis et arcanis miscenda.

271. — **Nota.** In *jure nostro civili,* juxta art. 212: « Les époux se doivent mutuellement fidélité, secours, assistance »; et juxta art. 213: « Le mari doit protection à sa femme, la femme obéissance à son mari » (1).

Articulus 4^s^. **De Cura et educatione prolium.**

272. — I. **Jus** et **obligatio** pro parentibus liberos educandi immediatè deducitur ex natura matrimonii ejusque fine primario generandi et *informandi* prolem, hoc attento quod proles non valeat propriis viribus consequi corporis et animae incrementum ac perfectionem.

Obligationem illam prolem educandi urget can. 1113: « Parentes gravissima obligatione tenentur prolis educationem tum religiosam et moralem, tum physicam et civilem pro viribus curandi, et etiam temporali eorum bono providendi » (2). Item Conc. Mechlin. quartum, decr. 88.

II. **Educatio** importat

A. Circa **corpus:**

273. — 1° Quod proles *concepta* ab omni nocumento servetur immunis, quodque curetur ut sana et valida in lucem edatur; quare matri praegnanti abstinendum est ab hujusmodi laboribus qui abortus periculum inducere, vel conceptae proli utcumque nocere sunt nati.

2° Quod proles *nata* etiam debitè sustentetur, ipsi praestitis alimentis et physicae educationis adminiculis, quae parentum conditioni et fortunae conveniunt, in hoc adhibita mutua utriusque parentis industria.

3° Quod parentes pro viribus provideant proli ut postea possit sibi victum et honestam sustentationem comparare, sive ope haereditatis ipsi relinquendae, sive ope artis manualis quam didicerit, sive ope instructionis quam acceperit.

---

(1) Vi principii, articulo 213 asserti, vir est princeps familiae, ipsique obnoxia est uxor et ab ipso protegenda: constituitur in statu quasi-minorennitatis respectu viri et quasi sub ejus tutela. Porro *uxoris subjectio* potissimum apparet in obligatione sequendi mariti domicilium (de qua suprà, n. 249), in participatione legali nominis et nationalitatis mariti (art. cod. civ. 12 et 19), et maximè in incapacitate juridica uxoris, quatenus, de regula generali, non queat actus juridicos valide exercere absque licentia viri (art. 215 ss.). Jam non existit jus correctionis corporalis olim vigens.

(2) Idem sancit lex nostra civilis, art. 203: « Les époux contractent ensemble, par le fait seul du mariage, l'obligation de nourrir, entretenir et élever leurs enfants ».

B. Circa **animam:**

274. — Debent parentes indefesso labore et communi industria promovere educationem prolis, tum intellectualem, tum moralem et religiosam, intellectum ornando ac voluntatem informando, in prolibus, ab ima infantia (1): ratione habita elevationis ad ordinem supernaturalem, respectu cujus prae caeteris procuranda est tempestiva susceptio baptismi. Cf. can. 1335 et 1372, § 2.

275. — **Nota** 1° Educationis opus *utrumque* parentem spectat, et ad utrumque pertinet jus et obligatio proles informandi, ita tamen ut, in moderanda educatione, sicuti in ordinanda integra societate domestica, primatum gerat maritus ac potiores habeat partes. Cf. suprà, n. 270.

2° Habent etiam parentes *naturales,* extra matrimonium liberos procreantes, jus et obligationem proles curandi et educandi ex illegitimo commercio natas, idque ratione paternitatis et maternitatis; sed parentes matrimonio juncti, vi ipsius vinculi matrimonialis, speciali titulo hujusmodi jus et obligationem contrahunt.

3° Subsunt excommunicationi latae sententiae Ordinario reservatae a/ catholici parentes vel parentum locum tenentes qui liberos in religione acatholica educandos vel instituendos tradunt; b/ qui scienter liberos suos acatholicis ministris baptizandos offerre praesumunt; c/ qui matrimonio uniuntur cum pacto explicito vel implicito ut omnis vel aliqua proles educetur extra catholicam Ecclesiam. Can. 2319, § 1, n. 2, 3 et 4. — Sunt etiam, attenta par. 2, suspecti de haeresi.

Scholion. Dispositiones juris nostri civilis.

276. — Suprà, n. 272, notavimus conjuges, ad normam art. 203, habere obligationem nutriendi ac educandi proles. Diversa autem ratione urget illa obligatio prouti agitur de prolibus legitimis vel illegitimis: quae etiam diversa ratione censentur pertinere ad familiam parentum. Nimirum

A. Proles **legitime natae** vel **legitimatae,** utpote quae pleno jure constituuntur membra familiae parentum necnon cognati cum parentum cognatis, jus obtinent ad educationem physicam et moralem a parentibus procurandam, ac haeredes constituuntur parentum horumque, intra limites assignatos, cognatorum.

B. Quoad proles **illegitime natas** et **non legitimatas** (2).

277. — *Praenota* 1. Proles *simpliciter naturales* a/ possunt *legaliter agnosci* a parentibus naturalibus vel ab alterutro eorum, idque sive per spontaneum actum ipsorum (a. 334), sive per sententiam judicis (a. 341c.), actione scil. coram judice inducta in recognitionem paternitatis vel maternitatis, vel utriusque: quae actio, determinatis in adjunctis, proli simpliciter naturali (ejusve locum tenenti) a lege conceditur (3); b/ ubi sponte non agnoscuntur nec ipsis conceditur actio in

(1) Lege, circa prolis educationem, titulum IX, in Sectione morali, *Conc. prov. Mechl. IV,* coll. decr. 56, ubi sapientissima monita inseruntur circa *initiationem* sic dictam *sexualem.*

(2) Quaenam sint, coram foro civili, proles legitime natae, quaenam illegitime natae, quaenam legitimatae, quaenam simpliciter naturales, quaenam adulterinae, dicetur infrà, sub n. 293 s.

(3) Quod spectat *paternitatem:* vi legis anni 1908, art. 340ª, « la recherche de la paternité est admise... 1/ s'il y a possession d'état d'enfant naturel dans les conditions prévues par l'article 321; 2/ si, pendant la période légale de la conception, il y a eu enlèvement par violence, ruse ou menace, détention, séquestration arbitraires ou viol ».

Quoad maternitatem: « la recherche de la maternité est admise 1/ s'il y a possession d'état dans les conditions prévues par l'art. 312; 2/ si l'accouchement de la mère prétendue et l'identité du réclamant avec l'enfant dont elle s'est accouchée sont rendus vraisemblables par un commencement de preuve par écrit conforme aux dispositions de l'art. 324, ou par les énonciations de l'acte de naissance »; a. 341a.

recognitionem judiciariam, admitti possunt, supposita probata filiatione matris, ad urgendam actionem, uti vocant, *alimentariam*, erga virum scil. qui « a eu des relations avec sa mère, pendant la période légale de la conception », i. e. inter 300^{m} et 180^{m} diem ante nativitatem, modò illae relationes probentur ad normam legis (1).

2. Proles *adulterinae* et *incestuosae* non possunt legaliter agnosci, neque spontaneo parentum actu (a. 335), neque per sententiam judicis, ipsis ad hoc denegata omni actione judiciaria (a. 342a); nec possunt etiam actionem alimentariam inducere (*ibidem*).

Jamvero, hisce praenotatis,

1° Proles *simpliciter naturales*,

278. — a/ *legaliter agnitae*, coram lege reputantur cognatae respectu unius vel utriusque parentis a quo fuerunt legaliter agnitae, non autem, salvis restrictionibus, de quibus in art. 161 s. (quod spectat prohibitiones matrimoniales) et 766 (quod spectat successionem), respectu cognatorum parentum; de caetero patris vel respective matris nomen deferunt, paternae auctoritati subsunt, ac mutua cum patre et matre intercedit successibilitas, ea tamen lege ut intra strictos limites coarctetur, utque dictae proles non sint haeredes sensu legali sed successores irregulares (a. 756 ss. et 908). Recognitionis effectus retrotrahuntur ad diem nativitatis prolis recognitae.

b/ *non legaliter agnitae:*

α/ proles quibus, vi art. 340b, concessa est a judice annua alimentaria (pension alimentaire), non possunt titulum filii exquirere, sed *jus* habent ad « une pension annuelle pour leur entretien et leur éducation jusqu'à l'âge de 18 ans accomplis »; *possunt* etiam, juxta jus commune, accipere liberalitates a parentibus (2).

β/ reliquae proles reputantur, coram nostro foro civili, tamquam merè extraneae respectu parentum, si fortè cognoscantur, nec jus legale habent ab eis quidquid exigendi. Attamen nihil impedit quominus ipsis applicentur dispositiones juris communis, eisque in specie a parentibus donationes fiant inter vivos vel post mortem.

2° *Proles adulterinae* et *incestuosae*, de quarum filiatione accidentaliter constat, possunt a parentibus, vi art. 762, exigere *alimenta;* sed, attenta simul dispositione art. 908 (ipsis applicabili), non possunt quid ultrà accipere, nequidem per modum liberalitatis, adeo ut, in odium adulterii et incestus, priventur beneficio juris communis (3).

---

(1) Loi du 6 Avril 1908, a. 340b, ubi additur: « La *preuve* de ces relations ne peut résulter que de l'une des circonstances suivantes: 1/ de leur aveu dans les actes ou les écrits émanés du défendeur; 2/ de leur caractère habituel et notoire; 3/ de l'attentat à la pudeur, consommé sans violence sur la personne d'une fille de moins de 16 ans accomplis; 4/ de la séduction de la mère par promesse de mariage, manœuvres frauduleuses ou abus d'autorité ».

(2) Ipsis applicantur dispositiones legales circa impedimenta matrimonii.

(3) Hisce prolibus applicantur dispositiones circa prohibitiones matrimoniales.

Caput II

DE EFFECTIBUS VINCULI CONJUGALIS.

279. — Praeter obligationes et jura, de quibus modò egimus, quae potius constituunt ipsum vinculum conjugale, dantur effectus juridici ad ipsum consequentes. Hîc etiam spectamus matrimonium abstractione facta a ratione sacramenti (1).

Primus effectus est **constitutio familiae distinctae,** quatenus vir et mulier nubendo quasi excardinantur e propria familia, et novam independentem ac in se consistentem familiam creant, cum intima et reciproca relatione conjugum ad invicem et cum prolibus, cujus familiae principatum gerit maritus. Unde in *Gen.* II, 24, dicitur: « relinquet homo patrem et matrem et adhaerebit uxori suae ».

Secundus effectus est in **participatione uxoris in statu mariti,** quatenus scil., ad normam can. 1112, « nisi jure speciali aliud cautum sit, uxor, circa canonicos effectus, particeps efficitur status mariti ». Est hic effectus a jure inductus, qui quidem conformis est naturae vinculi conjugalis, ipsum tamen non essentialiter ingreditur.

Vi dictae status mariti participationis, uxor particeps efficitur, coram foro ecclesiastico, nominis, dignitatis et privilegiorum mariti; sequitur domicilium mariti (quousque non est legitime ab eo separata) — ita can. 93, § 1 (2); « pro uxore attenditur sepulcrum viri », nisi ipsa aliud elegerit (can. 1229, § 2, coll. can. 1223). Uxori etiam « integrum est... ad ritum viri, in matrimonio ineundo vel durante matrimonio, transire ». Can. 98, § 4.

280. — *Tertius effectus,* postea latius evolvendus, est specialis **propinquitas** exsurgens inter conjugem et compartis cognatos, quatenus nempe a/ ex matrimonio valido rato, etiam non consummato, contrahitur *affinitas,* matrimonium dirimens, cum compartis consanguineis in linea recta, et, in linea collaterali, usque ad secundum inclusivè gradum; b/ ex matrimonio invalido oritur *publica honestas,* matrimonium dirimens, inter unum conjugem et consanguineos compartis in 1° et 2° gradu lineae rectae.

(1) Codex, in capite IX, inscripto de matrimonii effectibus, considerat matrimonium in fieri, seu ipsum contractum matrimonialem, non autem, uti hîc, matrimonium in facto esse, seu vinculum conjugale. Unde meritò inter effectus recenset vinculum conjugale (can. 1110), adeoque et jura ac obligationes quibus constat dictum vinculum (can. 1111 et 1113). Etiam gratiam numerat uti effectum, quia considerat contractum matrimonialem, etiam in quantum est sacramentum.

(2) Juxta can. 93, § 2, potest uxor non separata acquirere quasi-domicilium proprium; et, post legitimam separationem, etiam proprium domicilium. Cf. suprà, n. 46.

Inducitur etiam inter proles et utriusque parentis consanguineos, usque ad tertium gradum, vinculum et impedimentum consanguinitatis: quod vinculum et impedimentum diversae indolis est ac vinculum et impedimentum consanguinitatis extra matrimonium contractum, licet, in jure canonico, eosdem effectus legales producat. Cf. suprà, n. 276 ss.

Quartus effectus est **legitimitas prolium.**

281. — Circa hunc effectum exponenda occurrit *disciplina canonica*, ostendendo quomodo coram ea matrimonium sit *fons legitimitatis*, et in specie quomodo 1° *legitimas reddit* proles ex eo conceptas seu natas; 2° quomodo ac quousque *legitimare* valet proles jam illegitimè natas. Nimirum

PROPOSITIO PRIMA. **Legitimi** (quos alii vocant *legitimos et naturales*) *sunt, coram foro ecclesiastico, « filii concepti aut nati ex matrimonio valido vel putativo, nisi parentibus, ob sollemnem professionem vel susceptum ordinem sacrum, prohibitus tempore conceptionis fuerit usus matrimonii antea contracti »*. Ita can. 1114.

Explicatio.

282. — 1° *Norma* est legitimos esse filios qui *concepti* sunt aut *nati ex matrimonio*, eoque *valido* vel *putativo*.

Dicitur a/ « *concepti* aut *nati ex matrimonio* », i. e. procreati ex copula conjugali, habita scil. inter virum et mulierem matrimonio junctos. Juxta canonem autem 1115, § 2, praesumitur proles ex copula conjugali procreata, si mater erat, tempore legali conceptionis, matrimonio juncta, quatenus scil., momento nativitatis, matrimonium erat saltem a sex mensibus celebratum, nec erat a decem mensibus dissolutum, sive quoad vinculum (puta per mortem viri) sive quoad cohabitationem: eo ipso nimirum praesumitur proles procreata ex copula habita a matre cum marito suo, ad normam can. 1115, § 1, juxta quem « is pater est quem justae nuptiae demonstrant » (1).

Nota non sufficere, uti in foro civili (n. 293), quod matrimonium existat momento nativitatis, praesumendo maritum esse patrem prolis et retrotrahendo matrimonium, per fictionem juris, usque ad momentum conceptionis; debet matrimonium exstitisse tempore legali conceptionis.

(1) Dictum est: *praesumitur* prolem esse procreatam ex copula conjugali, a matre scil. habita cum marito; est autem praesumptio, non juris et de jure, sed juris tantùm, quae nempe admittit probationem in contrarium, sed solam probationem evidentibus argumentis nitentem, signanter si constat de absentia mariti inter 300^{m} et 180^{m} diem ante nativitatem. Pro praxi igitur, quando baptizanda offertur proles nata ex matre, tempore legali conceptionis, conjugata, inscribatur in registro baptismali more solito, ad instar prolis legitimae, etiamsi eam adulterinam declaret maritus vel et ipsa mater, solo excepto casu praefatae absentiae vel impotentiae certo cognitae; absentiae autem, ubi est locus, mentionem faciet in registro parochus, testans se baptizasse prolem N., natam ex N. uxore legitima N., absentis inter 300^{m} et 180^{m} ante nativitatem diem.

Dicitur b/ « ex matrimonio *valido* vel *putativo* ».

283. — Quod ad legitimitatem prolis *sufficiat* matrimonium *putativum* (cf. suprà, n. 158), id expressis verbis enuntiatur in canone 1114 (1). Notetur autem prolem legitimè natam ex matrimonio putativo servare suam legitimitatem, etiam ubi postea liquet matrimonium fuisse nulliter contractum.

284. — 2° *Exceptio* ad normam inducitur, legitimitatem recusans proli conceptae vel natae ex matrimonio, quotiescumque parentibus, ob sollemnem professionem religiosam vel susceptionem ordinis sacri, prohibitus fuerit, tempore conceptionis, usus matrimonii antea contracti (2): tempore conceptionis, i. e. inter 300^{m} et 180^{m} diem ante nativitatem (3).

285. — **Nota** 1. **Illegitimi,** seu *illegitimè nati* (bastaards), quemadmodum ex modò data notione logicè sequitur, sunt illi qui *non sunt procreati ex matrimonio,* valido vel putativo, ad normam dictorum sub n. 281 ss., vel qui nati quidem sunt ex matrimonio, sed ex parentibus quibus, ob sollemnem professionem religiosam vel ob susceptum ordinem, prohibitus fuerit, tempore conceptionis, usus matrimonii antea contracti. Sunt autem vel

a/ *naturales,* nempe qui extra matrimonium procreati sunt a parentibus qui habiles exstiterint ad matrimonium inter se *contrahendum* tempore conceptionis vel praegnationis vel nativitatis;

vel b/ *spurii,* qui nati sunt ex parentibus qui inhabiles fuerint ad matrimonium contrahendum toto tempore quod a conceptione currit usque ad nativitatem, propter existentiam impedimenti *dirimentis.*

Inter *spurios* autem alii sunt *adulterini,* « qui videlicet ex adulterio gignuntur...; alii *sacrilegi,* qui scil. ex religioso aut moniali vel clerico in sacris constituto generantur (4); alii *incestuosi,* nati nempe ex parentibus affinitate vel consanguinitate collaterali conjunctis; alii *nefarii,* et sunt illi qui ex patre et filia aliorumve ascendentium et descendentium copula procreantur » (5).

286. — 2. Legitimitas, *in foro ecclesiastico,* importat habilitatem ad licitam tonsurae et ordinum susceptionem, necnon ad beneficia ecclesiastica et praelaturas. Illegitimi autem sunt ad haec inhabiles, seu irregulares existunt, sive illegitimitas sit publica sive occulta (can. 984, n. 1, coll. infrà, n. 291); quod vero spectat impedimenta matrimonii, eodem modo tractantur ac legitimi.

PROPOSITIO SECUNDA. *Proles illegitimae sed naturales* **legitimantur** *per subsequens matrimonium, inter ipsarum parentes contractum.*

287. — Propositionem enuntiat ipse tenor can. 1116: « Per subse-

(1) Jam idem etiam eruebatur ex c. 2, X, IV, 17, necnon ex c. 8, 11 et 14 ejusdem tituli.
(2) Attentis dictis suprà, n. 258 et n. 230, et canonibus ibidem invocatis, parum in praxi attendenda est illa exceptio.
(3) Hanc exceptionem jam continebant c. 1 et 14, X, I, 17.
(4) Uti modò monuimus, *sacrilegi* censentur non tantum filii ex descriptis personis, extra matrimonium concepti, sed etiam illi qui sunt concepti ex parentibus, legitimo matrimonio junctis, postquam eorum alteruter, votum emiserat sollemne aut ordines susceperat.
(5) REIFFENSTUEL, in tit. XVII, n. 28.

quens parentum matrimonium, sive verum sive putativum, sive noviter contractum sive convalidatum, etiam non consummatum, legitima efficitur proles, dummodo parentes habiles exstiterint ad matrimonium inter se contrahendum tempore conceptionis, vel praegnationis, vel nativitatis », i. e. dummodò proles non sit spuria. Idem jam inserebatur principium in c. 6, X, IV, 17 Alexandri III: « *Tanta est vis matrimonii ut qui antea sunt geniti, post contractum matrimonium, legitimi habeantur* », quatenus contractus matrimonii subsequens, *fictione juris, retrotrahitur* ad tempus, quo proles nata aut concepta est (1).

Explicatio.

288. — Dicitur 1° proles *naturales:* quia erga spurios hoc privilegio non gaudet matrimonium subsequens; quod aperte constat ex relato can. 1116, parentum habilitatem requirente ad matrimonium; ex quo eodem canone expresse statuitur dictum subsequentis matrimonii privilegium suffragari *omnibus* prolibus quae, juxta datam notionem, veniunt nomine prolium *naturalium* (2): non tantum illis scil. quae conceptae sunt tempore quo parentes nullo inter se afficiebantur impedimento dirimente, sed etiam illis quarum parentes inhabiles quidem erant ad matrimonium, conceptionis momento, habiles vero sunt effecti *ante nativitatem* (3).

289. — Dicitur 2° *per subsequens matrimonium,* nempe per matrimonium, sive consummatum, sive non consummatum, quandocumque fuerit contractum, etiam in ipso mortis articulo, omissis licet, citra dispensationem, publicationibus antenuptialibus; sive matrimonium immediate sequatur, sive mediate (4), generationem prolis illegitime natae; sufficit etiam, uti expressis verbis enuntiat can. 1116, matrimonium *putativum* dumtaxat.

290. — Dicitur 3° per matrimonium *inter parentes prolis illegitimae*

(1) Ut juridica legitimationis explicatio, ex retrotractione matrimonii per fictionem juris, plenè valeat, deberet retrotractio fieri usque ad momentum legalis conceptionis, ac non sufficeret retrotractio usque ad nativitatem, siquidem, uti vidimus sub n. 282, legitimitas supponit legitimam conceptionem, ex copula conjugali. Atvero, in casu quo parentes non sunt habiles effecti ad matrimonium, nisi momento nativitatis aut saltem tempore conceptioni subsequente, non potest illa retrotractio matrimonii deduci usque ad monentum conceptionis.

(2) Acris viget *controversia* inter AA. circa proles *putative naturales,* et reipsa spurias, quae nempe procreatae sunt a parentibus impedimento ligatis, *alterutri parti bona fide ignoto;* et potius favendum videtur sententiae neganti hujusmodi liberos legitimari per subsequens matrimonium, saltem si agatur de prole putative naturali, sed reipsa *adulterina:* cui interpretationi magis adaptatur tenor can. 1116.

(3) Ita si impedimentum dirimens (etiam impedimentum liganinis), ex quo parentes ad nubendum erant inepti *tempore prolis conceptae,* per dispensationem contingit auferri *ante nativitatem,* naturalis nascetur proles et per subsequens matrimonium legitimari poterit.

(4) Proinde legitimaretur proles, si hujus pater non statim cum matre, sed cum alia prius contraheret, et deinceps, hac defuncta, matrimonium cum dicta matre iniret.

initum; dicitur nempe, in tenore can. 1116: « Per subsequens *parentum* matrimonium ».

Nimirum *ex una parte,* matrimonium, *inter parentes* prolis natae contractum, hanc prolem ipso jure legitimat, quin ullo opus sit consensu parentum vel ipsius prolis, quin etiam requiratur, quemadmodum id requiritur in jure nostro civili Belgico, ut parentes expresse agnoverint filium uti suum, sive ante matrimonium, sive in ipsa nuptiarum celebratione; ex *alia* vero *parte,* ad legitimationem nullatenus valet *matrimonium initum a matre cum alio viro* ac illo ex quo suscepit prolem legitimandam; unde, quotiescumque in foro externo juridice constat de filiatione prolis ex alieno patre, non potest haec proles qua legitima admitti nec inscribi a parocho, non obstantibus declarationibus matris ejusque sponsi, non obstante etiam decreto legitimationis in foro civili lato (1).

291. — **Nota.** 1. Proles *spuriae,* seu illegitimae non naturales, non legitimantur quidem per subsequens matrimonium sed possunt, positis ponendis et exceptis passim adulterinis ac sacrilegis (can. 1051), legitimari per *rescriptum Principis,* i. e. R. Pontificis, quatenus auctoritative legitimationis beneficium determinatae proli confert, uti fieri solet in dispensatione super impedimento dirimenti matrimonii. Cf. infrà, n. 786 et 849.

2. Quod autem *efficaciam* spectat *legitimationis* in foro *ecclesiastico:* si acquiritur *per subsequens matrimonium,* principium est, canone 1117 enuntiatum, quod filii sic legitimati « in omnibus aequiparantur legitimis, nisi aliud expresse cautum fuerit », adeo ut legitimatio sic acquisita censeatur, per fictionem juris, retrotrahi ad ipsam nativitatem (2). Si vero legitimatio est concessa *per rescriptum Pontificis,* potest quidem eadem amplitudine conferri (puta in sanatione in radice), sed de facto nonnunquam limitatur ad quosdam effectus.

3. *Inhabilitas* ex illegitimis natalibus exorta potest, saltem partim, auferri aliter quam per legitimationem: sive per medium a jure inductum, uti contingit pro *professione sollemni* (can. 984, n. 1), qua illegitimis, ablata irregularitate ex defectu, confertur habilitas ad ordines, exclusa praelatura; sive per viam *dispensationis,* in casu particulari habilitatem restituentis (can. 991, § 3).

292. — 4. *Ritus legitimationis* olim adhibebantur varii: a/ proles legitimandae ponebantur, momento benedictionis nuptialis, sub pallio extenso super parentibus naturalibus in matrimonium conjungendis: quo ritu symbolicè significabatur proles illas esse habendas quasi natas ex matrimonio, quae significatio eo magis apparet in sententia quae tenet per velamen repraesentari torum conjugalem, ita ut proles exhiberentur quasi ortum ducentes e thalamo conjugali; vel b/ proles legitimanda, momento celebrandi matrimonii, ponebatur *sub mantella matris* vel *patris:* quae

(1) Donec aliena probetur, *praesumitur* paternitas viri cui nubit mater, et spretis suspicionibus in contrarium, declarationi nupturientium libere factae fidem adhibebit parochus et legitimationem in registro matrimoniali inseret: quam inscriptionem peraget ad modum propositum in nota ad *Formulam 27*[m], ad calcem Tractatus, non omissa inscriptione legitimationis procuranda in libro baptismali prolis legitimatae, ad normam dicendorum infrà, sub fine n. 700.

(2) Cavetur, can. 232, § 2, n. 1, sic legitimatos esse arcendos a dignitate cardinalitia; in can. 331, § 1, n. 1, et can. 320, § 2, eos non esse idoneos ad episcopatum respective et praelaturam nullius.

caeremonia mutuata est ex ritu adoptionis Romanae; unde dicebantur *mantellati, mantelkinders;* vel c/ aliae etiam usurpari solebant, variis in regionibus, legitimationis caeremoniae: sub ipsa scil. matrimonii celebratione prolem conjungendo cum parentibus mediante cingulo, vel prolem ponendo super genibus vel in sinu matris; in aliis locis proles legitimandae sistebantur, sub caeremonia nuptiali, juxta parentes et ponebatur super illarum capite liber in quo sacerdos legebat benedictionis nuptialis formulam: unde vocabantur proles illae *Buchkinder.*

Scholion I. Legislatio civilis Belgica.

293. — *Coram legislatione civili Belgica:*

1° *legitima* seu *legitime nata* habetur proles:

a/ *concepta* tempore matrimonii; censetur autem tunc concepta si nata est post diem 180^{m} inde a contracto matrimonio et ante 300^{m} diem inde a conjugii dissolutione, sive matrimonium validum fuerit sive putativum. Art. 201 s.

Potest autem ab uxoris marito repudiari hujusmodi proles, ita ut illegitima evadat, si vel probatur filium *physica* necessitate ex alio viro esse conceptum, nempe si constat de absentia mariti ejusve physica incapacitate per tempus legale conceptionis (art. 312); vel si, in casu uxoris prolem occultantis, invocare potest vir impossibilitatem *moralem* paternitatis (art. 313).

b/ *nata* tempore matrimonii, licet ante matrimonium concepta, utpote nata ante diem 180^{m} inde a celebrato matrimonio; praesumitur namque ex marito concepta, juxta adagium juris, in jure ecclesiastico pariter admissum: « is pater est quem nuptiae demonstrant », et retrotrahitur, per fictionem juris matrimonium usque ad momentum conceptionis; potest autem repudiari a marito, et quidem per simplicem declarationem non-paternitatis, excepta tamen triplici hypothesi inserta in art. 314, nempe « α/ s'il a eu connaissance de la grossesse avant le mariage; β/ s'il a assisté à l'acte de naissance, et si cet acte est signé de lui, ou contient sa déclaration qu'il ne sait signer; γ/ si l'enfant n'est pas déclaré viable ».

2° Reliquae proles censentur *illegitimae,* seu *illegitime natae,* et quidem, pro diversa qualitate parentum, *simpliciter naturales,* si nempe parentes, tempore legali conceptionis, nulli impedimento dirimenti erant obnoxii, aut *incestuosae* vel *adulterinae:* natae scil. ex parentibus qui, tempore legali conceptionis, erant, intrà gradus prohibitos, cognati vel affines (1), absque dispensatione, vel quorum alteruter erat cum tertia persona matrimonio junctus. Cf. suprà, n. 277.

294. — 3° Filii *illegitime nati* sed *naturales* (exclusis adulterinis et incestuosis) (2) *legitimari* possunt « par le mariage subséquent de leurs père et mère, lorsque ceux-ci les auront également reconnus avant leur mariage, ou qu'ils les reconnaîtront dans l'acte même de célébration ». Ita art. 331 cod. civ. (3).

Circa quem articulum attende hujusmodi filios *non legitimari ipso facto matrimonii subsequentis,* vi ipsius juris dispositionis, uti in jure canonico, sed eos *posse* legitimari, accedente scil. libera parentum recognitione, sive ante matrimonium

(1) Attende quod, juxta legem 11 Febr. 1920, jam non habentur uti incestuosae proles natae « de relations hors mariage entre beaux-frères et belles sœurs, après le décès du conjoint qui produisait l'alliance ».

(2) Vi legis 8 Aprilis anni 1908, art. Cod. civ. 342b, illa exceptio inducta contra proles *incestuosas* non applicatur liberis, « nés de personnes parentes (ou alliées) entre lesquelles le mariage *pouvait* être autorisé par dispense », et ita practice abrogatur illa exceptio.

(3) Sola viget legitimatio per subsequens matrimonium; modus autem legitimandi *per rescriptum Principis* evanuit a legislatione civili nostra.

locum habuerit, sive in ipsa celebratione matrimonii obtineat (1). Ulterius, idque sedulò nota, requiritur, sicut in jure canonico, subsequens matrimonium *inter parentes naturales prolis legitimandae:* contra quod statutum saepe saepius agunt officiales civiles, quamcumque prolem, a nupturientibus ipso officiali non raro ad id cogente agnitam, inscribentes qua legitimam, etiam ubi constat eam alienam esse; caveat autem sacerdos, ne in hoc errantem officialem civilem sequatur pro inscribenda legitimatione in registro baptismorum et matrimoniorum.

Scholion II. Jus Romanum.

295. — In *jure Romano antiquo,* matrimonium non erat, sicuti in jure canonico et jure civili hodierno, *fons unicus legitimitatis;* poterat namque pater-familias filium vel nepotem, filium scil. sui filii-familias, ex matrimonio natum, rejicere et illi alium per adoptionem substituere (2).

Caput III

DE PROPRIETATIBUS VINCULI CONJUGALIS.

Articulus 1s. **De Unitate vinculi conjugalis.**

296. — **Praenotanda.** 1° Essentiales matrimonii proprietates sunt unitas et indissolubilitas. Can. 1013, § 2.

2° Unitati matrimonialis vinculi opponitur *polygamia* (pluralitas nuptiarum), quatenus vel unus vir habeat plures uxores, et tunc dicitur *polygynia,* seu polygamia stricte dicta, vel una mulier plures viros, et tunc dicitur *polyandria.*

Polygamia autem vel est *successiva,* vel *simultanea;* successiva polygamia dicitur potius bigamia (3), trigamia, tetragamia et ita porro.

297. — 3° In ordine ad hujus et sequentis quaestionis tractationem, recolenda sunt quaedam principia circa *jus naturale* et *dispensationem* in illo.

Nimirum distinguuntur praecepta juris naturalis *primaria et secundaria.* Contra *primaria* praecepta sunt illa quae vel ipsum finem ultimum directe excludunt, relationes destruendo Deum inter et homines, vel penitus pervertunt ordinem societatis ac bonum convictus humani. Contra *secundaria* vero principia sunt illa quae quidem ordinem statutum

---

(1) Sententia communior jurisperitorum admittit proles naturales legitimari per matrimonium *putativum.*

(2) « Le patermamilias pouvait exclure de sa *domus* ses enfants ou ses petits-enfants *ex nuptiis,* les dépouiller même de toute *agnatio;* d'autre côté, il pouvait introduire dans sa *domus* et au même titre, avec pleine *agnatio,* des enfants de provenance étrangère, par l'adoption ». Lefebvre, o. c.; p. 59.

(3) Bigami tamen etiam dicuntur duas uxores simultaneè habentes. Ita can. 2356. Quare opportune distinguuntur successive bigami a simultaneè bigamis.

non destruunt, sed ipsi nocent vel minus conveniunt in generalitate casuum. Prouti autem ordini nocent aut minus conveniunt, prohibentur a jure naturae vel ab eo dissuadentur dumtaxat.

Dicitur: *prohibentur,* si non tantùm minus conveniunt ordini, sed ipsi nocumentum afferunt. Equidem illa non nocent ordini nisi *in generalitate casuum,* ac possunt exceptionaliter et per accidens cum ordine componi; attamen, cum lex naturalis spectet ea quae sunt per se et generatim contingunt, manent tamen universim prohibita (1).

Porro a/ permittere aliquid quod est contra praecepta *primaria* juris naturalis, in nullius est potestate, nequidem ipsius Dei, generali saltem statuto (2): non potest enim Deus ordinem constitutum destruere.

298. — b/ Permittere aliquid quod est contra principia *secundaria,* etiam stricte prohibentia, id valet Deus (generali etiam statuto), non autem homo; ad Deum nimirum exclusive pertinet dispensare in lege a se constituta, et determinare casus in quibus per accidens derogationem admittit.

Deus autem id valet non modò *immediatè* per seipsum, sed etiam, saltem ubi agitur de obligationibus consequenter ad hominis factum inductis, *per mediam Ecclesiam* (3): ipsi scil. suam divinam potestatem communicando, quam exerceat Ecclesia non qua propriam et proprio nomine, sed qua potestatem *ministerialem* seu *instrumentalem,* nomine et auctoritate Dei.

299. — *Nota.* Attenta explicatione data, intelligitur quomodo, ex una parte, aliquid quod est contra jus naturae secundarium sit jure naturae prohibitum, et quomodo, ex alia parte, derogatio admittatur, quin jus naturale mutetur. Nimirum illud quod est contra jus naturae secundarium, a jure naturae non prohibetur absolute, sed

---

(1) Cf. S. Thomam, 1ª 2ªe, qu. CLIV, art. 2°, coll. *Contra Gent.,* l. III, c. 122.

(2) *Dicitur: saltem generali statuto:* quia docet S. Thomas, *Suppl.,* qu. LXVII, a. 2, quod « potest dispensatio esse divinitus etiam contra prima praecepta legis naturae...; tales autem dispensationes non fiunt communiter ad omnes sed ad aliquas singulares personas, sicut etiam in miraculis accidit ». Quam doctrinam egregie enucleat Billot, *De Ecclesiae sacramentis,* 1896, II, p. 368.

(3) Cf. Billot, o. c., II, p. 402 et seq., ubi apte distinguit inter duplicem quam Ecclesia exercet potestatem, et simul rationem reddit cur Ecclesia opportune acceperit quamdam auctoritatem in relaxandas nonnullas obligationes juris divini vel naturalis, illas nimirùm quae consequuntur factum ab homine ponendum: « Quaedam sunt obligationes impositae a Deo Auctore naturae vel gratiae per dispositionem legis *antevertentem omnem deliberationem humanae voluntatis,* quaedam vero aliae sunt quae non inducuntur nisi *consequenter ad ipsius hominis factum et determinationem,* sicut patet in voto, in juramento aliisque ejusmodi.

Est autem inter hos duos obligationis modos, quod ad rem praesentem attinet, evidens *differentia.* Etenim humana deliberatio nequit omnia circumspicere, nec praevidere omnes circumstantias in quibus contingere poterit ut minus opportuna sit vel congrua observatio ejus quod voto promittitur, vel juramento firmatur, vel contractu sancitur. Unde ad bonum christianae societatis expediebat ut in his, per Christi vicarios, dari posset quandoque, pro exigentia particularium adjunctorum, dispensatio; nec valet eadem ratio pro obligationibus quae a sola dispositione divinae voluntatis dependent, quia cum Dei providentia omnia circumspiciat et non habeat incertum eventum, necessitas medendi defectui praevisionis humanae nullo pacto hic applicatur ». Cf. S. Thomam, 2ª 2ªe, qu. LXXXVIII, art. 10, ad 2m.

salva dispensatione divina; unde, ex una parte, quousque dispensatio non intervenerit, urgetur juris naturalis prohibitio, et, ex alia parte, dispensatione divinitus interveniente, jam licitum evadit et legitimum, immoto permanente jure naturali.

PROPOSITIO PRIMA. *Polygamia successiva neque lege divina, neque lege ecclesiastica communi, fuit unquam damnata, licet fuerit minus probata.*

Explicatio et **probatio.**

300. — A. Quod spectat *prohibitionem* **juris divini,** nullum invocari potest fundamentum quo nitatur, et gratuitò fuit a quibusdam Orientalibus asserta.

B. Quod attinet **jus ecclesiasticum:**

301. — 1° Profectò, re in se et absolutè spectata, Ecclesia non praestitit favorem pluralitati nuptiarum, ac polygamiam successivam habuit uti *statum imperfectum*, casta viduitate minus honorabilem (1), quatenus nempe tum minus perfectè repraesentat unionem unius Christi cum una Ecclesia, tum passim intemperantiae defectum arguit; saepe etiam nocent iteratae nuptiae prolibus ex priori matrimonio natis necnon paci familiae.

Porro in dictae inperfectionis nota, maximè ob incontinentiae suspicionem, praecipua ratio reperitur cur quidam SS. Patres, signanter Orientales, adeo severè judicaverint secundas, et praesertim tertias ac quartas nuptias. Inde etiam explicatur quare poenitentia injungi solebat successivè bigamis, nec poterant sacerdotes assistere secundarum nuptiarum convivio; quare etiam non benedicebantur sollemniter sponsi successivè bigami; quare tandem bigami ab ordinibus suscipiendis sunt removendi (can. 984, n. 4).

302. — Attamen 2° nunquam *de jure communi* lata fuit *prohibitio stricte dicta* (2); quinimo non raro contigit Ecclesiam iteratas nuptias commendasse, non utique in se et absolute spectatas, sed in quantum remedium praebent ad vitandam incontinentiam (3).

Dictum est: « *de jure communi* » non exstitisse prohibitionem; quia non negamus, in quibusdam ecclesiis *particularibus*, notatim Orientalibus, excessivam severitatem fuisse admissam, uti novimus, inter alia, ex controversia de tetragamia Leonis Imperatoris (4).

Nota 1. Ad tramites can. 1142, supponitur quod, in transitu ad novas nuptias, servetur praescriptum can. 1069 § 2, quatenus scil. transitus ille non fiat « ante-

(1) Can. 1142, coll. decreto 55 Conc. Mechlin. quarti.

(2) Cf. S. PAULUM, *ep. 1ª ad Cor.*, VII, 39; *ep. ad Rom.*, VII, 2 et 3; *Conc. Florent.*, in decreto pro Armenis. Citari etiam possent varii SS. Patres, signanter S. Ambrosius (*De Viduis*, cap. 9), S. Hieronymus (ep. 48 *ad Pammachium*, n. 9), S. Augustinus (*De Bono viduae*, c. 12 et c. 15).

(3) Ita *Instr.* S. C. de P. F., 8 Sept. 1869, apud *Collectan.*, n. 1378, coll. n. 1377.

(4) Usque ad haec ultima tempora prohibebat legislatio civilis Russica, sub influxu Ecclesiae orthodoxae, quartas nuptias.

quam de prioris matrimonii nullitate aut solutione legitimè et certò constiterit ». Cf. infrà, n. 564.

2. Convenit ut alterum matrimonium non citius prioris matrimonii solutionem excipiat, ac praesertim vitetur periculum turbationis sanguinis; nulla tamen in jure canonico (1) datur dispositio juris communis (2), inducias imponens viduis, nec unquam exstitisse videtur.

PROPOSITIO SECUNDA. *Contra jus naturae est polygamia simultanea, ea lege ut polyandria opponatur praeceptis primariis, polygynia vero praeceptis contradicat secundariis dumtaxat.*

Explicatio et **probatio.**

303. — I. **Polyandria** simultanea est contra *primaria* praecepta juris naturae. *Ratio est* quia nata est polyandria destruere ipsam oeconomiam matrimonialem, adeoque ipsam rempublicam ac bonum convictus humani, utpote quae in matrimonio ac familia tanquam in fundamento nituntur. Et sane matrimonium sub regimine polyandrico funditus destrui, patet ex eo quod consecutio finis primarii matrimonii per se redditur impossibilis, cum ex hujusmodi unione procreari quidem possint proles, licet difficilius, sed de se *penitus impediatur earum educatio.* Ad debitam namque prolium informationem, uti suprà arguimus, per se requiritur opera et industria non matris tantùm, sed et patris; haec autem efficax cura et providentia patris practicè deficiet, siquidem in polyandrico consortio incertum erit quisnam pater existat susceptae sobolis (3). Unde primariis juris naturae praeceptis prohibitum est ac irritum matrimonium a muliere initum cum secundo simultaneè vel tertio viro.

304. — II. **Polygynia** simultanea est contra *praecepta* juris naturae *secundaria,* eaque *stricte prohibitiva,* non autem contra praecepta primaria.

Revera ex una parte *non destruit* matrimonium, nec adeo societatis ordinem ac bonum convictus humani; salvatur namque *finis primarius* matrimonii, cum nec procreatio nec etiam educatio exinde reddatur impossibilis, et ideo non contradicit praeceptis primariis. Ex alia autem parte, polygynia simultanea nata est *nocere* matrimonio *in generalitate casuum,* quippe in quibus non leve detrimentum affert educationi prolium: ex eo scil. quod, pacem turbando in familia ac mutuum conjugum

(1) Quod autem spectat *jus civile Belgicum,* prohibetur viduae matrimonium inire ante finem decimi mensis inde a morte mariti. Cf. infrà, n. 479.

(2) In statutis autem dioecesanis Brugensibus, ab Episcopo Caimo conditis, inserebatur dispositio sequens: « Non admittant pastores ad sponsalia *viduas,* nisi octo aut novem menses in viduitate fuerint elapsi, vel nisi ex testimonio obstetricis, viduam cognoscentis, aut aliunde ipsis constet viduam non esse gravidam ». Cf. *Statuta dioecesis Brugensis.* Brugis, 1765, tit. III, par. 33.

(3) S. THOMAS, in *Suppl.,* qu. LXV, art. 1, ad 8m.

solatium, admodum arduam reddit conjugum cohabitationem, quam ad debitam prolium educationem vidimus necessariam; unde eruitur polygyniam, *coram ipso jure naturae* et abstractione facta a positiva lege, *stricte prohiberi*, et non tantùm dissuaderi qua minus congruam, ac matrimonium contra dictam prohibitionem attentatum irritum esse ac nullum.

Strictam caeteroquin prohibitionem ex jure naturae clare docet C. S. O., in *Instruct.* 20 Junii 1866 (*Collectanea*, n. 1354), idque egregiè confirmat can. 1013, § 2, Codicis, ubi inter essentiales matrimonii proprietates enumerat unitatem; accedit autem auctoritas Bened. XIV, *De Syn. dioeces.*, l. XIII, c. 21, n. 9.

Nota 1. Polygyniam esse contra jus naturae *confirmatur* ex pari numero virorum et mulierum, quatenus per totum orbem generatim uterque sexus eumdem approximativè numerum habeat.

2. Ex dictis apparet prohibitionem polygyniae ex jure naturali esse prohibitionem *irritativam*, adeo ut viro uxorem habenti non tantum illicitum sit alteram sibi assumere, sed et etiam nullum et irritum foret matrimonium cum hac altera muliere attentandum. Id explicite docet citata Instructio C. S. O. anni 1866; caeterum inefficax foret mera prohibitio non irritativa. Quod idem valet de prohibitione mox vindicanda ex jure positivo divino.

PROPOSITIO TERTIA. *Jure positivo divino, probabilius saltem, ab initio prohibita fuit polygynia simultanea; in hac autem prohibitione juris divini, simul ac juris naturae secundarii, concessa est, in antiqua Lege, dispensatio, a Christo Domino universim sublata.*

Explicatio et probatio.

305. — I. Quod, *in primaeva matrimonii institutione*, Deus praeceperit monogamiam ac polygyniam prohibuerit, probabilius eruitur tum ex ipso facto creationis unius viri cum una femina, tum maximè ex verbis ab Adamo *ex divina inspiratione* prolatis: « *Quamobrem relinquet homo patrem suum et matrem, et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una* » (*Gen.*, II, 24), attenta horum verborum interpretatione, quam proponit *Innocentius III*, c. 8, X, IV, 19. Cf. etiam Concilium *Tridentinum*, Sess. XXIV, *De Sacram. matrimonii; Catech. Conc. Trid.*, P. II, c. VIII, par. 19, necnon responsum Nicolai M. *ad consulta Bulgarorum*, c. 51 (*Migne*, t. XIX, col. 999): « Duas tempore uno habere uxores *nec ipsa origo humanae conditionis admittit*, nec lex christianorum ulla permittit ».

Accedit ratio deducta ex significatione mystica, quatenus matrimonium, etiam non sacramentum, repraesentat unionem Christi cum Ecclesia: haec namque unio est *unius* Christi cum *una* Ecclesia.

306. — II. Quod, in Veteri Lege, *dispensatum sit* super dicta prohibitione juris divini ac naturalis secundarii, luculenter apparet 1° ex *Deuteron.*, c. XXI, v. 15-16, qui textus manifeste supponit polygyniae liceitatem; 2° ex *exemplo Patriarcharum* qui, absque S. Scripturae reprehensione, pluribus usi sunt uxoribus; 3° ex invocato testimonio *Innocentii* III, c. 8, X, IV, 19.

Dispensatio autem illa a plerisque Auctoribus docetur inducta post diluvium in favorem populi Judaici, ac notificata fuit, juxta S. Thomam, *Suppl.*, LXV, art. 2, per divinam inspirationem (1). Attamen, licet asserta dispensatio *directe fuerit* concessa in gratiam *Hebraeorum, indirecte* et quasi per concomitantiam profuit etiam *Gentilibus* (2).

307. — III. Christum Dominum *matrimonium ad pristinam monogamiae legem,* eamque praeceptivam et irritantem, *reduxisse,* varia probant argumenta. Et quidem

1° Ex *Matth.*, V, 32; XIX, 9, ac locis parallelis Marci, X, 11, et Lucae, XVI, 18, sequitur eum adulterari qui, stante matrimonio cum una muliere, alteram ducere praesumit; unde invalidum est alterum conjugium, stante priore, initum.

2° Ex testimoniis *SS. Patrum* et scriptorum ecclesiasticorum, quos refert Pesch, o. c., n. 825, quibus accedit textus citatus Nicolai Magni.

3° Ex aperta doctrina *Conciliorum: Lugdunensis II,* in confessione fidei Michaelis Palaeologi (Denzinger, o. c., n. 465), et Concilii *Tridentini,* Sess. XXIV, canone 2°.

Quibus addi licet declaratio C. S. O., in modò memorata *Instructione* anni 1866, necnon in *Instructione* 28 Martii 1860 (*Collectanea,* n. 1297).

308. — Quod autem legis monogamiae restitutio, a Christo facta, afficiat non tantum christianos, sed *etiam infideles,* id in documentis S. Sedis, et speciatim in citatis Instructionibus C. S. O., nitidè inculcatum vidimus (3).

---

(1) Ratio cur concessa fuerit illa dispensatio, passim dicitur fuisse ad multiplicandum populum fidelem, per diluvium nimis imminutum.

(2) Ita videmus quomodo Esther, ad id movente Mardochaeo, patiatur se jungi Assuero regi uxorem habenti.

(3) *Ratio est,* uti arguit Billot (o. c., p. 378 s.), *primo* « quia illimitatè tenditur illud: *quicumque dimiserit* etc. (ex S. Matth.); *secundo,* quia legi naturae eadem ratione subduntur baptizati pariter et non baptizati, et ideo, sublata dispensatione per quam indulta fuerat polygamia, eo ipso quoad omnes naturalis juris plenum redit robur; *tertio* denique, quia solos fideles directe respiciebat concessa dispensatio, caeteros vero nonnisi per quamdam concomitantiam ».

Manet igitur polygamiam, sub praesenti oeconomia, universim esse prohibitam *jure naturali* simul et *jure positivo divino,* idque *cum vi irritativa,* tam pro infidelibus quam pro fidelibus. Nec ulli dispensationi seu derogationi jam obnoxia est lex monogamiae: ex una namque parte abrogata est dispensatio olim a Deo immediatè concessa, et ex altera parte Ecclesia sibi non agnoscit — quod satis eruitur ex declarationibus invocatis — potestatem ministerialem dispensandi in illa monogamiae lege, quemadmodum eam mox videbimus hujusmodi potestatem sibi vindicare respectu legis indissolubilitatis (1).

Articulus 2°. **De Indissolubilitate vinculi conjugalis.**

309. — *Praenotandum.* Ex dictis sub n. 75 habemus matrimonium importare consortium *stabile,* non vagum concubitum nec momentaneum consortium. Sub hoc articulo ulterius urgetur matrimonium inducere vinculum omninò perpetuum, vinculum, durante amborum vita, *indissolubile.* Ad quod exponendum, successive agemus, in paragrapho *prima* et *secunda,* de lege indissolubilitatis generatim spectata coram jure naturali et coram jure positivo divino; in paragrapho *tertia,* de variis derogationibus in lege indissolubilitatis, ac tandem, in paragrapho *quarta,* de absoluta indissolubilitate matrimonii rati et consummati (2). Adnectetur, praeter *scholion* circa bona matrimonii, *parergon* de divortio civili.

Paragraphus Prima. *De indissolubilitatis lege coram jure naturae.*

310. — propositio. *Matrimonium est jure naturae indissolubile, hac scilicet ratione ut dissolubilitas arbitraria, mero conjugum arbitrio relicta, sit contra jus naturae primarium, dissolubilitas autem intra certos limites restricta censeatur contra jus naturae secundarium stricte prohibitivum.*

Explicatio et **probatio.**

I. *Dissolubilitas* **arbitraria,** ad placita eorum qui unionem sic dictam

(1) Quod spectat *Protestantes:* notum est quomodo *Luther* et *Melanchton* non admiserint polygamiam esse jure evangelico prohibitam, ac bigamiam concesserint Philippo Hessensi. Eam etiam suaserunt Henrico VIII, regem hortando ut, patrius quam nulliatis matrimonii cum Catharina declarationem provocaret, uxoremque dimitteret, novam assumeret uxorem priore retenta. De quibus cf. Grisar, *Luther,* II, p. 374 ss., coll. p. 213 ss. Cf. etiam Wernz-Vidal, o. c., n. 243.

(2) Notetur hîc agi de indissolubilitate vel dissolubilitate *vinculi* conjugalis, seu de inseparabilitate vel separabilitate conjugum *quoad vinculum,* non autem de inseparabilitate vel separabilitate conjugum *quoad torum et cohabitationem,* de qua suprà, sub n. 252 ss. Dissolutio vinculi importat dissolutionem ipsius matrimonii, cum facultate ad nova vota transeundi; vocatur divortium *stricte dictum, plenum, perfectum,* sive agatur de legitima dissolutione, sive de illegitima, cui tamen vulgo reservatur vox « divortium ». Contrà separatio tori et cohabitationis intactum relinquit vinculum, adeo ut sine adulterii reatu non possint sic separati novum matrimonium attentare; vocatur divortium *late dictum, imperfectum.* Cf. suprà, n. 252.

Supponitur, in tota hac tractatione de indissolubilitate vinculi, vinculum esse validum: matrimonium invalidum non dissolvitur, sed declaratur nullum.

liberam vel amorem liberum ac vagum concubitum extollunt, est contra jus naturae *primarium*. Destruit enim ipsum convictum humanum, cum destruat societatem matrimonialem, in qua fundatur respublica. Quod autem destruatur matrimoniale foedus, ex eo est quod, sub hujusmodi dissolubilitatis oeconomia, *finis principalis* matrimonii, procreatio nempe et debita prolium educatio, *prorsus impossibilis redderetur*. Hujus namque finis assecutio, quod spectat prolis educationem, de se postulat, per diuturnum temporis spatium, constantem ac concordem sollicitudinem et curam *utriusque* parentis, ac proinde existentiam exigit vinculi inter conjuges, si non perpetui, saltem stabilis ac permanentis, adeo ut alterutri parti non sit integrum illud pro lubitu et quocumque momento solvere.

311-312. — II. Quod autem attinet dissolubilitatem quamdam **certis limitibus restrictam,** propter causas scilicet determinatas, ac certis in adjunctis:

1° Non repugnat *primis* juris naturalis principiis. Ipsa enim existentia societatis matrimonialis, adeoque convictus humani, non exigit *omnimodam* indissolubilitatem; potest nempe cum restricta dissolubilitate consistere matrimonium ejusque finis primarius, generatio scil. et educatio prolis, quae non impediretur, si, intra certos limites, liceret a matrimonio recedere, puta post perfectam prolium educationem.

Atvero 2° repugnat *secundariis* juris naturae principiis. Nimirum si dicta dissolubilitas matrimoniale foedus, ac consequenter societatis ordinem, non destruit, ipsi tamen, generatim loquendo, graviter nocet. Natum est namque fieri ut, extra strictae indissolubilitatis regimen, minus provideatur filiorum educationi (1), minus stabilis evadat unio conjugum eorumque mutua fidelitas (2), ac minuatur uxoris dignitas: unde matrimonium adeoque et socialis ordo detrimentum accipiet.

313 — *Conclusio* igitur est dissolubilitatem *etiam restrictam,* utpote ordini sociali generatim *nocentem,* esse contra principia *secundaria* juris naturae, et quidem non tantum ut huic minus convenientem, sed ut

(1) Ex perspectione novae unionis conjugalis ac novae forsan familiae condendae, *minus provida reddetur parentum sollicitudo* pro praesentis prolis educatione; maximè autem lugenda erit conditio prolium, postquam parentes divortio erunt separati ac ad nova vota transgressi.

(2) Et sane *per se* quo firmius est vinculum et quo minus solutioni obnoxium, eo intimior erit unio animorum, eoque efficacior amor quo inter se devinciuntur conjuges, eo etiam libentius sufferentur mutui defectus et providius removebuntur discordiarum semina. Contrà minus intimè conjungentur animi ubi praevidetur separatio, ac maxime frigescet amor in praesentem compartem ex praevisione cunjunctionis cum altera persona, et facilè, vel ex leviori praetextu, dilectioni succedet taedium ac odium. Ipsa etiam dissolutionis possibilitas efficiet ut levius contrahantur vincula nuptialia, absque sufficienti mutua probatione, antequam mutuus amor animas pervaderit. Possibilitas tandem novi matrimonii minus retrahet ab illicitis fovendis amoribus et perniciosiora infidelitati incitamenta suppeditabit.

graviter prohibitam a secundaria lege naturae, respiciente scil. quae sunt per se et generatim contingunt.

Cum autem ordini non noceat dissolubilitas restricta nisi generatim loquendo, et de communiter contingentibus, potest (uti vidimus suprà, sub n. 297 s.) *dispensatio* induci *a Deo,* Auctore naturae, cujus est judicare quousque, divortium certis in adjunctis concedendo, ordini non noceatur graviter.

Haec autem dispensatio, uti ibidem notavimus, concedi nequit *a mere humana* auctoritate. Caeterum auctoritas humana non est capax divortium intra limites restrictos continendi. Spectata namque hominum inconstantia, cupiditate necnon molestiarum impatientia, sponte fieret ut divortii licentia continuò ampliaretur ac tandem duceret ad *unionem liberam,* ac imo *amorem liberum* (1), seu ad *ipsius stabilis consortii suppressionem:* quam consequentiam, experientia confirmatam, meritò opponunt indissolubilitatis vindices, eam vero ultrò agnoscunt ac prosequuntur divortii fautores, eamque promovet motus popularis.

314. — *Nota.* Lex naturalis dissolutionem matrimonii graviter prohibens est lex *irritativa,* sicut lex vetans polygamiam (n. 304 et 308), cum liqueat legem mere prohibitivam fore inefficacem. Unde viro non modò illicitum est uxorem dimittere, sed dimissio, si fiat, est inoperans nec vinculum solvit. Quod idem valet de prohibitione mox vindicanda ex jure positivo divino, uti caeteroquin ibidem eruetur ex ipso textu evangelico, adulterii reum declarante eum qui dimissam duxerit.

Objectiones fieri solitae.

315. — 1° Prima objectio est in adagio: *per easdem nempe causas rem dissolvi per quas nasci contingit,* ita ut mutuo conjugum consensu possit solvi matrimonium, quemadmodum mutuo sponsorum consensu constituitur.

Ad quod argumentum solvendum sufficit attendere contractum matrimonialem non esse contractum *in bonum privatum* contrahentium ordinatum — quali contractui applicari posset invocatum adagium — sed *in bonum commune,* cujus exigentiis conformetur oportet.

317. — 2° Unio inter conjuges intimior erit et proinde stabilior quo magis spontanea, nec ulla lege coacta.

Resp. Profectò, ut unio intima exsurgat inter conjuges, debet esse spontanea in sui inchoatione, nullo scil. coactionem exercente circa electionem personae cui mutuò adhaereant. Ad hoc autem ut intimitas *perseveret* et *stabilis* evadat, non sufficit illa spontaneitas, sed indiget vinculis unionem praemunientibus contra transeuntes motus passionis et difficultates momentaneas.

---

(1) *Unio libera* est conjunctio inter virum et mulierem absque ulla auctoritatis socialis interventu contracta et ad lubitum partium dissocianda. Ultra procedit *amor liber:* dum enim unio libera servat adhuc speciem matrimonialis consortii, et prolium curam parentibus agnoscit, amor liber supponit communismum cum prolium cura communitati relicta et cum regimine matriarcatus.

318. — 3° Ipsa matrimonii dissolubilitas frenum erit et mutuae conversationis adminiculum, potius quam indissolubilitas, qua scil. conjux facilè potest abuti ut securius torqueat compartem, ad remanendum in conjugio coactam.

Resp. Non est negandum quod, in quibusdam adjunctis peculiaribus, aliquis conjux indissolubilitatis lege abutatur ut malè tractet compartem, cui potius morem gereret, si nosset eam posse, facto divortio, recedere. Atvero, praeterquam quod contra invocatum inconveniens remedium habetur in separatione corporum, rarus admodum casus, in quo divortii licentia faveret unioni et mutuo conjugum consortio, vix esset attendendus coram innumera multitudine casuum in quibus contrarius influxus exerceretur: natum est enim fieri, quod caeteroquin quotidiana experientia observatur, ut concessa recedendi facultate ac novi connubii possibilitate, minori patientia tolerentur mutui defectus, necnon amoris vinculum citius relaxetur, uti ostendimus in thesi.

319. — 4° Non desunt conjugia in quibus intolerabilis evaserit mutua conversatio et urgeat necessitas ut divortio abrumpatur.

Resp. Locus est in hujusmodi adjunctis separationi a toro et cohabitatione, quo remedio magna ex parte incommodis invocatis obviatur.

Quodsi *instas* et dicis duram esse nimis conditionem partis innocentis, ita ad coelibatum coactae, idque ob malitiam et inordinatam vitam compartis: non diffitemur miserandam esse ejus conditionem et optandum videri ut in tali casu recurri possit ad alias nuptias; ast rursus lex non spectat casus individuos, sed casus communiter contingentes, attendens quae sunt per se et non quae sunt per accidens, ac bonum privatum cedere debet coram bono publico, strictam indissolubilitatem exigente: si enim in descriptis adjunctis non sustineretur, non posset universim urgeri efficaciter.

321. — 5° *Bonum prolis* exigit ut matrimonium dissocietur quotiescumque parentes continuis jurgiis implicantur.

Resp. Remedium est potius in separatione tecti quam in divortio a vinculo: incommodo namque invocato aeque efficaciter obviatur, ac melius providebitur prolium educationi a patre vel matre, si separati maneant innupti quam si, favore divortii, ad novas nuptias transierint.

322. — 6° Saltem permittendum esset divortium casu quo proles non dantur in matrimonio: bonum namque prolium, in quo nititur indissolubilitatis lex, eo ipso non est attendendum.

Resp. a/ Bonum prolis non est unicum argumentum in favorem indissolubilitatis vinculi; b/ etiam ubi deficit proles, attendendum est propositum argumentum: considerandum est enim matrimonium juxta ea quae sunt per se et non juxta ea quae sunt per accidens, per accidens autem est quod proles non detur; c/ si prolium defectus facultatem praestaret divortium instituendi, possent conjuges adduci ut, divortii intuitu, prolis conceptionem vitent.

323. — **Corollarium.** Si indissolubilitas matrimonii ex jure naturae modo explicato intelligitur, meritò damnatur propositio 67ª *Syllabi* Pii IX (1), etiamsi *in sensu diviso* sumatur, ita ut prior ejusdem pars, in qua negatur indissolubilitas juris naturae, falsa sit seorsim sumpta ab altero inciso.

(1) Sic habet: «Jure naturae matrimonium non est indissolubile, et in variis casibus divortium propriè dictum auctoritate civili sanciri potest». Denzinger, o. c., n. 1767.

PARAGRAPHUS SECUNDA. *De indissolubilitatis lege coram jure positivo divino.*

PROPOSITIO. *Indissolubilitatis principium, juri naturae nitens, sancitum est a jure positivo divino, tam sub regimine primaevae matrimonii institutionis quam sub oeconomia evangelica.*

Probatio.

324. — A. Matrimonium **ex primaeva sua institutione** vinculum inducere indissolubile, constat ex verbis ab Adamo prolatis, et suprà jam invocatis, in maritali sua conjunctione cum Eva, *Gen.*, II, 24 « *Quamobrem relinquet homo patrem suum et matrem, et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una* ».

In quibus verbis indissolubilitatis legem inculcari liquet

1° ex ipsis *terminis;*

2° ex *interpretatione Christi Domini,* apud Matth. XIX, v. 3 ss. Nimirum interrogantibus Pharisaeis, utrum liceat homini dimittere uxorem quacumque ex causa, respondet Jesus: « Non legistis quia qui fecit hominem ab initio, masculum et feminam fecit eos? Propter hoc dimittet homo patrem et matrem et adhaerebit uxori suae et erunt duo in carne una; itaque jam non sunt duo sed unâ caro; *quod ergo Deus conjunxit, homo non separet* ». Instantibus autem Pharisaeis et arguentibus ex libello repudii, addit Dominus: « Quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras; *ab initio autem non fuit sic* ».

3° ex interpretatione *Concilii Tridentini,* Sess. XXIV, *Doctrina de sacramento matrimonii:* « Matrimonii perpetuum indissolubilemque nexum primus humani generis parens, *divini Spiritus instinctu,* pronuntiavit, quum dixit hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea; quamobrem relinquet homo patrem suum et matrem, et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una ».

Accedit etiam ratio quam suggerit significatio mystica matrimonii, quatenus repraesentat unionem Christi cum Ecclesia, quae unio inseparabilis est ac indissolubilis.

325. — B. **In Novo Testamento,** Christus Dominus idem indissolubilitatis principium proclamavit, ac imo legem primitivae institutionis, sub Mosaico regimine non parum relaxatam, ad pristinam reduxit sanctitatem.

Quod luculenter apparet, praeterquam ex textibus modò allatis, ex Matth., V, 32, XIX, 9 et locis parallelis Marci, X, 11 et Lucae, XV,

18 necnon ex 1 Ep. ad Cor., VII, 10 et 11 ac Ep. ad Rom., VII, 2 et 3. Synoptici nempe iteratò affirmant virum moechari qui uxorem dimittit et alteri nubit, quemadmodum clarius apparebit ex eorum interpretatione et difficultatis solutione, infrà danda, ad n. 361 ss. Sanctus autem Paulus id urget, uxorem viro alligari quoadusque vivit maritus, eoque mortuo tandem liberari; extra hanc hypothesim, si separatio contingat, ipsam manere innuptam aut viro reconciliari.

Paragraphus Tertia. *De derogationibus in lege indissolubilitatis.*

326. — Attentis notionibus, suprà n. 297 ss., datis ac principiis ibidem positis, liquet neminem, ne ipsum quidem Deum, dispensare posse, generali saltem statuto, super indissolubilitatis lége, in quantum nititur jure naturae *primario,* in ordine scilicet ad permittendum usum divortii *arbitrarii,* pro solo partium lubitu instituendi.

Nulli etiam potestati *humanae* competit super eadem indissolubilitatis lege dispensare, in quantum nititur jure naturae *secundario,* positivo statuto divinitus confirmato, matrimonium validè initum *ullatenus* dissolvere, vel causas statuere *quantumvis restrictas* ex quibus quoad vinculum solvi queat; id autem fieri potest auctoritate *divina* permittente, per generalem etiam dispensationem, ut *in determinatis quibusdam adjunctis* vinculum disrumpatur; quam potestatem divinam exerceri posse vidimus non modò immediate a Deo, sed etiam mediatè *per Ecclesiam* ministerialiter agentem: agitur enim de obligatione consequenter ad factum hominis inducta.

Neque timendum est hîc, quemadmodum timendum diximus pro auctoritate mere humana, futurum esse scil. ut limites divortiorum licentiae praedefiniti non custodiantur: Ecclesia namque, divina potestate gaudens, efficaciora et altioris naturae arma in manibus habet ad passionum impetus cohibendos, ac minus obnoxia est motibus popularibus; ipsi caeteroquin luculenter prostat saecularis experientia.

Utrum autem et quousque indissolubilitatis legi derogatum fuerit, sub sequentibus púnctis exponitur.

Punctum I. De Dissolutione vinculi per libellum repudii.

327. — Ad tramites *Deuteronomii,* XXIV, 1-4, viris Judaeis licebat repudiare uxorem, ipsi dato *libello repudii.* Ad cuj. s dispositionis intellectum juvat notasse:

1° Agitur de licentia matrimonium dissolvendi *quoad vinculum:* textus namque supponit uxorem repudiatam posse nubere alteri viro, qui etiam maritus vocatur; item innuit Christus Dominus, *Matth.,* XIX, 8, simpliciter permissum fuisse a Moyse libellum repudii.

2° Non censetur concessum divortium *arbitrarium*, sed *restrictum* dumtaxat, ita ut juri naturae secundario, non autem primario, derogetur. Nimirum fas non est viro pro lubitu uxorem dimittere, sed propter aliquam *causam determinatam tantùm*, « propter aliquam foeditatem », hebr. nuditatem: quamvis controversia olim exstiterit, et adhuc nunc agatur inter Auctores, circa ambitum vocis ejusque adaequatam significationem, aliis foeditatem interpretantibus, cum Schola Schammai, de macula morali, puta adulterio, aliis eam intelligentibus, cum Schola Hillel, de macula quadam corporali, etiam minoris momenti.

3° Ratio ob quam Deus cum Judaeis dispensaverit in lege indissolubilitatis, fuit propter *duritiam cordis*, i. e., uti notat S. Thomas, *Suppl.*, qu. LXVII, art. 3, « propter malum cohibendum, scil. uxoricidium, ad quod Judaei proni erant ».

Punctum II. De Dissolutione vinculi per potestatem R. Pontificis.

PROPOSITIO. *Matrimonium non consummatum (sive ratum, i. e. inter baptizatos initum, sive legitimum, seu inter non baptizatos contractum, sive inter partem baptizatam et partem non baptizatam celebratum) certo potest dissolvi auctoritate R. Pontificis; probabilius autem etiam matrimonium consummatum, solo excepto matrimonio rato et consummato.*

Explicatio et probatio.

I. Quod spectat matrimonium NON CONSUMMATUM:

328. — A. **Existentia** potestatis, penes S. Pontificem, hujusmodi matrimonia dissolvendi, affirmatur expressis verbis in canone 1119; nec jam erat antea dubium circa illam, cum passim ac inhaesitanter a R. Pontifice exerceatur: in quo usu certo ac constanti practice docetur ab Ecclesia potestatis existentia (1).

Afficit asserta potestas *quodcumque* matrimonium *non consummatum*, non modò matrimonium ratum sed et matrimonium validum existens inter partem baptizatam et partem non baptizatam (can. 1119): sive contractum fuerit inter duos infideles, quorum alterutra pars est conversa, sive validè initum fuerit (cum dispensatione vel sine dispensatione) inter partem infidelem et partem fidelem.

B. **Natura et objectum potestatis.**

329. — 1° *Ecclesia*, ex una parte, dissolvendo descriptum matrimonium non exercet, uti monuimus n. 297 s., potestatem quasi propriam, sed quasi *ministerialem et instrumentalem; veram* tamen exercet *potestatem*, ac *auctoritative* relaxat vinculum matrimonii non consummati.

(1) Jam tempore Benedicti XIV universim agnoscebatur illa potestas Pontificia, uti ipse monet laudatus Pontifex, *Quaest. can.*, qu. 479.

2° Est potestas verè *dissolvendi ipsum vinculum matrimoniale,* adeo ut jam nihil obstet novis nuptiis validè celebrandis (1).

C. Ad **potestatis exercitium** legitimum requiritur:

330. — 1° *causa proportionata,* quemadmodum enuntiatur in citato canone 1119, justam causam requirente; quemadmodum etiam logice sequitur ex ipsa natura potestatis quam in casu exercet R. Pontifex: non procedit scilicet ex auctoritate sibi in propriam concessa, sed ex potestate vicaria et ministeriali; unde dispensatio absque justa causa concessa censenda foret *nulla et invalida* (2).

2° *plena et juridica probatio de inconsummatione.*

331. — Quae juridica probatio est instituenda ad normam Decreti S. C. de Sacr., diei 7 maii 1923, regulas praescribentis in hoc negotio servandas quod spectat forum competens (3), recursum instituendum (4), tribunalis constitutionem (5), et signanter causae instructionem (6), necnon processus conclusionem (7).

Nota 1. Juxta dispositionem can. 1053, in rescripto dispensationis super matrimonio rato et non consummato continetur, quamvis non expressa,... altera dispen-

---

(1) Si potestatis pontificiae exercitium in casu vocetur *dispensatio,* dispensatio scil. super matrimonio non consummato, non est nisi dispensatio *late dicta,* uti infrà, n. 732, exponetur, cum sit dissolutio vinculi potius quam relaxatio legis.

(2) Causa classica habetur impotentia dubia vel dubiè antecedens aut dubiè perpetua ac aegre curanda (cf. infrà, n. 568); item impotentia superveniens aut alia infirmitas usum matrimonii impediens; sufficit etiam mutua animositas inter conjuges aut discordiae graves; item periculum contagionis vel perversionis pro alterutra parte; divortium civile jam obtentum, praesertim cum novi civilis matrimonii celebratione. Caeterum eo ipso quod instantia in dissolutionem inducitur a conjugibus, vel alterutro eorum, passim meritò jam supponitur causam adesse gravem, adeo ut practicè non sit timenda precum repulsio ex solo capite deficientis causae proportionatae.

(3) Est causa *reservata S. Sedi,* in specie S. Congr. de Sacr., ita ut nullus Ordinarius causam illam instruere possit nisi facultate ab illa facta.

(4) *Soli conjuges* (sive utraque sive alterutra pars) jus habent dispensationem petendi super matrimonio non consummato; recurrere autem debent per medium Ordinarium eumque regulariter proprium.

(5) Ad normam can. 1966, non requiritur tribunal collegiale trium judicum: sufficit *unicus judex* instructor, praesente *vinculi defensore,* ita ut, eo non citato, acta irrita sint, nisi ipse, etsi non citatus, reverà interfuerit; adesse etiam debet *actuarius.*

(6) Praecipua argumenta inconsummationis sunt, praeter juratam conjugum confessionem, testimonium septimae manus et inspectio corporalis per peritos facienda. *Testimonium septimae manus,* ut ipsa denominatio innuit, septem testibus ex utraque parte inductis, hoc est septem ab una et septem ab altera, sanguine aut affinitate conjunctis constat. Porro testes septimanes sunt praeprimis testes de *credibilitate,* seu de veracitate, quorum testimonium robur addit depositioni conjugum; sunt tamen adhibendi etiam tanquam testes *de scientia,* testantes scil. de ipso facto inconsummationis, signanter referendo quid a conjugibus aut proximioribus parentibus, tempore non suspecto, audierint.

Inspectio corporalis est peragenda a duobus peritis medicis, ex officio designatis et juratis: qui medici adhiberi etiam possunt, de judicio Ordinarii, pro inspectione mulieris, licet de norma ad hujus inspectionem committendae forent duae obstetrices.

(7) Clausa processus instructione, judex non potest sententiam ferre de non consummatione; debet omnia acta, una cum voto Episcopi et defensoris vinculi, transmittere ad S. Congr. de Sacram., a qua, si ei locus sit, impetratur dispensationis rescriptum, quod datur in forma gratiosa.

satio, si forte opus sit, ab impedimento (criminis) ex adulterio cum promissione vel attentatione matrimonii proveniente. Cf. infrà, n. 565.

2. Lata sententia a S. Pontifice, dispensante super vinculo matrimonii non consummati, dissolvitur, juxta modò dicta, matrimoniale vinculum, et ad alia vota transire possunt conjuges, nisi transitus illi prohibeatur *inconsulta S. Sede,* uti nonnunquam contingit, maximè si in alterutra parte suspicio datur impotentiae (1).

332. — Evolutio historica connectitur cum controversia inter Scholam Bononiensem et Scholam Parisiensem circa naturam matrimonii, i. e. circa copulatheoriam, de qua suprà, n. 96 s.

Nimirum Alexander III, qui, dum erat Magister Rolandus, adhaeserat, cum schola Bononiensi, *copulatheoriae,* postquam ad S. Pontificatum fuit evectus, coepit *mediam* quamdam inter utramque Scholam sequi viam: *ex una parte* matrimonio non consummato agnoscendo rationem veri conjugii et sacramenti, (3, X, IV, 4); *ex alia parte* ipsi denegando absolutam, quam urgebat Schola Parisiensis, indissolubilitatem, concedendo illud variis ex causis dissolvi, notatim ex voto et superveniente affinitate (2, 7, X, III, 32 et 2, X, IV, 13).

Jamvero, quod sedulò nota, S. Pontifex, in moderanda hac sua disciplina, ostendit se habere matrimonium non consummatum, quoad ejusdem dissolutionem, *tanquam potestati ac jurisdictioni Ecclesiae obnoxium,* adeo ut Ecclesia, in variis ampliationibus aut restrictionibus causarum divortii, *disciplinariter* procedere queat, pro opportunitate judicans de restrictione adhibenda vel extensione concedenda.

Et reverà aliter non explicatur quomodo *Alexander III,* in dubiis propositis circa dissolutionem matrimonii non consummati, suam decisionem dederit, dicendo: « *tutiùs* videtur... *convenientius* » (5, 4, Comp. I, IV, 4); quomodo provocet, pro solvendo matrimonio non consummato, ad judicium Ecclesiae (5, Comp. I, IV, 4); quomodo non permittat matrimonium in una regione disrumpi propter eamdem causam, ob quam, in alia regione, attenta diversa consuetudine, dissolvi indulgetur (2, X, IV, 15); quomodo adeo facile solutionem admittat quam fatetur praedecessorum solutioni contrariam (3, X, IV, 4), etc.

Equidem non datur textus in quo ab Alexandro III, vel Innocentio III, ad potestatem pontificiam dissolvendi matrimonium non consummatum *explicitè* provocatur; sed ex tota eorum agendi ratione eruendum videmus dissolubilitatem dicti vinculi dependere, intrà certos limites, a dispositione Ecclesiae, ab eaque dependere majorem vel minorem latitudinem in probandis solutionis causis, adeoque R. Pontificem super descripti matrimonii vinculo dispensare posse. Jam inde ab ineunte saeculo 13°, Auctores nonnulli coeperunt potestatem S. Pontificis *disertè* vindicare contra alios, signanter theologos, contradicentes; ac sub exordio saeculi 15[1] citantur jam actus RR. PP., uti Martini V et Eugenii IV, per quos similem potestatem aperte exerceri liquet; saeculo autem 16° saepius consuevit Ecclesia illa potestate uti, et in dies auctus est numerus Auctorum dictae potestati faventium, donec certo et unanimi consensu fuerit agnita.

Nota. Attenta evolutione historica, apparet quod Ecclesia posset suam potestatem exercere sive per modum dispensationis in casu particulari, sive per modum statuti generalis, adnectendo scil. alicui facto privilegium dissolvendi vinculum, supposita utique causa justa et proportionata. Cf. infrà, n. 334 ss. et n. 338 ss.

---

(1) Probè tamen sciatur causam matrimonialem nunquam transire in rem judicatam, adeoque matrimonium novum, inde a data dispensatione forte initum, semper posse declarari invalidum, si deinceps innotescat primum matrimonium fuisse ratum et consummatum.

II. Quod spectat matrimonium CONSUMMATUM:

333. — A. Potestati Ecclesiae, ad vinculum dissolvendum, prorsus subducitur matrimonium *ratum et consummatum.* Can. 1118, coll. infrà, n. 356 ss.

B. Quoad *reliquas species matrimonii consummati:*

1° Matrimonium *legitimum consummatum,* validè scil. initum inter duos infideles et copula consummatum, probabilius potest ab Ecclesia dissolvi, *modò alterutra pars per baptismum fuerit constituta Ecclesiae jurisdictioni obnoxia.* Nec refert quod utraque pars baptismum susceperit, quodque adeo matrimonium evaserit ratum, modò exinceps non fuerit consummatum, sed manserit matrimonium consummatum et ratum (suprà, n. 157) (1).

Revera si, uti statim, sub 2°, a/, dicetur, Romano Pontifici competit potestas dissolvendi matrimonium inter partem infidelem et partem fidelem validè initum et consummatum, eadem potestas ipsi a fortiori est agnoscenda respectu matrimonii legitimi, inter duos infideles contracti et consummati. Aliàs etiam non explicatur modus agendi Ecclesiae in applicando privilegio Paulino ultra terminos a S. Paulo assignatos, uti liquebit ex dicendis sub n. 354 s.

2° Quod autem attinet *consummatum* matrimonium validè contractum *inter partem non baptizatam et partem baptizatam:*

a/ Si fuit initum *sine dispensatione,* quemadmodum nunc, favore can. 1070, § 1, validè celebrari potest inter partem non baptizatam et partem *acatholicè* baptizatam: non jam est dubium hujusmodi matrimonium a R. Pontifice posse dissolvi, ac de facto dissolvi, uti eruitur ex responso C. S. O., diei 5 Nov. 1924, ad Episcopum Helenensem, et ex altero simili responso ejusdem S. Congr., 10 Julii 1924 (2). Nec obstat tenor can. 1119 (3).

b/ Si fuit initum *cum dispensatione:* iterum agnoscenda videtur R. Pontifici minsterialis potestas etiam hoc vinculum dissolvendi.

Et sanè dispensatio Ecclesiae non mutat naturam nec indolem matrimonii, et si, uti dicendum vidimus sub a/, R. Pontifex dissolvere potest matrimonium inter baptizatum et non baptizatum sine dispensatione initum, non apparet cur id non posset ubi dispensatio intervenerit. Caeterum semper manet quod, in tota litteratura ecclesiastica, *solum*

(1) Non refert quod consummatio locum habuerit sive in utriusque infidelitate tantùm, sive post alterutrius partis baptismum.

(2) In utroque casu, S. Sedes dissolutionis gratiam concessit super matrimonio inter infidelem et fidelem contracto.

(3) Simpliciter enim enuntiat hic canon matrimonium *non consummatum* inter partem baptizatam et partem non baptizatam a R. Pontifice posse dissolvi; non loquitur exclusive. Caeterum soli matrimonio non consummato applicatur *utraque* dissolutionis causa, de qua in eodem canone, dispensatio scil. pontificia et professio sollemnis. Cf. infrà, n. 339.

matrimonium *ratum et consummatum* prodatur qua absolutè indissolubile, ac ecclesiasticae dispensationi penitus subtractum (1).

De facto tamen hucusque non apparet vestigium exercitii illius, quam vindicamus, potestatis; at immeritò ex non usu concluderes ad negationem ipsius potestatis (2).

Nota. Attentis dictis suprà, sub fine n. 332, et attenta evolutione historica, sub integro n. 332 descripta, Ecclesia posset vinculi dissolvendi potestatem, etiam erga matrimonium consummatum, in quantum haec potestas ipsi competit, exercere sive per actum transeuntem, in casu particulari, sive per modum statuti generalis.

Punctum III. De Dissolutione vinculi per professionem religiosam.

PROPOSITIO. *Matrimonium non consummatum (sive ratum, sive legitimum, sive initum inter partem baptizatam et partem non baptizatam) jure ecclesiastico dissolvitur per professionem sollemnem; disputatur autem utrum professioni sollemni eadem virtus dissolvendi sit adscribenda respectu matrimonii consummati, quod non sit ratum et consummatum.*

Explicatio et **probatio.**

I. Quoad matrimonium NON CONSUMMATUM:

334. — 1° Dissolvitur matrimonium **non consummatum,** quomodocumque validè initum, sive inter baptizatos (ratum), sive inter partem baptizatam et partem non baptizatam, sive inter duos infideles (legitimum) quorum una saltem pars conversa est. Can. 1119, coll. suprà, n. 328.

335. — 2° **Per professionem sollemnem:** ergo non per votum ingrediendi Religionem, nec per ingressum Religionis, neque etiam per professionem votorum *simplicium,* neque per susceptionem ordinis sacri, sed per *solam* emissionem votorum *sollemnium, in Ordine regulari stricte dicto* (3): quae professio supponitur validè facta.

Virtus dissolvendi professioni religiosae, in canone 1119, adscribitur non modò in favorem matrimonii rati non consummati, sed etiam in

(1) Ita, uti suprà (n. 332) notavimus, Alexander III, c. 7, X, III, 32, ad legitimandam suam concessionem novi matrimonii ineundi a viro cujus uxor non cognita Religionem erat professa, addit soli matrimonio rato consummato applicari verba Christi Domini, omnimodam indissolubilitatem urgentis; pariter in novo Codice (can. 1118), de solo matrimonio rato et consummato dicitur quod « nulla humana potestate nullaque causa, praeterquam morte, dissolvi potest ».

(2) Haud aegre intelligitur cur Ecclesia sua potestate, in casu, non utatur vel vix utatur. Et sane per suam dispensationem matrimonium quasi authenticè recognovit et ratihabuit.

(3) Distinctionem inter vota *simplicita* et *sollemnia* nitidè ponit canon 1308, § 2.

favorem matrimonii inter partem baptizatam et partem non baptizatam contracti; huic autem aequiparatur matrimonium inter infideles initum, postquam alterutra pars baptismum suscepit.

336-337. — Quod autem dicta dissolvendi virtus sit restringenda ad solam *professionem sollemnem,* id expressis verbis urgetur in invocato canone 1119. Unde, contra nonnullos olim Auctores, efficacia solvendi matrimonium non consummatum deneganda est votis *simplicibus* emissis, *in Societate Jesu,* post biennium tyrocinii (1); neque etiam dissolvitur matrimoniale vinculum per susceptionem *ordinis sacri* nec per votum castitatis in suscepto ordine sollemnizatum (2).

Tandem observa matrimonium per votum sollemne non solvi nisi *momento ipsius professionis sollemniter factae,* adeoque non potest pars in saeculo manens ad alias nuptias convolare, antequam altera sollemnem emiserit professionem.

338. — 3° Jure ecclesiastico (non vi juris naturalis): per actum scilicet Ecclesiae, exercentis potestatem, non quidem propriam, qua utitur in condendis legibus merè ecclesiasticis, sed ministerialem et instrumentalem, quam descripsimus suprà, n. 297 s.

Haec nostra sententia vel ex eo *probatur* quod aliter non explicatur quomodo *solum* votum *sollemne* privilegium habeat, prae voto simplici, matrimonium solvendi: professione namque simplici, non secus quam professione sollemni, essentialiter perficitur vita religiosa, ac ipsa sollemnitas jure merè ecclesiastico est constituta (3).

Multum etiam *favet,* suprà, n. 332, breviter exposita, *evolutio historica* in exercitio potestatis pontificiae ad dispensandum super matrimonio non consummato; ex quibus ibidem propositis non obscurè erui vidimus votum tanquam dissolutionis causam fuisse admissum *ex ipsa auctoritate Ecclesiae,* dispensantis, per modum generalis statuti, seu potius per modum privilegii illi voto adnexi, super vinculo matrimonii non consummati (4).

---

(1) Etiam non dissolvitur vinculum per professionem usque ad haec tempora factam a *monialibus* Belgii et Galliae, utpote vota sollemnia non professis.

(2) Per votum simplex Scholasticorum S. J., et per ordinis sacri susceptionem, irritatur matrimonium contrahendum, non vero dissolvitur contractum. Cf. Constit. Gregorii XIII *Ascendente Domino* (25 Maii 1584), et *Extrav. Joannis* XXII, c. un., tit. VI, coll. infrà, n. 578.

(3) Ad *objectionem* quae deduci posset ex eo quod solutio matrimonii non consummati per professionem sollemnem sit objectum definitionis dogmaticae, in Conc. Trident., respondetur objectum infallibilitatis Ecclesiae esse *duplex: primarium,* ad quod pertinent veritates in depósito revelationis contentae explicitè vel implicitè formaliter; et *secundarium,* quod complectitur veritates non revelatas sed quae requiruntur docendae ut depositum revelationis efficaciter valeat custodiri integrum. Potest proinde veritas aliqua non esse a Deo revelata et tamen infallibiliter doceri ab Ecclesia, in eam exigente assensum *fidei ecclesiasticae,* adeoque potest dissolutio matrimonii per professionem religiosam esse juris ecclesiastici et simul constituere objectum definitionis dogmaticae.

(4) Ita etiam intelligitur quomodo Innocentius III, cap. 14, X, III, 32 (ed. Friedberg), videatur tentasse abrogationem dictae causae solutionis, sicut etiam e causis dissolutionis sustulit affinitatem supervenientem, ab Alexandro III admissam.

339. — II. Quod autem spectat matrimonium CONSUMMATUM, secluso matrimonio rato et consummato, non ita obvia est solutio.

Quod Ecclesia ad hujusmodi matrimonia *posset* disciplinam descriptam extendere, non videtur negandum. Admissa nempe, juxta dicta, potestate R. Pontificis super illis matrimoniis dispensandi (n. 333), non videtur aliquid obstare quominus Ecclesia professionis sollemnis efficaciam extendat etiam ad descripta matrimonia solvenda: foret merum exercitium potestatis dispensandi, seu vinculum dissolvendi, in modum generalis statuti, seu privilegii inducti, quam potestatem, etiam per modum statuti generalis exercendam, Ecclesiae competere respectu descripti matrimonii consummati, non secus ac respectu matrimonii non consummati, notavimus suprà, n. 333.

Quod autem id *de facto* praestiterit, nullo argumento positivo probatur. Quamobrem non posset, inconsulta S. Sede, professioni sollemni practicè agnosci efficacia vinculum dissolvendi, praeterquam pro solo matrimonio *non consummato*, ac privilegium arbitrariè extendi nequit ad varia matrimonia consummata (quae non sint matrimonium ratum et consummatum), super quibus vidimus (n. 333) R. Pontificem dispensare in casu particulari.

340. — **Nota.** Ad dubium, utrum Ecclesia *posset* statuere matrimonium non consummatum dissolvi etiam *ex alia causa generali* quam ex professione sollemni, censemus respondendum *affirmative*, posita utique legitima ratione.

Hoc enim rursus continetur in potestate pontificia, qualis, ex suprà disputatis, attenta evolutione historica, eruitur agnoscenda super matrimonio non consummato: apparet scil. hoc matrimonium obnoxium esse jurisdictioni Ecclesiae, adeo ut super illo dispensare valeat, justa de causa, sive *in casu particulari*, sive *per legem generalem;* unde, eadem potestate qua Ecclesia admiserit causam voti, posset, positis ponendis, etiam aliam causam dissolutionis admittere.

PUNCTUM IV. DE DISSOLUTIONE VINCULI CONJUGALIS IN CASU APOSTOLI.

PROPOSITIO. *Vi privilegii Paulini, matrimonium inter infideles validè initum dissolvitur quando, una parte baptizata, dum altera pars, ritè interpellata, discedit, seu manet in infidelitate nec consentit pacificè cohabitare, novum matrimonium contrahitur a parte conversa.*

Explicatio et probatio.

I. FUNDAMENTUM SCRIPTURISTICUM PRIVILEGII.

341. — Proponitur Casus Apostoli in 1ª ad Cor., VII, 8-15, speciatim a v. 13 ad v. 15:

Nam caeteris (infidelibus) *ego dico, non Dominus: Si quis frater uxorem habet infidelem, et haec consentit habitare cum illo, non dimittat illam* (v. 12); *et si qua mulier fidelis habet virum infidelem, et hic consentit habitare cum illa, non dimittat virum* (v. 13)... *Quod si infidelis discedit, discedat: non enim servituti subjectus est frater aut soror in hujusmodi: in pace autem vocavit nos Deus* » (v. 15).

Hujus sententiae Paulinae cardo est in verbis: *quod si infidelis discedit, discedat,* quatenus in illis doceatur, positis ponendis et speciatim posito partis infidelis discessu, *locum esse dissolutioni vinculi conjugalis.*

Quod egregiè proponit Palmieri, o. c., p. 217 : « Sensus enim est: si infidelis ipse se separat et dimittit fidelem, seu, uti ait superius, si non consentit habitare cum fideli, relinquatur et sinatur abire; cujusmodi vero sit relictio, explicatur in *ratione addita,* quia nempe in hujusmodi, i. e. in hac re, ad vinculum conjugale quod spectat, non est fidelis subjectus servituti, scilicet erga infidelem.

Porro haec ratio ostendit ita relinqui posse infidelem, *ut vinculum quoque solvatur:* secus enim fidelis esset maximè obnoxius servituti erga infidelem; maneret enim obstrictus vinculo nec posset uti matrimonio ex malitia ipsius infidelis. Et sane vel negatio servitutis in eo est tantùm quod relictus non teneatur sequi et reconciliari discedenti sine causa, cujusmodi est iste infidelis, vel in eo est quod relictus non teneatur amplius vinculo quo obstrictus erat; atqui primum valet ex aequo in discessione tum infidelium tum fidelium conjugum sine justa causa, ut injustè relictus non teneatur reconciliari, et est commune quoque infidelibus inter se; atqui Apostolus loquitur speciatim de discessione infidelis et de aliqua praerogativa fidelium; ergo restat secundum ».

In quibus simul innuitur *finis* et *ratio* inductae dispositionis: est nempe *favor fidei,* quatenus scilicet favendum est conversioni ad fidem, a qua deterrerentur conjuges si, ubi non possent pacifice cohabitare cum comparte infideli, ad servandam continentiam adigerentur.

Disputatur autem inter Auctores utrum in relato textu dispositio describatur *juris divini,* a S. Paulo promulgata, an vero dispositio *juris apostolici,* ab Apostolo, vi specialis apostolicae potestatis, condita, et, probante S. Petro, ad universum orbem extensa. Alteri interpretationi favet (licet eam non probet) doctrina proposita sub n. 333, juxta quam S. Pontifex universim dissolvere potest matrimonium legitimum consummatum, etiam extra Casum apostoli; favet etiam formula introductoria, in quantum spectat sequentia; priori vero patrocinatur *Instructio* S. C. O., 11 Julii 1866, ad 8m, ubi divinum dicitur privilegium, et in favorem fidei « *a Christo Domino concessum,* et per Apostolum Paulum promulgatum ».

II. Objectum Privilegii.

342. — A. Casus apostoli spectat solum matrimonium **legitimum,** *validè* scilicet initum *inter duos infideles,* sive consummatum fuerit necne. Unde

1° Non applicatur privilegium matrimonio validè inito inter partem *fidelem* et partem *infidelem,* sive cum dispensatione super impedimento disparitatis cultus fuerit initum, sive absque dispensatione fuerit contractum (favore can. 1070, § 1): eadem enim censetur esse matrimonii species, adeoque quod valet de matrimonio sic cum dispensatione inito, juxta can. 1120, § 2, applicandum videtur matrimonio sine dispensatione

contracto (1); caeterum idem canon 1120, in § 1, privilegium applicat soli matrimonio legitimo.

2° Non applicatur etiam privilegium matrimonio inito inter partes *utrimque baptizatas*, quarum alterutra, ex odio Religionis christianae, ad paganismum et infidelitatem deflectit.

343. — 3° Pariter non est locus Casui apostoli, si matrimonium est quidem contractum inter duos infideles, sed *invalidè*, uti frequenter contingit: hujusmodi scil. matrimonium non est dissolutioni obnoxium sed nullitatis declarationi.

Porro validum vel invalidum judicandum est matrimonium infidelium, prae caeteris juxta observationem formae a patriis moribus determinatae, et attentis impedimentis dirimentibus juris naturalis, divini ac civilis.

Quomodo sit procedendum in casu *dubii circa validitatem* matrimonii in infidelitate contracti aut reputati talis, et quousque dubium solvendum sit in favorem fidei, ad normam can. 1127, exponetur infrà, n. 355.

B. Importat *dissolutionem* matrimonii **quoad ipsum vinculum.**

344. — Attamen probè notandum est matrimonium legitimum *non dissolvi in ipso baptismate partis conversae*, supposito partis infidelis discessu, sed reddi *dissolubile* dumtaxat ad nutum partis conversae, ac tunc tandem dissolvi quando pars baptizata, utens jure suo, *ad nova vota cum effectu transit*. Can. 1126.

Novo igitur matrimonio partis conversae vinculum prioris matrimonii dissolvitur, et hujus vinculi disruptione simul validum evadit alterum conjugium, quemadmodum corruptio unius est generatio alterius: natura autem prior est vinculi dissolutio. Dissoluto autem priore matrimonio per novas partis fidelis nuptias, alteri infideli integrum est ex sua parte ad alia vota convolare.

III. Conditiones.

345. — **Prima conditio** est ut **una pars convertatur** seu baptismum suscipiat; cujus conditionis necessitas eruitur tam ex ipso textu relato S. Pauli, quam ex fine inducti privilegii. Porro non videtur referre quod baptisma sit susceptum in secta haeretica; non sufficit autem quod alterutra pars facta sit catechumena; fundamentum scil. privilegii non est vera fides, sed sacramentum fidei.

---

(1) Profectô non favet tenor can. 1120, § 2, quo a privilegio Paulino solus expresse removetur matrimonium inter cultu dispares initum cum dispensatione; nihil tamen probat, attento praesertim § 1, par. 2m esse intelligendam *sensu exclusivo*.

Secunda conditio est ut **altera pars discedat.** Censetur autem *discedere* quando *haec duo* simul obtinent, nimirum quod:

346. — A. *Remaneat in infidelitate.* Nimirum, si, antequam pars baptizata ad alias nuptias convolaverit, etiam ipsa compars convertitur et baptizatur, privilegio Paulino jam non est locus, uti manifestè probat ipse tenor sententiae apostolicae, idque saepius est a S. Sede inculcatum; ex alia parte, sufficit ut, momento quo privilegio est utendum, adhuc remaneat dicta pars in infidelitate, quamvis animum ostenderit ad conversionem paratum, vel etiam sit catechumena.

B. *Nolit pacifice cohabitare* cum parte conversa. Quod obtinet in triplici hypothesi:

347. — 1° Quando conjux infidelis *non vult* cum parte fideli *cohabitare,* seu tecti ac tori consortium instaurare: quod fieri posse modò diximus, etiam ubi dictus conjux infidelis aliunde paratum sese exhibet ad fidem amplectendam.

Nec refert quamnam ob causam cohabitare detrectet, sive sit ex odio fidei et religionis, sive ex alia quacumque ratione, modò pars conversa *post baptismum non dederit parti non baptizatae justam discedendi causam;* uno verbo non requiritur discessus *malitiosus.* Can. 1123.

2° Quando quidem cohabitare vult, sed *non pacificè nec absque contumelia Creatoris:* quod verificatur quotiescumque ipsa pars infidelis partem baptizatam conatur a fide avertere, vel eam ad peccatum mortale pertrahere, maximè ad grave peccatum contra conjugalem castimoniam, vel quotiescumque a concubinatu renuit desinere, vel non vult promittere christianam prolium educationem (1).

3° Quando, non obstante ejus bona voluntate pacifice cohabitandi, pars infidelis constituitur in impossibilitate instaurandi maritale consortium cum parte conversa, modò pars fidelis non fuerit, ratione facti conversionem subsequentis, causa dictae impossibilitatis.

348. — **Nota** 1. Privilegio Paulino est locus etiam in casu quo pars infidelis tunc tantùm discedit, seu pacificam detrectat cohabitationem, postquam, inde a baptismo compartis, per plures annos cum ipsa in pace matrimonialiter vixerit. Can. 1124.

2. Quando conjux infidelis *consentit pacificè et absque divini Nominis contumelia cohabitare,* adeoque non censetur discedere, docet S. Paulus eum non posse a parte fideli dimitti, *in ordine ad novum matrimonium ineundum;* non imponitur tamen parti fideli obligatio cum infideli comparte commanendi ac in consortio

(1) C. S. O., 29 Nov. 1882; 5 Martii 1816 et 11 Julii 1866, respective apud *Collectanea,* n. 1358, 1323 et 1353.

conjugali perseverandi, ac potest sese, *quoad torum et cohabitationem*, ab ea separare, quemadmodum separari posse vidimus conjugem fidelem a comparte in haeresim vel in infidelitatem lapsa.

Tertia conditio est ut, salva dispensatione Pontificia, **per interpellationem** rite factam, de partis infidelis discessu *probè constet* (can. 1121); circa quam tertiam conditionem successive agetur de interpellationis *objecto, tempore, forma, necessitate* et *effectu:*

349. — A. *Objectum interpellationis* est duplex, nempe a/ « an pars infidelis velit converti ac baptismum suscipere; b/ an saltem velit cohabitare pacifice sine contumelia Creatoris ».

B. *Tempus* pro faciendis interpellationibus determinatum, est tempus sequens partis conversae baptisma: dispensando tamen interdum indulget S. Sedes ut, attentis peculiaribus adjunctis, baptismo praemittatur interpellatio, quemadmodum ex citatis et infra (n. 353) citandis documentis eruitur. Interpellatio rite peracta non est iteranda, licet diu differatur matrimonium. Can. 1121, § 1.

350. — C. *Forma* regulariter adhibenda est forma *authentica*, de auctoritate scil. Ordinarii (Ordinarii nempe conjugis conversi), instituenda, et quidem vel via stricte judiciaria, vel via saltem summaria et extrajudiciali; si autem interpellationes fiant *privatim*, ab ipsa scil. parte conversa, « valent, imo sunt etiam licitae, si forma superius praescripta servari nequeat; hoc tamen in casu, de ipsis pro foro externo constare debet duobus saltem testibus vel alio legitimo probationis modo ». Can. 1122.

D. Quod spectat *necessitatem* interpellandi:

351. — 1° Omnes in hoc conveniunt, ad *licitum* usum privilegii omnino requiri interpellationem, saltem in forma privata; hanc caeteroquin necessitatem instanter urget can. 1121, § 2, idque etiam pro casu quo inutilis videtur vel impossibilis, aut aliunde constat de discessu compartis infidelis (1); de se tamen est necessitas juris ecclesiastici dumtaxat (2).

352. — 2° Quod dicta interpellatio, ex jure ecclesiastico, *semper* (adeoque etiam ubi aliunde constat de discessu) requiratur non tantùm ad liceitatem, sed ad ipsum *valorem*, id suadere videntur documenta

(1) *Instr.* C. S. O., 16 Sept. 1824 et S. C. de P. F., 5 Martii 1816, ad 3m, apud *Collectanea*, 1328 et 1323.

(2) Plura documenta Romana (inter alia, decreta modô invocata) assertam interp "ationis necessitatem aperte repetunt *ex jure divino:* quod sic intellige, jus nempe divinum (pro illis qui censent privilegium Paulinum ex jure divino sse repetendum, de quo suprà, n. 341) *regulariter* exigere interpellationem, utpote quae ordinarium medium est ut constet de conjugis infidelis discessu, jure divino requisito; non autem exigere jus divinum ut interpellatio fiat *semper*, etiam ubi aliunde probè constat de conditionis verificatione: manet tunc solum praeceptum ecclesiasticum, in omni casu urgens interpellationem faciendam.

Romana (1). Quibus attentis, non posset matrimonium, praetextu privilegii apostolici, absque praevia interpellatione (ejusve dispensatione) initum, *practicè* haberi qua validum, non obstante favore fidei et quamvis constet quod pars infidelis, momento contracti matrimonii, reipsa recesserat; sed recurrendum esset ad S. Sedem.

353. — 3° Necessitas interpellandi *non est insupplebilis* nec *indispensabilis*, uti liquet ex canone 1121, § 2 et canone 1123; sed a facienda interpellatione una, vel etiam utraque, *dispensari potest* a S. Sede, et de facto dispensari non rarò contingit.

Et quidem a/ in ipso jure continentur quaedam *dispensationes* (seu declarationes, ut vocantur): in can. scil. 1125 quaedam concessiones fiunt in gratiam polygamorum (2); b/ quaedam etiam indulgentur *dispensandi facultates* sive ab ipso jure (3) sive ab homine delegatae (4).

Ad dispensandum autem super interpellatione requiritur *causa*, de qua summariè saltem et extra-judicialiter constet: puta impossibilitas aut inutilitas, aut factum quod conjux infidelis monitus, intra tempus in monitione praefixum, responsum non significavit.

Notetur tandem quod, ad tramites decreti S. C. de P. F., 26 Junii 1820, iteranda est *dispensatio*, si matrimonium ultra annum differatur.

E. *Effectus* dispensationis super interpellatione.

353bis. — In hoc est quod pars conversa, in cujus gratiam dispensatio est concessa, possit, omissis interpellationibus (vel alterutra omissa), ad novas nuptias transire, quodque matrimonium sic noviter contractum sit

---

(1) Cf. decr. C. S. O., 17 Jan. 1900; et S. C. de P. F., 27 Jan. 1836 (apud *Collectan*, n. 1330). In Codice, canones 1121, § 1 et 1122, § 2, in sensum affirmativum videnter interpretandi. Nimirum, in priori loco, disponitur interpellationes esse faciendas « antequam conjux conversus et baptizatus novum matrimonium *validè* contrahat »; in altero autem loco dicitur interpellationes privatim factas esse validas semper, vel etiam, in casu necessitatis, licitas; interpellatio autem *valida* vix intelligitur nisi hoc sensu quod sufficiens sit ut permittat validum usum privilegii.

(2) Conceditur ut ad fidem conversi, si non recordentur quamnam mulierem primam acceperint, adeoque in legitimam uxorem habuerint, possint unam ex suis uxoribus quam voluerint eligere eamque, absque ulla praevia interpellatione, ducere, renovato consensu. Ulterius, etiam in casu quo iidem polygami recordantur quamnam acceperint primam, si una ex uxoribus cum ipsis baptizatur, possunt cum ea remanere, aliis uxoribus (etiam prima) dimissis et non interpellatis, modò, per summarium et extrajudicialem processum, constet difficillimum esse reperire primam uxorem.

(3) Juxta eumdem can. 1125, possunt Ordinarii et parochi, necnon presbyteri S. J. ad confessiones audiendas ab ejusdem Soc. Superioribus approbati, dispensare cum infidelibus conversis, ut, relicto conjuge infideli, cuicumque nubant, super interpellationibus, « dummodo constet etiam summarie et extrajudicialiter conjugem, ut praefertur, absentem moneri legitime non posse, aut monitum intra tempus in eadem monitione praefixum suam voluntatem non significasse ». Item, juxta concessionem factam a C. S. O., 11 Aug. 1859 (*Collectan.*, n. 1351), « quoties conjugem infidelem nec Christi fidem amplecti, nec sine contumelia Creatoris cum conjuge converso velle cohabitare *certò* constat, Episcopi, tanquam Apostolicae Sedis delegati, et Vicarii Apostolici, *dispensare* poterunt *super interpellatione*, dummodò *urgeat necessitas* nec tempus suppetat recurrendi ad S. Sedem ».

(4) Hujusmodi indulta dantur praesertim Ordinariis missionum. Tenorem talis indulti videsis apud VERMEERSCH-CREUSEN, *Epitome*², I, p. 486 ss., sub nn. 24-27.

ac maneat validum, etiamsi — et hoc sedulò nota — postea innotuerit conjugem infidelem, etiam tempore initi matrimonii, ad fidem conversum et baptizatum fuisse (1).

353ter. — Conclusio. Stat igitur quod, quando pars infidelis interpellationibus negative responderit, sive expresse sive tacite, vel quando interpellationes ex dispensatione aut declaratione S. Sedis omissae fuerint, eo ipso exsurgit pro parte fideli *jus ad alias nuptias transeundi,* cum effectu ut per alterum matrimonium dissolvatur vinculum prius (can. 1123, coll. can. 1126, et dictis suprà, sub n. 344).

Debet autem pars conversa matrimonium inire cum parte *fideli,* vel potius cum parte *catholica* (can. 1123 et 1124, coll. decr. C. S. O., 17 Julii 1850 et 3 Junii 1874, apud *Collectanea,* n. 1340 et 1357), adeo ut, salva dispensatione super disparitate cultus aut mixta religione (quae, in casu, aegrius concedetur), invalidè contraheret cum parte infideli ac illicitè cum parte acatholica.

354. — Scholion I. In praecedentibus vidimus Ecclesiam haud difficilem sese praebere in dispensando ab interpellationibus faciendis, eamque haud aegre novum matrimonium permittere parti fideli, *etiam ubi nullatenus constat de discessu alterius partis infidelis:* qui tamen discessus essentiale videtur constituere elementum privilegii Paulini. Ulterius autem — quod sedulò notandum diximus — juxta constantem S. Sedis praxim, ipsa illa matrimonia dicto modo inita sunt retinenda qua valida, etiam *quando postea innotescit partem infidelem, momento quo a parte conversa novum matrimonium est initum, nullatenus discessisse, imo et ipsam fuisse baptismatis sacramento refectam.*

Quodsi validum pronuntiatur alterum partis baptizatae matrimonium, primum esse dissolutum oportet; cum autem non censeatur dissolutum vi privilegii Paulini, ob omnimodam absentiam essentialium conditionum, sponte recurrimus ad exercitium potestatis pontificiae, sub n. 333, jam vindicatae, dissolvendi ipsum vinculum matrimonii legitimi consummati, supposito alterutrius partis baptismo (2); quam potestatem R. Pontifex implicitè exercet in ipsa dispensationis concessione ab interpellationibus aut a servandis conditionibus Casus Apostoli.

---

(1) Attende hoc principium non applicari nisi matrimonio sic contracto *cum dispensatione* super interpellatione. Si namque constat, matrimonio cum praevia interpellatione et absque dispensatione contracto, partem infidelem ante matrimonium partis fidelis jam fuisse baptizatam, matrimonium hoc alterum non valet, priore matrimonio servante suum valorem donec alia viâ, puta via pontificiae dispensationis, fuerit disruptum.

(2) Requiritur, uti jam notatum suprà, baptismus unius saltem partis, ad hoc ut Ecclesia possit suam jurisdictionem exercere in matrimonium. Ast sustinetur eadem dissolvendi potestas etiam post utriusque partis baptismum, uti ex praemissis liquet, ac jam notavimus supra, n. 333, sive consummatum fuerit matrimonium in utriusque infidelitate, sive post alterutrius conversionem, modò non fuerit consummatum postquam, utriusque baptismo, fuerit ratum effectum.

Hoc modo apte explicatur integer processus Ecclesiae in hoc negotio, nec aliter explicari valet (1), adeo ut ex ipsa agendi ratione Ecclesiae circa applicationem privilegii Paulini efficax exsurgat argumentum in favorem theseos, sub n. 333, sub B, 1°, enuntiatae, de potestate Ecclesiae dissolvendi matrimonium legitimum consummatum. Cf. etiam statim evolvenda sub n. 355.

355. — Scholion II. Juxta can. 1127, « **in re dubia** privilegium fidei gaudet favore juris »; quod importat favendum esse fidei, i. e. judicandum esse in favorem libertatis partis fidelis, ut nempe novum matrimonium libere contrahat aut in priori vinculo ultrò permaneat (2).

Ad ulteriorem autem hujus principii interpretationem quod attinet:

1° Stricto tenori inhaerendo, principium afficit ipsam dubiam applicationem privilegii Paulini, adeoque casum orientis dubii circa dissolutionem matrimonii legitimi, in casu conversionis alterutrius partis infidelis, signanter si dubitetur utrum conditiones obtineant ad validam privilegii applicationem requisitae, puta in re interpellationum, in re discessus alterutrius partis, vel si dubitetur circa identitatem primae uxoris apud polygamum (3), vel etiam si dubitetur circa naturam matrimonii, utrum nempe privilegio Apostoli sit obnoxium (4).

Atvero **2°** ulterius extendi posse videtur dictum principium can. 1127 ad casum ad quem alludimus sub n. 343, ad casum scil. *dubii circa validitatem matrimonii,* in infidelitate contracti vel quod reputatur in infidelitate contractum, quatenus hujusmodi matrimonium, quin recurratur ad privilegii Paulini applicationem, possit, attento dubio (quod censetur post examen subsistere), nullum declarari in favorem libertatis partis conversae (5), si qua convertatur (6): seponitur autem hypothesis

(1) Frustrà recurritur, uti recurrere conati sunt nonnulli Auctores, ad *declarationem* privilegii Paulini, cum, justa notata, saepe saepius prorsus deficiant essentiales dicti privilegii conditiones.

(2) Est derogatio ad normam statutam in canone 1014, juxta quam matrimonium gaudet favore juris, ita ut, in dubio, standum sit pro ejusdem valore, donec contrarium probetur. De qua generali norma ejusque exceptione, cf. infrà, n. 472bis.

(3) Ita infidelis, de quo dubitatur cum quanam ex suis uxoribus verum contraxit matrimonium, posset independenter etiam a concessione, de qua sub n. 353, in nota, unam ex illis eligere absque interpellatione.

(4) Ita matrimonium inter unam partem certò infidelem et partem *dubiè* baptizatam, quod matrimonium, juxta can. 1070, § 2, non est obnoxium impedimento disparitatis cultus ac censetur validum, potest, quousque dubium circa baptismum perseverat, haberi uti legitimum, adeoque privilegio Paulino obnoxium. Cf. mox infrà, sub nota.

(5) Exemplum esset in casu matrimonii contracti intra gradus consanguinitatis, intra quos matrimonium irritatur probabiliter ipso jure naturae, puta inter fratrem et sororem: posset nempe, una parte ad fidem conversa, matrimonium declarari nullum, libertate concessa parti baptizatae ineundi nuptias, citra applicationem casus Apostoli. Cf. infrà, n. 608.

(6) Applicatio canonis 1127 supponit converti unam partem ad religionem catholicam, hujusque interesse ut matrimonium sit nullum; secus namque non est locus praestando favorem fidei, ac potius applicandum venit principium canonis 1014.

canonis 1070, § 2, hypothesis nimirum dubiae validitatis matrimonii ratione dubii circa baptismum alterutrius partis, in ordine ad impedimentum disparitatis cultus (1); excluditur etiam hypothesis possibilis matrimonii rati et consummati, uti in casu dubii baptismi utriusque partis, supposita matrimonii post utriusque baptismum dubium consummatione (2).

Hujus porro invocati principii (in duplici sua sub 1° et 2° proposita applicatione) efficacia talis est ac tanta ut, si exinceps, dubio soluto, apparet non fuisse locum privilegio Paulino, vel nullitatis matrimonii declarationi, equidem validum maneat matrimonium vi principii positi contractum. Ad quod juridice explicandum, pro parte recurrimus, uti sub num. praecedenti, ad exercitium potestatis pontificiae dissolvendi matrimonium legitimum consummatum, pro casu scil. quo reipsa non est locus privilegio apostolico; et pro parte provocamus ad exercitium potestatis pontificiae dissolvendi matrimonium validè initum (sine dispensatione) et consummatum inter partem infidelem et partem baptizatam (n. 333): intuitu scil. casus quo applicatum fuit privilegium Paulinum matrimonio inter partem non baptizatam et partem dubie baptizatam, quodque innotescat dubium baptisma reipsa fuisse validum, vel casus quo nullum fuit declaratum matrimonium dubium, quodque postea liqueat matrimonium fuisse validè celebratum inter partem infidelem et partem baptizatam.

355bis. — Notitia historica. Jam inde a tempore Gratiani et Petri Lombardi obtinuit, inter Auctores, quasi-unanimitas in docendo dissolutionem vinculi conjugalis, in Casu Apostoli; diu tamen mansit incertitudo et controversia circa quasdam quaestiones accessorias; in specie non pauci docuerunt, usque ad medium saeculum XIII, contractum claudicare, quatenus vinculum solveretur ex parte conjugis conversi, non vero ex parte conjugis in infidelitate remanentis, huic interdictis aliis nuptiis; item plures tenuerunt vinculum dissolvi, non momento quo novum matrimonium init pars fidelis effecta, sed momento discessus partis infidelis (3).

---

(1) Quando dubium circa validitatem matrimonii oritur ex dubio circa baptismum alterutrius partis *in ordine ad impedimentum disparitatis cultus*, tunc applicandum est principium canonis 1070, § 2, quatenus impedimentum non urgeat, adeoque matrimonium ex hoc capite habendum sit uti validum, ad normam can. 1014, « donec certò probetur alteram partem (catholice) baptizatam esse, alteram vero non baptizatam ». Cf. infrà, n. 587 et modò suprà, in nota.

(2) Et sane, in casu, posset obvium haberi matrimonium ratum et consummatum, si nempe utriusque partis baptisma fuerit reipsa validum, cujus matrimonii indissolubilitas absoluta est omnino tuenda, excluso quocumque periculo illam laedendi.

(3) Unde ad quaestionem, tunc pluries motam, utrum, in casu quo pars infidelis post discessum et ipsa convertatur, nondum initis ab altera parte aliis nuptiis, matrimonium esset reinstaurandum, logice fuisset respondendum negative ; et tamen a pluribus solvitur in sensum affirmativum, quatenus exigant matrimonii reinstaurationem, in hypothesi quod pars prius conversa nondum contraxerat novum matrimonium : provocant scil. ad *jus quasi-postliminii*, ut aiebant, seu ad quamdam vinculi dissoluti reviviscentiam in favorem fidei.

PARAGRAPHUS QUARTA. *De absoluta indissolubilitate matrimonii rati consummati.*

356. — Vidimus matrimonium quodcumque validè contractum esse jure naturali ac divino indissolubile, in illa tamen lege indissolubilitatis varias admitti posse derogationes, ac matrimonium posse, *certos intra limites,* sive per generalem dispositionem, sive per singularem dispensationis actum, auctoritate *immediate divina,* aut *mediate divina,* ecclesiastica scil. sed ministeriali (juxta dicta sub n. 298 et 329), quoad vinculum *dissolvi:* quod non implicat, uti ostendimus, cum a solo jure naturae *secundario* excludatur dissolubilitas *restricta.*

Hujusmodi possibiles derogationes, quemadmodum sub n. 333 exposuimus, afficiunt matrimonium non consummatum, necnon matrimonium legitimum consummatum, supposito alterutrius partis baptismo, ac imò matrimonium inter partem baptizatam et partem non baptizatam contractum et consummatum.

Solum igitur potestati Ecclesiae subducitur matrimonium *ratum et consummatum;* non quod *a priori* impossibile sit ut Deus illam potestatem concesserit Ecclesiae, cum per se nihil impediat quominus etiam ad illud vinculum, quantumvis reliquis firmiùs, potestas ministerialis Ecclesiae a Deo extendatur; sed quod *de facto* illa potestas non fuerit a Deo concredita Ecclesiae (1).

357. — Nimirum hujusmodi potestatem non esse concessam Ecclesiae super matrimonio ratò et consummato, illudque nulli prorsus dissolutioni, secluso mortis casu, esse obnoxium, nitidè enuntiatur in can. 1118: « Matrimonium validum ratum et consummatum nulla humana potestate (intellige: ne ministeriali quidem ac mediatè divina) nullaque causa, praeterquam morte, dissolvi potest ». Id etiam constanter fuit ab Ecclesiae magisterio propositum, et constanti Patrum traditione servatum: quod urgemus contra Protestantes, in hoc peculiariter insistendo quod asserta indissolubilitatis lex etiam casum adulterii non exceperit. Cf. infrà, n. 367, in nota.

I. DOCTRINA ECCLESIAE.

A. **Canones Conciliorum et Synodorum.**

358. — Plerique canones indissolubilitatis principium tuentur, et

(1) Etiam observavimus suprà, n. 333, quod Ecclesia, quantumvis ipsi competit dissolvendi potestas, de facto sua potestate uti non videatur erga matrimonium *cum dispensatione* initum inter infidelem et partem catholice baptizatam.

plures illud explicitè urgent *etiam in casu adulterii.* Imprimis provocamus ad canones 8 et 9 Concilii *Illiberitani* (Elvire), anni 305; ad canonem 8 Synodi II^ae *Carthagenensis,* 407; can. 3 Conc. *Andegavensis* (Angers), 453; can. 12 Concilii *Nannetensis,* 658; can. 10 Conc. *Hereford,* 673; can. 10 Conc. *Forojuliani,* 796; ad synodum *Parisiensem,* 829; ad decretum pro Armenis, in Concilio *Florentino* (1); ac can. 7 Sess. XXIV Conc. *Tridentini* (2).

Quibus addi possent, licet *minus apertè* favent, can. 48 inter canones *apostolicos;* can. 10 Conc. *Arelatensis,* 314; can. 19 primae Synodi *S. Patritii* dictae, 450-456; can. 25 Conc. *Agathensis* (Agde), 506; can. 9 Synodi *Suessoniensis,* 744.

Inter horum nimirum Conciliorum canones, alii generali formula utuntur, alii, simul ac tuentur principium indissolubilitatis, *ex oeconomia practica* prudentiam sapiunt in applicando et urgendo illo principio, speciatim pro casu adulterii, ratione habita tum individuae imbecillitatis juniorum conjugum, tum potissimum morum vigentium et legum civilium tunc temporis matrimonia regentium ac divortiis multùm faventium.

B. **Decreta RR. Pontificum.**

359. — Inter illa potissimum attendenda sunt decreta *Innocentii I* (401-417), in rescripto ad Exuperium Tolosanum, ad Probum, necnon ad Victricium, *Leonis I* (440-461), ad Nicetam; *Gregorii I* (590-604); *Zachariae* (741-752), ad Pepinum; *Stephani II* (754); *Alexandri III; Innocentii III; Leonis XIII, in* Encyclica *Arcanum* (3).

---

(1) « Quamvis autem ex causa fornicationis liceat tori separationem facere, non tamen aliud matrimonium contrahere fas est, cum matrimonii legitime contracti vinculum perpetuum sit ». DENZINGER, *Enchiridion,* n. 702.

(2) « Si quis dixerit, Ecclesiam errare quum docuit et docet juxta evangelicam et apostolicam doctrinam, propter adulterium alterius conjugum matrimonii vinculum non posse dissolvi; et utrumque, vel etiam innocentem, qui causam adulterio non dedit, non posse, altero conjuge vivente, aliud matrimonium contrahere; moecharique eum qui, dimissa adultera, aliam duxerit, et eam quae, dimisso adultero, alii nupserit, anathema sit ».

Circa quem canonem juvat notare Patres Tridentinos priorem canonis redactionem, juxta quam *directe* sub anathemate urgebatur matrimonii indissolubilitas ex capite adulterii, mutasse, id postulantibus legatis Venetis, ita ut anathema solos Ecclesiam Latinam erroris accausantes, nec adeo Graecos, attingeret. Attamen in ipsa re, *quod spectat ipsam doctrinam* et non docendi modum, idem in utraque formula proponitur, ac propugnantes et practice applicantes, uti faciebant Graeci, matrimonii dissolubilitatem ex causa adulterii, si non haereseos, indubii saltem erroris ejusque haeresi proximi arguuntur (potest dici quod solum objectum definitionis directum, inerrantia scil. Ecclesiae, sit fide tenendum, dum objectum indirectum, indissolubilitas nempe vinculi, sit fidei proximum et non de fide, adeo ut illud negantes non sint haeretici sed haeresi proximi). Non est proinde cur decretum conciliare prodatur ceu decretum disciplinare, sed doctrinale est dicendum, ac in eo authentice docetur matrimonium, juxta evangelicam doctrinam, in casu adulterii, solvi non posse.

(3) « In tanta autem confusione sententiarum quae serpunt quotidie longius, id quoque est cognitu necessarium, solvere vinculum conjugii inter christianos *rati et consummati* nullius in potestate esse; ideoque manifesti criminis reos esse, si qui forte conjuges, *quaecumque demum causa esse dicatur,* novo se matrimonii nexu ante implicare velint, quam abrumpi primum morte contigerit ».

Doctrina S. Sedis luculenter etiam manifestatur *in lucta* energice sustentata contra varios reges et principes, indissolubilitatis legem violare attentantes, putà in causa Lotharii, Philippi-Augusti, regis Galliae (1), Henrici VIII, Angliae regis (2), et ita porro (3).

Quae nonnunquam afferuntur exempla dissolutionum matrimonii, quae a S. Sede fuerint concessae in gratiam magnatum vel principum, spectant matrimonia *non consummata*, uti in causa Lutetiae Borgia, vel important meram *declarationem nullitatis*, uti in causa Principis de Monaco (4).

II. Doctrina SS. Patrum et Scriptorum ecclesiasticorum.

360. — Sufficiat haec generatim notasse:

1° Plerique SS. Patres et scriptores *priorum saeculorum*, maxime Occidentales, quemadmodum textus examinanti sponte liquebit, vindicant absolutam indissolubilitatem matrimonii rati consummati, eamque non rarò explicitè urgent in casu repudii ob adulterium instituti; conqueruntur autem de praxi fidelium, a norma saepius declinantium.

2° *Posterioribus saeculis*, inde a nono praesertim saeculo, nitida apparet, saltem in Ecclesia Occidentali, et quasi unanimis doctrina de absoluta indissolubilitate, eique adeo adhaerebant Doctores, ut illam non pauci applicaverint *cuicumque* vero matrimonio, utque, ad conciliandam cum indissolubilitatis principio praxim disssolvendi nonnunquam matrimonium non consummatum, potius huic conjugio non consummato veri matrimonii nomen denegaverint, illudque habuerint uti matrimonium initiatum dumtaxat (suprà, n. 96 ss.).

---

(1) *Philippus Augustus* die nuptias sequenti rejecit uxorem suam Ingeburgam, ut sibi copularet Agnetem Meranensem, ac in hunc finem obtinuit a nonnullis Episcopis declarationem nullitatis matrimonii cum Ingeburga initi. Innocentius III, ad quem repudiata regina appellaverat, sententiam Episcoporum cassavit et coegit regem, interdicto lato in totam Galliam, ad reassumendam legitimam uxorem.

(2) *Henricus VIII* duxerat, praevia dispensatione, Catharinam Arragonensem, viduam defuncti fratris sui; voluit autem matrimonium annulari ut uxori substitueret Annam de Boleyn: quam nullitatis declarationem etiam tulit Episcoporum tribunal, hoc invocato praetextu quod in dicto affinitatis impedimento dispensatio concedi non posset. Clemens VII, anno 1534, proclamavit matrimonii validitatem ejusque indissolubilitátem, et potius passus est regem cum regno integro in schisma prolabi quam ut a stricto indissolubilitatis principio recederet. Cf. infrà, n. 628.

(3) Ita etiam, anno 1806, Pius VII energicè restitit minis in ipsum prolatis a Napoleone I, qui volebat Pontificem cogere ut matrimonium fratris Hieronymi dissolveret.

(4) Quod autem spectat conjugium *Napoleonis* cum Josephina de Beauharnais, Pius VII nunquam confirmavit sententiam nullitatis latam coram Officialitate Parisiensi: haec curia in sententiae subsidium invocaverat absentiam testium in celebratione matrimonii necnon defectum consensus ex parte imperatoris, quatenus invitus, ad hoc cogente Pio VII, consensum emiserit, anno 1804, ad convalidandum matrimonium, anno 1796, civiliter initum.

III. Documenta difficiliora.

A. **Ex S. Scriptura.**

361. — Difficultatem facit Matth., V, 32 (1), et XIX, 9 (2), quatenus ex illis versiculis, obviè inspectis, videtur concludendum: *ergo* qui dimiserit uxorem adulteram, *non* facit eam moechari, — qui dimiserit uxorem ob fornicationem et alteram duxerit, *non* moechatur.

Jamvero, praesupposito quod, in textibus oppositis, agatur de legitimo matrimonio christiano, eoque consummato, quodque fornicatio ponatur pro fornicatione matrimonium consequente, affirmandum est *praefatum documentum conciliari cum doctrina catholica de omnimoda matrimonii rati consummati indissolubilitate.* Quod **probatur:**

362. — 1° **Indirecte,** quatenus plura obstant quominus dicta adversariorum interpretatio admittatur: *ipsa* scil. *oppositio* inducta inter imperfectionem legis mosaicae et perfectionem novae oeconomiae circa matrimonium; *parallelismus* cum Marco X, 11, et Luca, XVI, 18, exceptionem adulterii excludentibus; item *alterum incisum versiculi 32*[1], apud Mt., V; accedit *inconveniens* non exiguum, quod nempe, in sententia adversa, mulier adultera dimissa melioris conditionis esset quam mulier dimissa innocens, quodque hujusmodi disciplina praeberet incitamentum adulterii; tandem si vinculum disrumpi posset ratione adulterii, non fuisset ratio discipulis adeo reclamandi contra duritiam legis matrimonialis. Cf. Mt., XIX, 10.

363. — 2° **Directe,** quatenus apta potest proponi illorum textuum interpretatio, quae concordet cum doctrina catholica de omnimoda indissolubilitate, ac excludat dissolutionem matrimonii ex causa adulterii.

Nimirum interpretanda est sententia Christi:

vel a/ *quasi esset elleptica* ac sic integranda: qui dimiserit uxorem suam — *quod non licet facere nisi ob fornicationem* — et aliam duxerit, moechatur; ita ut exceptio casus fornicationis solum afficiat prius propositionis membrum *dimittere*, cui soli membro grammaticaliter conjungitur; vel b/ quatenus haec verba « nisi ob fornicationem » (aut: excepta fornicationis causa), significent Christum Dominum *abstrahere ab illa hypothesi,* qua vir dimittat uxorem ob fornicationem, adeo ut non intenderit, ne indirectè quidem, aliquid docere pro casu quo ejecta fuerit mulier adultera; vel c/ quatenus illa incisa, signanter cap. V, 32, sumenda sint *inclusivè,* et non exclusivè, ita ut sensus esset: qui dimiserit uxorem ob quamlibet causam, etiam ob fornicationem, moechatur: ly namque *παρεκτος* (praeter) potest, pro vario contextu, habere sensum inclusivum vel exclusivum. Cf. Deut. XXIX, 11, et 3 Reg., X, 13. In qua tertia explicatione nota voci « dimittere » servari sensum, apud Judaeos unicè notum, dimissionis a vinculo.

B. **Ex Doctrina Ecclesiae et testimoniis SS. Patrum et Doctorum.**

365. — 1° Non negamus datas fuisse a quibusdam *Episcopis* aut *curiis episcopalibus* solutiones et latas fuisse sententias indissolubilitatis legi contrarias (puta in causa Philippi-Augusti, Henrici VIII et Napoleonis, de quibus sub n. 359); quaedam etiam decreta principiis minus conformia lata esse a conciliis particularibus (v. gr. Vermeriensi et Compediensi), vel et a Summo Pontifice quodam (3).

---

(1) « Ego dico vobis: quia omnis qui dimiserit uxorem suam, *excepta fornicationis causa* (*παρεκτὸς λόγου πορνείας*), facit eam moechari, et qui dimissam duxerit, adulterat ».

(2) « Quicumque dimiserit uxorem suam *nisi ob fornicationem* (*μὴ ἐπὶ πορνείᾳ*) et aliam duxerit, moechatur (et qui dimissam duxerit, moechatur) ».

(3) Id contigit cum *Coelestino* III (1181-1198), qui c. 2, *Comp.* II, III, 20, permisit quoad

Atvero, quod spectat acta emanantia ab Episcopis singularibus vel conciliis particularibus, non exhibent sensum Ecclesiae universalis; sententia autem pontificia, quae opponitur, erat mere disciplinaris vel saltem extra exercitium magisterii infallibilis posita. Caeteroquin adeo rara existunt hujusmodi decreta, quorum difformitas sit certo admittenda, ut morali ac constanti doctrinae uniformitati nullatenus noceant: plura quidem ab adversariis opponuntur documenta, sed vel sunt dubiae authentiae, vel in orthodoxum sensum intelligi valent, vel normas proponunt principium non negantes, sed oeconomiam practicam sapientes, juxta dicta sub n. 358.

366. — 2° Pari modo solvi potest difficultas quae deducitur ex nonnullis textibus *SS. Patrum* et *scriptorum ecclesiasticorum:* adeo ut vix adduci queant textus laxiori dissolubilitatis praxi aperte et indubiè faventia, ac frustrà, inter Ecclesiae dogmata, dogma quaereres quod cum majori uniformitate ac constantia fuerit vindicatum, quam principium indissolubilitatis vinculi conjugalis, non obstante ejus severitate ac quadam etiam textus evangelici ambiguitate.

367. — **Conclusio.** Ex doctrina, sub toto hoc articulo proposita, sequitur matrimonium ratum et consummatum esse *absolute et omnimodè indissolubile,* illudque *solum* esse tale (1), ipsique *soli* perfecte applicari, juxta dictum Alexandri III, c. 7, X, III, 32, sententiam evangelicam: non licere viro dimittere uxorem (2).

Scholion I. Disciplina ecclesiae orientalis schismaticae ac ecclesiae protestanticae.

368. — A. **Orientales schismatici** generatim assumpserunt causas divortii admissas a Justiniano, in *Novella* 117 (infrà, n. 371), quae locum dant vel *divortio cum damno,* injunctis poenalitatibus contra partem noxiam, vel *divortio bona gratia,* absque poenalitatibus. Nimirum

---

vinculum solvi matrimonium ratum et consummatum in casu quo vir, in odium religionis apostata effectus, uxorem reliquit, ad illum casum indebitè extendendo privilegium Apostoli: quod judicium jam reformavit Innocentius III (1198-1216), c. 7, X, IV, 19, explicite ad illud alludens, ubi ait: «licet quidam praedecessor noster sensisse aliter videatur».

(1) Equidem matrimonium legitimum (consummatum vel non consummatum) non est dissolubile *quamdiu utraque pars manet infidelis;* atvero id non provenit ex nativa ejus vinculi firmitate, neque stricto jure ex defectu potestatis Ecclesiae, sed ex defectu subjectionis matrimonii ad potestatem Ecclesiae, cui soli competit, ad exclusionem Principis civilis, divina potestas ministerialis connubium dissolvendi; caeterùm non est absoluta indissolubilitas, sed relativa ad remanentem statum infidelitatis utriusque partis. Notavimus etiam suprà, n. 333. Ecclesiam quidem posse universim dissolvere vinculum matrimonii, inter partem infidelem et partem baptizatam rite celebrati et consummati, sed hanc potestatem de facto exercere non videri, si dictum matrimonium fuerit cum dispensatione initum.

(2) Quod respectu descripti matrimonii strictissimè, et omni exclusa derogatione, urgeatur indissolubilitatis lex, proxima et propria ratio est, uti vidimus (n. 356 s.), in voluntate positiva divina; remote vero id procedere videtur ex illa duplici perfectione accidentali quae contractui matrimoniali accedit, ex consummatione scil. simul et sacramentalitate, quatenus nempe Deus, intuitu hujus duplicis concurrentis perfectionis, voluerit hujusmodi matrimonio competere strictam et intactam vinculi indissolubilitatem.

Nimirum primò, consensui accedente copula, perfectius repraesentatur unio Christi cum Ecclesia, quatenus, dum consensus conjugum, juxta *Lombardum* (suprà, n. 98), significat unionem spiritualem Christi et Ecclesiae, quae est per charitatem, commixtio sexuum unionem significat quae fit per naturae conformitatem; secundò, ex addita sacramenti ratione firmatur vinculum, testante can. 1013, § 2, post Conc. Tridentinum (Sess. XXIV), quod proprietates matrimonii, et signanter indissolubilitas, «in matrimonio christiano peculiarem obtinent firmitatem ratione sacramenti».

1° *Pro divortio cum damno:* sunt patriae traditio (Hochverrath), insidiae contra vitam compartis, adulterium et varia crimina in ejus suspicionem ducentia, abortus procuratio, casus apostoli, superveniens cognatio spiritualis post susceptionem prolis.

2° *Pro divortio bona gratia:* impotentia antecedens post triennale experimentum, alterius partis occultatio, incarceratio aut servitus, insania seu imbecillitas, professio religiosa, elevatio viri ad episcopatum, lepra.

369. — B. **Protestantes** plerique admittunt uti causas divortii: adulterium (provocant ad Matth., XIX), necnon malitiosam desertionem, ampliando scil. et malè interpretando privilegium Paulinum. Ulterius autem, variis in ecclesiis et regionibus, plures adhuc induxerunt causas divortii, quales sunt insidiae in vitam, saevitiae, lepra, ebrietas etc. (1).

Scholion II. De Bonis matrimonii.

370. — Quemadmodum ex disputatis sub sectione 2ª liquet, quae essentialiter constituunt matrimonium christianum ad *tria* reduci queunt: *duo* nempe quae spectant matrimonium *uti est in officium naturae,* ordinatio scil. ad prolem generandam et educandam, ac in ea nitens mutua maris et feminae obligatio ad mutuam exclusive conjugalem fidelitatem; *unum* quod spectat matrimonium *quatenus est sacramentum,* sacramentalis nempe dignitas cum vinculi indissolubilitate, quam vidimus peculiari titulo et majori firmitate consequi sacramenti dignitatem (2).

Vocantur *bona matrimonii* in quantum considerantur sub hoc respectu quod honestum reddunt matrimonium ejusque actum, cui ex sese inhaeret aliquid imperfectionis et jacturae. Nimirum a/ honestum redditur *matrimonium:* et quidem *naturali* honestate decoratur ex dicta ordinatione ad prolis generationem et educationem, atque ex mutua ac individua ad fidelitatem obligatione, uti ostensum est suprà; *supernaturali* autem sanctitate ornatur ex accedente sacramentali dignitate; b/ cohonestatur ipse *actus* seu *usus matrimonii* tum objectivè ex eadem dicta ordinatione ad propagationem, tum subjectivè ex intentione conjugum generandi prolem vel servandi fidelitatem conjugalem (3).

Et ita intelligitur trita formula: *tria sunt bona matrimonii: proles* (seu bonum prolis), *fides* et *sacramentum; proles* dicitur pro ordinatione ad prolis generationem, et *fides* pro obligatione ad fidelitatem, utroque illo bono accepto prouti spectantur terminativè. –

---

(1) Dicta spectant Protestantes germanicos et helveticos. In *ecclesia anglicana* non fuit expresse et, ut ita dicam, officialiter admissa matrimonii dissolutio per divortium a vinculo. Etiamnum, sub regimine edicti anni 1857, divortium civile concedentis ex causa adulterii, non agnoscitur, juxta decisiones latas in *Lambeth Conference* anni 1888 et anni 1908, facultas pro parte adultera, divortio civili separata, novas nuptias ineundi, utpote juri divino contrarias; et, si parti innocenti non strictè prohibentur iterandae nuptiae nec severius recusatur earum benedictio ritualis, dissuadetur tamen danda benedictio.

(2) *Bonum sacramenti,* apud SS. Patres et plerosque antiquiores Doctores, spectat indissolubilitatem vinculi (apud christianos strictiorem) potius quam dignitatem sacramentalem; et sic occurrit illud dictum apud illos qui nondum expresse agnoscunt sacramentalitatem matrimonii.

(3) Haec nempe duo bona, ordinatio scil. ad prolis generationem et mutua ad fidelitatem obligatio, spectari possunt prouti sunt *in habitu,* et prouti sunt *in actuali intentione:* sicut autem « secundum quod sunt in habitu, faciunt *matrimonium* honestum..., ita etiam, secundum quod sunt in actuali intentione, faciunt *actum* matrimonii honestum ». S. Thomas, *Suppl.,* qu. 49, art. 5.

PARERGON

DE DIVORTIO CIVILI

§ 1. NOTITIA HISTORICA.

I. DIVORTIUM IN JURE ROMANO.

371. — Sub antiquo jure Romano, *matrimonium in manu* non poterat solvi ex parte *mulieris;* ex parte autem *viri* dissolubile erat matrimonium per coemptionem et per usum, idque ob varia vitia uxoris, signanter adulterium, ebrietatem, veneficium; matrimonium confarreatum primitus videtur fuisse indissolubile, sed deinceps potuit (nisi forte pro flaminibus Jovis) ex causis allatis dissolvi per sic dictam, non parùm laboriosam, diffarreationem (1).

Matrimonium sine manu dissolutioni fuit obnoxium, tum ex communi consensu, tum ex alterutrius, etiam uxoris, voluntate, idque absque formalitate ac pedetentim pro lubitu; quae libertas sensim extensa est ad *matrimonium cum manu:* unde factum est ut connubia universim, excepto forsan matrimonio confarreato, vix non eadem facilitate solverentur quam contraherentur, utque in immensum creverit divortiorum numerus.

Imperatores christiani conati sunt, in quantum adjuncta sinebant, laxiores legislationis civilis dispositiones, in sensum doctrinae Ecclesiae, refrenare, quin tamen strictam indissolubilitatem urgerent; nitebantur praesertim restringere causas divortii.

II. DIVORTIUM IN JURE ANTIQUO GERMANICO.

372. — Antiqui Germani jus agnoscebant marito uxorem quasi arbitrarie dimittendi, salva quadam compensatione facienda repudiatae mulieris consanguineis; nullum autem uxori agnoscebatur repudiationis jus. Atvero, inde a saeculo V°, leges eorum, sub influxu religionis christianae et juris Romani, coeperunt refrenare divortii libertatem ejusque unilateralitatem ex parte viri; qui conatus ante saeculum 8^{m} partialem dumtaxat successum adepti sunt.

III. DIVORTIUM CIVILE INDE A SAECULO VII AD NOSTRA USQUE TEMPORA.

A. Ante Perturbationem Gallicam.

373. — Energica reactio contra divortiorum libertatem et in favorem strictae indissolubilitatis sese potissimum prodidit sub regimine regum *Carolingarum,* et quidem eo successu ut jam sub Carolo magno penitus recesserit divortium a lege civili; non ideo tamen illico in moribus est recepta severa Ecclesiae norma, eo vel magis quod libri poenitentiales saeculi 7^{i} et 8^{i} nimium passim favebant laxiori in hac re praxi. Porro quo magis in dies jurisdictio matrimonialis ad judices ecclesiasticos est delata (infrà, n. 445), eo efficacius reformati sunt mores; et ita factum est ut, per decursum saeculi 11^{i}, universim, in Gallia, recepta fuerint, tam in praxi quam in jure, strictae indissolubilitatis principia.

Leges nostrae civiles conformitatem illam cum doctrina catholica circa divortium

(1) Notiones cf. suprà, n. 147.

servaverunt intactam usque ad Perturbationem Gallicam, nec ab illa deflexerunt tempore etiam quo incoepit Status civilis usurpare jurisdictionem necnon legislationem matrimonialem, juxta dicenda sub n. 445 s. Nimirum absolutè reprobatum mansit divortium quoad vinculum matrimonii consummati, sola concessa, ad tramites juris canonici, separatione a toro et cohabitatione, necnon dissolutione vinculi non consummati per professionem sollemnem.

B. **Ante introductionem Codicis Napoleonis.**

374. — Anno 1792, die 20 Sept., sub regimine Reipublicae violenter conditae, introducta est a Coetu Legislativo, simul cum forma civilis matrimonii, *lex divortii,* et quidem ita ut, in mente pseudo-legislatorum, ipsa divortii licentia logicè consequeretur constitutionem matrimonii civilis: habebant nempe matrimonium uti merum contractum civilem, natura sua, ad instar reliquorum contractuum civilium, dissociabilem, quemadmodum id fuit explicitè agnitum, tum a Leonardo Robin, legis relatore, tum in ipso tenore decreti.

Divortium fuit absque ulla oppositione, mediis in angustiis ac perturbationibus Reipublicae, sancitum, illudque tanta cum latitudine, ut non modò ex multis causis determinatis concederetur, sed etiam ex mutuo consensu, ac imo ex alterutrius voluntate, « sur la simple allegation d'incompatibilité d'humeur ou de caractère »: vi autem art. 7, « à l'avenir aucune séparation de corps ne pourra être prononcée; les époux ne pourront être désunis que par le divorce ».

375. — Porro descripta facultas divortium instituendi, quantumvis lata, adhuc ampliata est, ac expeditiores redditae sunt formalitates adimplendae, favore decretorum subsequentium usque ad annum 1795. Exinde vero coepit *reactio* contra divortiorum petulantiam; et die 2 Aug. dicti anni (15 Thermidor an III), abrogata sunt ultima decreta, sola lege anni 1792 provisoriè servata: quae et ipsa leviter moderata est per legem 17 Sept. 1797, speciatim quoad formalitates praescriptas in impetrando divortio « pour incompatibilité d'humeur ». Qua non obstante reactione parùm minuit divortii abusus.

C. **Inde a Codice Napoleonis condito usque ad separationem Belgii a Gallia** (1814-1815).

376. — *In Codice civili,* die 21 Martii 1804 promulgato, et inde a die 3 Sept. 1807 codice Napoleonis dicto, admissum est, simul cum matrimonio civili, *divortium;* ast non est inductum per modum conclusionis logicè defluentis ex ipsa notione matrimonii civilis, sed in sanctionem libertatis cultus, et imprimis in *remedium* ad pejora mala vitanda necessariò adhibendum: ideo, uti mox liquebit, restrictae sunt causae divortii, necnon auctae sunt formalitates servandae, ne ad illud nimium recurreretur. Divortium semel concessum perpetuum est, nec fas est divortio separatis matrimonium reinstaurare.

Juxta divortium conceditur, in gratiam catholicorum, *separatio corporum,* licet haec in provisorio tenore legis propositae non fuerat inserta.

377. — Quod autem spectat *causas* ob quas divortium et separatio respectivè indulgebantur:

1° *Divortium* permittebat Codex civilis a/ propter *causas determinatas:* nempe ob adulterium uxoris, vel etiam mariti, concubinam in domo maritali retinentis (art. 229 et 230); ob excessus et saevitias aut graves injurias (art. 231); ob condemnationem ad poenam infamantem (art. 232).

b/ ob *consensum mutuum:* non quasi legislator vinculum conjugale habuerit uti

mero conjugum arbitrio relictum, sed quatenus censuerit perseverantem illum consensum mutuum exhibere *praesumptionem juris et de jure* de existentia causae ad separationem gravissimè urgentis, sed occultae ac occultandae; ideo praecise consensus illius expressionem peculiaribus cautelis et formalitatibus obnoxiam voluit (cf. etiam art. 233).

c/ *In casu art. 310,* quatenus « lorsque la séparation de corps, prononcée pour toute autre cause que l'adultère de la femme, aura duré trois ans, l'époux, qui était originairement défendeur, pourra demander le divorce au tribunal, qui l'admettra si le demandeur originaire, présent ou dûment appelé, ne consent pas immédiatement à faire cesser la séparation ».

2° *Separatio corporum,* vi art. 306, poterit impetrari « dans les cas où il y a lieu à la demande en divorce *pour cause déterminée* », adeoque ob causas dumtaxat sub a/ descriptas, ad exclusionem consensus mutui.

D. **Inde a sejunctione Belgii a Gallia usque ad nostra tempora.**

1° *In Gallia.*

378. — Brevi post monarchiam feliciter restauratam, lex divortii fuit vix non unanimi consensu *abrogata* anno 1816, ejusque abrogatio proclamata die 8 Maii. Mansit autem abrogatum divortium usque ad annum 1884, non obstantibus pluribus conatibus adhibitis a divortii patronis.

Anno 1884, ad hoc praeprimis movente *Naquet,* divortium fuit *iterùm legaliter sancitum* favore legis 27 Julii 1884, leviter moderatae per legem 20 Aprilis 1886, excluso tamen divortio ex mutuo consensu; mansit autem dispositio art. 306 circa *separationem corporum.* Deinceps in dies magis invaluit divortii abusus, et simul cum abusu crescens tendentia in dilatandam viam legalem ad divortium: quam dilatationem promovent et jurisprudentia et legislatio (1).

2° *In Belgio.*

379. — Viguit Codex Napoleonis donec conditus est et introductus, *sub regimine Hollandico,* novus codex pro Foederato Regno confectus; qui etiam codex permisit divortium, huic favente majori numero deputatorum, etiam Belgarum, qui codici condendo praefuerunt.

Post separationem et recuperatam independentiam, reassumptus est Codex Napoleonis, cum variis suis dispositionibus divortii usum sancientibus; hae dispositiones, salvis minoris momenti mutationibus, manserunt integrae usque ad haec ultima tempora; recentius autem, favore legis 8 Febr. 1906, ablata est prohibitio sub art. 295 inserta, vi cujus divortio separati reconciliari nequibant nec unionem reinstaurare; quaedam etiam mutationes introductae sunt, per legem 11 Febr. 1905, in formalitatibus observandis, de quibus mox infrà.

Scholion. Regimen vigens in aliis regionibus.

380. — 1° Plura sunt regna in quibus *divortium a lege excluditur,* sola admissa separatione corporum. Ita Hispania, Lusitania, Italia, Polonia, Monaco, necnon varia regna Americae meridionalis: Argentine, Brésil, Chili, Mexique, Perou, Urugay; item in uno statu Amer. Septentr., Carolina nempe meridionali.

(1) Ita art. 310, qui, sub disciplina legis 1884, disponebat quod separationi corporum, post tres annos, substitui quidem posset, sed non deberet, divortium, in hunc sensum fuit mutatus, die 6 Junii 1908, quatenus dicta substitutio ipso jure fieret, ad analogiam art. 310, in pristino Codice civili.

2° Plures sunt regiones in quibus *solum existit divortium*, et non admittitur separatio corporum, nisi ad summum tanquam stadium provisorium ad divortium. Ita inter alias: Roumenia, Serbia, Dania, Norvegia et Suecia, Russia (1), necnon plures Status Foederati Amer. Septentr.

3° Plures dantur legislationes *divortium simul ac separationem* permittentes. Ita, praeter legislationem Galliae et Belgii, legislatio in Helvetia, Germania, Anglia, ac in nonnullis Statibus Amer. Septentrion.

4° Dantur tandem regna in quibus diversae legi obnoxii sunt cives pro varia religione ad quam pertinent. Ita in *Austria:* catholicis non conceditur divortium sed sola separatio corporum, etiam ubi matrimonium est mixtum, non-catholicis autem permittitur divortium et quidem facilius permittitur israelitis quam christianis; in *Russia*, ante introductionem Codicis sovietici: cum matrimonium civile non existeret, matrimonii constitutio et dissolutio regebatur a respectiva lege religiosa, ita ut catholici subessent legi catholicae divortium repudianti, orthodoxi legi orientalis Ecclesiae divortium admittenti, et israelitae pariter.

381. — **Nota.** Juxta Conventionem Hagae Comitum, editam die 12 Junii 1902 et coram lege Belgica sancitam, die 27 Junii 1904, sequens norma regit, in hoc negotio divortii et separationis corporum, mutuas relationes Statuum Conventioni adhaerentium (2): regula est quod divortium (et idem valet de separatione corporum) nequit sollicitari, nisi in casu permittatur coram lege patria conjugum simul ac coram lege loci ubi divortium sollicitatur (art. 1° et 2°). Cui normae affert moderationem art. 3°, quatenus sola lex patria attenditur in casu quo lex loci applicationi legis patriae non contradicit.

§ 2. Dispositiones codicis civilis belgici.

I. Circa divortium.

A. Causae:

382. — 1° *Consensus mutuus*, tali modo praestitus ut coram lege importet praesumptionem gravis causae secretô existentis. Art. 233.

2° *Causae determinatae:*

a/ Adulterium uxoris; adulterium mariti concubinam in domo conjugali retinentis. Art. 229 et 230.

b/ excessus (3), saevitiae (4), injuria gravis (5). A. 231.

c/ poena infamans. A. 232.

---

(1) In novo Codice sovietico, edito anno 1918, juxta art. 87, «le divorce peut être fondé tant sur le consentement mutuel des deux conjoints, que sur le désir de l'un d'eux de divorcer». Cf. *Etudes*, 20 Maii 1926, p. 441 ss.

(2) Sunt nempe: Belgium, Gallia, Germania, Helvetia, Hollandia, Italia, Lusitania, Luxemburgum, Roumenia et Suecia. Sufficit autem ut alteruter conjugum sit «ressortissant de l'un des Etats contractants».

(3) Par *excès* la loi entend les attentats qui compromettent la vie ou constituent un danger pour elle.

(4) On entend par *sévices* les voies de fait qui n'ont pas ce caractère et en général toute espèce de mauvais traitements.

(5) Les *injures* sont ou verbales ou réelles. Les injures verbales... comprennent les propos insultants, les termes de mépris, les imputations calomnieuses ou diffamatoires... Les injures réelles comprennent tous les faits qui constituent une insulte, un outrage ou une marque de mépris.

3° *Casus art. 310,* de quo suprà, quatenus conjux, contra quem compars, ob aliam causam quam ob uxoris adulterium, separationem corporum obtinuit, possit, post spatium trium annorum, sollicitare et efficaciter obtinere sententiam divortii, si dicta compars nolit eum in consortium maritale reassumere.

B. **Formalitates.**

383. — Formalitates observandae pro impetrando divortio *ex mutuo consensu,* admodum intricatae, describuntur a. 275-294 (1); quae autem sunt servandae formalitates in casu divortii *ob causam determinatam,* enumerantur a. 234-274, attentis mutationibus introductis per legem 11 Febr. 1905.

Formalitatibus adimpletis, si divortio locum esse censet judex, non pronuntiatur quidem divortium a judice, sed indulgetur ut divortium pronuntietur; quae pronuntiatio fit ab officiali status civilis. Art. 258 et 264; 290 et 294.

C. **Effectus:**

384. — 1° *generales:* a/ soluto ipso vinculo matrimonii civiliter contracti, datur facultas novum matrimonium ineundi, relicta tamen facultate reintegrandi, iterata matrimonii celebratione, consortium conjugale divortio sejunctum, vi moderationis articulo 295 feliciter allatae per legem anni 1906; b/ cessant obligationes et jura maritalia mutua; c/ cessat dominium mariti super bonis et persona uxoris, quae recuperat suam capacitatem et majorennitatem juridicam.

2° *speciales:* a/ si divortium est impetratum *ob causam determinatam:* uxor potest nubere post 10 menses (a. 296); pars adulterii rea nequit nubere complici (a. 298); conjux contra quem divortium pronuntiatur, amittit omnes favores in ipsius gratiam stipulatos in contractu matrimoniali, aut exinceps inductos ab altera parte. Art. 299 (2).

b/ si divortium obtinetur *ex mutuo consensu:* neutri conjugum licet ad alia vota transire nisi post tres annos inde a divortii pronuntiatione (a. 297); media autem pars bonorum utriusque conjugis cedit in proprietatem prolium (a. 305).

II. Circa separationem corporum.

A. **Causae:**

385. — «Dans les cas où il y a lieu à la demande en divorce *pour cause déterminée,* il sera libre aux époux de former demande en séparation de corps» (a. 306); « elle ne pourra avoir lieu *par consentement mutuel* » (art. 307).

B. **Formalitates:**

La séparation de corps « sera intentée, instruite et jugée de la même manière que toute autre action civile » (a. 307, coll. a. 875-881 du *Code de Procédure civile*).

C. **Effectus:**

1° Matrimonium subsistit coram foro civili et non toleratur novum matrimonium; imo conjuges corpore sejuncti tenentur ad officia maritalia (adjutorium, fidelitatem etc.), excepta cohabitatione et bonorum communitate (a. 311); manet

(1) In citatis articulis etiam providetur divortium per mutuum consensum non admitti, si maritus non habet 25 annos et uxor non attigit 21 annos, vel pervenit ad 45 annorum aetatem; praesupponitur quoque spatium duorum annorum inde a matrimonio, ac requiritur consensus parentum, vel, horum defectu, avorum. Art. 278.

(2) Dispositiones art. 299 non applicantur contra partem innocentem, in casu art. 310.

etiam applicandum principium: «is pater est quem nuptiae demonstrant», attentis art. 312, 313, et 314, juxta dicta sub n. 293.

2° Uxor non recuperat plenam capacitatem juridicam qua fuit privata per matrimonium, juxta dispositiones art. 215 ss. Ita art. 1449.

3° Non favetur parti in cujus gratiam pronuntiatur separatio, et pars contra quam pronuntiatur separatio non amittit favores ipsi assignatos in contractu matrimoniali, quos favores modò vidimus amitti a parte contra quam pronuntiatur divortium.

§ 3. Crisis legis belgicae divortii civilis et separationis corporum.

I. In genere.

386. — Lex civilis divortium permittens omni nomine iniqua est et gravissime reprobanda, tum

1° **in se et ratione sui:** quatenus a/ sacrilegam constituit usurpationem, siquidem dispositionibus suis regere non veretur matrimonium christianum, cujus legislatio et jurisdictio soli exclusivè competit Ecclesiae, uti infrà latius exponetur; b/ quatenus, spretis principiis juris naturalis et divini, impudenter attentare non dubitat contra sanctissimam indissolubilitatis legem: quod alterum valet etiam in hypothesi quod princeps civilis jure regeret matrimonium, uti pro infidelibus, cum indissolubilitas nitatur in jure naturae (1).

tum 2° **ratione sequelarum:**

387. — Licet lex civilis reipsa et efficaciter non disrumpat vinculum conjugale, ex eo tamen quod facultatem facit legalem indissolubilitatem violandi, ipsi imputabiles sunt pessimae sequelae quas ex matrimonii dissolubilitate sponte oriundas indicavimus suprà, n. 312, quatenus inde periclitetur prolium educatio, infirmetur mutuus conjugum amor eorumque fidelitas, ac tandem ipsius matrimonii existentia in discrimen vocetur.

Immeritò autem provocant *divortii civilis fautores* ad regimen *libertatis cultus,* quasi divortium civile esset necessarium corollarium dictae libertatis regiminis. Et sane, etiamsi hoc regimen esset probandum, seu potius, attento praesenti rerum statu, tolerandum, nullatenus inde sequeretur a legislatore civili indulgendum esse divortium, puta in gratiam civium, quibus propria religio concedit matrimonii dissolvendi facultatem. Non debet namque Status civilis, ad salvandam cultuum libertatem ac vitandam conscientiarum coactionem, omnia indiscriminatim concedere quae a variis religionibus indulgentur, sed nonnisi in quantum salva est altior lex naturae, et integrum servatur bonum publicum; exigunt autem lex naturalis et bonum publicum societatis, ut indissolubilitatis principium intactum custodiatur. Ita etiam proscribit Status civilis, nemine reclamante, polygamiam, licet eam admittant mahometani et mormones (2).

---

(1) Neque dicatur legem civilem divortii intactum relinquere ipsum vinculum matrimoniale, ac solam attingere ormalitatem civilem; praetendit namque et, in quantum in se est, conatur ipsum vinculum conjugale attingere, dissolubilem reddere contractum nuptialem, adeo ut, coram lege civili, conjuges ab invicem separentur quoad vinculum, ac cessent esse conjuges, atque ad novum contrahendum matrimonium apti existant.

(2) Equidem suprà (n. 311 ss.) vidimus divortium, intra determinatos limites restrictum, non contrariari nisi *secundariis* principiis juris naturalis, in quibus locus esse potest dispensationi; atvero illa dispensandi potestas reservatur soli auctoritati divinae, immediatè exercendae vel mediante Ecclesia, nullatenus vero competit auctoritati mere humanae: cui caeteroquin minus efficaciora praesto sunt arma ad divortii licentiam inter arctos limites continendam.

II. In variis dispositionibus.

388. — Etiam dato tolerandum esse ut, quibusdam in casibus, a lege civili permittatur divortium, reprobandae sunt nonnullae dispositiones in nostra lege Belgica inductae. Et quidem

A. Quoad *causas divortii:*

1° Abroganda foret causa *consensus mutui*, cum non agatur de contractu privato, in bonum contrahentium; 2° restringenda foret amplitudo causae *injuriae*, quam adeo extendi vidimus coram jurisprudentia; 3° supprimenda esset *dispositio articuli* 310, quae est iniqua ac partem innocentem quasi tradit inter manus partis noxiae, utpote cui conceditur jus contra compartem invitam exigendi divortium (1).

B. Quoad *separationem corporum:*

389. — Siquidem separatio corporum instituta est in gratiam catholicorum, ut pro ipsis locum teneat divortii, aequum est et fini legis consentaneum ut non modò ex iisdem causis ad illam recurri liceat quam ad divortium, sed etiam ut iidem ipsi ac divortio effectus tribuantur, ut tandem a separatione removeantur incommoda quae possent conjuges catholicos moraliter cogere ut divortium eligant prae separatione corporum.

Quam moderationem magna ex parte inducit propositio legis, ab Alex. Braun inducta, et a senatu adoptata, die 16 Martii 1911, quatenus, salva mutatione allata articulo 310, necnon art. 312 (suprà, n. 293), dispositionem art. 299 extendit ad separationem corporum, et uxori separatae restituit plenam capacitatem juridicam.

§ 4. Corollaria moralia.

Primum Corollarium.

390. — *Toleratur* (2) *quod* **separatio corporum** *coram foro civili sollicitetur a conjuge catholico, vel ejus nomine ab advocato juridice exquiratur aut a judice pronuntietur, dummodo a/ « adsint justae causae separationis judicio Episcopi »; b/ « pars catholica nullum aliud tribunal adire possit a quo sententiam obtineat separationis quoad torum et mensam (valentem in foro civili) »; c/ « sententia hujus tribunalis nullum alium habeat effectum quam separationem praedictam »* (3).

Secundum Corollarium.

391. — *Similiter toleratur quod* **divortium** *a conjuge catholico ejusve advocato sollicitetur, quando solum adest matrimonium civile, non autem*

(1) Propositione ab Alex. Braun facta in abrogationem articuli 310, Senatus, die 16 Martii 1911, moderandum potius censuit tenorem articuli, in hunc scil. sensum ut judex, coram quo post tres annos inducitur a parte reactio in divortium, *jam non ex officio teneatur* divortium pronuntiare, sed ut id relinquatur ejus discretioni.

(2) Dicitur « toleratur », quia ipse recursus ad judicem civilem, pro negotio spectante matrimonium, contradicit doctrinae catholicae, omnes causas matrimoniales soli judici ecclesiastico reservanti.

(3) Ita decretum C. S. O., 19 Dec. 1860, ad quod provocatur ab eadem C. S. O., in decr. 3 April. 1877.

matrimonium verum, vel quando matrimonium canonice initum est dissolutum aut invalidum declaratum; modò illa sollicitatio fiat, non animo agnoscendi civili tribunali potestatem dissolvendi matrimonium, sed unicè ut civilis acquiratur libertas ad novas nuptias celebrandas, utque poenalitates civiles avertat pro se et parocho, casu quo novum matrimonium initur (1).

TERTIUM COROLLARIUM.

392. — *Toleratur quod « advocatus catholicus possit defendere causas partis conventae contra actorem vinculi solutionem exquirentem... dummodò Episcopo constet de probitate advocati, et dummodò advocatus nihil agat quod a principiis juris naturalis et ecclesiastici deflectat »* (2).

QUARTUM COROLLARIUM.

393. — **Pronuntiatio divortii** (3) *a vinculo canonicè valido non videtur esse actio intrinsecè mala; est malè sonans dumtaxat, ita ut, seclusis peculiaribus adjunctis et positiva Ecclesiae prohibitione, cohonestari posse videatur.*

A. **Explicatio.**

Aliqua actio potest esse *intrinsecè mala* vel *malè sonans* tantum.

1° Actionem *intrinsecè malam* dicimus illam *quae non potest benè fieri,* quae nempe vel mala est *ratione proprii objecti,* vel *ratione circumstantiae inordinatae, ipsi inseparabiliter adhaerentis ac inabstergibilis.*

Unde actiones, et in specie pronuntiatio divortii, possunt esse dicto sensu intrinsecè malae, non modò ratione objecti sui proprii (talis esset v. gr. actio blasphemandi), sed etiam vel a/ ratione *intentionis* pravae, quae in ipso opere necessariò continetur; vel b/ ratione *cooperationis immediatae* ad malam *actionem* alterius, quae cooperatio inseparabiliter connectatur actioni (4); c/ vel ratione *scandali indirecti,* aut *cooperationis* ad malos *effectus,* aut cooperationis *mediatae* ad *actionem* malam alterius, quando scandalum tale est ac tantum, vel quando malae sequelae tales sunt ac tantae ut nulla unquam causa inveniri possit ad illam inordinationem abstergendam.

(1) Decr. C. S. O., 9 Sept. 1824.

(2) Decr. C. S. O., 20 Maii 1860.

(3) In sequentibus indiscriminatim loquemur de officio judicis, cujus est, in Belgio, pronuntiare locum esse divortio, et syndici seu officialis status civilis, cui proprie competit divortium pronuntiare. Cf. suprà, n. 383.

(4) Talis cooperatio *immediata* ad malum *actum* alterius (non ad merum *effectum* malum), quae cooperatio simul importat scandalum indirectum, redderet actionem intrinsecè malam, sive fiat partem habendo in ipso alieno peccato, sive directè et immediatè influendo in peccatum ab alio committendum, puta suasione, jussione, vel quacumque efficaci coactione, excepta forsan suasione minoris mali, saltem si illud in majori malo vitando continetur.

2° Actionem *malè sonantem* dicimus illam *quae potest benè fieri,* sed *indiget,* ad hoc ut benè fiat, aliqua *causa cohonestante,* qua inordinatio cum actione connexa abstergatur. Est nempe actio ratione objecti bona, quae adnexam habet circumstantiam quidem inordinatam, sed separabilem vel proportionata causa abstergibilem (1).

B. **Probatio.**

1° *Pronuntiatio divortii non est intrinsecè mala* **ratione objecti.**

394. — Pronuntiatio namque divortii in se sumpta importat meram dissolutionem formalitatum civilium, nullatenus autem dissolutionem vinculi matrimonialis, quod totum quantum intactum manet.

Equidem matrimonium coram Deo legitimum privatur effectibus civilibus et recognitione legali, ac datur conjugibus legalis facultas aliud matrimonium ineundi, et inde inducitur cooperatio ad malos effectus legis necnon ad peccata aliena; sed *proprium objectum* actionis manet dissolutio formalitatum civilium.

2° Non est intrinsecè mala **ratione circumstantiae** *inseparabiliter adhaerentis ac inabstergibilis.* Et quidem

a/ Quod spectat *intentionem pravam,* ex una parte facilè potest abesse, penes judicem et syndicum, omnis intentio *explicita* violandi legem indissolubilitatis matrimonii, vel jurisdictionem usurpandi; ex alia vero parte, frustrà opponitur pravam intentionem *implicitè et exercitè* contineri in ipsa divortii pronuntiatione, quatenus illud pronuntiantes, legem iniquam applicando, censentur suam intentionem conformare praeposterae intentioni legislatoris (2): hoc enim tunc tantùm obtineret, si vel lex esset efficax ac, ad mentem legislatoris, ipsum vinculum reipsa dissolveret, vel si lex esset in odium religionis applicanda.

b/ Neque datur *cooperatio immediata ad peccata aliena.*

Revera judex et syndicus, divortium pronuntiantes, non participant *immediatè* in peccato conjugum qui forte concubinariam vitam instaurabunt. Neque *immediate* excercent efficacem influxum in peccata ab illis committenda, suasione scil. vel jussione aut qualibet coactione; sed unicè praebent conjugibus facultatem et medium legale peccaminosam vitam instituendi ac matrimonii jura violandi: in hoc autem continetur cooperatio, non immediata et directa, ad peccatum, sed *indirecta et mediata* dumtaxat, siquidem peccata committenda pendent, etiam con-

(1) Cf. suprà, n. 212.

(2) *Ipse legislator* immediatè partem habet in lege condenda, adeoque conformat sese implicitè et in opere exercito fini legis, quam ad hoc vidimus tendere, inefficaci licet conatu, ut matrimoniale vinculum dissolvatur.

sequenter ad divortii pronuntiationem, a mala voluntate conjugum divortio separatorum.

395. — c/ Quod spectat *scandalum indirectum*, quod posset in populo provocari: partim, et quidem magna ex parte, removeri potest opportuna declaratione a judice seu syndico facta, vel alio modo quo sufficienter innotescat illum non velle attingere vinculum conjugale; partim potest proportionata ratione abstergi.

d/ Manet igitur sola materialis *cooperatio* ad malos *effectus* divortii, et cooperatio *mediata* ad malas *actiones* conjugum.

396. — Profectò gravissima dari possunt peccata in conjugibus, ac pessimae sunt sequelae, suprà descriptae, n. 312, tam in prolibus quam in familia et societate; attamen talia non videntur illa mala ac tanta ut desit omnis causa sat urgens ad illa compensanda, ac adeo ad cooperationem legitimandam judicis divortium pronuntiantis.

Nimirum, ex una parte, attendi debet eo minus urgendam esse proportionem boni effectus relatè ad mala oriunda quo remotior est cooperatio, ac hujus etiam circumstantiae rationem esse habendam, quod, si judex seu syndicus catholicus legem non applicet divortium pronuntiando, alii magistratus eorum defectui supplebunt; ex alia autem parte, prae oculis est habendum maximi momenti bonum obtineri, idque independenter a malis sequelis quae divortii pronuntiationem consequuntur, non dicam bonum privatum, resultans pro ipsis magistratibus officium retinentibus, sed *bonum publicum* inde exoriens pro republica: ita namque in suo munere conservantur catholici judices et syndici universim, nec coguntur officium demittere, quae officii demissio nonnisi gravissimo cum nocumento publico fieret.

397. — Dictum est in thesi: *seclusis specialibus adjunctis et positiva Ecclesiae prohibitione;* nimirum natum est fieri ut speciales contingant circumstantiae, puta quod lex sit lata in odium religionis (licet applicatio legis non exigatur in religionis contemptum), vel quod recenter sit inducta, adeo ut energica resistentia abrogationem legis efficaciter possit provocare; attentis autem hujusmodi adjunctis, fiet ut alicubi aegrius legitimetur legis applicatio ac etiam positiva Ecclesiae prohibitione reprobetur.

Nota. Proposita doctrina, permittens regulariter ut judices et syndici catholici divortium pronuntient, restringitur, uti sponte liquet, ad casum quo officio suo sese subducere nequeunt, et stricta lege ad illum actum coguntur. Eo ipso tenetur judex in quantum potest legem strictè interpretari, et tunc tantùm pronuntiare locum esse divortio, quando vi evidentis tenoris legis aliter facere nequit; nullatenus autem potest causas divortii a lege admissas larga interpretatione ultra strictum legis intentum et tenorem extendere.

C. Conciliatio cum Instructionibus Romanis.

398. — Non est diffitendum quaedam responsa olim data, in specie decreta C. S. O., 25 Junii 1885 et 27 Maii 1886 (1), pro Gallia lata, adeo stricta et rigorosa apparere ut exinde malitia intrinseca pronuntiationis divortii deducenda videatur; atvero, ex alia parte, non desunt decreta et responsa (2), ex quibus eruendum licitè fieri nonnunquam posse dictam pronuntiationem: ad excludendam autem intrinsecam malitiam satis est ut vel in uno casu liceitas admittatur.

Porro rigor priorum decretorum ita conciliari posset cum sententia, intrinsecam malitiam negante, quatenus Ecclesia, in casibus propositis, *ratione peculiarium adjunctorum,* opportunum duxerit severius procedere: urgendo, in specialibus illis adjunctis, illiceitatem illius actionis, quin eam extendere velit ad omnia adjuncta et intrinsecam malitiam urgere (3).

400. — *Conclusio:* Donec clarius a S. Sede doceamur, sententia judicis statuentis locum esse divortio, et actio syndici divortium pronuntiantis, non est habenda qua intrinsecè mala, ac, in specie in Belgio, non sunt reprobandi dicti officiales divortium pronuntiantes, quotiescumque ad id vi muneris coguntur, modò opportunè cautum sit scandalo (4).

---

(1) Tenorem exhibet major editio; item *N. R. th,* XVIII, p. 489 ss. et 379 s. — In altero decreto (1886) reprobanda dicitur praxis judicis pronuntiantis locum esse civili divortio pro matrimonio canonicè valido, licet « solos effectus civiles solumque contractum civilem abrumpere intendat, eaque sola respiciant termini prolatae sententiae », et negativè respondetur ad quaestionem: « An sententia sic lata dici possit divino aut ecclesiastico juri non repugnans ? »

(2) Ita C. S. O., die 14 Sept. 1886 declarat quod decretum 27 Maii 1886, in quantum reprobat pro Gallia divortii pronuntiationem, « ne concerne pas la Belgique, et que, par conséquent, rien n'est modifié, en ce pays, en ce qui touche la matière du divorce »; ex sua autem parte, S. Poenitentiaria, die 24 Sept. 1887, ad quaestionem utrum syndicus pronuntiare possit divortium, ad quod pronuntiandum cogitur sub poena officium demittendi, in supposito quod sententiam de incompetentia judicis in re matrimoniali et de inefficacia divortii quoad vinculum palam profiteatur, respondit tolerari posse « ut syndicus orator ad actum de quo in precibus procedat ».

(3) Haec specialis circumstantia forte fuerit, pro Gallia, quam allata decreta spectant, recens tunc temporis facta introductio divortii per legem anni 1884, contra quam speraverit S. Sedes efficacem futuram fuisse resistentiam; et sic intelligeretur quomodo pro Belgio, ubi eadem adjuncta non obtinebant, S. Officium noluerit severam illam solutionem urgere.

(4) Severiorem sententiam prae caeteris tuentur Buccéroni, *Instit. Theol. Mor.,* 1893, II, n. 983; Baudier, *N. R. th.,* XVIII, p. 231 ss.; Aertnys, *Théol. Mor.,* II, n. 522; Rosset, o. c., n. 4085 ss.; Planchard, *N. R. th.,* XVIII, 473 ss.; Gasparri, o. c., n. 1248; Lavialle, *Dec. Rom. sur le divorce,* 1899, p. 91 ss., quibus accedunt *Conferentiae Romanae* anni 1899; Cerato, o. c., p. 162 s.; Wernz-Vidal, o. c., n. 712. Alteri sententiae patrocinantur Ill. Waffelaert, *Coopération,* p. 66, coll. *N. R. th.,* XIV, XVI; (Ballerini)-Palmieri, *Opus Morale,* VI, p. 390 ss.; Lehmkuhl, *Theol. Mor.,* II, n. 701; Grandeclaude, *Règles pratiques touchant la coopération au divorce,* p. 8 s.; De Becker, o. c., p. 426 ss.; Genicot, *Inst. Theol. Mor.,* 1927, II, n. 561; Leitner, o. c., p. 439 s.; Bovens, *Le Divorce civil,* 1904, p. 34 ss.; Marc, *Th. Mor.,* n. 2126; *Theol. Mechl.,* o. c., p. 183 ss.; *Vie diocésaine,* 1912, p. 95 ss.; Besson, *R. th. fr.,* 1905, p. 371 ss.; *Collat. Tornac.,* 1898, p. 570 ss.; Noldin, *Summa Th. Mor.,* 1908, III, n. 672 ss.; Ojetti, *Synopsis,* n. 3895; Michaud, *N. R. th.,* 1914, p. 261 ss.; *Rev. pr. d'Apol.,* t. XI, p. 531 s.; Salsmans, *Rechterlijke Plichtenleer,* 1914, n. 352; Boudinhon, *Revue cath. de droit,* X, p. 164 s. et 170 ss.; Vermeersch, *De Castitate,* n. 286; Vlaming, o. c., n. 697; Cappello, o. c., n. 834 et 837 ss.; Kiselstein, *Rev. eccl. de Liége,* XV, p. 69 ss. et 139 ss.; Hilling, o. c., p. 151.

QUINTUM. COROLLARIUM.

401. — 1° **Sollicitatio civilis divortii,** *ex parte* **conjugis catholici** *valido matrimonio indissolubiliter conjuncti, non videtur actio intrinsecè mala, sed actio malè sonans dumtaxat, ita ut, seclusis peculiaribus adjunctis et positiva prohibitione Ecclesiae, nonnunquam, licet rarius, legitimari posse censeatur.*

2° *Idem dicendum opinamur de* **advocato** *causam conjugis sustinente.*

Explicatio et **probatio.**

Ad 1m. Non est actio intrinsecè mala *ratione objecti,* uti constat ex modò dictis; neque etiam *ratione circumstantiae inseparabilis et inabstergibilis.*

Et sanè, attentis suprà propositis, frustrà provocatur ad *intentionem pravam,* in supposito (quod sane intendimus) quod conjuges divortium non petant animo novas ineundi nuptias; item frustrà provocatur, uti vidimus, ad *cooperationem immediatam* ad peccata aliena; ulterius autem locus quidem est scandalo indirecto, ast magna ex parte removeri potest opportuna declaratione.

402. — Rursus igitur non remanet nisi materialis *cooperatio mediata* ad peccata forsan committenda compartis, et cooperatio ad malos *effectus* secuturos, ac reducitur controversia ad existentiam causae proportionatae ad illam cooperationem cohonestandam.

Jamvero

1° *In regionibus ubi lex civilis non admittit separationem corporum,* facilius aderit illa causa ad sollicitandum divortium, cum in illis regionibus solum medium sit ut coram foro civili legitimetur separatio a toro et cohibitatione et conflictus vitetur cum jure forensi; requiritur autem ut praevie obtenta fuerit, judicio Episcopi, separatio tori et cohabitationis.

2° *In aliis regionibus:*

a/ *regulariter* non datur, attentis gravissimis sequelis, causa quae satis urgens sit ad legitimandam sollicitationem divortii civilis prae separatione corporum.

In specie non satis grave est incommodum pro parte innocente consequens *ad dispositionem art. 310,* cum in casu non applicetur dispositio art. 299, in favorem partis obtinentis divortium (suprà, n. 382 et 384). Neque passim sufficit illud incommodum, quatenus uxor separata maneat *juridicè incapax,* nec adeo possit, absque viri consensu, bona acquirere et alienare: quod incommodum eo minus urget quod, vi art. 218, possit consensus maritalis defectui suppleri auctoritate judicis. Neque, *absolutè*

loquendo, valet incommodum exoriri natum ex eo quod, *vi art. 312,* 1° alin., marito adscribantur proles quas uxor, licet separata, parturierit: admodum quidem grave est inconveniens, sed non rarò potest removeri, etiam sub regimine praesentis legislationis Belgicae, favore dispositionis in eodem art. 312, 2° alin., et art. 313 insertae: facultatem nempe habet vir hujusmodi prolem repudiandi (suprà, n. 293) (1).

403. — b/ *Exceptionaliter* tamen talia adesse possunt, ut videtur, rerum adjuncta quae sufficiant ad cohonestandam, speciatim in Belgio, divortii sollicitationem.

Intendimus praesertim *periculum intrusionis prolium adulterinarum,* adeo scil. imminens ut, ne favore quidem dispositionis art. 312, alin. 2°, vel art. 313, removeri queat (2); idque tenemus non obstante solutione contraria S. Poenitentiariae, 7 Jan. 1892 (3), cum videatur spectare solam Galliam, attentis specialibus adjunctis in quibus tunc versabatur (suprà, n. 398).

Thesi nostrae conformis apparet praxis, in pluribus Curiis episcopalibus Belgii vigens, vi cujus nonnunquam permittitur divortii sollicitatio; illi autem prae caeteris favet auctoritas Concilii provincialis Mechliniensis IV anni 1923, quorum decreta recognovit et ratihabuit S. Sedes, quodque, in decr. 81, admittit possibilitatem divortii civilis licitè sollicitandi, modò adsit « urgentissima et gravissima causa, ab Ordinario cognoscenda »: quae cautela de consulendo Ordinario semper est observanda et urgenda a parocho et confessario.

404. — **Ad 2^m^.** Ubi conjugibus licet divortium sollicitare, id etiam licet *advocatis,* eorum causam sustinentibus.

Extra hanc hypothesim, non liceret communi advocato tuendam assumere causam divortii, siquidem liberè potest causas sibi oblatas recusare; emolumenti autem defraudatio non est ratio sat gravis quae in negotio tanti momenti attendi queat.

Hanc conclusionem, circa illiceitatem ejus interventionis extra dictam hypothesim, urgemus etiam in casu quo certum est conjuges divortii sententia non esse abusuros ut novum ineant matrimonium civile: non enim attendenda est sola cooperatio ad malas actiones conjugum forte secuturas, sed etiam, idque maxime, cooperatio ad pessimas sequelas

---

(1) Hisce favent, licet strictè non probant, responsa S. Poenitentiariae, 5 Jan. 1887 (*N. R. th.,* XIX, p. 74), 14 Jan. 1891 (XXIII, p. 671), 16 Apr. 1891 (XXIII, p. 677) et 7 Jan. 1892 (XXIV, p. 528 ss.).

(2) Cf. suprà, n. 293, ubi referuntur dispositiones art. 312 et 313: quibus attentis, apparet nonnunquam perdifficilem vel impossibilem reddi probationem legaliter requisitam ad paternitatis repudiationem. Cf. *Collat. Brug.,* t. XIX, p. 337 s.

(3) Praecisé declaratur non licere ad divortium procedere etiam in casu quo postulatur a viro, cujus uxor adulterinam vitam degit et, ex adulterio gravida, ad domum conjugalem hinc inde remeat ut paternitatis repudiationem reddat marito impossibilem.

ipsius legis absolutè sumptae, ad cujus legis applicationem cooperatur advocatus (1).

Exceptio posset fieri in gratiam sic dictorum « *stagiaires* », quibus a coetu, « Bureau des consultations gratuites » nuncupato, assignatur causa divortii « pro Deo »: non forent nempe improbandi hujusmodi causam assumentes, si in talibus locis et adjunctis constituuntur in quibus non valent muneri assignato se subducere ac ex officio ad illud obeundum adiguntur; quo casu, frustrà adhibito conamine ut injunctum munus detrectent, mere exponant coram tribunali motiva legalia quibus nitatur divortii sollicitatio, hanc catholicis principiis oppositam declarando.

405. — *Pro conclusione* igitur ad quintum corollarium: practicè tuta est, saltem in Belgio, et salva instructione S. Sedis in contrarium, sententia proposita, juxta quam interdum licita esse docetur, etsi rarius dumtaxat, sollicitatio divortii facta a conjuge aut, ejus nomine, ab advocato.

Quodsi dicta divortii sollicitatio in determinato casu illicita videatur, non rarò opportunum erit conjuges et notatim advocatos relinquere in bona fide.

Scholion. Attentis principiis positis, solvi potest etiam quaestio utrum, conjugibus divortium attentantibus per mutuum consensum, liceat parentibus conjugum illorum vel aliis quorum, vi art. 278 (suprà, n. 383), consensus requiritur, consensum illum legaliter requisitum praebere.

SEXTUM COROLLARIUM.

Quod spectat **matrimonium civile conjugis divortio separati:**

Non videtur neganda probabilitas sententiae quae docet legitimari posse actionem syndici seu officialis civilis, civiliter conjungentis partes quarum alterutra, validè juncta coram Ecclesia, divortio civili est separata.

Explicatio et **probatio.**

406. — Profectò efficacior est ac in casibus modò dijudicatis cooperatio quam admittunt praefati officiales, ac propius influit in peccata a pseudo-conjugibus committenda, adeo ut difficilius reperiantur causae proportionatae ad illam cohonestandam; ex alia tamen parte, durum esset syndicos catholicos universim a descripta actione prohibere, eosque

(1) Frustrà etiam opponerent advocati catholici causas divortii fore suscipiendas ab aliis advocatis, si ipsi id facere renuant. Equidem minuitur ex invocata circumstantia cooperationis efficacia, adeoque per minus urgentem rationem posset excusari; non tamen sufficit, hoc etiam attento, ratio deducta ex laesione ipsorum boni privati Cf. *Conc. Prov. Mechlin.* IV, n. 81.

eo ipso cogere ad officii demissionem, cum magno reipublicae detrimento.

Caeterum, si illegitima dicatur assistentia syndici in proposito casu, non facilè excusabitur ejus assistentia in casu matrimonii civiliter celebrandi inter personas ad matrimonium religiosum ineptas: quod tamen passim admittitur (1).

Responsa autem a S. Sede data, et descriptam assistentiam syndici illicitam proclamantia (2), forsan intelligi possunt ad modum quo suprà alia decreta interpretanda vidimus, non quasi urgeant intrinsecam malitiam, sed quatenus assistentia hujusmodi, *ob specialia adjuncta,* illicita declaretur in casu determinato, vel *positiva* prohibitione reprobetur ab Ecclesia.

Si qui sint qui actionem syndici intrinsecè malam esse certò putent, hoc pro norma habeant ut dictos magistratus in bona fide relinquant, interrogantes autem ad Ordinarium dirigant.

407. — Scholion. *Post factum,* quando scil. detegitur poenitens divortium civile a matrimonio canonicè valido illicite impetrasse, quomodo tractandus est *a confessario?*

1. *Si non contraxit nec contrahere intendit novum matrimonium civile:*

Oportet ut poenitens de peccato commisso, in quantum fuerit formale, sincere doleat; praeterea debet, si fieri potest, cum derelicta comparte reconciliari ac consortium maritale reinstaurare (3); quae reconciliatio si impossibilis aut inopportuna judicetur, tenetur poenitens scandalum forte provocatum reparare ac monere parochum de separatione tecti instituta, et per eum sententiam judicis ecclesiastici obtinere, attentis principiis propositis sub n. 260 ss.

Quibus praestitis, nihil jam obstat quominus ad sacramenta, etiam publicè, admittatur poenitens, ac imo potest absolvi seria facta promissione de dictae obligationis futura executione.

---

(1) Nec deest benigniori sententiae *suffragium Auctorum,* eorumque gravium, quales sunt Gennari et Boudinhon, *Consultations,* 2e Partie, II, p. 246 ss.; Bovens, o. c. p. 36-40; Genicot-Salsmans, o. c., II, n. 562, sub 4/; Michaud, *N. R. th.,* 1914, p. 282; Salsmans *Rechterlijke Plichtenleer,* n. 357; *l'Ami du Clergé,* 1914, p. 444; Lehmkuhl, o. c., II, n. 725; Noldin, *Summa,* III, n. 680; Schnitzer, o. c., p. 77 s.; Wernz[2], o. c., p. 339 s.; Vermeersch, l. c.; Kiselstein apud *Rev. eccl. de Liége,* XV (1923), p. 139 ss.; Wernz-Vidal, o. c., n. 591. Potius favet etiam Gasparri[3], o. c., II, n. 1530 ss.; quod autem spectat Hollweck, o. c., p. 78, in nota, concedit sententiam esse practice tutam. Cf. in sensum oppositum, *Collat. Namurc.,* XIII, p. 227 ss.; Ojetti, *Synopsis,* n. 3894, sub 9.

(2) Ita decretum C. S. O., anni 1886 supra relatum, ad 3[m]; item rescriptum, nomine Card. M. Poenitentiarii transmissum a Substituto, die 28 Nov. 1883: « Facta Em[mo] Poenitentiario M. relatione casus syndici..., qui vi officii sui assistere deberet matrimonio civili cujusdam in facie Ecclesiae jam ligati, ex mandato ejusdem Em[mi] Tibi significare debeo, non posse ullo modo dictum syndicum actui obsecundare qui matrimonii sanctitati tam contrarius est. Quaecumque igitur sint casus circumstantiae, a tali assistentia abstinere omninò tenetur, etiamsi inde futurum sit ut officium demittere debeat ». *N. R. th.,* XX, p. 399 s.

(3) Notum est, in Gallia (inde ab anno 1884) et in Belgio (inde ab anno 1906) a lege non prohiberi conjuges divortio separatos quominus iterum civiliter copulentur, salva nova celebratione. Cf. n. 379.

408. — *2. Si ad alia vota transire attentaverit, novo inito matrimonio civili cum tertia persona:*

Optanda solutio foret ut, impetrato divortio civili ab hoc altero pseudo-vinculo, reconcilietur cum legitima comparte et cum ea vitae conjugalis consortium reassumat (1).

Quodsi ad hanc solutionem deveniri nequeat, urgendus est poenitens ut saltem a concubinatu recedat, etiamsi obtineri non possit novum divortium civile; non potest autem, salvo urgentis necessitatis casu, ad sacramenta publicè admitti antequam concubinatum efficaciter abruperit, nec ad ipsam absolutionem sufficeret, regulariter et extra casum urgentem, sola promissio de futura concubinatus abruptione (2).

Abrupto autem concubinatu ac reparato scandalo, manet ut poenitens, juxta dicta sub 1, moneat parochum et sententiam judicis ecclesiastici obtineat super separatione tecti; quibus peractis, potest, supposita resipiscentia, ad sacramenta admitti; etiam potest sacramentaliter absolvi sub promissione hanc clausulam injunctam exequendi (3).

In hac solutione sub 2, supponimus legitimam compartem derelictam adhuc vivere: hac defuncta, remedium est in matrimonio ineundo coram Ecclesia cum persona civiliter ducta, reparato praevie scandalo.

---

(1) Huic novae unioni inter conjuges divortio disjunctos adhuc locus est coram lege civili in *Belgio*, postquam novum successit matrimonium et alterum divortium; non ita in Gallia. Cf. n. 379; *Collat. Brug.*, t. XI, p. 318 ss.

(2) Si, omnibus attentis, non potest a concubinatu recedi, puta in casu infirmitatis, sufficere potest seria promissio de futura abruptione: quae promissio, antequam publicè ministrentur sacramenta, deberet fieri coram testibus.

(3) Porro supponitur poenitens non incurrisse excommunicationem; posset nempe fieri quod, ex facto novi attentati matrimonii, excommunicationem contraxerit, sive vi dispositionis juris communis (can. 2356, coll. can. 2294), sive vi dispositionis juris particularis: quo casu hujus absolutio absolutionem sacramentalem praecedere deberet.

Sectio Tertia

DE REGIMINE MATRIMONII

409. — **Praenotanda.** 1° Regimen matrimonii importat potestatem legislativam, judiciariam et coercitivam, et afficit matrimonium tam in quantum contractus est, quam in quantum est vinculum manens; dictum autem regimen exercetur, quoad potestatem *legislativam,* in determinanda forma contractus, in condendis impedimentis sive dirimentibus sive impedientibus, vel etiam, intrà limites suprà descriptos, in statuendis causis dissolutionis vinculi aut separationis a toro et cohabitatione; quoad potestatem *judiciariam,* in dijudicanda validitate aut nullitate matrimonialis contractus, aut dijudicanda existentia causae ad dissolutionem vinculi vel ad separationem sufficientis; quoad potestatem *coercitivam,* quatenus vel matrimonium, in vindictam criminis, etiam sub poena nullitatis, prohibeatur, ejusve usus interdicatur, vel quatenus urgeantur obligationes ex matrimonio exsurgentes.

410. — 2° Matrimonium subesse regimini *auctoritatis humanae socialis,* sequitur ex eo quod sit negotium *ordinis publici,* utpote in bonum publicum ordinatum, non autem negotium ordinis mere privati, moderationi partium relinquendum.

Neque sufficit matrimonium regi jure divino, naturali ac positivo, cum utrumque illud jus incompletum sit ac vagum petatque in multis determinari, in specie quod spectat statuenda impedimenta (n. 419); non minus apparet necessitas interventionis auctoritatis socialis in dijudicandis applicationibus practicis juris vigentis, i. e. in tractandis causis matrimonialibus, in quibus negotiis, passionibus adeo obnoxiis, non possunt homines constitui privati arbitri. Can. 1016.

3° Successive agetur, distinctis paragraphis, de regimine matrimonii *fidelium,* inter duos scil. fideles existentis; de regimine matrimonii *infidelium,* matrimonii nempe legitimi inter duos infideles; de regimine matrimonii inter *partem fidelem* et partem *infidelem* initi.

§ 1. De regimine matrimonii duorum fidelium.

I. Jura Ecclesiae.

411. — propositio. *Regimen in matrimonia fidelium, in specie potestas statuendi impedimenta, exclusive (salva restrictione infrà, n. 425*

et 427, facienda in favorem Principis civilis) competit Ecclesiae, idque jure proprio ac vi ipsius dispositionis divinae et ex natura matrimonii christiani; quod regimen exercere potest intuitu boni tam corporalis quam spiritualis fidelium, servato in omnibus jure divino, sive naturali sive positivo.

Probatur *per partes.*

PRIMUM ASSERTUM: **Soli Ecclesiae,** *ad exclusionem potestatis civilis, competit regimen in matrimonia fidelium.*

1^m Arg.: Matrimonium inter fideles validè initum est *sacramentum,* et quidem adeo ut contractus a sacramento dissociari nequeat, nec ulla inter utrumque admittatur distinctio realis. Unde contractus moderari nequit quin eo ipso sacramentum attingatur; et ita non possent poni conditiones ad valorem contractus quin etiam ponantur pro sacramento suscipiendo, nec possent personae inhabilitari respectu contractus, quin eo ipso rejiciantur qua ministri sacramenti. Jamvero soli Ecclesiae nativo jure competit sacramentorum administratio, quae potestati civili est deneganda penitus.

412. — 2^m Arg.: Etiam, seclusa ratione sacramenti, matrimonium, uti est in officium naturae, est *sacrum:* utique non essentialiter et intrinsecè, sed ratione finis ad quem ordinatur (suprà, n. 87); directe namque et immediatè tendit « ad ingenerandam Ecclesiae sobolem, cives sanctorum et domesticos Dei » (Encycl. *Arcanum*), ex ejusque recta ordinatione plurima pendent quae immediatè afficiunt bonum commune spirituale. Quodsi est sacrum, « consentaneum est, quemadmodum ratiocinatur Leo XIII, l. c., ut regatur ac temperetur non principum imperio, sed divina auctoritate Ecclesiae, quae rerum sacrarum sola habet magisterium ». Equidem *aeque immediatè* spectat matrimonium ad conservationem et incrementum societatis civilis, et ideo, abstracte loquendo, jus haberet et titulum etiam princeps saecularis ad matrimonium christianum, seclusa sacramenti dignitate, regendum (cf. infrà, n. 433); sed, re in concreto spectata, non potest Status civilis jus suum urgere *in concursu altioris juris Ecclesiae,* cui cedere debet; impossibile enim est idem ac individuum matrimonium duabus potestatibus independenter regi ac moderari (1).

414. — *Observa* alterum argumentum, attenta dualitatis regiminis impossibilitate, valere contra illos qui matrimonii christiani sacramentalitatem negant, aut distinc-

(1) Idem matrimonium foret validum et invalidum, iidem vir et mulier ab uno judice haberentur uti conjuges et cogerentur ad cohabitandum, dum ab alio judice declararentur concubinarii et separandi. Quodsi dicatur posse rationem haberi impedimentorum utriusque legislationis, id saltem non valeret pro forma contractus: sic possent ab utraque lege statui formalitates ad valorem observandae quae simul observari non possent.

tionem urgent inter contractum et sacramentum: satis est quod contractum matrimonialem non habeant quasi contractum *merè profanum*, ad modum civilistarum; valet etiam hoc alterum argumentum ad vindicandum regimen exclusivum Ecclesiae in matrimonia partis fidelis cum parte infideli, quae matrimonia vidimus suprà, n. 179, non esse sacramentum (infrà, n. 438).

415. — SECUNDUM ASSERTUM: *Exclusivum regimen competit Ecclesiae* **jure proprio,** *idque* **divinitus, ex ipsa natura matrimonii.**

Dicitur 1°: *jure proprio*, i. e. non ex supposito assensus vel conniventiae Principum, nec illo jure quod a civili potestate mutuata est.

Dicitur 2°: *vi ipsius naturae matrimonii:* i. e. non ex reservatione facta per *positivam* quamdam legem *Ecclesiae*, sed ex Auctoris matrimonii constitutione.

Hoc duplex asserti elementum, corollarii ad instar in primo asserto jam contentum, vindicat doctrina S. Sedis, signanter Pii VI, in damnanda propositione 59ª Synodi Pistoriensis, et Pii IX, in *Syllabo*, damnantis prop. 69ªm (1).

416. — TERTIUM ASSERTUM: *Regimen illud, Ecclesiae exclusive competens, importat potestatem* **legislativam, judiciariam** *et* **coercitivam.**

Et quidem 1° quod spectat potestatem *legislativam:* argumenta invocata eam directe attingunt.

Eadem autem argumenta probant potestatem judiciariam et, in quantum opus est, coercitivam unice ac exclusive pertinere ad Ecclesiam. Et sane

417. — Quod spectat 2° potestatem *judiciariam:* haec sponte sequitur potestatem legislativam, cum ejus qui legem tulit sit etiam judicare res litigiosas circa legis applicationem.

Caeteroquin Codex, in can. 1960, id diserte enuntiat: « Causae matrimoniales inter baptizatos jure proprio et exclusivo ad judicem ecclesiasticum spectant ». Jam *Conc. Trid.*, Sess. XXIV, can. 12, sub anathemate (adeoque sub poena haereseos) docebat causas matrimoniales « spectare ad judices ecclesiasticos »; cujus S. Synodi sententiam *sensu exclusivo* interpretandam esse, attenta verborum generalitate necnon attento motivo in quo nititur sententia, vindicat *Pius VI*, in epist. ad Episc. Motulensem.

Tandem Pius IX, in *Syllabo*, n° 74, damnat propositionem: « Causae matrimoniales et sponsalia suapte natura ad forum civile pertinent ».

Quo pacto doctrina de potestate judiciaria Ecclesiae exclusive competente, quoad *omnes* causas matrimoniales inter baptizatos dirimendas, si non est de fide definita, absque errore ac temeritate negari nequit.

418. — 3° Potestas *coercitiva* est naturale complementum potestatis

(1) DENZINGER, o. c., n. 1559 et n. 1769.

legislativae ac judiciariae, siquidem coercitione nonnumquam opus est ad hoc ut latae leges et judicia urgeri valeant, utque simul, in oeconomia matrimoniali, moralitati publicae efficaciter provideatur (1).

419. — QUARTUM ASSERTUM: *Vindicatum regimen matrimonii exclusivum importat facultatem statuendi, salvo jure naturali ac divino,* **impedimenta** *tam* **dirimentia** *quam* **impedientia,** *simul ac illa mutandi, abrogandi et dispensandi.*

1° Quod Ecclesia, vi regiminis sui in matrimonium, possit *statuere* impedimenta, non tantùm impedientia sed etiam irritantia, continetur in supra praenotatis, sub n. 410, quatenus scil. ratio boni communis societatis exigit ut, in hoc, praeter ordinationes juris naturalis ac divini, variae inducantur prohibitiones et etiam irritationes, puta ad matrimonia moderanda inter consanguineos et affines, vel ad connubia efficaciter impedienda inter quorumdam criminum complices. Quam doctrinam urget can. 1038, § 2, eamque jam authenticè proponebat *Conc. Trid.*, Sess. XXIV, can. 4, sub anathemate (sub poena igitur haereseos) docens « Ecclesiam potuisse constituere impedimenta matrimonii dirimentia ». Quod valet de potestate condendi impedimenta, valet similiter de potestate impedimenta ab Ecclesia condita *abrogandi, mutandi* aut illis derogandi et super illis *dispensandi* (can. 1040).

Si opponatur per introducta impedimenta, signanter circa formam contractus, *mutari* sacramentum (2), adverte matrimonium christianum, si est sacramentum, esse simul etiam contractum, et ita quidem ut non quivis contractus sit a Christo elevatus in sacramentum, sed solus contractus *validus*, in quo scilicet ineundo observatae sunt conditiones ab auctoritate competente ad valorem requisitae.

420. — 2° Descriptam impedimenta statuendi potestatem *soli* competere Ecclesiae, ad exclusionem Status civilis, id sequitur ex asserto primo, cum regimen, illam potestatem importans, soli Ecclesiae reservetur: circa quod nota ibidem adducta argumenta Statum civilem penitus excludere a condendis impedimentis etiam *merè impedientibus*, cum in hisce non secus ac in condendis impedimentis dirimentibus detur regiminis exercitium. Cf. can. 1038, § 2 et 1040.

421. — QUINTUM ASSERTUM: *Ecclesia, in exercendo suo regimine matrimonii christiani, providere potest ac debet non modò* **spirituali bono,** *sed et* **corporali bono** *fidelium; in omnibus autem integrum servare debet jus divinum, sive naturale sive positivum.*

---

(1) Quodsi haec potestas soli competit Ecclesiae, huic tamen adjutorio esse potest brachium saeculare, servata debita dependentia et subordinatione.

(2) Haec difficultas fuit mota in Synodo Tridentina, occasione decreti de clandestinitate. Ideo, ne mutarent materiam et formam sacramenti, impedimentum clandestinitatis constituerunt Patres Tridentini sub forma inhabilitante contrahentes, quatenus inhabiles essent ad aliter contrahendum quam coram parocho et duobus testibus. Cf. suprà, n. 104.

1° Quod Ecclesia possit, pro suis subditis, in re impedimentorum ea statuere quae necessaria vel opportuna videntur, non modo intuitu boni *spiritualis,* sive privati sive publici, sed etiam intuitu boni *corporalis* ac *temporalis:* id sequitur ex eo quod matrimonium est materia mixta, quae afficiat bonum spirituale ac temporale.

Ita potest Ecclesia impedimenta statuere aetatis, consanguinitatis, affinitatis, etc., etiam in supposito quod sola ratio boni temporalis id postulet: in quibus impedimentis statuendis ratio est habenda status communitatis et conditionum populorum; potest eadem ratione impedimenta a se statuta abrogare, mutare vel dispensare.

2° Debet Ecclesia, uti monuimus suprà, n. 410, in suo regimine, et in specie in sua disciplina impedimentorum, salvum servare et integrum *jus naturale* et *divinum* (1).

In specie a/ debet impedimenta, *quae jure naturali vel divino sunt statuta,* in catalogum impedimentorum canonicorum assumere, ac juxta illa validitatem matrimoniorum dijudicare (can. 1016); non vero potest illa abrogare aut illis derogare, nisi ex potestate ministeriali et intra arctos limites a Deo delineatos: intra quos limites suprà vidimus derogationem ab Ecclesia posse induci in jure naturali-divino, quod spectat dissolutionem matrimonii quod non sit ratum et consummatum.

b/ Quod attinet *statuenda propria impedimenta juris ecclesiastici,* debet Ecclesia rationem habere juris nativi, quod a jure naturali unicuique agnoscitur matrimonium ineundi, necnon necessitatis spiritualis animae, quae non raro urget ut aliquis nubat.

422. — Ideo nonnisi exceptionaliter omninò et gravissimas ob causas potest statuere impedimenta *absoluta,* seclusis illis quae nituntur in spontanea renuntiatione, uti apud voventem castitatem.

423-424. — Hujusmodi causae reducuntur ad hanc utramque: α/ necessitatem tuendi *jus tertii,* compartis scil. (2): quo titulo excludi possent a matrimonio laborantes infirmitate valde contagiosa; β/necessitatem vindicandi *bonum commune societatis,* quatenus bonum commune posset exigere, licet id rarius continget, ut quaedam personae a nuptiis prohibeantur, sive ratione punitionis contra sanctitatem matrimonii enormiter violantes, sive ex eo quod ob nimiam multitudinem hominum degenerum

(1) Aequivalenter dicitur jus naturale pro jure divino naturali, jus vero divinum pro jure divino positivo.

(2) Non posset haec causa jura privata tertii tuendi invocari in favorem *prolis nascendae,* individuatim spectatae, quatenus nempe ex hoc capite jus haberet auctoritas socialis a matrimonio excludendi personas infirmas, debiles, vel morbo pro comparte non contagioso infectas, ne scil. procreetur proles infirma, defectiva: proles namque nondum existens non est subjectum juris, ac ipsi etiam melius est esse quam non esse.

verè periclitetur — quod rarò continget — societatis incolumitas, ac aliter quam per exclusionem quarumdam personarum defectivarum periculum vitari nequeat efficaciter.

425. — Conclusio. Ex tota disputatione, sub I instituta, constat matrimonium *christianum* vi ipsius suae naturae obnoxium esse, et quidem jure proprio, *solius Ecclesiae* potestati legislativae, judiciariae et coercitivae: in omnibus scilicet quae spectant vel *contractum conjugalem* vel *ipsum vinculum,* eorumque *validitatem* ac *liceitatem,* vel omnia *quae cum vinculo conjugali intimè cohaerent* (1), sive qua vinculi *constitutiva,* jura scil. et obligationes conjugum ad invicem et erga proles (n. 206), sive tanquam *effectus* ad vinculum natura sua inseparabiliter consequentes (n. 279 ss.), signanter legitimitatem prolis, sive tanquam *praevia* ad vinculum, uti sponsalia; salvo, ad normam dictorum sub n. 421, jure divino, sive naturali sive positivo (2).

426. — Nota 1. Ecclesia, si, ad normam dictorum sub n. 421, servare debet dispositiones juris divini, jus habet, uti ibidem jam notavimus, *interpretandi jus divinum,* in specie, juxta tenorem canonis 1038, § 1, authenticè declarando « quandonam jus divinum matrimonium impediat vel dirimat » (3).

2. Thesis nostra dirigitur, et fuit ab Ecclesia vindicata, tum a/ contra *Protestantes,* qui matrimonium, prorsus rejecta ejusdem sacramentalitate, tanquam institutum *ex integro profanum* ac saeculare exhibebant (n. 89, 162 et 442 s.), adeoque regimen matrimonii universim et absque ulla restrictione exercendum docebant a Principe saeculari; tum b/ contra *civilistas* saeculi XVII et XVIII: hi nempe christianum matrimonium habebant uti institutum *civili-religiosum,* duplici distincto elemento constans, sacramento scil. et contractu, contractu, inquam, indolis civilis et profanae; unde eruebant matrimonium esse a Principe moderandum, in quantum contractus est, et ab Ecclesia, in quantum sacramentum est, ita ut Principis civilis esset impedimenta statuere (saltem irritantia), utpote quae directe contractum afficiunt, non autem Ecclesiae, nisi de consensu Principis (n. 446 s.); dirigitur thesis c/ contra *quosdam catholicos,* docentes potestatem statuendi impedimenta agnoscendam esse Principi civili simul et Ecclesiae (ita *Carrière*), vel saltem non soli Ecclesiae competere potestatem condendi impedimenta mere impedientia (ita *Perrone*), aut non competere jus exclusivum Ecclesiae nisi ex conniventia Principum vel ex reservatione Ecclesiae (ita *Sanchez* et *Salmanticenses*).

3. Nihil impedit quominus Ecclesia uti suum accipiat impedimentum a jure civili mutuatum, illudque canonizet, quemadmodum id fieri contingit in canone 1059.

(1) Quod spectat illa quae nonnisi accidentaliter connectuntur cum vinculo conjugali, sive sint indolis mere civilis, sive sint mixti fori, ad illa non extenditur exclusiva competentia Ecclesiae, juxta dicenda sub n. 427.

(2) Inde luculenter « apparet institutum *matrimonii civilis,* in quantum legislator vult attingere ac regere ipsum vinculum conjugale *christianorum,* Dei ordinationi esse contrarium, et iniquam contra jus Ecclesiae usurpationem constituere ». Cf. decr. 80 *Conc. prov. Mechl.* IV.

(3) Haec authentica juris divini declaratio exercitium importat potestatis *magisterii,* eaque potest proponi vel infallibiliter, quando scil. sua potestate utitur Ecclesia in supremo gradu, vel fallibiliter, quando nempe magisterium exercet in inferiori gradu, uti dicitur, prospiciendo securitati doctrinae: quod alterum signanter contingit ubi R. Pontifex docet per organum C. S. Officii.

quod spectat impedimentum cognationis legalis: in hoc nullatenus habetur, ex parte Ecclesiae, cessio sui juris exclusivi condendi impedimenta pro fidelibus.

II. **Jus et officium Principis civilis.**

Nimirum A. habet **jus:**

427. — 1° exercendi suam potestatem legiferam, judiciariam et coercitivam circa illa quae *accidentaliter tantùm accedunt* ad vinculum matrimonii christiani, ac indolis sunt *merè civilis* (1); ejusque competentia in illis causis est *exclusiva,* salva restrictione facta in can. 1961, quatenus scil., si incidenter proponantur in causa forum ecclesiasticum spectante, « *possunt* etiam a judice ecclesiastico ex propria potestate cognosci ac definiri ».

Hujusmodi causae sunt quae spectant quantitatem dotis, determinatam proportionem servandam in successione conjugum erga parentes, sive quoad nobilitatem sive quoad bona (2).

2° Potest etiam regimen suum extendere ad accidentaliter cum vinculo matrimoniali conjuncta, quae sunt *mixti fori,* quae nempe non sunt indolis mere civilis, sed in quibus interesse habet Ecclesia simul ac Status (3); in hisce causis Ecclesia et Status aeque competentes sunt, ea lege ut locus sit praeventioni (4).

3° Jus habet Princeps *recurrendi ad Ecclesiam* et ab ea postulandi ut in sua legislatione matrimoniali, notatim in statuendis vel abrogandis impedimentis, rationem habeat variarum necessitatum, in quibus versatur populus christianus ejus civili principatui subditus.

B. Habet **officium:**

428. — 1° matrimonium inter fideles, juxta canones Ecclesiae validè initum, *agnoscendi qua legitimum,* ipsique agnoscendi, in foro civili, effectus inseparabiliter cum valido conjugio connexos, in specie legitimitatem conjugum et prolium quae nascuntur; exigere autem potest lex civilis ut de matrimonii celebratione coram foro suo rite constet, puta per registrationem.

2° Quoad *ipsos effectus merè civiles,* matrimoniali vinculo accidentaliter accedentes, quos ordinari posse vidimus a lege civili, oportet ut « proficiscatur a validitate vel invaliditate matrimonii, ut fuerit determinata ab Ecclesia, et ab hoc facto, quod constituere extra illius ordinem est, profecta, deinde disponat de civilibus effectibus » Encycl. *Arcanum.*

3° Officium est etiam Status civilis *Ecclesiam adjuvare* in regimine matrimonii christiani tuendo, ejusque legislationis matrimonialis observantiam promovere, etiam, si ad hoc ab Ecclesia invitetur, legibus poenalibus subditos coercendo (n. 418). De caetero valdè exoptanda est concordia, cum debita subordinatione,

---

(1) Can. 1016, postquam affirmaverit baptizatorum matrimonium regi jure non solum divino, sed etiam canonico, addit: « salva competentia civilis potestatis circa mere civiles ejusdem matrimonii effectus ». Cf. etiam *Conc. Mechl. IV, decr:* 80.

(2) Possunt igitur Principes saeculares varia ordinare circa dictos effectus civiles, et quasdam conditiones imponere observandas, quibus neglectis, talis vel talis effectus civilis matrimonio etiam valido denegetur.

(3) Talia sunt crimina, legem matrimonialem Ecclesiae simul ac ordinem Status civilis laedentia, uti adulterium et abortus; item causam mixti fori constituit actio in reparationem damnorum ex capite sponsalium, de qua can. 1017, § 3, coll. suprà, n. 25.

(4) Can. 1553, § 2, coll. can. 1933, § 3. — Competens igitur est judex qui alium judicem praevenerit in causa suscipienda, nec posset alius judex adiri, priore relicto.

inter utramque potestatem, cum utriusque multopere intersit ut matrimonia christiana ritè moderentur.

Nota. Si contingat Statum civilem, juris sui limites excedendo, varia statuere circa matrimonia fidelium, ac in specie impedimenta inducere matrimonialia, nulla illis statutis inest auctoritas, nec adeo ullam ex sese inducunt pro christianis obligationem, nec ullam habent pro eis efficaciam. Cf. infrà, n. 462.

Scholion I. De subjecto activo potestatis *in Ecclesia circa matrimonia fidelium.*

429. — 1. *Romanus Pontifex* et *Concilium generale* subjectum sunt plenae et independentis potestatis circa matrimonium christianum, legislativae, judiciariae et coercitivae.

Quod spectat potestatem *legislativam:* dictae supremae auctoritati ecclesiasticae *soli* competit *privative* jus « impedimenta matrimonium impedientia vel dirimentia pro baptizatis constituendi per modum legis sive universalis sive particularis »; item impedimenta juris ecclesiastici abrogare aut iis derogare. Can. 1038, § 2 et can. 1040.

Eidem *supremae* auctoritati ecclesiasticae, juxta can. 1038, § 1, *exclusive* competit jus divinum authenticè declarare (n. 426); item, potestate ministeriali, legi indissolubilitatis derogare, intrà limites suprà delineatos.

Quod autem spectat potestatem *judiciariam,* non est potestas exclusiva, cum jus in causas matrimoniales dijudicandas habeant etiam Episcopi, uti statim dicetur, ea tamen lege ut integrum sit S. Sedi quaslibet causas ad se delatas dirimere vel ad suum tribunal advocare aut sibi reservare. Idem valet de potestate *coercitiva.*

2. *Episcopi* seorsim sumpti non possunt, sub praesenti Ecclesiae disciplina, exercere, pro respectivis suis dioecesibus, potestatem *legislativam* in re matrimoniali, et notatim non possunt inducere impedimenta neque dirimentia neque impedientia (can. 1039, § 1, coll. infrà, n. 486 s., 463 et 476). Potestatem autem *judiciariam* et *coercitivam* exercere possunt Episcopi, utpote judices fori externi, dependenter tamen a S. Sede, quam modò vidimus posse quasvis causas ad suum tribunal supremum advocare, et attenta reservatione S. Sedi facta pro quibusdam causis, nempe pro causis Principum (can. 1962, coll. can. 1557, § 1, n. 1), pro causis non-consummationis necnon pro illis quae spectant privilegium Paulinum (can. 1963).

3. *Parochi* non habent jurisdictionem fori externi, ac proinde non tantum non possunt exercere potestatem legislativam, sed nec potestatem judiciariam aut coercitivam. Possunt causam instruere, salva relatione ad Episcopum, sed non possunt lites matrimoniales judicialiter dirimere; possunt etiam pastorali quodam vetito nuptias provisoriè interdicere, causa delata ad Episcopum, et nulla indicta poena.

4. Quod attinet organon per quod potestas *judiciaria* circa matrimonium exerceatur *a S. Sede,* sive ad eam directe referatur negotium, sive in via appellationis ad eam recurratur: exercetur *mediantibus SS. Congregationibus* et *Tribunalibus* ad hoc specialiter deputatis. Nimirum, salva potestate *S. Congr. pro negotiis Rituum orientalium,* ad *S. Officium* pertinent causae matrimoniales circa privi-

legium Paulinum et circa impedimenta disparitatis cultus ac mixtae Religionis; reliquae autem causae matrimoniales spectant ad *S. Congregationem de disciplina sacramentorum,* quotiescumque *disciplinariter* seu in linea disciplinari (i. e. in tramite administrationis et disciplinae, non observatis formis judiciorum nec ad apicem juris) sunt tractandae; aliàs, ubi via *stricte judiciaria* (servatis scil. adamussim formalitatibus judicii et judicio juxta jus strictum peracto) est sequenda, deferendae sunt causae coram *S. Rota,* excepta causa non consummationis, quae reservatur S. C. de Sacr., exceptis pariter causis Principum, de quibus « illa S. Congregatio vel illud Tribunal aut specialis ea Commissio exclusive cognoscet, cui eas toties quoties S. Pontifex delegaverit » (1). Tandem *S. Poenitentiaria* dirimendas sibi assumit omnes quaestiones *fori interni* (can. 258). Cf. infrà, n. 704 ss. et 747 s.

Nota quod *consuetudini* nulla jam agnoscitur vis inducendi aut abrogandi impedimenta, siquidem, ad normam can. 1041, « consuetudo novum impedimentum inducens aut impedimentis existentibus contraria reprobatur ».

Scholion II. De subjecto passivo *regiminis Ecclesiae circa matrimonium inter fideles.*

430. — Restricta quaestione *ad solos fideles* et ad matrimonium inter duos fideles ineundum (2): Ecclesiae regimen illos attingit *omnes,* non exceptis acathalocis, in quantum non fuerint ab Ecclesia exempti: quae exemptio generatim non obtinet. Caeterum, in can. 1038, § 2, sine ulla restrictione urgetur Ecclesiae potestas impedimenta constituendi pro baptizatis. Cf. etiam can. 12 et 87.

1° Quod de se *omnes* fideles seu baptizati obnoxii existant regimini Ecclesiae, ratio est quia omnibus baptizatis inest fundamentum subjectionis, nempe character baptismalis.

2° Quod haeretici ac alii acatholici non sint universim exempti a jurisdictione Ecclesiae, sicut non in alia materia, ita nec in re matrimoniali, id constat ex variis documentis quae ipsorum subjectionem explicitè urgent. Ipsa etiam exemptio facta in can. 1099, § 2, ostendit haereticos generatim haberi uti impedimentis obnoxios.

Si autem universim non eximuntur acatholici, exemptio eos attingit partialis et restricta, signanter quod spectat legem clandestinitatis et impedimentum disparitatis cultus (suprà, n. 140 ss. et infrà, n. 586).

Nota 1. Catholici *Orientales,* ad normam can. 1, universim eximuntur a legibus ecclesiasticis in Codice contentis, adeoque ab omnibus impedimentis matrimonialibus, in quantum in Codice statuta occurrunt (n. 140).

431. — 2. Si de se baptizati omnes subduntur regimini Ecclesiae, de quo hic, etiam illi subduntur *soli,* exclusis in specie catechumenis.

§ 2. De regimine matrimonii duorum infidelium.

I. Jus Principis civilis.

433. — PROPOSITIO. *Praeplacet sententia affirmans penes Principem civilem esse potestatem regendi matrimonia subditorum non baptizatorum,*

(1) Can. 1962, coll. can. 1557, § 1, n. 1, coll. can. 249, § 3.
(2) Quaestio generalis de subjectione infidelium regimini Ecclesiae agitatur infrà, n. 438[b18].

et quidem exclusive (salva restrictione sub n. 437bis in favorem Ecclesiae facienda).

Probatur

1° *Argumento* **ex ratione theologica:** pro quo sufficit provocare ad rationes adductas sub n. 410 et 419.

Nimirum vidimus matrimonium, utpote negotium ordinis publici, esse obnoxium auctoritati sociali, a qua moderetur et regatur. Sola autem auctoritas socialis cui obnoxium esse potest matrimonium infidelium, est auctoritas civilis, cum Ecclesia non habeat jurisdictionem in infideles.

Nec obstat matrimonium, etiam non sacramentum, adeoque inter ipsos etiam infideles, esse aliquid sponte sua sacrum. Et sane, si est sponte sua aliquid sacrum, hanc tamen indolem non habet nisi ratione ordinationis quam habet ad multiplicanda membra societatis religiosae in gloriam Dei educanda. Atqui, ratione ordinationis, aequo jure dici potest matrimonium esse aliquid profanum et civile, cum aeque immediatè spectet bonum et incrementum societatis civilis. Servat igitur Princeps civilis suum nativum titulum competentiae respectu matrimonii infidelium, et non impeditur hîc, sicut pro matrimonio christiano, a juris sui exercitio, per concurrentiam juris praevalentis Ecclesiae; Ecclesia namque erga infideles omni jurisdictione caret. Cf. suprà, n. 412.

Competit igitur Principi civili, eique soli, regimen matrimonii inter duos infideles subditos existentis.

2° *Argumento* **ex auctoritate.**

434. — Favent plura documenta S. Sedis, prae caeteris resp. S. C. de P. F., 26 Junii 1820 ac Instr. ejusdem S. Congr., 5 Dec. 1631 (*Collectan.*, n. 1447 et apud Gasparri, o. c., n. 287). In dies etiam communior evadit sententia proposita, quamvis non omnes eodem titulo dictam potestatem Principi competere vindicant, uti innuitur in corollario I (1).

435. — **Corollarium I.** Regimen in matrimonium infidelium, et speciatim potestas statuendi impedimenta, Principi civili competit *qua tali* et non qua Pontifici religionis; hanc etiam competentiam habet *per se*, et non tantum *per accidens*, seu *jure devolutivo*.

436. — **Corollarium II.** Ad analogiam doctrinae suprà propositae (n. 416 ss.) pro regimine Ecclesiae, regimen Principi civili competens importat potestatem *legislativam*, *judiciariam*, et *coercitivam:* salvo in omnibus jure naturali ac divino, ac denegata Principi civili omni potestate

(1) Codex non dirimit controversiam, sed ita ex proposito videtur vitare omne quod contrariae sententiae posset favere, ut censeatur potius in propositam sententiam inclinare. Cf. in specie can. 1016.

ministeriali matrimonia quaevis dissolvendi, denegata etiam potestate jus naturale aut divinum authenticè interpretandi (1).

437. — *Nota.* In dijudicando valore matrimonii in infidelitate contracti, ratio est habenda impedimentorum dirimentium quibus obnoxii forte fuerint nupturientes *juxta patrias leges civiles.* Attamen, cum non facilè constet de vi irritativa impedimentorum in variis legislationibus conditorum, non foret judicium proferendum absque praevio recursu ad S. Sedem.

II. **Jus Ecclesiae.**

437bis. — Ecclesiae, eique soli, competit, juxta dictà suprà, n. 426, jus naturale aut divinum authenticè interpretari, pro infidelibus, non secus ac pro fidelibus (2); illius etiam est, exinceps, postquam alterutra pars baptismum susceperit, moderari applicationem privilegii paulini, ac potestatem habet vinculum dissolvere matrimonii etiam consummati (suprà, n. 353 s. et n. 333), ipsique competit moderari exercitium jurium et officiorum mutuorum vitae conjugalis, in specie quoad cohabitationem et separationem tori et tecti.

§ 3. De regimine matrimonii inter partem fidelem et partem infidelem.

PROPOSITIO. *Praeferendam censemus sententiam juxta quam regimen matrimonii, a parte fideli cum parte infideli ineundi, obnoxium esse dicitur exclusivo regimini Ecclesiae, non secus ac matrimonium inter duos fideles.*

Argumentum.

438. — Hic, supposita, uti in casu, subjectione unius saltem partis Ecclesiae, plenè valet argumentum alterum, suprà, n. 412, invocatum in favorem regiminis exclusivi Ecclesiae super matrimoniis inter duos fideles contrahendis, argumentum nempe quod deduximus ex indole sacra matrimonii, abstractione facta a ratione sacramenti, quam non agnoscimus matrimio inter fidelem et infidelem (suprà, n. 179). Neque dicatur hoc matrimonium, ratione infidelitatis unius partis, spectare ad

(1) Princeps proinde civilis in suum catalogum assumere debet impedimenta juris naturalis ac divini, et juxta illa matrimoniorum validitatem dijudicare; debet etiam, in statuendis impedimentis juris civilis, rationem habere juris nativi quod unusquisque habet ad nubendum, de quo suprà, n. 421 s.; quo attento, liquebit in quibusdam Statibus Foederatis Americae Septentrionalis limites non parum excedi. Ibidem motus provocatur non exiguus in promovendam selectionem speciei humanae, seu propagationem prolis mente et corpore sanae (*eugenics,* uti aiunt), exclusa progenie vitiata ac adulterata: quo praetextu a matrimonio removentur illi qui timentur liberos procreaturi haereditaria labe contaminatos. Cf. infrà, n. 439 s.

(2) Ita can. 1038, collatis ad invicem duabus paragraphis. — Unde infideles obnoxii sunt dispositionibus juris naturalis et divini, prout ab Ecclesia fuerunt authentice interpretatae.

Principem civilem: non enim est possibile quod idem ac individuum matrimonium a duplici distincta potestate independenter regatur ac moderetur, in jurium autem collisione, vincit jus altius Ecclesiae, cui cedat oportet jus inferius Status civilis (1). Cf. suprà, n. 412 (2).

Scholion I. De subjectione infidelium regimini matrimoniali Ecclesiae.

438bis. — Suprà, n. 430, ad hunc locum lectorem remisimus pro solutione quaestionis generalis, an et quousque scil. Ecclesia, suo regimine matrimoniali, attingere valeat *infideles:* quae quaestio nunc, attentis principiis hic suprà positis, est solvenda. Et quidem:

1° Quod spectat infideles respectu matrimonii *inter se* ineundi aut initi:

a/ Ipsos, in infidelitate remanentes, non attingit Ecclesia nisi sub hoc respectu quod debeant servare dispositiones juris naturalis et divini, *prout ab Ecclesia fuit authenticè interpretatum* (suprà, n. 437bis).

b/ Alterutro conjuge baptismum suscipiente, eo ipso *indirecte* subjicitur pars infidelis auctoritati Ecclesiae, quod spectat applicationem privilegii Paulini, dissolutionem vinculi, ac moderamen exercitii jurium et officiorum conjugalium, ad normam dictorum sub n. 437bis.

2° Quod spectat infidelem respectu matrimonii *cum parte fideli* ineundi:

Pars infidelis non tantum rationem habere debet interpretationis juris naturalis et divini ab Ecclesia factae, juxta modò dicta sub 1°, sed *indirecte* attingitur ab omnibus dispositionibus juris canonici, et signanter a legibus dirimentibus et prohibentibus, absolutis (3) et relativis, quibus directe obnoxia est pars fidelis (4), ac pariter indirecte eam attingit Ecclesia, ubi, juxta dicta sub n. 333, dissolvit matrimoniale vinculum (5).

(1) Ideo pro valido est habendum hujusmodi matrimonium, statim ac pars fidelis reperitur ab impedimento canonico immunis, non attentis impedimentis juris civilis, ab ea vel etiam a parte infideli forte contractis.

(2) Propositae sententiae patrocinantur Resemans, o. c., p. 2; Wernz, o. c., p. 94 ss.; *N. R. th.*, 1920, p. 540 s., in nota; Gasparri, o. c., in ed. 1904, n. 306; Chelodi, o. c., n. 12; Wernz-Vidal, o c., n. 52; Cappello, o. c., n. 67; Triers, o. c., I, p. 54 s.; contrariae potius sententiae favent Vlaming, o. c., n. 195; Van de Burgt-Schaepman, o. c., n. 48; De Becker, *De Matr.*, p. 44; Linneborn, o. c., p. 34 s.; d'Annibale, *Summula*, III, p. 294.

(3) Unde ab Ecclesia indirecte inhabilitantur infideles ne contrahant cum parte fideli, aetatem canonicam nondum adepta, vel cum persona fideli libera et circa alterius partis conditionem servilem errante, vel metum passa.

(4) Non potest directe attingi una pars quin indirecte attingatur altera pars: ad valorem enim matrimonialis contractus postulatur habilitas utriusque contrahentis, ac proinde inhabilitas quae directe afficit unam partem, indirectè inhabilem reddit alteram partem; et quod valet de impedimento dirimente, applicatur etiam impedimento impedienti. Can. 1036, § 3.

(5) Si pars infidelis *indirecte* attingitur ab impedimentis absolutis quibus obnoxia est pars fidelis, ab illis nullatenus attingitur *directe;* et sic validum censetur (secluso impedimento disparitatis cultus) matrimonium initum inter partem fidelem et partem infidelem, si haec altera pars non habet aetatem canonicam, vel metum est passa vel erravit circa conditionem servilem alterius partis. Cf. n. 530 s., n. 539 et 547.

3° Quod spectat infideles respectu matrimonii *post conversionem ineundi:*

Etiam sub hoc respectu possunt infideles esse obnoxii Ecclesiae regimini, quatenus quaedam sunt *vincula, in infidelitate contracta,* quae quidem, permanente infidelitate, nullum in validitatem matrimonii exercent influxum, ast *post conversionem et susceptum baptismum* constituunt impedimentum.

Hujusmodi sunt vincula physica, quasi ossibus adhaerentia, a natura inducta, uti consanguinitas (1), aut etiam vincula juridica seu intentionalia, a lege civili cui infideles in ipsa infidelitate subduntur inducta — et talis est cognatio legalis — non autem reliqua vincula merè juridica, quemadmodum crimen (2).

Scholion II. Circa jus Status civilis subditos quosdam sterilizandi.

439. — Cum quaestione modò suprà, sub corollario II (n. 436), collatis dictis ad n. 421 ss., agitata, intimè connectitur controversia recens exorta, utrum nempe Status non posset quosdam individuos degeneres, abnormes, defectivos et ad crimina proclives, a procreandis prolibus impedire, non tantùm statuto contra illos impedimento dirimente, sed etiam decernendo ut *chirurgicè sterilizentur,* peracta in ipsis *vasectomia* (3), quemadmodum lege statuitur in nonnullis Statibus Foederatis Americae Sept.

Jamvero inhaesitanter *reprobanda censemus hujusmodi statuta,* ac Statui jus illud denegamus auctoritate publica descriptam operationem injungendi.

Quod ita **probatur:**

440. — Vasectomia importat *mutilationem gravem,* etiamsi dicas eam non inducere impotentiam (n. 550); illa namque operatio, quantumvis in se spectata levis videatur, privat virum functione physiologica foecundandi.

Porro non potest auctoritas socialis gravem mutilationem imponere subditis, nisi ad normam dictorum (sub n. 421 ss.) de libertatis nubendi restrictione: in quantum scil. illa imponenda necessario requiritur, sive 1° ad tuendam vitam vel jura individuorum, sive 2° ad bonum commune societatis salvandum, idque vel puniendo delinquentes, vel directe defendendo et protegendo societatis incolumitatem contra nocentes, eam in discrimen vocantes.

Jamvero 1° non est recurrendum ad vasectomiam *ut vita et jura privata tertii vindicentur,* puta contra personas morbo contagioso infectas, nè *compartem* in grave periculum inducant, aut contra mulierum pudicitiae attentantes: praesto namque sunt alia media efficacia, mutilationi praeferenda, statuendo scil. contra

(1) Idem dicendum censemus de vinculo publicae honestatis, quale, sub praesenti disciplina, contrahitur per publicum concubinatum; item de vinculo affinitatis, quale, sub disciplina Codici anteriore, inducebat copula, utpote quae inducebat vinculum physicum.

(2) Idem valet, ut nobis videtur, de publica honestate, in quantum nunc oritur ex matrimonio invalido; pariter de affinitate, quae nunc oritur ex matrimonio rato: sunt namque totidem vincula merè juridica seu intentionalia, a dispositione Ecclesiae, non vero societatis civilis, ortum ducentia, quae proinde censentur in infidelitate non contrahi, nec adeo possunt, post baptismum, inducere impedimentum matrimonii.

(3) Cf. notionem datam suprà n. 239, notando in vasectomia viri resectionem fieri solius vasis deferentis, non autem totius funiculi spermatici: seduló namque intacta servantur nervi, venae et arteria quae vas deferens circumcingunt.

illas personas impedimentum matrimonii, vel eas, si opus sit, recludendo. Nec Statui recurrendum est ad vasectomiam ut tueatur *jus prolis*, ne procreetur infirma vel defectiva; uti enim jam suprà notavimus, non est subjectum juris illa proles nondum existens, ipsique melius èst sic esse quam non esse.

2° Quod spectat *bonum commune societatis:* a/ vasectomia non est a Statu infligenda *in poenam* et *punitionem*, cum, attenta natura operationis parùm dolorosae, non habeat vasectomia *rationem poenae* (1); nec b/ est *medium necessarium* quo societas sui incolumitatem *directè protegat et defendat contra nocentes*, quatenus defectivis et fascinerosis auferenda sit foecundandi potentia, ne prolium defectivarum multitudine ipsa societatis existentia periclitetur: hoc enim periculum, ratione habita numeri relative exigui prolium defectivarum, non datur, et, si daretur, aliis mediis removeri posset (2).

441. — *Nota.* Quousque posset vasectomia *privata auctoritate* admitti et peragi, haec pauca dici posse videntur: attento scil. bono effectu in eroticis observato, quatenus ex una parte, absque ulla testiculorum atrophia, servatur erectibilitas et activitas in glandulis organismi sexualis, et ex alia parte minuitur seminalis secretio, adeoque et cerebralis congestio eamque consequens erithismus sexualis, videtur, salvo meliori judicio, posse permitti peragenda in viro abnormiter et pathologicè erotico; operatio namque censetur tendere immediatè in bonum totius corporis, ad quod fieri posse docetur mutilatio.

Scholion III. Doctrina Protestantica.

442-444. *Luther* ejusque sequaces docent matrimonium, utpote negotium quoddam merè civile, penitus obnoxium esse regimini principis civilis: cui adeoque exclusive competat formalitates praescribere et impedimenta statuere, salvo utique jure naturali ac divino. Ex alia tamen parte, ecclesia protestantica practicè sese immiscet matrimonii regimini, formalitates religiosas urgendo a suis membris observandas, ac impedimenta nonnulla statuendo; sed illas formalitates et impedimenta non urget pro valore, nisi in quantum a jure divino aut a jure civili sanciuntur (3); determinat etiam suas proprias causas dissolutionis a vinculo et rejicit causas a lege civili agnitas quae a jure divino reprobantur; tandem habet suum tribunal ecclesiasticum, ad lites matrimoniales dirimendas.

Parergon I

FATA ECCLESIAE CIRCA REGIMEN MATRIMONII.

445-448. — 1° *In prioribus saeculis* a condita Ecclesia, matrimonium spectabatur a potestate civili uti contractus merè civilis et qua talis tractabatur; unde ejusdem regimen usurpabatur a Principe civili, legem ferente et jurisdictionem exercente independenter et seorsim a potestate ecclesiastica.

---

(1) Etiam, si vasectomia imponeretur ut poena, restringenda foret ad solos delinquentes et criminosos.

(2) Cf. decr. 54 *Conc. provinc. Mechl.*, IV.

(3) Si ecclesia protestantica retinuit aliquod impedimentum, nec a jure divino nec a jure civili sancitum, matrimonium cum tali impedimento contractum habetur uti validum, et huc tantum redit impedimenti effectus juridicus ut minister sacer ab implendis caeremoniis religiosis prohibeatur.

Deinceps pedetentim, sub motione et influxu Ecclesiae, in dies plures dispositiones juris canonici sancitae sunt et adoptatae a jure civili, ita ut sensim legislatio civilis cum legislatione ecclesiastica conveniret; ex ipsa autem legum concordantia paulatim factum est ut causae matrimoniales deferrentur ad judicem ecclesiasticum, utque, partibus non reclamantibus, ejusdem judicis solutioni staretur in ipso jure civili; unde gradatim substractae sunt praefatae causae jurisdictioni civili, adeo ut tandem aliquando solum agnosceretur forum ecclesiasticum: cui evolutioni non parum favit debilitas regiae potestatis coram excrescente auctoritate Ecclesiae.

2° Ita progressivè pervenit Ecclesia *ad regimen exclusivum* matrimonii, ita ut inde a saeculo 10° jam plenè gauderet nativa sua potestate super matrimoniis fidelium, tam legislativa quam judiciaria.

3° Inde a saeculo 15°, coepit Status civilis sese ingerere in regimine matrimonii, usurpando prius ex parte exercitium potestatis judiciariae et sensim etiam potestatis legiferae. Cui practicae ingerentiae et potestatis usurpationi multum favit doctrina civilistica circa matrimonium ejusque distinctionem in contractum civilem ac profanum, a Statu civili moderandum, et sacramentum, regimini Ecclesiae obnoxium (1).

4° Ita progressivè *praeparata est* introductio *matrimonii civilis* (2).

Parergon II

DE MATRIMONIO CIVILI.

I. Notio.

449. — *Matrimonium civile,* in sensu stricto, est contractus coram officiali civili initus et sola lege civili, quoad formam contractus et personarum habilitatem, moderatus, quasi contractus profanus. Utrumque elementum, subjectio scil. legislationi civili, et caeremonia civilis in celebratione, requiritur ad matrimonium civile *stricte dictum;* primum autem elementum est elementum praecipuum et determinans: quo solo deficiente, matrimonium cessat esse civile, quo solo praesente, evadit matrimonium civile *latè dictum* (3).

Jamvero regimen matrimonii civilis stricte dicti *vario gradu* existere potest et existit:

Vel 1° *sub forma plena:* quatenus scil. omnibus indiscriminatim imponitur, adeo ut coram foro civili nemo habeatur qua matrimonio junctus, nisi civiliter contraxerit. Dicitur matrimonium civile *obligatorium* (*Zwangcivilehe*).

Vel 2° *sub forma mixta,* idque vel quatenus a) civibus integrum sit matrimonium inire civile aut matrimonium religiosum, utroque matrimonio pro valido habito coram Statu civili (dicitur matrimonium civile *facultativum*); vel quatenus

(1) Ideo Status civilis sibi arrogabat jus statuendi impedimenta, utpote afficientia *contractum.*

(2) Nondum praesto erat *matrimonium civile:* Status civilis adhuc habebat matrimonium uti institutum *civili-religiosum,* civile scilicet ratione contractus, et simul religiosum ac sacrum, ratione dignitatis sacramentalis adnexae, adeoque ab utraque potestate conjunctim regendum et juxta utriusque leges celebrandum.

(3) Aliis verbis, usurpatio caeremoniae civilis potest consistere cum matrimonio religioso seu canonico, modò lege canonica regatur; ex alia parte, subjectio legi civili, non obstante caeremonia religiosa, reddit matrimonium civile, sed sensu minus stricto tantùm.

b) matrimonium civile a Statu apud illos solos pro legitimo habeatur qui vel religiosum matrimonium non habent, puta infideles, areligiosos, dissidentes, vel qui ad religiosas nuptias existunt inhabiles; dum reliqui tenentur matrimonium inire religiosum (dicitur *Nothcivilehe,* seu matrimonium civile *subsidiarium*) (1).

450. — Regimen matrimonii civilis, et quidem sub forma obligatoria, introductum fuit, *in Gallia,* a Coetu legislativo anni 1792, sed diu ante praeparatum; successive autem agemus de illius praeparatione et introductione, deinde breviter describetur legislatio nostra Belgica circa matrimonium civile, ejusdem crisis instituetur, ac tandem quaedam conclusiones deducentur.

II. Praeparatio.

451. — 1° **Causa** quae verè provocavit introductionem matrimonii civilis fuit *philosophismus* saeculi XVIII, necnon, altius ascendendo, *protestantismus,* quatenus sub illorum errorum potissimum influxu irrepserit conceptus ille matrimonii *profani,* cujus conceptus practicam formulam exhibet matrimonium civile.

2° **Circumstantia favens** fuit una *theoretica,* sparsa scilicet doctrina civilistica de matrimonio, distinctionem inducens inter contractum et sacramentum, altera *practica,* constitutio nempe formae civiliter celebrandi matrimonia pro protestantibus, favore celebris edicti regii anni 1787.

Profectò nondum erat saecularisatio matrimonii nec regimen matrimonii civilis strictè dicti et obligatorii: coram Principe civili matrimonium adhuc erat institutum religiosum, ab Ecclesia moderatum; ast eo ipso via erat strata ad ulteriora.

452. — 3° **Formula transitionis** inter doctrinam Gallicanam, distinctionis scil. inter contractum et sacramentum, ac conceptum matrimonii civilis, occurrit in tenore art. 7, tit. II, Constitutionis Gallicae anni 1791: « La loi *ne considère* le mariage que comme contrat civil ». Gallicani utrumque elementum, utut distinctum, simul attendebant, et simul moderandum ac ab utraque potestate concorditer regendum docebant; Constitutio anni 1791 non negat quidem characterem sacramentalem matrimonii, imo eum implicitè agnoscit, ast *abstrahit* ab eo eumque negligit, ac de nuptiis legiferendum pronuntiat quasi essent merè civiles, *seposito* charactere sacro.

Brevi autem dicetur matrimonium non esse nisi contractum merè civilem, *negata* ratione sacra.

III. Introductio.

453. — Introducta fuit oeconomia *matrimonii civilis,* et quidem sub forma obligatoria, a Coetu Legislativo (Assemblée Législative), anno 1792. Nimirum, in executionem relati art. 7 Constitutionis, edixit matrimonium ab omnibus indiscriminatim esse celebrandum civiliter, juxta formalitates civiles, *quasi contractum purè civilem:* ac ita quidem disposuit Coetus Legislativus, non quia *abstrahebat* a charactere sacro matrimonii, quemadmodum Constitutio, sub art. 7, sed quia illum characterem penitus *negabat* et nuptiali foederi indolem agnoscebat contractûs merè profani.

Nondum tamen eo processerunt reformatores (sicuti pseudo-legislatores anni 1895 et 1897), ut excluderent existentiam parallelam matrimonii alterius pro catholicis, seorsim et independenter celebrandi; agnoscebatur pro catholicis et de

(1) Matrimonium *religiosum* est seu *canonicum,* si a societate religiosa regitur: et quidem *sensu stricto,* si simul cum caeremonia religiosa celebratur; secus, *sensu lato.*

facto inducebatur duplex matrimonium, quasi parallelum et utrimque independens, unum civile pro foro civili, et alterum religiosum pro foro Ecclesiae et conscientiae: *dualismus* ergo: quem dualismum retinuit et sancivit Codex civilis.

454. — **Nota.** Regimen matrimonii civilis vix non ubique existit aliquo gradu. Nimirum

1° *In gradu pleno,* sub forma obligatoria, existit, praeterquam in Belgio, in Gallia, in Hollandia, in Germania, in Helvetia, in hodierna Russia et Italia, necnon in pluribus Statibus Americae meridionalis.

2° *In gradu mixto:*

a/ sub forma *facultativa* obtinet in Anglia, in pluribus Statibus Americae septentrionalis, in Suecia et, inde ab anno 1919, in Tschecho-Slovakia.

b/ sub forma *Nothcivilehe,* cum nonnullis tamen varietatibus, in Serbia, Hispania, Austria, Norvegia et Dania (1).

IV. Legislatio Belgica circa matrimonium civile.

A. **Forma celebrandi.**

455. — Suprà, n. 146, et infrà n. 478, describuntur formalitates in celebratione matrimonii civilis pro valore observandae, attentis mutationibus inductis favore legis diei 7 Januarii 1908.

B. **Impedimenta** enumerantur infrà, n. 478 ss.

C. **Anterioritas matrimonni civilis prae matrimonio religioso.**

456. — Illa dispositio urgens anterioritatem formalitatum civilium ante formalitates religiosas, prima vice fuit proposita a relatore art. 7. Constitutionis anni 1791; et quidem logicum erat corollarium conceptûs Gallicanismum sapientis quem habebat, uti vidimus, de matrimonio: si nempe concipiendum erat matrimonium uti contractus civilis cui accedat sacramentum, contractum perficiens, logicum erat, quamvis lex civilis a charactere sacramentali penitus abstraheret, prohibere quominus benedictio nuptialis contractum civilem praecederet.

Retracta fuit illa propositio a suo auctore; postea autem introducta est clausula *in Concordato,* sub articulo organico 54, et deinceps, anno 1810, in Codice poenali, art. 192 et 200, gravibus poenalitatibus est sancita; introducta est autem *ob motiva opportunitatis practicae,* idque prae caeteris ob periculum ne plures sponsi coram sola Ecclesia nuberent, neglecto matrimonio civili, unde, ut timebant, multis anomaliis praeberetur ansa in determinando statu civili civium.

Eadem disciplina viget *in Belgio* (sicut in pluribus aliis regionibus), vi art. 16 Constitutionis (2), ac gravibus sub poenis urgetur (3); providetur autem, in ipso

(1) In Serbia, Montenegro et in Hispania, matrimonium religiosum, ad quod recurrendum est a christianis et catholicis, est matrimonium religiosum *stricte dictum,* autoritati civili penitus subductum, dum, in aliis regionibus, intelligitur matrimonium religiosum *late dictum,* quod nempe religiosè celebratur sed ab auctoritate civili regitur.

(2) « Le mariage civil devra toujours précéder la bénédiction nuptiale, sauf les exceptions à établir par la loi, s'il y a lieu ».

(3) *Code Pénal Belge,* art. 267: « Sera puni d'une amende de cinquante francs à cinq cents francs tout ministre d'un culte qui, hors les cas formellement exceptés par la loi, procédera à la bénédiction nuptiale avant la célébration du mariage civil.

En cas de nouvelle infraction de même espèce, il pourra, en outre, être condamné à un emprisonnement de huit jours à trois mois ».

Quod spectat *interpretationem* legis, attenta jurisprudentia in Belgio vigente, nota *primo*

tenore art. 16 Constitutionis, a lege induci posse exceptiones, cujus clausulae favore propositio est facta a D. Woeste coram comitiis publicis, cum in finem ut matrimonia *in extremis* permittantur coram sacerdote celebrari antequam fuerint civiliter inita; quae propositio, leviter moderata, fuit adoptata et in legem sancita die 3ª Aug. 1909 (1).

V. Crisis legislationis civilis Belgicae.

A. **Legislatio vigens damnanda.**

457. — 1° *In ipsa institutione matrimonii civilis.*

Et sane multiplici nomine damnanda est lex sanciens matrimonium civile, illudque ceu obligatorium urgens. Sufficit autem notasse per illam prorsus adulterari naturam matrimonii, quod reducitur ad meram formalitatem laicam et profanam, necnon ridiculum induci dualismum.

2° *In clausula anterioritatis.*

458. — Illa dispositio, licet, uti notavimus, non fuerit introducta in odium religionis ac matrimonii religiosi, multum tamen promovit opinionem popularem, matrimonium civile praestare matrimonio religioso, et hoc alterum esse habendum ad modum caeremoniae accessoriae. Insuper evidenter apparet, attento conceptu matrimonii civilis, tamquam illogica; nocet etiam libertati, cum a matrimonio religioso, ad quod forte urget conscientia, removeat personas impedimento civili obnoxias; tandem non valent, saltem nunc, rationes opportunitatis invocatae, cum satis noverint homines etiam gregarii beneficia legis civilis, nec leviter illis renuntiaturi sint, formalitates civiles negligendo.

B. **Remedia.**

459. — 1° Radicale remedium esset in moderanda legislatione matrimoniali conformiter cum principiis catholicis suprà expositis, adeo ut Princeps regat matrimonium civile pro subditis suis infidelibus, pro fidelibus vero Ecclesiae relinquat exclusivum regimen matrimoniale; exigere posset utique lex ut de eorum matrimonio juxta leges Ecclesiae celebrato in foro civili ritè constet, ad hoc ut hujusmodi conjuges qua tales valeat recognoscere eorumque unioni effectus civiles adscribere (2).

Imo tolerari posset ab Ecclesia, rationem habente adjunctorum, quemadmodum id toleratur in Hispania, ut forma civilis a lege praescripta etiam applicetur illis

---

quod, juxta declarationem factam a Ministro Justitiae de Lantsheere, in Senatu, die 29 Julii 1909, occasione discussionis legis 3 Aug. 1909, verba « bénédiction nuptiale », tum in Constitutione, tum in codice Poenali, « visent tous les cas où la présence d'un prêtre est nécessaire pour rendre valable un mariage religieux »; quod *secundò* ad delicti existentiam sufficiat assistentia merè passiva sacerdotis, qualim olim praebebatur in matrimoniis mixtis; *tertio*, quod admittatur, ad tramites art. 66 et 67 Cod. Poen., cooperatio in delicto, ex quo capite damnatus fuit, anno 1876, Decanus Antverpiensis, quia vicarium pro assistentia delegaverat. Adde, quod attinet *poenae applicationem*, sacerdotem, vi art. 267 damnatum, posse frui beneficio condemnationis conditionalis. Cf. *Collat. Brug.*, t. VII, p. 133.

(1) En tenorem novae dispositionis: « *Article unique.* L'art 267, § 1ᵉʳ, du Code Pénal est modifié comme il suit: Sera puni d'une amende de cinquante francs à cinq cents francs, tout ministre d'un culte qui procèdera à la bénédiction nuptiale avant la célébration du mariage civil.

Cette disposition ne sera pas applicable lorsque l'une des personnes qui ont reçu la bénédiction nuptiale était en danger de mort, et que tout retard apporté à cette cérémonie eût pu avoir pour effet de la rendre impossible ». *Moniteur Belge*, 1909, n. 224, p. 4441. Cf. *Collat Brug.*, t. XV, p. 99 ss. coll. t. XIII, p. 514 ss., et infrà n. 898.

(2) Unde exigere posset Status civilis ut matrimonii canonicè celebrati notitia ex officio transmittatur, vel ut officialis status civilis celebrationi assistat.

fidelibus qui nolunt sese conformare legislationi matrimoniali Ecclesiae: ne scilicet horum matrimonia informia existant et arbitrio individuorum relinquantur.

460. — 2° Saltem medendum esset infaustis sequelis quae consequuntur *obligatoriam anterioritatem matrimonii civilis;* et quidem vel a/ *abrogando* art. 16 Constitutionis Belgicae, aut saltem sanctionem poenalem; vel b/ conando ut lex *eludatur,* quod varia ratione fieri posset: sive moderata jurisprudentia in sensum germanae interpretationis legis, ita ut prohibeatur sola *benedictio nuptialis* (1); sive recursu habito ad dispensationem super praesentia sacerdotis, sive in praxim deducta — pro auctoribus illam admittentibus — sententia, de qua suprà, n. 137, quatenus matrimonium possit validè et licitè iniri coram duobus dumtaxat testibus, in casu quo parochus, propter legem anterioritatis, assistere nequeat absque poenae comminatione (2).

VI. Conclusio practica.

461. — Quousque manet oeconomia matrimonii civilis, quousque etiam manet infausta anterioritatis obligatio, en normam in hoc negotio sequendam, attentis dictis sub n. 158[bis]:

1° Matrimonium civile *inter duos infideles* initum habendum est uti validum, salvo jure naturali ac divino.

2° Matrimonium *inter baptizatos* civiliter celebratum, *qua tale et in se spectatum,* est habendum pro pseudo-matrimonio, ac imo pro mera formalitate, omni valore in se destituta. Dicitur: matrimonium civile *qua tale et in se spectatum* esse habendum uti pseudo-matrimonium. Potest enim, *in intentione contrahentium,* iniri matrimonium civile, non tanquam caeremonia ad meros effectus civiles ordinata, qualis in rerum objectivitate est, sed tanquam verum matrimonium. Tunc autem, si contrahentes exempti sunt a clandestinitatis lege, *validè* contrahunt: non quia servantur formalitates civiles, sed quia sponsi, servando legales formalitates, consensum emittunt matrimonialem naturaliter validum; si vero sunt legi obnoxii, *invalidè* ineunt matrimonium, ex capite clandestinitatis: potest tamen hujusmodi matrimonium, supposito vero consensu matrimoniali, in radice sanari (infrà, n. 733 et 736), quamvis ipsi non agnoscatur species matrimonii (n. 158); venit etiam sub nomine *matrimonii contracti,* cujus mentio est facienda in supplica pro dispensatione (infrà n. 848) (3).

3° Catholici qui, neglecto matrimonio canonico (pro ipsis unicè valido) ac solis adimpletis formalitatibus civilibus, maritaliter vivunt, tractandi sunt tanquam publici concubinarii, ac infames infamia facti (can. 2293, § 3) et, qua tales, excludendi sunt ab actibus legitimis ecclesiasticis (can. 2294, § 2, coll. can. 2357, § 2); sunt etiam irregulares ex delicto (can. 985, n. 3); item sunt privandi sepultura ecclesiastica (can. 1240, § 1, n. 6), « nisi saltem moribundi, coram testibus omni fide dignis, se praebuerint vere poenitentes atque paratos, sine mora, pro posse peragere quae sunt necessaria ad matrimonii revalidationem ». *Conc. Mechl. IV,* decr. 80.

(1) Satis esset tunc, ad vitandas poenalitates, ut sacerdos assistat tanquam merus testis auctorizabilis, secluso omni ritu sacro et solo requisito ac excepto consensu.

(2) Lex anterioritatis ejusque sanctio poenalis solum attingit *ministrum sacrum,* non testes neque nupturientes; admittit quidem jurisprudentia Belgica, uti notavimus sub n. 456, cooperationem in delicto (et ex hoc capite possent forsitan testes sanctioni poenali obnoxii reputari tanquam coauctores cum sacerdote nuptiis assistente), sed cooperatio supponit delictum, quod nullum adest ubi sacerdotis interventio prorsus deest. Cf. *Collat. Brug.,* t. XV, p. 106, cum nota.

(3) Cf. infrà, n. 626, coll. n. 629, quousque ex hujusmodi matrimonio oriri possit publica honestas, et, n. 660, impedimentum criminis.

462. — 4° Tolerat Ecclesia ut formalitates illae civiles, licet a foro civili ipsis agnoscatur ratio veri matrimonii, equidem adimpleantur a fidelibus, clandestinitatis legi obnoxiis, etiam, ad id urgente legis dispositione, ante matrimonium canonicum; imo, ne effectibus civilibus destituantur nuptiae, neve conflictus provocentur, ad legis observationem regulariter adducendi sunt sponsi; quinimo, in locis in quibus viget lex anterioritatis obligatoriae, parochi *regulariter* ad nuptiarum celebrationem non possunt admittere sponsos, ad civile matrimonium aptos, nisi prius formalitates civiles adimpleverint (1). Ex alia autem parte vult Ecclesia ut fidelibus inculcetur tunc contrahi matrimonium, quando consensus emittitur coram Ecclesia, non vero quando adimplentur caeremoniae civiles, quas habeant oportet pro mera formalitate; monet etiam ut, quando praemittendum fuit matrimonium civile, matrimonium coram Ecclesia quamprimum contrahatur (2).

5° Tolerat Ecclesia ut magistratus civilis assistat civili matrimonio a fidelibus celebrando, modò illud habeat uti meram caeremoniam et formalitatem, non vero uti ipsum matrimonium. Imo tolerat, variis in locis, ipsos *clericos* et sacerdotes officio fungi magistratus civilis, et coram ipsis celebrari matrimonia civilia (3).

6° Possunt dari et dantur casus in quibus ex una parte necessitas urget matrimonium coram Ecclesia celebrandi, ut conscientiae consulatur aut prolium legitimationi, et ex alia parte non potest ad matrimonium civile procedi, vel deficit temporis copia ad praemittendas formalitates civiles: quo casu applicanda curetur, praevie instituto recursu Romano, norma sub n. 134 ss. proposita, curando ut matrimonium, positis ponendis, ineatur coram duobus testibus, sine praesentia sacerdotis; vel celebretur matrimonium in modum matrimonii conscientiae, nec vereatur zelosus parochus officio suo fungi non obstante poenalitatum comminatione, prudenter utique et cautè adhibitis cautelis ut quo meliori potest modo conflictum vitet ac poenalem sanctionem.

Nota. In difficultatibus enodandis in ordine ad matrimonium civile, in procurandis authenticis actis quae lege civili requiruntur, ac facultatibus opportunis consequendis, maximo adjutorio esse potest non satis laudanda Societas S. Francisci Regis, cujus zelosa industria toties et tantopere profuit indigentibus praesertim ac extraneis.

---

(1) Cf. Conc. Mechlin. quartum, decr. 80, coll. decr. 214.

(2) Cf. *Instr. S. Poenitentariae*, n. 7. Quod monitum inculcat jus particulare Brugense, volens a parochis invigilari ad hoc ut quantum fieri possit, ipso die matrimonium celebretur quo formalitates civiles implentur.

(3) Illa tolerantia, quod spectat magistratus *laicos*, videtur illimitata et extendenda etiam ad matrimonia acatholicorum, ac imo, uti vidimus suprà, n. 406, ad matrimonia illorum qui, ob impedimentum dirimens indispensabile, signanter ob impedimentum ligaminis, inhabiles existunt matrimonium canonice validum contrahendi. Quod vero spectat magistratus *clericos* aut sacerdotes, limitatur passim tolerantia ad assistentiam matrimoniis catholicorum.

PARS SECUNDA

DE IMPEDIMENTIS MATRIMONII

Sectio Prima

DE IMPEDIMENTIS MATRIMONII IN GENERE

463. — *Monitum.* Sub hac parte secunda, sicut et in parte tertia sequente, ex professo agimus de *solis* impedimentis *canonicis*, ab Ecclesia scil. ex jure naturali aut divino acceptis et sancitis vel ab ea de novo conditis, quibus obnoxia vidimus matrimonia inter baptizatos vel inter baptizatum et non baptizatum; nonnisi obiter et incidenter verbulum miscebitur de impedimentis *civilibus*, quibus (simul ac impedimentis canonicis ex jure naturali aut divino oriundis) obnoxia existunt matrimonia inter infideles. Cf. n. 464, sub 2°.

§ 1. Notio et species impedimenti.

I. Notio.

Impedimentum matrimonii est circumstantia *personam afficiens*, quae *vi legis* (universalis vel particularis) reddit *contractum* matrimonialem *invalidum* vel *illicitum*. Can. 1036.

Supponitur ergo a/ circumstantia illicitum aut invalidum reddens matrimonium *qua contractus est;* unde illae quae invalidam reddunt, aut infructuosam, aut illicitam susceptionem matrimonii qua sacramentum est, non constituunt impedimentum; ita defectus intentionis suscipiendi sacramentum, aut status peccati, aut quaevis indignitas. Additur in notione b/ *vi legis*, et sic non est impedimentum, nisi lato sensu, interdictum seu vetitum Ecclesiae, utpote non lege inductum, sed praecepto, in casu particulari et transeunter (n. 476, coll. n. 486). Tandem additur c/ *afficiens personam:* inter impedimenta scil. contractum matrimonialem prohibentia vel irritantia, alia directe afficiunt consensum, uti error, alia formam consensus, uti clandestinitas aut omissio bannorum, alia directe

afficiunt personas, uti aetas, impotentia; haec autem sola a Codice recensentur in catalogo impedimentorum, ac sola proponuntur uti impedimenta *propriè dicta;* reliqua vero non habentur nisi pro impedimentis improprio sensu sumptis, nec veniunt sub nomine impedimenti matrimonialis simpliciter dicti (1).

II. **Variae species.**

464. — 1° Distinguuntur impedimenta *dirimentia* et *impedientia.* « Impedimentum *impediens* continet gravem prohibitionem contrahendi matrimonium; quod tamen irritum non redditur si, non obstante impedimento, contrahatur ». « Impedimentum *dirimens* et graviter prohibet matrimonium contrahendum, et impedit quominus validè contrahatur » (2). Ita can. 1036, § 1 et § 2, ubi, sub § 3, additur quod « quanquam impedimentum ex una tantùm parte se habet, matrimonium tamen reddit aut illicitum aut invalidum »; matrimonium scil. non claudicat.

2° Sunt, attento fonte a quo derivant, impedimenta *juris divini,* sive *naturalis* sive *positivi* (a. v. juris naturalis aut juris divini); vel impedimenta *juris humani,* sive *ecclesiastici* sive *civilis* (3).

3° Sunt vel *absoluta,* quae nempe irritant aut prohibent matrimonium cum quacumque persona; vel *relativa,* quae nuptias dirimunt aut impediunt cum determinatis dumtaxat personis (4).

4° Sunt vel *perpetua,* quae scil. de se perseverant, licet dispensatione tolli queant; vel *temporanea:* quae decursu temporis sponte recedunt, uti obtinet cum impedimento aetatis.

5° Impedimenta alia sunt *gradus minoris,* alia *majoris* (dicuntur etiam impedimenta *minora* vel *majora* — can. 1054). Priora sunt, juxta

---

(1) De impedimentis stricte dictis, personam inhabilitantibus, tractat Codex, a can. 1035 ad can. 1080; de illis quae afficiunt consensum, a can. 1080 ad can. 1093, et a can. 1094 ad can. 1103, de impedimentis afficientibus formam consensus.

Attamen, uti jam notavimus suprà, n. 102[b18], ne nimium disturbetur ordo in praecedentibus editionibus adoptatus, tractabimus, sub hac parte secunda (de impedimentis inscripta), etiam de impedimentis improprie dictis, signanter de defectibus consensus, potius quam in proprio loco, a Codice assignato, in parte scil. prima, sectione I, cap. I, disput. 2[a], ubi de consensu matrimoniali. De impedimento improprie dicto clandestinitatis, formam contractus afficiente, actum est suprà, n. 103 ss., sub titulo: De formalitatibus consensus.

(2) Matrimonium cum impedimento dirimente celebratum, indifferenter dicitur invalidum, nullum, irritum, et jam non attenditur in Codice (cf. can. 1133, § 1 et 1136, § 1) ad distinctionem olim nonnunquam usurpatam, quatenus *nullum* nuncupabatur, si est invalidum ob omissam formam substantialem, *irritum,* si invalidatur aliunde.

(3) Notetur impedimenta juris naturalis aut divini non esse impedimenta *canonica,* nisi in quantum tánquam impedimentum assumuntur et agnoscuntur in foro Ecclesiae (n. 463); et, sic vidimus suprà, n. 25, sponsalia constituere impedimentum juris naturalis, non vero impedimentum canonicum, adeo ut obligent quidem in conscientia, non vero in foro externo Ecclesiae. Cf. etiam infrà, n. 476.

(4) Prioris speciei sunt votum, ordo, aetas; alterius speciei sunt consanguinitas, affinitas, crimen; impotentia potest constituere impedimentum absolutum ac etiam relativum.

can. 1042, consanguinitas in 3^10 gradu lineae collateralis, aequali vel inaequali, saltem si primus gradus non tangatur (1); affinitas in 2° gradu lineae collateralis, rursus saltem si non tangatur primus gradus; publica honestas in 2° gradu; cognatio spiritualis et crimen ex adulterio cum promissione vel attentatione matrimonii. Reliqua sunt gradus majoris (2).

465. — 6° Alia impedimenta sunt *occulta;* alia sunt *publica.* Quae ultima divisio sedulò notanda est (signanter in ordine ad dispensationem) et breviter evolvenda:

Impedimentum *publicum* censetur « *quod probari in foro externo potest* »; *occultum* vero impedimentum est quod nequit probari in foro externo. Can. 1037.

Porro probationi in foro externo obnoxia esse possunt impedimenta sive ratione eorum naturae, sive ratione notitiae in quam de facto devenerunt; priora dici possunt *natura publica* (can. 1971, § 1, n. 2), alia *publica facto.* Jamvero

a/ Impedimenta *natura publica* sunt illa quae obnoxia sunt probationi in foro externo, quia vel resultant ex facto quod petit contingere coram foro Ecclesiae aut in coetu fidelium, qualia sunt impedimentum ligaminis, orientis ex matrimonio in facie Ecclesiae celebrato, impedimenta ordinis et voti sollemnis, necnon voti simplicis in congregatione emissi; vel resultant ex facto quod petit consignari in registris publicis: et talia sunt impedimenta aetatis, consanguinitatis legitimae, affinitatis, publicae honestatis (affinitatem et publicam honestatem attendendo respectu consanguinei legitimi prioris compartis) (3), cognationis spiritualis et legalis, disparitatis cultus ac etiam mixtae religionis (4).

b/ Impedimentum censetur *facto publicum,* ita ut in foro externo probari possit: vel quatenus est notorium, sive notorietate juris, sive notorietate facti; vel quatenus, quin sit notorium, divulgatum est sive in actu secundo, sive saltem in actu primo, si nempe « talibus contigit seu versatur in adjunctis ut prudenter judicari possit et debeat facile divulgatum iri » (can. 2197, n. 1); vel quatenus determinatis quidem et

---

(1) In indulto S. C. de Sacr., de quo infrà, sub n. 770, inter impedimenta *majoris gradus* recensetur: « consanguinitas in (secundo aut in) tertio *cum primo mixtis* »; item « affinitas in primo lineae collateralis gradu (aequali vel) mixto cum secundo ».

(2) *Reliqua,* i. e., uti sponte videtur intelligendum, omnia alia impedimenta, sive dirimentia sive impedientia: quo posito, omnia impedimenta prohibentia sunt gradus majoris, licet id non admittitur ab omnibus.

(3) Publica honestas intenditur contracta ex matrimonio invalido publice celebrato; spectari etiam posset publica honestas ex publico concubinatu; attentis mox notandis sub 1, sufficit quod impedimentum sit materialiter publicum.

(4) Etiam hoc titulo publicum est impedimentum ligaminis, licet matrimonium, ex quo oritur, fuit celebratum absque praesentia ministri Ecclesiae, coram duobus tantum testibus.

numero restrictis personis notum est, sed talibus quarum testimonium probationem in foro externo inducere possit, ad tramites can. 1791 (1).

Impedimenta quae *sive* natura *sive* facto sunt publica, adnumerantur impedimentis publicis; contrà quae sunt natura simul et facto occulta, accensentur occultis; natura autem occulta sunt crimen, impotentia, votum privatum, consanguinitas illegitima (saltem respectu patris), necnon affinitas et publica honestas respectu consanguinei illegitimi prioris compartis.

Nota 1. *Ut facto publicum* habeatur impedimentum, sufficit quod *materialiter sit publicum,* licet *formaliter* occultum; quod obtinet quotiescumque patratum crimen publice quidem innotescit, criminis tamen conscii prorsus ignorant an impedimentum dirimens cum eodem crimine conjungatur; supponitur autem *delictum,* in quo nititur impedimentum, publicum tum materialiter tum formaliter, ita ut nec delictum lateat nec imputabilitas (2).

2. Jam non videtur esse locus distinctioni, ante Codicem passim in usu, inter impedimenta *simpliciter* occulta et impedimenta *omninò* occulta, saltem ad modum quo hucusque usurpari solebat dicta distinctio: omnino occultum censebatur quod nemini, praeter partes et confessarium, erat notum, dum uti simpliciter occultum habebatur impedimentum a paucis cognitum, puta a quinque vel sex personis in oppido et a septem vel octo in civitate.

3. Impedimenta *natura publica* id habent sibi particulare quod, ad normam can. 1971, § 1, habilis ad accusandum in illis est, praeter conjuges, etiam promotor justitiae; unde nonnunquam vocantur impedimenta *juris publici,* dum alia, in quibus ad accusandum habiles sunt soli conjuges, dicuntur *juris privati.*

466. — 7° Connexa est cum praecedenti divisione distinctio inter impedimenta *fori externi* et impedimenta *fori interni.*

Nimirum impedimenta *fori externi* sunt impedimenta per se et regulariter in foro externo dispensanda; impedimenta autem *fori interni* sunt impedimenta in foro interno dispensanda. Jamvero impedimenta publica per se et regulariter dispensanda sunt in foro externo, concessa dispensatione fori externi; impedimenta verò occulta regulariter dispensanda sunt in foro interno, concessa dispensatione fori interni. Cf. infrà, n. 737 s., coll. n. 830 et 833.

467. — **Scholion 1m.** Impedimenta sunt *stricte interpretanda.* Lex namque

(1) Plenam fidem facit unius testis depositio, si sit testis qualificatus qui deponit de rebus ex officio gestis; item sufficiens probatio habetur ex depositione sub fide juramenti facta a duobus vel tribus personis omni exceptione majoribus, sibi firmiter cohaerentibus, de aliqua re vel facto in judicio testificantibus scientia propria.

(2) Ita non esset habendum uti publicum impedimentum criminis, quando notum quidem est conjugicidium, sed reputatur fortuitò patratum aut in casu legitimae defensionis. Cf. can. 2197, n. 4.

statuens impedimentum est lex restrictiva juris, cuicumque agniti, in can. 1035, ad matrimonium ineundum, adeoque dictae legi applicanda est dispositio can. 19.

Scholion 2m. Impedimenta exstiterunt in jure ecclesiastico inde a prioribus saeculis, uti constat ex canonibus Conciliorum 4t et 5t saeculi; atvero diu mansit inaccurata distinctio inter impedimenta dirimentia et merè prohibitiva, et eadem impedimenta, variis temporibus et variis in locis, erant impedientia aut irritantia (1). Diu etiam fluctuans fuit numerus impedimentorum nec usque ad haec ultima tempora plena vigebat concordantia in catalogo Auctorum.

§ 2. De potestate statuendi impedimenta.

468. — Sufficit hic remittere ad principia suprà exposita, ubi de regimine matrimonii: ibi in specie, vindicatur et delimitatur potestas Ecclesiae ad impedimenta condenda, ac determinatur dictae potestatis subjectum, tum activum tum passivum.

§ 3. Scholia canonica et moralia.

I. Circa ignorantiam impedimenti dirimentis, ac impossibilitatem illud vitandi.

469. — Impedimenta *dirimentia* (2), non excepto impedimento criminis (3), afficiunt etiam **ignorantes** eorumdem existentiam (can. 16, § 1).

Utrum autem et quousque **impossibilitas** legem irritantem observandi eam cessare faciat, disputari potest. Passim docetur legem irritantem juris ecclesiastici qua talem cessare *ex epikeia,* ob impossibilitatem *communem* (4); quod autem spectat casum necessitatis *particularis,* plures Auctores absolute negant unquam invocari posse epikeiam ut cesset lex in quantum est irritans, dum alii epikeiam admittunt in urgen-

(1) Ecclesia, in prioribus saeculis, quando nondum erat penes ipsam regimen matrimonii, plerumque non irritabat matrimonium ab ipsa reprobatum, sed illud sub sanctione poenae canonicae prohibebat.

(2) Restringitur quaestio ad sola impedimenta dirimentia Quod autem spectat impedimenta merè impedientia, patet ab illorum prohibitione excusare ignorantiam, seu ignorantes licitè contrahere matrimonium, non obstante impedimento impediente.

(3) Cæterum impedimentum criminis, esto inductum sit etiam in poenam delicti, *principaliter* tamen institutum est, uti infrà, n. 657 et 668, ostendetur, *ob rationem boni publici,* ob indecentiam scil. publicam hujusmodi matrimonii inter complices ineundi, necnon ob securitatem conjugum. Imo, etiamsi impedimentum inductum fuerit principaliter tanquam poena vindicativa, equidem tunc afficeret, in praesenti disciplina, ignorantes, siquidem, ad normam can. 2229, § 3, n. 1, « ignorantia... poenae... excusat a medicinalibus, non autem a vindicativis latae sententiae poenis ».

(4) Exemplum classicum erat pro impedimento *clandestinitatis,* quatenus, in locis ubi non datur possibilitas adeundi parochum ejusve delegatum, sufficeret, ad valorem matrimonii, nubere coram duobus testibus. Nunc autem huic casui est provisum per canonem 1098 (suprà n. 129 ss.). Posset adhuc poni quaestio pro impedimento *disparitatis cultus,* puta in locis missionum, quando christiani recesserint in regiones valdè dissitas ubi nullus datur christianus, adeoque nubere non valent nisi cum infidelibus, ac, prae nimia distantia, dispensationem impetrare nequeunt.

tissima necessitate: et haec sententia admitti posse videtur, saltem quod spectat impedimenta in quibus Ecclesia dispensare solet (n. 238 et 837 s.).

II. **Circa valorem matrimonii contracti a reputante subesse impedimentum dirimens.**

470. — 1° Si nupturiens *dubitat* dumtaxat obesse impedimentum dirimens, nihil impedit quominus *validè* contrahat, modò reipsa non adsit impedimentum, cum hujusmodi dubium non excludat voluntatem hypotheticam veri matrimonii: si forte impedimentum non existat. Quodsi impedimentum reipsa adsit, matrimonium utique est invalidum, sed nihil impedit quominus praestetur consensus naturaliter validus, adeoque sanabilis, juxta dicenda sub 2°.

2° Si *uti certam habet* existentiam impedimenti irritantis, manet adhuc possibile quod valide praestetur consensus, — in supposito impedimenti reapse non existentis aut dispensati — vel quod saltem praestetur consensus naturaliter validus ac sanabilis — in supposito scil. subsistentis impedimenti: ad hoc sufficit quod nupturiens non plenè perspiciat efficaciam impedimenti absolutè irritandi matrimonium, vel ad eam actu non advertat, vel quod, dictae efficaciae probé conscius, seriò tamen consentiat quasi hypotheticè, pro casu quo forsitan vim suam non exerat impedimentum.

Hoc nititur in principio in canone 1085 enuntiato: « scientia aut opinio nullitatis matrimonii consensum matrimonialem necessario non excludit », seu potius non necessario excludit. Statuitur nimirum possibilitas consensus naturaliter validi etiam in casu *scientiae* circa impedimentum reipsa existens: matrimonium quidem invalidum est, sed datur consensus naturaliter validus ac matrimonium non est invalidum ex defectu consensus, adeoque sanari posset in radice.

Quod principium minorem difficultatem facit quando agitur de impedimento juris ecclesiastici; sed et extendendum illud censemus ad casum quo impedimentum obstat juris divini, sive naturalis sive positivi: huic namque etiam casui applicantur rationes inductae, nec restrictio ulla affertur in tenore canonis 1085.

III. **Utrum et quousque liceat matrimonium inire cum dubio circa impedimenti existentiam.**

471. — Supponimus dubium *probabile*, post examen serium *permanens*.

A. Si agitur de impedimento **impediente:** potest, favore dubii, ad matrimonii celebrationem procedi, neglecto impedimento, idque sive

agatur de dubio juris sive de dubio facti; nihil enim impedit, cum res sit de sola liceitate, quominus transeatur a probabilitate speculativa ad practicam.

Et haec solutio valet pro quocumque impedimento impediente, quod sit juris naturalis, vel positivi divini aut ecclesiastici.

B. Si agitur de impedimento **dirimente:**

472. — 1° Si dubium afficit impedimentum juris *naturalis* vel juris *positivi divini*, non licet ad matrimonium procedere, sive sit dubium juris sive dubium facti (1), siquidem transitui a probabilitate speculativa ad practicam hic obstat altius principium; excipitur autem casus quo agitur de impedimento quod *omne* matrimonium absolute excludit: tunc nempe praevalet nativum jus quod habet unusquisque ad nubendum, salvo jure tertii (2); et sic non est impediendum matrimonium personae dubie impotentis impotentia absoluta, sive dubium sit juris sive dubium facti (can. 1068, § 2, coll. n. 558).

2° Si dubium afficit impedimentum juris *ecclesiastici:*

a/ in *dubio juris,* potest ad matrimonii celebrationem procedi, vi principii enuntiati in canone 15: « leges, etiam irritantes et inhabilitantes, in dubio juris non urgent ».

b/ in *dubio facti,* non licet procedere; sed, juxta citatum canonem 15, Ordinarius dispensare potest super impedimentis super quibus R. Pontifex dispensare solet.

Nota 1. In casu dubii impedimenti impedientis, necnon in casu dubii, dubio juris, circa impedimentum dirimens juris ecclesiastici, ad matrimonii celebrationem non procedatur, inconsulto Ordinario. Can. 1031, § 1, n. 3. Cf. suprà, n. 60bis.

2. Post factum autem, celebrato scil. matrimonio cum dubio probabili circa existentiam impedimenti dirimentis: si impedimentum reperitur a parte rei defuisse, momento contracti matrimonii (3), vel si, impedimento reipsa existente, contractum est matrimonium cum dubio juris circa impedimentum juris ecclesiastici, matrimonium erit certò validum; erit autem invalidum, si impedimentum dirimens reipsa adfuit, et dubium erat dubium facti aut dubium juris circa impedimentum juris divini, sive naturalis sive positivi; quodsi praesentia impedimenti manet dubia, nec fuit matrimonium contractum cum dubio juris ecclesiastici, matrimonium censetur dubiè validum, ac applicandum est principium de quo statim.

---

(1) Inde est quod, juxta canonem 1076, § 3, « nunquam matrimonium permittatur (nequidem infidelibus), si quod subsit dubium num partes sint consanguineae in aliquo gradu lineae rectae aut in primo gradu lineae collateralis ». Cf. n. 607 s.

(2) Dicitur: *salvo jure tertii;* et ideo exceptio non esset applicanda impedimento ligaminis, nec adeo possent dubitanti de morte conjugis novae nuptiae permitti, quia salvandum est jus probabile tertii, i. e. compartis.

(3) Supponitur emissum fuisse verum consensum matrimonialem, ad normam dictorum sub n. 470, ad 2^{m}.

IV. Quomodo dijudicandum matrimonium quod reperitur dubiè validum?

472bis. — Si, omnibus attentis, matrimonium contractum apparet dubii valoris, sive dubium afficiat vitium in consensu sive formam contractus sive praesentiam impedimenti dirimentis, *de norma* applicandum est principium canonis 1014: « *standum est pro valore matrimonii,* donec contrarium probetur », adeoque matrimonium praesumitur validum, praesumptione juris (1).

Nimirum matrimonium *gaudet favore juris:* qui favor nititur in hoc quod matrimonium sit institutum quod interest boni publici, intuitu scil. prolium et morum puritatis.

Ad hoc autem ut favor juris applicetur matrimonio, sufficit quod figuram habeat seu speciem matrimonii (suprà, n. 158); nec a dicto favore excipiuntur matrimonia infidelium, et principium valet tam in foro interno quam in foro externo. Dictum est: *de norma* applicandum esse enuntiatum principium; quia *exceptio* datur, in ipso tenore can. 1014 memorata et formiter statuta in can. 1127: « in re dubia *privilegium fidei* gaudet favore juris », i. e., occurrente dubio circa applicationem casus apostoli, judicandum est in favorem libertatis partis fidelis, potius quam in favorem vinculi. Cf. suprà, n. 355.

Circa *usum* matrimonii dubie contracti, cf. suprà, n. 237 s.

V. Circa specialem malitiam fornicationis admissae inter personas impedimento obnoxias.

473. — A. *Utrum specialis detur malitia?*

Respondetur distinguendo:

1° Quando impedimentum inductum est propter inordinationem specialem (oppositam scil. speciali virtuti vel alicui virtuti speciali modo), afficientem *ipsam copulam,* tunc censetur in fornicatione contrahi specialis malitia, a specie luxuriae distincta.

Hujusmodi sunt impedimenta consanguinitatis, affinitatis, cognationis spiritualis et legalis, publicae honestatis, voti, ordinis, ligaminis (2).

2° Si impedimentum statutum est ex alio motivo, nempe in poenam criminis, vel propter inordinationem afficientem non tam ipsam copulam quam potius *cohabitationem* et *vitae societatem,* non inducitur specialis malitia. Hujusmodi sunt impedimenta criminis, raptus et etiam disparitatis cultus ac mixtae religionis.

474. — B. *Utrum specialis illa malitia maneat fornicationi adnexa, post dispensationem?*

Regulariter dispensatio concessa super impedimento non aufert malitiam illam specialem a copula extra matrimonium peracta. Ratio est quia *regulariter* inordi-

(1) Applicationem principii exhibent can. 1070, § 2 (de quo infrà, n. 587), can. 1092, num. 1 (de quo suprà, n. 153, b), et can. 1972 (de quo infrà, n. 703). Cf. etiam suprà, n. 156.

(2) Specialis illa malitia quae contrahitur non est ejusdem speciei, sed induit, pro varia natura impedimenti, speciem incestus, sacrilegii vel injustitiae.

natio, specialem malitiam copulae adnectens, existit antecedenter ad impedimentum et independenter ab illo, nec proinde directe et absolutè removeri censetur a copula per dispensationem impedimentum removentem. Dispensatio legitimat futuram copulam *matrimonialem,* non autem copulam *fornicariam.*

Attamen *probabiliter* sustinetur, pro impedimentis *consanguinitatis, affinitatis, cognationis spiritualis* et *legalis* necnon *publicae honestatis,* specialem malitiam removeri dispensatione. Ratio est quia hîc inordinatio specialis, quae inhaeret copulae peractae inter personas hisce impedimentis obnoxias, aliquatenus pendet ab existentia impedimenti: practicè nempe censetur illa inordinatio limitari ad limites existentis impedimenti (1), adeoque ablata censetur, impedimento per dispensationem remoto.

Practicè igitur, attento probabili dubio, non sunt habendi tanquam incestus reatui obnoxii sponsi consanguinei, affines etc., qui fornicantur ante initum matrimonium, sed post dispensationem concessam et fulminatam.

VI. Circa dispositiones novi Codicis quoad impedimenta matrimonii, earumque vim retroactivam.

475. — Dispositiones Codicis circa impedimenta matrimonii vim legis habent, uti in limine tractatus praenotavimus, *inde a die Pentecostes,* i. e. *a 19 Maii, anni 1918. Non* habent autem *vim retroactivam* (2). Inde sequitur:

1° Matrimonia *inde ab illa data contracta* aut *contrahenda* dijudicanda sunt juxta novam legislationem matrimonialem, adeoque invalida sunt habenda aut valida prouti ipsis obstiterit seu obstet vel non impedimentum dirimens in Codice admissum, nulla ratione habita impedimentorum antea vigentium et in Codice abrogatorum (3): quin referat quod factum, in quo nititur novum aut abrogatum impedimentum, contigerit ante inductam novam disciplinam (4).

2° Matrimonia *ante Pentecosten 1918 contracta* dijudicanda sunt juxta disciplinam Codici praeviam, adeoque censenda sunt invalida vel

---

(1) Ita postquam ab Ecclesia reductum est impedimentum consanguinitatis ad tertium gradum, eo ipso evanuit specialis malitia incestus, quae antea incurrebatur ratione copulae habitae inter consanguineos in 4° gradu.

(2) Pont. Comm., in solutione 2-3 Junii 1918 (A. A. S., X, p. 346).

(3) Ita matrimonium exinceps contractum inter consanguineos in 4° gradu valet; item matrimonium inter patrinum et matrem prolis susceptae: videbimus enim abrogatum esse impedimentum consanguinitatis in 4° gradu, necnon impedimentum compaternitatis. Contrà matrimonium exinceps initum aut ineundum inter virum et filiam mulieris cum qua vir contraxit matrimonium non consummatum ex defectu consensus invalidum, irritum est ob noviter extensum impedimentum publicae honestatis, quatenus exsurgit, secus ac antea, ex matrimonio undecumque invalido (infrà, n. 627).

(4) Ita matrimonium, de quo modò, invalidum est ob publicae honestatis impedimentum, licet matrimonium ex consensus defectu nullum, unde orta est publica honestas, fuerit contractum ante praefatam datam; matrimonium vero inter compatrem et commatrem est validum, quantumvis susceptio locum habuerit adeoque contracta fuerit compaternitas ante novam disciplinam (infrà, n. 647); item, uti notavimus suprà, n. 26, juvenis qui ante Pentecosten 1918 valida contraxit sponsalia, nunc validè iniret matrimonium cum sorore sponsae, nec etiam in foro externo foret ab hoc matrimonio prohibendus, abrogato impedimento ex sponsalibus dirimente et prohibente; sola agnosceretur actio in reparationem damnorum. Cf. solutionem dubiorum, Pont. Commiss., 2-3 Junii 1918, ad 6m, 7m et 8m.

valida prouti obstiterit necne impedimentum dirimens tunc vigens, nulla ratione habita novae disciplinae, abrogantis aut de novo inducentis impedimenta (1); quae autem sic invalidè fuerunt contracta talia manserunt et manent post inductam novam legislationem Codicis: non convalescunt scil. nec convaluerunt per promulgationem Codicis, quippe qui vi retroactiva caret, adeoque etiam post dictam promulgationem indigent convalidatione, juxta dicenda infrà, sub n. 730.

(1) Ita validè contracta sunt et valida manent matrimonia, ante illam datam contracta inter virum et filiam mulieris cum qua vir contraxerat matrimonium non consummatum ex defectu consensus invalidum. Contra invalidè tunc initum est matrimonium inter consanguineos in 4° gradu, aut inter patrinum et matrem prolis susceptae.

Sectio Secunda

DE IMPEDIMENTIS IN SPECIE

Prooemium. Catalogus Impedimentorum.

I. *Quod spectat impedimenta* **canonica:**

476. — A. Impedimenta **impedientia** strictè dicta, in Codice qua talia recensita et a nobis uti talia habita, reducuntur ad haec tria: *votum* (votum scil. castitatis, coelibatus, religionis et ordinis), *mixta religio* ac, positis ponendis, *cognatio legalis* (1). Verbulum autem praemittetur de vetito Ecclesiae, de quo in Codice, sub can. 1039, licet prohibitio inde exsurgens procedat, non ex lege, sed ex praecepto in casu particulari, nec adeo verum impedimentum constituat (2).

Olim plura adhuc alia in jure nota erant impedimenta prohibitiva. Ita impedimentum *catechismi*, quod erat species aliqua cognationis spiritualis; ita variae etiam nubendi prohibitiones orientes *ex crimine:* nempe ex incestu, raptu alienae sponsae, homicidio sacerdotis, uxoricidio, attentatione matrimonii cum moniali etc.; fuit quoque tempus quo publicae *poenitentiae* impositio importabat praescriptum abstinendi a nuptiis, etiam post absolutum poenitentiae spatium, licet poenitentia imposita fuerit ob delicta de se a matrimonio non excludentia.

477. — B. Impedimenta **dirimentia** strictè dicta, *personas* scil. directe attingentia (n. 463), sunt: aetas, impotentia, ligamen, votum sollemne (vel simplex privilegiatum), ordo, disparitas cultus, consanguinitas, affinitas, publica honestas, cognatio spiritualis necnon raptus (3) et crimen. Accedit autem cognatio legalis, in locis in quibus adoptio constituit, coram jure civili, impedimentum dirimens (4).

---

(1) Sponsalia, si dici possunt inducere impedimentum juris naturalis, non inducunt impedimentum *canonicum*, uti notavimus sub n. 464, sub 2°, coll. n. 25.

(2) Cf. suprà, n. 463 et infrà, n. 486. — Vetitum passim matrimonium mere prohibet, et ideo ad impedimenta impedientia accedit; potest tamen nuptias dirimere seu irritare, ratione clausulae irritantis a R. Pontifice adnexae. Can. 1039.

De reliquis circumstantiis, matrimonium prohibentibus, quae afficiunt matrimonium, non qua contractus est sed qua sacramentum, vel afficiunt formam consensus, quaeque adeo non sunt impedimenta stricte dicta, actum est suprà, proprio loco.

(3) *Raptum*, qui in anterioribus editionibus recensebatur inter impedimenta afficientia consensum, quia principaliter statuitur in vindictam libertatis consensus, deinceps adnumeramus impedimentis afficientibus personam, cum inter illa referri videatur a Codice.

(4) Reliquae circumstantiae, matrimonium irritantes, vel afficiunt formam substantialem consensus (clandestinitas scil., de qua suprà, n. 107 ss.), vel afficiunt ipsum consensum, de quibus agetur infrà, n. 523 ss.

II. *Quod spectat impedimenta* **juris civilis Belgici** (1):

478. — En catalogum impedimentorum dirimentium respective et prohibentium, licet non nitidè appareat distinctio inter impedimenta dirimentia et merè impedientia; notandum etiam, inter impedimenta coram foro civili dirimentia, alia dari quae reddunt matrimonium inexistens, et alia quae illud reddunt nullum (2).

A. **Impedimenta dirimentia:**

1° quae reddunt matrimonium *inexistens,* sunt, praeter identitatem sexus et absentiam consensus (a. 146), omissio formalitatis praestandae ab officiali civili unionem pronuntiante (n. 146).

2° quae reddunt matrimonium, sensu indicato, *nullum,* sunt:

a/ defectus libertatis in consensu, a. 180, coll. a. 1112-1113;
b/ error, a. 180, coll. a. 1112-1115;
c/ defectus consensus parentum, vel avorum, juxta dicenda infrà, n. 520;
d/ defectus aetatis requisitae (18 anni pro maribus et 15 pro feminis), a. 144;
e/ existentia alterius vinculi conjugalis, civiliter validi, a. 147;
f/ defectus publicitatis in ipso actu matrimonii, a. 165 et 191 (n. 146);
g/ absentia officialis *competentis,* a. 165 et a. 191 (3);
h/ consanguinitas, in linea recta pro omni gradu, et, in linea collaterali, intrà primum gradum et primum mixtum cum 2° et 3°, juxta computum ecclesiasticum, a. 161-163, cum nota; in linea recta et in linea collaterali, intrà 1ᵐ gradum, comprehenditur consanguinitas illegitima, non autem ultra.
i/ affinitas in linea recta, in omni gradu; in linea vero collaterali, in primo gradu, juxta computum ecclesiasticum, hac salva restrictione quod jam non urgeatur vis irritativa « après le décès du conjoint qui la (affinité) produisait » (4).

479. — B. **Impedimenta prohibentia** sunt:

a/ defectus actus reverentialis, in casibus infrà descriptis, n. 521;
b/ omissio publicationum et dilationis legalis, ad normam dictorum suprà, n. 72 (art. 192);
c/ factum oppositionis legaliter institutae (n. 73 et n. 488);

---

(1) Horum impedimentorum ratio est habenda, ad normam principiorum suprà positorum, pro dijudicandis matrimoniis infidelium; ac utiliter prae oculis habentur pro matrimoniis fidelium, ut conflictus vitentur cum foro civili.

Sumitur hic vox « impedimentum » pro omni circumstantia, matrimonium civile quomodocumque prohibente vel irritante.

(2) Relicta controversia circa naturam actus nullius in genere, *pro matrimonio* admittenda videtur, in intentione legislatoris codicis Napoleonis, distinctio inter actum *inexistentem,* cujus scil. nullitas non est a judice pronuntianda vel merè declaranda, et actum *nullum* seu *annulabilem,* cujus nullitas debet pronuntiari a judice, actum *cassante.* Nimirum a/ matrimonium civile censetur *inexistens,* quando ipsi deest elementum ad ejus essentiam requisitum, sive ex jure naturali, sive ex jure positivo; b/ censetur *nullum* seu *annullabile,* quando, praesuppositis elementis ad ejus existentiam requisitis, conditio deficit ad valorem actus requisita, adeoque vitio laborat unde annullari queat. Matrimonium autem dicto sensu nullum, vel nullum est nullitate *absoluta* vel nullitate *relativa,* prout nullitas fundatur in motivo ordinis publici, actione in nullitatem aperta ministerio publico et omnibus personis qualecumque interesse habentibus (art. 184 et 191), vel fundatur in motivo ordinis privati, actione in nullitatem restricta ad personas omninò determinatas (art. 180 et 182).

(3) Officialis potest esse *incompetens,* vel ex defectu qualitatis requisitae (puta, si non est Belga), vel ex inobservatis limitibus jurisdictionis, respectu *personae* conjungendae, quatenus scil., respectu nupturientium, non sit officialis *proprius* (suprà, n. 146).

(4) Lex Belgica diei 11 Febr. 1920, coll. *Collat Brug.,* XX, p. 196 ss. Vinculum scil. affinitatis, post mortem v. gr. uxoris, manet inter viduum defunctae uxoris et hujus sororem, sed jam non constituit impedimentum matrimonii; maneret autem etiam impedimentum si intercesserit inter dictum virum ejusque uxorem divortium civile. Cf. infrà, n. 623 et n. 625.

d/ prohibitio viduae (non viduo) facta novas nuptias ineundi ante finem 10[1] mensis inde a morte mariti (a. 228);
e/ prohibitiones observandae in ordine ad novum matrimonium ineundum post sententiam divortii, a. 296, 297 et 298. Cf. suprà, n. 384;
f/ speciales prohibitiones pro militibus, signanter pro officialibus (1), de quibus ad calcem art. 75 Cod. civ.;
g/ cognatio legalis, intra limites a. 348 statutos (2).

480. — **Nota.** 1° Impedimenta matrimonium reddentia civiliter nullum *nullitate absoluta,* sunt illa quae recensentur sub A, ad d/ e/ f/ g/ h/ et i/, dum priora, enumerata sub litteris a/ b/ c/, reddunt matrimonium nullum nullitate *relativa:* restringitur scil. actio in nullitatem ex capite erroris vel violentiae ad solum conjugem cujus consensus vitiatur (a. 180), ex capite vero defectus consensus parentum, ad solam partem minorennem et personam cujus consensus defuit (a. 182).

2° Matrimonium, sententia judicis annulatum, omni caret effectu, idque *cum vi retroactiva,* adeo ut censeatur nunquam exstitisse (3).

3° Effectus nullitatis matrimonii annullabilis aliquando sponte removeri potest per quamdam speciem *convalidationis* matrimonii, ita ut extinguatur omne jus matrimonium impugnandi. Ita, pro defectu *aetatis* seu pubertatis, sufficit, ad hoc ut matrimonium censeatur revalidatum, spatium sex mensium inde a pubertate adepta (art 185, in priori parte) (4); pro casu *erroris* vel *violentiae,* sufficit « cohabitation continuée pendant six mois depuis que l'époux a aquis sa pleine liberté ou que l'erreur a été par lui reconnue » (a. 181) (5).

4° *Dispensatur* a rege, per intermedium Ministrum Justitiae, super aetate (a. 145), signanter ob mulieris praegnantiam, et super consanguinitate (6) in linea collaterali, ultra primum gradum (canonicum) (7); a Procuratore regio, super publicationibus et dilatione; cf. n. 72.

481-484. — 5° Quoad matrimonia *alienigenarum,* variae conventiones inter varias nationes sunt statutae in Conferentia Hagae Comitum (La Haye), diei 12 Junii

(1) Les officiers de tout grade... ne peuvent se marier qu'avec l'autorisation royale... Les sous-officiers et soldats ne peuvent se marier qu'avec le consentement par écrit de leur chef de corps ».

(2) Cf. infrà, n. 595 s., circa naturam mere prohibitivam dispositionis art. 348.

(3) *Excipitur* casus quo matrimonium annulatum fuerit *putativum,* contractum scil. bona fide: hujus nempe effectus manent, etiam post nullitatis sententiam, quicumque fuerint secuti, usque ad momentum annullationis (a. 201), ea tamen lege ut, si *alterutra* tantum pars fuerit bonae fidei, « le mariage ne produit les effets civils qu'en faveur de cet époux et des enfants issus du mariage » (a. 202).

(4) Quod autem spectat alteram partem art. 185, disponentis impubertatem non amplius nocere valori matrimonii, « lorsque la femme qui n'avait pas cet âge, a conçu avant l'échéance de six mois »: non agitur de *convalidatione,* sed potius de restrictione allata impedimento impubertatis, quatenus scil. non dirimat matrimonium, conformiter cum anteriore jure canonico, ubi malitia supplet aetatem; cujus facti indicium est praegnantia. Cf. infrà, n. 549.

(5) Pro *defectu consensus,* cf. art. 183.

(6) Usque ad legem 11 Febr. 1920, locus erat dispensationi super *affinitate,* super qua, vi legis 23 Apr. 1827 et decreti 28 Febr. 1831, dispensari poterat a rege in linea *collaterali,* modò matrimonium solutum fuerat morte naturali alterutrius conjugis. Inde autem ab inducta dicta lege (cf. suprà, n. 478), hujusmodi dispensationi jam non est locus, cum in solo casu in quo, ad normam legis 23 Apr. 1827 et 28 Febr. 1831, poterat concedi dispensatio, affinitas jam non constituat impedimentum : in linea scil. collaterali, post mortem conjugis affinitatem inducentis. Cf. infrà, n. 625.

(7) Vi art. 164, potest dispensari super consanguinitate inter avunculum et neptem, ac inter materteram et nepotem; item inter magnum avunculum et proneptem, ac inter magnam materteram et pronepotem. Cf. n. 478.

1902, quae statuta sancita sunt per legem Belgicam 27 Junii 1904 (*Moniteur*, 10 Juillet 1904). Haec autem sunt duo palmaria principia dicti juris internationalis: quatenus *primò*, de regula generali, attendenda est, quoad *jus et facultatem nubendi*, seu quoad habilitatem nupturientium, legislatio patria uniuscujusque contrahentis, et quatenus *secundò*, quoad *formam contractus*, norma est ut locus regat actum.

Caput I

DE IMPEDIMENTIS IMPEDIENTIBUS

Punctum praevium. De Interdicto Ecclesiae (1).

486. — *Interdictum* seu *Vetitum* consistit in prohibitione facta ineundi nuptias per modum praecepti, *in casu particulari*, dum impedimenta proprie dicta per modum legis sunt inducta et spectant communitatem, sive totam sive ejusdem partem (cf. suprà, n. 463 et n. 476); ideo dicitur interdictum latum *ab homine* et non a jure. Interdictum regulariter non excedit limites meræ prohibitionis, potest tamen a R. Pontifice adnecti clausula irritans, ita ut constituat impedimentum (latè dictum) dirimens.

Causae, ob quas interdictum fertur, passim sunt: suspicio de impedimenti existentia (2), oppositio parentum contra matrimonium minorennium vel timor scandali provocandi.

487. — *Solus R. Pontifex* habet facultatem matrimonium prohibendi cum clausula irritante (can. 1039, § 2.

Ordinarius loci potest interdictum ferre mere prohibitivum (absque clausula irritante), idque judicialiter et cum sanctione poenali, cum habeat potestatem judiciariam et coercitivam super matrimonio (3).

Parochus quoddam interdictum ferre potest mere prohibitivum, sed nonnisi provisoriè et extrajudicialiter, ac dependenter ab Ordinario; non habet enim ne judiciariam quidem nec coercitivam potestatem in re matrimoniali. Cf. suprà, n. 429, coll. n. 71.

488. — **Nota.** In *jure nostro civili Belgico*, verum impedimentum prohibitivum importat *oppositio legaliter facta* a persona ad hoc competente; talis nempe oppositio importat pro officiali civili verum interdictum, judicis sententia auferendum, ne celebret matrimonium. Cf. suprà, n. 73.

Non ita in jure canonico, vi cujus parochus, recipiens oppositionem a persona competente, potest ad matrimonium procedere etiam absque judicis sententia, statim ac ipsi claré apparet oppositionem non niti in praesentia impedimenti canonici, excepto casu quo judex, ad quem causa fuerit delata, tulerit decretum inhibitorium.

---

(1) Cf. suprà, n. 476.

(2) Hoc obtinet, uti vidimus suprà, n. 331ter, in casu dissolutionis matrimonii rati non consummati; quando nempe suspicio manet de impotentia alterutrius partis, additur interdictum merè prohibitivum: « vetito transitu ad novas nuptias inconsulta S. Sede ».

(3) Juxta canonem autem 1039, § 1, vetitum ferre non potest nisi justa de causa eaque perdurante (puta ob suspicionem impedimenti aut gravis nocumenti temporanei exorituri), et nonnisi ad tempus, pro tempore scil. quo durat causa ob quam matrimoium interdicitur; hujusmodi autem decretum ferre potest pro « omnibus in suo territorio actu commorantibus et suis subditis etiam extra fines sui territorii ».

Articulus 1°. De impedimento Voti.

I. Impedimentum ex voto oriens:

Impedimentum prohibens matrimonii constituit votum coelibatus, votum virginitatis, votum amplectendi statum religiosum, votum ordinis sacri suscipiendi necnon votum simplex castitatis, si huic voto non fuit speciali S. Sedis statuto adnexa vis irritativa. Can. 1058.

Explicatio.

489. — 1° Quinque illa vota *impedimentum impediens* constituunt *jure ecclesiastico,* sic statuente canone 1058, § 1: votum scil. coelibatus, seu votum non nubendi; votum virginitatis, seu votum servandi integritatem corporis, i. e. abstinendi ab opere carnali consummato; votum simplex castitatis (1), seu votum abstinendi ab omni delectatione venerea; votum suscipiendi ordinem sacrum, ac votum amplectendi statum religiosum (sive in Ordine sive in Congregatione religiosa).

2° Coram jure *naturali* et *positivo divino,* solum votum coelibatus inducit prohibitionem matrimonii *absolutam,* cum illud solum directe contrarietur matrimonii celebrationi: cum reliquis namque votis consistere potest matrimonium, excluso conjugali vita ac matrimonii usu (2) et seposito periculo proximo ne votum violetur. Cf. suprà, n. 229.

II. Cessatio impedimenti.

490. — Impedimentum cessat cessante voto, sive ab intrinseco (3) sive ab extrinseco (4); suspenditur autem, suspenso voto, sive ab intrinseco (5) rursus sive ab extrinseco (6); posset etiam per dispensationem auferri impedimentum, remanente voto, quatenus ab Ecclesia permittatur, non obstante voto remanente ac non suspenso, matrimonium celebrari, seposita utique, juxta modò dicta, prohibitione juris naturalis et divini.

(1) Seponitur votum sollemne, necnon votum scholasticorum S. J., quibus adnectitur vis irritativa matrimonii. Cf. n.229 et infrà, n. 568 s.

(2) Votum virginitatis excludit solam matrimonii consummationem; votum castitatis excludit usum matrimonii; votum suscipiendi ordines vel amplectendi statum religiosum non excludunt nisi conjugale consortium.

(3) *Cessat* votum *ab intrinseco,* si objectum voti evasit impossibile, in persona scil. virginitatis voto ligata, si actum consummatum admiserit, vel, in vovente ordinem sacrum aut statum religiosum, si per auctoritatem competentem ab ordine vel a religione suscipienda fuit definitivè remotus.

(4) *Cessat ab extrinseco* per dispensationem, aut commutationem, aut per dispensationem commutando, qua votum, seu potius debitum voto contractum, relaxatur; cessat etiam ab extrinseco per irritationem, qualis procedere potest a parentibus respectu voti a filio impubere (aut forsan minorenni non emancipato) emissi.

(5) Votum *suspenditur ab intrinseco* in illis qui, postquam voverint ordinem aut religionem, illegitime matrimonium inire praesumuntur, adeo ut, vinculo matrimoniali dissoluto aut definitiva separatione instituta, adhuc voto ligentur. Etiam votum coelibatus absolutum et perpetuum suspenditur, durante matrimonio illegitime inito, ac reviviscit dissoluto vinculo; item votum castitatis.

(6) *Suspenduntur* varia vota *ab extrinseco* eodem modo ac illa cessare vidimus.

Nota 1. Quid efficiat quoad usum matrimonii votum castitatis ante matrimonium emissum, exponitur suprà, n. 229; num. vero 230, quid efficiat votum castitatis matrimonio superveniens; addito, sub n. 232, verbulo de usu matrimonii, post unum ex aliis votis indebitè contracti.

2. Religiosi aut religiosae, professi votorum simplicium perpetuorum, tam in Ordinibus quam in Congregationibus religiosis, itemque omnes cum aliqua ex praedictis personis matrimonium etiam civiliter tantùm contrahere praesumentes, incurrunt excommunicationem latae sententiae Ordinario reservatam. Can. 2388. Insuper religiosi ipso jure habentur ut legitime dimissi (c. 646, § 1, n. 3). Cf. etiam can. 985, n. 3.

Articulus 2us. **De impedimento Cognationis legalis.**

I. Notio.

491. — *Cognatio legalis* (1) est propinquitas inter duas personas exoriens ex adoptione; *adoptio* autem est contractus quo ab aliquo aliena persona in filium vel nepotem assumitur. Cognationis legalis triplex species distinguitur: *paternitas* nempe legalis, inter adoptantem et adoptatum hujusque descendentes; *fraternitas,* inter adoptatum et naturales filios legitimos adoptantis; *affinitas* legalis, inter adoptantem et adoptati uxorem, ac vicissim inter adoptatum et adoptantis uxorem.

II. Dispositiones juris canonici:

492. — A. **Ante Codicem,** juxta probabiliorem sententiam, Ecclesia tanquam *impedimentum,* illudque *dirimens,* agnoscebat cognationem legalem orientem ex adoptione, qualis coram jure Romano postjustiniano matrimonium irritabat, sive plena et perfecta (adrogatio dicta), sive saltem simplex seu imperfecta et semiplena (2); canonizaverat scil., in hac re, dispositiones juris Romani postjustiniani, inter sua impedimenta canonica admittens cognationem ex adoptione, quae et qualis, in Jure Romano, constituebat impedimentum irritans civile (quin tamen eamdem impedimenti extensionem agnoverit); illud autem impedimentum canonicum urgebat in omnibus locis in quibus, coram lege civili, admittebatur hujusmodi adoptio, sive adoptio ibi constituebat impedimentum civile sive non.

493. — B. **Sub disciplina Codicis,** canonizantur directe et immediate ipsae dispositiones legis civilis *hodiernae,* prouti in variis regionibus vigent (3), tum quod spectat ipsam existentiam impedimenti juris civilis,

---

(1) Cognatio dicitur *legalis,* quia nititur in dispositione legis civilis.

(2) Adoptio *perfecta,* in jure postjustiniano, adoptatum transferebat in familiam et sub potestate adoptantis, cujus fiebat filius, non vero (saltem regulariter) adoptio *simplex* seu imperfecta, quae adoptatum constituebat, non filium adoptantis, sed ad modum filii; in utraque autem adoptionis specie, requirebatur interventus auctoritatis publicae.

(3) Sub anteriori disciplina, uti vidimus, directe et immediatè canonizabantur dispositiones juris Romani, jus vero civile hodiernum, in variis regionibus vigens, nonnisi indirecte tantum et consequenter, in quantum scil. conformitatem habeat cum jure Romano, quoad indolem adoptionis. Inde est quod, juxta modò dicta, canonicum impedimentum vigebat etiam in locis ubi adoptio non constituebat impedimentum civile, modò ibidem agnosceretur adoptio quoad substantiam conformis adoptioni Romanae.

tum quod spectat naturam impedimenti, dirimentis scil. vel impedientis, tum quod spectat impedimenti extensionem.

Aliis verbis, in locis in quibus cognatio legalis, ex adoptione orta, constituit impedimentum in foro civili, in illis locis, in iisque solis, impedimentum constituit canonicum; et, si in jure civili impedimento adnectitur vis irritativa, erit impedimentum dirimens in foro ecclesiastico; tandem eamdem amplitudinem ac durationem habebit impedimentum canonicum, qualem, in variis regionibus, obtinet civile impedimentum. Ita statuunt canones 1059 et 1080.

Supponitur autem in lege admissa vera et legitima cognatio legalis ex adoptione, eaque, ut videtur, talis quae, ad normam adoptionis Romanae, ex parte effectus, efficiat ut adoptatus sit, respectu adoptantis, si non filius, uti in adoptione Romana plena, saltem ad modum filii, uti in adoptione Romana imperfecta, quaeque, ex parte formae, requirat interventionem auctoritatis publicae, quin sufficiat conventio privatim inita.

Quibus positis, inquirendum est, in unaquaque legislatione, utrum agnoscatur adoptio descripta, adoptioni scil. Romanae saltem imperfectae substantialiter conformis; utrum per eam irritetur vel merè prohibeatur matrimonium, et intra quosnam limites.

Jamvero, ad **Belgium** (et **Galliam**) quod spectat:

494. — 1° Non est dubium in lege Belgica *veram* admitti *adoptionem*, in sensu descripto. Ex una namque parte, adoptatus nomen accipit adoptantis (art. 347 Cod. civ.), et, quoad bona adoptantis, eadem jura habet ac filius legitimus (art. 350); ex alia parte, adoptio non inducitur per conventionem privatam, sed per actum juridicum auctoritatis publicae (art. 353 ss.).

2° Certum etiam est adoptionem constituere *impedimentum* civile, uti, in art. 348, expressis verbis disponitur, simul indicatis impedimenti limitibus.

495. — Atvero 3° *controvertitur* circa naturam impedimenti civilis, utrum scil. sit *irritans* vel *prohibitivum dumtaxat:* qua stante controversia, dubium est, dubio juris, cognationem inducere, coram foro civili, impedimentum dirimens, an vero prohibitivum tantùm, adeoque aeque dubium est, dubio juris, impedimentum canonicum cognationis legalis esse impedimentum dirimens.

496. — Quo posito dubio probabili, et hoc attento quod sit dubium juris, sufficit applicare canonem 15, et principium in eo nitens, de quo sub n. 472, leges scil. ecclesiasticas, etiam irritantes, in dubio juris non urgere: adeo ut certa evadat conclusio impedimentum canonicum cognationis legalis, in Gallia et Belgio, practicè esse habendum uti impedimentum *prohibens* tantùm.

Quam conclusionem, ex normis juris deductam, authentice confirmavit, quod spectat Belgium, *Conc. Mechlin. quartum,* in quo, sub decreto 210, statuitur: « Legalis cognatio ex adoptione orta, in Belgio, spectata civili lege et jurisprudentia, inducit impedimentum *dumtaxat impediens,* ita ut nuptias reddat illicitas, non autem invalidas ».

497. — Porro *limites impedimenti* illi sunt qui determinantur in art. 348 Codicis civilis, nempe: a/ inter adoptantem et adoptatum hujusque descendentes (impedimentum paternitatis); b/ inter diversos adoptatos ejusdem adoptantis ad invicem; item inter adoptatum et proles adoptantis (impedimentum fraternitatis); c/ inter adoptatum et adoptantis compartem, ac vicissim inter adoptantem et compartem adoptati (impedimentum affinitatis).

498. — **Nota** 1. Impedimentum cognationis legalis nititur quidem, uti vidimus, in instituto legis civilis, ac imo praesupponit existentiam civilis impedimenti ejusque limites sequitur (1); est tamen impedimentum formaliter *canonicum,* adeoque Ecclesiae, non vero Status civilis, dispensatione auferendum.

2. Impedimentum *canonicum* cognationis legalis non afficit *infideles directe,* sed *indirecte* tantum: ratione scil. subjectionis partis baptizatae, et etiam quatenus cognatio, in infidelitate contracta, impedimentum evadat in ordine ad matrimonium post baptisma contrahendum (cf. n. 438bis); obnoxii autem sunt directe legi irritanti *civili.*

3. *Rationes legis* dirimentis aut prohibentis matrimonium inter personas adoptionis vinculo conjunctas, eaedem sunt, proportione servata, ac illae quae infrà, n. 606, invocantur in favorem impedimenti consanguinitatis: signanter reverentia ad invicem debita, cui contrariatur usus matrimonii, necnon, attenta cohabitatione inter dictas personas frequenter instituta, periculum pro moribus.

4. Attendendum utrum cognatio legalis non coincidat cum consanguinitate illegitima, eaque forsan indispensabili, puta si vir adoptaverit filiam illegitimam; per eam intercederet impedimentum indispensabile juris naturae inter adoptantem et adoptatam, necnon inter filium adoptantis et adoptatam.

499. — **Scholion.** In Germania, Hungaria et Helvetia, adoptio constituit impedimentum *impediens;* in Italia autem et Hispania, impedimentum *dirimens; nullum* vero impedimentum in Hollandia et Austria.

Articulus 3°. **De impedimento Mixtae Religionis.**

Ad hoc impedimentum, nuptias mixtas prohibens, declarandum, exponetur, praemissa *notione* matrimonii mixti: 1° illud esse validum sed illicitum; 2° illud dispensatione posse fieri licitum, et quibusdam

(1) Ita adoptatus impedimentum coram Ecclesia non contrahit cum muliere cui adoptans junctus est matrimonio canonice quidem valido, civiliter verò invalido: tunc enim non oritur impedimentum coram jure civili, adeoque nec coram jure canonico. Contrà impedimentum contrahit cum dicta muliere, si adoptans cum ea matrimonium inierat civiliter validum, licet canonicè irritum.

sub cautelis; 3° describetur officium parochi circa matrimonium mixtum contrahendum vel praeviè contractum.

Punctum I. Notio Matrimonii mixti.

500. — Matrimonium mixtum est matrimonium initum inter duas personas *baptizatas* (1), quarum una *catholica* et altera *acatholica*, sive haeretica sit sive schismatica.

Catholica censetur, in hac materia, omnis et sola persona quae *hic et nunc* (2) Ecclesiae catholicae est adscripta; *acatholica* habetur omnis et sola persona *hic et nunc* (2) sectae haereticae vel schismaticae adscripta (3).

Punctum II. Valor et Illiceitas.

I. Valor.

501. — Indubium est matrimonia mixta esse *per se valida*, uti constat ex tenore can. 1060, coll. can. 11. Cf. etiam Instr. C. S. O., 12 Dec. 1888 (*Collectan.*, n. 1444, ad 1^m).

Dicitur *per se*, quia *per accidens* frequenter contingit descripta connubia etiam esse irrita, ob aliud impedimentum juris divini, naturalis aut positivi, vel juris ecclesiastici: cujus juris impedimentis generatim obnoxios esse vidimus (n. 430), ratione characteris baptismalis, nupturientes haereticos.

II. Illiceitas.

Matrimonia mixta sunt *graviter illicita:*

502. — 1° *ex jure ecclesiastico*, propter legem Ecclesiae tales nuptias sub gravi prohibentem (can. 1060), quae prohibitio nititur in *praesumptione periculi universalis:* periculi signanter perversionis partis catholicae et acatholicae educationis prolium (3).

Notandum autem mixta connubia manere *absolute* illicita *jure ecclesiastico*, etiam cessantibus, in casu particulari, periculis ob quae est inducta lex; fundatur enim lex ecclesiastica, uti modò diximus, non in praesumptione facti, sed in praesumptione periculi universalis. Cf. can. 21.

---

(1) Si unus nupturiens, positis ponendis, est baptizatus, et alter non, tunc intercedit impedimentum, non mixtae religionis, sed *disparitatis cultus*.

(2) Non est attendendum tempus praeteritum, utrum necne olim pertinuerint ad Ecclesiam catholicam aut ad sectam acatholicam; non attenditur nisi tempus praesens. Can. 1060, coll. a contrario can. 1099, § 1, n. 1.

(3) Ad hoc non sufficit quod quis fidem abjecerit aut reatum haereseos vel schismatis incurrerit, aut etiam haereseos vel schismatis fuerit personaliter damnatus; debet sectae nomen dedisse.

(3) Accedit periculum indifferentismi promovendi in negotio religionis, ac discordiae excitandae inter animos conjugum religione diversorum; adde et occasionem praeberi communicationi in divinis, quatenus parti catholicae sacramentum matrimonii a parte haeretica ministratur.

2° *ex jure naturali et divino,* non quidem absolutè et in omni hypothesi, sed in quantum de facto, in casu, « adsit perversionis periculum conjugis catholici et prolis ». Can. 1060, in parte altera. Periculum perversionis, inducens prohibitionem juris naturalis et divini, intelligitur *proximum:* si periculum est remotum factum, non datur, modò praesto sit causa proportionata, prohibitio juris naturalis et divini. Cf. n. 503 et n. 506.

Punctum III. Dispensationis necessitas ejusque cautelae cautiones ac causa.

I. Necessitas dispensationis.

503. — Dispensationis *necessitas* sequitur ex modò dictis, ex eo scil. quod mixta connubia a jure ecclesiastico prohibentur *absolutè,* non vero dependenter tantum ab existentia hic et nunc prohibitionis naturalis et divinae aut periculorum ob quae haec est inducta: lex enim stricte prohibitiva Ecclesiae debet, ut actio licita fiat, in casu particulari, *per dispensationem* auferri.

Dispensatione autem non aufertur nisi prohibitio *juris ecclesiastici:* ad eam praesupponitur ablata prohibitio juris naturalis et divini, quatenus vel hic et nunc non adsit proximum perversionis periculum, vel, si adsit, quatenus fuerit remotum effectum, tam quoad partem catholicam quam quoad prolem, quod passim fit per cautelarum, de quibus mox, injunctionem et acceptationem.

II. Cautelae et cautiones.

504. — 1° Praevie ad dispensationem *injungi* oportet observandas **cautelas** hasce duas, ut nempe a/ exclusum sit a parte catholica proximum perversionis periculum; b/ universa proles utriusque sexus (etiam ante matrimonium mixtum nata) in sancta religione educetur. Can. 1061, § 2.

Quas cautelas vidimus passim requiri ex ipso jure naturali et divino, ad hoc scil. ut proximum perversionis et acatholicae educationis prolis periculum removeatur; ex jure autem ecclesiastico injungi debent, etiam in casu quo hic et nunc abest dictum periculum aut alio modo fuit remotum; nec unquam penitus relaxantur, nec circa illas bona fides admittitur.

505. — 2° Non tantum injungendae sunt descriptae cautelae duae; oportet, antequam ad dispensationem procedatur, ut « **cautionem** (1) praestiterit conjux acatholicus de amovendo a conjuge catholico per-

(1) Ne confundas cautiones cum conditionibus seu cautelis: de harum observatione constat per illas, per formalem scil. promissionem formiter praestitam. Non rarò tamen cautiones vulgari usu usurpantur pro conditionibus seu cautelis.

versionis periculo », libertate ipsi relicta religionem catholicam profitendi, « et uterque conjux de universa prole catholice tantum baptizanda et educanda ». Can. 1061, § 1, n. 2.

Nimirum conjuges debent, pro parte ipsos spectante, promittere cautelarum injunctarum observationem, et quidem seriò et fidenter. Pro valore tamen dispensationis sufficit quod cautiones exigantur ac praestentur, licet datae fuerint ficte. Cf. infrà, n. 874.

Quod spectat *formam,* juxta quam cautiones sint praestandae: postquam hactenus in jure communi fuerat arbitrio relicta Episcoporum, in novo Codice imponitur regulariter (1) adhibenda forma *scripta* (can. 1061, § 2); non autem exigitur juramentum.

3° Non modò praestandae sunt cautiones a partibus contrahentibus, sed ita praestentur oportet ut « *moralis certitudo habeatur de cautionum adimplemento* ». Can. 1061, § 1, n. 3.

Et haec est *norma* quam urget Ecclesia, etiam in mortis discrimine (can. 1043), idque *pro ipso dispensationis valore:* quatenus nempe ad valorem requiratur non modò ut cessaverit vel remotum fuerit effectum periculum perversionis pro parte catholica et prolibus, sed ut de cessatione vel remotione dicti periculi constet per cautiones a partibus praestitas, de quarum adimplemento moralis certitudo habeatur.

Huic novae disciplinae juris communis conforme existit *jus particulare Brugense.* Antequam scil. petatur dispensatio, ambo nupturientes propria manu subsignare debent scriptam promissionem (absque juramento), qua se obligant ad observandas fideliter cautelas utramque partem respective spectantes. Quae promissiones seu cautiones scripto exaratae et a partibus subscriptae adnecti debent libello supplici (quin satis sit a parocho declarari partes esse paratas ad illas cautiones praestandas), simul cum attestatione parochi de morali certitudine futuri cautionum implementi. Exarentur autem cautiones *in duplici exemplari:* unum supplicae adnectatur, in concellaria episcopali retinendum, et alterum a partibus retineatur in perennem memoriam assumptarum obligationum (2).

III. **Causa.**

506. — Praeter enumeratas cautelas nupturientibus injungendas, ad dispensandum requiritur *causa,* eaque justa et gravis (can. 1061, § 1, n. 1), et quidem ex duplici capite: tum a/ ratione derogationis factae ipsi legi ecclesiasticae, ad quam derogationem, juxta generalia principia, proportionata causa intercedat oportet (can. 85); tum b/ ad hoc ut cesset prohibitio juris naturalis et divini, signanter ut perversionis periculo, quantumvis remoto, sese exponere permittatur persona catholica.

---

(1) Dicitur: regulariter; et ideo haec forma scripta non exigitur absolutè et sine exceptione; potest Ordinarius, in casu particulari, a scriptura exigenda abstinere, si id opportunum judicaverit.

(2) *Statuta Brugensia,* n. 138, sub 4°. Cf. infrà, n. 849 et 874, ubi formulae proponuntur.

Causa autem proportionata requiritur ad dispensationis *liceitatem*, in quocumque casu, etiam ubi a S. Sede dispensatio conceditur; requiritur etiam ad dispensationis *validitatem*, quotiescumque dispensatur ab inferiore. Cf. infrà, n. 812.

Si vero quaeratur *quaenam* causa habeatur uti justa et gravis: quantumvis olim graviores solebant causae requiri, eaeque bonum publicum spectantes, uti religionis incrementum aut scandala vitanda, jam admittuntur, nostro tempore, causae ordinis *privati*, uti angustia loci, aetas superadulta, et alia hujusmodi, quatenus saltem, si seorsim sumptae non sufficiant, earum tamen ratio habetur, si plures concurrant vel eis aliunde pondus accrescat (1).

507. — **Nota** 1. Salva duplici cautela descripta, cujus injunctio, cum cautione et morali certitudine, constituit conditionem ad dispensationis impetrationem, « conjux catholicus obligatione tenetur conversionem conjugis acatholici prudenter curandi » (can. 1062); habetur etiam prohibitio, pro utroque conjuge, « vel ante vel post matrimonium coram Ecclesia initum, adire quoque, sive per se sive per procuratorem, ministrum acatholicum uti sacris addictum (2), ad matrimonialem consensum praestandum vel renovandum ». Can. 1063, § 1.

Haec obligatio et haec prohibitio urgent quidem partes, sed, juxta novam disciplinam Codicis, stricto jure non sunt injungendae, nec illarum injunctio, constituit, sicut antea, conditionem ad dispensationis impetrationem et concessionem. Cf. infrà, n. 874.

Posset proinde, nisi in dispensationis rescripto aut indulto aliter caveatur (sicut in indulto, de quo sub n. 770), ad dispensationem procedi quin dicta obligatio et prohibitio fuerint inculcatae, et quin de earum observatione cautio et moralis certitudo habeatur; disponit tamen canon 1063, § 2, quod, « si parochus certe noverit sponsos hanc legem (prohibentem descriptum accessum ad ministrum acatholicum) violaturos esse vel jam violasse, eorum matrimonio ne assistat, nisi ex gravissimis causis, remoto scandalo et *consulto prius Ordinario* » (3).

508. — 2. Si norma, sub n. 504-505 descripta, passim urgetur, uti vidimus, et nunquam penitus relaxatur, *exceptionaliter* tamen contingit

(1) Si causa invocata non attenditur nisi ex parte unius nupturientis, sicut angustia loci et aetas superadulta, quae non attenduntur nisi ex parte sponsae (infrà, n. 817 s.), notari juvat quod Ecclesia non admittat nisi causas existentes *in parte catholica*.

(2) Dicitur: « uti sacris addictum » quia, quemadmodum monet ipse can. 1063, § 3, « non improbatur quod, lege civili jubente, conjuges se sistant etiam coram ministro acatholico, officialis civilis tantum munere fungente, idque ad actum civilem dumtaxat explendum, effectuum civilium gratia »; ad hoc autem oportet ut minister acatholicus solo munere fungatur officialis civilis; et non licet ipsum adire, quando, simul ac agit personam officialis civilis, etiam agit ministrum religiosum, uti contingit in Anglia.

(3) Haec sanctio can. 1063, § 2, non attingit nisi transgressionem factam vel praevisam dispositionis enuntiatae in can. 1063, § 1, quatenus scil. sponsi ad ministellum accesserint vel accessuri praevidentur *intuitu consensus emittendi*. Quodsi illum adituri sint aut jam adierint *solam benedictionem recepturi*, adesset quidem vetita communicatio in sacris (can. 1258, § 1), sed non esset locus sanctioni canonis 1063, § 2; praecavendum tamen foret scandalum, antequam matrimonio assistat.

quod *mitigatio* aliqua intercedat: quatenus scil., ad obtinendam dispensationem *a S. Sede,* in casu *urgentissimae necessitatis,* quo aliter quam per matrimonium partis catholicae saluti consuli nequit, sufficiat perversionis periculum cessasse vel remotum esse factum — quod, utpote jure divino requisitum, semper exigi vidimus (n. 504) — quin de illa cessatione vel remotione constet per cautelarum injunctionem et cautiones ex parte sponsi acatholici praestitas (1).

Punctum IV. Officium Parochi et Confessarii.

I. Ante matrimonium mixtum contrahendum.

509. — 1° Omni quo par est zelo conetur parochus suos subditos, matrimonium mixtum ambientes, ab hoc avertere (2).

2° Si a proposito averti nequeunt, « omni studio curet ne nuptiae contra Dei et Ecclesiae leges contrahantur », sollicitè adlaborando ut cautio praestetur de exequendis clausulis praescriptis, et dispensatio praevie impetretur. Can. 1064, n. 2.

3° Si statuerint nupturientes matrimonium illicité inire, sive quia renuunt conditionibus satisfacere, sive quia dispensationem impetrare negligunt, vel si noscuntur ministrum acatholicum adituri, zelosè sunt, pro posse, ad meliorem frugem reducendi, comminatis etiam poenis, de quibus infrà, sub n. 517, et attentis dictis suprà, sub n. 507.

Quodsi frustrà conatus adhibuerit parochus, illique in nefario proposito perseveraverint, equidem non sunt absolvendi, sed ideo non sunt prorsus dereliquendi; contrà nitendum est a parocho, ut, in quantum fieri potest, cautelarum adimpletioni, illius potissimum quae spectat educationem prolium, provideatur. Can. 1064, n. 2 et 3.

II. In ipsa celebratione matrimonii mixti.

Quoad **assistentiam** *praestandam a parocho,* en normas sequendas:

510. — 1° « *Omnes sacri ritus prohibentur* », hac salva moderatione quod, « si ex hac prohibitione graviora mala praevideantur, Ordinarius potest aliquam ex consuetis ecclesiasticis caeremoniis, exclusa semper Missae celebratione, permittere ». Can. 1102, § 2.

Regula igitur est ut omittantur omnes caeremoniae sacrae, utque

(1) Non posset ad dispensationem procedere *Ordinarius,* dispensans vi indulti vel vi rescripti, in quibus dictae clausulae inseruntur, neque etiam vi potestatis ordinariae, de qua in can. 1043 et 1045 (infrà, n. 762 s.). Non remaneret, si desit tempus recurrendi Romam, nisi ut Episcopus declaret impedimentum impediens ecclesiasticum, in hujusmodi urgentissima necessitate, cessare, ac matrimonii celebrationem permittat; vel ut toleret parochum assistere matrimonio illicitè celebrando, juxta mox dicenda sub n. 512. Aliter sane res se habet si in ipso indulti tenore id conceditur, uti in indulto sanandi in radice quod solet C. S. O. nunc ad quinquennium elargiri (infrà, n. 770).

(2) Cf. can. 1064, n. 1, coll. decr. 211 et 291 *Conc. Mechlin. quarti.*

sacerdos assistat, juxta vulgatum dictum, in nigris, absque ornamentis sacris. Aliunde discretioni Ordinarii relinquitur hanc regulam, pro variis adjunctis id exigentibus (1), relaxare, concedendo unum alterumque ritum sacrum adhiberi, puta usum superpellicii, benedictionem annuli, modò excludatur missa, non tantùm missa *pro sponsis,* sed quaelibet missa.

2° Juxta can. 1026, regula est ut *banna omittantur;* possunt tamen ab Ordinario permitti, dummodò removeatur scandalum, dispensatio praecesserit ac mentio omittatur religionis partis non catholicae.

3° Matrimonia mixta « *extra ecclesiam* celebrentur », hac rursus salva restrictione ut, « si Ordinarius prudenter judicet id servari non posse quin graviora oriantur mala, prudenti ejus arbitrio committatur hac super re dispensare ». Can. 1109, § 3 (2).

4° Juxta can. 1102, § 1, coll. can. 1064, n. 4, « interrogationes de consensu fieri debent secundum praescriptum can. 1095, § 1, n. 3 », quatenus scil. parochus assistens, excluso metu gravi vel vi, « *requirat excipiatque contrahentium consensum* »: idque, quod nota, requiritur *sub poena nullitatis.*

Hae variae dispositiones restrictivae inductae sunt ab Ecclesia in odium matrimonii mixti, ad hoc scil. ut fideles ab illo avertantur.

511. — *Nota.* Assistentia absque ritu sacro vocari solet *assistentia passiva.* Attenta tamen dispositione de qua modò sub 4°, assistentia non est omninò passiva, sicut contingebat ante Decretum *Ne temere.*

512. — **Scholion.** Supponitur, sub hoc II, matrimonium celebrari *licite,* praevia dispensatione.

Quodsi postulatur assistentia parochi matrimonio *illicite* celebrando, recusatis scil. cautionibus aut spreta vel denegata dispensatione: assistentia *universim est deneganda,* abrogata exceptione olim facta pro quibusdam regionibus, quales sunt plures regiones Germaniae (provincia Coloniensis et Bavaria), Austriae et Hungariae, in quibus, de venia S. Sedis, tolerabatur, in casu, parochi assistentia. Solus relinquitur recursus ad S. Sedem (3) quando, ob gravia adjuncta, praesentia sacerdotis judicatur, in casu particulari, necessaria (4).

---

(1) Ita si timendum esset ne sponsi secus adeant ministellum, aut cautiones denegent; item si agitur de matrimonio magnatis aut principis, uti contigit, anno 1926, in Belgio, cum principe regio: interest boni publici ut benignius cum illis agat Ecclesia. Cf. *Ons geloof,* 1926, p. 511 ss.

(2) Locus ad hoc aptus est sacristia; aptior autem adhuc locus est aula pastoralis, uti mos est in pluribus dioecesibus, signanter in dioecesi Brugensi.

(3) Non improbabile etiam videtur quod, in casu urgenti, quando deest tempus adeundi S. Sedem, illam assistentiam permittere posset Ordinarius ex potestate ordinaria, de qua in can. 81. Cf. modò dicta, in nota ad n. 508, coll. infra n. 716.

(4) Quandocumque autem contingat assistentiam praestari matrimonio sic illicitè ineundo, applicanda est norma can. 1102, quae, in canone 1064, n. 4, sine restrictione urgetur servanda, idque pro valore, in matrimoniis mixtis, quatenus etiam hîc exigatur requisitio et exceptio consensus, non autem sufficiat assistentia merè passiva.

III. **Post matrimonium mixtum contractum.**

513. — A. Si **licitè** fuerit contractum, sufficit parocho ut invigilet cautelarum observationi, sollicitè curando ne periculum perversionis immineat parti catholicae, neve christiana educatio prolium negligatur. Can. 1064, n. 3.

514. — B. Si **illicitè** fuerit initum, sive quia dispensationem neglexerunt, aut clausulas observare renuerunt, vel si ministrum acatholicum adierunt:

1° Ubi matrimonium fuit **validum:**

a/ « Admoneantur conjuges *catholici* et instruantur tum de peccato commisso, tum vero etiam de districta, qua tenentur, obligatione consuetas cautelas observandi et speciatim universam prolem, quoad poterunt, catholicè instituendi, quin contrariis promissionibus, utpote injustis, quantumvis jurejurando firmatis, obligentur » (1).

b/ « Quodsi docibiles facti et verè poenitentes revertantur ad cor, *admitti* utique poterunt *ad sacramentorum participationem*,... impositis quidem poenitentiis salutaribus, et sanctissima addita lege ut, quantum in ipsis est, conditionibus in jure naturali et divino fundatis satisfaciant » (2).

Oportet ut de conditionum observatione futura constet cautione praestita, idque regulariter in forma scripta, si in hac forma nondum praestita fuit fides. Ita etiam reparari potest scandalum quod suo modo agendi provocaverit pars catholica.

Quodsi consensus fuerit emissus coram ministro acatholico, qua sacris addicto, requiritur, praeviè ad reconciliationem, *absolutio a censuris* forsan contractis (3): quae absolutio deberet, ad apicem juris, concedi *in foro externo;* practice autem sufficere potest absolutio *pro foro interno,* etiam sacramentali: qua data, conjugi permitti potest accessus ad sacramenta, nisi adsit ratio scandali removendi, vel nisi Ordinarius censuram urgeat in foro externo; quod potest facere « nisi concessio absolutionis probetur aut saltem legitimè praesumatur in foro externo » (can. 2251) (4).

c/ Si pars *acatholica* interea fuerit ad Ecclesiam conversa, possent conjuges, aliunde benè dispositi, admitti ad *benedictionem nuptialem,* praemissa monitione de indole merè rituali dictae caeremoniae.

---

(1) *Instr. C. S. O.*, 3 Jan. 1871, apud *Collectan.*, n. 1434, sub 5.

(2) *Ibidem.*

(3) Pars catholica, matrimonium *celebrando* coram ministro haeretico qua tali, juxta can 2319, § 1, n. 1, excommunicationem incurrit latae sententiae *Ordinario reservatam.*

(4) Ratio cur generatim sufficiat absolutio in foro interno est quia, ad tramites ejusdem can. 2251, absolutus in foro interno potest, seclusa duplici hypothesi facta, uti absolutum se habere etiam in actibus fori externi. De caetero attendi debent dispositiones juris particularis.

d/ Si pars acatholica est male disposita nec vult cautelarum observationem spondere, equidem potest pars catholica, bene disposita et cautelarum observationem pro sua parte promittens, ad sacramentorum participationem recipi; posset etiam pars catholica, moribunda et sensibus destituta, conditionate absolvi, licet non certò sciatur benè disposita nec potuerit resipiscentiae signa dare. Decr. C. S. O., 6 Julii 1898, ad 2m (1).

515. — 2° Ubi matrimonium fuit **invalidum,** sive ob vitium clandestinitatis (quod vitium, sub praesenti disciplina, facilius incurritur) (2), sive ob praesentiam alterius impedimenti dirimentis:

a/ Nisi separatio sit possibilis et consulenda, parochus regulariter curare debet ut matrimonium *convalidetur* (cf. infrà, n. 721).

Ad hanc autem convalidationem requiruntur, praeter dispensationem (3), observandae cautelae et cautiones, suprà descriptae in ordine ad matrimonium contrahendum, praemissa etiam, ubi opus est, absolutione a censuris: haec tamen attendatur restrictio quod nempe, si pars acatholica est malè disposita nec vult conditiones observandas promittere, equidem potest exceptionaliter dispensatio seu potius convalidatio obtineri, in gratiam partis bene dispositae necnon prolis legitimandae, modò absit vel remotum factum sit periculum perversionis (suprà, n. 508); pro qua convalidatione recurrendum esse monet C. S. O. (22 Dec. 1916, A. A. S., IX, p. 13) ad sanationem in radice: quae caeteroquin sanatio sola manet solutio, quando pars male disposita renuit consensum, etiam per procuratorem, renovare in forma Ecclesiae (4).

b/ Convalidato matrimonio, potest conjux catholicus *ad sacramenta admitti,* vel ab illis debet arceri, juxta normam indicatam sub 1°, ad d/; etiam, non convalidato matrimonio, posset pars catholica, moribunda et sensibus destituta, conditionatè absolvi, ad normam ibidem dictorum.

516. — **Notitia historica.** Prohibitiones contra matrimonia mixta latae sunt inde a saeculo 3i°, sed semper agnitus fuit, coram jure communi Ecclesiae Latinae, eorum valor; in Ecclesia autem Graeca, inde a Synodo Trullana (692), reprobantur, sub pœna nullitatis, nuptiae inter orthodoxos et haereticos. S. Sedes, sub saeculo XIX, iteratò restitit opinioni vulgatae in Germania, juxta quam mixta connubia, cautelis praestitis, permitti poterant absque dispensatione: quae dispensatio olim nonnisi sub severioribus clausulis, eaque sola S. Sede, concedebatur.

---

(1) Quod spectat *sepulturam ecclesiasticam* hujusmodi personae, si moriatur: ipsi foret deneganda, si nullum unquam dederit resipiscentiae signum (decr. C. S. O., 8 Maii 1907, apud *Anal. eccl.*, 1908, p. 487); posset autem concedi, si dicta pars, non obstante sensuum externorum privatione, potuerit ad contritionem excitari; monet autem S. Sedes ut, in casu, evulgentur resipiscentiae signa et omittantur ecclesiasticae pompae ac sollemnitates exequiarum. Can. 1240, § 1, coll. decr. C. S. O., 6 Julii 1898, ad 1m.

(2) Cf. suprà, n. 139 ss., ubi vidimus matrimonia mixta obnoxia esse legi clandestinitatis, etiam post obtentam dispensationem.

(3) Si matrimonium invalidum fuit ex vitio clandestinitatis, quae est frequenter causa nullitatis, sola requiritur dispensatio super mixta religione, si nondum fuerat obtenta.

(4) Cf. infrà, n. 770, indultum nunc Ordinariis concedi solitum.

517. — Poenalitates. 1° « Catholici qui matrimonium mixtum, etsi validum, sine Ecclesiae dispensatione inire ausi fuerint, ipso facto *ab actibus legitimis ecclesiasticis et sacramentalibus exclusi* manent, donec ab Ordinario dispensationem obtinuerint ». Can. 2375, coll. can. 2256, n. 2.

2° « Subsunt, uti modo vidimus, sub n. 514, excommunicationi latae sententiae *Ordinario reservatae* catholici qui matrimonium ineunt coram ministro acatholico ». Can. 2319, § 1, n. 1.

3° Quodsi matrimonium inierit pars catholica « cum pacto explicito vel implicito ut omnis vel aliqua proles educetur extra catholicam Ecclesiam », etiam ex hoc capite subest eidem excommunicationi Ordinario reservatae, ac insuper est suspecta de haeresi. Ita can. 2319, § 1, n. 2 et § 2. Item si scienter liberos suos acatholicis ministris baptizandos offerre praesumpserit, aut eos in religione acatholica educandos vel instituendos scienter tradiderit. Can. 2319, § 1, n. 3 et 4, coll. suprà, n. 275.

Appendix: De Dissensu parentum.

518. — Neque absentia consensus parentum, neque eorum dissensus, etiam rationabilis, constituit, in praesenti disciplina, impedimentum canonicum, nequidem impediens, uti innotescit ex tenore can. 1034.

Attamen **1°** Filii *minorennes,* qui scil. vigesimum primum aetatis annum non expleverunt (can. 88, § 1), *graviter peccant* si, insciis et non consultis aut rationabiliter invitis parentibus, matrimonium contrahant. In hunc sensum, juxta can. 1034, graviter sunt monendi *a parocho,* et, si insciis aut rationabiliter invitis parentibus equidem nubere velint, « eorum matrimonio non assistat (parochus) nisi *consulto* prius *loci Ordinario* ». Cf. suprà, n. 30.

2° Quod spectat *majorennes:* sane admodum *conveniens est,* et honor et reverentia debita parentibus omninò *suadet,* ut in hoc negotio parentum consilium invocetur utque huic consilio, in quantum rationabile est, morem gerant; stricta tamen obligatio non videtur adesse, cum, ad normam can. 89, « plenum habeant suorum jurium exercitium », nec ulla imponitur interventio parochi aut recursus ad Ordinarium, si insciis aut rationabiliter invitis parentibus nuptias inire velint.

3° Ratio est habenda *impedimenti civilis,* sicubi existit; et, si timetur conflictus cum jure civili, res deferenda foret ad Episcopum. Statuta autem juris civilis Belgici videsis mox infrà, n. 520 ss.

Nota. Ex dictis sequitur nihil, ex parte Ecclesiae, obstare celebrationi matrimonii, cui *irrationabiliter* denegatur consensus parentum, nequidem si agitur de *minorennibus.* Prudenter tamen in hoc negotio procedere debet parochus: et quidem *primò,* sponsis quaerentibus de injusta parentum oppositione non leviter fidem adhibeat parochus, cum saepe sibi fucum faciant et passionis aestu obcaecentur, sed sedulò perpendat omnia adjuncta; *secundò,* etiam ubi constat de irrationabilitate dissensus,

nec ullo modo consensus paternus obtineri potest — quem obtinere prius conari debet parochus — etiam tunc passim abstinebit parochus a positivè suadendo filiofamilias ut nubat: secus enim facilè odia in se concitaret, cum parentes soleant in hac re jura sua exaggerare et aegre ferre contradictionem.

519. — Scholion I. Notitia historica. *Gratianus* jam non requirebat consensum parentum, nec uti elementum constitutivum consensus matrimonialis, nec uti conditionem ad ejusdem validitatem, sed ad solam *legitimitatem,* seu ad matrimonii plenam perfectionem (1).

Quaestio de necessitate consensus parentum fuit multùm agitata coram *Synodo Tridentina,* occasione decreti de clandestinitate. Triplici sub forma successive propositus est canon consensum paternum requirens pro valore matrimonii (ac etiam sponsalium) filiorum, infrà determinatam quamdam aetatem; sed nulla sub forma nactus est canon assensum Patrum Concilii, adeo ut relictus sit filiorum matrimonio nativus suus valor, secluso parentum consensu, et retentum fuerit solum impedimentum impediens. Sess. XXIV, can. 1 *De Ref. matr.*

Scholion II. Dispositiones legis civilis Belgicae.

I. Quoad legitimè natos:

520. — A. *Ante aetatem 21 annorum plene adeptam:*

1° Filius et filia nequeunt matrimonium civile validè inire absque praevio consensu parentum: ita tamen ut a/ dissentiente matre, sufficiat consensus patris; b/ defuncto patre vel matre, vel alterutro absente, vel ad voluntatem manifestandam impedito, sufficiat unius consensus. Art. 148 s.

2° Utroque parente defuncto vel absente vel ad manifestandam voluntatem impedito, requiritur consensus avorum vel aviarum, ea rursus lege ut a/ dissentiente avia, sufficiat consensus avi in respectiva linea, materna vel paterna, et b/ dissensus inter ascendentes unius et ascendentes alterius lineae aequivaleat consensui. Art. 150.

3° Si deficiunt parentes et avi et aviae (et, uti videtur, etiam proavi et proaviae), vel absunt, vel voluntatem suam declarare non valent, requiritur consensus consilii familiae. Art. 160.

521. — B. *Post aetatem 21 annorum plene adeptam:*

1° Non jam indigent *consensu,* sed tenentur (non sub poena nullitatis), per actum reverentialem et formalem, *petere consilium patris et matris.* Art. 151.

2° Si dicti parentes voluntatem suam manifestare non valent, ad nihil jam obligantur filius et filia. *Ibidem.*

3° Si non obtinetur consensus hac ratione sollicitatus, potest nihilominus ad matrimonium procedi *post mensem.* Art. 152.

Attamen, antequam filius vel filia attigerunt aetatem 25 annorum, pater vel, hujus defectu, mater possunt, intra spatium 15 dierum inde a notitia ipsis facta computandum, actui reverentiali legaliter obsistere (2).

---

(1) Discipuli Gratiani matrimonium, absque paterno consensu initum, habebant non tantùm uti validum, sed uti omninò perfectum.

(2) Notetur, juxta dicta sub n. 73, parentes posse, vi art. 173, legalem oppositionem inducere contra filiorum matrimonium ex quocumque capite, quamcumque aetatem adepti fuerint: haec scil. intercedit differentia quod oppositio, vi art. 173 facta, nisi motivo legali nitatur, est a judice removenda, dum, in casu oppositionis, vi praesentis art 152 inductae, judicis discretioni relinquitur statuere de impediendo matrimonio vel permittendo, citra etiam praesentiam legalis impedimenti.

4° Eximuntur ab obligatione consilium petendi filius et filia inopes, quorum parentes non habent notam sedem in Belgio; post *mensem,* inde a dictae absentiae legali notificatione, possunt ad matrimonium devenire. Art. 153.

II. Circa illegitimè natos:

522. — A. *Legaliter agniti;* 1° *ante aetatem 21 annorum,* indigent *consensu parentum,* iisdem sub restrictionibus quae habentur sub I, A, ad 1°; defuncto autem utroque parente vel ad manifestandam voluntatem impedito, postulatur consensus, non avorum et aviarum, sed *tutoris ad hoc* (art. 158 s.); 2° *post aetatem 21 annorum,* subsunt legislationi legitimè natorum (art. 158).

B. Pro *non agnitis,* aetatem 21 annorum nondum plenè adeptis, requiritur praevius consensus *tutoris ad hoc,* et nihil ultra. Art. 159.

Caput II

DE IMPEDIMENTIS DIRIMENTIBUS.

Disputatio Prima.

DE IMPEDIMENTIS IMPROPRIE DICTIS, EX DEFECTU CONSENSUS (1).

Articulus 1us. **De Defectu usus rationis et amentia.**

522bis. — I. **Defectus usus rationis** *substantialiter vitiat consensum,* cum volitioni praesupponatur cognitio.

Praesumitur rationis usus in septennibus et censetur deficere in septennium nondum adeptis (can. 88, § 3); est autem praesumptio cedens veritati, seu juris tantum.

II. **Amentia** (2), *quae talem mentis obscurationem importat ut, momento celebrationis nuptialis, sufficiens non relinquatur rationis usus ad intelligendam substantiam contractus matrimonialis, substantialiter vitiat consensum.*

Non refert quod agatur sive de amentia vera et proprie dicta, quae scil. afficiat omnia objecta, sive de dementia seu monomania, restricta scil. ad quaedam determinata objecta, modò afficiat rem uxoriam et

(1) Etiam clandestinitas est dirimens impedimentum improprio sensu, afficiens scil. *formam* consensus; de hoc autem actum est in proprio loco, suprà, n. 103 ss., uti jam notavimus sub n. 463 et n. 477.

(2) Amentia, secus ac defectus rationis, supponit personam infantiae annos egressam.

negotia matrimonialia. Quodsi dementia non afficiat negotia matrimonialia, nihil obstare videtur, theoretice loquendo, quominus matrimonium valeat.

Dicitur: « *momento celebrationis nuptialis* »; et ideo, ex una parte, ad irritandum matrimonium non requiritur quod amentia sit perpetua vel continua, sed satis est ut nupturiens illo momento fuerit mente captus (1); ex alia autem parte, non dirimitur matrimonium ab habitualiter amente initum, si per lucidum intervallum contrahitur (2).

Quodsi validum est hujusmodi matrimonium sub lucido intervallo initum, regulariter illicitum est, ob infaustas sequelas pro conjugibus et potissimum pro prolibus: non potest permitti nisi gravissima de ratione et praevie consulto Episcopo (3).

Nota 1. In praecedentibus supponimus matrimonialem consensum emitti per ipsos nupturientes. Quodsi matrimonium contingat celebrari *per procuratorem:* nullum est matrimonium, si mandans, momento celebrationis, in amentiam inciderit, quia consensus censetur defecisse (suprà, n. 124); valet autem matrimonium si mandans illo momento in somnum inciderit aut ebrietatem.

2. Patet amentiam *supervenientem* non dissolvere matrimonium ejusque validitatem relinquere intactam (4).

Articulus 2us. **De ignorantia et errore.**

Paragraphus Prima. *De Ignorantia.*

522ter. — Supposito rationis usu et mentis sanitate, ulterius vitiari potest consensus ob defectum sufficientis cognitionis seu ob ignorantiam.

Jamvero 1° ignorantia circa *ipsum substantiale objectum* matrimonialis contractus *substantialiter vitiat consensum matrimonialem,* cum nihil volitum nisi cognitum, uti jam dictum est, nec defectui consensus ex illa ignorantia orto unquam suppleri posset.

Substantiale objectum contractus matrimonialis est in cessione et acceptatione juris in corpus, perpetui et exclusivi, in ordine ad actus de se aptos ad prolis generationem (suprà, n. 75); sufficit autem scientia in confuso et implicita circa dictam cessionem et translationem, implicitè

(1) Idem valet de illis qui consensum emitterent tempore sommi, sive naturalis sive hypnotici, aut tempore perfectae ebrietatis.

(2) In dubio, praesumitur amentia ipso matrimonii tempore perseverare, quatenus luciditas censeatur mere apparens, si nupturiens brevi ante vel brevi post illud tempus indubia signa dederit amentiae habitualis, licet, sub ipsa sollemnitate nuptiali, nullus actus amentiae prodierit.

(3) Pariter, ob easdem, proportione servata, rationes, prudenter dissuadenda sunt, licet non strictè interdicenda, matrimonia inter *mente debiliores, fatuos* seu *stupidos.* — Ratio urgens esse potest: legitimanda proles, salvanda fama, bonum regni.

(4) Si tamen amentia sese manifestat immediatè post matrimonii celebrationem, praesumitur esse antecedens, non consequens.

contenta in scientia circa hoc quod matrimonium sit societas permanens inter determinatum virum et determinatam mulierem ad filios procreandos (can. 1082, § 1, coll. suprà, n. 100) (1).

2° Ignorantia *proprietatum* matrimonii, indissolubilitatis nempe, unitatis vel sacramentalitatis, non vitiat consensum. Cf. mox infrà, n. 528, ubi dicenda de errore a fortiori valent de ignorantia.

Nota. Ignorantia circa substantiale objectum matrimonii non praesumitur post pubertatem — ita can. 1082, § 2, — adeo ut puberes (can. 88, § 2) praesumantur, praesumptione juris (non juris et de jure), notitiam sufficientem habere de natura matrimonii et de objecto substantiali contractus matrimonialis.

Paragraphus Secunda. *De Errore.*

I. Notio.

523. — *Error* consistit, non in mera ignorantia seu carentia scientiae, sed in falsa notione alicujus rei, quatenus alia reputatur quam revera est.

Porro, in re matrimoniali, distingui potest 1° error *facti,* isque vel circa physicam personam, vel circa ejusdem qualitatem (2); 2° error *juris,* vel circa ipsum substantiale objectum matrimonii, vel circa proprietates ipsius.

Error autem, sive juris sive facti, potest esse *concomitans,* quatenus non influat in matrimonium ineundum, adeo ut errans equidem contraxisset si errorem detexisset, licet forsan minus prompte; vel potest esse *antecendens,* influens scilicet in contractum, ita ut det causam contractui utque errans non contraxisset si scivisset.

II. Jus vigens.

A. Error facti

524. — 1° *circa personam physicam: sive antecedens sive concomitans, sive vincibilis sive invincibilis, irritat consensum matrimonialem.* Can. 1083, § 1.

Ratio est quia consensus matrimonialis ex natura sua dirigitur essentialiter in ipsam personam cum qua contrahitur, adeo ut identitas personae pertineat ad ipsam substantiam consensus; unde error circa personam substantialiter vitiat consensum.

Et sane objectum substantiale consensus matrimonialis, uti vidimus sub n. 522ter, coll. n. 100, est in cessione juris in corpus facta *determina-*

(1) Non requiritur proinde quod sponsi *explicitè* sciant generationem obtineri per copulam carnalem; nec refert quod illam ignorantes non contraxissent si scivissent.

(2) Inter qualitates autem specialem locum occupat conditio libera aut servilis, sed de ea speciatim agitur sub n. 526.

tae personae, in condenda societate intima et individua, non cum qualibet persona, sed *cum determinata persona,* ad exclusionem cujuscumque alterius, ita ut identitas personae ingrediatur ipsum substantiale objectum consensus.

525. — 2° *Circa qualitatem personae: si est concomitans, non irritat matrimonium; si est antecedens, etiam regulariter et per se non irritat consensum, sed per accidens tantum et exceptionaliter.*

Sponte liquet errorem *concomitantem* circa personae qualitatem consensum relinquere intactum.

Quod autem *antecedens* etiam error *regulariter et per se* non irritet consensum, inde est quod, supposita identitate personae, regulariter salvatur objectum essentiale consensus, ita ut qualitas personae de se sonet quid accidentale; non vitiatur proinde consensus substantialiter. Can. 1083, § 2, coll. can. 104 (1).

Accedit et ratio *indirecta,* quatenus secus, si nempe ob errorem circa qualitatem personae irritaretur consensus ac dirimeretur connubium, continuis litibus praeberetur ansa ac incerta foret sors nuptiarum (2).

526. — *Exceptionaliter* et *per accidens* potest contingere consensum substantialiter vitiari ex errore circa qualitatem. Nimirum

a/ si qualitas, uti aiunt, *redundet in substantiam,* seu « si error qualitatis redundet in errorem personae », i. e. si consideratio personae cedat considerationi qualitatis, adeo ut identitas physica, in mente nupturientis, sit quid accidentale (can. 1083, § 2, n. 1);

b/ si ad existentiam qualitatis deficientis, licet non redundantis in substantiam, *alligetur consensus* (3), saltem virtualiter (4): tunc enim habemus consensum conditionatum, quem suprà, n. 153, vidimus sponte sua irritari, statim ac conditio deficit (can. 104);

---

(1) Neque obstat quod, in errore antecedente, errans non contraxisset si scivisset: equidem consentit, idque in essentiale objectum contractus, et non est attendendum quid fecisset, sed quid reapse fecerit. Cf. suprà, n. 151 et infrà, n. 528.

(2) « Valet etiam in casu matrimonium, etsi contrahens fuisset per dolum vel fraudem deceptus;... neque fraus illa contractum faceret rescindibilem, quemadmodum contractum sponsalitium, quia matrimonium ex natura sua est indissolubile: injuria alio modo, quantum fieri posset, reparanda foret ». *Theol. Mechl.,* o. c., n. 67.

(3) Non dicatur, in casu erroris antecedentis, semper adesse concensum *conditionatum,* cum sic errantes non contraxissent si scivissent, vel suspendissent suum consensum ad existentiam hujumodi qualitatis: rursus namque non est attendendum quid fecissent, sed quid fecerint reipsa, nec sufficit ad consensum conditionatum conditionis appositio interpretaviva, quatenus eam apposuissent si ad eam attendissent, sed oportet ut fuerit realiter apposita, saltem virtuali intentione. Cf. suprà, n. 151.

(4) Dicitur: saltem *virtualiter;* quia non requiritur ut contrahens de conditione apponenda cogitaverit in ipsa matrimonii celebratione; sufficit quod ante fuerit apposita et virtualiter perseveraverit voluntas alligandi ad eam consensum. Non postulatur etiam ut conditionem apponens noverit effectum juridicum conditionis adnexae.

c/ « si persona libera matrimonium contrahat cum persona quam liberam putat, cum contrà sit *serva, servitute proprie dicta* » (1). Can. 1083, § 2, n. 2, coll. dicendis sub n. 530.

Nota difficulter probari nullitatem consensus ac matrimonii ex capite erroris circa qualitatem, aut ex capite conditionis appositae, illamque aegerrime admitti in foro externo.

B. **Error juris:**

527. — 1° *Error circa ipsum substantiale objectum matrimonialis contractus vitiat consensum et irritat matrimonium.* Cf. can. 104.

Et sane, si mera ignorantia dictae substantiae matrimonii substantialiter vitiat, uti modò vidimus, consensum matrimonialem, id a fortiori dicendum est de errore; nota autem intendi errorem etiam simplicem, adeo ut non requiratur quod, sub influxu erroris, a nupturientium consensu positivè excludatur societas conjugalis.

Qui proinde putat matrimonium aliud esse quam societatem viri et mulieris ad filios procreandos, puta amicale consortium tanquam inter fratrem et sororem, invalidè contrahit.

Idem autem probabiliter dicendum videtur de illo qui non merè negativè ignorat copulam ac cessionem juris in illam (cf. n. 522ter), sed *positivè errat* circa illa, putans nullam intercedere corporum commixtionem. Haec enim, uti dictum est modò suprà, pertinent ad substantiale objectum contractus matrimonialis, circa quae proinde requiritur cognitio, non quidem nitida et explicita, sed saltem confusa et implicita (cf. l. c.); hanc autem cognitionem implicitam excludit dictus error circa copulam, cum, stante errore positivo circa illam, non possit dici, sicut in casu merae ignorantiae, quod explicite admittens societatem ad filios procreandos, eo ipso implicitè admittit mutuam cessionem juris ad copulam.

528. — 2° *Simplex error,* etiam antecedens seu causam dans contractui, *circa proprietatem matrimonii,* unitatem scil., indissolubilitatem vel sacramentalitatem, *non vitiat substantialiter consensum.* Can. 1084.

Ratio est quia, supposito consensu circa substantiale objectum contractus conjugalis, censetur consensus ferri in proprietates matrimonii, quin obstet ignorantia vel simplex error.

529. — Attende autem sedulò a/ ex una parte supponi *errorem simplicem* et qua talem, qui scil. terminatur in intellectu. Si enim, sub influxu erroris vel concomitanter ad illum, ab alterutro nupturiente eliciatur actus voluntatis, positivè et praevalenter excludens unam ex

(1) Requiritur *servitus proprie dicta,* ad quam non sufficit damnatio ad perpetuam reclusionem aut perpetuos labores; requiritur ut quis alteri ex dominio proprietatis ita subjiciatur ut etiam vendi aliisque modis alienari possit.

essentialibus proprietatibus, vel si consensus matrimonialis emittatur sub conditione proprietatis exclusiva, non est dubium quominus irritetur matrimonium: quod caeteroquin expressis verbis confirmat can. 1086, § 2.

Attende b/ ex alia parte, non referre quod simplex error sit antecedens. In ipso etiam tenore can. 1084 id inseritur, ubi dicitur simplicem errorem non vitiare consensum, etsi error ille dederit causam contractui, ita ut non contraxisset si non errasset (1).

530. — **Nota.** Defectus in consensu ex errore oritur ex ipso *jure naturali,* excepta dispositione quae inducit derogationem tertiam ad normam propositam pro casu erroris facti circa qualitatem personae (n. 526), derogationem scil. spectantem conditionem servilem: haec enim est *juris mere ecclesiastici,* absque cujus dispositione irritativa non esset consensus invalidus ob errorem circa libertatem, nisi in quantum haec qualitas redundare contingat in errorem personae aut reincidere in conditionem sine qua non. Cf. can. 104.

Hac igitur salva dispositione circa conditionem servilem, defectui consensus ex errore *suppleri nequit:* matrimonium proinde, ex capite erroris nulliter celebratum, aliter nequit convalescere quam mediante *novo consensu,* a parte errore decepta praestando, *postquam error ac matrimonii nullitas fuerit detecta* (can. 1134), virtualiter perseverante consensu alterius partis (2). Requiritur autem consensus renovatio in forma canonica, si error fuerit publicè notus; contrà, si error non fuerit publicè notus, sufficit privata ac secreta consensus renovatio, quae continetur in ipsa cohabitatione post detectum errorem ac cognitam nullitatem perseverante; imo, si defectus in consensu fuerit mere internus, sufficit interna consensus renovatio. Can. 1136, coll. n. 727 (3).

---

(1) Non dicatur errorem antecedentem circa proprietatem matrimonii importare positivam exclusionem illius proprietatis ex parte voluntatis (de qua modò); nam errans, errore licet antecedente, circa hujusmodi proprietatem, seposito errore circa substantiale objectum matrimonii, equidem generalem retinet intentionem ineundi matrimonium uti est, adeoque, cum essentialibus suis proprietatibus. Verum est quod proprietatem illam exclusisset si eam cognovisset: sed non est attendendum, uti jam dictum, quid contrahens fecisset, sed quid reapse fecerit.

(2) Necessitas novi consensus ad matrimonii convalidationem est ex jure naturali, non vero necessitas notitiae nullitatis prioris consensus, nec, uti patet, necessitas observandi formam juridicam in consensu emittendo. Cf. infrà, n. 728.

(3) Quod spectat dispositionem *circa servitutem :* Ecclesia posset hanc dispositionem, utpote juris ecclesiastici, relaxare seu in ea dispensare ; ast practice non recurritur ad dispensationem, et, si contigerit matrimonium ex hoc capite nulliter contrahi, curetur ut spontè sua convalescat, per consensus renovationem a parte decepta praestandam, postquam error fuerit detectus et cognita fuerit matrimonii nullitas inde consequens, ad normam modò dictorum, collatis dicendis sub n. 727 ss. — Observa ulterius dictam dispositionem, cum sit juris merè ecclesiastici, *non afficere directè infideles :* et sic validum esset matrimonium inter duas partes infideles, quarum una libera et altera serva, dum a priori parte libera reputatur; etiam, ut censemus, validum esset matrimonium inter partem infidelem liberam et partem fidelem servam — utique abstractione facta ab impedimento disparitatis cultus: irritatio enim, ab Ecclesia inducta attingit partem liberam errantem (n. 531, in nota), quae proinde fidelis esse debet. Cf. suprà, n. 438 et 438bis.

531. — Scholion I. Evolutio juridica dispositionis circa *servitutem*, quae sola attenditur, huc redit: postquam nempe servitus constituerit plenam incapacitatem matrimonium validè ineundi cum persona libera, inde a Gratiano (Causa XXIX, q. 1) et Petro Lombardo, matrimonium inter partem liberam et partem servam non habebatur uti invalidum, nisi quando pars libera *erravisset* circa conditionem servilem alterius partis, ita ut postea nullitas matrimonii directe repeteretur ex errore potius quam ex incapacitate personae mancipatae (1).

Scholion II. Dispositiones Codicis civilis Belgici:

532. — *Codex civilis* admittit errorem tanquam causam *nullitatis relativae* (a. 180), quotiescumque scil. error afficit, non meram qualitatem quantumvis substantialem, sed *personam*, sive *physicam*, sive etiam, juxta jurisprudentiam, personam *civilem* (2); ad normam autem art. 181, matrimonium censetur convalidatum, ita ut jam annullari nequeat, « toutes les fois qu'il y a cohabitation continuée pendant six mois, depuis que... l'erreur a été reconnue ». Cf. suprà, n. 480.

Articulus 3^s^. De Fictione et Simulatione.

533. — Ad normam dictorum suprà, n. 100, sub 2°, ad valorem consensus matrimonialis requiritur ut sit *internus*. Non sufficit proinde externe verba proferre consensum maritalem exprimentia; oportet ut interna voluntatis dispositio illis verbis conformis existat.

Deficiente autem illa conformitate, dicitur consensus esse *fictus* seu *simulatus:* dum quis labiis declarat se alteram partem sumere in conjugem, interno voluntatis actu renuit illam uti talem sibi copulare.

Quamvis non sit dubium quin hujusmodi fictio seu simulatio consensum substantialiter vitiet matrimoniumque reddat nullum et irritum, tamen *in foro externo* aegre adhibetur fides conjugi fictionem invocanti, ac stricta exigitur probatio, coram qua sola cedit juris praesumptio quam enuntiat can. 1086, § 1: « internus animi consensus semper praesumitur conformis verbis vel signis in celebrando matrimonio adhibitis ».

Qua attenta fori externi provida exigentia, natum est fieri ut exsurgat conflictus inter forum internum et forum externum, quatenus, eadem persona a judice fori externi cogatur sese uti conjugem gerere, dum, coram foro interno, officia conjugalia exercere prohibetur. Qui conflictus ut removeatur, passim non manet nisi ut pars quae ficte consensit, per

(1) Ita intelligitur quomodo de conditione servili agatur ubi de errore; item, quomodo, in praesenti disciplina, directe irritetur consensus *partis liberae*, errantis circa conditionem alterius partis.

(2) Habetur error circa identitatem personae *civilis*, quando habetur « un changement complet de personnalité, et tel que, par suite de cette erreur, l'un d'eux a épousé une personne civile autre que celle à laquelle il voulait s'unir », puta quando persona aliqua sese exhibuit « comme membre d'une famille qui n'est pas la sienne,... en s'attribuant les conditions d'origine et de filiation qui appartiennent à une autre »; ad hoc autem nullatenus sufficit error circa aetatem neque circa praenomen.

novum internum consensum, matrimonium convalidet ; ad hoc caeteroquin potest aliunde obligari, ex capite scil. damni vix aliter quam per matrimonii convalidationem reparandi (1).

Articulus 4^s^. **De Vi et Metu.**

I. **Notio.**

534. — *Vis* intelligitur non de violentia physica, quae inferri nequit actui voluntatis elicito, qualis est consensus, sed de *vi* illata *morali*, voluntatem movente per incussum timorem mali physici aut moralis, praesentis aut futuri : talis autem supponitur vis quae consensum internum relinquat, nec proinde adeo perturbet metum patientem ut usus rationis tollatur.

Vis sic intellecta et metus se habent ad invicem correlative, et quod de uno dicitur valet de altero : « Vis consistit in inferente metum, et se habet per modum agentis ; metus autem stat in persona cui vis infertur et se habet per modum patientis » (2).

II. **Jus vigens.**

535. — *Vis seu metus irritat, saltem ex jure ecclesiastico, consensum matrimonialem, modò 1° gravis sit, 2° ab extrinseco et injuste incussus, 3° talis a quo, ut quis se liberet, eligere cogatur matrimonium.*

Explicatio et **probatio.**

1° Dicitur : **saltem ex jure ecclesiastico.**

Certum est metum, positis ponendis, consensum irritare *saltem ex jure ecclesiastico*, quemadmodum ex variis documentis luculenter constat, notatim ex can. 1087, § 1 ; probabiliter autem irritat ex *solo* jure ecclesiastico.

Et sane, cum ex ipsa notione vis et metus supponatur relinqui voluntarium et liberum (3), licet minuatur voluntarium et liberum, nihil deest quominus, coram jure naturali ac divino, validus existat consensus.

Ulterius, si coram ipso jure naturae substantialiter vitiaretur consensus

(1) Ficto et simulato consensui, ipsum matrimonium internè excludenti, aequiparatur, quod spectat juridicum effectum in matrimonium, consensus illius qui, dum externe consensum rite praestat, « positivo voluntatis actu excludat... omne jus ad conjugalem actum, vel essentialem aliquam matrimonii proprietatem » (can. 1086, § 2, coll. dictis suprà, n. 529, sub a, et n. 155). Quodsi internè excludatur non ipsum jus ad copulam, sed solum *juris exercitium*, non ipsa scil. obligatio, sed obligationis executio, non vitiatur consensus, et matrimonium manet validum (suprà, n. 155) ; item, si quis ita contrahit ut consentiat in vinculi indissolubilitatem, valet consensus, licet ita disponatur ut postea, data occasione, divortium sit attentaturus.

(2) Schmalzgrueber, o. c., l. IV, n. 384.

(3) Dubium non spectat casum (quem sub n. 534 seposuimus) metus deliberationem et electionem prorsus impedientis, adeo ut voluntarium penitus tollatur : quo casu indubiè irritatur matrimonium ex ipso jure naturae. Spectat solum casum metus non tollentis sed minuentis tantùm voluntarium.

conjugalis, non satis appareret cur *solus* metus *injuste incussus* illum vitiet et matrimonium irritet; favet etiam can. 103, § 2 (1).

536. — 2° Requiritur **metus gravis:** quippe cui *soli*, in can. 1087 (coll. c. 15, c. 28, X, IV, 1), agnoscitur vis irritativa.

Porro metus est *gravis* quando, attenta natura minarum et attentis omnibus adjunctis personae metum passae et personae metum incutientis, capax censetur extorquendi consensum nuptialem, aliàs non praestandum: ad quod postulatur ut malum comminatum grave sit, absolutè (capax scil. movendi virum constantem) vel respectivè, attentis scil. aetate, sexu, aliisque adjunctis, utque proximè immineat, seu ut minae proveniant ab aliquo illas executuro, nec facile sint vitandae (2).

Quod spectat in specie *metum reverentialem*, qui saepissimè praetextatur in causis nullitatis: metus *purè* reverentialis, quatenus aliquis in matrimonium consentit ut non contristet parentes aut intimè conjunctos, ex reverentia et pietate erga illos, vel etiam ut illorum indignationem vitet, *per se et regulariter* non importat metum *gravem; exceptionaliter* tamen et *per accidens* potest metus esse *gravis*, sive relative, ratione peculiaris animi dispositionis, quae vix attendetur in foro externo, sive etiam absolutè, propter aliquod adjunctum: « minas nempe, verbera, preces importunas et instantes parentum, vel etiam, deficiente hoc adjuncto, si paterna indignatio apprehenditur a metum patiente tanquam diu duratura », vel exhaereditationem importatura (3).

537. — 3° Requiritur metus sit talis **« a quo, ut quis sese liberet, eligere cogatur matrimonium ».**

Hujusmodi metum requiri urget ipse relatus tenor canonis 1087. *Ratio* autem desumitur ex fine legis irritantis, volentis tueri libertatem consensus matrimonialis; consensus autem non est stricto jure coactus, nisi coactio affecerit ipsum consensum matrimonialem.

Sufficit metus incussus in ordine ad matrimonium in genere, nec requiritur ut incutiatur in ordine ad matrimonium ineundum cum determinata persona; sed debet esse hujusmodi ut consensus in matrimonium sit *unicum* effugium ad metum removendum (4).

---

(1) Si quaedam documenta, in specie c. 14, X, V, 1, primo aspectu, propositae doctrinae apparent esse contraria: videntur ita posse intelligi, quasi doceant in jure naturae *adesse congruitatem* ut a jure positivo irritetur matrimonium ex metu contractum: quod ultrò conceditur.

(2) Non refert autem quod malum non immineat directè ipsi nupturienti, modò impendeat personae illi intimè conjunctae, puta matri vel patri; item matrimonium irritare potest metus, licet incutiatur a parentibus in verum filiorum emolumentum.

(3) Ita nuperrime, die 29 Julii 1926, in Causa *Southwarcen.*, a S. Rota nullum fuit declaratum matrimonium, ob metum reverentialem, inter ducem de Malborough et domicellam Van der Bilt.

(4) Ante Codicem, communiter docebatur requiri metum incussum *ad extorquendum consensum matrimonialem:* quae pristina formula generatim practice coincidit cum nova formula Codicis, quatenus, ubi matrimonium constituit unicum effugium ut quis a metu incusso se liberet,

538. — 4° Requiritur metus **ab extrinseco** et **injuste** incussus.

Hoc rursus totidem verbis continetur in canone 1087. Nimirum debet esse metus:

a/ incussus *ab extrinseco,* et quidem a causa libera, ab homine scil. vim inferente: a sola enim causa libera potest injuste incuti metus; non autem est attendendus metus ab intrinseco proveniens, puta ex imminente periculo morbi vel peccati, nec universim metus proveniens a causa necessaria (1).

b/ *injuste* incussus. Talis autem est α) si, sub comminatione gravis mali, exigitur matrimonium ad quod non habetur obligatio, sive absoluta, si matrimonium absolutè exigitur, sive alternativa, si alternative tantùm exigitur (2); β) si matrimonium quidem debetur, sed exigitur sub comminatione mali quod metum inferens non habet jus inferendi, sive quia ipsum malum est juris laesivum, sive quia minas proferens non habet titulum ad malum inferendum (3); γ) si ad media injusta recurritur ut malum, quod a parte rei non excedit justitiae limites, infligatur, pro casu quo non ineatur matrimonium, quod et ipsum debetur (4).

539. — **Corollarium I.** Attenta controversia, de qua sub n. 535, ad minus probabilis foret valor matrimonii initi *inter duos infideles,* quorum alteruter esset metum passus, adeoque, ad normam can. 1014, standum esset pro valore. Idem censemus dicendum de matrimonio inter partem fidelem et partem infidelem inito, quotiescumque metum passa fuerit pars infidelis (5).

Corollarium II. Pariter, eadem attenta controversia, *incertum* est utrum Ecclesia *possit* super vi et metu *dispensare;* certum est autem S. Sedem *de facto* nunquam dispensationem concedere, tum ratione dubiae potestatis, tum quia vult favere libertati nuptiarum.

Matrimonium igitur ex metu invalidum de facto aliter *convalidari* nequit quam per renovationem consensus, ex parte nupturientis metum passi praestandam: qui consensus renovari debet post metum ablatum

---

passim metus incussus erit ad extorquendum consensum, ac facilè uti talis praesumeretur in foro externo, praesertim quando ex metu conceditur matrimonium in favorem metum incutientis, vel unius ex conjunctis ejus, illeque, proposito connubio, statim a minis abstinet.

(1) Non est etiam metus ab extrinseco incussus, si filia v. gr. sponte timet iram paternam et mala exinde oriunda, quin illum timorem positivo actu incusserit pater; vel si deflorator virginis timet infamiam incurrendam, et sub hujus timoris influxu matrimonium init.

(2) Ita juste incussus foret metus, si a stupratore, sub poena denuntiationis judiciariae, alternativè exigatur proportionata dos vel matrimonium.

(3) Ita si parentes vel tutores seductori et stupratori filiae seu pupillae comminantur mortem inferendam, nisi violatam dotet vel ducat.

(4) Ita si ad dolum vel calumnias recurratur vel ad processum illegaliter institutum. Tunc metus incutitur injuste *quoad modum,* uti dicitur, non vero injustè *quoad substantiam.*

(5) Censetur enim ab Ecclesia irritari consensus partis metum passae, quae proinde fidelis esse debet. Cf. n. 531, coll. n. 530; n. 438 et 438^{b1a}.

et post cognitam prioris consensus nullitatem, supposita alterius partis consensus perseverantia, idque in facie Ecclesiae, si nullitas fuerit publica; aliàs, si nempe nullitas est occulta, sufficit renovatio secreta, etiam implicitè contenta in cohabitatione maritali libere continuata; imo, si defectus in consensu fuit merè internus, satis est ut mere interna consensus renovatio accedat. Cf. n. 727 ss., coll. supra, n. 530 (1).

540-541. — 1. *Abrogata est,* utpote in Codice non inserta, *poena excommunicationis,* a Conc. Trid. (Sess. XXIV, cap. 9 *De ref. matr.*) lata contra metum incutientes.

2. Circa *fata* hujus impedimenti, in historia juris, cf. infrà, n. 655, ubi de raptu.

542. — Scholion. Statuta legis civilis Belgicae.

Matrimonium esse nullum, in sensu legis civilis, ex capite vis et metus, deducunt jurisperiti ex art. 180, et passim docent ad hoc requiri metum *injuste illatum,* cumque *gravem.* Vi autem art. 181, « la demande en nullité n'est plus recevable, toutes les fois qu'il y a eu cohabitation continuée pendant six mois depuis que l'époux a acquis sa pleine liberté »; cf. suprà, n. 480.

Disputatio Secunda

DE IMPEDIMENTIS DIRIMENTIBUS PROPRIE DICTIS.

Monitum. Primò agemus de impedimentis quae derivantur ex inhabilitate *corporali,* qualia sunt aetas et impotentia; deinde de impedimentis quae dirivantur ex inhabilitate *juridica:* quorum alia sunt *absoluta,* ligamen scil., votum et ordo, alia *relativa;* inter haec autem alia important inhabilitatem ortam ex nimia discrepantia, et hîc habemus disparitatem cultus; alia important inhabilitatem ortam ex nimia conjunctione, et hîc habemus consanguinitatem, affinitatem, publicam honestatem, cognationem spiritualem et legalem; et alia important inhabilitatem ortam ex delicto, et hîc habemus impedimenta raptus ac criminis.

Articulus 1us. De Impedimento Aetatis.

Jus vigens.

Jure ecclesiastico dirimitur matrimonium contractum a viro ante decimum sextum aetatis annum completum, vel a muliere ante decimum quartum annum item completum. Can. 1067, § 1.

(1) Observa etiam matrimonium non indigere convalidatione, sed esse validum quando, postquam fuerit gravi metu extortum, in illud, momento celebrationis, consensus *liber* accessit.

Explicatio et probatio.

543. — Praesupponitur *discretio* seu *usus rationis,* necnon necessaria cognitio, siquidem hujus defectus vitiat ipsum consensum, uti notatum est suprà sub n. 522bis, coll. n. 102bis.

Supposita autem discretione et cognitione ad consensum matrimonialem necessaria, non obstat, *coram jure naturae,* matrimonii valori defectus aetatis aut pubertatis, cum ad matrimonii valorem non requiratur potentia ad copulam *hic et nunc instituendam,* sed sola excludenda sit impotentia perpetua (cf. n. 553, et n. 84). Atvero *jus ecclesiasticum* determinatam postulat aetatem, eamque diversam pro juvene ac pro puella: juvenis debet complevisse decimum sextum, et puella decimum quartum aetatis annum. Can. 1067, § 1 (1).

544. — Attende descriptam aetatem, pro valore matrimonii, *requiri* ac *sufficere.* Et quidem primò *requiritur,* adeoque inhabiles sunt juvenis aut puella descriptam aetatem respective non adepti, quantumvis existant legaliter et physiologice puberes (2); etiam *sufficit* descripta aetas: unde ad matrimonium habiles essent, etiam coram jure ecclesiastico, juvenis 16 annorum et puella 14 annorum, licet, praeter normam, nondum essent adepti pubertatem physiologicam seu capacitatem copulam hic et nunc instituendi de se aptam generationi.

545. — **Nota** 1. Impedimentum juris ecclesiastici ex defectu aetatis lapsu temporis sponte sua evanescit; matrimonium tamen ex illo capite invalidum non convalescit per ipsam aetatis competentis adeptionem: oportet *ut novus consensus,* praevia nullitatis notitia, emittatur, idque in forma can. 1094, cum nullitas censeatur publica, utpote proveniens ex praesentia impedimenti natura publici (can. 1133 ss., coll. n. 727 ss.).

546. — 2. Juxta can. 1067, § 2, « licet matrimonium post praedictam aetatem (16 et respective 14 annorum) contractum validum sit, curent tamen animarum pastores ab eo avertere juvenes ante aetatem qua, secundum regionis receptos mores, matrimonium iniri solet ». In nostris autem regionibus receptum esse videtur ut puella non nubat ante viginti circiter annos, utque majorem aetatem habeat juvenis nupturus.

547. — **Corollarium I.** Impedimentum aetatis, utpote juris merè ecclesiastici, *infideles* non afficit *directè,* sed solos baptizatos, adeo ut matrimonium valeat *inter duos infideles* ratione utentes sed praescriptam

(1) Attentis normis adhibendis pro temporis supputatione (can. 31 ss.), ita est numerandum momentum quo validè iniri potest matrimonium, ut non computetur primus dies aetatem complens, unde puella, nata die 30 Januarii anni 1911, non posset matrimonium validè inire ante diem 31 Januarii anni 1925. Can. 34, § 3, n. 3.

(2) *Legaliter puberes* sunt si habent 14 respective et 12 annos (can. 88, § 2); sunt *physiologicè puberes,* si habent hîc et nunc capacitatem coeundi. Cf. mox infrà, n. 548.

aetatem non adeptos (ratio autem esset habenda juris civilis, cui sunt obnoxii); item ceu validum habemus (seposito impedimento disparitatis cultus) matrimonium initum inter partem baptizatam et partem infidelem, aetatem requisitam non adeptam (1), quin ratio sit habenda dispositionis legis civilis in hac re (2).

Corollarium II. Ex dictis etiam sequitur Ecclesiam *posse dispensare* super impedimento aetatis legitimae, supposita discretione. Quodsi Ecclesia dispensare *potest*, aegre et rarò dispensat super hoc impedimento, adeo ut inter impedimenta numeretur super quibus Ecclesia *non solet* dispensare. Cf. infrà, n. 715.

548. — Scholion I. Anterior disciplina. In disciplina hactenus vigente, jure ecclesiastico irritabatur matrimonium *ante pubertatem* incundum, ea lege ut impedimentum constitueret defectus *utriusque* pubertatis, ad habilitatem scil. matrimonialem sufficiente vel pubertate legali vel pubertate physiologica (3).

549. — Scholion II. Legislatio civilis Belgica.

Art. 144: « L'homme avant *dix-huit* ans révolus, la femme avant *quinze* ans révolus ne peuvent contracter mariage ».

Art. 145: « Néanmoins il est loisible à l'Empereur (au Roi) d'accorder des dispenses d'âge pour des motifs graves »; in specie ob praegnantiam sponsae.

Art. 185: « Le mariage contracté par des époux qui n'avaient point encore l'âge requis, ou dont l'un des deux n'avait point atteint cet âge, ne peut plus être attaqué: 1° lorsqu'il s'est écoulé six mois depuis que cet époux ou ces époux ont atteint l'âge compétent; 2° lorsque la femme qui n'avait point cet âge a conçu avant l'échéance de six mois » (4).

Articulus 2us. De Impedimento Impotentiae.

I. Notio.

550. — *Impotentia* concipi potest *dupliciter:* incapacitas *cocundi*, et incapacitas *generandi* seu *foecundandi*. Prior importat incapacitatem copulam exercendi *de se* et *ex parte actus* generationi idoneam, adeoque supponit absentiam organorum *ad ipsam copulam* peragendam requisitorum (5), vel, si praesto sunt organa, illorum ineptitudinem sive ex

(1) Ecclesia enim censetur irritare consensum partis, statutam aetatem non attingentem. Cf. suprà, n. 530 s. et 539, coll. n. 438 et 438bis.

(2) Non est namque hoc matrimonium obnoxium regimini Principis civilis. Cf. n. 438.

(3) Ubi, deficiente pubertate legali, aderat pubertas physiologica, dicebatur malitia supplere aetatem.

(4) Intenditur restrictio: « nisi malitia suppleverit aetatem »; spectat autem unicè sponsam, ita ut praegnantia sponsae non auferat actionem in nullitatem pro casu quo sponsus nondum attigerat aetatem legalem.

(5) Organa illa sunt, ex parte viri, virga erectibilis cum testiculis; et, ex parte mulieris, vagina pervia.

vitio functionali sive ex causa psychica; altera importat incapacitatem foecundandi ex defectu organi *ad foecundationem, extra copulae actum,* necessarii.

Sub priori acceptione, impotentiam importaret, apud *virum,* absentia virgae, anaphrodisia (1) ac aphrodisia (2), disproportio virgae, absentia testiculorum (3), resectio utriusque canalis deferentis per vasectomiam (4), vel quaevis infirmitas quae penetrationem physice impediat aut seminationem intra vas (5); non autem impotens redderetur vir ex eo quod semen per accidens non sit prolificum seu spermatozoidis expers existat, uti solet contingere in senibus. In *muliere,* impotentiam constituit defectus vaginae, nimia arctitudo aut vaginismus (6), vel etiam, probabilius saltem, occlusio hermetica vaginae ex parte uteri (7); non autem carentia ovariorum vel uteri, nec utriusque organi defectus, nec impotentiam inducit vasectomia, seu potius oophorectomia aut fallectomia.

Contrà, *in altera acceptione, impotentes* essent *etiam* illae personae, quae quidem valent descriptam copulam perficere, sed carent organo seu elemento, *extra copulae actum,* ad *foecundationem* physiologicè et insupplebiliter necessario: quales essent prae caeteris feminae utroque ovario, vel ovariis simul et utero, carentes, necnon mulieres *oophorectomiam* passae; impotentes ulterius forent feminae, quae quidem habent

---

(1) Consistit in absentia erectibilitatis ad perficiendam copulam, quae frigiditas passim provenit ex infirmitate aliqua nervosa, aut alio vitio functionali, potest etiam oriri ex causa psychica, puta ex indifferentia erga uxorem, vel ex timore incusso aut per autosuggestionem suscepto; id olim plerumque adscribebatur *maleficiis.*

(2) *Aphrodisia* consistit in excessiva excitatione venerea, qua fit ut seminis secretio penetrationem praeveniat.

(3) *Spadones* generatim dicuntur qui virilitate et in specie testiculis carent, sive a natura sive ope chirurgicae operationis, dum *castrati* sunt illi quibus testiculi operatione sunt ablati. Quibus autem post adeptam pubertatem ablati sunt testiculi, possunt esse verae seminationis capaces in prima vel altera copulatione post evirationem peracta; usquedum scil. evacutae fuerint vesiculae seminales; non rarò remanent exinceps ad erectionem et penetrationem habiles.

(4) Nimirum vasectomiam passi, non secus ac castrati, incapaces sunt, post evacuationem vesicularum seminalium, ad emittendum verum semen virile, siquidem omnis communicatio cum testiculis semen elaborantibus est abrupta. Possunt quidem hi sicut et illi servare secretionem seminis internam ac erectibilitatem virgae, possunt et vaginam penetrare ac imo liquidum quoddam ejaculare, ast hoc liquidum non est verum semen, sed humor aliquis aquosus a glandula *prostata* et glandulis Cowper secretus. Cf. notionem, suprà, n. 239, in nota.

(5) Hujusmodi infirmitas occurrere potest in casu hypospadiae vel epispadiae, quando nempe orificium virgae sistitur in radice penis, sive ex parte inferiori sive ex parte superiori.

(6) Vaginismus est in hyperesthesia vaginae omnem coitum impediente: quae infirmitas constituit mulierem incapacem coeundi. Ad potentiam namque coeundi non est satis quod vir possit virgam applicare ad partem exteriorem *vulvae* ibidemque deponere semen: hujusmodi enim virgae applicatio ad vulvam non constituit copulam, licet exinde sequi possit foecundatio, favore motus vitalis quo gaudent spermatozoida, ut sponte penetrent vaginam; ad copulam scil. postulatur quaedam penetratio corporis feminei, non quidem perfecta, sed aliqualis saltem, quam qualemcumque excludit descripta infirmitas; neque etiam sufficit, ut opinamur, quod vir possit penetrare vulvam, usque ad orificium vaginae quin pentrare valeat ipsam vaginam: cui sententiae aperte favet S. Rota, in Causa 27ª, apud *Decisiones Rotales,* IX (1917), p. 276 ss.

(7) Favet S. Rota, in Causa 16ª, *ibidem,* p. 153 s.

organa ad foecundationem necessaria, sed organa quorum functio physiologica ita disturbata est aut adeo reducta ut jam non sit possibilis foecundatio (1).

551. — Porro impotentia, in utraque acceptione, est *antecedens* vel *consequens*, prouti matrimonio est anterior aut posterior. Impotentia autem coeundi est *absoluta*, si existit respectu cujuscumque personae; *relativa*, si restringitur ad unam alteramve personam, ita ut vir v. gr., ratione frigiditatis vel disproportionis virgae, impotens sit cum una muliere et non cum alia.

Impotentia est *perpetua*, si est incurabilis vel sanabilis dumtaxat per miraculum aut per media planè extraordinaria (2) vel pro vita periculosa aut illicita, dum impotentia *temporanea* auferri potest absque ope remedii illiciti, periculosi aut extraordinarii (3).

Posset quoque, attentis praenotatis sub n. 550, distingui impotentia *organica* seu anatomica et impotentia *functionalis*, ut aiunt, vel et etiam *psychica*, prouti oritur ex defectu anatomico vel ex defectu functionali, vel ex causa psychica, maximè ex parte systematis nervosi, quod solet contingere in anaphrodisia, aphrodisia aut in vaginismo; sed haec distinctio ad nostrum scopum minus refert.

II. Jus vigens.

552. — PROPOSITIO PRIMA. *Jure naturae impedimentum dirimens matrimonii certò inducit impotentia ad coeundum, antecedens et perpetua, absoluta vel relativa, sive alteri cognita sive non.* Can. 1068, § 1.

Probatio.

1° Thesis, quam nitide enuntiat can. 1068, § 1, probatur ex ipsa notione matrimonii ejusque fine operis primario: quibus attentis, non

(1) Ita ovaria artificialiter sterilizata ope radiorum sic dictorum Röntgen; dantur etiam casus in quibus ovariorum activitas reperitur naturaliter reducta, muliere sic naturaliter sterili effecta: cui defectui nunc medetur, nova methodo adhibita, quatenus applicatur irradiatio eorumdem radiorum, sed ita mitigata et graduata ut, nedum ovariorum activitatem destruat, hanc e contra augeat ac foecunditatem restituat.

(2) Ita quod spectat *vasectomiam* passos, videtur sanationem fieri non posse nisi per media omninò extraordinaria et problematica, adeo ut eorum impotentia dicenda videatur *perpetua*, saltem si non sit valde recens vasectomia. Si namque physice possibile est hanc impotentiam curare, extremitates resuendo resecti canalis deferentis, si etiam non desunt experientiae felicem exitum nactae, non est sanè negandum canalis restaurationem expertem exquirere manum et rarò succedere, signanter si vasectomia non fuerit recentius peracta. Attamen, cum in hujusmodi negotio tanti momenti ac adeo intimè praxim spectante, singulari prudentia sit opus, cumque solutio multum pendeat ab artis chirurgicae perfectibilitate, nolumus alteri sententiae, temporaneam tantùm impotentiam admittenti, probabilitatem denegare, donec per decretum S. Sedis lis dirimatur.

Vaginismus plerumque non constituet impotentiam *perpetuam*, cum passim illi infirmitati mederi possit per operationem non periculosam, quae consistit in dilatatione vaginae. — *Occlusio vaginae* inducit impotentiam perpetuam vel temporaneam, juxta quod, pro varia natura causae vaginam occludentis, insanabilis apparet defectus vel non.

(3) Ita impotentia ex hypospadia nonnunquam curatur sola mutatione situs in coeundo. Quodsi impotentia removeri potest per operationem chirurgicam non periculosam, puta in casu arctitudinis, levi incisione curandae, vel in casu hymenis ossei aut cartilaginosi, etiam tunc non potest dici perpetua impotentia; ex alia tamen parte, non videtur obliganda illa compars ad removendam ope operationis impotentiam, ac S. Sedes potius concedit dispensationem super rato non consummato.

intelligitur matrimonium consistere, nisi salvetur in contrahentibus quaedam ordinabilitas ad generationem, adeoque ad minus capacitas unquam exercendi actum generationi de se idoneum. Cf. suprà, n. 83 et 84 (1).

553. — 2° Quod sola attendenda sit impotentia *perpetua,* sponte liquet, cum haec sola simpliciter impediat ordinationem matrimonii ad finem operis: ad illam scil. ordinationem non postulatur, uti jam notavimus sub n. 544, ubi de aetate, quod potens sit sponsus ad copulam *hic et nunc* instituendam; impotentia proinde temporanea non dirimit matrimonium, sed hujus usum reddit illicitum toto tempore quo durat impotentia. Supponitur etiam impotentia *antecedens,* cum impotentia matrimonio *superveniens* nullatenus dirimat conjugium, sed ejus tantum usum excludat. Intelligitur autem impotentiam *absolutam* impedimentum inducere respectu cujuscumque personae, dum impotentia *relativa* irritat matrimonium cum sola persona respectu cujus existit impotentia.

3° Impotentia matrimonium contrahendum dirimit independenter a notitia vel ignorantia illius impotentiae penes alteram partem. Can. 1068, § 1.

4° Sufficit autem attendere argumentum quo probatur thesis de vi irritativa impotentiae, ut liquidò appareat vim illam irritativam esse *juris naturae:* quod etiam asseveranter enuntiat can. 1068, § 1. Inde sequitur etiam *infideles* huic impedimento esse obnoxios, nec ullam super illo obtineri posse dispensationem.

554. — PROPOSITIO SECUNDA. *Ad minus speculative probabilis est et practicè tuta sententia quae docet impotentiam ad generandum, seu foecundandum, non constituere impedimentum dirimens, sed solam impotentiam coeundi, seu ineptitudinem ad exercendam copulam natura sua et ex parte actus generationi idoneam; impotentia foecundandi inducit sterilitatem tantùm, quae matrimonium nec dirimit nec impedit.*

Explicatio et **probatio.**

A. Sententia proposita est **speculative probabilis.**

Revera 1° Vinculum conjugale, quod contractu matrimoniali inducitur, non importat jus et obligationem ad generandum aut foecundandum, sed ad actum praestandum qui natura sua et qua talis ad foecundationem ordinetur. Ad hoc igitur ut consistat contractus, sufficit quod nuptu-rientes possint invicem copiam praestare corporis ad ponendum actum per se generationi idoneum.

(1) Cf. etiam Constitutionem *Cum frequenter* Sixti V, ubi docet quod, « secundum... naturae rationem, qui frigidae naturae sunt, et impotentes, iidem minimè apti ad contrahenda matrimonia reputantur ».

Pariter si *finis* spectatur matrimonii, finis operis primarius est quidem generatio ac educatio prolis, et ideo matrimonium non datur legitimum nisi servata ordinatione objectiva ad generationem; sed servatur illa ordinatio in contrahentium aptitudine ad generandum *ex parte copulae*, in eorum habilitate scil. excercendi copulam per se generationi proportionatam (1).

Confirmatur 2° ex eo quod contractus matrimonialis est contractus *socialis, regimini obnoxius Principis societatis,* etiam Principis civilis, pro infidelibus: oportet nempe ut a Principe moderari queat ille contractus, utque passim dijudicari possit ejus existentia, validitas vel invaliditas. Unde natura conjugalis contractus exigit ut nonnisi talia impedimenta constituantur, de quorum praesentia constare valeat regulariter et de communiter contingentibus, quae nitantur scil. in facto obvio et regulariter perceptibili.

Quo pacto liquet impotentiam, *in quantum est impedimentum matrimonii,* non posse consistere in defectu *potentiae ad generandum,* seu in absentia vel vitio cujuscumque organi ad foecundationem undecumque necessarii: ponenda est in defectu capacitatis oriente ex absentia aut vitio organi de cujus absentia aut vitio via ordinaria constare queat, adeoque solus attendendus est defectus capacitatis *ad copulam,* quatenus haec non possit exerceri modo natura sua et ex parte actus generationi idoneo.

Confirmatur 3° ex *gravi incommodo* ex altera sententia consecuturo. Urgendo nempe tanquam impedimentum defectum aptitudinis ad generandum, ad matrimonium ejusque legitimum usum inhabiles essent non tantùm mulieres ovariis orbatae, aut oophorectomiam passae, sed etiam mulieres, numero admodum multae, ovaria habentes irremediabiliter inertia, quemadmodum solet contingere post tempus « ménopause » dictum, necnon viri quorum semen per accidens est vitiatum aut spermatozoidis carens (2).

Quibus omnibus attentis, non est negandum gravissimum dari rationis momentum in favorem sententiae in propositione inductae: ex capite nempe impotentiae non constitui impedimentum dirimens matrimonii nisi per ineptitudinem *ad copulam ex parte actus generationi idoneam;* unde saltem probabile est quod potentes sint et habiles ad matrimonium *mulieres* excisae, vel oophorectomiam passae, vel ovaria habentes irremediabiliter inertia, necnon *viri* senes, erectionis et verae seminationis capaces, quorum semen est per accidens non prolificum (3).

---

(1) Sufficit etiam haec aptitudo ut *legitimus* evadat *usus matrimonii* ac legitimetur copula conjugalis : supposita namque illa aptitudine, eo ipso poni potest actus tali modo ut, *in quantum actus est,* dirigatur et sponte sua ordinetur in suum finem operis proprium, unde praecisè legitimitatem accipit ; nimirum, ut actus aliquis sit legitimus, non debet posse obtineri ejus finis operis absolutè et ex omni parte, sed satis est ut actus *qua talis* sit *natura sua* ad finem operis proportionatus.

(2) Esto quod de singulis individuis personis determinate dici nequeat eas esse hac ratione impotentes, quodque adeo non possent a matrimonio ejusque usu arceri ; maneret tamen quod *a parte rei* essent inhabiles et invalidè junctae, quodque materialiter peccarent matrimonio utendo : in quo sanè ingens apparet adesse inconveniens.

(3) In sensum duplicis partis propositae theseos intelligimus can. 1068, in par. 1ª, collata cum par. 3ª: de impotentia scil. *coeundi* intelligimus priorem paragraphum canonis, matrimonium jure naturae nullum declarantem ; de impotentia *foecundandi* intelligimus *sterilitatem,* de qua dicit par. 3ª quod nec matrimonium dirimit nec impedit.

B. Sententia est **practice tuta.**

555. — Revera **1°** eo ipso quod *speculative probabilis* est sententia quae tenet descriptam capacitatem ad copulam ex parte actus generationi idoneam sufficere ad habilitatem nubendi, non possunt hujusmodi nupturientes in praxi a matrimonio removeri; vidimus namque suprà, n. 472, ob impedimentum indispensabile, *omne matrimonium excludens absolutè*, non posse prohiberi nuptias, *nisi* de illius praesentia *certò constet:* quod expressis verbis confirmat praesens can. 1068, § 2.

2° Hanc normam practicam sequi videtur S. Sedes, quatenus mulieri excisae matrimonium inire permittat, quemadmodum innotescit ex variis solutionibus datis, signanter ex solutione lata coram S. C. de Sacr., die 2 Aprilis 1909 (1). Accedit etiam auctoritas S. Rotae (2).

III. **Modus agendi parochi et confessarii.**

558. — A. Quicumque casus, in ordine ad matrimonium ineundum, judicio subjiciatur parochi vel confessarii, statim ac certitudinem habeat non agi de impotentia coeundi, sed de sola impotentia foecundandi, nulla difficultas. Potest parochus vel confessarius permittere ut matrimonium contrahat consulens utque matrimonio contracto utatur. Eo namque ipso impedimentum impotentiae est dubium, et matrimonium non est impediendum. Can. 1068, § 2, coll. infrà, sub B, **2°**, et suprà, n. 472.

B. Ubi *suspicio* habetur de impotentia coeundi, maxima prudentia est opus, praesertim si suspicio post matrimonium oriatur: prudenter remittatur pars suspecta ad probum medicum, quem consultum adeat, ne in disturbetur bona fides ac dubium ingeratur de nullitate matrimonii, praesertim jam contracti (3). Porro, instituto examine, vel *certitudo* acquiretur in hoc negotio, vel *dubium* remanebat. Jamvero

1° In hypothesi *certitudinis:*

a/ Si constat de vera coeundi impotentia *perpetua*, sed *consequente* dumtaxat: matrimonium manet validum, sed illicitus est ejusdem usus (4); instituenda est proinde separatio tori, juxta principia posita

(1) Spectat casum in quo, juxta exposita et juxta expressam chirurgi attestationem, *certò perfecta ac completa erat ovariorum exsectio ;* remittit autem S. Congr. de Sacr. ad responsum C. S. O., anni 1890, scil. « matrimonium non esse impediendum », idque absque praemissa aut praescripta ulteriori inquisitione circa facti exposita.

(2) Cf. *Decisiones Rotales,* IX, in Causa 4ª et signanter in Causa 16ª, ubi formiter enuntiatur solam impotentiam coeundi matrimonium reddere invalidum, et ad validum matrimonium sufficere quod possit vir « verethro perforare vaginam mulieris et in eadem semen effundere, abstractione facta ab aliis organis ad generationem necessariis ».

(3) Bonum est ut parochus vel confessarius, si aliunde nihil obstet, licentiam obtineat a persona consulente cum medico colloquendi de illius infirmitate.

(4) Casus esset pro marito cui ambo testiculi, operatione chirurgica, auferuntur: jam non posset a et cum hujusmodi viro castrato institui copula conjugalis, saltem post evacuationem vesicularum seminalium, nec etiam licerent actus non consummati, utpote qui jam non habent ullam ordinationem ad actum completum legitimum, Cf. suprà, n. 208$^{b1°}$ et n. 211.

n. 267, vel exceptionaliter etiam cohabitationis, si aliter vitari nequit incontinentiae periculum, nisi opportunum judicetur, quod non rarò continget, conjuges in bona fide relinqui.

b/ Si constat de impotentia *temporanea*, sive sit antecedens sive consequens, matrimonium utique est validum, sed illicita est copula ejusve attentatio, quousque certa manet impotentia (n. 208bis); possent tamen legitimari actus *non consummati*, intrà limites suprà, n. 211, delineatos, cum servent ordinationem ad actum completum legitimum, licet hic et nunc non possibilem, sed in futurum differendum.

c/ Si *constat* de *antecedentis* ac *perpetuae*, sive absolutae sive relativae, impotentiae coeundi existentia, excluso quovis dubio juris vel facti, certò scil. deficiente organo ad ipsam copulam necessario, matrimonium futurum est impediendum, et, in casu matrimonii sic nulliter jam contracti, regulariter procuranda est *authentica nullitatis declaratio*, interdicto statim omni usu conjugii; potest tamen exceptionaliter fieri quod, supposita matrimonii nullitatis ignorantia in populo ac supposita utriusque partis omnimoda bona fide, et attentis gravibus monitionis incommodis, opportunè relinquantur pseudo-conjuges in bona fide, vel quod (licet rarò) consulenda videatur cohabitatio fraterna, juxta dicenda sub n. 721 ss.; potest etiam contingere quod intimatio interdictionis ab usu conjugii usque ad matrimonii dissociationem sit differenda.

Requiritur *authentica declaratio*, imo etiam *judicialis sententia:* parochi scil. non est nec confessarii nullitatem privatim declarare, sed hoc spectat ad forum publicum Ecclesiae, quae authentice nullitatem declaret, praeviè instituto processu ad tramites juris, et sententia lata duplici ac conformi eaque per interpellationem non suspensa (1).

Quodsi nullum declaretur matrimonium ob impotentiam *absolutam*, simpliciter prohibentur novae nuptiae parti impotenti; si sententia nititur in impotentia *relativa*, solet parti impotenti interdici transitus ad alia vota *inconsulta S. Sede*, vel cum restrictione ùt non ducat nisi viduam (n. 331ter).

2° In hypothesi *remanentis dubii:*

a/ Si dubium afficit *ipsius impotentiae factum:* salvo recursu ad Ordinarium, cui dubium est submittendum, norma est ut, *ante matrimonium*, nuptiae dissuadeantur quidem, *non* tamen absolute *interdicantur*,

(1) Cf. infrà, ubi de processu matrimoniali. — A fortiori non pertinet ad conjuges aut ad alterutrum eorum matrimonium privata auctoritate dissolvere; nec possunt proprio marte instituere separationem a toro et cohabitatione; possent tamen, ante judicis sententiam, ac imo deberent separationem a solo toro instituere, statim ac ipsis apparet certa impotentia perpetua antecedens et matrimonii nullitas.

saltem ubi res est de dubia impotentia *absoluta* (1), imposita parti dubie impotenti obligatione alteram partem monendi; utque, *post matrimonium, regulariter* servetur silentium circa dubium conjugii valorem, quousque dubium perseverat, usus vero matrimonii, vel conatus ad illum, non prohibeatur.

b/ Si dubium afficit solam impotentiae *antecedentiam*, excluso dubio circa verae impotentiae perpetuae existentiam: omnis usus matrimonii est interdicendus (cf. modò suprà, sub 1°, a, et ll. cc.), et regulariter silentium est servandum circa matrimonii valorem.

c/ Si dubium afficit solam impotentiae *perpetuitatem: ante* matrimonium, dissuadeantur nuptiae, quin possint, ubi agitur de impotentia absoluta, strictè prohiberi; *post* matrimonium, copula interdicatur, quousque dubium manebit, non vero actus non consummati (ad normam dictorum sub 1°, b, coll. ll. cc.), et circa matrimonii valorem prudens regulariter servetur silentium.

Quodsi, in triplici descripto casu sub a/, b/ et c/, passim servandum sit silentium circa initi matrimonii validitatem, nonnunquam opporunum erit ad vinculi dissolutionem aut nullitatis declarationem recurrere. Ubi nunc adjuncta id suadent, dubium ad *S. Sedem* referatur solvendum; aut, ubi de dubio facti agitur, processus instituatur juridicus, sive coram tribunali Episcopi, sive directè coram Tribunali Romano. Dubio facti perseverante, solet examen peragi circa matrimonii *non consummationem*, de qua si constat, sollicitatur a R. Pontifice dispensatio super matrimonio rato non consummato. Haec autem dispensatio ob dubiam impotentiam, constito utique de non consummatione, haud aegre conceditur (2), vetito pro parte suspecta transitu ad novas nuptias inconsulta S. Sede.

Scholion I. De Hermaphroditis.

559. — *Hermaphroditae,* seu personae ad utrumque sexum pertinentes, vel sunt hermaphroditae *apparentes,* quatenus scilicet organa genitalia externa viri speciem prae se ferant organorum feminae, et vicissim; vel sunt hermaphroditae *veri,* quatenus nempe reipsa, partim vel completè, organa habeant utriusque sexus (3).

Jamvero, quod spectat eorum *habilitatem ad matrimonium:* a/ si pro uno sexu determinato adsunt organa ad copulam generationi idoneam *certò sufficientia,*

(1) Can. 1068, § 2, normam enuntiat de impotentia dubia absque distinctione; sed fatendum est argumentum in quo nititur proposita praxis (suprà, n. 472, coll. n. 555, sub 1°), non attingere nisi dubiam impotentiam *absolutam,* nec adeo auderemus illam extendere ad casum dubiae impotentiae relativae.

(2) Hac via vitatur intricata hypothesis qua matrimonium, erroneè nullum declaratum ob praetensam impotentiam, postea reperiatur validum, postquam forsan pars non suspecta aliud matrimonium jam inierit.

(3) *Perfectè* hermaphroditae, juxta *Brouardel,* summae auctoritatis virum, non existunt; non dantur nisi hermaphroditae *secundum quid,* seu ex parte tantùm, participantes de uno sexu et de altero, alterutro tamen sexu praedominante, idque ita ut vel ad neutrum sexum sufficiant organa vel ad alterutrum dumtaxat.

nihil obstat quominus ad matrimonium admittantur, licet organa alterius sexus coexistant; si b/ *constat* de organorum *insufficientia* ad alterutrius sexus functiones genitales, quemadmodum frequentius contingit, tractandi sunt sicut certò impotentes, de quibus sub n. 558, ad B, 1°, c; c/ si tandem de sufficientia organorum *seriò dubitetur,* applicetur norma, de qua ibidem, sub B, 2° a, in casu dubii circa impotentiae existentiam.

Scholion II. De Foecundatione artificiali.

560. — *Foecundatio artificialis,* sensu *strictiori,* venit pro foecundatione mulieris artificialiter procurata *absque copula ritè peracta:* suscepto scil. semine virili in pollutione solitaria vel in copula onanistica cum retractu aut cum involucro instituta, illoque ope siphunculi in vas muliebre introducto, vel etiam semine ex interiori testiculorum tunica extracto et dein in mulieris vaginam immisso.

Latiori autem sensu dicitur foecundatio artificialis, quando, *rite peracta copula* et semine in vagina (licet forte in anteriori parte) deposito, arte procuratur penitior dicti seminis introductio in interiora mulieris, putà si semen per copulam in vagina emissum illicò recolligitur et ope siphunculi interius trajicitur.

Quod spectat *matrimonii consummationem,* hanc non efficit foecundatio artificialis stricte dicta (suprà, n. 157). Quod autem spectat *moralitatem* actus: reprobanda est stricte dicta foecundatio artificialis eaque, uti videtur, omnis et sola; hanc etiam solam spectat responsum C. S. O., 24 Martii 1897, illicitam proclamans artificialem foecundationem (1).

Scholion III. Evolutio juridica.

561. — Quod spectat *juridicam evolutionem* notionis impotentiae ejusque vis irritandi, notari juvat eas ab initio non fuisse accuratè determinatas, ac successivae evolutioni fuisse obnoxias.

Priora documenta ecclesiastica silent de impotentia, et prima mentio videtur occurrere in *Poenitentiali Theodori,* saeculo 7°, quo loco permittitur novum matrimonium mulieri cujus vir erat impotens. Porro a pluribus Doctoribus olim, praesertim a patronis copulatheoriae, habita fuit impotentia uti *causa solutionis* pro matrimonio non consummato (quod non habebant uti matrimonium in suo esse perfectum ac indissolubile), potius quàm impedimentum irritans. Contrà Petrus Lombardus, copulatheoriam repudians, impotentiae agnoscit *vim irritandi* matrimonium, supposita tamen ignorantia alterius partis sanae; item alii post eum.

Ecclesia autem Romana videtur semper habuisse impotentiam uti impedimentum dirimens, sed disciplinariter urgebat olim habitationem fraternam inter conjuges quorum alteruter impotens erat, quin tamen voluerit illam disciplinam imponere in aliis regionibus, ubi minus severè procedi solebat; postea, inde ab Alexandro III, abrogata est illa severior disciplinaris dispositio et praevaluit oeconomia hodiedum vigens.

Scholion IV. Legislatio civilis Belgica.

562. — Impotentia in nostro *jure civili* non admittitur uti impedimentum dirimens, nec adeo invocari potest uti causa annullationis, neque directe et per se,

(1) Inordinatio derivanda censetur ex ipsa natura actus foecundandi extra copulam, non autem ex vitio onanismi vel pollutionis voluntariae quod praesupponeret. Qua attenta inordinationis radice, reprobanda est artificialis foecundatio stricte dicta, non tantum in casu quo semen criminosè emittitur extra vas, per copulam scil. onanisticam vel per pollutionem voluntariè procuratam, sed etiam in casu pollutionis passivae, involuntariae, necnon, uti modò notatum, in casu seminis ex testiculis extracti.

neque indirecte et per accidens: quatenus scil. induceret errorem matrimonium annullantem (1), vel excluderet diversitatem sexuum quae ad existentiam matrimonii requiritur; potest namque, in alterutro nupturiente, simul stare impotentia cum sexus diversitate.

Quodsi matrimonium aliquod coram Ecclesia nullum reperiatur et tale declaretur ex capite impotentiae, ejus autem nullitas non admittatur a jure civili, remedium esse posset in sollicitando divortio civili.

Articulus 3^s^. De Impedimento Ligaminis.

Jus vigens.

Impedimentum dirimens ligaminis consistit in inhabilitate personae ad novum matrimonium ineundum, extra Casum apostoli, stante valido vinculo priore. Cessat autem impedimentum dissoluto priore matrimonio aut invalido reperto; non licet tamen ad novas nuptias transire nisi postquam de priorum nuptiarum nullitate aut solutione legitimè et certò constiterit. Can. 1069.

Explicatio.

563. — 1° *Inhabilitas* illa nititur *in lege monogamiae,* quam suprà nn. 303-308, vidimus oriri ex jure divino, naturali ac positivo, ita scil. ut polyandria simultanea repugnet principiis juris naturalis primariis, polygynia vero simultanea principiis secundariis. Est igitur impedimentum dirimens *juris naturalis,* afficiens proinde infideles non secus ac fideles.

Dicitur: *stante priori vinculo valido* seu *legitimo.* Unde ex una parte, si prius matrimonium fuit nulliter contractum, vel si fuit dissolutum sive morte compartis, sive auctoritate S. Pontificis, sive professione sollemni, non datur impedimentum dirimens ligaminis (2); ex alia parte, manet ac perseverat impedimentum ligaminis, *quousque validum subsistit matrimonium,* etiam *ratum* dumtaxat, seu quousque non apparet nulliter contractum aut quacumque ratione dissolutum.

Exceptio habetur *in Casu apostoli:* vidimus namque (n. 344) vinculum matrimonii legitimi, in Casu apostoli, adhuc subsistere validum momento quo a parte conversa novum matrimonium contrahitur (3). Ideo additur in canone 1069, § 1: « salvo privilegio fidei ».

---

(1) Error namque, coram jure civili, non constituit matrimonii impedimentum nisi in quantum afficit ipsam personam, et non solam qualitatem, uti in casu, Cf. suprà, n. 532.

(2) Dicitur: non datur impedimentum *ligaminis;* quia ex priore matrimonio invalido vel dissoluto oriri potest, positis ponendis, aliud impedimentum, puta affinitatis, publicae honestatis vel criminis, respectu matrimonii cum quibusdam determinatis personis ineundi.

(3) Per discessum partis in infidelitate remanentis non dissolvitur matrimonium, sed redditur dumtaxat *dissolubile;* consummatur autem vinculi dissolutio per ipsum novum matrimonium partis conversae.

564. — 2° Ad *licitum* transitum ad novas nuptias non sufficit quaelibet certitudo de *nullitate* aut *dissolutione* vinculi ante contracti: requitur, ad tramites can. 1069, § 2, ut certò ac legitimè, i. e. ad normam juris, de illa constiterit.

Ad hoc autem ut de nullitate vel dissolutione vinculi legitimè constet, *regulariter* postulatur ut praeviè instituatur *juridicus processus* (1), aut saltem intercedat *authentica declaratio* Ordinarii, *cum interventione defensoris vinculi,* juxta latius exponenda infrà, n. 702 ss.

Exceptio ab hac norma habetur signanter pro causa dissolutionis vinculi per mortem prioris compartis: pro qua causa sufficit inquisitio privata, vel saltem extrajudicialis et mere administrativa, quemadmodum dicetur infrà, n. 702, coll. n. 685 s.

565. — **Nota** 1. « *A S. Sede*... facta permissio transitus ad alias nuptias ob praesumptam conjugis mortem, secumfert semper dispensationem ab impedimento proveniente ex adulterio cum promissione vel attentatione matrimonii, si qua opus sit ». Can. 1053.

2. Quod spectat *usum matrimonii,* in casu dubii circa existenitam anterioris vinculi, seu impedimenti ligaminis, cf. suprà, n. 237 et n. 238.

566. — **Poenae.** *Polygami* sunt tractandi tanquam *publici peccatores,* et, qua tales, arcendi sunt a s. communione suscipienda (can. 855), ac privandi sepultura ecclesiastica (can. 1240); ulterius autem sunt *infames infamia juris* (can. 2356).

567. — **Scholion.** *Legislatio civilis Belgica.* Art. 147 Cod. civ. statuit: « On ne peut contracter un second mariage avant la dissolution du premier » (2). In Codice autem *poenali* Belgico, art. 391, statuitur poena contra *bigamos:* « Quiconque, étant engagé dans les liens du mariage, en aura contracté un autre avant la dissolution du précédent, sera puni de la réclusion ».

Articulus 4us. De impedimento Voti et Ordinis.

I. Quod spectat **impedimentum voti:**

Impedimentum jure ecclesiastico dirimens constituit votum castitatis sollemne, necnon votum simplex a scholasticis Soc. Jesu emissum.

Explicatio et **probatio.**

568. — 1° Dicitur votum *sollemne* castitatis, emissum scil., simul cum voto obedientiae et paupertatis, in sollemni professione facta in *Ordine,* in Religione scil. in qua vota sollemnia nuncupantur (can. 488, n. 2), sive a viro sive a muliere; votum autem sollemne est illud quod

(1) Juxta can. 1987 post sententiam nullitatis, secunda sententia conformi confirmatam, jus est conjugibus ad novas nuptias transeundi post *decem dies* inde a sententiae denuntiatione.

(2) Cf. suprà, n. 479, circa *prohibitionem* viduae factam nubendi ante finem decimi mensis inde a morte mariti.

« ab Ecclesia uti tale fuerit agnitum » (can. 1308, § 2): quae professio sollemnis fieri nequit nisi post professionem votorum simplicium, ad triennium valituram et excipientem validum novitiatum unius anni.

Hujus voti vim irritativam manifestè urget tenor can. 1073, post Conc. Lateranense II (1139), Bonifacium VIII, in c. unic., III, 15, in VI° (1), necnon Conc. Trid., Sess. XXIV, can. 9.

569. — 2° Vota *simplicia, a scholasticis Soc. Jesu* nuncupata post biennium novitiatus, vi privilegii a Gregorio XIII, in Constit. *Ascendente Domino,* diei 25 Maii 1584, concessi, et etiam nunc vigentis, non autem ad alios Ordines ob privilegiorum communicationem extendendi, habent vim dirimendi matrimonium, donec dicti scholastici fuerint a Societate legitimè dimissi (2).

3° Dicitur: *jure ecclesiastico.* Et sanè, si votum sollemne ex natura rei vel ex jure divino *dirimeret* matrimonium, etiam voto castitatis simplici adscribenda foret illa vis irritativa, siquidem, attentis natura rei et jure divino, aequalia sunt ad invicem vota simplicia et sollemnia: omnis namque distinctio inter illa oritur ex jure mere ecclesiastico, quemadmodum ex ipsa notione voti sollemnis (can. 1308, § 2) eruitur, ac in confesso est apud omnes, et expressè docetur a Bonifacio VIII necnon a Gregorio XIII, ll. cc.

Confirmatur ex eo quod, in facultatibus anni 1888 in gratiam moribundorum concessis, inter impedimenta juris ecclesiastici expressè memoratur sollemnis professio.

570bis. — *Nota.* Indubium est ab Ecclesia *dispensari* posse super vi *irritativa* voti sollemnis, utpote quae tota quanta a jure ecclesiastico procedit; super vi autem *prohibitiva,* in jure naturali et divino nitente, vidimus (n. 490) etiam super illa dispensari posse, dispensatione latè dicta, ab Ecclesia, vi potestatis ministerialis, de qua sub n. 297 s., relaxato scil. voto, seu potius debito per votum contracto (3).

II. Quod spectat **impedimentum ordinis:**

In Ecclesia Latina, ordo major, absque gravi metu et cum conscientia

---

(1) « Nos igitur attendentes quod voti sollemnitas ex sola constitutione Ecclesiae est inventa... praesentis declarandum duximus oraculo sanctionis, illud solum votum debere dici sollemne, quantùm ad post contractum (seu contrahendum) matrimonium dirimendum, quod sollemnizatum fuerit (per susceptionem sacri ordinis, vel per professionem expressam vel tacitam, factam alicui de Religionibus per Sedem Apostolicam approbatis ».

(2) Jus hanc virtutem irritativam adnectendi voto simplici sibi reservat S. Sedes, uti statuitur in canone 1073, et in can. 1039, § 2.

(3) Dispensatio super voto sollemni passim ita conceditur ut, praeter votum castitatis, etiam relaxentur vota paupertatis et obedientiae; interdum tamen aufertur solum votum castitatis; imo hoc castitatis votum regulariter non aufertur penitus et absolute, sed restrictive et suspensive tantum (uti jam notavimus suprà, n. 490 et infrà, sub n. 889 notabitur, in ordine scil. ad praesens matrimonium ejusque usum legitimum dumtaxat.

obligationis ad continentiam validè susceptus, constituit impedimentum dirimens matrimonii jure ecclesiastico, quatenus ab Ecclesia vis irritativa matrimonii immediatè ac directe adnectatur voto, in ordinatione tacitè emittendo.

Explicatio et **probatio.**

571. — 1° Requiritur, saltem ad certam impedimenti existentiam, haec *triplex* enumerata *conditio:* a/ *valida* ordinis majoris susceptio; b/ *absentia metus* injustè incussi; c/ *conscientia saltem confusa* dictae ad continentiam obligationis cum ordinis susceptione connexae.

Utraque ultima conditio requiritur, non quidem ad validam ordinationem, sed ad susceptionem obligationis continentiae (1): qua deficiente obligatione deficit vis irritativa matrimonii, utpote quae in dicta obligatione nititur.

572. — 2° *Ordinem* inducere, positis ponendis, *impedimentum dirimens matrimonii,* id nitidè statuit can. 1072, idque jam statuebant can. 7 Concilii Lateran. II, anni 1139 (c. 40, C. XXVII, qu. 1), necnon citatus can. 9 Conc. Trid. Ordo autem intelligitur ordo *major,* sacerdotium scil., diaconatus et subdiaconatus (can. 949).

3° Ordo impedimentum *dirimens* non constituit *nisi ex solo jure ecclesiastico,* ipsi denegata vi irritativa juris divini, tam ratione ipsius ordinationis quam ratione voti, quod censetur in ordinis susceptione implicitè emitti. Et sane *ordinatio* ex natura sua et vi dispositionis divinae non irritat matrimonium, ac de facto hodiedum consistit (n. 575 s.), in Ecclesia Graeca, cum matrimonio (ejusque licito usu), sicuti, in prioribus saeculis, cum matrimonio (ejusque usu) coexstitit per universam Ecclesiam (n. 581); admittit etiam dispensationem, quemadmodum infrà exponetur; adde quod, in tenore can. 1043, a facultate dispensandi super impedimentis juris ecclesiastici excipitur presbyteralis ordo. Pariter, uti vidimus suprà, n. 569, *votum* ex sese non dirimit matrimonium, sed ex sola constitutione Ecclesiae, votum sollemnizante et vim irritativam illi adnectente.

573-574. — 4° *Probabilior* sententia tenet vim irritativam ab Ecclesia *directe et immediatè* adnecti *voto castitatis,* in ordinatione tacite emittendo, potius quam dicatur eam directe et immediate adnecti ipsi ordinationi, quatenus scil. Ecclesia legem tulerit clericos ad ordines majores promotos inhabilitantem, independenter a voto.

Huic sententiae a/ favet tenor, sub n. 568 relatus, decretalis Boni-

(1) Id, quod spectat metum, diserte statuit can. 214, § 1.

facii VIII, necnon cap. unicum *Extrav. Johannis* XXII, tit. 6 (1), simul ac Constitutio Benedicti XIV, *Inter praeteritos*, par. 41 (2).

Favet b/ quod prohibitio matrimonii ineundi, seu lex coelibatus, qua adstringuntur, in Ecclesia Latina, ad ordines promoti, probabilius a dicto castitatis voto procedit: sic enim melius intelligitur et aptius explicatur quomodo ordinati, ad normam can. 132, § 1, « servandae castitatis obligatione ita tenentur, ut contra eamdem peccantes sacrilegii quoque rei sunt », et quidem peccantes peccato merè interno. Jamvero pronum est dicere quod irritatio matrimonii sequatur ejusdem prohibitionem, adeo ut, si matrimonii prohibitio immediatè nititur in voto, huic etiam voto adnexa censeatur matrimonii irritatio (3).

575. — 5° Dicitur: *In Ecclesia Latina;* in Ecclesia namque *ritus Orientalis* alia disciplina viget. Constituit quidem ordo impedimentum matrimonii contrahendi, saltem impediens, sed *non constat* illud in omnibus Ecclesiis esse *dirimens;* in pluribus etiam locis, impedimentum non attingit subdiaconatum, sed diaconatum dumtaxat vel et solum sacerdotium.

Aliunde certum est quod impedimentum, coram Ecclesia Graeca, non oriatur proximè ex voto (quippe quod passim admittitur ab Orientalibus non emitti in ordinatione), sed ex lege Ecclesiae prohibente vel irritante, ratione ordinis suscepti, matrimoniûm ordinationi succedens.

576. — **Nota** 1. Dicta spectant effectum voti et ordinis respectu matrimonii *contrahendi.* Quodsi quaeratur de effectu voti et ordinis respectu matrimonii *praevie contracti:*

a/ Quod spectat *ipsum vinculum:* solum *votum sollemne,* ad exclusionem ordinis etiam cum voto sollemnizato suscepti, ac votorum simplicium in Societate Jesu, valet matrimonium ratum antea contractum, non consummatum, *quoad vinculum dissolvere,* uti liquet ex dictis suprà, n. 336 s.

---

(1) Ibi etiam expresse memoratur « votum sollemnizatum per ordinis susceptionem ». Cf. suprà, n. 337.

(2) Ibi Poenitentiariis minoribus denegatur potestas « dispensandi in votis sollemnibus... in ordinis sacri susceptione emissis ».

(3) Opponitur a/ quod desideretur formalis textus canonis generalis, votum imponentis; et b/ quod illi qui in ordinis susceptione votum excludunt, equidem ad coelibatum servandum tenentur.

Respondetur ad a/ quod, si non citetur textus formalis legis generalis, votum injungentis, illius legis existentia supponi videtur in documentis suprà invocatis Bonifacii VIII, Johannis XXII, necnon in c. 6, X, III, 3, Innocentii III; respondetur ad b/ oeconomiam Ecclesiae, in hoc negotio, hac ratione esse concipiendam, quod Ecclesia lege sua coelibatus obligationem (cum inhabilitatione ad nubendum) imponat *mediante voto,* in ordinatione tacite emittendo, adeo ut lex coelibatum imponens (et ad matrimonium inhabilitans) subsistat ac urgeat etiam in casu quo votum forte defecerit et sic habeatur tanquam lex virtualiter duplex, imponens scil. generatim coelibatum et illum determinate imponens mediante castitatis voto.

b/ Quod spectat *usum matrimonii: in Ecclesia Latina*, ordinatio sacra (1), *matrimonio rite contracto succedens* — ad quam ordinationem nonnisi exceptionaliter, et praevia tantùm dispensatione pontificia, admittuntur conjugati (can. 987, n. 2) — matrimonii *usum*, secluso casu can. 214, § 1, prorsus illicitum reddit, uti constat ex can. 132, § 1 (2).

577. — 2. Ex praecedentibus liquet *legem coelibatus*, ordini sacro adnexam, in Ecclesia Latina, haec duo, circa matrimonium, importare: *prohibitionem* (irritativam) matrimonii *contrahendi* — quod constituit proprium objectum legis coelibatus — et *prohibitionem usus* matrimonii ante contracti. Ulterius autem, independenter a matrimonio, importat obligationem *continentiae et castitatis perfectae*, adeo ut ad ordines promoti « servandae castitatis obligatione ita teneantur ut contra eamdem peccantes sacrilegii quoque rei sint », juxta modò notata sub n. 573 s., coll. can. 132, § 1 (3).

578. — 3. Siquidem ordo impedimentum dirimens constituit ex solo jure ecclesiastico, super ipso *dispensori potest*, et de facto dispensatur ac dispensandi facultas conceditur (4); non dispensatur autem, nisi gravissima de ratione (5), et quidem rarissime super presbyteratu, ac nunquam, ut videtur, super episcopatu (6). Ubi autem dispensatur, solet Ecclesia suam dispensationem restringere ad praesens matrimonium, ejusque legitimum usum; etiam prohibet omne exercitium ordinis suscepti, ac imponit reductionem ad statum laicalem.

579. — **Scholion I. Poenae** graves urgentur contra clericos majores et contra sollemniter professos, qui matrimonium attentare praesumpserint. Nimirum, juxta can. 2388, § 1, a/ « *clerici* in sacris constituti vel *regulares* aut *moniales*, post votum sollemne castitatis, itemque omnes cum aliqua ex praedictis personis matrimonium etiam civiliter tantum contrahere praesumentes, incurrunt in *excommunicationem* latae sententiae Sedi Apostolicae *simpliciter reservatam;* b/ clerici praeterea, si moniti, tempore ab Ordinario pro adjunctorum diversitate praefinito, non resipuerint, *degradentur* (can. 2305), firmo praescripto can. 188, n. 5 »; est utique degradatio ferendae sententiae. Tandem c/, juxta can. 985, n. 3, *irregulares* sunt ex delicto « qui matrimonium attentare aut civilem tantùm actum ponere ausi

(1) Circa effectum voti, matrimonio succedentis, quoad usum matrimonii, cf. suprà, n. 230.

(2) *In Ecclesia Orientali*, in plerisque ritibus *unitis*, non modò permittitur conjugatis ascensus ad ordines sacros, excepto episcopatu, sed possunt, in majoribus ordinibus (infra episcopatum) constituti, uti matrimonio ante ordinationem cum virgine contracto.

(3) *Rationes* autem ob quas Ecclesia coelibatum imponit suis ministris, haec sunt: « a/ ad augendam sanctitatem eorum qui verbo et exemplo docere alios debent; b/ ut divinis rebus magis incumbant; c/ ut melius sibi concilient hominum reverentiam et fiduciam; d/ ut uberiorem in pauperes habere possint charitatem; e/ melioremque hospitalitatem exerceant ». Van de Burgt-Schaepman, o. c., n. 130.

(4) Ita super diaconatu et subdiaconatu dispensatur et dispensandi facultas datur, salvis cautelis, cum moribundis vel in urgenti necessitate (infrà, n. 757 ss.).

(5) In praesenti tamen disciplina, non jam requiritur, uti antiquitus, motivum ordinis publici.

(6) Factum dispensationis concessae in gratiam Talleyrand, Episcopi Augustodunensis, falsò allegatur, cum ex tenore Brevis Pii VII appareat agi de sola reductione ad statum laicalem, de licentia scil. habitum laicalem deferendi necnon fungendi saecularibus officiis.

sunt, vel ipsimet... ordine sacro aut votis religiosis etiam simplicibus ac temporariis ligati, vel cum muliere iisdem votis adstricta... ». Adde poenas ferendae sententiae, de quibus in can. 2359, § 1, suspensionis scil. a divinis ac privationis fructuum beneficii, officii, contra clericos concubinarios.

580. — Scholion II. Evolutio historica.

1° Quod spectat **Votum:**

Nimirum, ab initio Ecclesiae, votum castitatis indiscriminatim *illicitum* reddebat matrimonium. Postea, inde a saeculo 4° in finem vertente, incoepit aliqua distinctio observari, in ordine ad matrimonium, inter votum *occultum* et votum *publicum* seu coram facie Ecclesiae emissum; tanquam *publicum* autem votum habebatur votum in domo privatim emissum non secus ac in conventu, modò innotuerit per habitus susceptionem et notatim, pro mulieribus, per velaminis impositionem ejusve publicam delationem. Porro votum castitatis *publicè* emissum videtur induxisse impedimentum *dirimens*, dum votum *occultum* constituerit impedimentum *impediens* dumtaxat: quae quidem vis irritativa voti publici expressis verbis non enuntiatur *ante saeculum 12m*, sed nitidè enuntiatur in Concilio Lateranensi II, anno 1139.

Deinceps distinctioni inter votum *occultum* et votum *publicum*, cum vi prohibitiva respective et vi irritativa, successit distinctio inter votum *simplex* et votum *sollemne:* ad quam voti sollemnitatem, cum vi irritativa, statuit Bonifacius VIII requiri ut accesserit vel professio in Religione a S. Sede approbata, sive explicita, sive implicita seu tacita in habitus susceptione positis ponendis peracta.

Postea inducta sunt vota simplicia in Societate Jesu, et ad illa, per modum exceptionis, extensa est vis irritandi matrimonium.

581. — 2° Quod spectat **Ordinem.**

In *tribus prioribus saeculis* non exstabat praescriptio urgens strictam continentiam clericorum. Prohibebatur tantùm ne ad ordines assumerentur alii quam unius uxoris viri; etiam displicebat, si non stricte prohibebatur, matrimonium post ordinationem ineundum, sed poterant ordinati, post ordinis susceptionem, matrimonio praeviè contracto uti. De facto tamen plures clerici, perfectionem aemulantes, in continentia vivebant et a matrimonii usu abstinebant, signanter episcopi, qui etiam plerumque coelibes eligebantur. Continentes vocabantur *εννοῦχοι*.

Inde a saeculo quarto: a/ In Ecclesia *Latina:* ab initio saec. IV, incoepit legislatio canonica inducere continentiae obligationem, excluso, licet non ubique cum eadem severitate, non modò matrimonio post ordinem susceptum contrahendo, sed et usu matrimonii ante ordinationem initi (1).

Clerici conjugati non jubebantur uxores dimittere, imo suadebantur eas retinere uti sorores: unde vocabantur episcopissae, presbyterae. Postea autem, ob pericula cohabitationis et abusus, jussi sunt clerici ordinandi uxores dimittere; in nonnullis etiam locis, jure particulari, exigebatur ab ordinandis votum castitatis praeviè emittendum (quod votum deinceps, uti vidimus, Bonifacius VIII declaravit in ordinis susceptione sollemnizari); tandem *irritatum* est matrimonium, post ordines contrahendum, in Concilio Lateranensi, tum primo (1123), tum, clarius et expressius, in secundo (1139).

b/ In Ecclesia *Graeca,* a synodo Trullana (692) in legem sancita est praxis priorum saeculorum: nempe episcopi debent esse coelibes, vel, si praeviè sunt

(1) Ante saeculum V^m^, subdiaconi non erant huic legi obnoxii sed jam a Leone I, sub medio saeculo quinto, expressè comprehendebantur, licet jus Ecclesiae, in hac re, diu adhuc fluxum manserit.

conjugati, ab uxoribus sunt separandi; clerici in majoribus ordinibus constituti, post ordinationem suam, jam non possunt nubere, possunt autem uti matrimonio quod ante fuit semel cum non vidua contractum. Hoc jus manet vigens in ecclesia graeca schismatica et etiam in quibusdam ecclesiis graecis unitis. V. suprà, n. 576.

582. — Scholion III. Legislatio civilis, in Gallia et Belgio, non agnoscit ordinem neque votum uti impedimentum matrimonii civilis, licet *olim* jurisprudentia Gallica faverit existentiae impedimenti ex capite ordinis sacri.

Articulus 5^s^. De Impedimento Disparitatis cultus.

Notio.

583. — Disparitas cultus sedulò est *distinguenda* a *mixta religione*, licet nonnunquam sub eadem simul denominatione veniant. Haec existit inter duas personas utrimque baptizatas, quarum una est catholica, altera acatholica, et inducit impedimentum *impediens* dumtaxat; contrà disparitas cultus supponit duas personas *quarum una* est *non baptizata, altera*, positis ponendis, *baptizata;* unde impedimentum principaliter fundatur, non in diversa professione fidei, sed in sacramento fidei, ab uno et non ab altero nupturiente suscepto.

Jus vigens.

I. *Disparitas cultus constituit impedimentum jure ecclesiastico dirimens matrimonium inter unam partem non baptizatam et alteram baptizatam, modò haec fuerit in Ecclesia catholica baptizata vel ad eamdem ex haeresi vel schismate conversa.* Can. 1070, § 1.

Explicatio.

584. — 1° Disparitas cultus *jure ecclesiastico* matrimonium *dirimit;* illud autem *prohibet* etiam jure *naturali* ac *divino*, non quidem absolute et in omni hypothesi, sed in quantum urgent gravia pericula ex hujusmodi matrimoniis oriri nata, de quibus suprà, sub n. 502, ubi de matrimoniis mixtis; quodsi prohibitio juris naturalis ac divini in casu particulari desit vel cessaverit, remotis periculis in quibus nititur, manet prohibitio, eaque irritans, juris ecclesiastici, fundata in praesumptione periculi universalis.

585. — 2° Lex ecclesiastica descripta matrimonia irritans non est per peculiare statutum, seu per jus scriptum, sed *per consuetudinem* introducta; nunc autem, in novo Codice, formali legis textu est sancita (can. 1070), et urget universim, excepto forsitan casu impossibilitatis eam observandi, de quo suprà, n. 469 (1).

(1) Ita urget Ecclesia impedimentum, ut *directè* quidem attingat partem baptizatam, sed etiam *indirectè* partem infidelem, quatenus, directè et immediatè inhabilem reddendo nupturientem fidelem, obliquè inhabilitat alteram partem ad nubendum parti fideli, nec pars infidelis suam immunitatem communicat parti fideli.

586. — 3° Impedimentum, juxta novam disciplinam, secus ac juxta disciplinam anteriorem, jam non exsurgit inter unam personam non baptizatam seu infidelem, et alteram *quomodocumque* baptizatam. Oportet ut haec altera pars fuerit, ad normam can. 1070, § 1, « baptizata in Ecclesia catholica vel ad eamdem ex haeresi aut schismate conversa » (1), i. e. fuerit *baptismo* vel *professione catholica*.

Ex analogia autem cum dispositione can. 1099, § 1 (de qua suprà, n. 140): ad hoc ut huic impedimento obnoxia sit pars baptizata, sufficit quod olim unquam pertinuerit ad Ecclesiam catholicam, baptismate vel professione, licet hic et nunc, momento matrimonii, ab illa defecerit; unde illi soli baptizati ab hoc impedimento eximuntur qui nunquam, baptismo vel professione, ad Ecclesiam catholicam pertinuerunt (2).

II. « *Si pars, tempore contracti matrimonii, tanquam baptizata communiter habebatur aut ejus baptismus erat dubius, standum est, ad normam can. 1014, pro valore matrimonii, donec certo probetur alteram partem baptizatam esse, alteram vero non baptizatam* ». Can. 1070, § 2.

Explicatio.

587. — 1° *In dubio circa baptismum*, sive dubium versetur circa factum collati baptismi, sive circa ejusdem validitatem, seu potius si baptismus, tempore contracti matrimonii, communiter reputabatur validè collatus vel erat dubius, stat *praesumptio in favorem matrimonii*, quod censetur validum, etiam, ut opinamur, in casu quo, ut faveatur matrimonii valori, judicandum sit contra validitatem baptismatis.

Praesumitur proinde validum matrimonium, non modò in hypothesi quod una pars erat certò catholice baptizata, altera vero erat dubie baptizata aut reputabatur baptizata, vel in hypothesi quod utraque pars erat dubie baptizata (in qua duplici hypothesi, dum statur valori matrimonii, simul favetur validitati baptismatis); sed etiam sustinetur praesumptio pro valore matrimonii in hypothesi quod una pars erat certò non baptizata, altera vero dubie, in qua tertia hypothesi non favetur valori matrimonii nisi praesumendo nullitatem baptismi (3). — Nota

(1) Quinam censeantur *catholice baptizati* et *ab haeresi vel schismate conversi*, dictum est suprà, n. 140.

(2) Non censetur ab impedimento eximenda, sicut eximitur, juxta dicta sub n. 143, a lege clandestinitatis, persona catholice baptizata, sed quae, ab acatholicis nata, ab infantili aetate in haeresi vel schismate vel infidelitate aut sine ulla religione adolevit; adeoque invalidum foret ejus matrimonium cum parte non baptizata. Et sane, in tenore can. 1070, § 1, sine ulla restrictione enuntiatur nullum esse matrimonium « contractum a persona non baptizata cum persona *baptizata in Ecclesia catholica* », et nulla mentio occurrit illius exemptionis quae expressis verbis inducitur in can. 1099, § 2.

(3) Cf. suprà, n. 355, ubi notavimus hanc exceptionem in favorem matrimonii esse afferendam normae can. 1127, statuentis favorem praestandum libertati fidei.

autem dubium circa baptismum, de quo modò, supponi, post praevie institutum examen, subsistere (1).

2° Intelligenda est praesumptio in favorem validitatis matrimonii *de praesumptione juris*, non de praesumptione juris et de jure (can. 1825 et 1826): a. v. praesumptio est quae cedit veritati, adeo ut matrimonium debeat tractari tanquam nulliter contractum, si postea liquido appareat ac certo probetur unam partem fuisse, momento contracti matrimonii, baptizatam et alteram non baptizatam; partem autem certò baptizatam intelligimus de parte *catholicè* baptizata, ad normam can. 1070, § 1 (2).

588. — 3° Ex ipso textu canonis (1070, § 2) censetur inducta praesumptio afficere matrimonium *contractum*, illudque *solum*.

Unde, quod spectat matrimonium *contrahendum:* in casu dubii (post examen remanentis) circa baptismum ejusve validitatem, impedimentum habendum est uti dubium dubio facti, adeoque recurrendum esset, ad normam diectorum sub n. 472, pro dispensatione super disparitate cultus ad cautelam: quae dispensatio, ad tramites can. 15, impetrari posset *ab Ordinario*.

III. *Dispensatione removeri potest impedimentum disparitatis cultus. Antequam autem dispensetur, supposita proportionata causa, praevie debent injungi solitae cautelae cum cautionibus opportunis; in ipsa vero celebratione matrimonii inter cultu disparcs, servandae sunt praescriptiones factae pro celebrandis nuptiis mixtis.* Can. 1071.

Explicatio.

589. — 1° *Dispensatione* removetur impedimentum, quatenus est jure ecclesiastico prohibens et irritans; praesupponitur autem ablata prohibitio juris naturalis et divini, quatenus vel non adsit hic et nunc proximum seductionis periculum pro parte baptizata et prole, vel quatenus fuerit remotum effectum: quod passim fiet per cautelarum, de quibus mox, injunctionem et acceptationem. Cf. suprà, n. 503.

590. — 2° *Cautelae* sunt *vi juris ecclesiastici* injungendae, etiam ubi contingit proximum perversionis periculum hic et nunc non existere, vel alio modo remotum esse factum. Sunt autem cautelae duae: una de

(1) Hucusque vigebat praesumptio in favorem *baptismi:* censebatur nempe « validus in ordine ad validitatem matrimonii », et sic matrimonium quidem praesumebatur validum in duplici priori hypothesi, in tertia vero hypothesi censebatur invalidum. Proposita autem nova praesumptio in favorem matrimonii, a Codice inducta, applicanda censetur, secus ac nova determinatio ambitus impedimenti, matrimoniis de quarum validitate judicandum est inde a Codice vigente, licet contracta fuerint sub disciplina Codici anteriore. Cf. suprà, n. 475.

(2) Si igitur exinceps probetur unam partem, matrimonii momento, fuisse non baptizatam et alteram fuisse quidem baptizatam, sed acatholicè, nec eam unquam esse ad Ecclesiam catholicam conversam, matrimonium non esset judicandum invalidum.

excludendo seductionis periculo a parte fideli, et altera de educatione catholica universae prolis.

Porro quae dicta sunt suprà de matrimoniis mixtis, etiam hic suam applicationem habent (can. 1071): signanter quod spectat cautiones (n. 505); causam requisitam (n. 506) (1); obligationes partibus respective incumbentes (n. 507); assistentiam a parocho praestandam (n. 510 s.), et officium parochi ante et post matrimonium (n. 509 et 513 s.), attentis etiam dictis sub n. 508 et 515, circa mitigationem exceptionaliter a S. Sede obtinendam in severa normae applicatione.

591. — *Nota.* Non occurit in Codice mentio dispositionis, de qua in Instr. C. S. O., 16 Sept. 1824 (*Collectan.*, n. 1235), adeoque pro suppressa habenda censetur, eo vel magis quod inseruntur dispositiones analogae in can. 1051 et can. 1053, quodque Codex jam non admittit principium de communicatione exemptionis (cf. can. 1099), ad quod principium expressis verbis provocat, si in eo non nititur, decretum anni 1824. Nimirum in dicto decreto anni 1824 statuebatur: « Ecclesia, dispensando cum parte catholica super disparitate cultus, ut cum infideli contrahat, dispensare intelligitur *ab iis etiam impedimentis, a quibus exempta est pars infidelis,* ut inde hujus exemptio *propter contractus individuitatem communicata remaneat alteri* ». Quae dispensationis extensio ad reliqua impedimenta juris ecclesiastici, quae fortè adessent, restringebatur ad impedimenta relativa, eaque solà super quibus Ecclesia aliunde dispensare solet.

592. — **Scholion.** Jam *sub lege Mosaica* existebant dispositiones vetantes nuptias ab Hebraeis ineundas cum alienigenis, absque clausula tamen, uti videtur, irritante. Pariter a S. Paulo, et deinceps a SS. Patribus et Conciliis insistitur in vitandis connubiis cum gentilibus; sed ideo matrimonia cum gentilibus, quantumvis prohibita, non fuerunt irrita, aut, si in quibusdam statutis declarantur invalida, talia erant vi legis particularis tantùm, non vi legis universalis. Tandem, *circa saeculum 12^m^,* in praxim generalem venit ut disparitas cultus haberetur tanquam impedimentum *dirimens:* quae universalis consuetudo vim est consecuta legis communis.

Articulus 6^s^. **De Impedimento Consanguinitatis.**

I. Notiones.

594. — **1° Consanguinitas** (bloedverwantschap) est in conjunctione quae existit inter duas personas ratione communionis in eodem sanguine: quatenus, intra determinatos limites, vel ab eodem auctore carnali generatione descendunt, vel una persona ab altera descendit.

Dividitur in consanguinitatem:

---

(1) Circa causam, nota meritò graviorem exigi ut dispensetur super disparitate cultus quam super mixta religione; in memoriam etiam revocetur non attendi causas in sola parte infideli obtinentes (puta adultam aetatem).

595. — a/ *legitimam* vel *illegitimam*, prouti fundatur in nativitate legitima vel illegitima (1), sive ex utraque parte sive non (2).

b/ *perfectam* seu *plenam* (*volle* bloedverwantschap) et *imperfectam* seu *minus plenam* (*halve* bloedverwantschap), prouti communicant vel non in eodem sanguine ex parte patris simul et matris. Unde inter fratres ex eodem tantum patre vel eadem matre non habetur consanguinitas perfecta: vocantur autem fratres *uterini*, si eamdem dumtaxat matrem habent, *consanguinei*, si solum patrem communem sortiuntur, dum *germani* dicuntur si uterque parens est communis.

c/ in *cognationem* et *agnationem: agnati* passim dicuntur consanguinei a latere *patris*, *cognati* vero consanguinei a latere matris (3).

d/ in *multiplicem* et *simplicem*, prouti multiplicatur vel non stipes communis. Porro *triplici ex causa* oriri potest inter duas personas illa stipis communis *multiplicitas:* vel *primò* ex eo quod illarum ascendentes communes matrimonium inierunt intra determinatos consanguinitatis gradus; vel *secundò* ex eo quod descendunt respectivè ab ascendentibus, qui inter se consanguinei, puta duo fratres, duxerunt uxores ad invicem consanguineas, puta sorores; vel *tertio* ex eo quod natae sunt ex eodem patre et ex duabus respectivè matribus inter se consanguineis, aut vicissim (4).

596. — **2° Stipes** (stam) dicitur persona a qua personae inter se consanguineae communem originem ducunt, veluti rami a communi trunco: unde etiam truncus vel radix vocatur. Ita parentes sunt stipes respectu fratris et sororis; avi respectu consobrinorum germanorum.

3° Linea (lijn) est series personarum inter se consanguinitatis vinculo conjunctarum. Est linea *recta*, quando una persona ab altera descendit, et ita pater et filius, avus et neptis (kleindochter) sunt in linea recta; est autem linea *collateralis* seu transversa aut obliqua, quando a communi stipite derivantur, quemadmodum frater et soror, consobrini: quae linea collateralis vel *aequalis* est vel *inaequalis* seu mixta, prouti personae consanguineae ab eodem stipite aequaliter distant, uti frater et soror, consobrini germani, vel inaequaliter, uti avunculus et neptis (nicht).

---

(1) Determinantur legitima natalia juxta normam, de qua suprà, n. 281 s., hoc attento quod legitimè natis aquiparantur, sub hoc respectu, legitimati, etiam per solum rescriptum Pontificis.

(2) Ita frater et soror nati ex commercio illegitimo inter parentes communes; item in supposito quod unus natus est ex legitima copula et altera pars ex illegitima, puta ex eadem matre, postquam per mortem mariti, patris prioris partis, facta est vidua.

(3) Quo sensu vocantur flandricè *zweerdmagen* et *spillemagen*, seu consanguinei respectivè ex parte gladium ferentis et ex parte filum ducentis.

(4) Cf. infrà, n. 598 et seq., ubi notabitur a Codice abrogatum esse alium fontem multiplicitatis, quatenus scil. per diversas vias ascenderetur ad eumdem stipitem.

4° **Gradus** (lid) est mensura distantiae inter personas consanguineas in eadem linea (1).

II. Determinatio consanguinitatis.

597. — Determinatur consanguinitas indicando *lineam,* utrum sit recta vel collateralis, aequalis vel inaequalis, et *gradum;* addendo, si est consanguinitas multiplex, *quotuplex* et in quibusnam gradibus occurrat.

Jamvero

A. Ad **computandos gradus,** en *normas,* coram jure canonico, *in Ecclesia Latina,* sequendas:

1° In *linea recta,* tot gradibus distant duae personae quot inter eas intercedunt generationes; seu tot sunt gradus quot personae, stipite dempto. Ita pater et filius sunt in 1° gradu lineae rectae. Can. 96, § 2.

2° In *linea collaterali aequali,* seu in qua tractus uterque est aequalis, tot sunt gradus quot generationes in uno tractu lineae; a. v. tot gradibus distant personae duae quot generationibus *una* persona distat a stipite communi. Ita fratres sunt in 1° gradu lineae collateralis aequalis, in secundo vero duo consobrini germani. Can. 96, § 3.

3° In *linea collaterali inaequali,* in qua scil. duo tractus sunt inaequales, tot sunt gradus quot generationes in tractu longiore; a. v. tot gradibus inter se distant duae personae quot generationibus distat remotior a stipite communi. *Ibidem.* Ita avunculus est cum nepte in 2° gradu. Attamen pro accurata gradus determinatione solet indicari (idque potest etiam pro valore exigi, quemadmodum infrà dicetur) utriusque personae distantia, et ita in allato exemplo avunculus et neptis dicerentur esse in 2° gradu mixto cum 1° vel tangente 1^{m} (2). Cf. infrà, n. 846.

---

(1) Denominatio « gradus » derivatur a jure Romano, quod, ad exhibendam ordinatam seriem conjunctorum, figura utebatur *scalae,* in qua ascenditur et descenditur per *gradus.* Flandrice dicitur *lid,* cujus denominatio derivatur a more germanico utendi figura corporis humani.

(2) Juvat referre praecipua *nomina* consanguineorum in variis lineis et gradibus usque ad 3^{m} gradum inclusive. Et quidem

1° In linea r e c t a, *in 1° gradu* (in rechte lijn, eerste lid): pater et filia, vader en dochter; mater et filius, moeder en zoon; *in 2° gradu:* avus et neptis, grootvader en kleindochter; avia et nepos, grootmoeder en kleinzoon; *in 3° gradu:* proavus et proneptis, overgrootvader en achterkleindochter; proavia et pronepos, overgrootmoeder en achterkleinzoon.

2° In linea c o l l a t e r a l i (in zijdelingsche lijn): a/ in gradu *aequali, primo:* frater et soror germani, seu ex eodem patre et matre; consanguinei, seu ex eodem patre; uterini, seu ex eadem matre; qui respective vocantur volle broers of eigen broers en halve broers, nempe broers van vaderszijde of broers van moederszijde; *secundo:* consobrini germani, volle neef, volle nicht, (vulgo eigen rechtzweer), qui consobrini germani adhuc speciali nomine vocantur, ita ut patrueles dicantur, si patres habent fratres, amitini, si pater unius est frater matris alterius, et consobrini nuncupentur quando filii sunt duarum sororum; *tertio:* sobrini propriores, issus de germains, achterneef en achternicht: b/ in *gradu inaequali, primo mixto cum secundo:* patruus et amita, oom en moei van vaderszijde, vel avunculus et matertera, oom en moei van moederszijde, respectu nepotis et neptis, neef en nicht; *in primo mixto cum tertio:* magnus patruus, avunculus etc., grootoom en grootmoei van vaderszijde of van moederszijde, respectu pronepotis, kleinneef; in *secundo mixto cum tertio:* halve neef, nicht, vulgo gebroken rechtzweer, oncle et neveu à la mode de Bretagne.

Dictum est; *coram jure canonico* et *in Ecclesia Latina;* quia, pro linea collaterali, aliter computantur gradus in jure civili et in Ecclesia Graeca. Nimirum in *jure civili* et in *Ecclesia Orientali* adoptatur modus computandi Juris Romani, quatenus scil. generationes computantur ex parte *utriusque* personae, adeo ut tot gradibus censeantur distare quot sunt generationes ex utraque parte: unde fratres sunt in 2° gradu, consobrini in 4°, avunculus cum nepte in 3° gradu, et ita porro; in jure autem canonico Ecclesiae Latinae adoptatus est computus germanicus.

B. **Ad describendam consanguinitatem multiplicem:**

598. — *Norma,* juxta can. 1076, § 2, est haec: eam *toties multiplicari quoties multiplicatur stipes communis* (1).

Nimirum *multiplicatio stipitis communis* inducit multiplicitatem consanguinitatis, eaque *sola:* et sic, uti jam notavimus ad n. 595, non multiplicatur consanguinitas ex eo quod ad *eumdem* stipitem communem ascendi potest *pluries,* per diversas scil. vias, sed ex eo tantùm quod multiplicatur stipes (2).

Porro multiplicatur stipes communis *in triplici hypothesi,* suprà, n. 595, sub d, proposita, hac attenta duplici observatione notanda: quod nempe a/ non multiplicatur stipes communis ex eo quod pater simul et mater, avus simul et avia, constituunt stipitem communem: maritus scil. et uxor, quoties sumuntur uti stipes communis, considerantur in modum unius (3); quod b/ non multiplicatur stipes communis juxta numerum stipitum ab invicem descendentium, quatenus in computatione sola

(1) Ad ipsam consanguinitatem practicè applicamus normam quae, juxta Codicem, moderatur multiplicitatem impedimenti. Stricte quidem et theoretice loquendo, foret distinctio facienda inter consanguinitatem ut sic et consanguinitatem in quantum constituit impedimentum; practicè tamen non censetur coram Ecclesia extendi consanguinitas ultra limites impedimenti, ac ambitus impedimenti determinat ambitum ipsius consanguinitatis. Cf. n. 474. — Idem valet pro affinitate (n. 616) et publica honestate, quatenus pariter ipsum affinitatis et publicae honestatis vinculum practice confunditur cum impedimento; non sic pro cognatione spirituali, uti ex dicendis sub n. 638 liquebit.

(2) Hucusque censebatur multiplicari consanguinitas toties quoties ad *eumdem stipitem* communem ascendi poterat per diversam viam. Cf. *Collat Brug.,* V, p. 230 s., coll. ll. cc. Et sic, pro casu descripto in schemate subnexo, jam non sunt Bernardus et Martha bis consanguinei, sed *semel* tantùm, cum non habeant nisi unum stipitem communem, Antonium; hucusque vero censebantur *dupiciter* consanguinei, quia duplici diversa via perveniebatur ab utroque sponso ad Antonium, communem stipitem: a Bernardo ascendendo semel per Carolum et Petrum, et semel per Elisabeth et Paulum, dum a Martha ascenditur per Jacobam. Cf. etiam n. 602.

En schema:

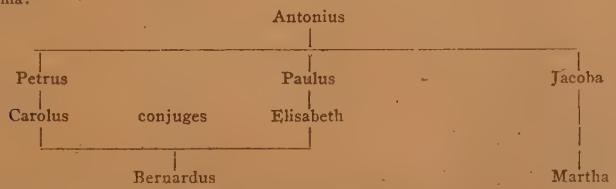

Erant nimirum sponsi, juxta schema, *bis* consanguinei in 2° gradu mixto cum tertio; jam nunc sunt nisi *semel* consanguinei in dicto gradu 2° mixto cum 3^{10}.

(3) Unde fratres germani non censentur habere duplicem stipitem communem (nec adeo dupliciter sunt consanguinei)) ex eo quod conveniant in communem patrem et communem matrem.

attendatur stipes propinquior, excepto casu quo ad altiorem stipitem ascendi potest quin utraque linea (ducta a sponso et a sponsa) simul transeat per eamdem personam (1).

599. — *Applicationes.*

Pro prima hypothesi (n. 595, sub d):

Sit exemplum sequens:

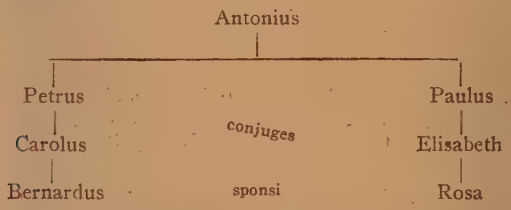

Bernardus sponsus et Rosa sponsa conveniunt in eumdem stipitem, Petrum et Elisabeth, in 2° gradu tangente primum; conveniunt etiam in stipitem communem Antonium in 3° gradu, idque quin utraque linea ad Antonium ducta transeat per eamdem simul personam: dum linea ducta a Bernardo transit per Carolum et Petrum, linea ducta a Rosa transit per Elisabeth et Paulum.

Sunt ergo sponsi *dupliciter* consanguinei: semel in 3° gradu aequali et semel in 1° gradu mixto cum 2°.

600. — *Pro secunda hypothesi,* sumamus sponsos quorum respective patres sunt fratres inter se, et matres ad invicem sorores, juxta schema subnexum:

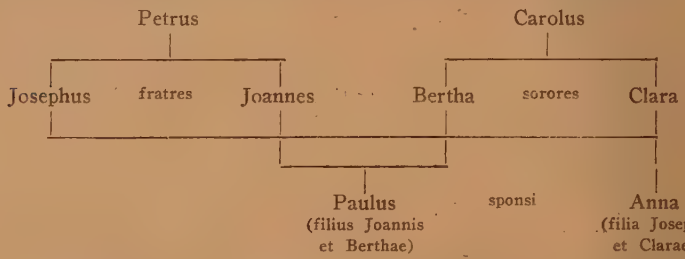

Illicò apparet Paulum et Annam *bis* esse consanguineos in 2° gradu lineae collateralis aequalis, seu eos esse consanguineos in *duplici* gradu 2°; duplicatur nempe stipes communis, duobus gradibus distans a sponsis: conveniunt scil. sponsi in stipitem Petrum et in stipitem Carolum.

601. — *Pro tertia hypothesi,* sit casus quo sponsi communem habent avum et distinctas aviaș sorores, quas communis avus successive duxit in uxorem, uti ostendit schema:

(1) Ita duo fratres non habent duplicem stipitem communem ex eo quod conveniunt in eumdem avum, et proavum, et sic non sunt multipliciter consanguinei, in primo scil. gradu, in secundo ac tertio.

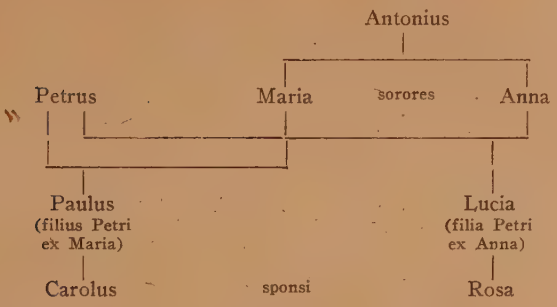

Sponte innotescit sponsos esse consanguineos in 2° gradu lineae collateralis aequalis, ratione avi communis Petri, et simul in 3° gradu ejusdem lineae, ratione Antonii, proavi communis ex parte aviae respectivae.

602. — Possunt etiam *dictae hypotheses simul conjungi,* uti contingit in specimine sequenti, ubi 1ª hypothesis cum 2ª verificatur:

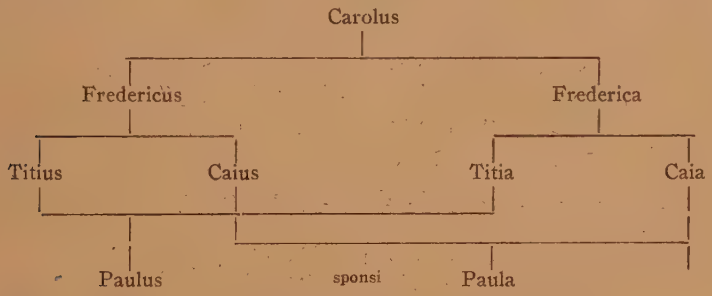

Attentis principiis, ex sola schematis obvia inspectione liquet:

a/ Paulum et Paulam *dupliciter* esse consanguineos *in 2° gradu aequali lineae collateralis: semel* nempe conveniunt in eumdem communem avum Fredericum, Paulus per patrem Titium et Paula per patrem Caium; *semel* etiam conveniunt in communem aviam Fredericam, ascendendo a Paulo per matrem Titiam, a Paula vero per matrem Caiam.

b/ Eos *semel* esse consanguineos *in 3¹° gradu aequali* lineae collateralis, ex stipite communi Carolo.

Sunt ergo nostri sponsi *tripliciter* consanguinei: bis in 2° gradu aequali et semel in 3° gradu aequali lineae collateralis (1).

603. — **Nota** 1. Ad detegendum utrum sponsi sint consanguinei, conficiatur utriusque *arbor genealogica,* describendo utriusque ascendentes

(1) In anteriori disciplina sponsi dicendi essent *dupliciter* consanguinei in 3¹° gradu, quia a sponso et sponsa ad stipitem communem Carolum ascendi potest per duplicem viam distinctam, quin transeatur per eamdem simul personam: nimirum a Paulo, per patrem Titium et avum Fredericum, a Paula vero, per matrem Caiam et aviam Fredericam; a Paulo, per matrem Titiam et aviam Fredericam, a Paula vero, per patrem Caium et avum Frediricum. Cf. *Collat. Brug.,* V, p. 231 ss.

usque ad proavos et proavias: si in utraque serie, quatuordecim personas utrimque continente, eadem persona occurrit, signum est quod inter sponsos consanguinitas existat; quae consanguinitas tunc, sive multiplex sive simplex, determinetur juxta regulas propositas.

2. Ad valorem dispensationis indicanda sunt, juxta stylum Curiae, gradus et linea, ac addendum est utrum consanguinitas sit multiplex, quotuplex existat et in quonam gradu.

Attamen, juxta canonem 1052, « dispensatio ab impedimento consanguinitatis vel affinitatis, concessa in aliquo impedimenti gradu, valet, licet in petitione vel in concessione error circa gradum irrepserit, dummodo gradus revera existens sit inferior, aut licet reticitum fuerit impedimentum ejusdem speciei in aequali vel inferiore gradu ». (1). Cf. infrà, n. 847 (2).

III. Jus vigens.

Viget impedimentum jure ecclesiastico dirimens matrimonium inter consanguineos, in linea recta in indefinitum, ac, in linea collaterali, usque ad 3^m gradum inclusive, juxta computum canonicum; irritatur autem matrimonium etiam jure naturali in 1° gradu lineae rectae, imo probabiliter in tota linea recta, necnon in 1° gradu aequali lineae transversae. Multiplicatur autem impedimentum juxta normam modò propositam.

Explicatio.

A. **Disciplina juris canonici.**

604. — 1° *In linea collaterali* dirimitur matrimonium, in Ecclesia Latina, *usque ad tertium gradum inclusive,* ad hosce limites reducto impedimento in canone 1076, § 2 (3).

Quam limitationem usque ad 3^m gradum ita intellige ut, in linea collaterali inaequali, desinat impedimentum statim ac ab alterutra parte 3^s gradus excedatur; unde vulgatum adagium: *gradus remotior trahit ad se proximiorem.*

Notetur etiam impedimentum consanguinitatis pari modo et intra eosdem limites existere in consanguinitate illegitima quam in consanguinitate legitima. Non attenditur etiam, in ordine ad impedimentum,

(1) Ita, in supposito quod sponsi sunt consanguinei bis in 2° gradu, vel bis in 3^1°, vel semel in 2° gradu et semel in 3^1°, si postulatur vel conceditur dispensatio super consanguinitate in 2° gradu non multiplici, valet dispensatio.

(2) Caeterum, ad praecavendos errores, providè monentur parochi, in dioecesi Brugensi, ut (saltem in casibus intricatis), in petendis dispensationibus in consanguinitate (et affinitate), (a parocho ad Officialem) mittatur arbor genealogica *completa,* expressis nempe nominibus et praenominibus omnium ascendentium: si forte nupturientes, quin sciant, multiplici sint impedimento obnoxii. Ita *statuta Brugensia,* n. 138, sub 5°. Cf. infrà, n. 684 et 846.

(3) Ante Codicem, extendebatur impedimentum usque ad 4^m gradum.

distinctio, de qua suprà, n. 595, inter plenam et minus plenam consanguinitatem. Cf. etiam n. 598.

605. — 2° *In linea recta* matrimonium irritari *in omni gradu,* expressis verbis statuit citatus canon 1076, § 1.

606. — 3° *Rationes legis* irritantis sunt plures. Nimirum ad impedimentum consanguinitatis inducendum movent a/ reverentia consanguineis debita, cui contrariatur usus matrimonii; b/ puritas morum, quatenus, attenta necessitate pro consanguineis ut ad invicem conversentur, debent a matrimonio arceri, ne « nimia opportunitas daretur hominibus venereae commixtionis, et sic animi hominum nimis emollescerent per luxuriam »; c/ necessitas multiplicandi amicos; d/ necessitas moderandi ardorem amoris, quatenus, juxta dictum Aristotelis, « cum naturaliter homo consanguineam diligat, si adderetur amor qui est ex commixtione venerea, fiet nimius ardor amoris, et maximum libidinis incentivum »; tandem e/ periculum defectuosae prolis ex conjunctione carnali inter cognatos nascendae (1).

B. Dispositiones juris naturae.

607. — 1° Quoad *lineam rectam:* quod jure naturae irritetur matrimonium *intra 1^m gradum,* inter parentes scil. eorumque proles, vix negetur. Et sanè rationes modò adductae hîc potissimum urgent, notatim prima et secunda, quatenus, si liceret tale matrimonium, tam in actu quam in usu, gravissimè laederetur lex reverentiae ac subordinationis a filiis debitae parentibus, ac maximè periculosa redderetur necessaria, et ab ipso jure naturae imposita, cohabitatio parentum cum prolibus: inefficax autem foret mera prohibitio absque clausula irritante.

Ultra primum gradum, utrum jure naturae *dirimantur* nuptiae, *disputatur,* sed uti probabilior sustinetur sententia affirmans, quatenus scil. indistinctim ad omnes gradus, utique practicè possibiles, lineae rectae, extendatur lex naturae irritans. Certum est hujusmodi matrimonium jure naturae *prohiberi* (2).

2° Quoad *lineam collateralem:* impedimentum jure naturae dirimens matrimonium certò non extenditur ultra primum gradum. Quod autem spectat gradum *primum:* ad illum extendi impedimentum dirimens juris naturae, non quidem, attenta controversia vigente, est certum, probabilius

(1) Fatendum est hoc periculum fuisse exaggeratum nonnunquam, praesertim apud antiquiores. Ex alia parte non videtur negandum humanae selectioni favere matrimonia extra cognationem inita, quemadmodum ex analogia cum animalibus innotescit. Medici etiam passim reprobant nuptias inter consanguineos, praesertim intra proximiores gradus, et ad hoc provocant ad statisticas medicales, cautè tamen et prudenter consulendas. Infaustus autem influxus forsan ex eo provenit quod in conjunctione duorum individuorum ad eamdem familiam pertinentium crescant et augeantur defectus corporales (les tares de famille), qui in singulis passim familiis observantur vel latenter existunt, et sic adaucti et ingravati transmittantur prolibus, dum in unione individuorum alienorum facilius neutralizentur hujusmodi defectuosae dispositiones. Ita nimia nervositas unius partis per placidius compartis temperamentum corrigitur.

(2) Cf. can. 1076, § 3, juxta quem nunquam permitti potest matrimonium, quousque dubium susbsitat de consanguinitate in linea recta.

tamen affirmatur (1); quodsi jure naturae non irritetur matrimonium in primo gradu, saltem *prohibetur,* uti rursus innuit can. 1076, § 3; sunt etiam Auctores, uti GASPARRI, o. c., n. 678, qui contra hujusmodi matrimonium invocant jus divinum positivum.

608. — Corollarium I. *Infideles* non subsunt irritanti impedimento consanguinitatis *in linea collaterali, ultra primum gradum,* nisi *indirecte* tantùm, duplici scil. ratione, juxta principia posita suprà, n. 438bis, sub 2° et 3°; *directè* autem subsunt impedimento dirimenti consanguinitatis *in linea recta,* certò intra 1[m] gradum, et probabiliter etiam ultrà in tota linea, necnon probabilius *in linea collaterali* intra primum gradum.

Infideles proinde, converti cupientes, si inveniantur inter se nuptialiter copulati in *primo* gradu lineae *rectae,* tractandi sunt tanquam certò nulliter juncti. Si autem contraxerint in *primo* gradu lineae *collateralis* aequalis, vel in linea *recta, ultra primum* gradum: theoretice loquendo, posset eorum matrimonium declarari nullum, in favorem fidei, ad normam can. 1127, vel haberi uti validum, stando valori actus, juxta normam can. 1014; practice vero non essent ad novas nuptias admittendi absque recursu ad S. Sedem, quae nullitatem declaret vel vinculum dissolvat, neque forent hujusmodi infideles conversi, attento gravissimo scandalo ex maritali consortio inter fratrem et sororem vel inter personas ab invicem descendentes vix vitando, necnon attenta graviori indecentia, in conjugali consortio relinquendi, nec a fortiori retinendi.

Corollarium II. Ecclesia potest *dispensare* et de facto dispensat in linea collaterali ultra primum gradum. Intrà 1[m] gradum lineae collateralis, et in lineae rectae quocumque gradu, nunquam omninò dispensat (can. 1076, § 3), nequidem in dubio facti, quando nempe dubitatur utrum sponsus sit pater (infrà, n. 633) vel frater (naturalis) sponsae (can. 1076, § 3) (2).

Scholion I. *Consanguinitatis* **probatio.** Ad dissolvendum, seu potius nullum declarandum, matrimonium *contractum* ex capite consanguinitatis, requiritur probatio *plena:* ubi vero agitur de matrimonio *contrahendo,* sufficit, ad hoc ut matrimonium interdicatur, probatio *semiplena,* vel et dubium serium de existentia consanguinitatis impedimenti, adeo ut matrimonium, salva dispensatione, non permittatur quousque dubium subsistit (3).

---

(1) Contra matrimonia inter fratrem et sororem urgent vix non eadem argumenta invocata contra matrimonia in primo gradu lineae rectae. Conversatio enim tam intima et adeo familiaris societas ab ipso jure naturali postulatur inter illos ut exigatur excludi vel ideam matrimonii.

(2) Juxta hanc praxim Ecclesiae restringendae sunt, uti jam notavimus, amplissimae facultates, quibus potestas conceditur, uti in canonibus 1043-1045, dispensandi super omnibus impedimentis jure ecclesiastico dirimentibus.

(3) *Plena probatio* consanguinitatis *legitimae* eruitur ex registris paroecialibus, adhibito arboris genealogicae subsidio, ad normam dictorum sub n. 603; quod autem spectat consanguinitatem *illegitimam,* recurrendum est ad testimonium, quod, emanans a duobus testibus fide dignis, signanter consanguineis vel affinibus, inducere potest probationem plenam.

609. — Scholion II. Mutationes inductae. Praeter moderationem introductam in norma pro determinanda impedimenti multiplicitate (n. 598 ss.), ad hoc reducitur mutatio per novum Codicem facta ut, dum antea extenderetur consanguinitatis impedimentum in linea collaterali usque ad 4^{m} inclusive gradum, jam non extendatur nisi *ad 3^{m} gradum* inclusive.

610. — Scholion III. Poenae quae olim urgebantur contra matrimonium in gradibus prohibitis inire praesumentes sunt abrogatae, cum de illis jam nulla mentio occurrat in Codice. Cf. can. 6, n. 5. Nunc autem attendenda est poena lata contra *incestuosos,* in can. 2357, quatenus « ipso facto infames sint » (praeter poenas quas Ordinarius infligendas judicaverit), ac « excludantur ab actibus legitimis ecclesiasticis, donec signa verae resipiscentiae dederint ».

Scholion IV. Evolutio historica.

611. — In *Jure canonico,* inde a saeculo 6°, interdicuntur nuptiae usque ad 6^{m} inclusive gradum de computu Romano, adeoque etiam inter filios et filias consobrinorum, i. e. inter sobrinos, uti dicebantur, seu sobrino propiores; brevi autem post in pluribus textibus extensa reperitur interdictio usque ad 7^{m} gradum. Ita nempe videtur jus esse evolutum: semel admisso principio generali, juxta *Lev.,* XVIII, 6, de vitandis connubiis inter cognatos, sponte sua extensum est impedimentum consanguinitatis quousque cognatio pertingebat; in Jure autem Romano, sub quo Ecclesia tunc vivebat, cognati seu consanguinei admittebantur in successionem usque ad 6^{m} gradum, et partim etiam in 7°.

Postea, saeculo 8° vel 9°, admisit Ecclesia Latina *computum germanicum,* juxta quem vidimus numerari gradus, in linea collaterali, ex una tantùm parte, illumque computandi modum hucusque servavit. Post aliquot autem tergiversationes consuetudine inducta est proscriptio matrimonii, juxta descriptum computum, usque ad 7^{m} inclusive gradum: sive quatenus extensionem usque ad 7^{m} gradum juris Romani servaverit in nova computatione, sive quatenus jus germanicum cognationis ex integro adoptaverit, et juxta hujus computum impedimentum agnoverit quousque Germani extendebant cognationem et legalem sucessionem: haec autem attingebat etiam 7^{m} gradum.

Scholion V. Legislatio nostra civilis.

612. — A. 161.: « En ligne *directe* le mariage est prohibé entre *tous* les ascendants et descendants légitimes ou naturels »; a. 162: « En ligne *collatérale* le mariage est prohibé entre le frère et la sœur légitimes ou naturels »; a. 163: « Le mariage est encore prohibé entre l'oncle et la nièce, la tante et le neveu », ubi restringitur dispositio ad solos consanguineos *legitimos.* Quae prohibitio lata sub art. 163, vi decisionis imper. 7 Maii 1808, cui conformis existit jurisprudentia, extenditur ad matrimonium « entre un grand'oncle et sa petite nièce, et par analogie entre la grand'tante et le petit-neveu »: unde apparet jus nostrum civile planè convenire cum primitivo jure Romano.

Articulus 7^{s}. De Impedimento Affinitatis.

I. Notiones.

613. — 1° Affinitas (aanverwantschap, aanhuwelijking, zwagerschap), in praesenti disciplina canonica, intelligitur propinquitas existens inter

duas personas orta *ex matrimonio valido,* sive rato tantum sive rato et consummato (can. 97, § 1), et vigens inter unam personam et consanguineos compartis (can. 97, § 2).

Fundamentum igitur affinitatis est *matrimonium,* quemadmodum in Jure Romano et in jure nostro civili ac antiquitus etiam in jure canonico; nec jam est copula, quemadmodum erat in disciplina ante Codicem vigente; et sic oritur affinitas ex matrimonio rato non consummato, non secus ac ex matrimonio rato et consummato.

Non sufficit autem, ad affinitatis vinculum inducendum, *qualecumque* matrimonium; debet esse a/ *validum,* adeo ut ex matrimonio invalido non exsurgat affinitas, sed publica honestas (1), uti infrà dicetur; debet esse, ut videtur, b/ matrimonium *ratum,* initum scil. inter duos fideles, adeo ut affinitatem non inducat, saltem probabiliter (ac proinde, attento principio can. 15, practicè certò), matrimonium legitimum, inter duos infideles celebratum, nec etiam matrimonium inter fidelem et infidelem initum (suprà, n. 157), nisi, per conversionem et baptismum utriusque respective vel alterutrius conjugis, ratum sit effectum dictum matrimonium (2).

Nota affinitatem existere tantum inter *unum conjugem* et *alterius consanguineos* (legitimos vel illegitimos), non autem, inter unam personam et alterius affines (3), neque etiam inter consanguineos unius personae et consanguineos alterius (4), neque tandem inter maritum et uxorem ad invicem (5).

Dividitur affinitas in *simplicem* et *multiplicem* (de qua multiplicitate dicetur infrà, sub n. 618) (6).

II. Determinatio affinitatis.

615. — Determinatur affinitas ad modum quo determinatur consan-

---

(1) Si matrimonium invalidum quidem est, sed pro valido habetur in foro externo, cum vitium sit occultum, *coram foro externo* existit affinitatis impedimentum, non vero publicae honestatis.

(2) Dicitur: *saltem probabiliter;* quia non desunt Auctores qui aliter sentiunt, docentes affinitatem oriri ex quocumque matrimonio valido, adoeque etiam ex matrimonio legitimo infidelium; interpretantur scil. hic vocem « ratum » in oppositione ad consummatum, eamque applicant, secus ac in can. 1015, § 1, cuicumque matrimonio non consummato. — Nitimur in accurata terminologia can. 97, § 1; accedit quod, si Codex hic intendisset quodcumque matrimonium validum, etiam legitimum, non intelligitur cur, in can. 97, § 1, non posuerit, sicut in canone 1078, ubi de publica honestate: ex matrimonio valido, « sive consummato, sive non ». Ex matrimonio igitur legitimo ne ipsum quidem affinitatis vinculum contrahitur, sive consummatum fuerit sive non, uti jam notatum est suprà, n. 438bis, sub 3°, in nota.

(3) Ita viduus non est affinis cum vidua fratris defunctae uxoris, vel cum vidua filii defunctae uxoris etc.

(4) Ita vir est affinis consanguineis uxoris, et uxor affinis est consanguineis mariti, sed personae consanguineae viri et respective uxoris non sunt affines cum consanguineis respectivis uxoris et viri. Unde duo fratres possunt ducere duas sorores, et ita porro.

(5) Vir et uxor non sunt affines inter se, sed affinitatis principium ac stipes, sicut pater et mater non sunt inter se consanguinei, sed consanguinitatis principium constituunt ac stipitem.

(6) Jam non est locus divisioni inter affinitatem licitam et illicitam, sublata hac altera affinitatis specie, nec adeo inter affinitatem antecedentem et consequentem seu supervenientem.

guinitas: indicando *lineam* et *gradum*, et addendo utrum sit simplex vel multiplex, et quotuplex ac in quibusnam gradibus intercedat.

Porro, *ad computandos gradus* et *indicandam lineam*, sufficit applicare normas suprà descriptas pro consanguinitate, hoc attento principio quod « qui sunt consanguinei viri, iidem in eadem linea et gradu sunt affines mulieris, et vice versa » (1); pro determinanda autem *multiplicitate* affinitatis attende normam mox proponendam sub n. 618 (2).

Juvat advertere ac sedulò notare quod nonnunquam concurrit affinitas cum consanguinitate, notatim quando conjux, mortua comparte consanguinea, hujus sorori seu fratri nubere intendit.

III. **Jus vigens.**

1° *Affinitas, jure merè ecclesiastico, dirimit matrimonium inter affines, in linea recta in indefinitum, in linea vero collaterali usque ad 2^m^ inclusive gradum.*

2° *Affinitatis autem impedimentum multiplicatur* « a/ *quoties multiplicatur impedimentum consanguinitatis a quo procedit;* b/ *iterato successive matrimonio cum consanguineo conjugis defuncti* ». Can. 1077.

Explicatio.

616. — Ad 1^m^. a/ Quod *impedimentum* affinitatis extendatur, in linea recta, in indefinitum, et restringatur, in linea obliqua, ad 2^m^ inclusive gradum, totidum verbis inseritur in canone 1077, § 1.

Unde vir obnoxius est affinitatis impedimento, in linea recta: respectu matris, aviae etc., ac item respectu filiae, neptis (kleindochter) uxoris

---

(1) Can. 97, § 3. — Cf. THEOL. MECHL., o. c., n. 79, q. 3, ubi regula applicatur: « Sic avus Joannis, qui Joanni est consanguineus in 2° gradu lineae rectae, itidem in 2° gradu lineae rectae est affinis Catharinae a Joanne ductae; frater Joannis, qui Joanni est consanguineus in 1° gradu lineae collateralis, est affinis Catharinae etiam in 1° gradu lineae collateralis; et ita de caeteris ».

Notetur autem aliquam personam posse alteri affinem esse sub *triplici* respectu in linea *recta*, et sub *duplici* respectu in linea collaterali. Nimirum vir potest esse affinis mulieri in linea *recta*, ratione matrimonii a se initi, et inde affinis est in 1° gradu cum filia et matre uxoris; ratione matrimonii contracti a parentibus, et inde affinis est in 1° gradu cum uxore patris (stiefmoeder); ratione matrimonii initi a filio vel filia, et sic affinis est in 1° gradu cum uxore filii. In linea *collaterali*, ratione matrimonii a se contracti, est affinis cum sorore uxoris, et ratione matrimonii initi a fratre, est affinis cum uxore fratris, utrimque in 1° gradu.

(2) Praecipua nomina propria affinium ex copula licita, haec sunt, illa limitando ad 1^m^ gradum:

1° In *linea recta:* sunt a/ vitricus (beau-père, parâtre, stiefvader), et noverca (belle-mère, marâtre, stiefmoeder), respectu privignae (prius natae) seu filiastrae et privigni (belle-fille, beau-fils, stiefdochter en stiefzoon); b/ socer et socrus (beau-père et belle-mère, schoonvader en schoonmoeder), respectu generis et nurus (gendre et bru, schoonzoon en schoondochter).

2° In *linea collaterali:* sunt a/ levir (frater mariti, mansbroer of zwager) et glos (soror viri, manszuster of zwagerin); b/ sororius (maritus sororis, zustersman), et fratria (uxor fratris, broersvrouw).

suae, et ita porro; in linea vero collaterali: respectu sororis, materterae seu amitae ac neptis (nièce), necnon respectu consobrinae germanae ejusdem dictae uxoris, et non ultra (1).

b/ Nota, theoreticè loquendo, distingui posse affinitatis vinculum et affinitatis impedimentum, cum ipsum vinculum possit ultra impedimenti ambitum extendi, ac theoreticè ultra extendi censeatur, siquidem, ad apicem juris, tam latè extenditur affinitas quam consanguinitas, adeoque ad tertium usque lineae collateralis gradum; practice tamen non est attendenda illa distinctio, cum, ad normam dictorum suprà, in nota ad n. 598, de consanguinitate, ambitus impedimenti determinet etiam ambitum ipsius affinitatis vinculi (2).

c/ Dicitur *jure merè ecclesiastico.*

617. — Id constat *ex praxi Ecclesiae*, quippe quae dispensat super affinitate, non modò in linea collaterali — quod passim obtinet — sed et in linea recta, idque in primo gradu, quantumvis hoc ultimum rarissime contingit (3). Accedit quod, in tenore can. 1043, a facultate super omnibus impedimentis *jure ecclesiastico* dirimentibus, excipitur affinitas in linea recta (consummato matrimonio) absque distinctione graduum.

618. — **Ad 2m.** Duplex causa *multiplicitatis* impedimenti limitative describitur in eodem canone 1077, § 2, n. 1 et 2.

Nimirum: a/ quando multiplicatur impedimentum consanguinitatis a qua procedit affinitas, puta quando aliquis intendit ducere personam multipliciter consanguineam (ad normam can. 1076, § 2, coll. n. 598) compartis defunctae; vel b/ quando iteratum fuit matrimonium cum consanguineo prioris conjugis, puta quando vir successive duxit duas sorores et nunc intendit nubere tertiae sorori aut consobrinae germanae priorum uxorum.

Non multiplicatur proinde affinitatis impedimentum — sicuti hucusque multiplicabatur — ex eo quod sponsus per suum prius matrimonium affinis est factus cum sponsa, et vicissim sponsa per suum prius matrimonium contraxerat affinitatem cum sponso; adeoque simplex tantum

---

(1) Etiam hic, non secus ac pro consanguinitatis impedimento, valet norma quod gradus remotior trahit ad se proximiorem.

(2) Non est attendendum affinitatis impedimentum nisi respectu matrimonii *contrahendi*, quod dirimit, nec jam locus est dispositioni juris, juxta quam affinitas, post matrimonium validè initum, per copulam illicitam contracta, seu matrimonio superveniens, auferebat, positis ponendis, licentiam petendi debitum.

(3) Die 2 Dec. 1911, rescriptum dispensationis concesserat S. Poenitentiaria, quam oratores adierant, postquam repulsam passi fuerant apud S. C. de Sacramentis; rescriptum, cujus tenor refertur apud *N. R. th.*, 1912, p. 528 ss., dispensat in ordine ad matrimonium civiliter *contractum* convalidandum inter viduum et filiam *illegitimam* uxoris defunctae. Ibidem citatur similis dispensatio ante 8 annos vivae vocis oraculo elargita a S. Pontifice. Etiam Durieux, o. c., n. 142, in nota, testatur se rescire quod « pour des raisons très graves, il y a eu parfois des exceptions à cette règle », in casibus similibus casui anni 1911: quod et nos scientia propria confirmare possumus, et quidem circa nuperrimum factum dispensationis *in contrahendo*.

existit affinitatis impedimentum inter viduum qui intendit ducere sororem uxoris defunctae, quae et ipsa soror ex sua parte vidua est fratris sponsi.

619-621. Nota 1. Ex praecedentibus liquet quanta *mutatio* hic inducta sit *a Codice,* tum quod spectat *notionem* et *indolem affinitatis* (quatenus jam non oritur ex copula, sive licita sive illicita, sed ex matrimonio rato), tum quod spectat *extensionem impedimenti* (quatenus reducitur ad secundum gradum lineae collateralis, dum antea affinitas licita extendebatur usque ad quartum inclusive gradum), necnon quod spectat causas ex quibus *multiplicatur* impedimentum (modò, sub n. 618).

2. Ex eo quod impedimentum affinitatis sit juris mere ecclesiastici, ipsi obnoxii non sunt infideles, nisi indirectè, ad normam dictorum sub n. 438[b1s], sub 1° et 2° (1).

623-624. — Scholion I. Evolutio historica.

Prius sancitae fuerunt solae prohibitiones Mosaicae (2), paulatim vero sunt extensae donec, inde a saeculo VII, transformata notione affinitatis, hujus vis irritans brevi nacta est amplitudinem ipsius impedimenti consanguinitatis. Nimirum affinitas non jam concipiebatur qua nitens, quemadmodum primitus, sub influxu Juris Romani, ipso matrimonio, sed *copula carnali,* provocante unitatem carnis inter cognoscentem et cognitam : unde consanguinei unius censebantur aliquatenus consanguinei alterius, illumque effectum logicè inducebat copula tam *illicita* quam *licita.* Et ita factum est ut affinitas etiam illicita, in medio aevo, logicè sese extenderit ad 7[m] usque gradum, salva restrictione suprà facta circa vim irritantem in ultimis gradibus.

Ulterius, praeter *hoc primum genus affinitatis,* vigentis scil. inter unam personam et consanguineos alterius personae, cum qua prior copulam habuerat, et vicissim, inductum est, urgendo dictam carnis unitatem, *secundum* et *tertium genus affinitatis,* idque in utraque specie affinitatis, licitae et illicitae: affinitas *secundi generis* est propinquitas existens inter unam partem copulam habentem et affines in primo genere alterius partis concumbentis; dirimebat matrimonium usque ad 3[m] gradum, illud autem mere prohibebat in 4°; affinitas *tertii generis* est propinquitas existens inter unam partem copulam exercentem et alterius partis affines secundi generis; non excedebat autem 2[m] gradum (3).

Porro Conc. Lateranense IV, sub Innocentio III (1215), *primò,* suppressit impedimentum secundi et tertii generis, necnon impedimentum sobolis susceptae ex secundis nuptiis; et *secundò,* eodem canone, limitavit impedimentum affinitatis primi generis ad 4[m] gradum inclusivè, in linea collaterali; Conc. autem Trid. affinitatem ex copula illicita reduxit ad 2[m] gradum; tandem per Codicem mutata est, juxta notata, natura affinitatis, suppressa affinitate illicita, ac reductus est impedimenti ambitus ad 2[m] inclusive gradum.

---

(1) Non est locus subjectioni infidelium, de qua l. c., sub 3°.

(2) In *Lege Mosaica* matrimonium interdictum erat cum affinibus ex matrimonio, in 1° et 2° gradu lineae rectae, et in 1° gradu lineae collateralis (salva lege leviratus), necnon in 2° gradu tangente primum. *Lev.,* XVIII, 8-18 et XX, 20 s.

(3) Quinimo exortum est in jure canonico *quartum aliquod genus affinitatis,* quod recedebat a propria natura affinitatis, nec ex copula exsurgebat sed potius generatione inducebatur, ac nuncupari solebat impedimentum *sobolis ex secundis nuptiis:* « lorsqu'une femme devenue veuve contractait une nouvelle union, non seulement elle restait l'alliée des parents de son premier mari et transmettait cette qualité à son second mari, mais encore les enfants nés du second mariage (proles suscepta ex secundis nuptiis) ne pouvaient pas contracter mariage avec les parents du premier mari, jusqu'au 4e degré de parenté ». Esmein, o. c., p. 381.

625. — **Scholion II. Legislatio civilis Belgica** sequitur, pro conceptu affinitatis, Jus Romanum, adeoque non exsurgit impedimentum affinitatis, coram nostro jure civili, conformiter cum reformato jure canonico, nisi *ex matrimonio,* ita ut non sit locus affinitati illicitae, utque ex alia parte oriatur ex matrimonio non consummato. Hucusque vigebat civile impedimentum affinitatis, in linea recta, in indefinitum, in linea autem collaterali, in 1° gradu, juxta computum ecclesiasticum. Nunc vero, recenti lege diei 11 Febr. 1920, mutata est dispositio art. 162, huic articulo addito alinea sequenti: « Toutefois, l'alliance ne constitue pas un empêchement au mariage après le décès du conjoint qui la produisait » (1).

Articulus 8us. De Impedimento Publicae Honestatis.

I. Notio.

626. — **Publica honestas,** seu publicae honestatis justitia, olim etiam quasi-affinitas dicta, vinculum est quoddam oriens *ex matrimonio invalido* vel *ex publico* aut *notorio concubinatu,* et existens inter unam personam et consanguineos alterius personae cum qua prior matrimonium nulliter contraxit aut publicum concubinatum instauravit. Can. 1078.

627. — Quod spectat **1°** *matrimonium:* intelligitur matrimonium *invalidum* (si validum fuit matrimonium et ratum, inducit affinitatem); intelligitur autem matrimonium *undecumque* invalidum, etiam, secus ac antea, ex defectu consensus; nec refert quod bona fide vel mala fide fuerit initum; etiam non refert quod matrimonium fuerit consummatum vel non (2).

628. — **2°** *Concubinatus* est modus vivendi uxorio modo inter determinatum virum et determinatam mulierem, seu modus ad invicem conversandi sicut maritus et uxor quoad mutuum usum corporis.

Ad hoc non requiritur quod sub eodem tecto vivant, et sic mulier, quae vulgo dicitur « entretenue », concubinae loco venit. Requiritur autem sive aliquod condictum inter virum et mulierem, quo inter se convenerint de hujusmodi vitae consuetudine instauranda, sive quoddam habituale, i. e. frequens et continuatum commercium carnale. Debet

---

(1) In affinitate proinde jam non est locus dispensationi: in linea namque collaterali, vel jam non existit impedimentum, ubi scil. matrimonium morte dissolvitur, vel non conceditur dispensatio, quando nempe alio modo quam per mortem naturalem, puta per divortium, dissolvitur matrimonium; in linea autem recta, nulla conceditur dispensatio. Cf. suprà, n. 480, sub 4°, in nota.

(2) Vinculum publicae honestatis inducitur non modò per matrimonium invalidum inter duos fideles contractum, sed etiam per matrimonium nulliter celebratum inter duos infideles vel inter fidelem et infidelem. Pro hujusmodi autem matrimonio invalido, ex quo oriatur publica honestas, non videtur habendum matrimonium *civile,* inter personas clandestinitatis legi obnoxias: Ecclesia namque ne speciem quidem matrimonii agnoscit matrimonio civili, inter dictas personas inito (suprà, n. 158, coll. n. 461); quo posito dubio, non esset, favore can. 15, in praxi attendendum impedimentum inde exoriundum. Hanc speciem matrimonii habere censetur matrimonium civiliter initum inter personas a forma juridica exemptas adeoque, si fuit invalidè celebratum, inducit ex hoc titulo publicae honestatis impedimentum. Cf. n. 158, coll. n. 461.

praeterea condictum existere vel habituale commercium inter determinatum virum et determinatam feminam; unde concubinatus non esset commercium institutum a viro regulariter tendente ad lupanar et rem habente cum muliere forte eadem ibidem habitante, cum haec mulier noscatur cuicumque adventanti prostare: est et manet meretrix, non concubina.

629. — Nota solum attendi concubinatum *publicum* vel *notorium;* censetur autem concubinatus, ad normam can. 2197, *publicus*, « si jam divulgatus est aut talibus contigit seu versatur in adjunctis ut prudenter judicari possit et debeat facile divulgatum iri »; *notorius* vero censetur *notorietate juris* « post sententiam judicis competentis quae in rem judicatam transierit, aut post confessionem delinquentis in judicio factam ad normam can. 1750 »; *notorietate facti*, « si publice notus sit et in talibus adjunctis commissus ut nulla tergiversatione celari nulloque juris suffragio excusari possit » (1).

Restringitur publicae honestatis vinculum ad *consanguineos* personae nulliter ductae aut in concubinatu retentae, exclusis earumdem *affinibus;* indifferenter autem extenditur ad consanguineos legitimos et illegitimos.

630. — *Distinguitur duplex* publicae honestatis *species*, prout oritur ex matrimonio invalido vel ex concubinatu; vix autem locus est distinctioni in publicam honestatem simplicem et multiplicem (2): de qua caeteroquin multiplicitate silet Codex.

Determinatur publica honestas: indicando gradum (3), indicando etiam fontem ex quo oriatur, ex concubinatu scil. vel ex matrimonio invalido, et addendo, in quantum opus esse potest, utrum simplex sit vel multiplex; gradus autem *computantur* juxta dicta suprà pro affinitate, n. 615, attentis ibidem notatis.

II. **Jus vigens.**

Publicae honestatis justitia jure merè ecclesiastico dirimit matrimonium inter unam personam et alterius personae, cum qua vel matrimonium contraxit invalidum vel concubinatum instauravit, consanguineos in primo et secundo gradu lineae rectae. Can. 1078.

(1) Concubinatum importat publicum aut notorium matrimonium civile inter personas clandestinitatis legi subjectas, adeoque ex hoc capite inducit impedimentum publicae honestatis. Cf. n. 461.

(2) Attenta analogia cum affinitate (can. 1077, § 2), non multiplicatur publicae honestatis impedimentum ex eo quod uterque sponsus matrimonium inierat invalidum vel concubinatum instauraverat cum consanguinea persona alterius partis, puta sponsus cum matre vel filia sponsae et sponsa cum patre vel filio sponsi. Oriri posset *multiplex* impedimentum, sed rarissime continget in praxi, ex eo quod alterutra pars matrimonium invalidum inierit vel concubinarie vixerit successive cum duabus consanguineis alterius partis, puta sponsus cum duabus filiabus sponsae; item si sponsus v. gr. in concubinatu vixerit cum sponsae matre et simul matrimonium invalidum inierit cum sponsae avia.

(3) Non est indicanda *linea*, cum impedimentum non contrahatur nisi in sola linea recta.

Explicatur.

631. — 1° Restringitur impedimentum ad *lineam rectam*, exclusa linea collaterali, etiam in 1° gradu; et, in ipsa linea recta, limitatur *ad 1m et 2m gradum*. Unde contrahitur impedimentum a viro cum matre vel avia, et cum filia aut nepte (klein-dochter) mulieris concubinae vel nulliter ductae; et vicissim a muliere; non ultrà.

632. — 2° Dirimit matrimonium *jure ecclesiastico*, quod nemo neget.

Unde a/ dispensare potest Ecclesia universim super hoc impedimento; b/ huic impedimento non sunt obnoxii *infideles*, nisi indirecte tantùm, ratione subjectionis partis fidelis cum qua matrimonium inire intenderent (1); posset tamen, ut videtur, publica honestas *ex concubinatu*, in infidelitate contracta, impedimentum constituere in ordine ad matrimonium post baptismi susceptionem ineundum (2).

3° *Ratio juridica* ob quam inducta est lex irritans, consistit in inconvenientia et incongruitate hujusmodi matrimonii, quatenus contra honestatem publicam sit matrimonium contrahi cum proximioribus consanguineis personae, cum qua quis adeo intimè convixerit sive in concubinatu, sive in nuptiis, quantumvis invalidis, non secus ac olim contra publicam honestatem censebatur esse matrimonium ineundum cum consanguineis prioris sponsae aut uxoris non cognitae (3).

633. — **Nota** 1. Si dispensari potest universim in publica honestate, oportet ut provideatur conditioni olim imponi solitae in concedenda dispensatione super affinitate illicita in linea recta: ut nempe copula, habita cum matre mulieris, hujus nativitatem non antecedat, vel ut alio modo occurratur periculo ne vir propriam filiam naturalem ducat. Cf. suprà, n. 608, coll. can. 1076, § 3.

2. Non cessat impedimentum publicae honestatis dissociato matrimonii invalidi aut concubinariae vitae consortio. Dubium autem est utrum publica honestas, orta ex matrimonio invalido vel ex concubinatu publico, si deinceps matrimonium contingit convalidari aut si concubinatus in legitimas nuptias transit, utrum, inquam, locum cedat affinitati ab eaque quasi absorbeatur, utrum vero perseveret publica honestas eique superveniat affinitas, adeo ut super utroque impedimento foret dispensandum. Tutius foret super utroque impedimento dispensationem impetrare.

---

(1) Infidelis igitur vir, si vult nubere mulieri infideli, cum cujus matre aut filia matrimonium contraxit invalidum aut publicum instauravit concubinatum, non subest impedimento publicae honestatis; contrà, si vir est baptizatus et mulier infidelis: vir impedimento obnoxius est directe, et mulier indirecte, ratione subjectionis viri.

(2) Cf. suprà, n. 438bis, sub 3°, ubi vidimus a contrario publicam honestatem ex matrimonio non constituere impedimentum respectu matrimonii post baptismum celebrandi.

(3) Ex invocata inconvenientia traxit impedimentum suum nomen, quatenus esset hujusmodi matrimonium contra publicam honestatem; deficiebat autem alius aliquis distinctus titulus juridicus. Vocabatur etiam interdum *quasi-affinitas*, ob analogiam cum affinitate.

634. — 3. Dum publica honestas olim exsurgebat ex sponsalibus et matrimonio non consummato, inde a Codice provenit ex matrimonio invalido et ex concubinatu publico aut notorio. Ex sponsalibus orta, matrimonium dirimebat in primo gradu utriusque lineae; orta ex matrimonio non consummato irritabat matrimonium, in linea recta, in indefinitum, et usque ad 4^{m} gradum, in linea collaterali. Nunc autem restringitur ejus vis irritativa ad solam lineam rectam, in primo vel secundo gradu.

635. — **Scholion I.** Quod spectat **evolutionem juridicam** impedimenti in jure canonico: obscura et confusa sunt hujus impedimenti exordia, quae non videntur saeculo 12° vel 11° antiquiora: prima vice apparet impedimentum apud *Gratianum*, in variis capitibus, incertae originis, Causae XXVII, q. 2, ac successive fuit accuratius determinatum et arctius delimitatum, speciatim in Concilio Lateran. IV (1215), donec a Bonifacio VIII definitivam suam formam acceperit, quam servavit usque ad Concilium Tridentinum, in quo restrictum fuit impedimentum ex sponsalibus a quarto gradu ad primum gradum. Cf. n. 632, in nota, circa originem nominis.

636. — **Scholion II. Legislatio civilis Belgica** ignorat impedimentum P. H. Ex una nempe parte, nullum agnoscit vinculum exsurgens ex matrimonio invalido, neque etiam ex concubinatu; ex alia autem parte, jus nostrum jam non agnoscit impedimenta quae ex publica honestate induxerat Jus Romanum, notatim ex capite sponsalium, quippe quae coram jure nostro civili censentur non existere.

Articulus 9^{s}. De Impedimento Cognationis spiritualis.

I. Notio.

637. — **Cognatio spiritualis,** sub praesenti disciplina, est propinquitas oriens ex baptismatis et confirmationis sacramento, ac intercedens inter ministrum et susceptores baptismi ex una parte et baptizatum ex alia parte, ac inter confirmatum et confirmationis patrinum. Can. 768 et 797.

Fundamentum in quo nititur cognatio spiritualis est sacramentum regenerationis, per confirmationem completum, ex quo ministri ac susceptores censentur parentes spirituales prolis regeneratae.

Attento autem tenore canonis 797, a cognatione spirituali jam, secus ac antea, penitus excluditur *confirmationis minister;* item, attentis canonibus 768 et 797, excluduntur baptizati aut confirmati *parentes,* abrogata cognatione spirituali, hucusque existente, inter dictos parentes, ex una parte, et baptizantem ac susceptores in baptismo et confirmatione, ex alia parte.

Licet de cognatione multiplici sileat Codex, videtur quod cognatio spiritualis potest esse *simplex* et *multiplex.* Nimirum *multiplicatur* cognatio spiritualis vel a/ ex multiplicato sacramento, quatenus aliquis eamdem prolem susceperit in utroque sacramento baptismi et confirmationis; vel b/ ex multiplicato munere, quatenus scil. eamdem prolem quis baptizaverit simul et susceperit (per procuratorem). Cf. n. 641.

II. Jus vigens.

638. — *Cognatio spiritualis ex baptismo orta constituit, salvis conditionibus requisitis, impedimentum jure ecclesiastico dirimens matrimonii: inter ministrum sacramenti et susceptores ex una parte ac personam baptizatam ex alia parte.*

Explicatio.

A. **Impedimentum** cognationis spiritualis restringitur ad solam cognationem spiritualem *ex baptismo* (1), ad exclusionem cognationis spiritualis ex confirmatione (2); cum autem, juxta modò dicta, sola adhuc admittatur cognatio spiritualis inter baptizantem et baptismi susceptores, ex una parte, ac baptizatum, ex alia parte, jam non contrahitur cognationis spiritualis impedimentum a baptizante et susceptoribus cum baptizati parentibus. Can. 1079 (3).

Omnium consensu impedimentum est *juris mere ecclesiastici*, in quo caeteroquin jure ecclesiastico totum quantum nititur ipsum cognationis spiritualis vinculum (4).

B. Quod spectat nunc **conditiones** a jure statutas, ad cognationis spiritualis vinculum ex baptismo, adeoque et impedimentum contrahendum, huc summatim redeunt:

639. — 1° *Ex parte sacramenti:* ut sit *valide susceptum;* quod et sufficit, adeo ut non referat quod *privatim* (seu absque caeremoniis) collatum fuerit sacramentum (5). Si est *dubie validum* baptisma, non contrahitur cognatio nec

---

(1) Distinctio igitur, non modò theoretice sed et pro praxi, manet, in praesenti jure canonico, inter cognationis spiritualis vinculum et cognationis spiritualis impedimentum, cum dictum vinculum, secus ac impedimentum, oriatur etiam ex confirmatione, ac effectum juridicum inducat, obligationem scil., pro patrino, « confirmatum perpetuò sibi commendatum habendi ejusque christianam educationem curandi ». Can. 797, coll. dicendis infrà, sub n. 641. Cf. etiam suprà, nn. 598, in nota, et 616.

(2) Caeterum, cum patrinus et matrina in confirmatione debeant esse ejusdem sexus ac confirmandus (can. 796, § 2), vix locus est impedimento statuendo inter confirmatos eorumque susceptores, inter quos solos modò vidimus contrahi cognationem spiritualem.

(3) Hoc canone restringitur ambitus impedimenti in Concilio Tridentino (Sess. XXIV, c. 2) delineatus, juxta quem extendebatur impedimentum etiam ad cognationem spiritualem ex confirmatione contractam, et contrahebatur quoque a baptizante, confirmante et susceptoribus respectu baptizati vel confirmati *parentum*.

(4) Ratio inductae legis irritantis est in reverentia debita inter parentes spirituales et filium spiritualem, ad instar reverentiae quam parentes et filii naturales sibi invicem debent.

(5) Quod privatim ministratus baptismus cognationem inducat et impedimentum, respectu *ministri*, id passim admittitur; idem autem dicendum esse respectu susceptoris, id innuit can. 762, §2, collatus cum can. 768: in hoc altero enim canone absque restrictione dicitur cognationem oriri ex baptismo, quae cognatio ex baptismo, juxta canonem 1079, inducit impedimentum; ex canone autem 762, § 2, simpliciter suadetur ut in baptismo privato adhibeatur patrinus; in quo eodem canone, postquam actum est de adhibendo patrino in supplendis caeremoniis, additur, secus ac pro baptismo privato: « sed hoc in casu nullam contrahit spiritualem cognationem »; quod non obscure innuit illam contrahi in baptismo privato. Caeterum cognatio spiritualis sequitur regenerationis sacramentum, non caeremonias.

impedimentum (1), saltem a suscipiente (2). Nullatenus sufficit mera caeremoniarum suppletio.

640. — 2° *Ex parte suscipientis:* ut *validè* agat patrinum. Ad quod requiritur:

a/ ut suscipiens sit *baptizatus* (can. 765, n. 1);

b/ ut suscipiens habeat *usum rationis,* et *intentionem* habeat, saltem virtualem, suscipiendi seu agendi patrinum (3).

c/ ut *non erraverit* substantialiter *circa personam,* vel saltem intentione absoluta voluerit suscipere personam praesentem.

d/ ut « ad nullam pertineat haereticam aut schismaticam sectam, nec sententia condemnatoria vel declaratoria sit excommunicatus, aut infamis infamia juris (4), aut exclusus ab actibus legitimis (5), nec sit clericus depositus vel degradatus » (6). Can. 765, n. 2.

e/ ut non sit pater vel mater vel conjux baptizandi. Can. 765, n. 3.

f/ ut « baptizandum in actu baptismi per se vel per procuratorem *physice teneat* aut *tangat* (7) vel *statim* levet seu suscipiat de sacro fonte aut de manibus baptizantis ». Can. 765, n. 5.

g/ ut « ab ipso baptizando (adulto) ejusve parentibus vel tutoribus, aut, his deficientibus, a ministro sit *designatus* » (can. 765, n. 4), quin susceptionis valori obstet quod aliquis fuerit designatus *illicitè,* utpote a jure repellendus (can. 766), saltem si non fuerit a ministro, cui competit prohibitos repellere, rejectus.

641. — **Nota** 1. Quanquam multo rarius quam olim locus erit huic impedimento cognationis spiritualis, attendere tamen debet parochus et

---

(1) Can. 763, ubi statuitur, sub § 2, quod in conditionatè iterato baptismo (post priorem proinde baptismum dubiè validum), « neque patrinus qui priori baptismo (dubie valido) adfuit, neque qui posteriori, cognationem spiritualem (et impedimentum) contrahit, nisi idem patrinus in utroque baptismo adhibitus fuerit ».

(2) Can. 763 de solo patrino loquitur, et non conveniunt Auctores utrum idem valeat de ministro: quo stante dubio juris, potest, favore can. 15, practice negligi impedimentum inter dubie baptizatum et ministrum.

(3) Non potest igitur valide munus patrini exercere, nec adeo cognationem contrahere nec impedimentum, puer rationem nondum adeptus, nec adultus rationis non compos, puta perfecte ebrius. Neque sufficit ut susceptio peragatur mere materialiter, sed formaliter obeatur oportet; et inde ignorans se patrinum agere, invalide suscipit, nec defectui supplere valet intentio postea accedens: debet praecedere vel comitari susceptionem; quod praesertim attendendum est in susceptione *per procuratorem:* in qua susceptione mandans est qui cognationem contrahit, et ideo oportet ut susceptionem praecedat mandatum. Cf. hic *Collat. Brug.,* XXVI, p. 359 ss. et 385 ss., circa declarationem S. C. de Sacr., 24 Julii 1925, et Instr. ejusdem S. C., 25 Nov. 1925; coll. *Ned. kath. Stemmen,* 1926, p. 66 ss.

(4) *Infames infamia juris* sunt: a/ *duellantes* eorumque *patrini* (can. 2351); b/ *bigami,* ii scil. qui, stante vinculo conjugali, aliud matrimonium, etiam civile tantum, attentaverint (can. 2356); c/ nomen dantes vel publice adhaerentes *sectae acatholicae* (can. 2314); d/ qui *species consecratas* abjecerint aut ad malum finem abduxerint aut retinuerint (can. 2320); e/ qui *cadavera vel sepulcra* ad furtum vel alium finem violaverint (can. 2328); f/ qui in Rom. Pontificem vel in Cardinales vel in Legatos R. Pontificis violentas manus injecerint (can. 2343); g/ laici legitime *damnati ob delicta contra sextum* cum minoribus infra aetatem 16 annorum commissa, vel ob stuprum, sodomiam, incestum, lenocinium (can. 2357).

(5) Actus legitimos describit can. 2256, n. 2; ab illis exclusos determinant cann. 2253, 2254, 2263, 2275 et 2285; adde infames infamia juris. — Attende autem excommunicatos, infames infamia juris et exclusos ab actibus legitimis patrini munus non exercere invalide, nisi postquam judicis sententia fuerint damnati vel declarati tanquam excommunicati aut infames aut ab actibus legitimis exclusi.

(6) Circa depositionem et degradationem clerici, cf. can. 2303 et 2305.

(7) Mos est, in nostris regionibus, ut patrinus aut matrina, sub ipsa sacramentali ablutione, ponat manum super humerum seu pectus prolis baptizandae, mediantibus licet vestibus.

circa hoc impedimentum inquirere, ubi agitur de matrimonio ineundo inter personas affines et consanguineas, signanter in 1° gradu mixto cum 2°.

2. Attentis dictis sub n. 637, circa *multiplicationem* cognationis spiritualis, et attento quod impedimentum non constituat cognatio ex confirmatione, non potest oriri *impedimentum multiplex* nisi forte ex causa multiplicati muneris, quatenus scil. eamdem prolem quis baptizaverit simul et susceperit (per procuratorem) (1).

3. Jam non est attendenda cognatio *superveniens* ejusque effectus juridicus auferendi licentiam petendi debitum. Nec jam est ratio omittendi patrinum in baptismo *illegitimorum* ideo quod timeatur ne obstet impedimentum matrimonio forsan contrahendo inter patrinum et prolis matrem. Cf. suprà, n. 234.

4. Cognatio spiritualis, sub disciplina Codici anteriori contracta ultra terminos praesenti disciplina statutos, cessavit esse impedimentum matrimonii et jam non dirimit, uti antea, matrimonium, servat tamen alios suos juridicos effectus (2). *Pont. Comm. pro interpret. Codicis,* 2-3 Junii 1918, coll. etiam suprà, n. 475.

642. — **Corollarium I.** *Infideles* impedimento cognationis spiritualis non subsunt *directe,* nec etiam, pro sua natura speciali, *indirecte.* Cognatio namque spiritualis non potest ab una parte fideli contrahi respectu alterius partis infidelis, nec adeò potest inter illas impedimentum cognationis existere, ne per communicationem quidem inhabilitatis ab una parte alteri; neque etiam postea impedimentum exsurget, si partem infidelem baptizari contingit. Cf. suprà, n. 438^{b1a} (3).

643. — **Corollarium II.** Ecclesia potest super cognatione spirituali *dispensare* universim, et de facto dispensat; imo jam recensetur cognatio spiritualis universim inter impedimenta minoris gradus.

644. — **Scholion.** Jam a primordiis Ecclesiae, *baptizantes* censebantur parentes spirituales personae baptizatae, ita ut jam S. Paulus a se conversos et baptizatos vocet filios, utique spirituales. Postea extensa est illa relatio paternitatis ad *patrinos:* hi nempe primitus adhibebantur, in baptismi collatione, quasi sponsores et fidejussores, et tantùm postea tamquam parentes spirituales seu patrini, accedente, ex analogia cum ministro baptizante, ratione spiritualis paternitatis, ob intimum scil. nexum cum sacramento regenerationis.

Porro cognatio illa spiritualis afficiens ministrum et susceptores in baptismate, transiit ad patrinos adhibitos in *catechismo,* utpote praeparatorio ad baptisma, nec-

---

(1) *Jure Codici anteriori* multiplicabatur impedimentum, quatenus a/ aliquis eamdem prolem vel ejusdem personae diversas proles susceperit in baptismo et in confirmatione; b/ alter alterius prolem levaverit aut in confirmatione tenuerit; non multiplicabatur impedimentum ex eo quod eadem persona plures infantes eorumdem parentum in eodem sacramento successive susceperit (C. S. O., 29 Apr. 1894).

(2) Id applicatur cognationi spirituali, ante Pentecosten 1918, contractae a ministro confirmationis, necnon a baptizati vel confirmati parentibus cum baptizante et susceptoribus in baptismo et confirmatione. Cf. suprà, n. 637 et 638.

(3) Caeterum ex dictis, sub n. 640, liquet solos baptizatos posse validè patrinatum exercere. Non valet igitur observatio facta nisi pro casu quo infidelis fuerit minister baptismi.

non ad ministrum et patrinos *confirmationis*, sacramentum baptismi perficientis, imo etiam, juxta non paucos, ad ministrum *poenitentiae*, spiritualiter mortuum ad vitam reducentis.

Initio susceptores ejusdem sexus passim erant ac baptizandus; inde autem a tempore quo patrini diversi sexus admittebantur, coepit cognatio spiritualis ex baptismate, et etiam, per viam extensionis, ex catechismo, confirmatione, et, a pluribus, ex poenitentia, haberi qua *impedimentum matrimonii:* cujus primum vestigium occurrit in Conc. Trullano (692), et Romano (721), in quibus jam statuitur impedimentum non modò inter susceptorem et susceptum, sed etiam inter susceptorem et parentes naturales suscepti; et sic successive ampliatum est dictum impedimentum, adeo ut non tantum existeret impedimentum *paternitatis* ac *compaternitatis directae*, sed etiam *compaternitatis indirectae* (1), imo et *fraternitatis* (2).

Successive autem reducta fuit impedimenti amplitudo a Bonifacio VIII (c. 2, IV, 3, in VI°) et signanter a Concilio Tridentino (Sessione XXIV, cap. 2 *De Ref. matr.*), a quo abrogatum fuit impedimentum *fraternitatis* et *compaternitatis indirectae*, sola relicta paternitate et compaternitate directa, adeo ut restringeretur, juxta dicta, cognatio ejusque vis irritativa ad baptizatum hujusque parentes ex una parte et susceptores ac baptizantem ex alia parte. Reductionem factam a Codice vidimus suprà, n. 638.

Articulus 10^s^. **De Cognatione Legali** (remissive).

645. — Sub oeconomia Codicis, juxta exposita suprà, n. 493, cognatio legalis inducit, coram Ecclesia, impedimentum *dirimens*, in illis regionibus in quibus cognatio, ex adoptione legitima exoriens, certò constituit impedimentum irritans in foro civili, idque intra eosdem limites et in eadem amplitudine ac *in foro civili*. Hujusmodi impedimentum irritans agnoscitur in legislatione civili Italica, adeoque etiam in foro ecclesiastico urgetur, in Italia, impedimentum dirimens. Idem valet pro Hispania et variis regnis Americae Meridionalis.

Quod spectat *Belgium* et alias regiones quas regit Codex Napoleonis, vidimus cognationem legalem ibidem esse habendam qua inducentem impedimentum *impediens* dumtaxat.

Articulus 11^s^. **De Impedimento Raptus.**

I. **Notio.**

646. — Raptus dicitur *duplex*. Datur 1° *raptus violentiae*, seu raptus

(1) « La *compaternitas directa* était celle... qui existait entre le père et la mère naturels d'une part et le père et la mère spirituels d'autre part. Mais chacune de ces personnes était aussi dans les mêmes relations avec le conjoint de son compère et de sa commère, pourvu que ceux-ci eussent été mariés et leur mariage consommé avant le baptême ou la confirmation d'où naissait la cognatio spiritualis ». Esmein, o. c., I, p. 371.

(2) « Le baptizatus, filius spiritualis, fut considéré comme le frère spirituel des enfants naturels de ses parentes spirituales, et, par voie de conséquence, le mariage fut déclaré interdit et nul entre lui et eux ». *Ibidem*, p. 372.

stricte dictus, consistens scil. in abductione violenta, i. e. vi (sive physica sive morali) vel dolo (1) facta contra voluntatem ipsius puellae raptae; *abductio* autem intelligitur de loco ad locum, de loco scil. tuto, in quo non erat sub potestate raptoris, ad locum non tutum; ad *violentam* autem abductionem supponitur puella reluctans vel abductioni simul et matrimonio, vel saltem matrimonio, adeo ut raptus praesto sit si puella, blanditiis allecta, in abductionem consentit, ignorat vero abductionem fieri matrimonii ineundi causa et ita est disposita ut hoc nollet. Habetur 2° *raptus seductionis*, seu *raptus in parentes*, uti dicitur, consistens in abductione mulieris minoris aetatis, consentientis quidem, sed insciis vel contradicentibus parentibus aut tutoribus. Cf. can. 2353.

A *raptu* distinguitur *violenta mulieris retentio*, qua nempe vir mulierem, in loco ubi ea commoratur vel ad quem liberè accessit, violenter detinet; deest hic quaevis abductio, in qua essentiale elementum est raptus.

II. **Jus vigens.**

647. — 1° *Raptus violentiae, intuitu matrimonii factus, dirimit matrimonium, quamdiu mulier rapta in potestate raptoris manserit.* Can. 1074, § 1.

2° *Pariter dirimit matrimonium violenta rententio mulieris, intuitu matrimonii peracta.* Can. 1074, § 3.

Explicatio et **probatio.**

A. Quod spectat **raptum:**

1° Raptum irritare matrimonium, id jam explicitè statuebat Concilium Tridentinum, Sess. XXIV, cap. 6, *De reform. matrim.*, decernens « inter raptorem et raptam... non posse consistere matrimonium » (2).

648. — 2° *Solum* intendi *raptum violentiae*, ad exclusionem raptus seductionis, id innuit tenor canonis 1074. Raptus enim sensu stricto intelligitur raptus violentiae; ulterius par. 2ª canonis supponit mulierem raptam constitui in loco non libero nec libere consensisse; favet etiam collatio facta cum canone 2353 (3).

Raptus proinde seductionis, in praesenti disciplina, non constituit

(1) Dolus esset in casu quo puella, falso praetextu illusa (puta si invitatur ad infirmum invisendum), sinit se in alium locum duci, planè ignorans hic agi de abductione vel de ineundo matrimonio.

(2) Impedimentum dirimens raptus inductum est aliquatenus in odium facinoris; sed *primaria* ratio legis est tuitio libertatis matrimonii, et punitio delicti est planè accessoria, quod vel ex eo patet quod statim ac mulier rapta restituitur in loco tuto, illicò cesset impedimentum, licet delicti factum manserit.

(3) Caeterum, si quis sententiam propositam non habeat nisi uti speculative probabilem, jam cogitur, attento principio can. 15, eam habere uti practicè certam.

impedimentum matrimonii, sed solus raptus violentiae; adeoque pro valore matrimonii requiritur et sufficit puellam consensisse in abductionem et matrimonium (1), quantumvis restiterint parentes.

3° Intelligitur raptus *mulieris;* et ita, dum raptus *viri* non importat impedimentum, raptus mulieris *cujuscumque* matrimonium dirimit, modò aliae conditiones obtineant, etiamsi inhonesta fuerit vel et sponsa raptoris.

649. — 4° Debet raptus peragi *intuitu matrimonii,* uti tenor canonis habet (2).

650. — 5° Impedimentum subsistit « *quamdiu ipsa (mulier rapta) in potestate raptoris manserit* » (3).

Impedimentum proinde ex una parte sponte cessat per restitutionem mulieris raptae in loco tuto et libero ac liberi consensus accessum (4), et ex alia parte subsistit quousque sub potestate raptoris maneat, etiam si liberrimus accesserit ejusdem mulieris consensus in matrimonium (5).

B. Quod spectat **violentam retentionem:**

651. — 1° Hanc violentam retentionem, *quod vim irritativam attinet et matrimonii nullitatem,* aequiparari raptui, expressis verbis providet can. 1074, § 3: unde, sicut raptus, constituit impedimentum dirimens, quod, aeque ac impedimentum raptus, cessat statim ac sequestrata mulier restituitur in loco tuto et libero.

2° Restringitur impedimentum, quemadmodum pro raptu, ad *violentam* retentionem *mulieris,* factam *intuitu matrimonii.*

Violenta illa retentio supponitur facta a viro matrimonium inire cupiente, aut saltem ejus jussu (6). Manet autem impedimentum, sicut pro casu raptus violentiae, quousque durat retentio, quantumvis liberè in matrimonium consenserit mulier.

---

(1) Si consenserit quidem in abductionem, sed non in matrimonium, adesse censetur raptus violentiae et impedimentum matrimonii. Cf. suprà, n. 646. — Quod si cui videatur, in casu, non adesse raptum violentiae, equidem adesset impedimentum ex capite retentionis, de qua mox, sub n. 651.

(2) Idem jam dicendum erat sub jure Tridentino, et sic in rescriptis Romanis, exigentibus ut mulier non fuerit rapta, inseri solebat: « dummodò mulier *propter hoc* rapta non fuerit »; non sufficit igitur raptus libidinis explendae causa, nec officit quod postea accesserit intentio matrimonii; requiritur ut raptus fuerit intuitu matrimonii institutus.

(3) Sunt verba ipsius can. 1074, § 1, quam dispositionem explicat et confirmat idem canon, § 2, statuens: « quod si rapta, a raptore separata et in loco tuto ac libero constituta, illum in virum habere consenserit, impedimentum cessat ». Cf. etiam *Conc. Trid.* l. c.

(4) Parochus tamen non assistat matrimonio hujusmodi mulieris raptae et in loco tuto restitutae, quin praeviè recurrerit ad Ordinarium, qui judicet utrum sufficienter tutus fuerit locus.

(5) Hac ratione manifeste apparet *distinctio impedimenti raptus* ab *impedimento vis et metus,* siquidem raptus impedimentum stare potest cum libero consensu, non autem impedimentum vis et metus; ideo etiam non recensetur raptus inter defectus consensus.

(6) «Il ne suffirait pas, pour l'empêchement de rapt (improprement dit), que des parents chambrent leur fille jusqu'à ce qu'elle consente à épouser le prétendant de leur choix; celui-ci étant étranger à ces manœuvres, le mariage pourrait être nul ex capite vis et metus, mais pas pour cause de rapt ». *Rev. eccl. de Metz,* 1924, p. 63.

652. — **Corollarium I.** Impedimentum raptus (et violentae retentionis), utpote solius *juris ecclesiastici, infideles* non afficit *directe,* sed solos fideles; indirecte tamen attingit infideles, nempe ubi pars infidelis contrahit cum parte fideli, sive infidelis fuerit raptor (aut retentor) sive fidelis (1).

653. — **Corollarium II.** Siquidem impedimentum raptus est juris ecclesiastici, potest super eo *dispensari* ab Ecclesia, seposito saltem impedimento vis et metus, adeo ut possit permitti quod validè et licitè matrimonium ineatur a raptore cum rapta, liberè quidem consentiente sed nondum restituta in loco tuto. Atvero rarò contingit dispensationem concedi, et rarius adhuc facultatem indulgeri super illo impedimento dispensandi; imò adeo exosum est S. Sedi raptus delictum ut, dispensando vel dispensandi indultum concedendo super *aliis* impedimentis, tanquam conditionem pro valore rescripti exequendi aut dispensationis concedendae, exigere soleat, vel saltem hucusque soleret, quod mulier non fuerit rapta: quae conditio ita nonnunquam urgebatur ut dispensationis impetrationi aut indulti usui obstaret raptus, etiam per raptae restitutionem in loco tuto purgatus; saepe raptori, si, positis ponendis, cum ipso dispensabatur, imponebatur raptae dotatio, ipsique interdicebantur nuptiae, pro casu quo praesenti sponsae supervixisset. Et ideo oportebat in supplica notare utrum mulier fuerit rapta, etiamsi in loco tuto jam exstiterit.

654. — **Nota.** Juxta canonem 2353, poenalitatibus obnoxius est tum raptus violentiae tum raptus seductionis, idque indifferenter sive fuerit factus intuitu matrimonii, sive intuitu explendae libidinis. Ita namque statuitur: « Qui intuitu matrimonii vel explendae libidinis causa rapuerit mulierem nolentem vi aut dolo, vel mulierem minoris aetatis consentientem quidem, sed insciis vel contradicentibus parentibus aut tutoribus, ipso jure *exclusus habeatur ab actibus legitimis ecclesiasticis,* et insuper aliis poenis pro gravitate culpae plectatur ». Patet poena non attingi violentam mulieris retentionem: quae violenta sequestratio non constituit raptum, licet, in Codice, quoad matrimonii irritationem, aequiparatur raptui.

Scholion I. Evolutio historica.

655. — A. *Tempore Gratiani:* 1° Raptus erat in abductione mulieris, sive intuitu explendae libidinis sive intuitu matrimonii, violenter peracta. Violentia autem intelligebatur facta sive in ipsam puellam raptam (et tunc erat *raptus violentiae*), sive in illius parentes, quatenus scil. puella consentiens abducebatur violentia illata parentibus aut hisce renitentibus (et nunc dicebatur *raptus in parentes* seu *raptus seductionis*) (2).

2° Raptus violentiae, simul ac raptus in parentes, inducebat *impedimentum dirimens matrimonii;* sed, juxta *Dictum* ad c. 7, C. XXXVI, q. 2, impedimentum cessabat postquam mulier rapta restituta fuerit parentibus, hi in matrimonium consenserint et raptor poenitentiam egerit.

B. *Decretistae,* signanter posteriores, in hoc differunt a Magistro quod 1° jam non admittunt raptus delictum, nec adeo matrimonii impedimentum, in abductione

(1) Si fidelis fuerit raptor, liquet ipsum directe attingi ab impedimento, et per eum indirecte partem non baptizatam; si fidelis fuit rapta, pariter attingitur directè ab impedimento, quod statutum est in favorem libertatis partis fidelis, adeoque illam inhabilem reddit ad validè contrahendum cum raptore etiam infideli.

(2) Excipiebatur casus propriae sponsae, in quam, etiam reluctantem, non admittebatur raptus (c. 2, C. XXXVI, q. 1 et c. 5, C. XXXVI, q. 2); prae oculis autem habebatur uxor non cognita, seu sponsa de praesenti, uti exinceps vocabitur, ad eam contradistinguendam a sponsa de futuro.

puellae nubilis, in abductionem et matrimonium consentientis, contra voluntatem paternam: sic practicè repudiantes uti impedimentum raptum seductionis seu in parentes et ad ultimam consequentiam urgentes thesim de consensu paterno non requisito (suprà, n. 519); quod 2°, ubi raptum non agnoscunt in abductione violenta propriae sponsae, hanc doctrinam extendunt — postquam exsurrexerat distinctio inter sponsalia de praesenti et de futuro — etiam ad sponsam de futuro; et quod 3° ad cessationem impedimenti raptus violentiae jam non exigunt nisi consensum raptae, ita ut raptus jam non constituerit impedimentum distinctum ac reinciderit in impedimentum vis et metus.

C. *Decretales* Lucii III (1181-1185) et Innocentii III (1198-1216) doctrinam posteriorum Decretistarum authenticè sanxerunt: quatenus prior Pontifex (c. 6, X, V, 17) decreverit raptum in parentes (supposito scil. puellae consensu in abductionem et matrimonium) non constituere impedimentum; alter autem Pontifex confirmaverit impedimentum raptus violentiae cessare accedente raptae consensu, adeoque practicè abrogari uti impedimentum distinctum (c. 7, X, V, 17).

D. *Jus Tridentinum:* 1° Solus attenditur raptus intuitu matrimonii (item in Codice, can. 1074, § 1); 2° raptus jam admittitur in propriam sponsam de futuro, meritô repudiata doctrina Decretistarum, qui anteriorem juris dispositionem circa sponsam de praesenti extenderant ad sponsam de futuro; 3° solus raptus violentiae inducit impedimentum, ad exclusionem raptus in parentes (item in Codice), quod impedimentum cessat, non jam, uti sub jure decretalium, per solum accedentem consensum raptae, sed potius, ad normam juris Gratiani, de quo modô suprà, praevie scil. verificata raptae restitutione in loco tuto, adeo ut rursus jam distinctum a vi et metu impedimentum constituatur.

656. — Scholion II. In jure civili Belgico, raptus non constituit impedimentum matrimonii distinctum; est autem, positis ponendis, obnoxius variis poenalitatibus in Codice nostro poenali, a. 368-371, determinatis.

Articulus 12°. De Impedimento Criminis.

657. — Praenotandum. Impedimentum criminis, jure ecclesiastico dirimens matrimonium, oritur vel 1° ex adulterio cum promissione aut attentatione matrimonii; vel 2° ex conjugicidio ex utriusque partis machinatione; vel 3° ex adulterio cum conjugicidio ex unius partis machinatione.

Ratio legis irritantis est multiplex: nempe honestas publica, quae suadet ut hujusmodi scandalosae nuptiae impediantur; item fides conjugalis ac incolumitas conjugum, ne scil. spes matrimonii sit criminis incentiva; etiam meritò statuitur impedimentum in poenam delicti vindicativam, licet haec ratio sit habenda ut accessoria ac impedimento rationem formalem poenae non indiderit Ecclesia (can. 2286).

Equidem hae rationes nituntur in jure naturae, non tamen adeo urgent ut ex ipso naturali jure matrimonium irritetur inter complices, sed fundamentum tantum praebent ut ab Ecclesia impedimentum dirimens

constituatur; impedimentum manet *juris merè ecclesiastici.* Latius autem evolvenda est *triplex impedimenti criminis species:*

658. — I. *Impedimentum criminis* **ex adulterio cum promissione vel attentatione matrimonii.**

Nimirum ad hoc ut ex illo capite impedimentum oriatur, requiritur, attento can. 1075, num. 1:

1° ut **adulterium** sit a/ *verum* et a parte rei existens, seu *materiale,* supposita scil. matrimonii validi ac non dissoluti, licet forte non consummati, existentia reali, non merè existimata.

b/ *formale,* idque *ex utriusque parte;* unde postulatur penes *utrumque* complicem scientia matrimonii, imo *unius ejusdemque matrimonii,* adeo ut adulterium sit ab utriusque parte formaliter injuriosum erga *eumdem* conjugem (1). Excusat igitur ignorantia conjugii, modò non sit affectata; excusat etiam dubium de existentia vinculi, cum dubitans non censeatur habere sciéntiam.

c/ *consummatum,* seu tali modo peractum ut sit de se aptum generationi; unde non sufficit copula sodomitica vel onanistica, attentis dictis suprà, sub n. 157.

659. — 2° ut **promissio matrimonii** (non simplex votum aut desiderium, esto expressum, nec etiam merum propositum) sit: a/ internè *seriò* facta et externè *manifestata.*

b/ ab altera parte *acceptata,* ac *mutua,* quatenus scil. altera pars repromittat (can. 1075, n. 1); in repromissione autem continetur acceptatio (2).

c/ *absoluta* vel absolutae aequivalens, verificata scil. conditione.

d/ absolutè facta *ante conjugis mortem* de ineundo matrimonio *post mortem conjugis :* promissio namque matrimonii ante mortem attentandi minus est criminis incentiva.

e/ *injuriosa* existenti matrimonio, tum *materialiter,* tum *formaliter.* Debet esse promissio *injuriosa:* si enim promissio non fuit injuriosa existenti conjugio ac superstiti conjugi, non potest constituere elementum criminis nec reddere adulterium in ratione criminis qualificatum, nec ipsi applicantur rationes legis irritantis, sub n. 657 invocatae. Ad hoc autem ut promissio sit *formaliter* injuriosa, requiritur, penes *utrumque* nupturientem, momento promissionis, *existentis ejusdem matrimonii*

(1) Ita si uterque complex est conjugatus, non est satis quod unusquisque sui proprii matrimonii sit conscius.

(2) Utrum *expressa* requiratur repromissio, disputatur: qua stante controversia, impedimentum potest haberi ceu dubium, adeoque, attento can. 15, negligi, si repromissio fuit implicita tantum, puta contenta in acceptatione.

notitia; ut sit *materialiter* injuriosa promissio, supponitur conjux superstes invitus (1).

Non requiritur promissio scripta, ad normam can. 1017, § 1.

660. — 3° ut **attentatio matrimonii** locum habuerit, sicut in casu promissionis, *cum ejusdem matrimonii notitia,* penes utramque partem.

Porro intelligitur attentatio matrimonii, quatenus ineantur nuptiae, utique invalidè, per verba de praesenti vel per aliquod aliud signum quod consensum de praesenti includat (2): non obstat autem praesentia impedimenti, nec refert quod extra formam canonicam celebrentur nuptiae, puta coram ministello, ac sufficit etiam matrimonium sic dictum civile (can. 1075, n. 1); non vero sufficit merus concubinatus, absque ullo consensu matrimoniali instauratus, ac imo dubium a nonnullis auctoribus habetur impedimentum, si mutuus consensus datus fuerit omninò privatim, absque ulla formalitate publica.

661. — 4° ut adulterium **conjungatur** cum promissione vel attentatione matrimonii, ita ut simul conveniant, cum respectivis suis conditionibus requisitis, *perdurante eodem legitimo matrimonio* (can. 1075, n. 1), quin tamen referat utrum promissio seu attentatio adulterium praecedat aut sequatur. Unde non adesset impedimentum si promissio seu attentatio ante commissum adulterium esset retractata et non reiteraretur; item si promissio seu attentatio contingeret, vivente primo conjuge, et adulterium, vivente altero, vel vicissim.

II. *Impedimentum criminis* **ex conjugicidio solo.**

662. — Ad hoc ut exinde exsurgat impedimentum, postulatur, attento can. 1075, num. 3:

1° ut agatur de occisione *veri conjugis,* supposito scil. valido matrimonio, licet rato tantùm; non sufficit matrimonium putativum.

2° ut *reipsa secuta* sit mors *ex facto utriusque complicis* mutuò conspirantis. Nimirum mors debet esse effectus utrique qua causae adscribendus, sive causae exstiterint physicae sive morales, jubendo aut suadendo: unde non sufficit quod unus tantùm in occisionem influxum exercuerit absque alterius partis efficaci cooperatione, licet haec pars occisionem peractam ratihabuerit, aut etiam priori parti propositum occidendi manifestanti consenserit; nec pariter sustinetur impedimentum si mors non procedit ex illorum facto, sed ex imperitia medici, ex qua nempe vulnus in se non lethale mortem induxerit. Oportet etiam ut

(1) Ita contigit, in dioecesi Brugensi, casus sequens: vir nempe adulteraverat cum uxoris sorore, ast complici non promisit matrimonium nisi coram ipsa uxore moribunda, non tantum in hanc promissionem consentiente, sed ad eam instanter urgente, in gratiam prolis natae.

(2) Ad matrimonium *attentatum* sufficit, juxta notionem datam sub n. 158, mala fides unius partis; ad hoc autem ut matrimonii attentatio inducat impedimentum, debet adesse mala fides ex *utriusque* parte, juxta notata sub n. 659, pro promissione.

ambo mutuò conspiraverint seu communi consilio mortem provocaverint ambo; et non sufficit ut separatim et independenter egerint: secus non sunt *complices*.

663. — 3° ut conjugicidium commissum sit *ex intentione, saltem in alterutro* (1), *matrimonium ineundi cum complice* (2): quod deducitur ex fine legis impedimentum statuentis, ne scil. spe matrimonii mors conjugi inferatur, neve publica honestas laedatur in permittendo lucrum optati matrimonii, ex tanto facinore reportandum.

III. *Impedimentum criminis* **ex adulterio cum conjugicidio.**

664. — Ad hanc impedimenti criminis speciem inducendam requiritur, attento can. 1075, num. 2:

1° ut **adulterium** sit stipatum conditionibus suprà invocatis, sub I.

2° ut **conjugicidium** importet occisionem veri conjugis, eamque perfectam ex parte causae et effectus, juxta dicta sub II, seu ut mors ex ipsa machinatione reapse sit secuta, utque mors sit illata *intuitu matrimonii*, seu ex intentione ineundi matrimonii, non v. gr. ex vindicta: quod etiam constat ex dictis.

Aliunde sufficit ut ex *alterutrius* machinatione mors processerit; nec requiritur ut conjugicidium aut conjugicidae intentio nubendi alteri parti fuerint manifestata.

665. — 3° ut adulterium **conjungatur** cum conjugicidio, *stante uno eodemque matrimonio*, utque adulterium *eidem matrimonio formaliter injuriosum* sit, quod matrimonium per conjugicidium dissolvitur (3). Requiritur proinde quod adulterium praecesserit mortem conjugis, ac imo, ut videtur, ipsam physicam mortis machinationem, adeo ut saltem dubium foret, dubio juris, impedimentum, si inter positionem causae occisivae (puta veneni propinationem) et mortem secutam adulterium sit commissum (4).

---

(1) Non videtur requiri quod in *utroque* complice illa intentio adsit, saltem si intentio unius alteri fuerit manifestata. Caeterum in foro externo praesumitur illam intentionem in utroque exstitisse, vel saltem unius intentionem alteri esse manifestatam, statim ac constat de mutua machinatione mortis et postea matrimonium praeparatur inter complices; in foro autem interno, satis eruitur dicta intentio ejusve manifestatio ex litteris amatoriis vel similibus indiciis conjugicidio praeviis.

(2) Inde non esset locus impedimento, si mors illata fuit ex ira aut vindicta; oportet etiam ut matrimonium intendatur cum complice in conjugicidio, non vero cum tertia persona; etiam requiritur ut intentio illa conjugicidium praecedat.

(3) Ita non existeret impedimentum in casu sequenti: Titius conjugatus adulteratur cum Titia etiam conjugata, ast Titii matrimonium ignorante, momento adulterii; ulterius Titius mortem machinat suae propriae uxori, vivente Titiae marito; quo etiam defuncto, nubere vult Titiae.

(4) Eo ipso quod mors inferri debeat ex intentione nubendi cum adulterii complice, videtur sequi quod adulterium debeat praecedere mortis machinationem; restringitur autem solutio ad machinationem physicam, seu ad ipsam positionem causae physicae mortis, non vero ad machinationem moralem.

666. — **Nota** 1. *Multiplicari* contingit impedimentum criminis *duplici* ratione: a/ ex eo quod circa *idem matrimonium* verificantur variae impedimenti species; et sic, si adulterio successive conjungitur promissio matrimonii, ejusdem attentatio et conjugidicium, triplex illicò constituitur impedimentum, imo quadruplex, ut censemus, casu quo conjugicidium utroque machinante esset patratum; b/ ex eo quod elementa impedimentum constituentia verificantur circa *duo matrimonia*, puta quando uterque complex est conjugatus, et alter alterius matrimonium novit.

Quodsi utraque multiplicitatis ratio simul conveniat, quatenus scil. plures impedimenti species circa duo matrimonia verificantur, posset quadruplum, sextuplex imo et octuplum adesse impedimentum.

667. — 2. Speciali *attentione parochi*, et potissimum *confessarii*, dignum est impedimentum criminis, praesertim ex adulterio cum attentatione vel promissione matrimonii exsurgens, ac summa prudentia in hoc est utendum. Profectò non sunt de hoc impedimento indiscriminatim interrogandi nupturientes, sed tunc tantum quando aliqua suspicio fundata habetur, puta quando vir, brevi post uxoris obitum, cupit nubere ancillae vel alii personae cum qua familiariter noscitur conversatus, praesertim si uxor diu infirmata est vel exosa fuit marito. Interrogatio quidem cautè fiat et a longe, ratione habita conditionis personae, ac offensionem vitando, sed sagaciter tamen ut impedimentum detegatur (1).

668. — 3. Suprà, n. 469 (coll. n. 657), vidimus *ignorantiam* ab hoc impedimento contrahendo *non excusare*.

669. — **Corollarium I.** Cum impedimentum criminis sit juris merè ecclesiastici, ipsi non subsunt *infideles* nisi *indirecte* dumtaxat, ad tramites dictorum suprà, n. 438bis. Circa quod haec duo attende: a/ ut pars fidelis parti infideli suam inhabilitatem communicet ex capite criminis, oportere ut ipsa crimen admiserit quod et quale impedimentum inducit (2); b/ crimen ante baptisma commissum non reviviscere nec vim irritativam acquirere respectu matrimonii post baptismi susceptionem celebrandi. Cf. n. 438bis, sub 3° (3).

---

(1) Magis adhuc locus est suspicioni de existentia impedimenti, ac facilius ac intimius circa illud potest a parocho indagari, quando adulterinum contubernium instituerant nupturientes, vivente alterutrius conjuge; sponte supponere licet adulterio accessisse promissionem matrimonii, post conjugis obitum ineundi, ac praesumitur criminis impedimentum.

Attende etiam quam facile, nostris diebus, contrahatur impedimentum criminis a divortio civili separatis; et sic vir ab uxore divortio sejunctus facile init novum matrimonium civile cum alia muliere, quam, defuncta uxore, cupit coram Ecclesia ducere. Cf. infrà, n. 680.

(2) Ita non esset attendendum impedimentum criminis ex adulterio cum conjugicidio, si pars fidelis rea fuit solius tantùm adulterii, conjugicidio patrato a sola parte infideli, cum adulterium, cujus solius reatum admisit pars baptizata, non sufficiat ad impedimentum constituendum.

(3) Indifferens est sive crimen ex toto fuerit commissum ante baptismum, sive ex parte tantùm: si v. gr. adulterio ante baptismum commisso successit, post baptismum, promissio seu attentatio matrimonii vel conjugicidium. Aliud vero esset si promissio matrimonii baptismum praecedens ratihabeatur post baptismum et cum adulterio conjungatur: tunc censetur totum crimen impedimentum constituens baptismo succedere.

670. — Corollarium II. Pariter ex eo quod impedimentum sit solius juris ecclesiastici, sequitur super illo ab Ecclesia *posse dispensari.* Quod autem spectat potestatis *usum:* super crimine, *neutro machinante,* non difficulter impetratur dispensatio, cum sit impedimentum minoris gradus, ac dispensandi facultas super illo concedi solet etiamnunc Episcopis Belgii, per indultum S. C. de Sacr., pro foro externo (n. 770), et per Pagellam S. Poenitentiariae, pro foro interno (n. 768). Ubi vero crimen oritur ex *conjugicidio,* gravissimae requiruntur causae; imo, si conjugicidium est *publicè notum,* rarò, extra periculum mortis vel casum urgentem can. 1045, sperari potest dispensatio : est impedimentum in quo S. Sedes non solet dispensare (infrà, n. 715) (1).

671. — Scholion I. Evolutio historica.

Adulterium antiquitus habebatur pro impedimento *impediente* matrimonium cum quacumque persona (c. 22, C. XXXII, q. 7), et in pluribus textibus (C. XXXI, q. 1; c. 1, X, IV, 7) supponitur speciatim prohibitum fuisse matrimonium ineundum ab adultero cum complice; sed non videtur *simplex* adulterium constituisse impedimentum *dirimens,* nequidem respectu complicis, ac imo deinceps cessavit esse impedimentum impediens.

Aliter contigit cum *adulterio qualificato:* c. 4, C. XXXI, q. 1, refertur canon Conc. Triburiensis (895), ubi impedimentum statuitur, uti videtur, *dirimens,* oriundum ex adulterio cum promissione matrimonii; Gratianus autem, in *Dicto* ad c. 3, eodem loco, impedimentum agnoscit induci ab adulterio conjuncto cum promissione matrimonii post mortem conjugis ineundi, vel cum machinatione mortis. Cf. etiam Alex. III, c. 3, X, IV, 7. Unde *duplex* species admittebatur impedimenti criminis: prior, ex adulterio cum machinatione mortis, et altera, ex adulterio cum promissione matrimonii, cui promissioni uti eminenter aequivalens est habita attentatio matrimonii, vivente comparte, quemadmodum disponitur c. 4 et 5, X, IV, 7. Ulterius agnita fuit a Coelestino III, c. 1, X, III, 33, *tertia* species impedimenti, ex mutua utriusque machinatione, absque adulterio. Quae disciplina mansit usque ad Codicem ac in ipso Codice servatur.

673. — Scholion II. Legislatio civilis. In Codice nostro *Belgico,* art. 298, statuitur, per modum impedimenti impedientis, quod « dans le cas de divorce admis en justice pour cause d'adultère, l'époux coupable ne pourra jamais se marier avec son complice ». Etiam dispositio, vi cujus vidimus, suprà, n. 480, non posse dispensari super affinitate, quando compars defuncta *violentam* mortem subiit, huc spectare videtur: quatenus praesumitur complicitas inter conjugem superstitem et personam affinem quam ducere cupit.

---

(1) Juvat hic etiam prae oculis habere dispositionem canonis 1053, sic disponentis: « data *a Sancta Sede* dispensatio super matrimonio rato et non consummato, vel facta permissio transitus ad alias nuptias ob praesumptam conjugis mortem, secum fert semper dispensationem ab impedimento proveniente ex adulterio cum promissione vel attentatione matrimonii, si qua opus sit, minime vero dispensationem ab impedimento de quo in can. 1075, nn. 2 et 3 », a crimine scil. cum machinatione. Quod nuper confirmavit Regula 104ª servanda in processibus super matrimonio rato non consummato, juxta Decr. S. C. de Sacr. 7 Maii 1923. Cf. suprà, n. 331ter, ac n. 565.

Appendix I

DE OFFICIO PAROCHI ET CONFESSARII.

Restringimus hanc tractationem ad quaedam monita generalia circa *examen instituendum* de statu libero et scientia, necnon circa *instruendos* et *monendos sponsos* et *nuptos* ac tandem circa *inscriptionem in registro*.

Punctum I: Examen nupturientium.

§ 1. Munus parochi.

Examen *a parocho* instituendum versatur circa *duplex* objectum: *statum* scil. *liberum* et *instructionem in doctrina christiana*. Can. 1020, § 2.

Primum examinis objectum: Status liber.

676. — *Status* liber intelligitur immunitas ab omni impedimento matrimonii dirimente aut prohibente, signanter ab impedimento ligaminis. Ad hunc statum liberum refertur etiam vis et metus absentia in consensu matrimoniali praestando, de qua mentio specialis occurrit in citato canone 1020, § 2.

Jamvero, juxta can. 1019, § 1, « antequam matrimonium celebretur, *constare* debet nihil ejus validae ac licitae celebrationi obsistere ».

Ad detegenda autem impedimenta et statum liberum stabiliendum, conducunt 1° proclamationes bannorum, 2° testimonium baptismi et 3° investigatio directa a parocho instituenda: hoc scil. servato ordine ut proclamationibus praemittatur directa investigatio parochi necnon testimonii baptismalis exquisitio. Cf. suprà, n. 39bis, coll. n. 51.

Quae tria detegendi impedimenti subsidia non urgentur adhibenda, nisi extra periculum mortis. « *In periculo mortis* (ita disponente can. 1019, § 2), si aliae probationes haberi nequeant, sufficit, nisi contraria adsint indicia, *affirmatio jurata* contrahentium, se baptizatos fuisse et nullo detineri impedimento ».

De *proclamatione bannorum* actum est suprà, n. 40 ss. Quod autem spectat

I. Testimonium baptismi:

678. — Can. 1021, § 1, providetur ut, in ordine ad detegendum statum

liberum: « nisi baptismus collatus fuerit in ipso suo territorio, parochus exigat baptismi testimonium ab utraque parte, vel a parte tantum catholica, si agatur de matrimonio contrahendo cum dispensatione ab impedimento disparitatis cultus ». Cf. etiam Instr. S. C. de Sacr. 4 Julii 1921 (A. A. S., XIII, p. 348 s.), ad 1m.

Circa quod nota a/ extractum baptismi etiam exigi debere a parte acatholica, quando agitur de celebrando matrimonio mixto; b/ exigendum esse extractum *cum nota marginali,* illudque *recens* et *in ordine ad matrimonium transmissum:* cum notis scil. marginalibus, ut in eis reperiatur inscripta, ad tramites can. 470, § 2, mentio matrimonii forte contracti, subdiaconatus suscepti vel professionis sollemnis emissae necnon confirmationis susceptae, vel et nullitatis matrimonii declarationis (can. 1988); extractum *recens* esse debet, ad hoc ut nota marginalis novissimas indicationes contineat; c/ non requiri extractum baptismale ad verbum exhibens actum in registro insertum, nisi id in jure particulari exigatur (1); dicitur enim tantùm: baptismi *testimonium;* d/ in casu registri deleti, recurrendum esse ad testimonium testium omni fide dignorum, signanter patrini vel matrinae, vel ad jusjurandum ipsius nupturientis, in adulta aetate baptizati (2), consulto, si dubium maneat, Ordinario. Cf. can. 779 (3).

Nota. Si uterque vel alteruter sponsus baptizatus fuit extra parochiam parochi examinantis, respectivus parochus examinans testimonium baptismi exquiret a parocho baptismi; parochus autem sponsi acceptum testimonium transmittere debet ad parochum sponsae, una cum monito circa statum liberum et proclamationes bannorum. Si sponsi respectivè in territorio parochi examinantis baptismum susceperunt, sed diversum habent parochum examinantem, etiam tunc debet parochus sponsi testimonium baptismi transmittere ad parochum sponsae. Cf. suprà, n. 51 (4).

Quod spectat

II. **Investigationem directam parochi:**

A. **Cuinam parocho competat** *investigatio:*

679. — Haec investigatio est facienda a parocho « *cui jus est assistendi matrimonio* » (can. 1020, § 1), adeoque a parocho domicilii,

(1) *Statuta Brug.,* n. 95, ubi etiam praecipitur ut « actum transsumptum parochus cum originali concordare testificetur ».

(2) « Ad collatum baptismum conprobandum, si nemini fiat praejudicium, satis est unus testis omni exceptione major, vel ipsius baptizati jusjurandum, si ipse in adulta aetate baptismum receperit ».

(3) Testimonium baptismi recens, cum debitis adnotationibus marginalibus, non parum juvabit ad varia impedimenta detegenda: non modò disparitatis cultus, sed et mixtae religionis, cognationis spiritualis, ligaminis, voti et ordinis, necnon, attentis notandis infrà, n. 700, affinitatis.

(4) *Statuta Brug.,* n. 132. — Si exquirendum est testimonium baptismi a parocho alienae dioeceseos, fiat mediante curia episcopali. Cf. n. 700.

quasi-domicilii vel mensilis commorationis, aut, si de vagis agatur vel de illis qui non habent nisi domicilium aut quasi-domicilium dioecesamum, a parocho actualis commorationis. Cf. suprà, n. 125.

Quam dispositionem si volumus applicare, stricte inhaerendo canoni 1097, § 2, interrogatio foret peragenda pro utroque sponso a parocho competente sponsae (catholicae); sed, cum dictus canon non sit urgendus, ab eoque observando excuset justa causa, cumque etiam, juxta ipsum canonem 1020, § 3, Ordinario competat peculiares normas statuere pro investigatione peragenda, attento etiam canone 1029, nullatenus improbanda est praxis passim vigens, utpote expeditior ac efficacior, ut nempe investigatio circa sponsum instituatur a competente parocho *sponsi* et investigatio circa sponsam a parocho *sponsae;* etiam parocho mensilis commorationis praeferatur parochus *proprius,* domicilii scil. vel quasi-domicilii (1).

Quodsi contingat sponso vel sponsae esse *plures* parochos proprios, quatenus alteruter vel uterque habet duo domicilia vel duo quasi-domicilia vel domicilium et quasi-domicilium paroeciale, examen instituatur a parocho proprio in cujus parochia sponsus vel sponsa actu moratur. Cf. n. 51 (2).

Dicta investigatio facienda est *tempestive,* i. e. uno saltem mense ante nuptiarum celebrationem.

B. **Quid importet** *investigatio:*

680. — Importat prae caeteris *interrogationem sponsorum,* quam solam determinat faciendam can. 1020, § 2. Ulterius etiam *varii investigationis modi* usurpandi veniunt, tum attenta peculiari indole impedimenti circa quod indagandum, tum attentis peculiaribus adjunctis: juxta normas ab Ordinario, in respectiva dioecesi, praescribendas, ad tramites can. 1020, § 3, attentis can. 1023, § 2 et § 3, ac can. 1031, § 1, num. 1.

Jamvero 1° quod spectat **interrogationem sponsorum:**

a/ *Objectum* circa quod versatur:

Praemissa interrogatione generali circa nomina et pronomina, aetatem, statum coelibatus aut viduitatis, domicilium et quasi-domicilium, illudque praesens vel anterius, interrogandi sunt sponsi, pro opportunitate, circa libertatem consensus (signanter sponsa), necnon circa *impedimenta* dirimentia et impedientia: speciatim circa ligamen, consanguinitatem et affinitatem.

(1) Ita statuitur, pro dioecesi Brugensi, apud *Statuta,* n. 131; et sic coincidit parochus examinans cum parocho banna proclamante ad tramites dictorum sub n. 43 s. — Observetur autem dispositio canonis 1029, quatenus scil., si investigatio fuit peracta ab alio parocho quam a parocho qui matrimonio assistere debet, hic monendus sit de examinis exitu.

(2) *Statuta Brug.,* n. 134.

De *cognatione spirituali* parum est curandum, cum, sub disciplina novi Codicis, sublatum sit impedimentum compaternitatis, quod vix non solum dabat locum irritationi matrimonii. Minus etiam est attendendum ad *publicam honestatem*, utpote quae jam non oritur ex sponsalibus, sed ex matrimonio tantum invalido vel ex publico concubinatu. Circa impedimentum *criminis*, quippe quod est impedimentum natura occultum, sponte sua spectans ad confessarium, regulariter non debet inquirere parochus; tunc tantum locus est interrogationi quando, ob peculiaria adjuncta, ratio praesto est delictum suspicandi in foro externo (1).

681. — Quod attinet impedimenta *impedientia*, rarò locus erit impedimento cognationis legalis, ac passim non sunt attendenda nisi mixta religio, quae innotescit ex testimonio baptismi, et votum, sive privatim sive publicè emissum: de quo tamen voto passim non est loquendum a parocho, nisi illius impedimenti suspicionem inducat peculiaris conditio sponsae, v. gr., quae valde piè vixerit et a mundanis admodum remota.

Nota 1. Licet dissensus parentum non constituat, in praesenti disciplina, impedimentum matrimonii, equidem parochus prudenter, pro opportunitate, inquirat circa consensum parentum, praesertim in casu matrimonii minorennis, cujus matrimonio, si parentes rationabiliter sunt inviti, non potest, ad normam can. 1034, assistere, nisi consulto prius loci Ordinario. Item interroget, pro adjunctis, circa sponsalium validè initorum rupturam, cum, ad normam doctrinae propositae sub n. 24, hujusmodi sponsalia prohibitionem induxerint in conscientia, ac locum dare possint, coram foro externo, actioni in reparationem damnorum. Quod autem spectat *clandestinitatem*, jam non refert, ad validitatem matrimonii, inquisitio circa nupturientium parochum proprium, licet non sit negligenda intuitu licitae celebrationis matrimonii. Caeterum, si can. 1020, § 2, objectum interrogatorii limitat ad impedimenta, teno- can. 1019, § 1, latius patere videtur, ubi dicit constare debere parocho quod nihil validae ac licitae celebrationi matrimonii obsistat.

682. — Parochus attendere debet etiam ad impedimenta *fori civilis:* vidimus namque suprà quod regulariter non potest ad matrimonii celebrationem procedi, nisi impletis formalitatibus civilibus, ad quarum adimplementum praesupponitur absentia impedimenti civilis ejusve per dispensationem remotio.

2. Quemadmodum jam notatum est supra, ad n. 71, sub nota 1, si contingat a puella seducta oppositionem fieri matrimonio viri, cui paternitatem adscribit prolis natae vel nascendae, parochus, frustrà adhibito conatu ad rem amicè componendam, actricem ad judicem civilem remittat qui, favore legis 6 Aprilis 1908, potest, positis ponendis, reum cogere ad solvendam indemnitatem matri necnon annuam pensionem pro sustentatione et educatione prolis; oportet autem ut actio fuerit inducta intra tres annos inde a nativitate prolis. Cf. *Statuta Brug.*, n. 136.

b/ *Processus* sequendus:

683. — Interrogandi sunt sponsi *seorsim* et *cautè*, juxta monitum

(1) Cf. suprà, n. 667. Ita si recenter viduus postulat copulari cum muliere, puta ancilla, quacum habitavit tempore aegritudinis uxoris, vel cum alia femina quacum noscitur familiariter esse conversatus, profectò non omittet parochus cautè indagare utrum sponsus, vivente uxore, non adulteraverit cum sponsa, eique futurum matrimonium promiserit. Quodsi agitur de viro qui obtento divortio civili, civiliter copulatus fuit praesenti sponsae, cui, exinceps defuncta uxore legitima, coram Ecclesia nubere intendit, praesumitur criminis impedimentum, siquidem matrimonium civile constituit attentationem matrimonii meritoque supponitur copula adulterina; imo indagandum tunc erit utrum non intervenerit promissio matrimonii coram Ecclesia ineundi post mortem compartis legitimae, ita ut impedimentum duplicetur.

ipsius can. 1020, § 2; in specie cautè loquendum est de impedimento criminis vel de suspecta impotentia (1).

Aliàs jus commune nihil determinat circa methodum in interrogando; sed hanc determinationem faciendam relinquit Ordinario, juxta can. 1020, § 3, et jam non fit mentio de examine *juridico*, in forma juris instituendo.

2° Quod spectat **alios investigationis modos:**

684. — a/ *Pro speciali indole impedimenti :*

α/ Quando agitur de impedimento *consanguinitatis* vel *affinitatis*, pro determinandis linea et gradu, plerumque non est fidendum soli nupturientium testimonio; scrutandi etiam sunt cognati, ac imo conficienda est *arbor genealogica*, juxta indicationes suprà propositas, ubi de impedimento consanguinitatis (n. 603) : quae caeteroquin arbor genealogica, uti ibidem notavimus, a pluribus Ordinariis, et signanter ab Ordinario Brugensi, exigitur exhibenda, eaque completa, simul cum supplici libello pro dispensatione super consanguinitate et affinitate.

685. — *β*/ Ubi vero agitur de impedimento *ligaminis*, instante scil. matrimonio *vidui* vel *viduae*, cujus compars *in alieno loco* obiisse fertur : conandum est imprimis obtinere *documentum authenticum* (obitus) exaratum ex regestis paroeciae vel xenodochii vel militiae; hoc autem deficiente, supplendum est per *depositionem duorum testium*, qui sint fide digni, jurati et qui de facto proprio deponant, aut saltem *unius* testis, omni exceptione majoris; vel, si quicumque testis deficit, deducenda est pro posse probatio ex *conjecturis, indiciis* et *adjunctis* quibuscumque, ita nimirum ut pluribus hinc inde collectis, eorumque natura perpensa..., prudentis viri judicium ad mortem affirmandam probabilitate maxima seu morali certitudine promoveri possit » (2).

686. — b/ *Pro peculiaribus adjunctis*, quae obtinere possunt :

α/ Si, occasione interrogationis sponsorum, *dubium* exoritur circa existentiam cujusvis impedimenti : praescribit can. 1031, § 1, n. 1 (suprà, n. 60bis), ut parochus rem accuratius investiget; pro qua accuratiori investigatione peragenda recurri potest ad haec duo media : *juratam* scil. depositionem *testium* de libertate status nupturientium, ac *juramentum suppletorium* ex parte *sponsorum* (3), quo juramenti fide sollemniter declarent sese ab omni impedimento esse immunes.

---

(1) Uti notat Theol. Mechl., o. c., p. 58, « convenit quandoque, ad vitandam eorum offensionem, ut impedimenta quaedam non per modum interrogationis proponantur, quasi haberetur aliqua suspicio, quod forte talia contraxerint, sed per modum instructionis, dicendo ista esse praecipua impedimenta de quibus instrui solent nupturientes ».

(2) Cf. Instruct. C. S. O. (ad probandum obitum conjugis) anni 1868 (*Collectan.*, n. 1372).

(3) Cf. can. 1829-1831.

3/ Ubi agitur de sponsis quorum alterutra pars, post adeptam pubertatem, *per sex menses alio in loco habitaverit :* tunc, *de jure communi,* ante ulteriorem investigationem, *consulendus est,* excepto sane casu urgentis necessitatis, *Ordinarius,* cujus est praescribere, in singulis casibus, probationes et conjecturas super status libertate (can. 1023, § 2, coll. Instr. S. C. de Sacr., 4 Julii 1921, ad 4[m]) (1); quod idem valet ubi *brevior quidem fuit commoratio in alieno loco,* sed *suspicio* datur de contracto impedimento : quae suspicio passim praesumitur respectu emigrantium (can. 1023, § 3, coll. citata Instr. S. C. de Sacr. anni 1921) (2).

Dictum est : *jure communi;* quia ex speciali S. Sedis concessione facta *pro Belgio,* ibi sufficit, in casu canonis 1023, ut parochus accuratius investiget, adhibitis documentis publicis, sive ecclesiasticis sive civilibus, privatis testimoniis et documentis fide dignis, una cum affirmatione jurata contrahentium, et si facta inquisitione ipsi constat nihil matrimonio obstare ac praesertim nupturientes liberos esse, parochus non tenetur rem Ordinario exponere (3).

Nota. Si post factam interrogationem et adhibitos, pro opportunitate, varios investigationis modos, hic suprà descriptos, adhuc tamen *dubium remaneat,* res est deferenda vel (si jam, juxta modò dicta, recursus est factus) iterum deferenda ad Ordinarium, antequam ad matrimonium procedatur. Can. 1031, § 1, num. 3, coll. suprà, n. 60bis.

687. — Scholion I. Quod spectat *juramentum suppletorium,* de quo modò suprà, et ad quod ipse parochus, variis in casibus, potest propria auctoritate procedere (can. 1031, § 1, num. 1, coll. dictis suprà, n. 686), en *modum servandum:*

Nimirum orator (oratrix), coram duobus testibus, manu dextera Evangelio apposita ac genuflexus ante imaginem crucifixi, mediam inter duos cereos accensos, juramentum emittet his similibusve verbis :

« *Ik N..., zweer bij God dat ik met niemand in den echt verbonden ben; en* » *dat er, bij mijne wete, tusschen ons beiden geen hoegenaamd beletsel van huwe-* » *lijk bestaat* (4). *Zoo helpe mij God en zijne heilige Evangeliën* ».

Seu gallice :

« *Je N..., jure devant Dieu que je ne suis point engagé dans les liens du mariage* » *et, qu'à ma connaissance, il n'existe entre nous deux aucun empêchement de* » *mariage. Ainsi Dieu me soit en aide et ses saints Evangiles!* ».

Antequam autem juramentum emittit orator (oratrix), eum (eam) moneat parochus de gravitate actus praestandi et rite instruat circa *nullitatem* matrimonii cum

(1) Ita exigere potest Ordinarius publicationes in alieno illo loco peragendas, depositionem juratam testium, vel juramentum suppletorium sponsorum, de quibus sub *a/*; item testimonium libertatis ex parte Ordinarii loci in quo morati sunt sponsi, vel ex parte parochi ejusdem loci, quod parochi testimonium ab hujus Ordinario, necnon ab Ordinario parochi testimonium recipientis, sit recognitum. Cf. suprà, n. 49.

(2) Ordinarius consulendus est Ordinarius *proprius* sponsorum, et, si plures sint, ille in cujus dioecesi matrimonium celebratur, et, si matrimonium extra proprias ineatur dioeceses, quilibet Ordinarius proprius (sic ad normam can. 1028).

(3) *Conc. prov. Mechlin. IV,* n. 209. — Eadem concessio est facta pro dioecesi Cameracensi.

(4) Juramentum debet, juxta *Statuta Brug.,* n. 134, enuntiare « non tantum immunitatem ab impedimento ligaminis, sed etiam a quovis alio matrimoniali impedimento ».

impedimento dirimente contracti; praeterea, juxta injunctum Congregationis S. Officii, ipsi notas faciat poenas ecclesiasticas, ut infamiae, excommunicationis, interdicti, contra polygamos a sacris canonibus statutas, aut ab Ordinario infligendas, ad normam, can. 2356.

687bis. Scholion II. Juxta dicta sub n. 60bis, ad normam can. 1030, § 1, parochus non potest nupturientem ad matrimonium admittere « antequam omnia *documenta necessaria* receperit », nempe a/ extractum baptismale alterutrius sponsi ex aliena parochia oriundi (suprà, n. 678); b/ attestationem scriptam de bannis in aliena paroecia proclamatis et de non detecto impedimento aut de impedimenti remotione (n. 60); c/ schedulam confessionis (n. 192 s.) (1); d/ attestationem de adimpletis formalitatibus civilibus (n. 461); e/ documenta varia pro stabiliendo statu libero in peculiaribus adjunctis, de quibus sub n. 685 s., in specie testimonium de obitu prioris conjugis aut de praestito juramento suppletorio, juxta exposita sub n. 685; f/ declarationem nullitatis anterioris matrimonii (n. 710, sub 5°) aut dispensationis super rato non consummato (n. 331) (2); g/ licentiam Ordinarii ejusve delegati pro assistentia matrimonii vagi (n. 129). Quibus accedat, pro varia hypothesi, delegatio expressa, aut etiam scripta, parochi loci, si matrimonium celebretur coram alio sacerdote (n. 107); vel licentia, pariter expressa aut scripta, parochi domicilii aut quasi-domicilii aut menstruae commorationis, si matrimonio assistens non sit parochus pro licita assistentia competens (n. 125), vel, si non sit parochus sponsae, hujus parochi licentia (n. 126).

Secundum objectum examinis : Doctrina et scientia.

688. — Quod attinet examen circa *instructionem in religione christiana,* interrogatio fiet circa elementa doctrinae christianae, circa illa scil. quae cognoscenda sunt de necessitate medii et de necessitate praecepti, nimirum circa quatuor puncta, symbolum, decalogum cum praeceptis Ecclesiae, tria sacramenta necessaria baptismatis, Eucharistiae et poenitentiae, et orationem dominicam; adde salutationem angelicam et actus fidei, spei, charitatis et contritionis.

Interrogatio haec non imponitur semper instituenda, ac, in ipso can. 1020, § 2, monetur ab ea posse abstineri, si ob personarum qualitatem appareat inutilis (3).

Si contingat sponsos interrogatos reperiri ignaros circa modò descripta puncta, haec edocendi sunt a parocho (4), ita statuente Pont. Commis-

(1) Ad normam dictorum sub n. 191, nuptiis praemitti debet, si sine gravi incommodo fieri possit, *confirmatio;* non est tamen in usu exigere testimonium susceptae confirmationis; sufficit sponsos nondum confirmatos monere de obligatione exequenda. Caeterum, uti notatum est sub n. 678, mentio confirmationis, si suscepta fuerit, reperietur in extracto baptismali cum nota marginali.

(2) Quae sub f/ ponuntur non exigunt documentum speciale, cum censeantur notari in margine registri baptismalis.

(3) Cave tamen ne hac concessione abutatur parochus, aequo facilius praetereundo interrogationem, cum minus docti exinde ansam facilè sumerent examen sibi impositum aegre ferendi. Cum personis melius edoctis potest omitti, si non ipsa interrogatio, interrogandi modus, examen instituendo sub forma colloquii.

(4) « Generatim non requiritur ut ea verbotenus, vel eo ordine quo proponuntur *memoriter* addiscant, nec ut distinctam habeant mysteriorum cognitionem; satis est ut de singulis veritatibus interrogati recte respondeant, quoad rei substantiam » (*Collat. Gandav.*, 1913, p. 111).

sione Codicis, 2-3 Junii 1918, ad 3m (A. A. S., X, p. 345); additur autem: « quodsi renuant (vel doceri nequeant), non est locus eos respuendi a matrimonio », nec adeo tractandi sunt tanquam peccatores publici, de quibus can. 1066 (suprà, n. 195) (1).

§ 2. Munus Confessarii.

689. — Examen *pro foro interno,* circa impedimenta ad dictum forum pertinentia, instituendum est *a confessario,* in confessione, idque maxima cum cura et sollicitudine. Huc spectant prae caeteris impedimenta *voti* ac impedimentum *criminis,* attentis suprà notatis sub n. 680 et 683: in quorum impedimentorum inquisitione facienda, nonnunquam officio suo deficere confessarios experientia constat: unde postea difficultaes et anxietates non exiguae oriuntur.

Punctum II. Instructio sponsorum et conjugum.

Instruendi sunt sponsi et conjuges tum a *parocho,* et quidem publicè in cathedra et privatim, occasione examinis in ordine ad matrimonium instituendi, tum a *confessario. Parochi* praesertim est illos instruere circa naturam et dignitatem matrimonii et circa praecipua officia status, non omissa, pro opportunitate, prudenti monitione circa usum matrimonii. Ad *confessarium* autem maximè spectat directio danda circa electionem status conjugalis, ac intimior instructio circa usum conjugii.

I. Instructio danda a Parocho.

A. Instructio publica.

690-693. — Parocho competit, instructione publica, docere *doctrinam* de matrimonio (2), ejusque *dignitatem* extollere; praesertim autem debet frequenter inculcare *officia* conjugum tam ad invicem quam erga proles.

Quod in specie spectat *usum conjugii,* profectò nonnisi generali et obvoluto sermone est loquendum in ecclesiae cathedra; non est tamen abstinendum a gravi monitione pro opportunitate (v. gr. occasione explicationis catechismi) danda uxoratis, quatenus ipsis non omnia liceant, quatenus etiam in statu conjugali possit contra castitatem peccari, idque foedissimè; ac plerumque proderit, attenta vitii frequentia, severè ac energicè invehere in vitium onanismi, fini Creatoris directè contrariantis ac Dei vindictam provocantis: suggerendo etiam numerosas familias benedictionibus supernis cumulari, et quaerendo num illis benedictionibus non obsistant conjugati.

---

(1) Ad hoc ut ignaros sponsos in doctrina catholica instruant, parochos urget *Conc. Mechlin.* IV, decr. 290; ideo curandum monet ut sponsi tempestive ad ipsos accedant, non modò ut indagetur status libertas, « sed et ut provideatur, si opus sit et quo meliori possit modo, instructioni religiosae nupturientium: quippe qui interdum valdè rudes accedant, et, ob neglectam praxim vitae christianae, lamentabili ignorantia laborent ».

(2) Opportunum erit nonnunquam in hoc insistere quod matrimonium civile, inter christianos, non sit nisi mera formalitas, nullatenus quidem negligenda, sed omni efficacia destituta in vinculum conjugale.

Hujusmodi autem monitionibus opportunus prae caeteris locus est in sodalitatibus in gratiam conjugum institutis, in quibus magis ex professo, liberiori ac fusiori sermone, utique casto et modesto, licet de illis loqui (1).

B. **Instructio privata.**

694. — In hac privata nupturientium instructione, summa cum cura obeunda, speciatim insistendum est a parocho, praeterquam in sanctitate matrimonii, in obligationibus conjugum ad invicem et erga prolem (can. 1033) (2); in specie urgeat gravem obligationem *baptisma* conferendi in casu necessitatis, nec omittat sponsos artem docere baptizandi, ut et ipsi, si opus sit, sacramentum administrare valeant.

695. — Prudenter et providè sciscitetur parochus a sponsis utrum sufficienter instructi existant circa *usum matrimonii*. Illos autem quos in hoc negotio *ignorantes* inveniat, quod nonnunquam contingit apud candidae innocentiae puellas, inhaesitanter docebit parochus circa consortii conjugalis naturam ac primarium officium, vel eos cautè instruendos curabit, praesertim si de sponsa agatur juniori ac admodum verecunda, eam remittendo ad matrem vel piam matronam. Crudele est enim hujusmodi personas pro tota vita statui devovere quem penitus ignorant, eisque jugum imponere quod ipsis, tardius instructis, exosum erit forsitan ac intolerabile. Melius edoctos circa naturam conjugalis consortii, non omittat ad honestatem et castimoniam conjugalem adhortari.

Utrum autem ulterius sit procedendum, vel pro ulteriori instructione in hac re sint ad confessarium remittendi, prudentis parochi est dijudicare pro variis adjunctis. Porro potest esse opportunum, imo non desunt graves Auctores hanc normam passim servandam urgentes, ut ipse parochus sponsos instruat *circa licita et illicita* in matrimonio, ad modum qui infrà describetur servandus a confessario.

Huc spectat potissimum gravis monitio contra vitium *onanismi*, eaque eo explicitior requiritur et instantior quo latius in regione grassatur nefanda illa lues, et quo majori jure timetur illa praxis sequenda a nupturientibus hic et nunc instruendis.

Suggeratur tandem nupturientibus ut, si dubia postea exsurgant, ea confessario confidenter proponere non timeant, ut tutâ et quietâ conscientiâ vitam degant in conjugio. Quodsi consilio vel ope medici indigeant, cavebunt ab adeundo viro improbo aut a principiis christianis alieno, et sciant non deesse ejusmodi medicos qui illicita ac moralitati contraria suadere non vereantur.

II. Instructio danda a Confessario.

A. **Circa usum matrimonii.**

696. — 1° *Nupturientes:* si a/ confessarius eos reperit primarium officium matrimonii ignorantes, illos doceat vel edocendos curet, juxta modò dicta suprà.

Si b/ ulterius *interrogant circa licita et illicita in conjugio*, confessarius principia summariè proponat olim vindicata et hanc materiam regentia, juxta quae poenitentes suam conscientiam moderare tuto valeant. Nimirum

α/ actum conjugalem esse legitimum, imo ad eum ex stricta justitia mutuò obligari conjuges; β/ omnia inter conjugatos licere quae ad prolis procreationem ordinantur; ac etiam γ/ a culpa saltem lethali esse generatim immunes actus venereos,

(1) Cf. hic *Instructiones Episc. Belgii*, apud *Collat. Brug.*, XIV, p. 453 ss.; *Conc. Mechlin. IV*, decr. 86.

(2) Suggeratur ipsis lectio libelli manualis, vel et hujusmodi libellus tradatur, in quo varia officia conjugum proponuntur.

licet ad conceptionem non directè ordinatos, modò fini generationis non contrarientur positivè; δ/ gravissimè vero peccari per quemcumque usum matrimonii generationis fini positivè contrarium, maximè effusionem seminis procurando onanisticam, qua scelesti praxi funditus destruitur finis a Creatore intentus et divinae Justitiae vindicta jam in terris provocatur.

Quinimo, nisi nupturientes a parocho jam sint instructi aut aliunde cognoscantur in hisce sufficienter edocti, vel honestioris plane vitae, regulariter opportunum erit eos, *etiam non interrogantes,* in hunc sensum edocere: hac ratione malum praevenietur, nec serò medicina parabitur.

Non omittat tandem confessarius eos monere ut, aliquanto post contractum matrimonium tempore, ad confessionem revertantur, ut anxietatum, si quae sint, circa matrimonii statum et officia solutionem quaerant et accipiant.

2° Conjuges:

697. — a/ *nihil confitentes* nec aliquid sciscitantes circa usum matrimonii, plerumque, exceptis scilicet conjugibus quorum spectata probitas est nota, juvat generali sub formula interrogare utrum officia status ritè adimpleverint. Imo, si suspicio detur gravis inordinationis, diligentius est indagandum et prudenter urgendi sunt ut peccata aperiant, ne, confessarii incuria, in peccatis sordescant, prae oculis habitis principiis et normis supra, n. 241 ss., propositis circa onanismum.

698. — Si b/ *anxios* sese dicunt *circa conjugalia jura ac officia,* tunc praeprimis sacerdoti opus est singulari prudentia et modestia. Nam ex una parte, non sufficit prae nimia modestia dubia removere, generali formula quietem commendando, ac ita responsum eludere, cum maximo nonnunquam detrimento animae ac pacis familiae, ex malè intellectis juribus et officiis respectivis conjugum continuis jurgiis disturbatae; ex altera vero parte difficilius cavetur ab omni modestiae laesione, ubi ad particularia est descendendum nec sufficit abstracta proponere principia.

Porro prudentia suadet ut hujusmodi poenitentes, in hisce negotiis anxios repertos, cautè adducat confessarius ut ipsi sponte exponant anxietatis objectum, potius quam illud interroganti et scrutanti sacerdoti aperiant. Praeterea solerter distinguat et secernet confessarius dubia theologica a dubiis mere physiologicis, et optimè compertum habeat et alta mente repostum, suum officium non esse haec ultima solvere, sed illa solvenda relinquere medico vel chirurgo, praesertim si agatur de uxore: memor sit se non esse medicum corporis sed animae, seque illa dumtaxat impune tentare pericula ad quae adeunda strictum urget officium.

Tandem, in ipsis enodandis difficultatibus subjectis, attendat confessarius in hisce rebus passim sufficere ut conjuges sciant quid faciendo vel omittendo peccatum *mortale* effugere queant, adeo ut regulariter abstineat ab ulteriori explicatione circa venialem inordinationem, putà circa modum coeundi et alia hujusmodi, in qua caeteroquin intimiori explicatione gravius non raro latet castitatis sacerdotalis discrimen.

c/ Bonum est etiam conjuges monere *non omnia quae licent expedire,* ac christianum decere ut etiam in matrimonio, pro conditione sua, continentem et morigeratam degat vitam, passiones cohibendo ac nimiam voluptatum cupiditatem, sublimen matrimonii finem prosequendo potius quam libidini vacando.

Ideo etiam, uti moment *Instructiones* Episc. Belgii, l. c., p. 456, « omnibus conjugibus christianis auctores sint confessarii, ut nonnunquam, ad tempus, mutuoque consensu, ab actu matrimoniali abstineant, atque ita liberè eximiam illam virtutem sectentur quam multi necessitate coacti exercere postea debent ». Sciant etiam moderamen et temperantiam in usu matrimonii sanitati favere.

B. **Circa electionem status conjugalis.**

699. — 1° A matrimonio avocandi sunt, *intuitu perfectioris status coelibatus,* soli illi qui capiunt verbum Domini, et cupiunt a carnalibus abstinere ac sese castrare propter regnum coelorum, ex motivo scil. supernaturali, seu ex amore castitatis vel ut liberius vacent orationi et operibus charitatis.

2° *Alio titulo* dissuadendum est *per se* matrimonium, vel etiam prohibendum, illis qui ad illud inepti reperiuntur vel ad ejus onera ferenda non idonei, sicut et illis quorum valetudo nata est grave periculum inducere conjugi aut proli nascendae.

Hujusmodi sunt, praeter impotentes, omnes illi qui adeo hebetes sunt et ingenio imbecilles ut educandae soboli prorsus inepti existant, necnon illi qui tanta corporis debilitate aut defectuositate laborant ut generare vel parere vix valeant, ac tandem illi qui gravi morbo inficiuntur comparti vel proli communicando, quemadmodum contingit maximè cum phtysicis et syphiliticis, saltem in periodo contagiosa. Dissuadeantur etiam matrimonia ineunda a junioribus personis perfectam virium evolutionem nondum adeptis; ac cautè procedatur in suadendo matrimonio a vel cum persona hysterica contrahendo.

Dicitur: *per se,* quia, seposita impotentia, potest hujusmodi personis matrimonium permitti ex altioris ordinis motivo, putà ad imminens incontinentiae periculum vitandum; oportet autem ut compars moneatur de defectu ipsi damnoso, juxta dicta suprà, sub n. 35 s.

3° Caeteris personis idoneis, nec ad altiorem perfectionem vocatis, passim, viris praesertim, suadendum est matrimonium, vel etiam nonnunquam imponendum; et maximè reprobanda est abstinentia a conjugio ex egoismo aut inani timore onerum conjugibus incumbentium.

Nota. Eadem principia prae oculis habeat *parochus,* quotiescumque ab ipso in hac re consilium exquiritur, vel sponte dandum judicatur.

Punctum III. Inscriptio in registro.

Ad tramites can. 1103, coll. can. 470:

700. — Officium est *parochi,* in cujus parochia matrimonium est celebratum, ut

1° sive per se sive per alium a se ad hoc specialiter commissum, « quamprimum describat *in libro matrimoniorum* nomina conjugum ac testium (1), locum et diem celebrati matrimonii atque alia secundum modum in libris ritualibus et a proprio Ordinario praescriptum (2); idque licet alius sacerdos vel a se vel ab Ordinario delegatus matrimonio adstiterit ».

Adnotanda etiam est in matrimoniorum libro, ad marginem, dissolutio matrimonii, si contingat nullitatem declarari (aut illud dissolvi per professionem sollemnem vel dispensationem pontificiam). Can. 1988. Juvat etiam notari dispensationem super impedimentis, si forte concessa fuerit in foro externo, necnon legitimationem prolis, si contingat, sive per ipsum contractum matrimonium, sive per rescriptum Prin-

(1) Juxta *Conc. prov. Mechl. IV,* decr. 152, n. 3, « ipsi testes, una cum sacerdote assistente, nomen suum subscribant ».

(2) In dioecesi Brugensi, praescribitur addendum utrum necne sponsi acceperint benedictionem nuptialem. Cf. *Statuta,* n. 143.

cipis. Ubi alteruter contrahentium viduus est, opportune memoratur nomen prioris conjugis defuncti. Cf. *Statuta Brugen.*, n. 143.

Non modò matrimonia in ecclesia celebrata, sed etiam matrimonia extra ecclesiam in parochia inita coram sacerdote ab Ordinario delegato, sunt inscribenda in libro paroeciali, nisi agatur de matrimonio conscientiae, de quo in nota ad finem n. 701. Ideó sine mora sunt parocho denuntianda (1).

Bonum est etiam et opportunum matrimonii celebrationem coram Ecclesia brevi formula notare in libello matrimonii a magistratu civili tradi solito.

2° Mentio facienda matrimonii *in libro baptizatorum*. Quae mentio inseri debet:

a/ in libro baptismali *personae quae matrimonium contraxit*. Nimirum adnotari debet, ad marginem, eam tali die matrimonium celebrasse (can. 1103, § 2 et can. 470, § 2. Et, si postea contingat matrimonium declarari nullum aut dissolvi, id ibidem notetur (can. 1988). Cf. *Statuta Brugen.*, n. 94, coll. n. 143.

« Quodsi conjux *alibi* baptizatus fuerit, matrimonii parochus *notitiam iniit contractus* ad parochum baptismi, sive per se, sive per Curiam episcopalem (signanter si agitur de parochia ignota alterius dioeceseos), transmittat, ut matrimonium in baptizatorum librum referatur » (can. 1103, § 2); transmittenda est etiam nullitatis declaratae aut dissolutionis notitia (can. 1988). Cf. *Statuta Brugen.*, n. 143.

Circa quam notitiae matrimonii in baptismorum libro insertionem et transmissionem, nota:

α/ spectat haec dispositio *utrumque* conjugem; et ita, si uterque conjux alibi est baptizatus, et quidem diversis in paroeciis, ad utriusque conjugis parochum transmittenda est matrimonii notitia.

β/ eo tendit dicta dispositio, quemadmodum sub n. 678 notavimus, ut acceleretur inquisitio de statu libero, utque in specie efficacius occurratur periculo bigamiae, quatenus, inspecto extracto baptismali ab extraneis nupturientibus exhibendo, illicò appareat utrum et quandonam matrimonio sint juncti (2).

γ/ « celebrati matrimonii denuntiatio, ad baptismi parochum transmittenda, conjugum eorumque parentum nomina et agnomina descripta secum ferat, aetatem contrahentium, locum diemque nuptiarum, testium qui interfuerunt nomina et agnomina, habeatque parochi subscriptum nomen cum adjecto parochiali sigillo. Inscriptio autem accuratè indicet paroeciam, dioecesim, oppidum seu locum baptismi conjugum et ea quae ad scripta per publicos portiores tutò transmittenda pertinent » (3).

δ/ « si forte accidat ut... baptismi parochus, in recipienda denuntiatione matrimonii, comperiat alterutrum contrahentium aliis nuptiis esse alligatum, rem quantocius significabit parocho attentati matrimonii » (4).

---

(1) *Conc. prov. Mechl. IV*, decr. 153. — Id etiam applicatur matrimoniis quae, ad normam can. 1098, contrahuntur (suprà, n. 130 ss.): « sacerdos, si eidem adstiterit, secus testes, tenentur in solidum cum contrahentibus curare ut initum conjugium in praescriptis libris quamprimum notetur » (can. 1103, § 3, coll. *Form.* 28).

(2) Conferet etiam haec adnotatio ut facilius detegatur impedimentum affinitatis: ad hoc autem requiritur ut, in matrimonii mentione, adnotetur nomen compartis; quae additio utiliter fiet, licet in tenore legis non praescribatur. Cf. suprà, n. 678.

(3) Instructio S. C. de Sacr. 6 Martii 1911, ad 2m. *Collat Brug.*, XVI p. 307 s. Item Instr. S. C. de Sacr., 4 Julii 1921, ad 2m.

(4) Instr. S. C. de Sacr. anni 1911, ad 3m, coll. Instr. 4 Julii 1921, ad 5m.

ε/ Statuta Brugensia, n. 143, haec habent : « Ad obviandum oblivionis periculo, statuimus ut ista transmissio fiat *infra biduum* a contracto matrimonio... atque in omni notitia matrimonii transmittenda notetur *dies* baptismi suscepti ».

b/ Etiam, si casus ferat, inserenda est mentio matrimonii in libro baptismali *prolis* ex nuptis ante matrimonium *illegitimè natae.*

Nimirum sedulò notanda est *legitimatio* (per subsequens matrimonium vel per rescriptum Principis, occasione matrimonii obtentum) in margine libri baptismalis, remissione facta ad registrum matrimoniorum, vel legitimationis notitia est transmittenda ad parochum loci in quo proles illa baptismum suscepit. Cf. *Statuta Brugen.,* n. 143.

701. — Nota 1. « *Matrimonium conscientiae* non est adnotandum in consueto matrimoniorum ac baptizatorum libro, sed in peculiari libro servando in secreto Curiae archivo ». Ita can. 1107.

2. Nulla praescribitur inscriptio contractus *sponsalitii.* Suadendum tamen ut ejus mentio, ubi fuerit rite initus, conservetur in speciali registro, juxta formulam infrà describendam.

3. Ad normam can. 470, § 3, authenticum exemplar libri matrimoniorum est transmittendum ad Curiam episcopalem (1).

Appendix II.

DE PROCESSU MATRIMONIALI.

702. — Non omnes causae matrimoniales requirunt processum juridicum, nec etiam authenticam declarationem Ordinarii, sed *solae* causae quae spectant *nullitatem* aut *dissolutionem vinculi, in ordine ad novas nuptias;* hae scil. causae matrimoniales, quae *stricte dictae* vocantur, *regulariter* exigunt *processum juridicum,* juxta formalitates in jure determinatas (signanter can. 1960-1989) et mox summarie referendas, collatis formalitatibus, de quibus in Codicis sectione I partis primae libri quarti, *de judiciis in genere.*

Dicitur : *regulariter;* quia non desunt casus in quibus causae matrimoniales, etiam stricte dictae, non exigunt processum stricte juridicum, signanter in casu can. 1990, ubi poterit Ordinarius, citatis partibus, matrimonii nullitatem authentice declarare, cum interventione tamen defensoris vinculi, sed absque consuetis formalitatibus; imo ne ipsa quidem authentica declaratio Ordinarii requiritur si agitur de matrimoniis speciem matrimonii non habentibus.

En autem brevem conspectum juris canonici circa *processum juridicum,* ubi instaurandum contingit :

I. De accusando matrimonio.

703. — Juxta can. 1970, de nulla causa matrimoniali cognosci vel definiri potest,

(1) Cf. *Statuta Brugen.,* n. 67, ubi, in ordine ad hoc, praescribitur ut « duplicata redigantur eodem tempore quo ipsum authenticum exemplar conficitur ».

nisi *regularis accusatio* vel jure facta petitio praecesserit: accusatio autem est delatio causae judici ad agendum de ea et jus circa illam vindicandum.

Jamvero, ad normam can. 1971, § 1, *habiles ad accusandum* sunt a/ *conjuges,* in omnibus causis nullitatis, nisi in quantum ipsi fuerint impedimenti causa (puta in causa criminis, raptus aut publicae honestatis), quin obstare videatur quod mala fide contraxerint; b/ *promotor justitiae,* sed tantum in impedimentis natura sua publicis (1).

II. **Competentia judicis.**

704. — 1° Exceptis causis reservatis S. Sedi, judex competens primae instantiae est *Ordinarius loci,* et quidem vel Ordinarius loci in quo matrimonium celebratum est (forum contractus), vel Ordinarius loci in quo pars conventa (contra quam scil. actio inducitur) domicilium vel quasi-domicilium habet (forum domicilii) (2).

705. — 2° *Causae reservatae S. Sedi* sunt:

a/ Causae *principum,* eorum scil. qui supremum tenent populorum principatum (etiam reipublicae praesidis) horumque filiorum ac filiarum eorumve quibus jus est proxime succedendi in principatum (can. 1557, § 1, n. 1).

b/ Causae quae referuntur ad *privilegium Paulinum,* de quibus cognoscit S. Congregatio S. Officii. Can. 1962.

c/ Causae dispensationis *super matrimonio rato et non consummato,* de quibus cognoscit S. Congr. de Sacram. Can. 1962 (3).

d/ Attento responso C. S. O., 8 Apr. 1925, reservata censetur causa matrimonii *duorum acatholicorum* (a fortiori duorum infidelium), cum recurrendum dicatur in singulis casibus. Cf. *Periodica,* XIV, p. 166.

706. — *Nota.* Causas, in quibus, juxta normas propositas, competens est Ordinarius loci, ad suum judicium advocare potest S. Pontifex, sive proprio marte (can. 1597 et 1557, § 3), sive ad instantiam partium, quibus semper integrum est suam causam ad S. Sedem deferre (can. 1769, § 1).

III. **Procedura.**

A. *Constitutio tribunalis.*

707. — Juxta can. 1576, § 1, n. 1, debet, reprobato contrario privilegio, constitui *tribunal collegiale trium judicum,* pro omnibus causis contentiosis de vinculo matrimoniali in Curia episcopali tractandis; potest autem tribunal constitui stabiliter aut

---

(1) Ad normam can. 1973, « *soli* conjuges jus habent petendi dispensationem super matrimonio rato et non consummato ».

Juxta can. 1972, « matrimonium quod, utroque conjuge vivente, non fuerit accusatum, post mortem alterutrius vel utriusque conjugis ita praesumitur validum fuisse, ut contra hanc praesumptionem non admittatur probatio, nisi incidenter oriatur quaestio ».

(2) Quodsi una pars est acatholica, uti in matrimoniis mixtis, solus competens est, ratione domicilii aut quasi-domicilii, Ordinarius partis catholicae, sive haec actor sit sive rea. Can. 1964.

Si contingat reum plures habere Ordinarios competentes, quatenus duo habeat domicilia aut quasi-domicilia vel domicilium et quasi-domicilium, « optio fori actori conceditur » (can. 1559, § 3).

(3) Ex eo quod S. Sedi reservatur causa dispensationis super matrimonio rato, « nullus judex inferior (in specie nullus Ordinarius) potest processum in causis dispensationis super rato instruere, nisi Sedes apost. facultatem eidem fecerit »; quod valet etiam pro aliis causis reservatis. Cf. suprà, n. 331 ss.

pro singulis casibus. Pro causa tamen dispensationis super rato, pro qua Ordinarius non fungitur nisi munere judicis instructoris, sufficit *unicus* judex instructor. Can. 1966.

« Sive agatur de nullitate matrimonii, sive de probandis inconsummatione et causis ad dispensandum super rato, citari debet *defensor vinculi* ». Can. 1967, coll. can. 1586 et 1587, § 1, juxta quam alteram dispositionem, « vinculi defensore non citato, acta irrita sunt », nisi ipse, etsi non citatus, revera adfuerit (1).

Insuper, ad normam can. 1585, § 1, cuilibet processui interesse oportet *notarium*, qui *actuarii* officio fungatur; adeo ut nulla habeantur acta, si actuarii manu non fuerint exarata, vel saltem ab eo subscripta ».

708. — B. *Methodus sequenda in actis conficiendis* ex ordine describitur in *Instr.* S. C. de P. F. anni 1883, par. 12ª, usque ad 23ᵐ inclusive (2).

Haec autem indicasse sufficiat: coram tribunali citandi sunt ex ordine actor, conjuges, testes; interrogandi sunt, praevie emisso juramento, tactis evangeliis; responsa autem scripta, in fine depositionis, sunt praelegenda deponenti ab eoque subscribenda; interrogandi autem sunt juxta interrogatorium a vinculi defensore conficiendum; interrogationi praemittenda est citatio formiter facta (3).

C. *De processus conclusione, sententia proferenda, appellatione et secunda aut tertia instantia.*

709. — 1° Absuluto processu, deveniendum est ad *publicationem processus* et ad *conclusionem in causa*.

Ad *publicationem processus* sufficit concessa partibus earumque advocatis facultas acta processualia inspiciendi. Can. 1859, coll. can. 1858. Quodsi partes declarent se nihil aliud deducendum habere aut a judice causa satis instructa habeatur, judex decretum fert de peracta *conclusione in causa*. Can. 1860.

2° « Publicato processu, fas adhuc est partibus novos testes... super diversis articulis inducere ». Can. 1983, § 1.

3° *Sententia* nequit proferri nisi praevia declaratione defensoris vinculi : « sibi nihil amplius deducendum aut inquirendum superesse » ; suadetur etiam votum exquiri duorum consultorum.

710. — 4° Si sententia primae instantiae lata est pro validitate, et nemo contra eam appellat (potest scil. appellare pars contra quam validitas pronuntiatur), ei acquiescatur; si e contrario lata est pro nullitate, contra illam ex officio appellare *debet* defensor vinculi, quia nullitati matrimonii acquiescere non licet, nisi praevia duplici sententia conformi, et, si negligat suum officium implere, compellendus est auctoritate judicis. Can. 1986.

Appellatio autem, juxta can. 1594, § 1, a tribunali Episcopi suffraganei fit, salvo privilegio can. 1599, § 1, num. 1, ad metropolitam; pro causis autem in prima instantia pertractatis coram metropolita, fit appellatio ad loci Ordinarium, quem ipse metropolita, probante S. Sede, semel pro semper designaverit; pro causis vero quae in prima instantia actae sunt coram S. Rota, ad normam modò dictorum (n. 706), appellatio fit ab uno turno ad alterum.

5° Si post sententiam primae instantiae, validitati faventem, sententia secun-

(1) Munus defensoris vinculi describit can. 1968; in can. 1969 definiuntur ejusdem jura.
(2) *Collectanea*, II, n. 1587.
(3) Circa testes adhibendos, et in specie circa testes qui septimae manus audiunt in causis impotentiae et inconsummationis, cf. suprà, n. 331 ss., cum can. 1974 ss., ubi etiam, inde a can. 1976, de inspectione corporali.

dae instantiae difformis est ac favet nullitati, instituenda est a vinculi defensore appellatio in tertia instantia; appellatio autem haec instituenda est coram S. Sede (can. 1599, § 1, num 2), nominatim coram S. Rota, in primo turno, aut in altero turno, si secunda instantia acta fuit coram S. Rota. Quodsi, post sententiam primae instantiae in favorem nullitatis, sententia secundae instantiae nullitatem confirmaverit, et defensor vinculi in gradu appellationis pro sua conscientia non censuit esse appellandum (potest namque adhuc appellare), huic duplici sententiae conformi stari debet, et « jus conjugibus est, decem diebus a sententiae denuntiatione elapsis, novas nuptias contrahendi ». Can. 1987.

Verum tamen manet quod, ad tramites can. 1989, causae matrimoniales, utpote quae, attenta vinculi indissolubilitate, nunquam transeunt in rem judicatam, semper retractari possunt, modò nova ac gravia argumenta proferantur (can. 1903), idque possunt etiam postquam partes novum matrimonium jam inierint.

712. — **Scholion.** Si quaeratur utrum formalitates juris sint observandae *pro valore:* dicendum videtur quaedam ad valorem observanda requiri, in specie constitutionem tribunalis, interventum defensoris vinculi et actuarii; plura vero, praesertim quae spectant actorum confectionem et methodum in procedura adhibendam, non esse pro valore urgenda, modò de elementis substantialibus causae sufficienter constet. Solet tamen S. Sedes, ubi ad eam causa defertur, acta sanare etiam in defectu meae formalitatis non substantialis; si quid autem omissum fuerit ipsam causae substantiam afficiens, jubentur acta complenda antequam sententia confirmetur aut infirmetur. Cf. *Anal. eccl.*, 1908, p. 377 s.

In memoriam revocetur id quod notavimus suprà, sub n. 475, processum nunc instaurandum super matrimonio sequi normas in Codice statutas et modò enucleatas, quantumvis matrimonium fuerit ante Codicem celebratum.

PARS TERTIA

DE DISPENSATIONIBUS MATRIMONIALIBUS

713. — Ordo dicendorum. Quando detegitur impedimentum matrimonii, sive dirimens sive impediens, ante matrimonium contrahendum, vel quando reperitur matrimonium, ob impedimenti dirimentis praesentiam, nulliter contractum, *ordinarium* remedium est *dispensatio matrimonialis;* et ideo inscribitur haec tertia pars *de dispensationibus matrimonialibus.*

Dispensatio tamen non est nisi remedium ordinarium, ac praesto sunt nonnunquam alia remedia, quorum electioni et applicationi praesunt quaedam normae juris, pro opportunitate adhibendae; et ideo proprie dicto tractatui de dispensationibus praemittitur *disputatio praevia:* de remedio adhibendo in casu impedimenti ante matrimonium detecti, vel in casu matrimonii nulliter contracti.

Ulterius autem, via sic parata ad proprie dictum tractatum de dispensationibus, successivis capitibus agemus 1° de notione dispensationis matrimonialis; 2° de ejusdem auctore; 3° de causis; 4° de petitione dispensationis; 5° de concessione et executione dispensationis, tum in ordine ad matrimonium contrahendum, tum in ordine ad matrimonium contractum convalidandum; ac tandem 6° de dispensationis vitiis eorumque sanatione.

Notari etiam juvat sub hac parte tertia, non secus ac sub parte secunda, prae oculis haberi, nisi contrarium notetur, sola impedimenta *canonica* ac dispensationem ab illis.

Disputatio praevia

De remedio adhibendo in casu impedimenti ante matrimonium detecti vel in casu matrimonii nulliter contracti.

§ 1. In casu impedimenti ante matrimonium detecti.

714. — I. Primum quod examinandum habet parochus vel confessarius, est utrum impedimentum sit *removibile* vel *irremovibile*, et utrum *certum* sit vel *probabile* tantum. Cf. suprà, n. 60bis.

A. **Removibilia** sunt:

1° per *viam dispensationis*, quemadmodum ex infrà dicendis magis innotescet: votum simplex, mixta religio et cognatio legalis, quod spectat impedimenta *impedientia;* inter *dirimentia:* disparitas cultus, consanguinitas in linea collaterali ultra primum gradum aequalem, publica honestas, cognatio spiritualis; dispensatur etiam super affinitate, ea tamen lege ut in linea recta aegerrime obtineatur dispensatio, signanter consummato matrimonio, et vix unquam intra primum gradum (suprà, n. 622); dispensatur etiam in aetate, supposita discretione, et in raptu, sed super hisce duobus impedimentis, rarò et aegre; dispensatur quoque votum sollemne et ordo, hac salva restrictione quod in hisce duobus impedimentis non dispensetur nisi gravissima de causa, quodque super presbyteratu soleat requiri causa ordinis publici et super episcopatu numquam dispensetur; tandem impedimentum criminis, sub hac restrictione quod, extra periculum mortis et casum urgentem, aegre dispensatur in conjugicidio publicè noto; imo dispensari potest a S. Sede, uti suprà, n. 333, vidimus, dispensatione late dicta, ligamen proveniens ex matrimonio quod non sit ratum et consummatum.

2° per *viam recessus spontanei*, dependenter scil. a facto partium vel tertiae personae: nimirum aetas, quae recedit per dilationem matrimonii; ligamen, per mortem, votum sollemne aut privilegium Paulinum, positis ponendis; raptus, per restitutionem partis raptae in loco tuto ejusque liberum consensum; disparitas cultus et mixta religio, per baptismum partis infidelis vel conversionem partis acatholicae.

715. — B. **Irremovibilia** sunt impedimenta quae neque sponte recedere possunt, neque dispensabilia sunt, ratione habita praxis Ecclesiae.

Jamvero 1° *indispensabilia* sunt: impedimenta dirimentia impotentiae, ligaminis (ex matrimonio rato et consummato), consanguinitatis in linea

recta ac in primo gradu lineae collateralis, ordinis episcopalis. Reliqua impedimenta dispensantur, licet super quibusdam aegre et rarò dispensetur, juxta modò dicta, sub n. 714 : sunt talia super quibus dicitur Ecclesia *non solere* dispensare.

2° *Sponte recedere nequeunt* eadem omnia impedimenta indispensabilia (1).

II. Examine instituto, en **normam** sequendam:

716. — A. Si **certo** obstat impedimentum quod hic et nunc, omnibus attentis, est **irremovibile,** *de regula generali obsistendum est matrimonio,* sive repudiatis nuptiis, sive illis saltem dilatis, si nempe agatur de impedimento, dispensabili quidem, sed quod ob angustiam temporis hic et nunc dispensari nequit.

Exceptionaliter autem potest fieri ut ad matrimonium procedi queat. Nimirum

1° Ubi agitur de impedimento *merè impediente:* impedimentum absolute quidem dispensabile, sed quod ob angustiam temporis dispensari nequit, cessare potest *ex epikeia,* coram urgenti matrimonium ineundi necessitate; potest etiam, aliàs obstante impedimento impediente, nonnunquam, graviori de causa et de consensu Episcopi, tolerari matrimonii celebratio.

2° Ubi res est de impedimento *dirimente,* locus est, *in foro interno, exceptioni sequenti:*

Nimirum possunt sponsi, impedimenti occulti existentiam ignorantes, nonnunquam *in bona fide* relinqui et ad matrimonium admitti, quando scilicet ex una parte bona fides non praevidetur disturbanda, et ex alia parte gravissima mala timentur ex revelatione impedimenti, v. gr. si, in casu consanguinitatis illegitimae, revelanda forent filio illegitima natalia et turpitudo matris (suprà, n. 69); posset etiam, licet nunc rarius, esse locus cessationi impedimenti, ex epikeia (infrà, n. 837 ss., coll. n. 794).

717. — B. Si **certo** obstare reperitur impedimentum hic et nunc **removibile:** provocetur impedimenti remotio, sive per viam dispensationis, sive per viam recessus spontanei, ac dein ad matrimonii celebrationem procedatur.

Dispensationi autem, si aliunde nihil obstat, praeferatur recessus spontaneus impedimenti, adeo ut ad dispensationem non recurratur nisi

(1) Impedimentis irremovibilibus aequiparantur impedimenta quae quidem, per alterutram viam recessus spontanei aut dispensationis, removibilia sunt, sed quae, attentis adjunctis, hic et nunc de facto removeri nequeunt, sive quia conditio ad spontaneum recessum non verificatur, sive quia dispensatio, ob defectum causae proportionatae vel ob temporis angustiam, impetrari non potest.

ubi spontaneus recessus practicè obtineri nequeat, idque nonnisi postquam parochus partes a matrimonio ineundo frustra fuerit dehortatus.

718. — C. Si **probabiliter dubitatur** obesse impedimentum : tunc 1° ubi agitur de impedimento *merè impediente,* nihil obstat, uti vidimus sub n. 471, cum res sit de sola liceitate, quominus, salvo recursu ad Ordinarium, a probabilitate speculativa transeatur ad probabilitatem practicam et ad matrimonium procedatur, sive dubium sit facti sive dubium juris, sive dubium spectet impedimentum juris naturalis aut divini, sive spectet impedimentum juris ecclesiastici.

Si 2° dubium versatur circa impedimentum *dirimens:* a/ si est impedimentum juris *ecclesiastici:* ad normam can. 15, dubium *juris* potest negligi, et nihil obstat quominus ad matrimonium procedatur; in dubio autem *facti,* removendum est impedimentum per recessum spontaneum vel per dispensationem, quam infrà videbimus (n. 755 s.), in casu, posse concedi ab Ordinario, modò agatur de impedimento in quo S. Sedes dispensare solet. b/ Si est impedimentum juris *naturalis* aut *divini,* sive agatur de dubio juris vel de dubio facti, removendum est impedimentum vel est a matrimonio abstinendum, sicuti in casu impedimenti certò existentis, salva tamen hac notanda exceptione: si nempe res est de impedimento indispensabili, quod sit absolutum, i. e. omne matrimonium excludens, posset matrimonium permitti, non obstante dubio, praevalente tunc nativo jure, quod unusquisque habet, ad nubendum, salvo jure tertii (1); et ita persona probabiliter tantum impotens (impotentia absoluta) non esset a matrimonio impedienda. Cf. suprà, n. 472 et n. 558.

§ 2. In casu impedimenti post matrimonium nulliter contractum detecti.

719. — Supponitur matrimonium *certò* invalidum, et non dubiè dumtaxat; in dubio scil. de norma applicandum foret principium can. 1014, stando valori actus, attenta restrictione facta suprà, n. 472bis.

Quibus positis:

720. — I. **Enumerantur varia remedia** quae adhiberi possunt pro opportunitate. Nimirum sunt *convalidatio matrimonii, nullitatis declaratio* cum pseudo-conjugum dissociatione, *cohabitatio fraterna* et tandem *bona fides* in qua relinquantur putati conjuges.

(1) Dicitur: « salvo jure tertii »; et ideo dictum non applicatur impedimento *ligaminis,* ita ut non possent dubitanti de morte conjugis novae nuptiae permitti, ob salvandum jus probabile tertii, i. e compartis.

II. Indicantur **normae** pro **electione remedii:**

721. — A. Si matrimonii nullitas est **publica** vel *divulganda praevidetur,* signanter ubi provenit ex praesentia impedimenti natura vel facto *publici,* vel publicus est consensus aut formae consensus defectus :

Tunc eligendum est inter convalidationem et nullitatis declarationem; et quidem *regulariter* recurrendum est ad *remedium convalidationis,* ita ut nullitatis declaratio non sit provocanda, nisi quando nullitas est insanabilis, ob impossibilitatem removendi impedimentum, vel, si sanari potest, quando gravissima rationis momenta dissolutionem omninò suadent.

Quodsi nullitas matrimonii jam *hic et nunc est nota,* statim separandi sunt pseudo-conjuges quoad torum et cohabitationem; vel, si separatio hic et nunc institui nequit, puta quia vir graviter infirmatur nec ad nosocomium deferri potest, adeo ut mulieris adjutorio privari nequeat, deberent pseudo-conjuges coram testibus declarare sese paratos esse ad convalidationem procurandam vel separationem instituendam, quantocius id poterunt; intereà sedulò vitare deberent omnem occasionem peccati, adhibitis cautelis a parocho pro opportunitate suggerendis.

B. Si matrimonii nullitas est **occulta** et *occultanda praevidetur:*

722. — 1° Quando nullitas est *insanabilis,* obstante scil. impedimento irremovibili:

a/ si alterutra vel utraque pars est *nullitatis conscia:* matrimonii nullitas declaretur ac separentur pseudo-conjuges; vel permittatur, quod rarò opportunum erit, habitatio fraterna;

b/ si *utraque pars* est *nullitatis inconscia:* relinquantur in bona fide, excepto casu quo graves admodum causae dissociationem urgeant.

2° Quando nullitas est *sanabilis:*

723. — Ordinarium remedium erit *convalidatio,* nisi iterum peculiaria adjuncta faveant dissolutioni. Et haec solutio de convalidatione adhibenda pro ordinario remedio, valere videtur etiam in casu quo utraque pars est impedimenti inconscia et male disposita praevidetur circa consensus renovationem (1).

Nota 1. Ubi, in casu nullitatis occultae, poenitens dicit se *dubitare* de valore sui matrimonii, interrogetur de motivo in quo nitatur dubium: si verum motivum nullitatis allegatur, non potest nullitas dissimulari; si falsa ratio inducitur, licet a parte rei invalidum a confessario cognoscatur matrimonium, potest confessarius, inopportunam judicans saltem hic et nunc monitionem, prudenter dissimulare,

(1) Hucusque potius recurrendum docebatur, in illo casu, ad remedium bonae fidei servandae; sed nunc, attento can. 1138, § 3, nihil obstare videtur quominus recurratur ad sanationem in radice.

respondendo matrimonium ob illud motivum non esse irritum, et, si poenitens insistat, ex hac causa non esse negandum debitum.

2. Quando alterutra pars, puta poenitens, est conscia nullitatis matrimonii, aliàs occultae, illi statim interdicendus est omnis *usus matrimonii,* non exspectata nullitatis declaratione aut matrimonii convalidatione, idque etiam in hypothesi qua altera pars nullitatem ignorat, nec de ea moneri potest: quo casu recurrere deberet poenitens ad varia subterfugia, puta praetextando infirmitatem, ut usui matrimonii sese subtrahat, interea accelerata dispensationis concessione vel authentica nullitatis declaratione; quodsi dicta subterfugia aegre adhibenda praevideantur, urgens haberetur casus ac locus esset, si nullitas est sanabilis, applicationi canonis 1045, § 3, adeo ut a parocho, vel a simplici sacerdote aut confessario dispensando convalidari posset matrimonium.

III. **Modus applicandi** *electum remedium.*

724. — A. *Declaratio nullitatis* constituit causam matrimonialem strictè dictam, cujus tractatio pertinet ad Episcopum vel ad S. Sedem, a quibus regulariter obtinenda est authentica sententia nullitatis, quam de norma praecedere debet processus juridicus. Cf. suprà, n. 702 ss.

Causa proinde regulariter deferri debet ad Episcopum, nomine pseudo-conjugum oblata supplica, in qua totum negotium exponatur. Obtenta autem nullitatis sententia definitiva, utrique parti integra acquiritur libertas, elapsis decem diebus inde a sententiae denuntiatione, transeundi ad novas nuptias, excepto casu quo nullitas nititur in *impotentia* alterutrius partis: quo casu, si impotentia est absoluta, simpliciter prohibentur nuptiae parti impotenti, si verò impotentia est relativa, solet parti impotenti interdici transitus ad aliud conjugium, inconsulta S. Sede, vel cum restrictione ut non ducatur nisi vidua.

Recursus ad Episcopum competit parocho; quodsi causa ad forum confessarii deducta fuerit, ipsius est poenitentem dirigere ad parochum, cui extrasacramentaliter negotium exponat.

B. Si judicatur recurrendum *ad habitationem fraternam:* cautelae opportunae sunt praescribendae ad efficaciter praecavendum periculum incontinentiae, prae caeteris separatio tori et thalami.

C. Si *in bona fide* relinquendi videantur pseudo-conjuges, cautè caveat confessarius ne ulla suspicio moveatur de matrimonii nullitate, et vigilanter attendat in posterum utrum bona fides non turbetur.

725. — D. Quod spectat **matrimonii convalidationem :** vel procurari potest *absque dispensatione* vel *ope dispensationis,* et quidem, in hoc altero casu, sive via dispensationis simplicis sive via sanationis in radice.

726. — Jamvero quod convalidationem attinet *absque dispensatione,* de qua sola hic est agendum:

1° Si quaeratur *quandonam ei locus sit,* id obtinet a/ quando nullitas

oritur ex defectu consensus, puta quia initum est matrimonium cum consensu ficto vel ex metu vel errore (1); b/ quando oritur ex praesentia impedimenti personam inhabilitantis, sponte recedentis, in supposito quod vel utraque pars sit benè disposita circa consensus renovationem, vel agatur de impedimento juris divini aut naturalis (2); c/ quando procedit ex defectu formae consensus, supposita utriusque partis bona dispositione circa consensus renovationem, et exclusa hypothesi plurium matrimoniorum convalidandorum (3).

2° Si quaeratur *de modo* matrimonium convalidandi absque dispensatione, respondetur ad hoc requiri et sufficere, ex parte unius vel utriusque pseudo-conjugis, *renovationem consensus,* juxta normas sequentes:

727. — Nimirum a/ debet renovatio consensus fieri *per novum voluntatis actum* in matrimonium quod constet ab initio nullum fuisse (can. 1134), *praevia* proinde *nullitatis prioris consensus notitia,* i. e. monitis et certioratis pseudo-conjugibus, ad novum consensum praestandum adstrictis, nullitatem ignorantibus; b/ in *forma juridica* (can. 1094), si nullitas est publica seu divulganda praevidetur, i. e. si provenit ex praesentia impedimenti natura vel facto publici (can. 1135, § 1), aut publicus fuerit defectus consensus (can. 1136, § 3), vel, etiam ubi occulta est nullitas, si forma consensus non fuit servata (c. 1137); secus, si nempe nullitas est occulta ac servata fuit forma juridica, renovatio fiat *privatim,* extra formam can. 1094, et secretò, inter solos scil. pseudo-conjuges (4), vel melius et convenientius, si aliunde nihil obstat, coram sacerdote, puta confessario; c/ ubi nullitas oritur ex defectu occulto consensus, adeoque privatim renovandus est consensus: si defectus consensus fuerit merè internus, satis est ut consensus interius renovetur (can. 1136, § 2); « si fuerit etiam externus (licet occultus, uti supponitur), necesse est consensum etiam exterius manifestare », modo secreto (can. 1136, § 3); d/ ubi consensus renovatio fieri potest extra formam juridicam, sufficit *unius* partis consensus, si nullitas uni tantùm parti est nota, vel si una dumtaxat pars non consenserat, modò, in utraque hypothesi, consensus alterius partis perseveret (can. 1135, § 3 et can. 1136, § 1); requiritur vero *utriusque* partis consensus, si uterque non consenserat aut nullitas matrimonii utrique parti est nota (can. 1135, § 2) (5).

---

(1) Deficere censetur consensus, non tantùm ubi consensus omninò non fuerit datus, sed etiam ubi vitiatus fuerit per unum ex defectibus, suprà, n. 102^{b1s}, enumeratis.

(2) Infrà, n. 736, videbimus Ecclesiam non concedere sanationem in radice, in casu nullitatis ortae ex praesentia impedimenti juris naturalis aut divini, quod sponte recesserit. Cf. etiam infrà, n. 832.

(3) Si plura matrimonia in aliquo loco reperiuntur invalidè contracta et simul convalidanda, passim praestat recurrere ad sanationem in radice. Cf. infrà, n. 832, et n. 899.

(4) Can. 1135, § 2 et § 3.

(5) Sub alia forma schematicè propositae, normae huc redeunt:

1° Quando matrimonium nullum est *ob impedimentum inhabilitans personam:* a/ si impedi-

Circa quae notari juvat:

728. — 1. Necessitas consensum renovandi, extra casum quo defecerit ipse consensus (1), non oritur ex natura rei, cum natum sit ut consensus, olim praestitus et virtualiter perseverans, sponte sua convalescat, statim ac ab impedimento liber existit; ast inducitur illa necessitas *a positiva voluntate Ecclesiae*, quatenus, in casu, non velit Ecclesia rationem veri matrimonii agnoscere consensui, post impedimenti remotionem, virtualiter remanenti et non renovato: quod nunc expressis verbis asseritur in can. 1133, § 2; et hoc applicatur casui nullitatis ortae ex praesentia impedimenti juris naturalis aut divini, non secus ac ex praesentia impedimenti juris merè ecclesiastici; adeoque dicta lex non urgetur in infideles. Idem valet a fortiori de necessitate praeviae notitiae nullitatis matrimonii, quae ex natura rei non exigitur, nequidem in casu quo consensus defuerit, sed ex sola voluntate Ecclesiae (can. 1134).

729. — 2. Ubi renovandus est consensus *in forma* can. 1094, ad normam dictorum sub n. 727, b, potest renovari *secretò*, coram parocho et testibus familiaribus, in modum matrimonii conscientiae, si nullitas hic et nunc non est publice nota, licet divulganda timeatur; aliàs renovari debet *publicè*, hoc tamen attento quod etiam tunc potest nonnunquam a publica renovatione consensus abstineri, de licentia Episcopi, ea lege ut, per facti divulgationem exinceps opportunè faciendam, efficaciter praecaveatur scandalum. — Quodsi nullitas occulta matrimonii innotescat *confessario*, et, ob neglectam formam consensus, renovandus sit consensus in forma can. 1094, debet confessarius poenitentem remittere ad parochum, nisi ratio sit nullitatem occultandi parocho: quo casu confessarius petat delegationem ab Ordinario, ut coram ipso et duobus testibus renovetur consensus.

730. — 3. Applicatio sponte oblata disciplinae expositae, circa convalidationem matrimonii absque dispensatione, spectat matrimonia, *ante Pentecosten anni 1918 invalidè inita*, ob impedimentum dirimens a novo Codice abrogatum. Nimirum, cum novae Codicis dispositiones non habeant vim retroactivam (suprà, n. 475), matrimonia sic nulliter contracta indigent convalidatione; sed, inde a dicta data, convalidari possunt *absque dispensatione*, renovato consensu juxta normas modò propositas (2).

731. — 4. Quae praecedunt sufficiunt ut appareat locus quem occupat tractatio de dispensationibus, tum *in causa matrimonii contrahendi*, tum *in causa matrimonii nulliter contracti;* simul scimus quodnam, in duplici illa causa, remedium eligendum sit, et quomodo applicari debeant remedia alia, praeter dispensationem.

---

mentum est *fori externi:* renovandus est consensus ab utraque parte in forma can. 1094, idque publicè vel secretò, juxta adjuncta, ad normam mox dicendorum sub n. 729; b/ si impedimentum est *fori interni:* privatim, seu extra formam can. 1094, idque ad utraque vel ab una tantùm, prouti impedimentum est utrique vel uni dumtaxat parti notum.

2° Quando matrimonium nullum est *ex defectu consensus,* supposita servata forma juridica: a/ si defectus est merè internus, sufficit renovatio interna; b/ si defectus est externus, interna renovatio est exterius manifstanda, et quidem in forma can. 1094, si defectus est publicus, in forma vero privata, si occultus est defectus.

Quodsi defectus occurrit in utraque parte, ab utraque parte iterandus est consensus; secus, ab una tantum parte.

3° Quando nullum est matrimonium *ob defectum formae juridicae:* « contrahi denuò debet legitima forma », ad normam scil. can. 1094, idque publicè vel sceretò, juxta adjuncta. Can. 1137.

(1) Profectò, ubi defuerit ipse consensus vel fuerit retractatus, natura rei exigit ut novus praestetur consensus, qui, ad normam can. 1081, § 1, nulla humana potestate suppleri potest.

(2) Ita matrimonia, ante Pentecosten anni 1918, nulliter contracta inter consanguineos in quarto gradu, inter affines ex copula illicita, inter patrinum et susceptae prolis matrem, et ita porro.

Caput I

DE NOTIONE DISPENSATIONIS MATRIMONIALIS.

I. Notio.

732. — Notionem generalem dispensationis adaptando, definitur *dispensatio matrimonialis: legis, matrimonium prohibentis vel irritantis, in casu speciali relaxatio,* i. e. actus potestatis legitimae quo in casu particulari relaxatur lex quoad suam vim irritantem vel prohibentem matrimonium, manente illa vi legis quoad reliqua membra communitatis aut alios casus (1).

II. Variae species.

733. — Praecipuae dispensationis matrimonialis species hae sunt:

A. Dispensatio in ordine ad matrimonium **contrahendum,** quatenus auferatur impedimentum antequam ad matrimonii celebrationem procedatur; et dispensatio in ordine ad matrimonium contractum **convalidandum,** quatenus impedimentum relaxetur postquam apparuerit matrimonium antecedenter contractum esse invalidè.

Circa quam alteram dispensationis speciem haec nota:

1° Matrimonium censetur *contractum,* et convalidationi obnoxium, quando celebratum est tali modo ut *speciem* retineat *matrimonii* (n. 158); item, in praesenti disciplina, *matrimonium civile,* celebratum inter personas clandestinitati obnoxias, vel matrimonium initum coram ministro acatholico (cui utrique matrimonio denegatur species matrimonii), modò constet de earum intentione verum consensum conjugalem emittendi. Cf. suprà, n. 461 et infrà, n. 736 et 848.

734. — **2°** Convalidatio matrimonii nulliter contracti fieri potest per duplicem viam: *per ordinariam* viam *convalidationis simplicis,* et per *extraordinariam* viam *sanationis in radice.*

Convalidatio simplex, seu convalidatio ope dispensationis simplicis, consistit in *duplici actu: prior* est in remotione impedimenti, qua partes habilitantur ad novum matrimonium contrahendum; *alter* in emissione

(1) Eo ipso quod dispensatio sit legis relaxatio *in casu particulari,* differt a legis abrogatione et derogatione, quibus, ex integro respective vel ex parte, tollitur lex pro communitate universim. Eo autem quod sit relaxatio *legis,* dispensationem stricte dictam non importat actus superioris, relaxantis votum (suprà, n. 490) aut dissolventis vinculum matrimonii (suprà, n. 329); quantumvis passim duplex ille actus dispensationis nomine decoretur.

novi consensus, a priori consensu independentis, praevia nullitatis prioris consensus notitia (1).

735. — *Sanatio in radice* est matrimonii invalidè contracti « convalidatio, secumferens, praeter dispensationem vel cessationem impedimenti, dispensationem a lege de renovando consensu, et retrotractionem, per fictionem juris, circa effectus canonicos, ad praeteritum ». Can. 1138, § 1.

Explicatio circa *sanationem in radice:*

a/ Ex data notione eruitur sanationem in radice importare *haec duo: primò* importat ipsam matrimonii convalidationem in actu secundo, quatenus pseudo-conjuges non modò habilitantur, per impedimenti remotionem, ad novum matrimonium, iteratò emisso consensu, contrahendum, sicut in convalidatione simplici, sed quatenus ipso facto matrimonium convalescit, dispensata lege positiva ecclesiastica novum consensum exigente. Importat *secundò* retrotractionem, quoad effectus canonicos, quatenus matrimonio in radice sanato ab Ecclesia agnoscantur effectus canonici, signanter legitimatio prolis, *perinde ac si antea jam fuisset validè initum* (2); dicitur: *antea,* i. e. vel momento initi matrimonii — et sic est sumendum, nisi aliud expresse caveatur (can. 1138, § 2) — vel momento aliquo subsequente, puta momento quo consensus, tempore celebrationis matrimonii deficiens, postea accessit (can. 1040, § 2) (3).

b/ Quod spectat *requisita* ad sanationem in radice:

736. — Ad hoc ut sanatio in radice, saltem semiplena, concedi possit, *ex natura rei* requiritur *a/* ut consensus matrimonialis naturaliter sufficiens fuerit ex utraque parte reipsa emissus (4), sive ab initio fuerit praestitus, sive postea tantum accesserit (5), utque ille consensus hic et

---

(1) Unde per actum Superioris, convalidationis simplicis beneficium concedentis, non convalidatur matrimonium nisi in actu primo, seu in potentia, quatenus scil. pseudo-conjuges, per remotionem impedimenti, habilitantur ad matrimonium convalidandum per novi consensus emissionem.

(2) Matrimonium reipsa incipit validum esse *ex nunc,* cum convalidatio non fiat nisi a momento relaxati impedimenti; sed ipsi agnoscuntur effectus juridici, speciatim legitimatio prolis, perinde ac si fuisset validum *ex tunc,* momento scil. initi contractus vel momento aliquo postea.

(3) Sanatio in radice obtinet *in forma sua perfecta,* quando matrimonii convalidatio secumfert tum dispensationem impedimenti, tum retrotractionem, quoad effectus canonicos, usque ad ipsum momentum initi matrimonii, seu ad ipsam matrimonii radicem. Contrà *minus plena* censetur sanatio in radice, licet Codex hujusmodi distinctionem non attendat, quando unum alterumve elementum deficit: quando scil. vel retrotractio non ascendit ad matrimonii initium, sed ad momentum intermedium inter dictum matrimonii initium et ejusdem convalidationem (can. 1138, § 2, coll. can. 1140, § 2); vel quando convalidatio non confert secum dispensationem super impedimento, quippe quod sponte sua recessit.

(4) Can. 1139, § 1. — Debet igitur emissus esse consensus qui non sit invalidus ob defectum jure naturali *ipsum consensum* irritantem; requiritur prae caeteris consensus vere matrimonialis (suprà, n. 100 ss.).

(5) Can. 1140, § 1 et 2; quo altero loco disponitur: « quod si consensus ab initio quidem defuerit, sed postea praestitus fuerit, sanatio concedi potest a momento praestiti consensus ». Cf. modò suprà, n. 735.

nunc penes utramque partem perseveret (1); β/ ut matrimonio hic et nunc non obstet impedimentum juris naturalis vel divini, sive ab initio obstiterit illud impedimentum sive postea matrimonio supervenerit. Insuper *ex voluntate Ecclesiae* requiritur γ/ ut matrimonium non fuerit initialiter contractum cum impedimento juris naturalis vel divini, hic et nunc remoto, quod scil. exinceps cessaverit (2); δ/ ut, momento sanationis dandae, non obstet impedimentum, quod quidem sit juris mere ecclesiastici, sed super quo Ecclesia de facto non dispensat.

Nota 1. Ad legitimum exercitium potestatis matrimonium in radice sanandi, praesupponitur *causa proportionata,* idque pro valore vel liceitate, juxta normam, de qua n. 812.

2. Nihil obstat quominus concedatur sanatio in radice, una vel utraque parte inscia, quemadmodum enuntiat tenor can. 1138, § 3; quinimo ex natura rei nihil obstat, attentis modò notatis sub b/, ad α/, quominus alterutra vel utraque pars invita esset, si sciret sanationem esse concedendam.

B. Dispensatio **fori externi** et **fori interni.**

1° Quod spectat *notionem:*

737. — Dispensatio *fori externi* seu *fori fori,* est dispensatio tali modo concessa quo de ejusdem adeptione et elargitione rite constare possit coram Superiore ecclesiastico, ad hoc expressis nominibus et variis servatis clausulis infrà exponendis. Dicitur quoque dispensatio *in foro externo,* vel *pro foro externo* (3).

Dispensatio *fori interni,* seu *fori conscientiae,* seu *fori poli* (= fori coeli, seu beatitudinis coelestis, quae noster polus est), vel est fori interni *sacramentalis* vel fori interni *extrasacramentalis :*

Est fori interni *sacramentalis,* si in ipso actu sacramentalis confessionis conceditur aut executioni mandatur (4), vel etiam — saltem aequivalenter — si extra confessionis actum conceditur in forma gratiosa (n. 740) a Superiore, ad quem recursus sacramentalis institutus est a confessario qua tali (5). Est autem fori interni *extrasacramentalis,*

(1) Can. 1139, § 1, coll. 1140, § 1, et can. 1093, quo ultimo loco providetur quod « consensus praestitus (licet, ratione impedimenti, invalidè) praesumitur perseverare, donec de ejus revocatione constiterit ». Ad hoc autem non praebetur sufficiens argumentum ex eo quod partes consensum revocarent, si scirent illum posse revocari efficaciter; non enim attenditur quid partes *facerent,* si tale quid cognoscerent, sed quid *de facto faciant.*

(2) Licet sanatio, in descriptis adjunctis, habenda sit uti ex natura rei possibilis, *de facto* tamen, quemadmodum constat ex tenore can. 1139, § 2, Ecclesia talem sanationem jam non concedit; non dicitur: Ecclesia non potest sanare, sed: « non sanat ».

(3) Terminus: *in* foro interno vel externo, respicit modum concessionis (sub 1°), dum terminus *pro* respicit effectum (sub 2°).

(4) Ita, si dispensatio directe conceditur a confessario, in ipsa confessione, vel si, recursu a confessario instituto ad S. Sedem vel ad Ordinarium, dispensatio conceditur in forma commissoria (n. 740), in sacramentali confessione exequenda, uti solet procedere S. Poenitentiaria.

(5) Stricte et formaliter loquendo, dispensatio est fori interni extrasacramentalis, quando extra confessionis actum conceditur aut fulminatur, licet recursus sacramentalis institutus fuerit a confessario — quemadmodum contingit quando Ordinarius pro foro interno dispensat, in plu-

si extra confessionis actum conceditur et executioni mandatur, quin institutus fuerit recursus sacramentalis a confessario (1).

Porro dispensatio *pro foro interno* tali modo conceditur ut de ipsa constare nequeat coram foro externo et coram superiore ecclesiastico, fictis adhibitis nominibus et usurpata orali formula aut instrumento scripto, post usum statim dilacerando; sed hoc habet sibi proprium dispensatio pro foro interno *extrasacramentali*, quod sic concessa dispensatio possit, ad normam can. 1047, adnotari, si nihil aliud caveatur, in registro secreto Curiae episcopalis, cum indicatione nominum, ad hoc ut, si opus sit, suffragetur in foro externo (2).

2° Quod spectat *effectum juridicum:*

738. — Dispensatio *fori externi directe* valet *pro foro externo*, i. e. impedimentum aufert coram publico regimine Ecclesiae, ita ut ab hoc regimine jam non sit attendendum; ac *indirecte* valet *etiam pro foro interno*, quatenus impedimentum haberi possit qua ablatum coram Deo et conscientia, nisi probe liqueat forum externum niti falsa praesumptione: propterea dicitur etiam dispensatio *pro utroque foro*. Ita can. 202, § 1.

Dispensatio verò *fori interni:* si est fori interni *sacramentalis*, valet *pro solo foro interno*, impedimentum auferendo coram Deo et conscientia dumtaxat, non autem coram publico regimine Ecclesiae (can. 202, § 1), adeo ut, si impedimentum postea innotescat in foro externo, nova dispensatione sit opus, quae valeat coram foro externo; si autem est fori interni *extrasacramentalis*, tunc, ad tramites invocati canonis 1047, potest, adhibita cautela de inscriptione in registro secreto, suffragari dispensatio in foro externo.

739. — *Nota.* Potestas dispensandi *pro foro externo* est potestas concedendi dispensationem fori externi seu in foro externo, *potestas* dispensandi *pro foro interno* est potestas concedendi dispensationem fori conscientiae seu in foro interno, eaque potestas potest exerceri extrasacramentaliter vel sacramentaliter, nisi forum sacramentale natura sua vel juris dispositione exigatur (can. 202, § 2); *potestas* dispensandi *pro utroque foro* est potestas elargiendi vel dispensationem fori externi, vel dispensationem fori interni, prouti agitur de impedimento fori externi vel fori interni (3).

---

ribus saltem locis (n. 890) — et sic a multis Auctoribus proponitur notio (cf. etiam majorem editionem); cum autem hujusmodi dispensatio practice sequatur normas dispensationis fori interni sacramentalis, eam huic aequiparandam habemus.

(1) Ita, si dispensatur pro foro interno a parocho vel a simplici sacerdote, extra confessionem; item si dispensatur a S. Sede vel ab Ordinario, recursu extrasacramentali instituto a non confessario.

(2) Cf. formulam infrà, n. 913, in nota.

(3) « Si forum, pro quo potestas (seu facultas) data est, expressum non fuerit, potestas intelligitur concessa pro utroque foro, nisi ex ipsa rei natura aliud constet », puta ex natura impedimenti super quo facultas datur, vel ex qualitate personae, v. gr. confessarii, cui facultas conceditur. Can. 202, § 3.

740. — C. Dispensatio **apostolica, episcopalis** vel **sacerdotalis,** pro vario auctore a quo conceditur.

D. Dispensatio **in forma gratiosa** vel **in forma commissoria.**

Dispensatio dicitur concedi *in forma gratiosa,* quando ab ipso auctore dispensationis impetranti conceditur directe et *sine intermedio executore.*

Contrà dicitur concedi *in forma commissoria,* quando conceditur *cum interjecto executore,* i. e. quando dispensatio ab hujus auctore non applicatur directè, sed intermedia persona adhibetur ad gratiam applicandam oratori.

Duplici autem modo potest interponi executor: vel ita scil. ut sit executor *necessarius,* quatenus huic committatur merum executionis ministerium, ipsi mandato facto dispensationem exequendi quin executionem denegare possit, salvo casu can. 54, § 1, salva etiam facultate alium sibi substituendi (infrà, n. 864bis): et tunc est dispensatio in forma commissoria *stricte dicta;* vel ita ut executor sit *voluntarius,* quatenus ipsi facultas datur dispensationem in casu particulari concedendi, tali scil. modo ut ipsius sit « pro suo prudenti arbitrio et conscientia concedere vel denegare » (can. 54, § 2), et tunc est dispensatio in forma commissoria *minus strictè dicta:* importat concessionem facultatis dispensandi in casu omninò particulari (1).

Ad normam autem can. 38, dispensatio in forma gratiosa, seu sine interjecto executore, effectum habet a momento quo ab auctore est concessa; dispensatio vero in forma commissoria, seu cum interjecto executore sive necessario sive voluntario, effectum non habet nisi momento executionis. Cf. infrà, n. 914bis (2).

Executio importat, praeter nonnullas formalitates praevias (n. 866), ipsam dispensationis elargitionem, seu ipsam impedimenti remotionem in actu secundo, sive haec fiat mere exequendo mandatum acceptum (executor necessarius), sive quadam potestate discretionali utendo (executor voluntarius). Haec autem ipsa dispensationis elargitio, in utroque casu, vocatur *fulminatio,* strictiori tamen sensu in casu executionis necessariae quam in casu executionis voluntariae.

741. — *Nota* 1. Dispensationes matrimoniales concedi possunt vel *explicitè* et expressè, uti solet fieri, vel *implicitè,* quemadmodum fieri contingit, vi can. 1053, positis ponendis, super impedimento criminis neutro machinante. Explicite autem datae conceduntur sive *scripto,* sive

(1) Dispensatio in forma gratiosa necnon in forma commissoria cum executore necessario constituit gratiam *factam,* dum dispensatio in forma commissoria cum executore voluntario constituit gratiam *faciendam.*

(2) Specimen formulae dispensationis pro foro externo in forma commissoria, cum executore necessario, proponitur infrà, n. 862, et, sub n. 874, cum executore voluntario.

viva voce; possunt etiam dari vel *ad instantiam partium,* uti solet fieri, vel *motu proprio;* si autem ad instantiam partium conceduntur scripto, dari dicuntur *per rescriptum* (1). Cf. infrà, n. 749, 861, 890, 894 et 895.

742. — 2. Dispensatio, utpote vulnus inflictum legi, « strictae subest interpretationi », uti habet can. 85, coll. can. 50 (2).

Notitia historica.

743. — 1° *Decem prioribus saeculis,* sub nomine dispensationis veniebat, in jure canonico, quaecumque derogatio juris vigentis, ita ut non tantùm comprehenderit relaxationem legis in casu particulari sed etiam derogationem aut mutationem necnon legis abrogationem.

Referuntur autem dicto tempore concessae verae relaxationes legis, saepius quidem post factum, sed etiam hinc inde in ordine ad actum ponendum; sed datae sunt *ob motivum boni communis,* potius quam *ob motivum boni particularis:* quod magis conveniebat indoli dispensationis illius temporis, sese extendentis ad omnem legis derogationem, uti dictum est suprà.

2° *Inde a saeculo XI,* in hunc sensum evolvitur dispensationis oeconomia, ut ejus notio restringi coeperit ad legis relaxationem *in casu particulari,* exclusa legis mutatione aut abrogatione, utque correlativè jam in usum deduceretur dispensatio *ob motivum boni privati.* Atvero admodum rarae, sub saeculis XI et XII, occurrunt dispensationes, saltem in re matrimoniali, et ex parte auctoritatis supremae (3).

744. — 3° *Sanatio in radice* non apparet fuisse usurpata ante saeculum XIII, et quidem primitus adhibita fuisse videtur sub sola forma decreti plenissimae legitimationis prolis, cum effectu, per fictionem juris, retroactivo, quae concessio non est nisi sanationis simulacrum. Postea datae sunt sanationes in radice propriè dictae, sed, ante Benedictum XIV, ob solas causas ordinis publici, deinceps autem etiam ob causas ordinis privati (4).

Caput II

DE AUCTORE DISPENSATIONIS MATRIMONIALIS.

745. — Sub nomine *auctoris* dispensationis, intelligitur ille qui dispensationis beneficium concedit, ille nempe cui qua causae adscribenda

(1) Etiam in rescripto, ad instantiam partium concesso, occurrit nonnunquam expressio: « motu proprio », quin mutetur natura rescripti. Sic, in casu can. 45 et 46. « Princeps per illam clausulam significat se non ex precibus, at, ex sua liberalitate et benevolentia, quasi spontanee vel motu proprio egisse; quare idem est ac si revera instantia non praecessisset, et Princeps solo motu proprio processisset ». Maroto, o. c., n. 278, in nota, coll. Toso, o. c. l. I, p. 119.

(2) Id valet etiam pro dispensatione in forma commissoria cum executore voluntario; quod autem spectat interpretationem potestatis dispensandi generalis, cf. infrà, n. 779 s., coll. n. 753.

(3) Primum exemplum certum dispensationis matrimonialis *in contractis videtur* esse dispensatio concessa, anno 1059, a Nicolao II, Gulielmo duci Normandiae, super consanguinitate; in ordine vero ad matrimonium *contrahendum,* prima dispensatio pontificia videtur data, anno 1100, ab Urbano II.

(4) Notissima autem facta sanationis in radice, ob causam ordinis publici, sunt decreta Julii III, anno 1554, pro matrimoniis in Anglia celebratis, et decr. Pii VII, anno 1801 et 1809, pro matrimoniis sub Gallica Perturbatione contractis.

est impedimenti relaxatio, sive illam concedat ex potestate ordinaria sive ex potestate delegata, sive eam concedat in forma gratiosa sive in forma commissoria: quo pacto executor dispensationis in forma commissoria elargitae nullatenus est dicendus dispensationis auctor, nequidem quando dispensatio in forma commissoria conceditur cum executore voluntario.

Porro, ex eo quod potestas dispensandi super impedimentis correspondeat potestati legislativae in hac materia (signanter impedimenta condendo), sequitur:

1° *Soli Ecclesiae* exclusive competere potestatem super impedimentis dispensandi cum baptizatis, siquidem soli Ecclesiae privative competit potestas legislativa in hac re (n. 419 ss.); et quidem Ecclesiae ita competere jus exclusivum dispensandi cum fidelibus, ut ipsa sola, super impedimentis relativis, dispensare valeat etiam respectu matrimonii inter partem fidelem et partem infidelem (suprà, n. 438).

2° Ecclesiae non competere potestatem dispensandi *propriam nisi* super impedimentis juris *ecclesiastici*, utpote ad quae sola sese extendit potestas ejus legislativa. Si igitur Ecclesiae agnoscenda est potestas quaedam dispensandi, dispensatione late dicta (n. 732), super impedimentis juris naturalis et divini, a facto hominis dependentibus, uti est votum, ligamen, non est haec potestas propria, sed ministerialis tantum et instrumentalis, juxta notata suprà, n. 298, coll. mox infrà, n. 746.

3° Soli *potestati supremae* competere, sub disciplina vigente, potestatem *propriam* super impedimentis dispensandi, cum ipsi nunc exclusive jus sit, ad normam can. 1038, § 2, condere impedimenta, tam impedientia quam dirimentia, sive per modum legis universalis sive per modum legis particularis. Soli igitur S. Pontifici competit potestas *propria* super impedimentis matrimonialibus dispensandi, adeo ut nullus Episcopus potestate propria super illis dispensare valeat. Can. 1040, coll. can. 81 (1).

Articulus 1s. **De Romano Pontifice et SS. Congregationibus.**

746. — I. Potestas **Summi Pontificis,** in dispensando super impedimentis matrimonii:

1° Sese extendit ad omnia et singula impedimenta *juris ecclesiastici,* sive a praedecessoribus sive a canonibus Conciliorum aut Codicis quomodocumque constituta, idque tam in ordine ad matrimonium contrahendum quam in ordine ad matrimonium convalidandum.

---

(1) Ex infrà dicendis apparebit *Episcopis* seu *loci Ordinariis* concedi potestatem dispensandi ordinariam *vicariam,* necnon potestatem *delegatam;* imo etiam *simplicibus sacerdotibus* conceditur dispensandi potestas, saltem delegata. De quibus variis dispensationis Auctoribus ex ordine est agendum.

2° Quod spectat impedimenta *juris naturalis* et *divini:* non valet dispensare super impedimentis juris naturalis et divini *a facto hominis independentibus,* puta super impotentia vel consanguinitate in primo gradu lineae rectae; sed nihil obstat quominus, ex potestate ministeriali, dispensare (dispensatione latè dicta) valeat super quibusdam impedimentis jure naturali secundario vel divino sancitis *consequenter ad factum hominis:* hujus alterius speciei sunt impedimentum impediens voti, necnon impedimentum dirimens ligaminis ex matrimonio quod non sit ratum simul et consummatum. Cf. suprà, n. 298 et 329 (1).

747. — II. Solet S. Pontifex, ad dispensationes matrimoniales elargiendas, uti **SS. Congregatonibus** et **Tribunalibus** tamquam organis ordinariis gratias illas concedentibus. Nimirum:

A. **Pro foro interno:** competens est *S. Poenitentiaria,* cui pertinet, sicut antea, dispensare in foro conscientiae super omnibus impedimentis, tam impedientibus quam dirimentibus, quae, juxta dicta sub n. 466, veniunt sub designatione *impedimentorum fori interni,* attentis infrà dicendis sub n. 830 et 833 (2).

B. **Pro foro externo:**

748. — 1° Super impedimentis *mixtae religionis* et *disparitatis cultus:* dispensat *S. Congregatio S. Officii,* tam pro regionibus et personis ritus orientalis quam pro regionibus et personis ritus latini (3).

2° Super *aliis impedimentis:*

a/ Pro regionibus et personis pertinentibus *ad ritus orientales:* dispensat *S. Congr. pro Ecclesia Orientali.* Can. 257.

b/ Pro regionibus et personis *ritus latini:*

a/ dispensat *S. Congregatio negotiis religiosorum sodalium praeposita:* super *voto castitatis,* respectu matrimonii contrahendi et contracti, quoad *sodales religiosos utriusque sexus,* tum sollemnibus tum simplicibus votis adstrictos, et quoad eos qui, quamvis sine votis, in communi tamen vitam agunt more religiosorum. Can. 251, § 3, coll. § 1.

---

(1) R. Pontifex de facto non utitur universim sua potestate, ac dantur quaedam impedimenta dispensabilia, in quibus nunquam vel vix unquam dispenset; dantur etiam impedimenta in quibus nonnunquam quidem dispensat, sed in quibus dispensare *non solet,* quemadmodum notavimus suprà, sub n. 714 s. Nunquam etiam dispensat Ecclesia *in dubio* circa existentiam impedimenti *juris naturalis* aut *divini a facto hominis independentis,* sive dubium sit *juris,* uti obtinet cum consanguinitate lineae collateralis in 1° gradu vel lineae rectae ultra 1ᵐ gradum, sive dubium sit *facti.*

(2) Dispensat autem in foro tam sacramentali quam non sacramentali: dispensat scil. in foro sacramentali quando dispensat, recursu sacramentali instituto a confessario; aliàs vero, in foro non sacramentali. Cf. suprà, n. 737.

(3) Can. 247, § 3, coll. can. 257. Ad S. Officium etiam spectat privilegium Paulinum; ipsi etiam competit dubia solvere circa mixtam religionem et disparitatem cultus.

β/ aliàs dispensat *S. Congregatio de disciplina sacramentorum,* seu *de sacramentis:* ad quam spectant dispensationes super reliquis impedimentis *fori externi,* tam pro pauperibus quam pro divitibus (1).

749. — Nota 1. « Gratia (in specie dispensatio) ab una S. Congregatione vel Officio Curiae Romanae *denegata, invalide* ab alia S. Congregatione vel Officio (aut a loci Ordinario), etsi potestatem habente, conceditur sine assensu S. Congregationis vel Officii quocum vel quibuscum agi coeptum fuit ». Can. 43, ubi additur hanc clausulam non attingere rescripta S. Poenitentiariae pro foro interno, ita ut, rejectis precibus in foro externo, recurri adhuc possit ad S. Poenitentiariam pro foro interno, absque consensu Officii quod preces rejecit.

2. Quoad *formam* qua *a SS. Congregationibus* conceduntur dispensationes: tam pro foro interno quam pro foro externo passim conceduntur scriptò, non per vivae vocis oraculum, et quidem ad instantiam partium, adeoque *ope rescripti* (sive in forma brevis, sive in forma bullae, sive in forma simplicis rescripti seu epistolae), non autem per *Motu proprio* (suprà, n. 741). Solet autem S. Sedes dispensare in forma commissoria; exceptionaliter vero dispensat in forma gratiosa, puta cum principibus. Cf. infrà, n. 861.

3. In decursu tractatus veniunt nomine Sedis Apostolicae vel S. Sedis, non solum R. Pontifex, sed etiam Congregationes, Tribunalia (in specie S. Poenitentiaria) et Officia. Can. 7.

4. Cum nunc ex eodem Officio competente procedant dispensationes pro divitibus et pauperibus, hîc jam non est attendenda sollemnis distinctio inter *divites, pauperes* et *quasi-pauperes:* solummodò ejusdem ratio est habenda in determinanda taxa imponenda, de qua infrà, n. 858 s., nec potest jam influxum habere in validitatem vel nullitatem dispensationis, uti explicitè monent *Normae communes,* c. XI, n. 3: « Utcumque tamen gratiae validitati nihil unquam officiet error aut fraus circa oeconomicam petentis conditionem ».

750. — Scholion. Sede vacante : *S. Poenitentiaria* eadem potestate dispensandi fruitur quam habet Sede plena, ac etiam ultra procedere potest, ita ut dispensationes concedere valeat quas Sede plena concedere nequit, hoc tamen attento ut id non fiat nisi in urgenti casu, de consilio Majoris Poenitentiarii, et hac salva cautela ut oratoribus imponatur recursus, infrà mensem, ad novum Pontificem, si fieri potest.

SS. Congregationes, ex sua parte, servant quidem facultates suas *ordinarias,* hisce applicata norma can. 207, § 1, et can. 73, coll. can. 66, § 1; sed « nullam potestatem habent in iis quae Sede plena facere et expedire non possunt nisi *facto verbo cum SS*^{mo}, vel *ex audientia SS*^{mi}, vel *vigore specialium et extraordinariarum facultatum* » (2).

(1) Can. 249, § 2. Ad hanc S. Congr. spectant, non tantum dispensationes, sed etiam omnia quae decerni et concedi solent in disciplina matrimonii, uti sunt quaestiones de separatione conjugum, de legitimis natalibus et ita porro. — Juxta § 3, « ipsa cognoscit quoque et exclusive de facto inconsummationis matrimonii et de existentia causarum ad dispensationem concedendam », necnon de aliis negotiis connexis, facultate ipsi facta cognitionem horum omnium, si id expedire judicaverit, ad S. R. Rotam remittendi; « pariter ad eam deferri possunt quaestiones de validitate vinculi matrimonialis, quas tamen, si accuratiorem disquisitionem aut investigationem exigant, ad tribunal competens remittat ».

(2) Constit. *Sede Vacante* Pii X, n. 16 et n. 23 ss., ubi etiam observatur, quod spectat ipsas facultates ordinarias, mentem esse S. Sedis ut illis non utantur nisi in iis quae minoris momenti sunt, reservatis futuro Pontifici negotiis gravioribus et controversiis obnoxiis, in quantum solutio differri potest.

Articulus 2us. De Episcopo et loci Ordinario.

752. — Praenotanda.

1° *Ordinarius loci* stricte loquendo non idem sonat ac *Episcopus*, licet saepe indiscriminatim usurpetur utraque denominatio. Nimirum, in jure, nomine *Ordinarii loci* « intelliguntur, nisi quis expresse excipiatur, praeter R. Pontificem, pro suo quisque territorio, Episcopus residentialis, Abbas vel Praelatus nullius, eorumque Vicarii generales, Administrator, Vicarius et Praefectus Apostolicus, itemque ii qui, praedictis deficientibus, interim, ex juris praescripto aut ex probatis constitutionibus, succedunt in regimine » (1).

753. — 2° Potestas dispensandi, quam habet aliquis, signanter loci Ordinarius, vel est *ordinaria* vel *delegata; ordinaria* est potestas quae jure adnexa est officio (can. 197, § 1); *delegata* vero potestas est illa quae commissa est personae (ibidem); censetur autem commissa personae, si non adnectitur ipsi officio (licet concedatur intuitu officii), vel si officio non adnectitur a jure (2).

Porro potestas *ordinaria* est *propria*, si alicui a jure agnoscitur tanquam ipsi competens vi nativa muneris et officii sui; est *vicaria*, si ipsi, ultra id quod ipsi ex nativa muneris vi competit, conceditur a jure. Potestas autem *delegata* vel est *delegata a jure* vel *delegata ab homine*, prouti in juris dispositione continetur delegatio facta, seu commissio personae data, vel conceditur ab homine (3). Cf. infrà, n. 799.

Quo pacto *ordinaria* censetur potestas, eaque *propria*, qua Ordinarius gaudet dispensandi in legibus propriis vel in legibus praedecessorum; ordinaria vero est, sed *vicaria*, illa potestas quam habet dispensandi in legibus a jure communi inductis. Priorem scil. potestatem habet in propriam, nativa vi muneris sui; alteram, intra determinatos limites, habet vi concessionis, explicite vel implicite a superiore factae, non vero nativa vi muneris, licet muneri stabiliter a jure sit adnexa: illam haurit ex alieno fonte, eamque alieno nomine, Superioris scil. illam concedentis vice, exercendam accipit. Ita ceu ordinariam vicariam habemus potestatem super impedimentis matrimonialibus dispensandi,

(1) Can. 198, § 1, coll. Litt. encycl. C. S. O., 20 Febr. 1888. — Nomine *Ordinariorum* qui non sunt Ordinarii loci, veniunt, ad normam can. 198, § 2, *Superiores majores* (can. 488, n. 8) in religionibus clericalibus exemptis (quarum scil. plerique sodales sacerdotes — can. 488, n. 4) *pro suis subditis*. — In nostra materia, uti patet, attenditur, nisi contrarium notetur, Ordinarius loci, ad exclusionem Ordinarii, qui non sit Ordinarius loci; ideo in sequentibus, etiam ubi ad vocem Ordinarii non additur « loci », subintelligitur.

(2) Ex notione apparet ad potestatem ordinariam duo simul requiri: quod adnectatur *officio*, quodque officio adnectatur *a jure;* si alterutrum deficit, potestas est delegata.

(3) Ulterius potestas delegata vel conceditur alicui, signanter Ordinario, intùitu officii, et tunc dici posset *realis*, vel conceditur ratione ipsius personae ejusque peculiaris competentiae, seu, uti dicitur, ex industria personae, et tunc vocari potest *personalis*.

quam habent Ordinarii, vi can. 1043 et 1045 (1). Contrà *delegata* est potestas, eaque ab homine, quae Ordinario conceditur in variis indultis, de quibus infrà, n. 770 (2).

Observa. Potestas dispensandi delegata ulterius distingui posset in dispensandi potestatem *habitualem* aut *generalem*, concessam scil. in perpetuum vel ad praefinitum tempus aut certum numerum casuum (can. 66, § 1), et potestatem dispensandi *in casu particulari* (3). Atvero, attentis notionibus, sub n. 740 propositis, potestas dispensandi in casu particulari confunditur cum concessione dispensationis in forma commissoria cum executore voluntario. Ideo ubi in sequentibus agetur de potestate dispensandi, prae oculis habebimus, nisi contrarium dicatur aut ex contextu appareat, potestatem habitualem aut generalem. Cf. infrà, n. 779.

2. In sequentibus describendi sunt limites potestatis dispensandi utriusque speciei (ordinariae scil. ac delegatae), indicando primò *objectum* potestatis, secundò determinando *naturam* potestatis et tertiò *subjectum* potestatis, activum et passivum, ac tandem quartò, enuntiando *principia* interpretationis necnon *principia* potestatis exercitium moderantia.

Paragraphus Prima. *De objecto potestatis Ordinarii.*

Punctum I. Objectum potestatis ordinariae.

En *objectum* potestatis *ordinariae vicariae* (4):

I. Quoad **impedimenta dubia.**

754-756. — **In dubio facti** (5), potest Ordinarius dispensare, tam in ordine ad matrimonium convalidandum, quam in ordine ad matrimonium contrahendum, super quovis impedimento, sive dirimente sive impediente, publico vel occulto, modò sit impedimentum *juris ecclesiastici* super quo *solet S. Sedes dispensare*. Can. 15. Excipiuntur proinde, praeter impe-

(1) Cf., in eumdem sensum, Wernz-Vidal, o. c., V, n. 411; Triebs, o. c., I, p. 166, coll p. 174; Claeys Bouüaert, *Tract. de legibus*, 1924, n. 117, coll. tamen Claeys Bouüaert-Siménon, o. c., n. 351; Maroto, o. c., I, n. 696 ss., signanter p. 829. Alii, Vermeersch-Creusen, *Epitome*, I, n. 277; De Meester, o. c., n. 444; Toso, o. c., ad can. 197, potestatem dispensandi a jure adnexam officio episcopali, quin ipsi competat nativo jure, potius vocant potestatem ordinariam *derivatam;* ordinariam vero *vicariam* dicunt illam quae jure adnectitur officio Vicarii generalis, utpote quae potestas vice et nomine alterius exercetur, sub vigilantia speciali Superioris, dum potestas Episcopi exercetur nomine proprio. Accedit etiam Hilling, *Das Personenrecht des Codex J. C.*, Paderborn, 1924, p. 87 s. — Quae controversia practicum momentum non habet, cum potestati ordinariae, sive propriae sive derivatae (sensu indicato) sive vicariae (in utraque acceptione), eadem principia et normae juris applicentur.

(2) Est potestas delegata realis, seu concessa intuitu officii, cum non sit concessa individualiter et personaliter personae talis nominis et cognominis, sed omnibus qui veniunt nomine Ordinarii Brugensis, vel omnibus Ordinariis Belgii, et ita porro.

(3) Utramque dispensandi potestatem, generalem scil. et habitualem, indifferenter sumimus pro omni potestate dispensandi quae non sit ad casum particularem restricta, sive sese extendat ad plura impedimenta simul sive limitetur ad unum determinatum impedimentum. Cf. can. 1049, § 1.

(4) Attentis notionibus sub n. 753 propositis et principiis enuntiatis sub n. 745, Ordinario loci non competit dispensandi potestas propria, sed vicaria dumtaxat.

(5) In dubio *juris*, impedimenta juris ecclesiastici non urgent. Can. 15.

dimenta juris naturalis et divini, impedimenta affinitatis in linea recta, consummato matrimonio, necnon ordinis presbyteralis (can. 1043, et infrà, n. 761), ac etiam, juxta notata sub n. 714 s., ordo infra presbyteratum, votum sollemne, raptus, aetas, crimen ex conjugicidio publico, necnon affinitas in linea recta ex non consummato matrimonio; deneganda etiam est potestas dispensandi super forma juridica (can. 1045, coll. n. 764).

Si, postquam Ordinarius impedimentum facto dubium dispensaverit, impedimentum evadat certum, uti efficaciter remotum haberi potest.

II. Quoad **impedimenta certa:**

757. — A. **In periculo mortis,** possunt locorum Ordinarii, vi can. 1043, ad consulendum conscientiae, et, si casus ferat, legitimationi prolis, dispensare « tum super forma in matrimonii celebratione servanda, tum super *omnibus et singulis impedimentis juris ecclesiastici,* sive *publicis* sive *occultis,* etiam *multiplicibus,* exceptis impedimentis provenientibus ex sacro presbyteratus ordine et ex affinitate licita in linea recta, consummato matrimonio ».

Explicatio.

758. — 1° Requiritur *periculum mortis;* sufficit autem periculum mortis *undecumque* exoriens, adeo ut dispensandi potestas extendatur ad *omnes* periclitantes etiam *non aegrotos,* quorum scil. mortis discrimen oritur ex causa extrinseca, puta ex capitis damnatione, ex praelio instante aut ex operatione chirurgica periculosa, necnon et ad *non concubinarios* (1).

759. — 2° Oportet ut matrimonii celebratio exigatur ob unam alteramve disjunctive causam: sive a/ *ad consulendum conscientiae,* quatenus scil. alteruter nupturiens obligationem conscientiae contraxit nubendi, puta quia aliter removeri nequit occasio peccandi, vel quia sponsus puellam seduxit sub promissione matrimonii, vel quia aliter quam per matrimonium non potest famae consulere complicis (2); sive b/ *ad consulendum legitimationi prolis,* natae vel nascendae, ut nempe per subsequens matrimonium legitimetur proles nata (3), vel legitima exinceps nascatur.

760. — 3° *Non* requiritur *casus urgentia,* adeoque et exerceri quoque potest quando praesto est Ordinario tempus adeundi S. Sedem. Etiam

(1) Facultas Leonis XIII (20 Febr. 1888) restringebatur ad solos *aegrotos concubinarios.*

(2) Non refert quod necessitas consulendi conscientiae afficiat partem non periclitantem.

(3) Attinguntur directè proles *naturales,* utpote quas sponte legitimat matrimonium subsequens; attinguntur etiam indirecte proles *spuriae,* non sacrilegae nec adulterinae, siquidem Ordinarius, dispensans vi potestatis praesentis, eo ipso ligitimat prolem spuriam non adulterinam nec sacrilegam. Cf. can. 1051, coll. infrà, n. 786.

non requiritur articulus mortis, sed periculum dumtaxat mortis, quod sufficit probabile.

761. — 4° Quod spectat *ambitum potestatis:* potest dispensari super forma celebrationis (1), necnon super *omnibus* impedimentis matrimonii, quae sunt *juris ecclesiastici,* sive sint *publica* sive *occulta,* sive fori externi sive fori interni, sive sint *dirimentia* sive *impedientia,* etiam *cumulative.* Sola excipiuntur duo impedimenta: impedimentum scil. ordinis presbyteralis et affinitas in linea recta, consummato matrimonio (2). Indifferens est quod impedimentum directe afficiat partem periclitantem vel alteram (3).

Attenta etiam tenoris generalitate, valet concessa potestas ad dispensandum tam in ordine ad matrimonium *convalidandum,* quam in ordine ad matrimonium *contrahendum* (infrà, n. 780). Excluditur vero *sanatio in radice,* utpote quae, attento can. 1141, *reservatur soli Apostolicae Sedi.*

762. — 5° Quod attinet *cautelas* observandas, imponitur, in tenore can. 1043, ut a/ removeatur scandalum, si quod sit (4), utque b/, si dispensatur super cultus disparitate aut mixta religione, non dispensetur nisi praestitis cautionibus, de quibus respective suprà, sub n. 590 et 594 s.: quae cautiones ad ipsam dispensationis validitatem videntur servandae.

B. **Extra periculum mortis:**

763. — 1° **In casu urgenti,** potest loci Ordinarius dispensare super omnibus impedimentis, modò descriptis, super quibus dispensare valet in periculo mortis; non vero probabilius super forma contractus. Can. 1045, § 1.

Porro *casus urgens* intelligitur adesse 1. in ordine ad matrimonium *contrahendum,* si « impedimentum detegatur cum jam omnia sint parata ad nuptias, nec matrimonium, sine probabili gravis mali periculo, differri possit usquedum *a S. Sede* dispensatio obtineatur » (can. 1045, § 1);

(1) Ita dispensari posset super praesentia parochi vel sacerdotis delegati, v. gr. si graves difficultates timentur ex lege civili circa anterioritatem matrimonii civilis, difficultates quae, in Belgio, minus timendae jam sunt inde a moderatione in legislatione inducta, anno 1909. Cf. suprà, n. 456.

(2) Ante matrimonii consummationem, affinitatis impedimentum dispensari potest etiam in linea recta; ideo autem videtur facilius concedi posse dispensatio, quia, seposita matrimonii consummatione, non est timendum ne vir nubat propriae proli: quod periculum, in omni hypothesi est removendum.

(3) Ita dispensari posset cum puella periclitante et diacono, vel cum sollemniter professa et periclitante juvene.

(4) Ad remotionem scandali speciatim attendendum est quando dispensatur cum subdiaconis, diaconis vel sollemniter professis, pro casu quo postea forte convaluerint, circa quem casum seduló monebat indultum anni 1888, suggerens inducendos illos esse « ut in loca se conferant ubi eorum conditio ecclesiastica aut religiosa ignoratur », vel, si id obtineri nequeat, illis injungenda esse « spiritualia exercitia aliasque salutares poenitentias, atque eam vitae rationem, quae praeteritis excessibus redimendis apta videatur, quaeque fidelibus exemplo sit ad recte et christiane vivendum ».

2. in ordine ad matrimonium contractum *convalidandum*, « si idem periculum sit in mora nec tempus suppetat recurrendi ad S. Sedem ». Can. 1045, § 2.

Explicatio.

a/ Concessio specialis, de qua can. 1045, applicatio est et determinatio concessionis generalis insertae in can. 81, quo canone agnoscitur Ordinario dispensandi potestas, si « difficilis sit recursus ad S. Sedem et simul in mora sit periculum gravis damni, et de dispensatione agatur quae a Sede Apostolica concedi solet ».

Generalis illius concessionis applicatio, respectu dispensationis matrimonialis, intelligenda videtur *taxativè*, adeo ut potestas dispensandi, in casu urgenti, super impedimentis matrimonii extendi nequeat ultra limites canonis 1045, utque adamussim servandae sint restrictiones in canonis tenore allatae necnon cautiones seu cautelae ibidem impositae, de quibus sub c/.

764. — b/ Quod spectat *ambitum potestatis*, idem est ac in periculo mortis (n. 761), nisi quod dispensari nequeat probabilius super forma contractus (1).

c/ Quod attinet *cautelas*, easdem observandas monet can. 1045, quae inseruntur in fine can. 1043, et modò suprà sunt propositae, sub n. 762.

765. — d/ Quod spectat *casus urgentiam:* ut obtineat, respectu matrimonii *contrahendi*, requiritur et sufficit ut primò, momento detecti impedimenti, jam omnia parata sint ad nuptias (2), et simul ut secundò, sine probabili gravis mali periculo, matrimonii celebratio differri nequeat (3) usquedum dispensatio Romana fuerit obtenta (4); ut autem obtineat, respectu matrimonii *convalidandi*, opus est et satis ut grave malum timeatur oriundum ex matrimonii convalidationis dilatione, usquedum dispensatio apostolica obtineatur.

---

(1) Ratio est quia, dum in can. 1043 expresse memoratur potestas dispensandi super forma contractus, praeter potestatem dispensandi super impedimentis, contrà, in can. 1045, § 1, limitatur facultas ad dispensandum super impedimentis, non memorata facultate dispensandi super forma matrimonii.

(2) Ad normam resp. Commissionis pro interpret. Codicis, 1 Martii 1921 (A. A. S., XIII, p. 177 s.), ad 4^{m}, clausula: « quoties impedimentum *detegatur* cum jam omnia sunt parata ad nuptias » intelligi non debet stricto sensu, quatenus scil. impedimentum antea omninò ignotum fuerit et tunc primum resciatur, sed potius eo sensu quod, quamvis antea cognitum, v. gr. sponsis, tunc solùm ad notitiam parochi aut Ordinarii sit delatum.

(3) Altera conditio est distincta a priore, nec est habenda uti priori aequivalens, quasi eo ipso quod omnia sunt ad nuptias parata, dilatio sit moraliter impossibilis. Ex alia parte, non sufficit impossibilitas differendi matrimonium, nisi simul omnia sint ad nuptias parata: et sic casus urgens non obtineret si ideo urget necessitas matrimonii celebrandi, quia nupturientes ex improviso debent ad alienam regionem profiscici, quin omnia sint ad nuptias parata, imo quin forsan de matrimonio ineundo jam inter se convenerint. Cf. infrà, n. 770, in notandis ad indultum S. C. de Sacr. — Ad hoc autem ut omnia censeantur ad nuptias parata, sufficit ut dies fuerit statutus, aut invitationes sint missae, aut banna coeperint proclamari.

(4) Tempus requisitum pro recursu ad S. Sedem normali via (quae sola attenditur) instituendo, importat, in nostris regionibus, spatium duarum circiter hebdomadarum.

Periculum proinde, in utroque casu, sufficit *probabile*, periculum, inquam, *gravis mali*. Quod malum, cum ejus natura non determinetur, intelligitur *qualecumque:* non tantum igitur infamia vel scandalum, cujus periculum facilè orietur in casu impedimenti occulti, aut in casu nullitatis matrimonii occultae, sed etiam incommodum grave alterius speciei, sive partes afficiat sive tertiam personam (1).

Observa quod si, pendente recursu Romano, urgens casus oriatur, i. e. quod, omnibus ad nuptias paratis, imminens periculum exoriatur gravis mali, facultate sua uti posse videtur Ordinarius, monita S. Sede, ad normam can. 204, § 2.

767. — 2° Extra casum urgentem, dispensare potest Ordinarius super *votis non reservatis* (can. 1313, n. 1).

Porro vota *non reservata* sunt omnia vota *privatim* emissa (2), *exceptis* voto perfectae ac perpetuae castitatis et voto ingrediendi religionem votorum sollemnium, quae « emissa fuerint absolutè et post completum decimum octavum aetatis annum ». Cf. can. 1309, coll. suprà, n. 231.

Potest proinde Ordinarius dispensare a/ super votis non nubendi seu coelibatus, virginitatis, ordines suscipiendi, religionem votorum simplicium ingrediendi, necnon super voto castitatis non perpetuae vel non perfectae (3); b/ super voto privato castitatis perfectae ac perpetuae, necnon super voto ingrediendi religionem votorum sollemnium, si fuerint emissa conditionatè (4), aut ante aetatem octodecim annorum completam (5).

---

(1) Ita, quod spectat matrimonium *contrahendum*, obtinere potest casus urgentia, in supposito quod omnia sint ad nuptias parata, coram periculo gravis incommodi exsurgendi ex eo quod impedimentum natura publicum detegatur immediatè ante nuptiarum sollemnitatem, quodque nupturientes sint in alienam regionem brevi discessuri aut in dilationem consentire renuant, matrimonium merè civile contracturi. Item, quod spectat matrimonium contractum *convalidandum*, obtineret casus urgentia, non modò quando, supposita matrimonii nullitatis ignorantia et cohabitationis fraternae per plures dies protrahendae impossibilitate, separatio pseudo-conjugum absque periculo scandali vel infamiae vel absque periculo incontinentiae fieri nequit; sed etiam obtinere potest in hypothesi nullitatis publicè notae: facile nempe continget quod pseudo-conjuges, ex una parte, separationem instituere, per tempus pro recursu Romano necessarium, vel renuant, vel sine gravi incommodo nequeant, quodque, ex alia parte, sine populi offensione, cohabitare non possint.

(2) Votum privatum est votum non publicum; publicum autem est, « si nomine Ecclesiae a legitimo Superiore ecclesiastico acceptetur » (can. 1308, § 1), uti est votum in Religione aut in ordinis susceptione emissum. Votum *publicum*, etiam temporaneum, est reservatum, uti jam notatum suprà, n. 231.

(3) Ut voveatur castitas *perfecta*, oportet, ex parte *materiae*, ut voveatur castitas completa, i. e. sese extendens ad integram materiam castitatis; ex parte vero *actus*, requiritur ut votum fuerit emissum cum obligatione sub gravi, cum perfecta libertate (seposito scil. etiam levi metu incusso), et non disjunctive.

(4) Votum conditionatum certò non est reservatum, dum pendet conditio. Verificata autem conditione, videri posset esse reservationi obnoxium, cum eo ipso evaserit absolutum; attamen, attento tenore can. 1309, requirentis ut votum fuerit *absolutè emissum*, ad minus probabile est, adeoque practice tutum, pro reservato non esse habendum votum conditionatè emissum, postquam conditio fuerit purificata.

(5) Etiam dispensare potest loci Ordinarius, extra casum urgentem, super *bannis* (can. 1028, coll. dictis suprà, n. 63); sed, uti notavimus suprà, n. 463, banna non constituunt impedimentum stricte dictum.

Punctum II. Objectum potestatis delegatae.

I. Pro foro interno.

768. — A *S. Poenitentiaria* solet concedi Ordinariis Europae (et in specie Ordinario Brugensi conceditur) *ad quinquennium* facultas dispensandi super *occulto* impedimento *criminis*, nemine machinante, *in contractis* et *contrahendis*, etiam *extra casum urgentem* (1). — In contractis, i. e. in ordine ad matrimonium contractum convalidandum: quod intellige de convalidatione *simplici*, exclusa scil. sanatione in radice.

II. Pro foro externo:

769. — Jam universim recedens a norma post Codicem prius inducta, de abrogandis scil. et amplius non concedendis indultis pro foro externo, solet S. Sedes, in nostris regionibus, concedere indulta sequentia:

A. Indultum S. C. de Sacramentis:

Conceditur facultas:

770. — 1° « Dispensandi, *justa et rationabili ex causa*, super matrimonialibus impedimentis *minoris gradus* quae in can. 1042 recensentur (suprà, n. 464), necnon super impedimentis impedientibus de quibus in can. 1058 (2), ad effectum tantùm matrimonium contrahendi (3).

2° Dispensandi *ex gravi urgentique causa, quoties periculum sit in mora et matrimonium differri nequeat usquedum dispensatio a S. Sede obtineatur* (4), super impedimentis *majoris gradus* infrà recensitis: a/ *consanguinitatis* in secundo aut tertio cum primo mixtis, dummodò nullum exinde scandalum aut admiratio oriatur (5); b/ *consanguinitatis* in secundo lineae collateralis gradu; c/ *affinitatis* in primo lineae collateralis gradu aequali vel mixto cum secundo; d/ *publicae honestatis* in primo gradu, dummodò nullum subsit dubium quod conjux esse possit proles ab altero contrahentium genita (can. 1076, § 3).

---

(1) Non jam est locus facultati, in *Pagella* S. Poenitentiariae olim contentae, dispensandi super crimine in ordine ad matrimonium contrahendum, *pro casu urgenti*, cum haec dispensandi potestas contineatur in ambitu potestatis ordinariae.

(2) Sunt nempe votum virginitatis, coelibatus, ordinis, necnon ingrediendi religionem etiam stricte dictam, ac tandem votum simplex castitatis, excepto voto scholasticorum Soc. Jesu, utpote quod constituit impedimentum dirimens.

(3) Restrictio potestatis dispensandi super votis « *ad effectum tantùm matrimonium contrahendi* » importat non posse ab Ordinario auferri ipsum votum absolutè, sed solam prohibitionem nubendi, eamque nubendi licentiam restringi ad matrimonium hic et nunc instans. Cf. infrà, n. 889.

(4) Hujus scil. facultatis exercitium limitatur ad *casum urgentem;* ad hunc autem requiritur et sufficit ut grave malum probabiliter immineat ex matrimonii contrahendi aut convalidandi dilatione; non autem requiritur quod omnia sint parata ad nuptias, uti in casu can. 1045, adeo ut latius pateat facultas hic delegata quam potestas ordinaria can. 1045. Cf. suprà, n. 765.

(5) Admiratio videtur intelligenda cum offensione populi conjuncta.

3° Dispensandi tempore et in actu sacrae pastoralis visitationis aut sacrarum missionum, et non ultra, super omnibus matrimonialibus impedimentis suprà memoratis, cum iis qui in concubinatu vivere reperiuntur.

4° *Sanandi in radice* matrimonia nulliter contracta ob aliquod ex impedimentis *minoris gradus,* si magnum adsit incommodum requirendi a parte ignara impedimenti renovationem consensus, dummodo tamen prior consensus perseveret et absit periculum divortii (can. 1140, § 1); monita tamen parte conscia de effectu hujus sanationis et debita facta adnotatione in libro matrimoniorum ».

B. **Indultum S. C. S. Officii:**

Conceditur facultas:

1° *Dispensandi* super impedimento *mixtae religionis,* et, ad cautelam, *disparitatis cultus,* pro casu scil. quo dubitatur de baptismo partis acatholicae (1).

In ordine ad quam dispensationem, urgentur servandae dispositiones can. 1061: ut nempe justae et graves adsint causae (suprà, n. 506), utque cautelae et cautiones pro valore exigantur ac ipse Ordinarius moraliter certus sit easdem impletum iri (n. 504 s.); inculcanda etiam imponitur obligatio, pro parte catholica, curandi acatholicae partis conversionem (can. 1062, coll. n. 507), necnon prohibitio adeundi ministrum acatholicum (can. 1063, § 1); ulterius, si partes actu *in concubinatu* vivunt, debet scandalum, si adsit, removeri et pars catholica est ad sacramentum rite disponenda, praevia absolutione a censura, si adierint ministellum.

2° *Sanandi in radice* matrimonia contracta cum impedimento mixtae religionis, aut disparitatis cultus, quando invalidè fuerunt celebrata sive coram officiali civili, sive coram ministro acatholico.

In ordine ad quam sanationem:

a/ *conditiones* exiguntur *pro valore* servandae: ut nempe consensus naturaliter sufficiens perseveret; ut consensus legitimè (coram parocho et testibus) renovari nequeat, sive « quia pars acatholica de invaliditate matrimonii moneri nequeat sine periculo gravis damni a catholico conjuge subeundi (quae monitio ad consensus renovationem requiritur), sive quia pars acatholica ad renovandum coram Ecclesia matrimonialem consensum (nequidem per procuratorem) aut ad cautiones praestandas... ullo modo induci nequeat »; tandem ut « aliud non obstet canonicum impedimentum dirimens, super quo Ipse (Ordinarius) dispensandi aut sanandi facultate non polleat ».

b/ *clausulae* pro *liceitate* sunt adimplendae: ut scil. Ordinarius moneat partem catholicam de gravissimo patrato scelere, salutares ei poenitentias imponat; ut decla-

(1) Haec facultas, uti ex tenore apparet, afficit *mixtam religionem,* non autem disparitatem cultus, nisi subsidiariè, in quantum scil., dispensando cum parte catholica et parte acatholica super mixta religione, simul dispensatur super disparitate cultus *ad cautelam,* ob dubium forte existens circa baptismum partis acatholicae. Non posset autem principaliter dispensari, vi hujus facultatis, super disparitate cultus, puta cum parte catholicè baptizata et parte infideli, certò non baptizata.

ret matrimonium per sanationis gratiam factum esse validum et indissolubile, prolemque natam legitimari; ut parti catholicae in memoriam revocet obligationem gravem curandi catholicam educationem universae prolis et conversionem conjugis acatholici; tandem ut curet inscriptionem convalidationis fieri sive in registro secreto sive in registro paroeciali.

770ter. — **Nota.** *Nuntiis, Internuntiis* ac *Delegatis apostolicis* solent concedi dispensandi facultates, eaeque ampliores quam loci Ordinariis. Nimirum

1° dispensare possunt super omnibus impedimentis *prohibentibus;* 2° dispensare valent, pro determinati numeri vicibus, super impedimentis *dirimentibus* juris ecclesiastici, publicis et occultis, exceptis affinitate licita, consummato matrimonio, ordine sacro et voto sollemni; 3° possunt, pro determinati numeri vicibus, *in radice sanare* matrimonia nulla ob impedimentum dirimens, super quo dispensare valent vi facultatis sub 2°, *quando moraliter impossibilis est renovatio consensus modo ordinario,* salva tamen restrictione facta pro casu quo matrimonium fuerit nullum ob defectum formae.

Qua attenta indulti amplitudine, non rarò ab Ordinario, in nostris regionibus, opportunè recurri posset ad Nuntium potius quam ad S. Sedem.

Paragraphus secunda. *De natura potestatis Ordinarii.*

771. — A. Potestas dispensandi **ordinaria,** quae competit loci Ordinario, est potestas dispensandi *pro utroque foro,* quae proinde, ad normam dictorum sub n. 739, usurpari potest ad dispensandum vel pro foro externo et juxta formam huic foro propriam, vel pro foro interno et juxta formam ei propriam, prout agitur de impedimento fori externi vel fori interni (1).

Principium nititur in norma proposita a can. 202, § 3, quatenus « si forum, pro quo potestas data est, expressum non fuerit, potestas intelligitur concessa pro utroque foro, nisi ex ipsa rei natura aliud constet ».

B. Quod spectat potestatem **delegatam:**

1° Potestas delegata *a S. Poenitentiaria* restringitur ad forum *internum;* potest autem, ad normam can. 202, § 2, exerceri tam in foro extrasacramentali quam in foro sacramentali, siquidem forum sacramentale non exigitur.

2° Potestas *S. C. de Sacr.* est potestas dispensandi *pro utroque foro.* Can. 202, § 3.

Tandem **3°** potestas delegata a *S. C. S. Officii est,* attenta natura impedimenti mixtae religionis, potestas dispensandi *pro foro externo* tantùm.

(1) Ita dispensare potest Ordinarius, in periculo mortis et in casu urgenti, pro foro externo, super consanguinitate et aliis impedimentis fori externi, pro foro autem interno, super occulto criminis impedimento. Super voto non reservato dispensare valet in foro externo vel in foro interno (sacramentali vel extrasacramentali), prout votum est publicum vel occultum. Cf. suprà, n. 231.

Nota. Ex praecedentibus innotescit Ordinarios nostros habere super quibusdam impedimentis dispensandi potestatem *ex multiplici fonte.* Ita Ordinarii, qui gaudent indulto Sacrae Poenitentiariae (n. 768) simul ac indulto S. C. de Sacr., facultatem dispensandi super occulto crimine, absque machinatione, habent ex duplici fonte. Concurrit etiam, respectu voti non reservati, potestas ordinaria, vi can. 1313, n. 1, cum potestate delegata S. C. de Sacr. Ulterius, in periculo mortis et casu urgente, de quo in can. 1045, § 1, praesto est Ordinario, erga nonnulla impedimenta, potestas ordinaria simul et potestas delegata (1).

Paragraphus Tertia. *De Subjecto potestatis Ordinarii.*

I. **Subjectum activum.**

1° Pro potestate *ordinaria:*

772. — Subjectum activum potestatis, seu ille cui competit haec potestas, est quaevis ex illis personis quae veniunt sub nomine *Ordinarii loci,* ad tramites dictorum sub n. 752, signanter, praeter Episcopum, Vicarius generalis et, Sede vacante, Capitulum et Vicarius capitularis.

2° Pro potestate *delegata:*

Idem valet de potestate delegata, intuitu officii concessa in invocatis indultis; quae caeteroquin indulta inscribuntur ad Ordinarios (2). Cf. etiam can. 66, § 2.

II. **Subjectum passivum.**

773. — A. Juxta principium positum in can. 201, § 1, et antea etiam admissum, Ordinarius dispensare potest *directe* cum solis *subditis:* quod valet de potestate tam ordinaria quam delegata. *Excipitur* casus quo in jure expresse extenditur potestas ad alios non subditos.

Explicatur.

1° *Subditi* sunt, respectu loci Ordinarii, qui in dioecesi (vel Vicariatu aut Praefectura) domicilium habent vel quasi-domicilium, sive paroeciale sive dioecesanum, aut, si vagi sint, qui actu commorantur in dioecesi. Can. 94, § 1 et § 2, coll. can. 92 et dictis suprà, n. 45 ss. (3).

774. — **2°** Ordinarius *indirecte* dispensare potest cum *non dioecesanis,* quatenus Ordinarius, suum subditum dispensando, etiam alteram partem extraneam ab impedimento relativo liberat. Unde ad valorem dispensationis, ab Ordinario concedendae, requiritur et sufficit ut Ordinarii

(1) Cf. infrà, n. 785[b1a], ubi exponetur quaenam potestas, in hujusmodi concursu, sit usurpanda.

(2) Dicta suprà, n. 109, de parocho *putativo,* quatenus scil., ad normam can. 209, validè fungatur munere suo, etiam hic applicantur Ordinario, si contingat ipsum esse putativum: valeret nempe, ex Ecclesiae suppletione, dispensatio ab ipso concessa.

(3) Attende competentiam Ordinarii, ad licitè assistendum matrimonio, latius extendi quam ejusdem competentiam ad dispensandum: pro assistentia matrimonio sufficit quod alteruter nupturiens *mensilem commorationem* habet in dioecesi.

dispensantis *subdita* sit *una pars:* catholica nempe pars, si agatur de impedimento disparitatis cultus vel mixtae religionis, aut illa quae directe afficitur impedimento absoluto, aut alterutra pars, si res est de impedimentis relativis (1); oportet autem ut subdita sit et maneat *momento quo gratia dispensationis conceditur,* i. e. momento quo dispensatio in forma gratiosa in cancellaria episcopali subsignatur, vel quo dispensatio in forma commissoria ab executore executioni mandatur; non debet autem esse subdita momento quo dispensationis gratia *communicatur.* Cr. infrà, n. 914bis.

775. — 3° *Exceptio* occurrit pro potestate dispensandi *in articulo mortis,* vi can. 1043, in cujus tenore dicitur posse Ordinarium dispensare « omnes subditos... et *omnes* (non subditos) *in proprio territorio actu degentes* », adeoque *peregrinos;* item pro potestate dispensandi *super votis non reservatis,* ad normam can. 1313, num. 1, in quo agnoscitur Ordinario potestas dispensandi in dictis votis « omnes subditos atque *etiam peregrinos* »; item *pro facultatibus fori externi,* de quibus sub n. 770 (non autem pro facultatibus S. Poenitentiariae, de quibus sub n. 768), ac tandem, juxta plures, etiam in casu urgenti vi can. 1045, licet de hac ultima extensione non parum dubitemus (2).

776. — B. Ordinarius, tam ex potestate delegata quam ex potestate ordinaria, dispensare potest, sive ipse dispensans extra territorium existat, sive dubditus, sive uterque, e dioecesi sit absens. Can. 201, § 3 (3).

777. — **Nota** 1. Dicta sub n. 774, quatenus persona dispensanda debeat, momento concessae dispensationis, esse ac manere subdita auctoris dispensationis, spectant actum Episcopi quo ipse *dispensat* ex potestate ordinaria vel delegata, nec applicantur dicta casui quo Ordinario committitur *executio dispensationis* apostolicae: potest nempe, ad tramites can. 1055, hujusmodi rescriptum apostolicum executioni mandare, « etiamsi sponsi, quo tempore executioni danda erit dispensatio, relicto illius dioecesis domicilio, in aliam dioecesim discesserint non amplius reversuri », adeoque postquam cessaverint esse subditi Episcopi executoris (4). Cf. dicenda sub n. 863.

(1) Quando nupturientes pertinent ad *diversam* dioecesim, *pro valore* non refert quisnam Episcopus dispenset super dictis impedimentis relativis; *convenit* tamen ut dispenset Episcopus *sponsae.*

(2) Hoc ipsum quod, in can. 1043, can. 1313 et in tenore indultorum pro foro externo, expressis verbis extenditur dispensandi facultas etiam ad peregrinos, id videtur confirmare interpretationem restrictivam can. 201, § 1, peregrinos scil. a beneficio dispensationis excludentem, nisi aliter expresse caveatur. Censemus proinde in gratiam illorum peregrinorum non posse exerceri dispensandi potestatem, non tantùm ubi expresso tenore restringitur dispensandi facultas ad solos subditos, uti in Pagella S. Poenitentiariae, sed etiam ubi non determinatur dispensationis subjectum: tunc scil. applicatur norma generalis can. 201, § 1.

(3) Ordinarius igitur extra dioecesim omnia potest quae valet, in dioecesi degens; et suam potestatem exercere potest erga subditos, sive praesentes sint in dioecesi, sive ab ea absentes. Non subditi nunquam dispensari possunt nisi in dioecesi actu commorantes, momento quo dispensatio conceditur; item vagi, cum non sint subditi Ordinarii nisi in quantum actu degunt in dioecesi.

(4) Haec dispositio can. 1055 applicatur executioni dispensationis in forma commissoria, non tantùm cum executore necessario, sed etiam cum executore voluntario.

2. Non potest, citra speciale ad hoc indultum, dispensari cum persona *indeterminata*, puta dispensando cum viro fideli (aut catholico) ut ducat mulierem infidelem (aut acatholicam) postea eligendam.

778. — 3. Ab usu indultorum pro foro externo excludenda est dispensatio in gratiam *regum et regiae stirpis principum*, reservata S. Sedi dispensatione in illorum gratiam (cf. can. 1557, § 1, num. 1 et can. 2227, § 1, coll. decreto S. C. de Sacr., 7 Martii 1910, apud *A. A. S.*, II, p. 417). Quae reservatio ita est intelligenda ut ad eam sufficiat quod *una* pars ad regalem stirpem pertineat, illa nimirum quae obnoxia est impedimento absoluto, vel utralibet, ubi agitur de impedimento relativo.

4. Circa *inhabilitatem* ad impetrandam dispensationis episcopalis gratiam, cf. infrà, n. 892.

Paragraphus Quarta. *Principia moderantia interpretationem ac exercitium potestatis Ordinarii.*

I. **Principia interpretationis.**

779. — 1° Potestas dispensandi super impedimentis **ordinaria** *late interpretanda est*, uti statuitur in can. 200, § 1.

2° Potestas **delegata** pariter *latam interpretationem* admittit, si est *ad universalitatem causarum* (can. 200, § 1), vel si importat facultatem *habitualem* aut generalem, de qua suprà, n. 753, quamque solam passim intelligimus sub nomine potestatis dispensandi; strictam vero interpretationem postulat potestas dispensandi in casu particulari, seu potius dispensationis concessio in forma commissoria cum executore voluntario (can. 85, coll. suprà, n. 742 et 753).

780. — *Interpretatio lata* importat: a/ quod potestas dispensandi super aliquo impedimento attingit, nisi contrarium expresse dicatur, hoc impedimentum etiamsi sit *multiplex*, puta consanguinitatem vel affinitatem multiplicem, aut crimen ex multiplici fonte exoriens (can. 1049, § 1); b/ quod qui habet potestatem dispensandi « super pluribus diversae speciei impedimentis, sive dirimentibus sive impedientibus, potest dispensare super iisdem impedimentis etiam publicis *in uno eodemque casu occurrentibus* », i. e. potest *cumulare* (can. 1049, § 2) (1); c/ quod, si restrictio non fiat expressè, potestas dispensandi super uno aut pluribus impedimentis adhiberi potest tam in ordine ad matrimonium convalidandum, per viam convalidationis simplicis (exclusa scil. sanatione in radice), quam in ordine ad matrimonium contrahendum (2).

781. — *Interpretatio stricta* non impedit quominus cum potestate dispensandi (stricte interpretenda) ea quoque intelligantur concessa, sine quibus dicta potestas

(1) Attenta notione potestatis generalis dispensandi et indulti generalis, censemus facultatem cumulandi, hic concessam, applicari casui quo quis gaudet diversis indultis super pluribus distinctis impedimentis, et non tantum, uti quidam contendunt, soli indulto amplectenti plura impedimenta simul.

(2) Ita facultas dispensandi delegata, vi indulti S. C. de Sacr. (n. 770), extenditur ad matrimonia contracta et contrahenda; item facultas delegata vi indulti C. S. Officii.

exerceri non posset (can. 200, § 1); adeoque secum fert hujusmodi potestas « alias quoque potestates quae ad illius usum sunt necessariae » (can. 66, § 3). Quare « in potestate dispensandi (quantumvis stricte interpretanda) includitur etiam potestas *absolvendi a poenis ecclesiasticis,* si quae forte obstent, sed ad effectum dumtaxat dispensationis consequendae » (can. 66, § 3) (1).

II. **Principia circa exercitium potestatis.**

782-783. — A. *Norma* est ut, si, in concursu plurium impedimentorum, pro uno adeunda est S. Sedes, *pro omnibus adiri debeat;* regulariter enim omnia impedimenta sunt dispensanda simul (n. 847). A qua norma recedi potest, juxta canonem 1050: 1° si cum impedimento a S. Sede dispensando concurrit impedimentum super quo Ordinarius dispensare valet *ex potestate ordinaria,* extra periculum mortis et casum urgentem (2); 2° si cum illo concurrit impedimentum *occultum* super quo Ordinarius habet potestatem *delegatam,* seu ex indulto (3); 3° si, cum impedimento apostolico concurrente impedimento publico, super quo Ordinarius habet indultum, hoc impedimentum *comperiatur post impetratam a S. Sede dispensationem* (4).

In hoc triplici casu exceptionali potest Ordinarius dispensare seorsim super impedimento ejus potestati obnoxio. Aliàs servanda est, saltem ad liceitatem (5), norma suprà proposita.

784. — B. Si Ordinarius, non obstante dispensandi potestate qua gaudet super impedimento, equidem recursum instituit ad S. Sedem, pro obtinenda dispensatione: non suspenditur ejus potestas, ac *validè* dispensaret Ordinarius (can. 204, § 1); sed jam non potest, juxta can. 1048, sua dispensandi facultate *licitè uti,* propter appositionem manus pontificiae, nisi ad normam can. 204, § 2: ex gravi scil. urgentique causa, monitaque S. Sede de potestatis usu in casu (6). — Supponitur dispensatio Romae petita, non esse rejecta; secus applicaretur can. 43, coll. suprà, n. 749.

784bis. — C. Attendendae dispositiones canonis 44 :

§ 1 « Nemo gratiam (in specie dispensationem) a *proprio* Ordinario dene-

(1) Potestas proinde absolvendi a censuris ad effectum continetur etiam in facultate dispensandi in casu particulari, seu in dispensatione concessa in forma commissoria, cum executore voluntario; quod et applicatur dispensationi concessae in forma commissoria cum executore necessario: unde executor, sive voluntarius sive necessarius, potest, ex ipsa dispositione juris, absolutionem illam ad effectum impertiri. Cf. infrà, n. 878.

(2) Ita votum non reservatum vel impedimentum facto dubium. Potest etiam Ordinarius dispensare ex potestate ordinaria, in periculo mortis ac in casu urgenti; sed hoc non est attendendum hic, quia, in periculo mortis ac in casu urgenti, non est locus recursui ad S. Sedem, et vix non super omnibus impedimentis dispensabilibus dispensare valet Ordinarius.

(3) Ita occultum crimen, absque machinatione.

(4) Si impedimentum episcopale innotescat post *petitam* quidem dispensationem Romanam, sed ante ejusdem impetrationem seu obtentionem, recurrendum est Romam. Ad hoc nempe ut Ordinarius suis facultatibus uti possit, oportet ut impedimentum non innotuerit antequam dispensationis rescriptum fuerit *acceptum,* sive rescriptum fuerit in forma gratiosa, sive in forma commissoria.

(5) Dicitur: *saltem ad liccitatem,* quia norma de omnibus impedimentis simul dispensandis, et de simultaneo recursu ad S. Sedem, ubi urget, non semper urget sub poena nullitatis; ratio enim est habenda can. 45 et can. 1054, in quo duplici casu dicta norma non urget ad valorem. Cf. infrà, n. 847, sub b/.

(6) Ca sa *gravis* et urgens adesset, si, pendente recursu ad S. Sedem, inciperet urgere necessitas celebrandi matrimonium, ita ut sine gravis mali periculo differi nequeat usquedum dispensatio apostolica sit obtenta.

gatam ab alio Ordinario (1) petat, nulla facta denegationis mentione; facta autem mentione, Ordinarius gratiam ne concedat, nisi habitis a priore Ordinario denegationis rationibus » (2).

§ 2. « Gratia a Vicario Generali denegata et postea, nulla facta hujus denegationis mentione, ab Episcopo impetrata, *invalida* est; gratia autem ab Episcopo denegata nequit *validè*, etiam facta denegationis mentione, a Vicario Generali (ejusdem dioeceseos), non consentiente Episcopo, impetrari ».

785. — D. Ordinarius, ubi dispensat vi *indulti*, seu vi potestatis *delegatae*, debet, in dispensatione elargienda, servare *stylum Curiae*, i. e. debet, ad valorem respective vel liceitatem, observare quae S. Sedes ad valorem vel liceitatem respective observari vult in confectione supplicae et in dispensationis apostolicae executione ac instrumenti confectione, ad normam dicendorum infrà, sub n. 844 ss. et 866 ss.; debet etiam, ad normam can. 1057, expressam indulti apostolicii mentionem facere (non tamen sub poena nullitatis); solet quoque inseri, in dispensationis instrumento, tenor indulti (3).

785bis. — E. Quod spectat **concursum duplicis potestatis :**

1° Quando Ordinario praesto est, in casu determinato, potestas *delegata* simul ac potestas *ordinaria*, usurpanda videtur potestas ordinaria, relicta potestate delegata: haec enim censetur concessa, ut defectui potestatis ordinariae suppleatur, adeoque non videtur adhibenda nisi deficiente potestate ordinaria (4).

2° Quando, respectu ejusdem impedimenti *in foro interno* dispensandi, Ordinario competit *duplex potestas delegata*, una, vi indulti S. Poenitentiariae, altera, vi indulti S. C. de Sacr. (quod vidimus pro utroque foro posse adhiberi); praeferenda videtur potestas delegata a S. Poenitentiaria, posthabita potestate delegata a S. C. de Sacramentis. Poenitentiaria enim est organon cujus proprium forum est forum internum, in eoque habetur propria illius competentia, dum S. C. de Sacr. potius est organon cujus proprium forum est forum externum (5).

Nota. Normae propositae, servandae in concursu duplicis potestatis, non urgent *ad valorem;* imo non urgent ad *strictam liceitatem*, sed potius servandae sunt *de congruo*.

786. — F. Quando quis, fruens potestate ordinaria vel delegata, per

(1) Alius Ordinarius censetur ille, in cujus dioecesi sponsi existunt peregrini, pro casu quo Ordinarius cum illis dispensare valet; item Ordinarius proprius unius partis, in supposito quod Ordinarius proprius alterius partis dispensationem denegaverit.

(2) Est dispositio *prohibitiva* tantùm, non *irritativa*.

(3) Ubi Episcopus dispensat ex potestate *ordinaria*, decet quidem ut, in quantum fieri potest, sese conformet stylo Curiae, sed id ad strictam liceitatem et a fortiori ad dispensationis valorem non requiritur: et ita sufficit ut, in fulminationis actu, substantialia elementa praesto sint, ut nempe supposita causa proportionata, dispensationis actus rite exprimatur ac sufficienter determinetur impedimentum relaxandum.

(4) Ita, si dispensandum est super voto castitatis non reservato (sive in ordine ad petendum debitum, sive) in ordine ad contrahendum matrimonium, recurrat Ordinarius ad suam potestatem ordinariam, quam habet vi can. 1313, num. 1, non vero ad potestatem delegatam, vi indulti S. C. de Sacr. Pariter in periculo mortis vel in casu urgente, de quo in can. 1045, usurpetur potestas ordinaria, a can. 1043 et 1045 officio Ordinarii adnexa, etiam pro dispensandis impedimentis ad quae extenditur indultum S. C. de Sacr.

(5) Ita, si dispensandum occurrit super occulto crimine, absque machinatione, eligenda et invocanda esset potestas delegata, a S. Poenitentiaria accepta, potius quam potestas delegata a S. C. de Sacr. accepta, nisi agatur de dispensatione danda non subdito, cum quo, intra dioeceseos limites peregrinante, vidimus ab Ordinario posse dispensari vi indulti S. C. de Sacram., non vero vi indulti S. Poenitentiariae.

indultum generale (suprà, n. 753), dispensat super impedimento matrimonii *in forma gratiosa:* eo ipso quod impedimentum aufert, *legitimat prolem* spuriam, modò non sit adulterina nec sacrilega. Cf. suprà, n. 285, et infrà, n. 849, quo altero loco quaedam practica notantur.

Quando dispensat *in forma commissoria,* debet executori, sive necessario sive voluntario, committere munus et mandatum prolem legitimandi, ac debet executor mandatum illud distincto (a dispensatione) actu exequi; secus non legitimatur proles. Ita juxta can. 1051, coll. infrà, n. 849 et n. 876.

787. — G. Quod spectat *delegationem* potestatis dispensandi, en normas attendendas, suprà jam memoratas, sub n. 118:

1° Potestatem *ordinariam* potest Ordinarius pro arbitrio *delegare* sive ex toto sive ex parte, sive generaliter sive particulariter, sive habitualiter sive transeunter, nisi aliud expresse jure caveatur (can. 199, § 1): quae restrictio ad Ordinarii potestatem ordinariam, sub nn. 755-767 descriptam, in Codice non occurrit.

Ille autem cui Ordinarii potestas ordinaria est delegata, si delegatio fuit ad universalitatem causarum, potest subdelegare, sed in singulis casibus tantùm; aliàs non potest subdelegare, nisi id expresse fuerit concessum. Can. 199, § 3 et § 4.

2° Facultates a S. Sede *delegatae* possunt *per se,* ex ipsa juris dispositione (can. 199, § 2), ab Ordinario *subdelegari,* juxta adagium juris: « delegatus a Principe supremo subdelegare potest »; possunt autem subdelegari sive *ad actum,* seu ad casum particularem, sive *habitualiter et generaliter.*

Excipitur: si electa fuerit industria personae (suprà, n. 753), vel si subdelegatio fuerit prohibita aut restricta (can. 199, § 2): quae altera restrictio occurrit in indulto S. Poenitentiariae pro foro interno, ac in indulto C. S. O. (1), non autem in indulto S. C. de Sacr.

Nota 1. Nulla subdelegata potestas potest iterum subdelegari, nisi id expresse concessum fuerit. Ita disponit can. 199, § 5.

2. In quantum dispensans habet potestatem delegandi aut subdelegandi, sive ad actum sive habitualiter, in tantum etiam potest dispensare *in forma commissoria.*

3. Quod spectat subdelegationem potestatis exequendi rescriptum dispensationis in forma commissoria, cf. infrà, n. 864.

---

(1) In indulto S. Poenitentiariae (n. 678), adest clausula restrictiva, eaque eadem quae olim inserebatur, quatenus scil. de norma non possit concessa facultas subdelegari *habitualiter* nisi canonico poenitentiario aut vicariis foraneis; reliqui confessarii possunt *subdelegari* in *solo casu particulari,* nisi, « ob peculiares causas aliquibus confessariis » ab Ordinario specialiter subdelegandis, per tempus determinandum, visum fuerit opportunum illas facultates communicare. Item in tenore facultatis C. S. O., super mixta religione, restringitur potestas subdelegandi facultatem sanandi in radice ad *solos parochos* et quidem *pro singulis vicibus* tantùm.

788. — H. Circa **cessationem** potestatis Ordinarii:

1° Potestas *ordinaria* non cessat: neque per vacationem S. Sedis, a qua derivatur (can. 208, coll. can. 183, § 2), neque etiam per vacationem dioecesis, cum, moriente aut dimittente officium Episcopo, cesset quidem potestas in Vicario Generali, sed servetur in Capitulo et Vicario Capitulari (can. 198, § 1).

2° Potestas *delegata* Ordinarii *habitualis* aut generalis, quam, juxta notata sub n. 753, solam passim intendimus, pariter non cessat per vacationem Sedis Apostolicae, nisi aliter ex clausulis indulti appareat (can. 207, § 1, can. 61) (1); neque cessat per mortem aut dimissionem Episcopi, cui concessa fuit facultas, excepto casu quo aliter cautum sit aut electa fuerit industria personae (can. 66, § 2).

Cessaret autem, ad tramites can. 207, § 1, vel elapso tempore aut exhausto numero casuum pro quo concessa fuit potestas, vel « revocatione delegantis delegato directe intimata, aut renuntiatione delegati deleganti directè intimata et ab eodem acceptata ».

789. — *Nota* a/ Juxta can. 207, § 2, per modum derogationis ad normam can. 207, § 1, « potestate *pro foro interno* concessa, actus per inadvertentiam positus, elapso tempore vel exhausto casuum numero, validus est ».

b/ Quod spectat cessationem potestatis Ordinarii mere *exequendi* dispensationem in forma commissoria cum executore necessario vel cum executore voluntario, dicetur infrà, sub n. 864bis.

790. — I. De **suppletione** potestatis et de **usu** potestatis ab Ecclesia *suppletae.*

1° Juxta can. 209, Ecclesia jurisdictionem, et in specie potestatem dispensandi, supplet, in quantum potestas a parte rei deficit, in duobus casibus: a/ in errore communi; b/ in dubio positivo et probabili.

Jamvero quod spectat casum *erroris communis,* jam notavimus suprà, n. 109, sufficere, ut videtur, errorem virtualiter communem; etiam, uti ibidem observatum, non postulatur titulus coloratus.

Quod autem spectat casum *dubii,* non sufficit dubium negativum, sed requiritur dubium positivum, i. e. objectivo fundamento nitens, illudque probabile, seu nitens ratione probabili; non refert utrum sit dubium *juris,* puta circa extensionem potestatis, circa interpretationem conditionum quae ad potestatis exercitium requiruntur, vel utrum sit dubium *facti,* puta circa adimpletionem conditionum vel circa factum extinctionis facultatum; imo, cum ad suppletionem Ecclesiae jam non requiratur

(1) Talis clausula esset: *ad beneplacitum nostrum, donec voluero;* tunc censetur, resoluto jure delegantis, cessare jus delegati: posset tamen opus incoeptum perficere, seu rem non integram integrare.

titulus coloratus, non impedit quod dubium versetur circa factum potestatis acceptae.

2° Quodsi quaeratur an et quousque quis uti possit dispensandi potestate, in casu quo Ecclesia eam supplet, si opus sit:

a/ Si ipse dispensans certò novit se, seclusa Ecclesiae suppletione, potestate carere, non posset, supposito *errore communi*, dispensare nisi in gravi necessitate fidelium: non potest enim Ecclesiam scienter cogere ad supplendum potestatis defectui, nisi data causa tali ob quam Ecclesia suppletionis remedium induxit.

b/ In casu *dubii* positivi et probabilis, requiritur aliqua causa, ast non postulatur causa gravis, sed quaecumque causa justa sufficit.

Si post factum innotescat dispensantem, antecedenter ad Ecclesiae suppletionem, potestate caruisse, equidem nova dispensatione non est opus.

Articulus 3^s^. **De sacerdote.**

Paragraphus Prima. *De objecto potestatis sacerdotis.*

791. — *Praenota.* Sacerdoti, qui non sit loci Ordinarius, nulla competit potestas super impedimentis dispensandi, nisi illa quae ipsi expresse fuit concessa, exclusa potestate implicita (de qua sub n. 753), exclusa etiam potestate dispensandi super impedimentis facto dubiis, vi can. 15, utpote quae reservatur solis Ordinariis.

Porro alia potestas sacerdotibus, sive parochis, sive confessariis, sive simplicibus sacerdotibus, conceditur *a jure*, alia vero *ab homine*. Et quidem

I. Quod spectat potestatem **a jure concessam:**

A. **Parochus.**

792. — 1° *In periculo mortis*, eadem potestate pollet qua gaudent locorum Ordinarii, juxta descriptionem factam sub n. 757 ss., *modo loci Ordinarius adiri nequeat.* Can. 1044.

Adest autem *impossibilitas* adeundi Ordinarium, quotiescumque nupturiens periclitans timetur moriturus vel sensibus destituendus, antequam recursus normali via instituatur et dispensatio Ordinarii impetretur; etiam adest quando, non adeo urgente mortis discrimine, adiri quidem posset Ordinarius, sed non sine gravi aliunde orituro gravamine, signan-

ter ob periculum violandi sigillum aut secretum, praesertim professionale (1).

793. — 2° *Extra periculum mortis:*

Juxta can. 1045, § 1 et § 2, potest parochus *in casu urgenti,* suprà, sub n. 765, descripto, dispensare super iisdem impedimentis, sub iisdem cautelis, super quibus impedimentis et sub quibus cautelis dispensare potest Ordinarius, juxta descriptionem factam suprà, sub n. 764: hac salva duplici restrictione, in can. 1045, § 3, inserta, quod nempe a/ agatur de *casu occulto,* et quod b/ Ordinarius adiri nequeat, vel nonnisi cum periculo violationis sigilli aut secreti, ad normam modò dictorum sub n. 792.

Porro quod attinet conditionem, quod nempe agatur *de casu occulto:* hic obtinet non tantum ubi agitur de impedimento occulto, i. e. natura simul et facto occulto, sed etiam, saltem probabiliter, adeoque, attento can. 209, tutò, quando agitur de impedimento natura publico, sed facto occulto (2).

794. — B. **Confessarius** (3) *in periculo mortis* et extra periculum mortis, *in casu urgenti,* dispensare potest super *solis* impedimentis *natura simul et facto occultis* (n. 465), ad quae respective extenditur potestas parochi: ex ipsa namque indole muneris confessarii restringitur ejus potestatis exercitium ad forum *internum sacramentale,* ad quod forum de se pertinent sola impedimenta natura et facto occulta (4).

Censemus proinde confessarium, cui revelatur in confessione impedimentum natura publicum, licet facto occultum, non posse super illo dispensare qua confessarium: deberet poenitentem remittere ad parochum, a quo obtineat dispensationem in foro externo; vel, si parochus adiri nequit aut non tempestive, potest confessarius, si praesto est mortis periculum, pro foro externo dispensare, qua sacerdos, ad normam can.

---

(1) Dicta impossibilitas censetur manere in casu quo adiri potest inferior ab Ordinario delegatus, non vero ipse Ordinarius; tenor enim can. 1044 et 1045, § 3, expressis verbis loquitur de impossibilitate adeundi *Ordinarium.*

(2) In tenore canonis 1045, § 3, non est sermo de *impedimentis* occultis, sed de *casibus* occultis, et casus impedimenti facto occulti, quantumvis natura publici, merito dici posse videtur casus occultus. Ex alia parte, licet impossibilitas adeundi Ordinarium passim non contingat nisi in casu impedimenti natura simul et facto occulti, potest tamen etiam obtinere in casu impedimenti facto tantum occulti ac natura publici.

(3) Nota quemvis sacerdotem confessarii munere frui, *in periculo mortis,* erga quamcumque personam (can. 822); extra periculum mortis, confessarii non sunt nisi sacerdotes jurisdictionem adepti, ad tramites juris (can. 874 et 875), et intra limites jurisdictionis acceptae.

(4) Non desunt Auctores, licet rariores, qui docent confessarium universim posse dispensare super impedimentis natura publicis et facto occultis; sunt etiam qui eo procedunt (ita STANDAERT, apud *Collat. Gandav.,* 1926, p. 8 ss.) ut eidem confessario agnoscant potestatem dispensandi, in periculo mortis, super impedimentis tam facto quam natura publicis. Equidem, uti dicetur infrà, n. 830, possunt *exceptionaliter* dispensari pro foro interno impedimenta facto occulta et natura publica; sed id vix non spectat nisi solum forum internum *extrasacramentale.*

1098, n. 2 (can. 1044), impedimento extra confessionem manifestato (1).

795. — C. **Simplex sacerdos,** qui non sit parochus nec confessarius, eadem ac parochus potitur potestate dispensandi, in periculo mortis respective et in casu urgenti, quando ad assistendum matrimonio vocatur in casu can. 1098, § 2, quando scil. matrimonio assistit in defectu Ordinarii vel parochi vel sacerdotis delegati, qui sine gravi incommodo haberi vel adiri nequeunt, ad normam dictorum suprà, sub n. 131. Ita can. 1044 et 1045, § 3 (2).

Posset igitur sacerdos, sic assistens matrimonio, dispensare, in periculo mortis, super omnibus impedimentis, de quibus in can. 1044 (et super forma contractus), etiam natura simul et facto publicis; in casu autem urgente, dispensare posset super iisdem impedimentis natura et facto occultis, necnon natura publicis sed facto occultis (3).

796. — D. **Superiores** *religionis clericalis exemptae* possunt, vi can. 1313, n. 2, dispensare, extra periculum mortis et casum urgentem, *super votis non reservatis,* dummodò dispensatio ne laedat jus aliis quaesitum. Restringitur autem eorum potestas erga professos, novitios aliosque in religiosa domo diu noctuque degentes causa famulatus aut educationis aut hospitii aut infirmae valetudinis (can. 514, § 1).

II. Quod spectat potestatem **ab homine concessam:**

A. *Confessarii:*

797. — 1° Qui gaudent *Pagella S. Poenitentiariae* dispensare possunt super occulto *crimine, absque machinatione,* in matrimonio *contracto* et *contrahendo.* Cf. n. 768.

798. — 2° In variis dioecesibus, quibusdam confessariis privilegiatis delegat Ordinarius potestatem ordinariam, qua, vi can. 1313, n. 1, gaudet dispensandi super votis non reservatis (4), vel subdelegat unam alteramve facultatem, quam ipse ex indulto obtinuit (5).

---

(1) Extra periculum mortis, practicè vix est locus privilegio can. 1098 (infrà, n. 795); tunc, instante matrimonii celebratione, non remaneret nisi ut matrimonium paululum differatur usquedum parochus dispensaverit, vel, si in casu extraordinario et rariori non potest impedimentum revelari, v. gr. votum in religione emissum, equidem posset celebrari matrimonium, applicando solutionem olim frequentius applicandam in casu perplexo, de quo infrà, n. 838 s.

(2) Rarius locus erit, in nostris regionibus, privilegio can. 1098, extra periculum mortis, cum debeat moralis impossibilitas parochi adeundi praevideri per mensem duratura, nec videatur, attentis dictis suprà, n. 135 ss., ad illam moralem impossibilitatem sufficere prohibitio legis civilis.

(3) Vicepastor, a parocho delegatus ad assistendum matrimoniis (can. 1096), non constituitur in casu can. 1098, adeoque, stricte inhaerendo legis tenori, ipsi non competit descripta dispensandi potestas, ita ut, si aliunde non est ad dispensandum delegatus, non posset uti nisi sola potestate, quam habet tanquam confessarius, quamque restrictam vidimus ad sola impedimenta natura et facto occulta. Et sic minus valeret vicepastor, in casu, quam simplex sacerdos.

Hanc autem anomaliam, si theoreticè et ad apicem juris admittenta foret, practicè non esse urgendam docent nonnulli Auctores, uti CAPPELLO, o. c., n. 236, sub, e); VERMEERSCH, *Theol. Mor.,* III, n. 758; STANDAERT, *Coll. Gand.,* 1926, p. 7; LEITNER, o. c., p. 336, sacerdoti ad assistendum delegato eamdem agnoscentes potestatem ac sacerdoti in casu can. 1098 constituto.

(4) Ita, in dioecesi Brugensi, ad dispensandum super *votis non reservatis, habitualiter* delegantur canonicus poenitentiarius, necnon decani, pro suo respective districtu. — Cf. suprà, n. 231, et *Statuta Brug.,* n. 50, sub 3°.

(5) Ita Ordinarii possunt habitualiter subdelegare canonico poenitentiario ac vicariis foraneis,

B. Possunt varii sacerdotes, pro opportunitate, ab Ordinario habitualiter subdelegari ad dispensandum, etiam pro foro externo, super impedimentis matrimonii, ad quae extenditur delegata Ordinarii potestas fori externi, suprà, sub n. 787.

PARAGRAPHUS SECUNDA. *De natura potestatis sacerdotalis.*

I. Utrum sit **ordinaria** vel **delegata:**

A. Potestas *a jure concessa:*

799. — 1° *parochis* (n. 792 s.), in utroque casu, est potestas *ordinaria,* utpote a jure adnexa officio; est autem potestas ordinaria *vicaria;* quod idem valet de potestate, canone 1313, § 2, concessa *Superiori religionis* clericalis exemptae (de qua sub n. 796).

2° Potestas a jure collata *confessario* (n. 794), et *simplici sacerdoti,* in casu canonis 1098, § 2 (n. 795), passim ab Auctoribus censetur *a jure delegata* (1), excepta potestate canonici poenitentiarii, quae certo est ordinaria (can. 401).

B. Potestas *ab homine concessa* est evidenter potestas *delegata,* idque duplici titulo, juxta dicta sub n. 753.

II. Pro **quonam foro** concessa:

800. — A. Potestas *a jure concessa* quae, *in periculo mortis,* competit *parocho* et *sacerdoti,* ad matrimonii assistentiam vocato, in casu can. 1098, n. 2, necnon potestas competens *superiori* religionis clericalis exemptae super votis non reservatis, est potestas dispensandi *pro utroque foro;* unde illa potestate uti possunt ad dispensandum sive in foro externo sive in foro interno, prouti agitur de impedimento fori externi vel fori interni (cf. suprà, n. 771); ubi autem dispensant in foro interno, dispensant in foro non sacramentali. Can. 202, § 3.

Etiam potestas quae parocho et sacerdoti (ad normam can. 1098) competit *in casu urgenti,* potest dici, attenta interpretatione sub n. 793 proposita circa casus occultos, esse *potestas pro utroque foro,* ac posset adhiberi in foro externo vel in foro interno prouti agitur de impedimento

---

facultatem, quam solent accipere a S. Poenitentiaria, dispensandi super occulto criminis impedimento absque machinatione, in contractis et contrahendis.

(1) Disputari posset utrum dicta potestas potius non esset habenda pro ordinaria; sed hanc controversiam relinquimus, cum practicum momentum non habeat. Quod enim potestas a jure concessa confessario ac simplici sacerdoti dicatur ordinaria vel delegata, eadem principia et normae ipsi applicantur quoad determinationem subjecti erga quod exerceri potest, quoad potestatis interpretationem necnon quoad usum ac exercitium et cessationem ejus. Sola differentia induci posset quod attinet delegabilitatem potestatis, quatenus potestas a jure delegata subdelegari quidem possit, sed non iterum subdelegari; atvero practice locus non est subdelegationi ex parte confessarii et simplicis sacerdotis. Cf. infrà n. 801-810.

fori externi, natura scil. publico, vel de impedimento fori interni, natura scil. et facto occulto, attentis tamen infra dicendis sub n. 830 et 833.

Potestas quae a jure competit *confessario,* ex ipsa natura sua, restringitur *ad forum internum,* illudque *sacramentale* tantum. Cf. n. 794.

B. Potestas *ab homine concessa confessario* est potestas *pro solo foro interno sacramentali.* — Quod si forte Ordinarius alicui sacerdoti subdelegaverit facultatem dispensandi super impedimentis, de quibus in indulto S. C. de Sacram., foret etiam dispensandi potestas pro utroque foro.

Paragraphus Tertia. *De subjecto quocum dispensare valet sacerdos* (1).

I. Quod spectat potestatem **a jure concessam:**

801. — A. *Parochus* potest, ad tramites principiorum quae invocavimus sub n. 773 ss., *directe* dispensare cum *subditis,* i. e. parochianis (2), etiamsi vel ipse vel subditus versatur extra territorium parochiae (3); potest dispensare etiam cum *non subditis,* in parochia actu degentibus, in periculo mortis, necnon etiam, juxta plures (quos aegre sequeremus), in casu urgenti (cf. suprà, n. 775 (4).

802. — B. *Confessarii* dispensare possunt omnes, et in omni loco, quorum et ubi confessionem validè excipere possunt: periclitantes scil. ubicumque, alios vero quoscumque obvios habent in territorio jurisdictionis (5).

803. — C. *Sacerdos,* de quo sub n. 795, dispensare potest, absque territorii restrictione, omnes quorum matrimonio assistere potest, vi can. 1098, n. 2.

D. *Superioris* religionis clericalis exemptae potestas non potest exerceri nisi erga personas, sub n. 796, determinatas.

---

(1) Hic non est agendum nisi de subjecto *passivo,* cum subjectum activum jam sufficienter sit determinatum in praecedentibus.

(2) *Parochiani* sunt illi qui in parochia habent domicilium vel quasi-domicilium paroeciale, vel, si vagi sint vel si non habeant nisi dioecesanum domicilium aut quasi-domicilium, in ea actu commorantur. Can. 94, coll. notionibus suprà propositis, sub n. 44 ss.

(3) Notetur quod, pro assistentia valide praestanda matrimonio, parochus debet, salva delegatione parochi loci, assistere intrà limites parochiae suae.

(4) Extra periculum proinde mortis, dispensare nequit, in nostra sententia, parochus qua talis cum nupturiente, non parochiano et non vago, qui a mense commoratur in parochia, et cujus matrimonio, uti olim vidimus, assistere potest licite.

(5) Ad tramites can. 401, § 1, canonicus poenitentiarius absolvere potest dioecesanos extra territorium quoque dioeceseos.».

II. Quod spectat potestatem **ab homine concessam:**

804. — *Confessarii* potestas exerceri potest juxta modò dicta, sub n. 802.

PARAGRAPHUS QUARTA. *Principia circa interpretationem et exercitium potestatis sacerdotis.*

I. Principia interpretationis.

805. — Attentis principiis propositis suprà n. 779-781, omnes facultates dispensandi generales, sive ordinariae sive delegatae, concessae sacerdoti, non-Ordinario, sunt latè interpretandae, adeoque ipsis applicandae sunt normae sub n. 780 indicatae, signanter quod usurpari possint dictae facultates ad dispensadum super impedimentis *multiplicibus, necnon cumulative* super impedimentis concurrentibus; possunt quoque, nisi restrictio fiat expressè vel implicitè, attenta rei natura, adhiberi tam in ordine ad matrimonium *contrahendum* quam in ordine ad matrimonium convalidandum, per viam convalidationis simplicis.

II. Principia circa potestatis exercitium.

806. — Ex principiis suprà, n. 782 ss., propositis, pro moderando exercitio potestatis Ordinarii, et partim soli potestati episcopali applicandis, haec pauca recolere sufficiat:

807. — A. Potest confessarius, ad normam principii, sub n. 782 s. enuntiati, dispensare super occulto crimine, absque machinatione (si ad hoc obtinuit delegatam facultatem), non obstante concursu alterius impedimenti recursum Romanum exigente.

B. Hic pariter valent, proportione servata, dicta sub n. 786, quatenus, ubi sacerdos gratiosè, vi potestatis ordinariae vel delegatae ex indulto generali, dispensat super impedimento dirimente, conceditur ipso facto *legitimatio prolis,* modò non fuerit adulterina nec sacrilega.

808. — C. Quod spectat *delegationem* potestatis:

1° Potestas *a jure concessa:*

a/ *ordinaria,* quae competit parocho et superiori religioso (1), delegari potest ex toto vel ex parte; sic autem delegatus ad universalitatem negotiorum potest subdelegare in casibus particularibus (can. 199, § 1 et § 3).

b/ *delegata* potestas *confessarii* ac *simplicis sacerdotis,* si de se alii confessario, vel sacerdoti in iisdem adjunctis versanti, subdelegari posset, ad normam can. 199, § 2, practice non est cur subdelegetur, cum dicta potestas ab ipso jure cuicumque confessario et cuicumque sacerdoti, in casu can. 1098, conferatur.

2° Potestas *ab homine delegata,* de qua sub n. 797 s., non est subdelegabilis, quia, si est a S. Sede concessa, data censetur ex industria personae, uti *Pagella* (can. 199 § 2), vel, si est ab Ordinario concessa, vi potestatis ordinariae, non solet esse

(1) Potestas ordinaria canonici poenitentiarii, juxta can. 401, § 1, non potest subdelegari.

ad universalitatem causarum (can. 199, § 3), vel est potestas subdelegata, quae proinde, juxta invocatum canonem 199, § 5, iterum subdelegari nequit.

809. — D. Circa *cessationem* potestatis:

1° Potestas *a jure concessa,* sive ordinaria sive delegata censeatur, non cessat nisi cessante officio vel munere vel dignitate cui adnectitur, vel ratione cujus conceditur: cessante scil. officio parochi aut superioris religiosi, vel cessante munere confessarii.

2° Potestas *ab homine delegata,* delegatione generali, non cessat, juxta can. 207, § 1, resoluto jure delegantis, sed cessat elapso tempore aut exhausto numero casuum pro quo concessa fuit, revocatione delegantis delegato directe intimata, aut renuntiatione delegati deleganti directe intimata et ab eo acceptata; hoc attento quod, juxta eumdem can. 207, § 2, pro « potestate pro foro interno concessa, actus per inadvertentiam positus, elapso tempore vel exhausto casuum numero, validus est ». Cf. suprà, n. 788 s.

810. — E. Quod tandem spectat *suppletionem Ecclesiae* et *usum potestatis suppletae:* sacerdos potest, in casu potestatis dubiae, dubio positivo et probabili, uti sua potestate dispensandi, statim ac adest aliqua causa justa et rationabilis, sive agatur de dubio juris sive de dubio facti; nova autem dispensatione non est opus, si post factum innotescat ipsum ultra limites potestatis processisse.

811. — **Observandum.** Ad normam can. 1046, parochus necnon sacerdos, in casu can. 1098, n. 2, si dispensationem concesserint *in foro externo,* debent statim (i. e. intra duos vel tres dies) de illa certiorem facere Ordinarium loci, et illam adnotare in libro matrimoniorum (1).

Caput III

DE CAUSIS DISPENSATIONIS MATRIMONIALIS.

Articulus 1[s]. **De causis dispensationis matrimonialis in genere.**

812. — I. *Requiritur* ad dispensandum *causa* justa eaque gravitati impedimenti proportionata: et quidem ad *liceitatem* semper, ad *valorem* vero, quando ab inferiore dispensatur in lege superioris. Unde absque justa causa invalidè dispensat S. Pontifex in impedimento juris naturalis aut divini (cf. suprà, n. 330), et irrita est dispensatio Episcopi vel sacerdotis super quibusvis impedimentis juris communis. Ita can. 84, § 1, attenta tamen moderatione inducta in can. 1054, ubi disponitur absentiam vel falsitatem causae finalis non obstare *validitati* dispensationis a *minoris gradus impedimento* concessae (cf. infrà, n. 828, n. 867, n. 892 et n. 919 (2).

(1) Ad normam autem can. 1047, si dispensaverint in *foro interno non sacramentali,* regulariter curent ut dispensatio adnotetur in libro secreto, quod in Curia episcopali asservatur, ad hoc ut in foro externo suffragari posset in casu. Cf. suprà, n. 738.

(2) Non obstat valori falsitas unius alteriusve causae allegatae, modò « una saltem motiva vera sit ». Can. 42, § 2, coll. infrà, n. 918.

In dubio autem de *sufficientia* causae, licite petitur dispensatio et potest licitè et validè concedi (can. 84, § 2); id non valet de dubio circa ipsam existentiam inductae causae.

II. Causae sunt:

813. — 1° *honestae* vel *infamantes,* prouti necne delicto nituntur seu infamiae notam habent. Ita infamantes sunt copula, suspecta familiaritas; honestae vero sunt angustia loci, aetas superadulta et ita porro.

814. — 2° *motivae* seu *finales* vel *impulsivae.* Causa *motiva* seu *finalis* est causa vel causarum collectio, ob quam hîc et nunc in concreto dispensatio conceditur, et sine qua non concederetur aut non sub eadem forma vel amplitudine. Causa *impulsiva* est causa, sive unica sive multiplex, sine qua dispensatio fuisset quidem concessa, sed quae movit dispensantem ut citius ac facilius gratiam concederet.

815. — 3° *Canonicae* vel *non canonicae.* — Causae *canonicae* sunt illae quae, juxta jus scriptum vel juxta stylum Curiae, expresse recognoscuntur uti legitimae, quarum allegatio officialiter a Curia admittitur; sunt passim causae motivae, saltem respectu leviorum impedimentorum. Causa *non canonica* est illa quae non expresse recognoscitur in jure vel in stylo Curiae, practicè tamen admittitur, saltem uti causa accedens et impulsiva.

816. — III. Ad dijudicandum utrum pro determinato impedimento, in determinatis adjunctis, causae adsint motivae seu sufficientes, attendenda est qualitas personarum (1), et maximè natura et gravitas impedimenti (2), ratione habita praxis et consuetudinis Curiae Romanae: quae Curia pro variis temporibus varia utitur indulgentia vel severitate in libranda proportione causae (3).

Articulus 2^s^. **De causis dispensationis in specie.**

817. — **Causae canonicae** communiores et potiores enumerantur ac breviter describuntur in *Instr. S. C. de P. Fide,* 9 Maii 1877 (*Collectan.,* n. 1482), parte priore (4):

(1) Sic majorem indulgentiam adhibet Ecclesia cum nobilibus et magnatibus, idque ob rationem boni publici, cujus interest illorum familias haberi benevolas.

(2) Ita gravior causa requiritur ad dispensationem *majoris gradus,* super graviori scil. impedimento, quam ad dispensationem *minoris gradus,* super minus gravi impedimento impertiendam; gravior passim exigitur causa pro dispensando impedimento fori externi quam pro dispensando impedimento fori interni. Solet etiam gravior causa requiri pro obtinenda dispensatione super consanguinitate quam super affinitate, super consanguinitate legitima quam super illegitima, super affinitate quam super publica honestate, et ita porro.

(3) Quod spectat *momentum* quo causa existere debeat, cf. infrà, n. 918, coll. can. 41 et n. 914bis.

(4) Prior pars proponit causas canonicas invocandas; altera vero pars exponit quaenam, praeter causas, inserenda sint in supplici libello. Cf. infrà, n. 844 et seq.

1° « **Angustia loci,** sive absoluta sive relativa (ratione tantum *oratricis*), cum scilicet in *loco originis,* vel etiam *domicilii,* cognatio feminae ita sit propagata, ut alium paris conditionis, cui nubat, invenire nequeat, nisi consanguineum vel affinem, patriam vero deserere sit ei durum ».

Haec causa invocari potest pro sola *sponsa* et pro solis impedimentis *consanguinitatis* et *affinitatis;* supponitur etiam mulier oriunda ex honesta familia, tali scil. quae, licet humilis et pauper, nullam turpitudinis notam habet.

Locus sumitur pro agglomeratione qualibet habitantium *distincta:* distincta nempe vel ratione nominis et gubernationis, uti urbs, communitas, vel distincta ratione distantiae, qualis est vicus (gehucht), distans ab alio loco quarta parte leucae Belgicae, aut etiam, attenta asperitate viarum, minori adhuc distantia.

Censetur locus *angustus* si non continet ultra 300 focularia, seu 1500 incolas, solos computando catholicos, etiam impios, exclusis acatholicis, sive infidelibus sive haereticis, licet praestat acatholicorum numerum memorare in supplica. Angustus esse potest locus *domicilii,* vel *originis,* vel *uterque:* sufficit angustia alterutrius loci, sed, si uterque non est angustus, id notetur in libello supplici (1). Cf. VLAMING, o. c., II, n, 423 (2).

818. — 2° « **Aetas feminae** *superadulta,* si scilicet *24*[m] *aetatis annum jam egressa* hactenus virum paris conditionis, cui nubere possit, non invenit (3). Haec vero causa *haud suffragatur viduae,* quae ad alias nuptias convolare cupiat ».

Juxta responsum S. Poenit., 5 Apr. 1902 (*Collat. Brug.,* t. VII, p. 488), ad valorem dispensationis, ob hanc causam obtentae, non requiritur quod puella superadulta nondum invenerit virum paris conditionis, sed satis est quod « *certo constet de aetate superadulta* ». Ultra aetatem 40 annorum, jam non admittitur ut sufficiens causa aetas superadulta (4); infra autem illam aetatem, quo provectior aetas, eo urgentior censetur causa, et ideo juvat annorum numerum accuratè indicare potius quam solam invocare superadultam aetatem, absque determinatione.

« Animadvertatur autem, uti scitè monent *Statuta Brugensia,* n. 138, sub 3°, causam illam non valere pro *vidua,* huic vero « potius favere aetatem juniorem vel adhuc florentem »; quo eodem loco statuitur: «si pro causa allegetur aetas oratricis superadulta, oportet adjungere extractum baptismi ». Cf. n. 821.

---

(1) Ad hoc autem ut plenè verificetur causa hic relata *angustiae loci,* oportet ut puella, praeterquam a sponso cum quo impedimento ligatur, a nullo alio juvene hic et nunc in matrimonium *rogetur,* qui sit paris conditionis (quoad genus, fortunam et mores), et in eodem loco habitet vel saltem ibidem habitare velit; utque sponsus in eodem loco puellae habitet ibique remanere consentiat: secus enim non obtinet ratio cur ob angustiam loci dispensetur, ne scil. puella cogatur parentes et cognatos deserere.

(2) « Itaque causae expressio respective fiat uno ex his modis: Causa est: angustia loci, e quo oratrix est oriunda; vel: ...in quo oratrix ratione actualis domicilii degit; vel: angustia non tantùm loci e quo oratrix est oriunda, sed etiam illius ubi ratione actualis domicilii degit ».

(3) Causa in hoc nititur, ne scil. mulier, cum incontinentiae periculo, innupta manere cogatur. — Est causa inter graviores reputata, et sic in *Formula IV* Datariae sola invocatur ad dispensationem impetrandam super consanguinitate in secundo gradu.

(4) Videtur in hoc induci quaedam mitigatio, ac, ultra 40 annos, practice admitti coepit, saltem uti causa impulsiva, aetas proposita tanquam *plus quam superadulta.*

819. — 3° « **Deficientia aut incompetentia dotis,** si nempe *femina* non habeat *actu* tantam dotem (1), ut extraneo aequalis conditionis, qui neque consanguineus neque affinis sit, nubere possit in proprio loco, in quo commoratur. Quae causa magis urget, si mulier penitus indotata existat, et consanguineus vel affinis eam in uxorem ducere, aut etiam convenienter ex integro dotare paratus sit ».

820. — 4° « **Lites super successione bonorum jam exortae,** vel *earumdem grave* aut *imminens periculum*... ».

821. — 5° « **Paupertas viduae,** quae numerosa prole sit onerata, et vir eam alere polliceatur. Sed quandoque remedio dispensationis succurritur viduae ea tantum de causa, quod *junior sit,* atque in periculo incontinentiae versetur ».

Duplicatur hic invocata causa: praecipua est *in paupertate viduae cum prole* (2); altera, subsidiaria, est *in aetate juniori cum periculo incontinentiae.* Prior causae species, etiam seorsim sumpta, habetur inter causas graviores, praesertim si invocantur quaedam circumstantiae aggravantes, puta quod sponsa infirma sit, parentibus orbata; sane gravior adhuc evadit si ipsi accedit altera causae species, paupertati scil. cum prole accedente aetate juniori cum periculo incontinentiae. Aetas junior censetur usque ad trigesimum; aetas censetur florens infra 25 annos.

Haec causa, *juxta Instructionis tenorem,* valet ut canonica pro sola *vidua,* non pro viduo, nec pro puella quae ex fornicatione suscepit proles. Attamen, *juxta mitiorem praxim hodie vigentem,* facile et frequenter dispensat S. Sedes, in gratiam *vidui,* etiam unicam tantum prolem habentis.

822. — 6° « **Bonum pacis,** quo nomine veniunt nedum foedera inter regna et principes, sed etiam exstinctio gravium inimicitiarum, rixarum, et odiorum civilium... ».

Causa obtinere potest non modò in casu exstinguendae litis, sed etiam praeveniendae, ita interpretantibus passim Auctoribus. Eo gravior est causa quo altioris conditionis sunt oratores, praesertim si agitur de principibus a quorum reconciliatione pendet ipsum bonum publicum.

823. — 7° « **Nimia, suspecta, periculosa familiaritas,** necnon **cohabitatio** sub eodem tecto, quae facile impediri non possit ».

Periculosa illa familiaritas non debet inducere infamiam mulieris, vel saltem non talem ex qua oriatur copulae suspicio; et sic accuratius distinguitur haec causa a nona causa. Sufficeret igitur familiaritas etiam occulta, unde oritur peccandi

---

(1) *Dos* intelligitur non tantum de dote stricte dicta, in locis ubi viget regimen dotale, sed et de fortuna qua fruitur *actu* (non obstat inexistentiae aut insufficientiae dotis praevisio fortunae futurae). Dos est computanda juxta conditionem familiae ad quam pertinet oratrix, attentis etiam ejus personalibus qualitatibus aut defectibus, quatenus difformis aut deflorata majori indigeat dote.

(2) Prolium numerus indicetur: quo major numerus, eo urgentior causa; censetur numerosa proles quando dantur tres vel quatuor liberi; posset etiam una proles sufficere, saltem ubi simul aliae circumstantiae adduntur; etiam aetas prolium indicetur, si juniores sint, quia quo juniores sunt eo gravior est causa. Supponitur vidua in paupertate, unde difficilius virum invenire queat.

periculum: quod periculum afficere potest sive tempus praesens, sive tempus futurum, post nuptias scil. ab alterutra parte contrahendas cum tertia persona. Familiaritas illa potest consistere sine cohabitatione, sed cum hac si conjungatur, urgentiorem constituit causam (1).

8° « **Copula** cum consanguinea vel affini vel alia persona impedimento laborante praehabita, et **praegnantia,** *ideoque legitimatio prolis,* ut nempe consulatur bono prolis ipsius et honori mulieris, quae secus innupta maneret. Haec profecto una est ex urgentioribus causis, ob quam etiam plebeiis dari solet dispensatio... ».

Copula quae hic intenditur est copula *publica* vel brevi divulganda, cum ratio in qua nititur haec causa sit diffamatio puellae et inde resultans difficultas alteri nubendi. Potest tamen copula secreta allegari, et etiam interdum admittetur qua sufficiens vel ratione instantis quod innuit periculi incontinentiae (modô suprà, sub 7°), vel quia speciale motivum adest urgendi matrimonium cum complice ineundum.

Praegnantia inducit urgentem causam dispensandi tum in gratiam puellae, ut minus diffametur, tum in gratiam prolis, ut nempe legitima nascatur vel nata legitimetur per subsequens matrimonium, tum in gratiam boni publici, ut minuatur scandalum.

9° « **Infamia mulieris,** *ex suspicione orta,* quod illa, suo consanguineo aut affini nimis familiaris, cognita sit ab eodem, *licet suspicio sit falsa* (2), cum nempe, nisi matrimonium contrahatur, mulier graviter diffimata vel innupta remaneret, vel disparis conditionis viro nubere deberet, aut gravia damna orirentur ».

824. — 10° « **Revalidatio matrimonii,** quod *bona fide et publice,* servata Tridentini (vel can. 1094) forma, contractum est: quia ejus dissolutio vix fieri potest sine publico scandalo et gravi damno, praesertim feminae... ».

Attenditur ergo matrimonium quod *bona fide,* saltem ex *unius* parte, ac in *forma Ecclesiae* fuerit initum. Quodsi mala utriusque fide fuerit contractum, difficilius quidem dispensabitur, sed, in praesenti disciplina, ideo non denegatur dispensatio, praesertim si proles nata sit et civiles formae fuerint adimpletae (infrà, n. 826) (3).

825. — 11° « **Periculum matrimonii mixti,** vel *coram acatholico ministro celebrandi...* ».

---

(1) Cf. VLAMING, o. c., n. 429, ubi etiam proponit formulam hujus causae allegandae: « Sed, quia ob nimiam quamdam familiaritatem qua oratores invicem... prosequuntur, timendum est ne iidem, nisi matrimonio invicem jungantur, gravissima peccata... inter se committant, ideo... ».

(2) Nimirum non requiritur copula, sed ejusdem *suspicio,* licet falsa, suspicio scil. nitens factis *publicis,* quatenus v. gr. notum sit inter oratores intervenisse oscula vel amplexus libidinosa, tactus impudicos vel alia hujusmodi quae nata sint dictam suspicionem inducere. Cf. dicta ad causam 7^m. — Nota etiam hanc causam (secus ac 7^m) afficere solos consanguineos et affines.

(3) Circa *matrimonium contractum,* in precibus allegandum uti circumstantiam, cf. infrà, n. 848.

826. — 12° « Periculum incestuosi concubinatus... ».

13° « Periculum matrimonii civilis... ».

Urgentissima causa est in caeremoniis civilibus *jam adimpletis;* non autem habetur causa canonica in ipso facto licentiae regiae petitae, nisi in quantum fundatum timorem ingerat futuri contractus civilis: quod natum est ficri.

827. — 14° « Remotio gravium scandalorum ».

Causae praecedentes, a septima ad decimam tertiam, passim spectant *praeveniendum* scandalum; hîc potius spectatur scandalum *removendum,* ortum non tantum ex concubinatu (de quo causa sequens), sed etiam ex odio, inimicitiis et aliis hujusmodi.

15° « Cessatio publici concubinatus ».

16° « Excellentia meritorum, cum aliquis, aut contra fidei catholicae hostes dimicatione, aut liberalitate erga Ecclesiam, aut doctrina, virtute, aliove modo de Religione sit optime meritus » (1).

Praeter enumeratas causas dantur et *aliae causae canonicae,* uti ipsa Instructio innuit, proponendo causas quas « communiores potioresque » vocat. Et ita plures citantur in *Formulis Apost. Datariae:* « propter difficultatem virorum accedendi ad locum...; propter virorum paucum numerum, e. g. ratione belli; propter catholicam religionem in tutò ponendam; propter spem conversionis compartis ad catholicam religionem; ut bona conserventur in familia; pro illustris familiae conservatione, pro conservatione regiae stirpis..., ob familiarum honestatem conservandam ».

Observanda.

828. — 1° Uti sequitur ex dictis sub art. 1°, praeter causas canonicas, possunt aliae simul invocari qua roborantes et impulsivae; imo, in defectu causae canonicae, possunt nonnunquam plures causae non canonicae, quae singillatim sumptae merè impulsivae sunt, constituere, quando simul sumuntur, causam motivam.

Hujusmodi causae sunt: a/ ex parte *sponsae:* alterutro vel utroque parente orbata; ex natalibus illegitimis orta; jam ab alio deflorata; infirmitate, deformitate aliove defectu detenta; b/ ex parte *sponsi:* infirmitate detentus, adjutorio hujus mulieris ad gerendam rem domesticam indigens, viduus numerosa prole gravatus; ex parte *utriusque* nupturientis: omnia ad nuptias jam parata; propositum contrahendi jam propalatum; boni mores utriusque oratoris; oratorum munificentia erga bonum publicum; mutuum auxilium oratorum aetate provectorum.

Item causae *fere* adimplentes conditiones causae canonicae, uti aetas puellae 23 annorum, vel locus 1500 incolis paulò amplior.

2° Si sufficientes adsunt causae *honestae,* providè omittantur causae inhonestae seu infamantes aliunde non declarandae, putà qua circum-

(1) Notat Vlaming, o. c., n. 438, hanc causam posse movere S. Sedem non tantum ad dispensandum cum ipsis personis bene meritis, sed etiam ad dispensandum cum aliis, pro quibus illae intercedunt. Requiruntur autem merita verè magna, et non sufficit erogatio eleemosynae; aliàs haec causa non potest induci nisi coram S. Sede, non vero coram Ordinario.

stantiae: hac ratione cavetur ab infamanda parte noxia coram auctore dispensationis fori externi, ac etiam vitantur clausulae gravantes. Quod potissimum attende ubi occultae sunt nec publicandae causae infamantes, vel ubi meritò timetur ne aegre ferantur clausulae ob tales causas forte imponendae, licet mitigatio in hac re intervenerit, sub praesenti disciplina.

3° A S. Sede nonnunquam dispensatur, nulla in rescripto invocata causa determinata, sed adhibita formula generali, ad modum hujus formulae: « *ob rationabiles causas* a *S. Sede probatas* », aut alterius hujusmodi.

Dispensationes sic concessae interdum dicuntur dispensationes *sine causa:* non quia nulla adest causa, sed quia nulla determinata causa in rescripti tenore *inseritur*. Non exprimitur autem in rescripto causa determinata, sive quia, licet causae canonicae sunt allatae, earum verificatio pro valore non urgetur, quemadmodum, sub oeconomia reformatae Curiae, necnon Codicis, obtinet cum dispensationibus super impedimentis minoribus (can. 1054), uti jam notavimus sub n. 812, coll. infrà, n. 867 et 919; sive quia conceditur dispensatio, nulla in precibus allegata causa canonica, sed mere invocatis oratorum statu ac familiae qualitate: quo casu copiosior imponitur componenda; sive tandem quia cum magnatibus dispensatur ob causam inhonestam, Sanctitati suae notificatam, sed in precibus, ob honorem oratorum, non expositam.

Caput IV

DE DISPENSATIONE MATRIMONIALI PETENDA.

829. — Praenotandum. Impedimentum, si quod sit, passim detegitur a parocho vel a confessario. Jamvero postquam, prae oculis habitis principiis et normis sub n. 714-730 propositis, opportunum fuerit ductum recurrere *ad dispensationem,* sive in ordine ad matrimonium contrahendum sive in ordine ad matrimonium convalidandum, imprimis examinare debet parochus vel confessarius utrum ipse, attentis facultatibus suprà, n. 792 ss., descriptis, dispensare valeat (quo casu dispensationem concedat, juxta dicenda sub cap. V), vel utrum alius non sit parochus vel confessarius vel alius sacerdos, opportuna facultate gaudens, ad quem nupturientem possit remittere dispensandum.

Quodsi, quemadmodum frequentius continget, ipse dispensare nequeat, nec possit, absque gravi incommodo, aut non sine sigilli laedendi periculo, nupturientem ad alium sacerdotem facultate munitum dirigere, recurrendum est ad Episcopum seu Ordinarium vel ad S. Sedem: de quo nunc recursu est agendum, inquirendo 1° quaenam dispensatio sit petenda et pro quonam foro; 2° quandonam recursus sit habendus ad Ordinarium, quandonam ad S. Sedem; 3° a quonam recursus sit instituendus; 4° quomodo recursus sit instituendus, adnexa quaestione de taxationibus et expensis.

ARTICULUS I^us. **Quaenam et cujusnam fori dispensatio sit petenda.**

I. *In ordine* **ad matrimonium contrahendum.**

830. — Quod spectat *determinationem fori* — quae sola quaestio ponitur sub hoc I:

1° Si obstat impedimentum *facto publicum,* sive natura publicum sit sive natura occultum, recurri debet ad dispensationem pro foro externo.

2° Si obstat impedimentum *facto occultum:* a/ si est *natura publicum,* etiam tunc regulariter dispensandum est pro foro externo; sed exceptionaliter potest recurri ad dispensationem fori interni, signanter extrasacramentalis, quando nempe urget ratio ut non innotescat dispensationis concessio, nec multum timetur impedimenti divulgatio (1); b/ si impedimentum simul *est natura occultum,* semper dispensatur pro foro interno, et quidem regulariter pro foro interno sacramentali; exceptionaliter autem recurritur ad dispensationem fori interni extrasacramentalis, quando suspicio datur ne fortè publicum evadat impedimentum, vel si nupturiens invitus existit confessioni instituendae.

II. *In ordine* **ad matrimonium convalidandum** (2).

832. — A. Quod spectat **naturam dispensationis**:

Norma est ut recurratur ad *convalidationem simplicem,* ubi ipsi locus est; secus, ad *sanationem in radice.*

Nimirum adhibeatur *convalidatio simplex:* quando invalidum est matrimonium ob impedimentum stricte dictum, seu inhabilitans personam, sponte non recedens, quodque simul, in casu nullitatis publicae vel publicandae, utraque pars parata est renovare consensum (can. 1135, § 1), aut quod, in casu nullitatis occultae, una pars, pars scil. impedimenti conscia, parata est renovare consensum, dum altera pars manet nullitatis inconscia (can. 1135, § 3).

Eligenda autem est via *sanationis in radice:* a/ quando nullitas oritur ex impedimento juris ecclesiastici (3) personam inhabilitante, et sponte

---

(1) Facilius autem a descripta norma recedi posset ut super impedimento natura publico sed facto occulto dispensetur in foro interno *extrasacramentali,* quia, data hujusmodi dispensatione, provideri potest hypothesi possibili divulgationis: sive applicando dispositionem can. 1047, de qua sub n. 738, sive recurrendo ad dispensationem cum clausula ut suffragari possit in foro externo.

(2) Hic *primô* determinanda est *natura dispensationis* postulandae, utrum scil. petenda sit dispensatio simplex vel sanatio in radice; *secundô* determinandum est *forum* pro quo dispensatio sit sollicitanda.

(3) Suprà, n. 736, vidimus non concedi sanationem in radice, quando matrimonium fuit invalidum ob impedimentum juris divini vel naturalis, quod sponte recesserit. — In casu igitur recurrendum foret ad convalidationem matrimonii absque dispensatione, renovato consensu ad normam dictorum sub n. 727, coll. n. 726.

recedente, aut ex defectu formae consensus, quodque simul una vel utraque pars non est parata renovare consensum (1); b/ quando nullitas oritur ex impedimento, personam inhabilitante et sponte non recedente, quodque simul, in casu nullitatis publicae, una pars est male disposita circa consensus renovationem (2), aut, in casu nullitatis occultae, quod utraque pars est male disposita circa consensus iterationem, vel una tantum pars est bene disposita, dum altera pars, malè disposita, est nullitatis conscia. Ad sanationem in radice quoque recurri solet c/ quando apparet plura matrimonia in aliquo loco irrita esse ex clandestinitatis vitio, etiamsi partes censentur bene dispositae circa consensus renovationem (n. 726), vel etiam d/ nonnunquam ad eam recurritur quando nullitas matrimonii oritur ex culpa aut negligentia Ordinarii vel parochi, puta in petendâ aut exequenda dispensatione.

833. — B. Quod spectat **forum** *pro quo dispensatio* sit *petenda:*

Applicentur normae, modò propositae sub n. 830, hoc attento quod, in casu impedimenti facto occulti sed natura publici, dispensationi pro foro interno facilius est locus in ordine ad matrimonium convalidandum quam cum dispensatione in ordine ad matrimonium contrahendum; facilius scil. contingit jam non esse timendam impedimenti facto occulti, licet natura publici, divulgationem, puta quando notabile tempus a matrimonii conclusione effluxerit, per quod tempus pacificè convixerint pseudo-conjuges, publicè reputati ceu legitimi.

Articulus 2us. **Quô instituendus sit recursus.**

I. *In ordine ad matrimonium* **contrahendum:**

834. — A. *In periculo mortis,* recurrendum est ad *Ordinarium,* si, quod supponitur (3), tempus sit ipsum adeundi; et nunquam adeunda est S. Sedes, nisi ageretur de duobus impedimentis exceptis presbyteratus ac affinitatis in linea recta, consummato matrimonio; attende tamen quod ipsa S. Sedes super hisce duobus impedimentis non vel vix non dispensat.

B. *In casu urgenti,* deficiente tempore recurrendi ad S. Sedem (n. 763 et 765), supposita autem possibilitate adeundi Ordinarium, adeundus est *Ordinarius,* sicut sub A (4).

---

(1) In casu foret sanatio in radice minus plena, siquidem convalidatio fit absque dispensatione.

(2) Potest fieri quod aliqua pars nolit personaliter consensum renovare coram Ecclesia, sed parata sit id facere per procuratorem: quod sane sufficeret.

(3) Si non esset tempus adeundi Ordinarium, ipse parochus posset dispensare: quod est extra suppositum (n. 829).

(4) Etiam recurrendum est ad Ordinarium, si agitur de *casibus publicis,* quando ita instat

C. *Extra periculum mortis et casum urgentem:*

Recurrendum est *ad Ordinarium,* si agatur de *votis non reservatis* aut de impedimentis *facto dubiis;* vel si agatur de impedimento *occulto criminis,* absque machinatione, aut, tempore quo conceditur indultum, de impedimentis recensitis in tenore utriusque indulti de quo sub n. 770, signanter de impedimentis *minoris gradus.*

Secus recurrendum ad *S. Sedem.*

II. *In ordine ad matrimonium* **convalidandum:**

835. — A. Pro *sanatione in radice:* passim recurrendum ad *S. Sedem* (can. 1141), excepto scil. casu quem determinant limites indulti S. C. de Sacr. et S. Officii (n. 770), pro tempore quo durat indultum.

B. Pro *convalidatione simplici:*

1° *In periculo mortis* vel *in casu urgente:* valent dicta sub I.

2° *Extra periculum mortis et casum urgentem:*

Recurrendum est ad *Ordinarium,* quando matrimonium invalidum est ob impedimentum facto dubium, vel ob impedimentum occultum criminis, absque machinatione, vel ob impedimentum comprehensum intrà limites indulti pro utroque foro, de quo sub n. 770.

Secus adeunda est *S. Sedes.*

836. — **Nota** 1. In determinando recursu ad *Ordinarium,* prae oculis haberi debent quae suprà, n. 773-790, sunt proposita circa illos in quos exerceri potest Ordinarii potestas dispensandi, et circa principia quae moderantur illius potestatis interpretationem ac exercitium.

2. Quod autem spectat recursum ad *S. Sedem,* adeundum est organon cui, pro varia natura impedimenti, dispensatio concedenda competit, juxta descriptionem factam sub n. 747 s.

Scholion. De Casu perplexo.

837. — *Casus perplexus* in hoc consistit quod, ex una parte, urgeat necessitas celebrandi matrimonium, signanter ad infamiam vitandam, et quod, ex alia parte, obstet impedimentum dirimens, ad quod dispensandum nemo praesto sit nec adiri possit facultate munitus. Huic autem casui perplexo, attentis amplissimis facultatibus, can. 1044 et 1045, § 3, concessis, jam rarius est locus, eo vel magis quod abrogatum sit impedimentum affinitatis illicitae.

838. — Posset tamen contingere quod, per dispositiones Codicis, non satis cautum sit a casus perplexitate: puta in hypothesi, facta suprà, n. 794, quatenus confessario obvius sit poenitens revelans existentiam impedimenti facto quidem occulti, sed natura publici (super quo non dispensat confessarius), et tempus desit

---

matrimonium ut ante statutum diem adiri nequeat Ordinarius: differenda scil. foret matrimonii celebratio donec ab Ordinario obtineatur dispensatio, quam dispensationem vidimus non posse obtineri a parocho (suprà, n. 793).

vel grave incommodum obstet ad adeundum parochum, pro dispensatione obtinenda in foro externo, ac simul gravissima causa obstet matrimonii dilationi.

Quibus attentis, etiamnum poni posset quaestio saepius practica olim, de *modo solvendi* casum perplexum:

839. — En autem *normas* pro solutione adhibendas:

1° Si *utraque* pars reperitur versari *in bona fide* circa existentiam impedimenti qua matrimonium dirimentis, *relinquantur in bona fide,* et matrimonium celebretur; postea autem convalidetur matrimonium sive per simplicem dispensationem, sive per sanationem in radice, pro varia opportunitate.

2° Si *utraque* pars est impedimenti *conscia,* vel si, una parte conscia, altera facilè moneri potest, quemadmodum plerumque fit cum impedimento natura publico, suggeratur utrique nupturienti ut matrimonium contrahant *sub conditione suspensiva obtinendae dispensationis,* ac omni conatu nitatur confessarius dispensationem procurare ante ejusdem diei finem, etiam, si opus sit, per viam telegraphicam aut telephonicam (1).

3° Si *una* pars, confessionem instituens, est impedimenti *conscia, nec altera absque gravi incommodo moneri potest* (2): *etiam tunc inhaesitanter est ad matrimonium procedendum.*

Quae praxis ex eo legitimatur quod lex Ecclesiae, impedimentum statuentis, censeatur, tantis in angustiis, *ex epikeia* cessare, non modò *in quantum* est *prohibens,* sed etiam *in quantum est irritans* (suprà, n. 469).

Articulus 3^s^. **A quonam instituendus sit recursus.**

A. Pro **dispensatione apostolica** impetranda:

840. — **1°** *Pro foro externo,* passim apud nos recurritur, nomine oratorum (3), *per medium Ordinarium* (4), idque regulariter per Ordinarium proprium (5), qui ipse supplicem libellum conficiat et ad S. Sedem dirigat; *parochus* autem, et quidem regulariter parochus sponsae (6), coram Ordinario negotium exponat, in supplica quasi provisoria, in qua,

---

(1) Quodsi dispensatio non sit exspectanda nisi sequenti die, efficaciter urgendi sunt nupturientes ut abstineant ab omni usu conjugii, usquedum de obtenta dispensationis gratia certiores reddantur.

(2) Ita, si ageretur de prorsus ignota ordinis sacri susceptione vel sollemni professione emissa in regione aliena.

(3) Gratia imploratur nomine *utriusque* sponsi, si uterque est catholicus et utrique commune est impedimentum, nec unius partis delicto nititur; nomine *unius* partis dumtaxat, quando una tantum pars est catholica, vel una tantum impedimento afficitur absoluto, v. gr. voto, vel ordine, vel, si agitur de impedimento relativo quod ex unius delicto oritur. Si utraque pars est obnoxia impedimento absoluto, nomine utriusque partis, *distincta supplica* est recurrendum.

(4) Non obstante can. 36, § 1, S. Sedes non solet pro foro externo dispensare nisi supplica fuerit confecta vel saltem litteris testimonialibus commendata ab Ordinario; huic etiam committuntur exequenda rescripta dispensationis matrimonialis, uti infrà dicetur. Insuper securius hac via recursus instituitur.

(5) Recursum illum instituere valet sive Ordinarius originis, sive Ordinarius proprius (Litter. C. S. O., 20 Febr. 1888); praxis autem est ut ab Ordinario proprio preces transmittantur, et quidem ab Ordinario partis catholicae impedimento absoluto directè obnoxiae, vel, si agatur de impedimento relativo, ab Ordinario sponsae aut illius partis cujus delicto impedimentum nititur.

(6) Potest esse officium parochi *sponsi,* juxta modò notata de Ordinario, quando nempe impedimentum solum sponsum afficit directe, vel nititur in delicto, a sponso admisso et hujus parocho innotescente; item si solus sponsus est catholicus.

indicatis omnibus elementis in supplica Ordinarii inserendis, postulet ab Ordinario ut S. Sedis dispensationem procurare dignetur (1): qua accepta supplica provisoria, Ordinarius definitivam conficit supplicam eamque Romam transmittit, Officio competenti submittendam.

841. ℣ — 2° *Pro foro interno:*

a/ *sacramentali:* recursus instituitur *per medium confessarium,* impedimentum detegentem, qui nomine oratorum directe sollicitat dispensationem a S. Sede, a sacra scil. Poenitentiaria. Nihil tamen impedit quominus confessarius a se confectas et clausas litteras tradat Ordinario, hunc sollicitando ut illas velit Romam transmittere; potest etiam confessarius, salvo sigillo, Ordinario negotium suum committere, ut ipse supplicam conficiat, ad S. Sedem transmittendam: quod plerumque fieri solet, attenta restrictione sub n. 853 facienda, coll. n. 855.

b/ *non sacramentali:* recurritur *per medium Ordinarium,* vel *parochum,* vel *alium sacerdotem,* cui, extra confessionem, innotuit impedimentum, puta occasione examinis antenuptialis.

Parochus scil., vel alius sacerdos, in casu, nisi opportunum judicet sponsum remittere ad confessarium, ut negotium tractetur in foro sacramentali, recursum instituet extrasacramentalem, vel intermedio Ordinario vel immediate et directe, ad S. Poenitentiariam, tacitis nominibus et addito monito quod agatur de negotio extra confessionem acto et agendo (2).

842. — B. Pro **dispensatione episcopali:** recurritur per medium *parochum* in foro externo, et in foro interno sacramentali, per medium *confessarium,* in foro autem interno extrasacramentali, per parochum vel alium sacerdotem.

Nota. Ad normam can. 37, sollicitari ac impetrari potest dispensatio pro oratoribus, praeter eorum assensum. Cf. n. 875.

Articulus 4[s]. **De ipso recursu instituendo.**

843. — 1° Exceptis extraordinariis adjunctis, in quibus aliter recurri nequit, recursus instituatur per mediam *supplicam, scripto exaratam,* potius quam viva voce, aut ope telegraphi aut telephonii (3).

---

(1) Si confessario innotescit impedimentum pro foro externo dispensandum, debet poenitentem, salvo sigillo, remittere ad parochum.

(2) Extrasacramentalis recursus maxime opportunus erit, uti dictum est sub n. 830, si nupturiens invitus est confessioni instituendae et negotio sacramentaliter tractando, vel si timendum videtur ne forte unquam publicum evadat impedimentum, quatenus, in hac hypothesi, locus sit applicandae dispositioni canonis 1047. Cf. etiam n. 833, coll. n. 737, et 738.

(3) Recursus telegraphicus aut telephonicus nunquam reddit dispensationem invalidam; etiam licitus est, in cau urgentiori, quamvis tunc praeferendus sit recursus personaliter institutus vel mediante nuntio cum litteris.

2° Quod nunc spectat *confectionem supplicae:* in hisce directe prae oculis habemus *dispensationes Romanas,* ac supplicam, pro foro externo, ab Ordinario vel, pro foro interno, a confessario aut a parocho, ad S. Sedem transmittendam. Atvero simul valent dicenda, proportione servata, pro dispensationibus *episcopalibus:* in hisce namque debet servari stylus Curiae, quoad substantialia, ad *valorem,* quoad reliqua vero ad *liceitatem,* ubi ab Episcopo dispensatur ex potestate delegata, et ad *convenientiam,* ubi dispensatur ex potestate ordinaria, juxta dicta sub n. 785; etiam attendendae sunt, in recursu pro dispensatione episcopali, normae hic exponendae pro redactione supplicae provisoriae, quam parochus exarare debet, in qua Ordinario exponat totum negotium in ordine ad confectionem supplicae definitivae Romam transmittendae (1). Successive agemus de inserendis in supplica et de ipsa ejusdem redactione.

I. Inserenda in supplica.

A. **Pro foro externo:**

844. — Juxta Instructionem S. C. de P. F. diei 9 Maii 1877, de qua sub n. 817, in altera ejusdem parte, sequentia sunt de jure vel consuetudine aut stylo Curiae exprimenda:

1° « **Nomen** (voornaam) **cognomen** (familienaam) oratorum (2), utrumque distincte et nitide, ac sine ulla litterarum abbreviatione scribendum ».

2° « Dioecesis originis vel actualis domicilii ».

Sufficit igitur indicare dioecesim originis *vel* domicilii aut quasi-domicilii; passim autem indicatur dioecesis domicilii, et quidem domicilii utriusque sponsi, nisi alteruter esset acatholicus. *Parochiae* nomen jure communi non exigitur declarandum, nequidem ubi angustia loci affertur qua causa (3).

Circa 1m et 2m attende dispositionem can. 47: « Rescripta non fiunt irrita ob errorem in nomine personae cui vel a qua conceduntur, aut loci in quo ipsa moratur (aut rei de qua agitur), *dummodò,* judicio Ordinarii, nulla sit de ipsa persona (vel re) dubitatio » (4).

845. — 3° « **Species etiam infima impedimenti,** an sit consanguinitas vel affinitas...; in impedimento *criminis,* utrum provenerit ex conjugi-

(1) «In libello supplici, ad Episcopum directo pro hujusmodi dispensatione obtinenda, ea omnia exprimenda sunt quae exprimi debuissent si libellus ad Datariam (nunc ad S. Congr. de disc. Sacr.), vel ad Poenitentiariam Romanam fuisset directus ». *Lib. Man.* pro dioecesi Brugensi, p. 188.

(2) Indicetur nomen juxta registrum baptismale, et inter plura eligatur illud quod communius usurpetur. Cf. *Statuta Brugensia,* n. 138, sub 1°, coll. 2°, ubi notatur superfluum esse indicare nomina parentum oratorum.

(3) Juxta *Statuta Brug.,* n. 138, sub 2°, « requiritur ut designetur locus *domicilii* seu *parochiae* ubi hic et nunc habitant oratores »; superfluum autem ibidem dicitur indicare locum nativitatis aut baptismi.

(4) Cf. infrà, n. 922, ubi notabitur citato canone 47 intendi defectum afficientem dispensationis *instrumentum,* quatenus scil., *ex amanuensis inadvertentia,* error vel in nomine vel in loco irrepserit.

cidio..., aut ex conjugicidio cum adulterio, vel ex solo adulterio cum promissione (aut attentatione) matrimonii... »; in *publica honestate,* utrum ex matrimonio invalido vel ex publico concubinatu; in *cognatione spirituali,* utrum inter baptizatum et baptizantem vel inter baptizatum et susceptorem.

Quae variae determinationes intelliguntur ex suprà dictis, ubi de singulis impedimentis. Quousque, in proponenda impedimenti specie, *error amanuensis* invalidare possit dispensationem, cf. infrà, n. 922, coll. can. 47.

846. — 4° « **Gradus** *consanguinitatis* aut *affinitatis* aut (*publicae*) *honestatis...*, et an sit simplex vel mixtus, non tantum remotior, sed etiam propinquior, uti et **linea,** an sit recta vel transversa; item an oratores sint conjuncti ex duplici vinculo consanguinitatis, tam ex parte patris quam ex parte matris ».

Circa quae nota a/ in linea collaterali *aequali,* juxta can. 1052, dispensationem super consanguinitate vel affinitate non irritari ob errorem circa gradum, « *dummodo gradus revera existens sit inferior* »; adeoque non nocere dispensationis valori, quod gradus proximior exprimatur pro remotiore, puta ponendo secundum pro tertio, nec refert quod error occurrat sive in petitione sive in concessione; b/ in linea *inaequali,* exprimendum quidem esse utrumque gradum (1), sed id *non* requiri *pro valore,* ac sufficere ad valorem ut indicetur gradus remotior, utpote qui trahit ad se proximiorem, ad tramites dictorum suprà, sub n. 597, coll. can. 96, § 3 (2); dubitari tamen posset utrum non sit exceptio facienda pro casu ubi intervenit gradus primus, adeo ut non valeret dispensatio petita super 2° gradu, si nupturientes sunt in secundo gradu tangente primum, i. e. si sunt ad invicem avunculus et neptis (3). Cf. infrà, n. 917.

Porro ad vitandos errores in computatione graduum, statuunt *Statuta Brug.,* n. 138, n. 5, uti jam notavimus sub n. 603 et n. 684, ut, ubi dispensatio petitur in impedimentis, quae ex consanguinitate vel affinitate oriuntur, libello supplici addenda sit a parocho *arbor genealogica,* eaque completa.

847. — 5° « **Numerus** *impedimentorum,* ex. gr. a/ si adsit duplex aut multiplex consanguinitas aut affinitas, vel b/ si praeter cognationem adsit etiam affinitas, aut aliud *quodcumque* impedimentum, sive dirimens sive impediens ».

Nimirum indicandum est *primò* utrum impedimentum *in eadem specie multiplicetur* et quotuplex sit, juxta multiplicationis normas suprà expositas pro singulis impedimentis consanguinitatis, affinitatis, cognationis spiritualis, publicae honestatis et criminis. Pariter indicandum est *secundò* utrum *plura diversae speciei*

(1) Quando intervenit *primus* gradus, non tantùm exprimitur hic gradus, simul cum secundo vel tertio,, sed etiam indicari solet — vel saltem hucusque solebat —, provenientia, notando quisnam sexus sit propinquior, quatenus dicatur v. gr. oratores esse in primo gradu mixto cum secundo, ex eo quod orator sit avunculus oratricis.

(2) Pro secundo proinde gradu consanguinitatis mixto cum tertio, sufficit pro valore indicare gradum tertium. Non posset tamen exprimi gradus tertius *aequalis,* quia tunc excluderetur secundi gradus mixtio, adeoque error positivus induceretur.

(3) Ratio dubitandi est quod juxta stylum Datariae, irritabatur hucusque dispensatio, omisso primo gradu, in casu; quem stylum Datariae mutasse dici nequit can. 96, § 3, utpote qui mere refert dispositionem anterioris juris (c. 9, X, IV, 14).

impedimenta *concurrant* et quaenam, sive dirimentia sint sive impedientia, uti ipse tenor habet; unde omnia impedimenta tam *impedientia* quam *dirimentia*, quantumvis disparata, de norma sunt *in eadem supplica exprimenda* et *simul dispensanda*.

Cui duplici *normae* sequentes afferuntur *mitigationes:*

Et quidem a/ quod spectat *primam* dispositionem, circa indicandam scil. impedimenti *multiplicitatem:* juxta can. 1052, *valori* dispensationis super *consanguinitatis* vel *affinitatis* impedimento *non nocet* quod « reticitum fuerit aliud impedimentum ejusdem speciei *in aequali* vel *inferiore* gradu »; item, juxta decretum C. S. O., 22 Febr. 1899, ad 1^m^, *valida* maneret dispensatio, « non obstante errore materiali in computatione impedimentorum (omissa scil. expressa mentione impedimenti ejusdem speciei in gradu superiori), dummodò casus exponatur uti est », subministratis scil. elementis ex quibus evidenter deducitur quotuplici impedimento detineantur oratores.

b/ Quod spectat *alteram* dispositionem de insertione et dispensatione simultanea *omnium diversae speciei* impedimentorum *simul concurrentium:*

α/ Non urget *pro valore*, seu sub poena nullitatis, in casu can 45, quando nempe dispensatur cum clausula *Motu proprio;* item in casu can. 1054, quando scil. dispensatio conceditur a *minori* impedimento.

β/ Prorsus non urget praefata lex, *nequidem ad liceitatem*, in hypothesi suprà, n. 783, descripta, juxta can. 1050: quando nimirum cum impedimento, recursum Romanum exigente, concurrit impedimentum super quo Ordinarius (aut alius inferior) dispensare valet, modò vel 1. agatur de impedimento super quo Ordinarius dispensat ex potestate *ordinaria*, extra periculum mortis et casum urgentem; vel 2. de impedimento *occulto*, super quo *ex indulto* dispensare potest; vel 3. de impedimento *publico* super quo ex indulto dispensare potest, quod innotuit postquam super impedimento apostolico *impetrata* fuerit, licet nondum executioni mandata, dispensatio. Cf. infrà, n. 919.

Alias servanda censetur descripta norma.

848. — 6° « **Variae circumstantiae,** scilicet an matrimonium sit contrahendum vel contractum; si jam contractum, aperiri debet an bona fide, saltem ex parte unius, vel cum scientia impedimenti; item an praemissis denuntiationibus, et juxta formam Tridentini (vel can. 1094); vel an spe facilius dispensationem obtinendi... »

Indicandum est utrum agatur de matrimonio ineundo vel de matrimonio contracto, quia alia est dispensatio in ordine ad matrimonium contrahendum et alia dispensatio in ordine ad matrimonium contractum convalidandum, et aliae sunt clausulae servandae. Cf. n. 733. Quodsi agatur de *matrimoniò contracto* convalidando, non sufficit illud simpliciter indicare; addendae sunt variae circumstantiae determinantes: de bona scil. vel mala fide cum qua fuerit initum; de servata necne forma canonica et de bannis praemissis; utrum fuerit initum cum spe facilius impetrandi dispensationem; non jam requiritur addenda mentio consummationis, nec, si matrimonium fuerit consummatum, memorandum est utrum bona vel mala fide.

Quid veniat nomine *matrimonii contracti*, cf. suprà, n. 733, coll. n. 461, sub 2° (1).

---

(1) Nota matrimonium contractum, juxta relatum num. 6^m^, esse inserendum *uti circumstantiam*, adeoque etiam ubi non invocatur tanquam *causa*, de quo suprà, n. 824.

849. — **Nota** 1. De *causis* inserendis, actum est suprà.

2. Quae spectant oratorum *religionem, aetatem, familiam, qualitatem, per se* non sunt exprimenda *pro valore,* sed tantùm *per accidens,* ratione causae invocatae: uti contingere potest cum viduitate oratricis, vel cum aetate sponsae, licet etiam tunc annorum numerus non sit accurate determinandus, et sufficiat sponsam declarare superadultam, seu 24 annis majorem.

Attamen plura ex illis, pro variis adjunctis, vel *solent* memorari vel *de liceitate* sunt indicanda. Ita religio debet exprimi si una pars est acatholica: et generatim indicari solet aetas apud nos in quocumque casu; familiae honestatem expedit addere ubi agitur de proximioribus gradibus et praesertim ubi allegatur angustia loci; mos etiam est ut coelibatus aut viduitatis fiat mentio. Circa paupertatis notam, vide *scholion* de taxationibus.

3. Ubi praevidetur proles ante dispensationis fulminationem nascenda (1) illius mentio inseratur in supplica, ad hoc ut legitimationis decretum obtineatur (2), vel ut, in dispensationis rescripto, saltem memoretur legitimatio, ipso dispensationis facto concessa (3).

4. Quando recurrendum est pro dispensatione super *disparitate cultus* vel *mixta religione,* opportunum est, nisi aliter disponat jus particulare, ut ipsi libello supplici adnectantur cautiones scripto exaratae et a partibus subsignatae, una cum attestatione parochi de morali certitudine futuri cautionum adimplementi. Cf. suprà, n. 505 et 590, ac infrà, n. 874.

5. Ubi ad Ordinarium recurritur pro dispensatione in impedimento, super quo non habet dispensandi potestatem, nisi ratione periculi mortis vel urgentis necessitatis, hujus periculi vel urgentis necessitatis mentio est facienda in supplica, indicando naturam gravis mali quod natum esset oriri ex matrimonii celebrationis ejusve convalidationis dilatione.

B. Pro foro interno.

851. — Omittenda sunt omnia ex quibus innotescere possent oratores: nomina nempe propria, quorum loco adhibeantur ficta, uti Titius et Titia, qualitas, aetas et alia hujusmodi; quod attinet *dioecesim,* ejus mentio non requiritur nisi indirecte et pro solis dispensationibus ab Ordinario concedendis, quatenus notari oportet oratores, vel saltem partem cum qua ab Ordinario est dispensandum, esse ejusdem subditam, omissa utique mentione parochiae.

---

(1) Quinimo consulenda videtur mentia prolis conceptae, *etiam ubi non praevidetur ante fulminationis actum nascitura.* Equidem post dispensationis fulminationem nata proles non est spuria, adeoque legitimabitur per ipsum subsequens matrimonium; sed legitimationis decretum potest habere suam utilitatem pro casu quo matrimonium quacumque de causa exinceps non contrahatur. Cf. VLAMING, o. c., n. 454.

(2) Id valet pro recursu instituendo *ad S. Sedem,* a qua solet concedi dispensatio *in forma commissoria,* per quam suprà, n. 786, vidimus ipso facto non legitimari prolem.

Ideo statuunt *Statuta Brugen.,* n. 138, sub 6°: « Quoties, in supplica quam parochus ad Ordinarium dirigit, in ordine ad dispensationem matrimonialem *a S. Sede* obtinendam, mentio fit copulae carnalis cum praegnantia oratricis: si praevidetur prolem forte nasciturum ante dispensationis fulminationem, hoc sedulo indicetur, ut Ordinarius unà cum dispensatione prolis legitimationem postulet; a fortiori declarandum est quod proles jam sit nata ».

(3) Id obtinet in recursu ad impetrandam dispensationem *episcopalem,* quam vidimus passim concedi *in forma gratiosa,* ita ut ipso facto legitimatio obtineatur: tunc sane opus non est legitimationis decreto, opportune tamen memoratur legitimatio in rescripto, ut de illa actu authentico constare valeat.

De caetero, normae spectantes impedimenta eorumque determinationem necnon circumstantias exprimendas et causas, valent tam pro dispensationibus in foro interno quam pro dispensationibus in foro externo, nisi quod causae inhonestae etiam occultae possunt hic facilius invocari.

Haec observanda sunt in recursu pro foro interno, tum sacramentali, tum non-sacramentali, hac salva cautela quod, si, impetrata dispensatione pro foro interno extrasacramentali, opportunum judicetur providere ut dispensatio suffragari possit etiam in foro externo, communicanda sint Ordinario, seorsim a tenore supplicae, nomina oratorum, quatenus, ad normam can. 1047, adnotetur dispensatio in secreto Curiae archivo.

C. Pro foro externo simul et pro foro interno.

852. — Quando, respectu ejusdem matrimonii contrahendi vel convalidandi, impedimentum pro foro externo dispensandum concurrit cum impedimento pro foro interno dispensando (1), et, ad tramites dictorum sub n. 847, sub b/, super illis impedimentis simul est dispensandum: norma est ut *duplex* instituatur recursus, *unus* pro foro externo, mentione facta impedimenti publici ac insertis in supplica omnibus pro foro externo inserendis, et *alter* pro foro interno, mentione facta tum impedimenti occulti tum impedimenti publici ejusque dispensationis in foro externo concessae (2); quae norma est urgenda saltem ubi, juxta dicta sub n. 847, b, lex de omnibus impedimentis simul dispensandis servanda est *pro valore* (3).

Practicè igitur, quando *confessarius,* cui revelatur impedimentum fori interni, novit eidem matrimonio simul obstare impedimentum fori externi:

a/ si jam obtenta est dispensatio in foro externo, sufficit quod confessarius id notet in supplica, et postulet, praeter dispensationem super impedimento fori interni, convalidationem pro foro conscientiae dispensationis in foro externo nulliter concessae;

b/ si nondum est dispensatum pro foro externo: remisso poenitente ad parochum, qui recurrat pro foro externo, dispensationem petendo super impedimento publico, confessarius, ex sua parte, instituet recursum

---

(1) Hic attendimus solam dispensationem pro foro interno *sacramentali.*

(2) Ex una namque parte non potest absque infamia impedimentum fori interni exponi in supplica pro foro externo, et ex alia parte non sufficit ut impedimentum publicum inseratur in supplica pro foro interno et simul cum impedimento occulto dispensetur in foro conscientiae, cum haec dispensatio non valeat in foro externo, coram quo notum est impedimentum publicum: ideo impetratur super impedimento publico dispensatio fori externi, et simul curatur ut vitium hujus dispensationis, quod est occultum ob omissam mentionem impedimenti occulti, sanetur in foro interno, simul ac dispensatio conceditur pro eodem foro interno super impedimento occulto, supposita mentione facta in supplica fori interni utriusque impedimenti; quo pacto utrique foro fit satis ac etiam legi de omnibus impedimentis simul relaxandis.

(3) Immerito contendunt quidam Auctores, uti Vermeersch, *Theol. mor.,* n. 831; Cappello, o. c., n. 227, legem de omnibus impedimentis simul dispensandis *universim* relaxari in concursu impedimenti fori externi cum impedimento fori interni.

pro foro interno, ac in sua supplica postulabit dispensationem super impedimento occulto, mentionem faciendo dispensationis petitae vel concessae nulliter super impedimento fori externi, ac sollicitando convalidationem opportunam.

Quodsi confessarius sit parochus, cui incumbit recursus pro foro externo, distinctum instituat recursum, unum, qua parochus, pro foro externo, alterum, qua confessarius, pro foro interno, juxta modum indicatum.

853. — *Nota.* In descripto casu concurrentis impedimenti fori externi et fori interni, in quo, juxta normam propositam, duplex recursus institui debet, adhuc potest, non obstante recursu distincto, esse *periculum infamationis.* Nimirum si pro uno et altero foro recurritur ad Ordinarium, pro obtinenda dispensatione episcopali: Ordinarius, recipiens ambas supplicas eodem fere tempore et ex eodem loco transmissas idemque impedimentum publicum referentes, facilè suspicabitur impedimentum occultum illas afficere personas quae in libello supplici fori externi designantur; quod pariter fiet ubi agitur de impedimentis a S. Sede dispensandis, si, uti passim fit, supplica fori interni Ordinario committatur conficienda et Romam transmittenda. Cf. *Collat. Brug.*, t. V, p. 548 s.

Equidem, quod spectat sigilli fractionem, difficultas evanescet, praevie obtento, in quantum est opus et salvis cautelis modò indicatis, consensu poenitentis, quem consensum facilius praestabit, cum hîc fama non exponatur certae laesioni sed meris dumtaxat suspicionibus penes Ordinarium, caeteroquin secreto obstrictum; atvero dari possunt rerum circumstantiae tales ut Titium ne quidem dictae suspicioni exponere liceat nec consensus ad hoc postulari queat, puta si spectatae sit conditionis vel ipsi forsan Ordinario non ignotus. Optimum tunc et efficax remedium est *in recursu directo* ad S. Poenitentiariam absque intermedia curia episcopali, vel hujus intermedio non adhibito nisi pro mera transmissione postali supplicae clausae.

Quae solutio supponit tempus adesse adeundi S. Sedem; potest autem fieri tempus illud deficere, ita ut aliter nequeat casui provideri nisi per recursum ad Ordinarium: quo casu ita procedatur ut recurratur ad ipsum Episcopum potius quad ad Vicarium generalem. Qui recursus fiat vel directe et personaliter adeundo Illustrissimum, vel mittendo epistolam in qua, praeter indicationem: « confidentielle, personnelle », petatur, addita ratione, ut ipse Episcopus, per seipsum et sine intermedio, opportunam dispensationem concedere dignetur.

II. Redactio supplicae.

1° Pro **dispensatione episcopali.**

854. — Redigatur haec supplica ad Ordinarium dirigenda *nomine oratorum,* sive

utriusque sive alterutrius, juxta distinctiones factas sub n. 840. Praestat, in hujus supplicae redactione, servari stylum Curiae, licet non praescribatur.

2° Pro **dispensatione apostolica.**

855. — Supplica *provisoria* a parocho vel confessario ad Ordinarium directa, ut supplex libellus Romam mittendus conficiatur, non est obnoxia specialibus praescriptionibus: sufficit ut omnia elementa subministrentur Ordinario ad supplicam definitivam conficiendam. Solet tamen confici in forma supplicae proprie dictae ac in stylo Curiae, nomine oratorum, cum hac sola differentia quod non directe postuletur dispensationis gratia, sed petatur ut a S. Sede obtinenda curetur (1).

Quodsi supplica Romana pro foro interno *ab ipsó confessario* (vel ab ipso parocho) conficienda est, uti nonnunquam fieri debet juxta dicta in num. 853, inscribenda est supplica Cardinali Majori Poenitentiario: dirigatur autem Romam vel ab ipso confessario (aut parocho), absque intermedio agente, ad ipsum scil. Cardinalem Poenitentiarum (Palazzo del S. Officio) Romae (2); vel transmittenda committatur, in involucro clauso inclusa, Ordinario, qui intermedio utetur agentis, ad supplicam remittendam inter manus Card. Poenitentiarii (3). Praestat ut idioma latinum vel italicum aut gallicum, praesertim vero latinum adhibeatur, excepta directione (adresse), vernacula lingua clare proponenda, omissa tamen mentione dioeceseos (4).

Scholion. De Expensis et Taxationibus.

857. — *Praenota* 1. Praeter expensas postales, potest aliquid esse solvendum *pro agentia* (5), aliquid per modum *taxae*, pro sustentatione officialium Curiae vel pro executione rescripti, ac tandem aliquid uti *componenda* (6).

2. Pro determinandis taxationibus, ultra expensas postales, ratio habetur status fortunae oratorum: quatenus alii sunt *pauperes* — qui scil. simul non possident ultra 3000 fr. (extra Italiam) (7) — *quasi-pauperes* — qui non attingunt 10.000 fr. (extra Italiam); reliqui autem *divites* (8).

---

(1) Cf. specimina ad calcem tractatus.

(2) S. Poenitentiaria et S. Officium sedem suam habent in Palatio S. Officii; Congregatio de Sacr. sedem habet in Palatio Cancellariae.

(3) Agitur hic de utendo ministerio Ordinarii *pro mera transmissione postali.* « La supplique sera alors fermée, cachetée, affranchie, avec l'adresse au Cardinal Grand Pénitencier. Le confesseur ajoutera une lettre d'accompagnement dans l'enveloppe qui contient le pli cacheté. Cette lettre exposera qu'ayant à soumettre à la Pénitencerie un cas de conscience, on prie l'Ordinaire de faire parvenir la supplique à destination et de transmettre à son temps la réponse, qui plus tard sera remise fermée au confesseur ». Rousseau, o. c., n. 57.

(4) Nunc, sub reformata Curia, adhiberi etiam potest idioma germanicum, anglicum, hispanicum et lusitanicum.

(5) Curiae episcopales solent, in negotiis tractandis coram Curia Romana, operam adhibere officialis cujusdam, qui nuncupatur *agens* (etiam procurator), cujus munus est, inter alia, supplicas offerre easque a respectivis Congregationibus et Officiis repetere et ad Ordinarium transmittendas curare. Dicto autem agenti debetur stipendium.

(6) *Componenda* seu *compositio* importat aliquam mulctam oratoribus nonnunquam impositam in reparationem vulneris legi inflicti per dispensationem, vel etiam in expiationem culpae quam supponit natura impedimenti (puta crimen, raptus), aut invocata causa. Est aliqua compositio; convertitur autem in pios usus.

(7) Quodsi nullam possident fortunam et solo labore manuum vivunt, dicuntur *pauperes et miserabiles.* — Fortuna autem partis acatholicae non attenditur.

(8) In computanda fortuna, ratio etiam est habenda fortunae in spe, quae solet pro media parte computari (sed quae, in supplica a parocho conficienda, integra debet indicari), necnon redituum stabilium, ratione muneris vel officii.

858. — Quibus attentis, en *disciplinam vigentem,* ratione habita juris particularis, *in Belgio:*

I. Dispensationes **pro foro interno** conceduntur *gratis,* adeo ut solvendae sint solae expensae postales, vel et agentiae, si Romam recurritur mediante curia episcopali.

II. Dispensationes **pro foro externo :**

1° Quod spectat dispensationes *Romanas:*

Pauperibus, si sint miserabiles, conceduntur gratis, sicut pro foro interno. Reliquis autem pauperibus, quasi-pauperibus et divitibus, imponitur taxa S. Sedi solvenda, proportionata statui fortunae, et interdum componendà adaucta.

Quae taxa, si in rescripto non determinatur (uti solet fieri in rescriptis C. S. O.), *in Belgio,* determinanda relinquitur ipsi Ordinario recursum instituenti. Ultra vero taxam S. Sedi debitam, additur *in Belgio,* facultate ad hoc facta a S. Sede, taxa quaedam pro necessitatibus dioeceseos, quotiescumque a S. Sede dispensatur super consanguinitate, affinitate, mixta religione et disparitate cultus.

859. — 2° Quod spectat dispensationes *episcopales:*

Ubi Ordinarius dispensat *ex potestate ordinaria,* non pauperibus, *in Belgio,* imponitur, vi dictae facultatis factae, taxa aliqua pro necessitatibus dioeceseos. Ubi vero dispensat *ex potestate delegata,* proceditur, *in Belgio,* sicut pro dispensationibus apostolicis, imposita, positis ponendis, taxa pro S. Sede et taxa pro dioecesi.

Conclusio practica. Parochus, quando ad Ordinarium recurrit pro impetranda dispensatione sive apostolica sive episcopali *fori externi:* indicet utrum oratores pauperes sint vel non; pro non pauperibus autem indicet statum fortunae oratorum in re et in spe, ad hoc ut Ordinarius possit aequam determinare summam S. Sedi offerendam, ac determinare taxationem in subsidium dioeceseos exigendam. Pro pauperibus in hoc insistat si forte miserabiles sint et solvendo quidquam impares.

Caput V

DE DISPENSATIONIS CONCESSIONE ET EXECUTIONE.

Disputatio Prima.

DE CONCESSIONE ET EXECUTIONE DISPENSATIONIS IN ORDINE AD MATRIMONIUM CONTRAHENDUM.

860. — Disputatio haec prior (sicut et disputatio altera) successive agit de *concessione* ac de *executione* dispensationis.

Nomine *concessionis* dispensationis intelligimus actum dispensandi, qualis procedit ab auctore dispensationis (n. 745), sive dispenset in forma gratiosa sive in forma commissoria. Tractantes igitur de concessione dispensationis, exponemus partes auctoris dispensationis, S. Sedis scil., pro dispensationibus apostolicis, Ordinarii, pro dispensationibus episco-

palibus, parochi, confessarii aut simplicis sacerdotis, pro dispensationibus sacerdotalibus, quas scil. varii hi sacerdotes concedunt vi potestatis ordinariae aut delegatae, suprà descriptae, n. 791 ss.

Executio est actus exequendi dispensationem in forma commissoria concessam, sive meram importet executionem sive non, prouti executor est necessarius vel voluntarius. Hic ergo describentur partes executoris necessarii respective ac voluntarii, potissimum autem partes executoris necessarii, cum dispensationes in forma commissoria passim concedantur cum executore necessario; sunt nimirum, uti ex sequentibus magis liquebit, partes Ordinarii et confessarii, in dispensationibus apostolicis, pro respectivo foro externo et interno; partes etiam parochi et confessarii, pro dispensationibus episcopalibus, si eas concedi contingat in forma commissoria (1).

Quibus attentis, opportune incipiet tractatio, articulo *primo*, a dispensationibus *apostolicis*, in quo articulo successive agetur 1° de concessione; 2° de executione, et quidem a/ dicetur quisnam sit dispensationis executor, et b/ describetur modus eam exequendi, indicatis partibus quae, in hac executione, respective pertinent ad Ordinarium, parochum et confessarium. In articulo *secundo*, agemus de dispensationibus *episcopalibus*, sub paragrapho prima prae oculis habentes dispensationem in forma gratiosa, simpliciter describendo modum eam concedendi, nonnulla notando quae, in hoc negotio, a parocho et confessario opportune sunt attendenda; sub paragrapho autem altera, spectantes executionem dispensationis episcopalis in forma commissoria, si contingit in hac forma concedi. In *tertio* articulo, agetur de dispensationibus *sacerdotalibus*, modum concessionis exponendo ex parte parochi aut simplicis sacerdotis (in casu can. 1098) aut confessarii.

Articulus 1^s^. **De dispensationibus apostolicis concedendis et exequendis.**

Paragraphus Prima. *De concessione dispensationis apostolicae.*

861. — Dispensationes *apostolicae* concedi solent *in forma commissoria*, idque passim cum executore necessario, seu in forma commissoria stricte dicta (2). Nonnunquam tamen S. Sedes dispensat *in forma gratiosa* signanter in foro interno extrasacramentali (n. 841, 865, 888), vel etiam in foro externo, in gratiam principum (suprà, n. 749).

Quodsi S. Sedes dispensat *in forma gratiosa*, totum negotium perficit

(1) Quod autem spectat dispensationes sacerdotales, semper conceduntur in forma gratiosa, nec adeo in eis locus est executioni.

(2) Cf. suprà, n. 740. Interdum dispensat S. Sedes in forma commissoria, cum executore *voluntario*, puta super mixta religione (n. 874).

per seipsam (salva forsan precum verificatione), varias clausulas directe oratoribus injungens, absolutionem ad effectum impertiens, vel et absolutionem juridicam seu specialem (juxta infrà notanda), et formiter declarans se dispensare ab impedimento rite determinato, ac prolem, si locus sit, legitimam decernens (1). Si vero dispensat S. Sedes *in forma commissoria,* ad executorem transmittitur dispensationis rescriptum, ipsi munere concredito illud executioni mandandi et dispensationis gratiam oratoribus applicandi, juxta dicenda sub paragrapho altera.

862. — En autem specimen *rescripti dispensationis* apostolicae *fori externi* (2), *in forma commissoria* stricte dicta, i. e. cum executore *necessario* (3):

Beatissime Pater,

N. N..., e dioecesi N..., et N. N..., e dioecesi eadem, matrimonium inire cupientes, humiliter postulant a Sanctitate Vestra dispensationem ab impedimento quo ligantur (consanguinitatis in secundo lineae collateralis gradu), quod obstat quominus legitime conjungantur (4).

Sacra Congregatio de disciplina Sacramentorum, vigore facultatum a SS^mo^ D. N. Pio Papa XI sibi tributarum, prae oculis habita causa quae ad optatam gratiam impetrandam potissime affertur, hoc est (nimia familiaritas, aetas superadulta oratricis)... et attentis expositis, Ordinario Brugen. committit, ut, si vera sint exposita, servatis canonicis praescriptionibus, dispensationem a memorato impedimento oratoribus benigne largiatur, quo nuptias prout desiderant contrahere valeant, contrariis quibuslibet minime obstantibus (5).

Datum Romae, ex aedibus ejusdem S. Congregationis, die... (6).

Nota 1. Dispensationes apostolicae, sive in forma gratiosa concessae, sive in forma commissoria, possunt, ad normam can. 36, § 2, *validè* concedi *cuicumque,* etiam censuris irretito, hac salva duplici restrictione: quatenus a/ excommunicatus, suspensus et personaliter interdictus, *post sententiam declaratoriam* vel *condemnatoriam* (7), nequit « gratiam ullam pontificiam validè consequi, nisi in pontificio rescripto mentio de excommunicatione (vel suspensione aut interdicto) fiat »; quatenus b/ a norma etiam excipitur qui a S. Sede poena vindicativa inhabilitatis ad gratias ecclesiasticas plectitur (8).

---

(1) Ubi autem a S. Sede *gratiosè* dispensatur *pro foro externo,* dispensationis rescriptum debet, ad normam canonis 51, *Ordinario* impetrantis vel impetrantium *praesentari,* cui rescripto visum apponat: agitur enim de negotio publico.

(2) Rescriptum *pro foro interno* habebis sub n. 882.

(3) Rescriptum pro foro externo, in forma commissoria cum executore *voluntario* cf. sub n. 874, in nota.

(4) Haec prior pars est pars *narrativa* seu *expositiva,* in qua summatim exponitur objectum instantiae.

(5) Est pars *dispositiva,* in qua gratiae concessio exprimitur simul cum clausulis et conditionibus servandis; passim in hac altera parte memorantur causae invocatae, ob quas gratia conceditur, quod olim solebat fieri in parte distincta, *motiva* dicta, seu *doctrinali.*

(6) Haec scil. est forma rescripti dispensantis super impedimento publico *gradus majoris.* Ubi dispensatur super impedimento *gradus minoris,* tunc, loco: « prae oculis habita causa quae ad optatam gratiam potissime affertur, hoc est... », inseritur: « ob rationabiles causas a S. Sede probatas »; omittitur autem incisum: « si vera sint exposita ».

(7) Can. 2265, § 2, 2283 et 2275, n. 3.

(8) Can. 2291, § 9, coll. can. 2296, § 1.

2. Rescripta dispensationis sunt *strictè interpretanda*, etiamsi concedantur in forma commissoria, cum executore voluntario. Cf. can. 50, coll. can. 85. Sunt autem, ad normam can. 49, intelligenda « secundum propriam verborum significationem et communem loquendi usum, nec debent ad casus alios praeter expressos extendi ». Cf. suprà, n. 779, coll. n. 780 s.

3. Circa *momentum* quo dispensationis rescriptum, sive in forma gratiosa sive in forma commissoria, incipit effectum habere ac impedimentum reipsa removeat, cf. infrà, n. 914bis coll. suprà, n. 740.

Paragraphus Secunda. *De executione dispensationis apostolicae in forma commissoria.*

Punctum I. Executor dispensationis.

863. — A. **Pro foro externo:** committitur *Ordinario oratorum,* vel simpliciter, uti in specimine, *Ordinario loci;* et hoc valet de executione dispensationis in forma commissoria, sive cum executore necessario sive cum executore voluntario.

Nomine *Ordinarii* veniunt illi quos suprà, sub n. 752, memoravimus; Ordinarius autem *oratorum* vel *loci* intelligitur ille qui litteras testimoniales dedit, vel preces transmisit ad Sedem Apostolicam, sive sit Ordinarius originis sive Ordinarius proprius, sive utriusque sponsi sive alterutrius eorum.

864. — Porro circa munus executoris prae oculis habeantur *normae juris* quae sequuntur:

1° Ordinarium, qui litteras testimoniales dedit vel preces transmisit, dispensationes exequi posse, « etiamsi sponsi, quo tempore executioni danda est dispensatio, relicto illius dioeceseos domicilio aut quasi-domicilio, in aliam dioecesim discesserint non amplius reversuri, monito tamen Ordinario loci in quo matrimonium contrahere cupiunt ». Can. 1055.

2° Ordinarium, cui committitur dispensationis executio, posse, vi canonis 57, § 1, « *alium* (puta parochum) pro suo prudenti arbitrio *sibi substituere* », non modò quoad actus praeparatorios (puta auditionem testium, precum verificationem), sed et quoad ipsam rescripti executionem (1).

De facto autem, solent Ordinarii, quemadmodum fit in dioecesi Brugensi, parocho committere actus praeparatorios, signanter verifica-

(1) Excipitur a/ si substitutio fuerit prohibita; b/ si substituti persona fuerit praefinita; c/ si — quod rarò contingit — electa fuerit industria personae: quo tamen casu executori licet alium committere ad actus praeparatorios (can. 57, § 2). Substitutus non potest iterum alium sibi substituere (can. 199, § 5).

tionem precum; ipsi vero per se absolvunt, ubi opus est, sicut ipsi dispensant et prolem legitimant: remanet igitur tantum ut parochus, accepto fulminationis instrumento, oratoribus impertitam absolutionem et dispensationem *communicet,* praevie injunctis, nomine Ordinarii, poenitentia ac reliquis clausulis, si quae sint, ab Ordinario impositis.

864bis. — 3° Quod spectat *cessationem* muneris executoris: cessat per expletum mandatum, secluso errore in executione (can. 207, § 1, coll. can. 59, § 1); item per revocationem ex parte concedentis concessionario significatam (can. 207, § 1, coll. can. 60, § 1); per renuntiationem ex parte executoris vel oratorum, a concedente saltem tacitè acceptatam (can. 207, § 1); per mortem Ordinarii, ex industria personae electi (can. 58), ac per vacationem S. Sedis, si agatur de rescripto cum executore voluntario, et res adhuc sit integra (can. 207, § 1, coll. can. 61).

4° Circa dispositionem canonis 53, determinantis quandonam incipere possit executor munere suo fungi, cf. infrà, n. 879.

B. **Pro foro interno:**

865. — 1° *Sacramentali:* executor instituitur *confessarius* (1), et quidem cum mandato exequendi, seu uti executor necessarius; confessarius vel personaliter determinatur, cum nomine et praenomine, vel, quod plerumque contingit, indeterminate designatur, quatenus scil. rescriptum inscribitur *confessario* (2), *ex approbatis ab Ordinario loci ab eis electo* (vel *eligendo*).

Ubi confessarius designatur *indeterminatè,* a poenitente scil. eligendus, in arbitrio est poenitentis quemlibet adire confessarium, et quidem ita ut litterae electo confessario traditae, sed nondum executioni mandatae, ab oratore repeti possint et alteri confessario remitti exequendae, etiam si prior formiter recusaverit.

2° *Extrasacramentali:* si dispensatio conceditur in forma commissoria (n. 861), executor instituitur sive Ordinarius, sive parochus, aliusve sacerdos, qui supplicam transmisit.

Nota. Normae propositae sub n. 864bis circa *cessationem* muneris executoris dispensationis pro foro externo, hic quoque, proportione servata, suam applicationem habent, quod spectat executorem dispensationis pro foro interno, hoc attento quod, juxta dicta, confessarius sit semper habendus uti executor neces-

(1) Executio committitur confessario, sive supplica fuerit directe ad S. Poenitentiariam transmissa, sive eam, mediante Ordinario, Romam direxerit confessarius (n. 841): hoc altero casu, Ordinarius rescriptum accipit sicut et supplicam misit, sed illud accipit cum onere ut ipsum clausum transmittat ad confessarium.

(2) Debet ergo esse sacerdos jurisdictione munitus, nec valido jurisdictionis exercitio privatus, ad normam can. 2264; in periculo mortis, quilibet sacerdos jurisdictionem habet, eamque validè exercet, ad normam can. 2261, § 3.

sarius, quodque adeo ejus munus non cesset per vacationem S. Sedis, re etiam integra.

Etiam hic applicari potest norma can. 57, § 1, circa *facultatem substitutionis* (de qua n. 864), quatenus confessarius, etiam personaliter designatus, nisi apparerct electus ex industria personae, possit alium confessarium sibi substituere, vi scil. can. 57, § 1, de quo modo suprà, n. 864, supposito utique praevio consensu poenitentis, ne scil. sigillum laedatur.

Punctum II. Modus exequendi.

I. Pro Foro externo.

866. — Supponitur, juxta modò dicta, transmitti rescriptum Romanum ad Ordinarium, pro executione.

Executio autem importat *duo,* uti jam notavimus sub fine n. 740: 1° quaedam *praevia ad fulminationem:* verificationem nempe precum et clausularum, si quae sint, adimpletionem; dein 2° *ipsam fulminationem* dispensationis, simul cum prolis legitimatione, si casus ferat; de quibus successive agetur.

Generatim autem notetur quod, ad tramites can. 55, « executor procedere debet ad mandati normam, et, nisi conditiones essentiales in litteris appositas impleverit ac substantialem procendendi formam servaverit, irrita est executio ».

A. **Praevia ad fulminationem.**

1° *Verificatio precum.*

a/ *Necessitas verificationis.*

867. — *Regulariter* ad valorem rescripti requiritur ut, *momento fulminationis* (1), *vera sint exposita,* speciatim quod attinet naturam impedimenti ac existentiam causae motivae, juxta accuratius exponenda sub cap. VI. Cf. can. 40 et 41.

Exceptionaliter vero *non* postulatur, ad *valorem* rescripti exequendi, veritas *causae allegatae,* sicuti nec allegatio *omnium impedimentorum,* ad normam dictorum suprà, sub n. 828 et 847, b, coll. cann. 1054, 45 et 1050; ratio etiam haberi potest mitigationis inductae in can. 1052, circa gradum vel multiplicitatem consanguinitatis et affinitatis (n. 846 et 847, a).

Jamvero, in quantum pro rescripti valore exigitur expositorum veritas, sponte sua requiritur ut executori de dicta expositorum veritate rite

(1) Non obstat expositorum falsitas, momento dati rescripti in forma commissoria, modo vera evaserint exposita momento executionis. Cf. suprà, n. 740 et infrà, n. 914bis.

constet, ac proinde, nisi aliunde habeatur certitudo, *inquisitio* est facienda, antequam dispensatio executioni mandetur (1).

Equidem illa inquisitio non exigitur qua conditio pro *valida* rescripti executione, nec jam peculiari mandato praescribitur, est tamen medium ordinarium ad certitudinem acquirendam, si aliunde non jam datur. Unde non videtur probanda praxis indiscriminatim omittendi investigationem circa veritatem expositorum in accepto rescripto.

b/ *Modus observandus.*

868. — *α/ Jure communi,* nulla, nisi peculiariter assignetur, praescribitur determinata ratio procedendi, et illa sufficit cognitio causae *summaria et extrajudicialis,* quae ejusmodi sit ut « judex delegatus, quoad veritatem expositorum, conscientiae suae satisfactum esse sentiat » (2).

β/ Jure dioecesano, in dioecesi Brugensi, Ordinarius ad verificationem precum, in hoc foro externo, quando illam imponendam judicat, signanter in rescriptis super impedimento majori, regulariter subdelegat parochum, cui peculiaris in hac re processus imponitur sequendus. Nimirum ipsi mandatur ut meliori quo fieri potest modo, ac speciatim ipsos oratores et, si id expedire censeat, testes quosdam probos et idoneos interrogando, examen instituat, praesertim circa nonnullas quaestiones in adjecta schedula appositas (3); addita monitione ut idem parochus responsa ad petita veritate niti, mediante signo manuali, testari velit, eaque, simul cum adjuncto documento Romano, in quo concessa legitur dispensatio apostolica in forma commissoria, ad Rev^mum Dominum dirigere (4).

2° *Clausularum adimpletio.*

870. — *Praenota: primo:* quod clausulae fulminationi praeviae (de quibus solis hîc, sub A, agimus), sive explicite memoratae in rescripti tenore, sive implicite contentae in formula generali (5), spectant, sepositis

(1) Ab illa inquisitione facienda non excusat universim diligens informatio facta antequam supplica fuerit ad S. Sedem transmissa: quae dicitur informatio *praevia.*

Etiam prior informatio, utpote utilissima, communiter est in usu et passim a jure dioecesano imponitur. Ita, in dioecesi Brugensi, postulat Episcopus ut, in libello supplici ad Ordinarium directo, supplicam conficientes et transmittentes « testentur causas allegatas veritate niti, nec praeter impedimenta canonica, quorum dispensatio petitur, ulla alia superesse »; quod testimonium supponit *praeviam* inquisitionem.

(2) Resp. S. Poenitentiariae 1 Julii 1859, coll. ejusdem S. Poen. rescripto diei 5 Sept. 1899.

(3) Hic sequitur elenchus quaestionum a parocho, pro opportunitate, proponendarum:

1° An in ipso rescripto erratum non sit in nominibus, praenominibus, aetate, domicilio, vel dioecesi oratorum; — aut in natura, gradu et numero impedimentorum ? 2° an, praeter impedimenta in rescripto expressa, alia non fuerint in precibus reticita; et, quatenus affirmative, quaenam illa sint, et an reticita bona fide oratorum? 3° an alia impedimenta non supervenerint post missas preces? 4° an rationes pro obtinenda dispensatione allegatae in precibus, illaeque in rescripto enuntiatae, vere existant ? 5° an mulier non fuerit rapta? 6° an status fortunae oratorum accurate fuerit expositus ?

(4) Si contingat ab Ordinario non imponi verificationem, vel tempus deesse ut ante fulminationem facienda praescribatur, suppleat parochus, in quantum potest, ut de veritate precum constet antequam dispensationem oratoribus *communicet.* Cf. etiam infrà, n. 879.

(5) Formula generalis habet: « servatis canonicis praescriptionibus »: quae formula, si principaliter afficit ipsum fulminationis actum, attingere etiam videtur clausulas fulminationi praevias.

cautelis exigendis in dispensatione super mixta religione et disparitate cultus, spectant, inquam, poenitentiae juridicae injunctionem, absolutionem juridicam, scandali remotionem, necnon eleemosynae elargitionem; *secundò,* nota quod clausulae quae expressè non inseruntur, licet olim inseri solebant in simili casu, censentur non exigi *ad valorem,* nisi aliunde constet eas ex jure communi pro valore requiri (1); ideo tamen non sunt ab executore negligendae (2). Clausulis vero *expresse injunctis* applicatur norma generalis quam ponit can. 39: « conditiones in rescriptis tunc tantùm essentiales pro eorumdem validitate censentur, cum per particulas *si, dummodo,* vel aliam ejusdem significationis exprimuntur »; particula aequivalens censetur *non aliter* aut *nisi,* non vero forma ablativi absoluti, adeo ut clausula sub hac forma inducta censeatur non imponi ad valorem, nisi aliunde, ex jure communi, imponatur pro valore servanda. Cf. infrà, n. 918, coll. suprà, n. 505.

871. — Quibus generatim praenotatis, en quaedam attendenda quae spectant illas clausulas *singillatim:*

a/ *Poenitentiae juridicae* (3) locus est, ubi species impedimenti, puta criminis, vel natura causae inductae peculiare delictum praesupponit apud oratores (4). Inseri autem solet sub forma ablativi absoluti: « imposita (seu injuncta) poenitentia salutari... ».

Quod spectat *quantitatem* poenitentiae: passim, si non determinatur in ipso rescripti tenore, determinanda relinquitur arbitrio executoris, servata tamen proportione gravitatis delicti, quatenus scil., prae gravitate delicti admissi, imponatur poenitentia vel *salutaris,* vel *gravis,* vel *gravis et diuturna,* vel *gravissima,* attento monito S. Poenitentiariae, 8 Aprilis 1890, quatenus executor, « in praefinienda poenitentiae qualitate, gravitate, duratione etc., neque severitatis neque humanitatis limites excedat rationemque habeat conditionis, aetatis, infirmitatis, officii, sexus etc. eorum quibus poena irroganda injungitur ».

Ordinarius autem Brugensis, pro poenitentia *salutari,* imponere solet, per quindenam, recitationem quotidianam quinquies pater et ave; pro poenitentia *gravi* salutari, ut, per *quatuor hebdomadas,* quotidie recitent ter pater et ave, et semel actus fidei, spei, charitatis et contritionis; pro poenitentia *gravi et diuturna,* ut hanc poenitentiam gravem instituant *per duos menses;* ubi additur clausula de confessione semel singulis mensibus instituenda, per tempus dispensantis arbitrio

(1) Cf. infrà, n. 874, in fine, specimen clausulae non expressae, ad valorem urgentis.

(2) Caeterum sunt clausulae quae, in adjunctis in quibus injungi solebant, quasi sponte sua petunt imponi vel et ab ipso jure naturae exiguntur, uti contingit cum remotione scandali, de qua cf. etiam tenorem can. 1043, coll. infrà, n. 873, coll. etiam n. 874, in fine.

(3) Dicitur poenitentia *juridica,* ut distinguatur a poenitentia *sacramentali:* haec injungitur in satisfactionem pro peccatis *coram Deo,* prior imponitur in satisfactionem pro culpa admissa *coram Ecclesia.*

(4) Ita, in dispensatione super mixta religione, si oratores praevie jam adierint ministrum haereticum.

statuendum, praescribitur ut, per *quatuor* menses, semel de mense sacramentaliter confiteantur.

Attenta absentia particulae: *si, dummodò,* et attento quod aliunde ex jure communi non exigatur poenitentia ad dispensationis valorem, haberi potest tanquam *merè praeceptiva,* non modò poenitentiae adimpletio, sed et ipsa ejusdem injunctio. Cf. infrà, n. 918, coll. modò suprà, sub n. 870.

872. — b/ *Absolutioni juridicae* locus est ubi, attenta impedimenti dispensandi vel causae invocatae natura, admissum supponitur delictum censurae obnoxium (1).

Absolutio haec a censuris, *specialis* nuncupata et determinatas censuras afficiens, aufert censuram, super qua conceditur, *absolutè et simpliciter* (2). Formula autem absolutionis juridicae occurret infrà, sub n. 876.

Est absolutio valens in foro externo, seu pro utroque foro, uti saepe dicitur, cum absolutio valens in foro externo, eo ipso valeat in foro interno (n. 738). — Quod dictum est, sub n. 871, de poenitentia juridica, eam scil. non requiri ad valorem, ob absentiam particulae: « si », vel « dummodo », aut aliae aequivalentis, idem, quousque talis particula deest, valet de absolutione juridica, non exepto casu (de quo suprà, n. 862) can. 2265, § 2, 2275, n. 3 et 2283, modò, in hoc casu, adhibeatur, in fulminationis actu, absolutio ad effectum, de qua sub n. 878.

c/ *Scandali remotio.*

873. — Etiamnum, sub disciplina Codicis, nonnunquam inseritur clausula de removendo scandalo (3); requiritur autem pro valore, ubi cum particula « dummodo » inducitur, non autem, ut videtur, ubi sub forma ablativi absoluti (suprà, n. 870 et infrà, n. 918) (4).

Quodsi non inseritur clausula, equidem opportune est observanda, ubi ei est locus, ad liceitatem. Censetur autem adimpleta, non tantùm in casu quo deficit omne scandalum, sed etiam ubi ante executionem fuerit efficaciter ablatum.

---

(1) Delictum censurae obnoxium hic attenditur imprimis illud de quo in can. 2319, § 1, quatenus sponsi matrimonium inire praesumpserint coram ministro acatholico, aut cum pacto de prole acatholicè educanda: qui obnoxii sunt excommunicationi Ordinario reservatae (suprà, n. 514); etiam illud de quo can. 2388, § 1, quatenus sponsi vel alteruter eorum, clericus in sacris constitutus vel regularis aut monialis post votum sollemne castitatis, matrimonium etiam civiliter tantùm inire praesumpserint: qui subsunt, simul ac personae cum illis contrahere praesumentes, excommunicationi S. Sedi simpliciter reservatae; item delictum de quo can. 2388, § 2, quatenus professi votorum simplicium perpetuorum, idem facere praesumentes, incurrunt excommunicationem Ordinario reservatam.

(2) Non est confundenda haec absolutio juridica specialis cum absolutione *generali* dicta, vel *ad effectum,* seu *ad cautelam,* afficiente quaslibet censuras forte obstantes, easque auferente ad effectum dumtaxat consequendae dispensationis gratiae. Cf. infrà, n. 876 et 878.

(3) Ita in rescripto dispensationis super mixta religione, infrà, n. 874. Item in can. 1043, ubi de potestate dispensandi cum moribundis.

(4) In indulto C. S. O. dispensandi super mixta reigione et, ad cautelam super disparitate cultus (suprà, n. 770), manifestè inseritur clausula *ad solam liceitatem:* « quodsi partes actu in concubinatu vivant, provideatur opportunis modis ut scandalum, si adsit, removeatur ». Contrà, pro valore inseritur in indulto S. C. de Sacr. (n. 770), sub 2°, a.

Quod nunc spectat *modum* scandalum removendi: relinquitur arbitrio Ordinarii rescriptum exequentis. Aptius autem medium est, praesertim quando ortum est scandalum ex concubinatu vel matrimonio mere civili, in separatione sponsorum a toro et cohabitatione; expedit quoque ut dictum separationis medium adhibeatur, etiam quando separatio non determinate proponitur uti reparandi scandali medium; non est tamen modus ille necessario adhibendus, sed electio remedii arbitrio relinquitur Ordinarii (1).

Parochi nunc est, in libello supplici ad Ordinarium directo, indicare utrum scandalum adsit in casu, nisi — quod fieri praestat — illud efficaciter removendum curare potuerit; addat etiam quisnam reparationis modus ipsi aptior videatur, in specie utrum separatio sit possibilis. Quodsi separatio ab Ordinario executore imponatur, separatio est a parocho *nomine Ordinarii* oratoribus injungenda, etiam — quod nota — *ubi de facto separati vivunt* et separatim habituri praevidentur.

874. — d/ Clausulae peculiares, sub n. 504 et 590 propositae, imponuntur in rescripto dispensationis super *mixta religione* et *disparitate cultus*, et exigitur ut *Ordinarius moraliter certus sit easdem* (clausulas) *impletum iri* (2).

Nimirum servanda imponitur *cautela duplex:* ex parte scil. conjugis

---

(1) Aliud remedium est in declaratione a nupturientibus facienda coram parocho et duobus testibus se dolere de delictis admissis, seque veniam implorare de illis necnon de scandalo exinde orto; suprà etiam, n. 762, modum removendi scandalum indicavimus, in casu dispensationis cum subdiaconis vel sollemniter professis: signanter « ut in loca se conferant ubi eorum conditio ecclesiastica aut religiosa ignoratur ».

(2) En tenorem rescripti super *mixta religione* (in forma commissoria, cum executore *voluntario*):

Beatissime Pater,

Ordinarius (Brugen.) humiliter petit a Sanctitate Vestra dispensationem super impedimento mixtae religionis (et ad cautelam disparitatis cultus), ut catholica N. N. licite ac legitimè matrimonium contrahere possit cum acatholico N. N. (dubie baptizato).

Sequentes afferuntur causae: (cohabitatio et prolis jam natae legitimatio).

SS. D. N. D. Benedictus divina providentia Papa XV per facultates R. P. D. Adsessori S. Officii impertitas benignè remisit preces prudenti arbitrio et conscientiae R. P. D. Ordinarii (Brugen.), qui, remoto opportunis modis scandalo, si adsit, et disposita parte catholica ad gratiam Dei recipiendam, dispensare valeat catholicam N. N. ab impedimento mixtae religionis (et ad cautelam disparitatis cultus, cum facultate declarandi legitimam prolem susceptam), ut licite et legitime matrimonium contrahere possit cum acatholico N. N., dummodò prius regulariter, ad praescriptum Cod. J. C., can. 1061, § 2, cautum omnino sit conditionibus ab Ecclesia requisitis, et *ipse R. D. Ordinarius moraliter certus sit easdem impletum iri*, scil.: ex parte conjugis acatholici, de amovendo a parte catholica perversionis periculo et ab utroque nupturiente, de universa prole utriusque sexus (nata et forsan nascitura) in catholicae religionis sanctitate omninò baptizanda et educanda; declarata insuper parti catholicae obligatione, qua tenetur, prudenter curandi conversionem conjugis ad fidem catholicam.

Nupturientes autem moneantur se ante vel post matrimonium coram Ecclesia initum, ministrum quoque acatholicum ad matrimonialem consensum praestandum vel renovandum adire non posse, ad mentem Cod. J. C., can. 1063, § 1, sub poena excommunicationis latae sententiae Ordinario reservatae a parte catholica incurrendae, juxta can. 2319, § 1, n. 1°, stricte caeteroquin servatis quae de parochi in casu agendi ratione statuta sunt in can. 1063, § 2.

In reliquis, quod refertur ad publicationes, interrogationes de consensu et sacros ritus, serventur praescripta Cod. J. C., cann. 1026, 1102, 1109; et matrimonio celebrato, sive in

acatholici, de amovendo ab altera parte perversionis periculo, et, ab utroque nupturiente, de universa prole catholicè educanda; de quibus cautelis servandis exigenda est cautio (1), et quidem ita ut moralis certitudo acquiratur Ordinario de futura cautelarum adimpletione: quae necessitas tum cautelarum, tum cautionis, tum dictae certitudinis, cum inducatur per formulam « dummodò », urgetur pro ipso dispensationis *valore*. Cf. suprà, n. 505 (2).

Quod autem spectat clausulam de non adeundo acatholico ministro, jam vidimus, sub n. 507, illam non amplius esse urgendam uti conditionem, sed imponendam uti obligationem (3); quod idem valet, respectu partis catholicae, de clausula curandae conversionis partis acatholicae.

Dictas autem cautiones, scripto exaratas et a partibus subsignatas, Ordinarius exigat ipsi libello supplici adnectendas, una cum testimonio parochi de morali certitudine de illarum adimplemento (4); vel, accepto rescripto Romano, mittat Ordinarius schedulam, promissiones ab utraque respective parte faciendas continentem (5), quam scripto subsignandam curabit parochus, simul testans moralem haberi certitudinem de futuro cautionum implemento (6). Promissiones autem subsignentur in duplici

---

proprio, sive in alieno territorio, Ordinarius invigilet ut conjuges promissiones factas fideliter impleant. Denique in hoc sibi commisso munere explendo, R. P. D. Ordinarius expressam faciat mentionem apostolicae delegationis (Cod. J. C., can. 56). Contrariis quibuscumque non obstantibus.

Nota. Quae intra parenthesim ponuntur sunt calamo conscripta, reliqua sunt typis impressa. — Similes clausulae inseruntur in tenore indulti, quod plures Ordinarii nunc accipiunt a C. S. O. (cf. suprà, n. 770).

(1) Non sufficit *cautelas* injungere; requiritur etiam *cautio*, signanter formalis promissio, ex parte nupturientium, de exequendis cautelis respectivis.

(2) Nota pro valore sufficere ut cautiones imponantur et praestentur, ita ut dispensatio equidem valeat, licet promissio forte facta fuerit fictè.

(3) Sunt dioeceses in quibus, in formula a parte saltem catholica subscribenda, etiamnum inseritur promissio de non adeundo ministello. — Quodsi contingat oratores adiisse ministrum acatholicum jam ante dispensationis petitionem, id in supplica notetur, ad hoc ut pars catholica a censura absolvatur, poenitentia injuncta. Cf. suprà, n. 507, coll. n. 871 et 872, utrimque in nota.

(4) Id, in dioecesi Brugensi, *praescribitur*, in Statutis dioecesanis, n° 138, 4°. Cf. suprà, n. 849, 505 et 590.

(5) En *formulam* duplicem in dioecesi Brugensi a nupturientibus, in casu, respective subsignandam; supponitur autem sponsus acatholicus:

a/ Je soussigné..., domicilié ..., m'engage, par les présentes, à laisser baptiser et élever dans la religion catholique, apostolique et romaine, tous les enfants de l'un et de l'autre sexe, qui naîtront de mon futur mariage avec..., domiciliée à..., et à leur laisser, à eux et à ma future épouse, liberté pleine et entière de remplir tous les devoirs de la religion catholique.

En foi de quoi, j'ai signé le présent acte de ma propre main.

Fait en double à... le...

b/ Je soussignée..., domiciliée à..., m'engage, par les présentes, à faire baptiser et élever dans la religion catholique, apostolique et romaine, tous les enfants de l'un et de l'autre sexe, qui naîtront de mon futur mariage avec..., domicilié à...

En foi de quoi, j'ai signé le présent acte de ma propre main.

Fait en double à..., le...

(6) Hoc parochi testimonio, ex sua parte, acquirit Ordinarius moralem certitudinem de cautionum adimplemento, et sic satisfit conditioni in rescripto insertae: « dummodo... ipse R. D. Ordinarius moraliter certus sit easdem (cautiones) impletum iri ».

exemplari: unum est in cancellaria episcopali conservandum, alterum vero tradendum partibus, in perennem assumptarum obligationum memoriam sedulò servandum.

e/ Clausula « *erogata ab eis aliqua eleemosyna,* juxta eorum vires judicio ipsius Ordinarii taxanda et definienda » nonnunquam inseritur in rescriptis S. C. de Sacr. pro foro externo, ubi dispensat *gratis.* Suprà, n. 858. Est evidenter clausula *merè praeceptiva;* imo posset ab Ordinario, si hoc necessarium judicat, exceptionaliter remitti.

Addi posset clausula, passim non expressa, ad valorem observanda, de qua suprà, n. 633, quatenus scil. removendum sit periculum matrimonii ineundi cum consanguinea in linea recta: quod signanter practicum esse potest ubi dispensatur super publica honestate.

875. — **Nota** 1. Juxta can. 37, tenenda est sententia quae negat acceptationis necessitatem pro valore, cum ibidem statuatur quod rescriptum, non tantum potest impetrari praeter assensum dispensandi (suprà, n. 842), sed quod « *valet ante ejus acceptationem,* nisi aliud ex appositis clausulis appareat »: quod sic intelligimus ut ad dispensationis valorem non requiratur ejusdem acceptatio, nequidem implicita, quatenus scil. valeat dispensatio, insciis partibus impetrata ac fulminata, etiam absque ulla fulminationis concessae communicatione (1); valet etiam matrimonium, post sic concessam dispensationem ineundum (2).

2. Executio clausularum, fulminationi praeviarum, si ipsis locus est, melius quidem et opportunius peragitur *scripto,* sed non debet in scriptis fieri: potest nempe *oretenus* fieri, inserta illius mentione in fulminationis instrumento; etiam, ubi dictae clausulae *scripto* injunguntur et executioni mandantur, quod praestat fieri, hinc inde peragitur hoc munus, saltem partim, instrumento distincto a fulminationis documento, ea lege ut in fulminatione inseratur mentio illius executionis, in quantum jam est peracta.

B. **Fulminatio.**

876. — Nimirum Ordinarius, accepta notificatione circa veritatem precum necnon clausularum observationem, in quantum ei est locus, formiter et expressis verbis dispensat super impedimento, hujus naturam accuratè determinando, et expressam mentionem faciendo commissionis apostolicae (3), memorato etiam die concessi rescripti: in quo actu

(1) Utilitatem practicam habet nova haec disciplina in dispensationibus pro foro interno, signanter in illis quae in forma gratiosa conceduntur, uti solet fieri cum dispensationibus episcopalibus. Cf. infrà, n. 891.

(2) Invalide tamen, ut videtur, concederetur dispensatio, si partes existerent scienter ac positive *invitae,* cum S. Sedes praesumatur non velle beneficia sua obtrudere. Cf. Vlaming, o. c., n. 472.

(3) Can. 1057, coll. suprà, n. 785. — Haec dispositio can. 1057 directe spectare censetur dispensationem ex indulto concedendam ab Ordinario, videtur tamen applicanda etiam rescripti executioni. — Invocatio expressa auctoritatis apostolicae, si ad liceitatem requiritur, non videtur exigi *ad valorem;* ad valorem videtur sufficere quod exprimatur actus formiter dispensandi, ac determinetur impedimentum auferendum.

consistit *fulminatio* dispensationis, ipsum impedimentum auferens. Cf. n. 740.

Ulterius, si *legitimationis facultas* fuerit in documento Romano inserta, in eodem actu decernit prolem conceptam esse legitimam. Cf. suprà, n. 786 et 849.

En autem specimen formulae *fulminationis,* ab Ordinario Brugensi usurpari solitae:

Vicarius generalis...

Dilectis Nobis in Christo... salutem in Domino.

Ob causas Sanctae Sedi Apostolicae expositas et in examine veritate niti repertas, tanquam delegatus apostolicus, vi specialis facultatis a SS. DD..... Nobis concessae, vos a quibusvis sententiis, censuris poenisque ecclesiasticis, si quibus quomodolibet innodati sitis, ad effectum hujus dispensationis consequendae dumtaxat, absolventes et absolutos fore censentes (1), vobiscum dispensamus super impediment... in ordine ut... impediment... et constitutionibus, ordinationibus apostolicis, caeterisque contrariis quibuscumque non obstantibus, matrimonium in facie Ecclesiae, ad normam can. 1094, valide contrahere ac solemnizare et in eo postmodum libere et licite remanere possitis, dummodo tamen aliud, praeter express...., non obstet impedimentum canonicum (salva tamen dispositione can. 1052 (2) et mulier rapta non fuerit (3).

Prolem natam vel nascendam (non tamen in adulterio conceptam), eadem apostolica auctoritate, legitimam decernimus.

Datum Brugis, sub signo nostro, die... mensis... anni 19...

Circa quam fulminationem, en quaedam utiliter *observanda:*

877. — 1° Dispensationis fulminatio est facienda *scripto,* expressis nominibus et praenominibus oratorum quibuscum est dispensandum, quia in foro externo debet posse probari dispensationem esse concessam. Caeterùm expressis verbis scripturam exigit can. 56, non tamen sub poena nullitatis.

878. — 2° Si quaeratur utrum danda sit, idque sub poena nullitatis, *absolutio* a censuris *ad cautelam,* seu *ad effectum,* de qua modò, sub n. 872 et 876:

Profectò danda est *ad valorem,* in casu cann. 2265, § 2, 2283 et 2275, n. 3, quando nempe agitur de excommunicatis (aut suspensis) per sententiam declaratoriam aut condemnatoriam, vel de interdictis personaliter,

---

(1) Haec est formula *absolutionis ad effectum,* de qua suprà, n. 872 et mox, sub n. 878. Quando autem Ordinarius censet locum esse dandae simul absolutioni juridicae (n. 872), potest eam dare simul cum absolutione ad effectum, in hanc vel similem formam: « Vos a sententiis censuris et poenis ecclesiasticis, si quibus quomodolibet innodati fueritis, ad effectum infrascriptae gratiae dumtaxat consequendae (hucusque absolutio ad effectum), ab incestus (quatenus intercesserit) et aliorum excessuum in supplica allegatorum reatibus, necnon a censuris et poenis ecclesiasticis inde forsan incursis, in utroque foro absolvimus (hîc absolutio juridica).

(2) Cf. suprà, n. 847 et 867.

(3) Circa hanc conditionem, cf. suprà, n. 653.

quippe qui nequeunt « gratiam ullam pontificiam validè consequi, nisi in pontificio rescripto mentio de excommunicatione fiat » (1). Extra vero hosce casus, cum, juxta can. 36, § 2, censura non noceat dispensationis valori, non est absolutio danda ad valorem, sed *ad solam liceitatem* tantùm (2).

879. — 3° Ad normam can. 53, « rescripti executor *invalidè* suo munere fungitur, antequam litteras receperit earumque authenticitatem et integritatem recognoverit, nisi praevia earumdem notitia ad eum fuerit *auctoritate rescribentis* transmissa ».

4° In memoriam revocatur norma can. 59, § 1, de qua suprà, n. 864bis, quatenus « executori fas est, si quoquo modo in rescriptorum executione erraverit, iterum eadem executioni mandare ». Cf. etiam infrà, n. 930.

5° Si executor, dispensando super impedimento, omiserit prolem susceptam legitimam decernere, poterit postea huic muneri supplere, non tantum ipse sed etiam successor in officio.

6° Officium *parochi,* respectu fulminatae dispensationis, ad hoc reducitur ut gratiam dispensationis fulminatae cum oratoribus *communicet,* utque, dum documentum Romanum, cum fulminationis notitia, conservatur in archivo episcopali, ipse in archivo pastorali conservandum curet instrumentum fulminationis, utque obtentae et executioni mandatae dispensationis mentionem faciat in registro matrimoniali, nisi agatur de impedimento infamante nec omninò noto.

7° Si contingat, ratione urgentis necessitatis, quod Ordinarius fulminandum censeat, quin suprà, sub n. 867 s., descriptam informationem praemittendam curaverit, dispensare potest, uti dicitur, *ex nunc pro tunc,* ita nempe ut tunc tantùm sit vim habitura dispensationis fulminatio, quum, informatione pro posse instituta, constiterit parocho de veritate precum. Eodem modo proceditur quando parochus interrogatorio ad ipsum misso non sufficienter responderit, aut quando deest attestatio circa unius alteriusve clausulae acceptationem, et ex alia parte, ob instans matrimonium, ulterius differri nequit dispensationis fulminatio: iterum scil. dispensat Ordinarius ex nunc pro tunc, simul monendo parochum ut defectui suppleat illicô, ita rursus ut fulminationis decretum non consequatur suum effectum, nisi inde a momento quo clausula fuerit impleta vel defectui fuerit suppletum.

II. Pro Foro interno.

A. Quod spectat *forum internum* **sacramentale:**

880. — Idem quoad substantiam processus est sequendus pro executione dispensationis Romanae in foro interno sacramentali, quam in foro externo, tum quod attinet praevia ad fulminationem, tum quod spectat fulminationem ipsam.

---

(1) Cf. suprà, n. 862, ubi etiam additur casus quo quis a S. Sede plectitur poena vindicativa inhabilitatis ad gratias ecclesiasticas (can. 2291, § 9, coll. can. 2296, § 1).— Supponitur non fuisse praevie datam absolutionem juridicam super illis censuris.

(2) Si, in novis rescriptorum formulis, explicita mentio non occurrit absolutionis illius dandae, censetur ejus concessio praescribi in formula generali de servandis canonicis praescriptionibus. Favet can. 66, § 3.

Confessarius scil., qui vel personaliter committitur, vel cui, ex poenitentis electione, executionis opus incumbit, accepto rescripto clauso, sive directe a S. Poenitentiaria sive per intermedium Ordinarium (1), procedet, post accuratam rescripti lectionem, ad verificationem precum, clausularum executionem, necnon ad dispensationis fulminationem.

Haec autem omnia et singula opportunè peraguntur *in ipsa confessione,* imo ipsa fulminatio *debet* in actu confessionis fieri. Ad confessionem igitur debet vocari poenitens, monitione facta in confessione praecedente, vel ipsum post acceptum rescriptum invitando, praevie obtenta licentia de re confessionem spectante loquendi. Porro imprimis praemittenda sunt

1° Praevia ad fulminationem:

a/ *Verificatio expositorum.*

881. — Inquisitio est facienda potissimum circa existentiam impedimenti, quale fuit in supplica et in rescripto Romano insertum, circa causam allatam, et alias conditiones quas induxit S. Poenitentiaria, pro vario tenore rescripti, accuratissimè scrutandi, notatim de indole occulta impedimenti, de necessitate matrimonii ineundi ad varia pericula vitanda vel scandala et alia hujusmodi. Dicta verificatio instituitur per diligentem poenitentis interrogationem, ipsum graviter monendo de gravi obligatione veritatem aperiendi ac de gravibus exinde sequelis oriundis; cujus poenitentis testimonio credere potest confessarius, nisi scientia extrasacramentali contrarium noverit.

b/ *Clausularum adimpletio.*

882. — En, juxta rescriptum S. Poenitentiariae (2), clausulas adim-

(1) Quando scil. confessarius usus est intermedio Ordinarii *pro confectione supplicae* mittendae ad S. Sedem, rescriptum dirigitur ad Ordinarium, cum onere huic injuncto ut clausum rescriptum transmittat ad confessarium; quodsi confessarius propria industria supplicam confecit et ad Ordinarii ministerium recurrit pro sola transmissione postali, rescriptum directe transmittitur ad confessarium.

(2) N. S. R. E. Cardinalis N., SS. DD. Nostri Papae et S. Sedis Apostolicae Major Poenitentiarius.

Dilecto in X° proprio latorum parocho, sive confessario ex approbatis ab Ordinario loci, per eos specialiter electo, salutem in D^no. Ex parte viri et mulieris latorum praesentium Nobis oblata petitio continebat, quod ipsi, aliàs vivente alio (a) latricis (oris) conjuge, se carnaliter cognoverunt, fidemque invicem sibi dederunt de matrimonio inter se contrahendo si dictae latricis (latoris) conjux praemoreretur, quo (qua) defuncto (a), neutro eorum in ejus mortem machinante, de dicto matrimonio contrahendo tractarunt. Cum autem, sicut eadem petitio subjungebat, impedimentum criminis ex praemissis proveniens occultum remaneat, et ipsi justis et gravibus de causis ad hujusmodi matrimonium contrahendum urgeantur, ideo ad consulendum rebus suis et pro suae conscientiae quiete cupiunt a praemissis, de quibus plurimum dolent, per Sedem Apostolicam absolvi, secumque desuper dispensari; quare supplicarunt humiliter, ut sibi super his de opportuno remedio providere dignaremur. Nos igitur qui apostolicae Poenitentiariae curam gerimus, hujusmodi supplicationibus inclinati, auctoritate apostolica Nobis concessa, discretioni tuae committimus, quatenus dictos latores, audita prius eorum sacramentali confessione, a quibusvis censuris et poenis ecclesiasticis, si quas propter praemissa quomodolibet incurrerint quibusque actu innodati existant, adulterio cum fide data

plendas, attenta norma, sub n. 870, proposita circa illarum necessitatem pro valore:

α/ Excipienda confessio sacramentalis.

Dicitur enim in tenore: *audita prius ejus (vel eorum) sacramentali confessione* ». Requiritur ergo, idque *ad valorem,* ut censemus, et sufficit confessionem institui *sacramentalem,* peractam scil. in ordine ad absolutionem sacramentalem; non autem opus est ut absolutio sacramentalis concedatur, ac ita validè fulminatur dispensatio quando absolutio a peccatis nulliter impertitur vel, ob indispositionem poenitentis, differenda censetur: quo tamen altero casu praestat, si aliunde nihil obstat, dispensationis fulminationem differe (1).

β/ Remotio occasionis peccandi.

883. — Ad hujus clausulae observationem sufficit occasionem, si est necessaria, reddere remotam, notando quod « potest confessarius dispensationem fulminare, si poenitens ita sincere promittit occasionem se deserturum esse, ut ad sacramentalem absolutionem accipiendam dispositus judicetur » (2).

γ/ Poenitentia injungenda.

884. — Agitur de poenitentia *juridica* (distincta a poenitentia sacramentali), quae est imponenda, pro varia natura impedimenti et vario gradu culpae, salutaris vel gravis vel gravis et diuturna, vel gravissima; determinatio poenitentiae relinquitur discretioni confessarii, qui in hoc sese conformet normae quam sequitur Ordinarius (n. 871).

---

et excessibus hujusmodi, hac vice in forma Ecclesiae consueta absolvas: injuncta eis pro modo culpae gravi poenitentia salutari, et aliis quae de jure fuerint injungenda. Demum, dummodo impedimentum criminis ex praemissis proveniens occultum remaneat, et, nisi matrimonium inter latores contrahatur, periculum immineat vel scandalorum vel perseverantiae in peccato propter aliquam occasionem, quae judicio tuo nequeat ab ipsis sine magna difficultate aut gravi damno removeri, cum iisdem latoribus, quod, praemissis non obstantibus, dummodo aliud ipsis non obstet canonicum impedimentum, matrimonium inter se publice, ad normam Decreti « Ne temere », die 2 Aug. 1907 editi, contrahere et in eo postmodum remanere licite valeant, pari apostolica auctoritate misericorditer dispenses: prolem suscipiendam, non tamen in adulterio conceptam, exinde legitimam nunciando. In foro conscientiae, et in sacramentali confessione tantum, et non aliter, neque ullo alio modo; ita quod hujusmodi absolutio et dispensatio in foro judicario nullatenus eis suffragetur. Nullis super his datis litteris, sed praesentibus, sub poena excommunicationis latae sententiae, statim per Te post executionem penitus laceratis. Datum Romae apud S. Petrum sub sigillo Officii Poenitentiariae, anno Domini...

Attentis facultatibus, de quibus suprà, n. 768, coll. n. 770 et 772, jam passim opus non est dispensatione *apostolica* super crimine absque machinatione, cum plerique Ordinarii dispensare jam valeant. Cf. infrà, n. 890, sub 2°.

(1) Confessarius directe ad hoc commissus vel a poenitente electus potest confessionem excipere *ubicumque,* vi Pontificiae auctoritatis, quotiescumque rescriptum personaliter designat confessarium, vel indeterminatè committitur confessario electo aut eligendo; non autem quando inscribitur confessario electo ex approbatis ab *Ordinario loci:* tunc enim non potest confessio excipi extra dioecesim Episcopi, a quo approbationem accepit confessarius.

(2) Pompen, o. c., n. 87. — Non est clausula observanda *ad valorem;* cf. infrà, n. 918.

δ/ Absolutio juridica.

Absolutio juridica, specialis nempe, danda est a reatu vel a reatu et censura, juxta tenorem rescripti, attentis dictis suprà, sub n. 872; patet eam valere pro solo foro interno.

2° Fulminatio.

886. — Postquam confessario constiterit de veritate illorum quae in rescripto et in supplica exponuntur, ac provisum fuerit poenitentiae juridicae acceptationi et remotioni occasionis peccandi, tutò procedi potest ad ipsam *fulminationem.*

Nimirum, praevie data absolutione ad effectum, necnon absolutione juridica a reatu, vel a reatu et censura (1), *viva voce* declaret confessarius sese super impedimento dispensare nomine et auctoritate Pontificia; dein prolem legitimet, si legitimationis mandatum inseratur; tandem sacramentaliter absolvat a peccatis, in quantum nihil obstat, et poenitentiam imponat sacramentalem.

En autem formulam fulminationis:

« Dominus N. J. C. te absolvat et ego auctoritate Ipsius te absolvo ab omni vinculo excommunicationis et interdicti, signanter ab excessibus admissis, necnon a poenis et censuris quas ob praemissa forsan incurristi, in quantum possum et tu indiges.

Insuper, auctoritate apostolica mihi specialiter delegata, dispenso tecum super impedimento criminis, ex adulterio et fide data provenientis, ut eo non obstante cum muliere quam ducere intendis, matrimonium publice, in forma can. 1094, contrahere, consummare et in eo permanere valeas. Eadem auctoritate prolem (susceptam et) suscipiendam exinde legitimam fore nuntio et decerno. In nomine P. et F. et Sp. S. Amen » (2).

887. — *Nota* 1. Dispensatio super *crimine,* in quo utraque pars est noxia et criminis conscia, executioni est mandanda respectu *utriusque* partis, non quidem ad valorem, pro quo sufficit dispensatio unius partis, sed *ad liceitatem.* Quo casu, en processum sequendum:

Ubi, sicut passim contingit, dispensatio concreditur confessario *indeterminato,* ab oratoribus scil. eligendo: tunc, si idem ab utraque parte eligatur confessarius, res nulli obnoxia est difficultati; si vero diversus eligatur, tunc, ad tramites responsi S. Poenitentiariae, 15 Nov. 1748,

---

(1) *Formula* absolutionis est eadem quae in *Rituali* praecedit absolutionem sacramentalem: *Dominus N. J. C...,* opportunè inserta mentione specialis delicti admissi: quae absolutio simul est *ad effectum* pro censuris indeterminatè omnibus, et absoluta relatè ad censuras ad quas peculiaris facultas est facta in rescripto.

(2) Nota sufficere, ad fulminationis *valorem,* ut in formula rite determinetur impedimenti natura, et formiter dispensetur; auctoritas vi cujus dispensatur est quidem memoranda, sed id non censetur requiri ad valorem. Cf. suprà, n. 876, in nota. — Fulminationis formulam excipiet absolutio sacramentalis.

« prior confessarius post dispensationem uni ad formam litterarum concessam, debet litteras S. Poenitentiariae (clausas) poenitenti tradere, ut per illum alteri parti tradantur, quae similiter easdem litteras secum exequi faciat per alium confessarium cujus erit in hujusmodi casu, confecto negotio, litteras lacerare ».

Ubi vero *determinatus* confessarius constituitur executor, hic solus potest erga utramque partem dispensationem exequi ; adeoque, si alterutra pars illum confessarium adire recusat, adeunda est iterum S. Poenitentiaria, vel, si urgens detur aliqua causa, potest, cum salvus sit valor dispensationis cum una parte executioni mandatae, ab executione cum altera parte renuente abstineri.

2. Ubi, duplici instituto recursu, simul cum dispensatione super impedimento fori interni, convalidanda est pro foro conscientiae dispensatio nulliter concessa super impedimento fori externi, sufficit inserere, in fulminationis formula, ante legitimationis declarationem : « Insuper eadem auctoritate convalido dispensationem in foro externo invalide concessam super impedimento... ».

3. Praecipitur ut litterae, *post earum executionem,* saltem infra triduum, idque sub poena excommunicationis latae sententiae, *comburantur* vel *lacerentur.* Nihil tamen impedit quominus conservetur copia rescripti, omissa data et omni indicatione qua posset forsan innotescere poenitens in cujus gratiam fuit obtentum.

B. Quod spectat *forum internum* **extrasacramentale:**

888. — Si exceptionaliter institutus est recursus *extrasacramentalis,* ab Ordinario, a parocho vel alio sacerdote (n. 841, 861 et 865) : dispensatio — si detur in forma commissoria — exequenda est extra confessionem, sive scripto documento, post usum dilacerando, sive viva voce, servata de caetero norma proposita pro executione rescripti in foro sacramentali.

Ad tramites autem can. 1047, nisi aliter ferat S. Poenitentiariae rescriptum, dispensationis notitia transmittatur, cum secreta notificatione nominum oratorum, ad Curiam episcopalem, ut in secreto archivo adnotetur, et suffragari possit in foro externo, si impedimentum evaserit publicum. Cf. suprà, n. 738, 811 et 841.

889. — **Scholion.** Si — quod jam, attentis indultis loci Ordinariis nunc concedi solitis, rarius contingit — recurritur ad S. Sedem, pro impetranda dispensatione *super voto simplici castitatis:*

1° Recursu instituto *pro foro interno sacramentali:* solet *confessarius* committi *ad dispensandum-commutando* potius quam ad dispensandum

simpliciter (1), *in ordine ad matrimonium,* idque in ordine ad matrimonium *praesens* dumtaxat (2).

2° Recursu instituto *pro foro externo:* dispensatio datur exequenda *Ordinario,* sive qua executore necessario, sive qua executore voluntario, ipsi commisso munere dispensandi-commutando vel simpliciter dispensandi, idque sive absolutè, sive ad solum effectum matrimonii contrahendi.

Articulus 2us. **De dispensationibus episcopalibus concedendis et exequendis.**

Paragraphus Prima. *De concessione dispensationis episcopalis.*

890. — Ordinarius, non secus ac S. Sedes, regulariter dispensat *ope rescripti,* idque sive ex indulto dispenset sive ex potestate ordinaria, sive pro foro interno dispenset sive pro foro externo. Passim autem (in specie in dioecesi Brugensi) dispensat Ordinarius *in forma gratiosa,* etiam ubi dispensat pro foro interno, idque etiam si recursus instituitur sacramentalis a confessario.

En *processum* ab Ordinario sequendum, ubi dispensat **in forma gratiosa:**

1° Si dispensat **in foro externo:**

Totum negotium absolvit Ordinarius per seipsum, excepta forsan precum verificatione: mentione scil. facta in dispensationis instrumento auctoritatis ordinariae vel delegatae apostolicae, ac inserto canonis Codicis vel indulti tenore (prout dispensat ex potestate ordinaria vel delegata), prius absolvit ad cautelam, et, si locus sit, juridicam dat absolutionem cum poenitentia, varias clausulas injungit, ac tandem formiter declarat se dispensare et, ubi casus ferat, prolem legitimare; nomina autem et cognomina oratorum exprimuntur in dispensationis instrumento.

En, speciminis gratia, *formulam dispensationis gratiosae,* quae adhiberi solet ab Ordinario Brugensi, ubi dispensat ex potestate ordinaria:

---

(1) In commutatione solet praescribere S. Sedes confessionem semel quolibet mense instituendam, necnon menstruam quinque decadum rosarii recitationem, ac menstruam missae assistentiam die feriali, atque quotidianam mane inter surgendum ac vespere ante decubitum recitationem unius ave, ut pars vovens « ea adimplens meminisse semper posset obligationis, qua hujusmodi voto adstringebatur »: quae pietatis ac poenitentiae opera tamdiu duratura praescribuntur quamdiu commutationi locus erit.

(2) Unde pars voto ligata tenetur, *ex virtute Religionis,* castitatem servare extra licitum usum hujus praesentis matrimonii, et absque iterata S. Sedis licentia novum matrimonium inire non potest. Cf. suprà, n. 490 et n. 570bis. — Exceptionaliter accidet gratiam concedi absque illa restrictione.

Vicarius generalis Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Gustavi-Josephi Waffelaert, Episcopi Brugensis.

Dilectis Nobis in Christo N. N..., dioecesis Brugensis, salutem in Domino.

Vi potestatis Nobis collatae canone 1045, § 1 (vel can. 1043, si dispensat in periculo mortis), dispensandi « super omnibus et singulis impedimentis juris ecclesiastici, sive publicis sive occultis, etiam multiplicibus, exceptis impedimentis provenientibus ex sacro presbyteratus ordine et ex affinitate in linea recta, consummato matrimonio... quoties impedimentum detegatur, cum jam omnia sunt parata ad nuptias, nec matrimonium, sine probabili gravis mali periculo, differi possit usquedum a S. Sede dispensatio obtineatur »; vos, qui in hujusmodi casu urgenti versamini, a quibusvis sententiis, censuris et poenis ecclesiasticis, ad effectum praesentis gratiae dumtaxat consequendae, absolventes et absolutos fore censentes, ob causas animum nostrum moventes et dummodo vera sint exposita, vobiscum dispensamus super impediment..., ut matrimonium inter vos in facie Ecclesiae, ad normam can. 1094, licite et valide contrahere possitis; dummodo aliud non obstet impedimentum canonicum (salva tamen dispositione can. 1052), mulier rapta non fuerit, aut, si rapta fuerit, in potestate raptoris non existat. Prolem sive susceptam sive suscipiendam exinde legitimam declaramus.

Datum Brugis, die... (1).

2° Si dispensat in foro interno:

Pari modo procedit Ordinarius sicut pro foro externo, supressis nominibus et cognominibus oratorum, adhibitis scil. nominibus fictis. En autem *formulam* dispensationis super occulto crimine:

Vicarius generalis...

Vi facultatis a S. Sede dic... ad quinquennium Nobis concessae, sequentis tenoris: « Dispensandi... » (2), tanquam delegatus apostolicus, tenore praesentium (re confecta, statim dilacerandarum), Titium et Bertham, subditos dioecesis Brugensis, acceptata poenitentia infra descripta, a sententiis, censuris et poenis ecclesiasticis, si quibus quomodolibet sint innodati, ad effectum hujus gratiae consequendae tantum, necnon a quibusvis reatibus ac censuris aut poenis, ob causas in precibus allatas aut alias forsan contractis, absolventes et absolutos fore censentes, cum eisdem dispensamus super impedimento occulto criminis, siquidem sit absque ulla machinatione, ut matrimonium valide et licite coram facie Ecclesiae, ad normam

(1) Ordinarius Brugensis, quando pro foro externo dispensat super publico *criminis* impedimento, solet dispensationis instrumento adnectere *folium distinctum,* in quo poenitentiam injungit et scandali reparationem.

En autem formulam adhiberi solitam:

Reverende Domine Pastor,

Oratoribus, quibus adjuncta dispensatio conceditur, pro gravi poenitentia salutari injungimus ut singuli, per quatuor hebdomadas, quotidie recitent ter *pater* et *ave,* ac semel actus fidei, spei, charitatis et contritionis, atque insuper, per quatuor menses, confessionem sacramentalem semel in mense instituant.

Sciant praeterea se ad reparandum scandalum grave ab ipsis datum teneri; modus autem illius reparationis sit v. g. veniam a Deo petere coram parocho et duobus testibus, vel alius judicio parochi determinandus.

Praesentibus comburendis.

Veneranter signo
N. N.

(2) Cf. tenorem indulti suprà, n. 768. — Quodsi Ordinarius dispenset ex potestate ordinaria, in casu urgenti, vi can. 1045, § 1, hunc canonem invocet, ejus tenore inserto, et mentionem faciat de casu urgenti in quo versantur Titius et Titia.

can. 1094, inter se contrahere valeant, dummodo tamen nullum aliud obstet canonicum impedimentum, mulier rapta non sit, aut, si rapta sit, sub potestate raptoris non existat. Prolem susceptam sive suscipiendam exinde, non tamen in adulterio conceptam, legitimam declaramus.

Pro gravi autem poenitentia salutari injungimus ut uterque, per quatuor hebdomadas, quotidie recitet ter *pater* et *ave*, ac semel actus fidei, spei, charitatis et contritionis; statuimus insuper ut, per quatuor menses, confessionem sacramentalem semel in mense instituant.

Ubi dispensat Ordinarius pro foro interno *extrasacramentali*, recursu instituto extrasacramentali, locus esse potest, ut jam pluries notatum suprà, inscriptioni in registro secreto Curiae episcopalis, cum indicatione nominum.

3° In **concursu** impedimenti pro *foro externo* dispensandi cum impedimento *pro foro interno* dispensando, duplici instituto recursu: Ordinarius dispensat super priori impedimento juxta formam propriam fori externi, super altero verò juxta formam foro interno convenientem, simul convalidando, in quantum opus, pro foro conscientiae dispensationem concessam in foro externo.

***

891. — Quod spectat *officium parochi*, recurrentis in foro externo; *confessarii*, recurrentis in foro interno sacramentali; *parochi* aliusve *sacerdotis*, recursum instituentis in foro interno extrasacramentali:

a/ *Parochus*, accipiens dispensationem *pro foro externo*, eam oratoribus *communicet*, imponendo, *nomine Ordinarii*, poenitentiam, si detur, in dispensationis instrumento determinatam, necnon et alias, si quae sint, clausulas observandas curet. Re confecta, documentum conservet sedulò in archivo, ac notet dispensationem obtentam in registro matrimoniali, juxta dicta sub n. 879.

b/ *Confessarius*, recipiens documentum dispensationis *pro foro interno*, gratiam pariter *communicet* parti noxiae, cum qua directe fuit dispensatum, injunctis injungendis et in specie injuncta, si detur, poenitentia, *nomine Ordinarii*. Communicatione autem facta, statim dilacerentur vel comburantur litterae dispensationis.

Communicationem praestat fieri *in actu confessionis sacramentalis;* potest tamen fieri *extra confessionem*, hoc attento quod, si agatur de impedimento sola scientia sacramentali cognito, oportet ut confessarius ad hoc obtinuerit licentiam poenitentis.

c/ *Parochus* vel *alius sacerdos*, qui recursum instituit in foro interno *non sacramentali*, etiam pro officio habet dispensationem oratoribus vel oratori *communicandi*, idque *extra confessionem*, injunctis injungendis; re autem confecta, destruantur dispensationis litterae.

PARAGRAPHUS SECUNDA. *De executione dispensationis episcopalis.*

893. — In locis ubi Ordinarius, pro foro interno sacramentali, dispensat **in forma commissoria,** executio et fulminatio committitur *confessario* sive determinato, sive a poenitente electo vel eligendo, et quidem tanquam executori necessario; confessarius autem, pro executione et fulminatione, sequatur normas, sub n. 880 ss., propositas circa executionem et fulminationem dispensationis apostolicae: hoc attento quod, in fulminationis formula, loco auctoritatis apostolicae delegatae, invocetur auctoritas episcopalis delegata, si Ordinarius dispensaverit ex potestate ordinaria, aut auctoritas apostolica subdelegata, si Ordinarius dispensaverit ex potestate delegata; attendendum autem est etiam hîc opus esse legitimationis decreto, si ligitimanda est proles, ad hoc obtenta facultate ab Ordinario (suprà, n. 786, 849 et 876).

ARTICULUS 3^s^. **De dispensationibus sacerdotalibus concedendis.**

894. — Sacerdotes omnes, tum parochi, tum confessarii, tum simplices sacerdotes sciant sese, positis ponendis, potestatem habere dispensandi super impedimentis matrimonialibus, ac proinde se obligationem habere ut noverint quousque extendatur eorum potestas et intra quosnam limites exerceri valeat; quos limites descripsimus suprà, n. 791 ss.

Porro, casu occurrente, primum attendendum spectat determinationem *fori* in quo est dispensandum, juxta notata suprà, sub n. 830. Dein, quod attinet *processum:*

1° **In foro externo,** super impedimento nempe fori externi, dispensetur *scripto* (1), nisi tempus prorsus deficiat: quo casu oretenus dispensetur, ea lege ut instrumentum conficiatur postea, ad hoc ut de ablatione impedimenti constet in foro externo; de caetero procedat parochus (vel

(1) En specimen *formulae,* pro parocho, in periculo mortis:

« N., parochus N., dioecesis Brugensis.

Dilectis nobis in Christo N. et N., parochianis meis, salutem in Domino.

Cum, tenore can. 1044, quilibet parochus, urgente periculo mortis, ad consulendum conscientiae et, si casus ferat, legitimationi prolis, ubi loci Ordinarius adiri nequit, dispensare possit super impedimentis omnibus, etiam publicis, juris ecclesiastici, exceptis sacro presbyteratus ordine et affinitate lineae rectae, consummato matrimonio, cumque nobis constiterit periculum mortis imminere et tempus deesse ut habeatur Ordinarius loci ejusve delegatus; constito etiam de scandali remotione per malae vitae retractationem coram duobus testibus factam: vos a quibusvis censuris et poenis ecclesiasticis, ad effectum praesentis gratiae consequendae, et in specie ab iis quas ob praemissa incurristis, absolventes et absolutos fore censentes (parti moribundae obligationem injungentes recitandi semel actum contritionis, partem vero bene valentem condemnantes ut quotidie per annum recitet contritionis actum); vobiscum, eadem invocata auctoritate, dispensamus super impedimento... ut, non obstante hoc impedimento, matrimonium inter vos in facie Ecclesiae validè et licitè contrahere valeatis. Prolem sive susceptam sive suscipiendam exinde legitimam declaramus.

sacerdos, in casu can. 1098) juxta normam, n. 890 descriptam, pro dispensatione ab Ordinario elargienda in foro externo.

Nimirum, postquam, ubi opus est, provisum fuerit reparationi scandali, tunc parochus (vel simplex sacerdos), expressis etiam nomine et cognomine dispensandorum, a censuris absolvat nupturientes ad effectum, et, si locus sit, juridicam det absolutionem cum poenitentia, varias clausulas injungat, ac tandem formiter dispenset prolemque, ubi casus ferat, legitimam declaret; etiam curandum est, licet non pro valore, ut dispensatio saltem implicitè acceptetur. Tandem instrumentum dispensationis conservetur in archivo pastorali, dispensationis notitia communicetur Episcopo, et in libro matrimoniorum adnotetur (can. 1046, coll. suprà, n. 811).

2° In foro interno:

895. — a/ *sacramentali,* puta super crimine occulto, vel super occulto voto, ad dispensandum procedat confessarius, in actu sacramentalis confessionis (n. 882): prius scil. providendo poenitentiae juridicae acceptationi, et, ubi locus est, occasionis remotioni, et deinde accedendo ad ipsum dispensationis actum. Nimirum ad hoc procedat *viva voce,* ad normam suprà descriptam, sub n. 886, ritè determinando naturam impedimenti dispensandi (1), invocata auctoritate qua procedat (2), adhibita formula ibidem descripta vel aequivalenti (3).

b/ *non sacramentali,* in quo foro dispensare potest, juxta notata suprà, n. 795 et 800, parochus, necnon sacerdos, in casu can. 1098, n. 2, tam in casu urgenti quam in periculo mortis: dispensetur sive *viva voce,* extra confessionem, sive *scripto* documento, post usum dilacerando, cum pseudo-nominibus, et aliis omissis quibus identitas innotescere posset. Cf. n. 888 et n. 890.

896. — **3° In concursu** impedimenti, in *foro externo* dispensandi, cum impedimento, in foro *interno* dispensando, quando, ad normam dictorum sub n. 847, b, coll. n. 852 ss., super omnibus impedimentis, diversi etiam fori, dispensandum est simul (saltem si sub poena nullitatis): dispensetur super impedimento fori externi juxta modum descriptum sub 1°, et super impedimento fori interni juxta normam indicatam

---

(1) Insere determinationem impedimenti, v. gr. criminis absque machinatione, dicendo: super impedimento criminis, contracto per adulterium et promissionem (vel attentationem) matrimonii cum sponsa tua (sponso tuo), vel...

(2) In periculo mortis vel, extra mortis periculum, in casu urgenti, invocetur can. 1044 vel respective can. 1045, § 3. Extra vero illos casus, invocetur potestas episcopalis ab Ordinario delegata vel potestas apostolica ab Ordinario forte subdelegata (n. 787) super crimine.

(3) Si formulare prae manibus non habetur, ex improviso surgente necessitate dispensandi, ne formidet confessarius et sciat sufficere ut adhibeat elementa essentialia: determinando impedimentum et declarando se dispensare.

sub 2°, simul pro foro interno convalidando dispensationem nulliter datam super impedimento publico (1). Cf. n. 890, sub 3°, coll. n. 888.

897. — *Nota* 1. Ubi a parocho vel a sacerdote (in casu can. 1098) dispensatum est *in foro interno non-sacramentali,* signanter si qua suspicio datur quod occultum impedimentum posset evadere publicum, opportunum erit concessae dispensationis notitiam transmittere ad Curiam episcopalem, secretò notificatis nominibus, ad hoc ut, ad normam can. 1047, in secreto archivo inscribatur sicque suffragetur in foro externo.

2. Hic etiam in memoriam revocetur processus sequendus in dispensatione super impedimento *criminis* vel super *voto castitatis,* de quo sub n. 887 respective et n. 889, hoc attento quod facultas quam habet parochus vel confessarius, vi can. 1044 et 1045, vel vi delegationis episcopalis, sit facultas simpliciter dispensandi, et non tantùm dispensandi-commutando: non est igitur locus voto substituendi alia opera, sed soli poenitentiae injunctioni.

898. — **Scholion.** Casus facilè practicus, pro sacerdote, est casus *moribundi,* seu casus matrimonii *in extremis.* Quo casu specialiter attendendum est ad praescripta *legis civilis;* et in specie, in locis in quibus viget lex anterioritatis obligatoriae matrimonii civilis, si reperiantur moribundi nondum esse civiliter juncti, curandum est, ubi aliunde nihil obstat (puta impedimentum juris civilis indispensabile), ut praevie adimpleantur formalitates civiles sub n. 72 et 146 descriptae, impetrata, si opportunum judicetur, dispensatione procuratoris regii super publicatione et dilatione legali.

Quodsi adeo urgens est casus ut tempus omnino deficiat ad formalitates civiles breviori etiam via adimplendas, praetermittantur dictae formalitates et ad matrimonii celebrationem procedatur, quotiescumque moribundi salus hoc exigit; ad hoc autem ut vitentur poenalitates comminatae, sacerdos, vi invocati can. 1044, dispenset super clandestinitatis impedimento, matrimonio assistendo sine testibus, vel permittendo ut matrimonium celebretur coram solis testibus, (suprà, n. 460, 462, 761 et 792) (2).

Disputatio Secunda.

De concessione et executione dispensationis in ordine ad matrimonium convalidandum.

899. — **Praenotandum.** Hîc spectamus solam convalidationem matrimonii invalidi quae fiat *ope dispensationis;* suprà autem, sub n. 725 ss., actum est de convalidatione absque dispensatione.

Porro, attentis normis suprà, n. 726, propositis circa convalidatio-

(1) Pro dicta convalidatione sufficit inserere, in fulminationis formula, sub n. 886 proposita, ante legitimationis declarationem, pauca suprà, sub n. 888, relata.

(2) Caeterum vidimus suprà, n. 456, sanctionem poenalem, in Belgio, non urgeri contra sacerdotem, qui moribundum ad matrimonium religiosum admiserit absque praevio matrimonio sic dicto civili, quando contingit «que tout retard apporté à la bénédiction nuptiale eût pu avoir pour effet de rendre le mariage religieux impossible».

nem absque dispensatione, locus est convalidationi *ope dispensationis:* a/ quando nullitas matrimonii procedit ex impedimento stricte dicto (personam scil. inhabilitante), in supposito quod vel non sponte recedat, vel, si sponte recedat, partes non sint utrimque bene dispositae circa consensus renovationem et agatur de impedimento juris ecclesiastici; b/ quando procedit ex defectu formae consensus, in supposito quod vel partes non sint bene dispositae, vel, supposita utriusque partis bona dispositione, agatur de convalidandis pluribus matrimoniis in aliquo loco invalide celebratis.

Suprà autem, n. 832, determinavimus, pro casu quo opus est convalidatione per dispensationem, quandonam recurrendum sit ad dispensationem simplicem, quandonam ad sanationem in radice, sive plenam sive semi-plenam.

Articulus 1^s^. **De convalidando matrimonio per simplicem dispensationem.**

900. — Ex notione convalidationis **per simplicem dispensationem,** de qua sub n. 734, liquet in illa *duos* ritè distingui *actus: unum* scil. actum praevium, qui est in remotione impedimenti per dispensationem; *alterum* actum, consistentem in ipsa convalidatione matrimonii per novi consensus emissionem.

I. **Prior actus,** consistens **in relaxatione impedimenti,** sequitur leges et normas suprà descriptas pro dispensatione *concedenda* vel *exequenda* in ordine ad matrimonium contrahendum, paululum immutata formula concessionis aut fulminationis.

901-903. — Pro varia autem natura impedimenti dispensandi, attentis normis suprà propositis, dispensatur vel

1° in foro externo: sive a *sacerdote* (1); sive ab *Ordinario* (2); sive ab ipsa *S. Sede* (3);

---

(1) Ita in periculo mortis vel in casu urgenti, sic moderata formula, sub n. 894 descripta, ut sub fine habeatur:

... Vobiscum... dispensamus super impedimento..., cum quo impedimento matrimonium nulliter contraxistis, ut, eo non obstante, denuò matrimonium inter vos, renovato consensu, in facie Ecclesiae, ad normam canonis 1094, licite ac validè contrahere, consummare et in eo permanere licitè valeatis...

(2) Ordinarius dispensat *in forma gratiosa,* hanc vel similem adhibendo formulam:

Vicarius generalis...

Vi potestatis etc. (juxta tenorem relatum sub n. 890, usque ad verba: vobiscum dispensamus super impedimento..., inde a quibus verbis sic pergitur) « quocum matrimonium nulliter contraxistis, ut illo non obstante, denuò matrimonium, renovato consensu, inter vos, in facie Ecclesiae, ad normam can. 1094, licitè et validè contrahere, consummare et in eo postmodum remanere valeatis; dummodò... etc. ».

(3) S. Sedes passim dispensat, uti vidimus suprà, *in forma commissoria,* executione commissa Ordinario.

Formula autem pro *fulminatione* ab Ordinario adhibenda, in hunc sensum redigi potest (coll.

904-906. — vel **2° in foro interno:** sive a/ sacramentali, confessario dispensante (1), vel exequente dispensationem apostolicam (2) aut episcopalem (3), vel Ordinario dispensante in forma gratiosa, recursu sacramentali instituto a confessario (4); sive b) extrasacramentali, dispensante parocho vel sacerdote simplici (in casu can. 1098), sive S. Sede, sive Ordinario (5).

907. — II. **Secundus actus,** consistens in **renovatione consensus.**

Obtenta et fulminata dispensatione, procedendum est ad renovationem consensus, quemadmodum caeteroquin in ipsis dispensationis rescriptis praescribitur.

---

formula n. 876):

Vicarius generalis...

Dilectis...

Ob causas S. Sedi Apost. expositas, et in examine veritate niti repertas, tanquam delegatus apostolicus, vi specialis facultatis, a SS. DD. concessae, vos a quibusvis sententiis, censuris et poenis ecclesiasticis, si quibus quomodolibet innodati fueritis, ad effectum infrascriptae gratiae dumtaxat consequendae (atque ab incestus, quatenus intercesserit, et aliorum excessuum reatibus, necnon a censuris et poenis ecclesiasticis inde forsan incursis) absolventes et absolutos fore censentes, vobiscum dispensamus super impedimento affinitatis in primo gradu lineae collateralis, quocum matrimonium nulliter contraxistis, ut illo non obstante denuò matrimonium, renovato consensu, inter vos, in facie Ecclesiae, ad normam can. 1094, licitè et validè contrahere, consummare et in eo postmodùm remanere valeatis, dummodô... ».

(1) Confessarius adhibeat formulam suprà, n. 886, coll. n. 895, sub a, propositam, in hunc modum moderandam ut nempe, post verba: « dispenso tecum super impedimento », facta accurata determinatione impedimenti, addatur:

« quocum matrimonium nulliter contraxisti, ut, eo non obstante, denuò matrimonium cum tuo (a) putato (a) conjuge, renovato consensu, contrahere, consummare ac in illo licitè permanere valeas. Insuper eadem... » etc.

(2) Confessarius executor normas sequatur suprà, n. 880 ss., propositas, formulam adoptando, sub n. 886, descriptam et modò dictis adaptandam.

(3) Intenditur hic casus Ordinarii dispensantis pro foro interno in forma commissoria, de quo cf. n. 893.

(4) Juvat in memoriam revocare quod Ordinarius, sic dispensans, aequivalenter dispensat pro foro interno sacramentali (suprà, n. 737).

Porro, in casu usurpetur formula, n. 890, sub 2°, descripta, cum moderatione inducta ad modum sequentis formulae dispensationis, super crimine, ex potestate delegata, concessae:

Vicarius generalis...

Vi facultatis a Sede Apostolica, die... ad quinquennium Nobis concessae et sequentis tenoris: « dispensandi super occulto criminis impedimento, dummodò sit absque ulla machinatione et agatur de matrimonio jam contracto; monitis putatis conjugibus de necessaria consensus secreta renovatione et injuncta gravi et diuturna poenitentia salutari ». Nos, tanquam Sedis Apostolicae delegatus, Titium et Titiam, dioecesis Brugensis subditos, acceptata poenitentia nomine nostro injuncta et infrà descripta, a quibusvis sententiis, censuris ac poenis ecclesiasticis ad effectum praesentis gratiae consequendae tantùm, necnon a quibusvis reatibus ac censuris et poenis ob causas in precibus allatas aut alias forsan contractis, absolvimus et absolutos fore censemus, atque, modò vera sint exposita, cum eisdem dispensamus in foro conscientiae tantum super occulto impedimento criminis neutro machinante, ut, renovato secretò consensu, in matrimonio, in facie Ecclesiae jam contracto, remanere validè et licitè possint, dummodò nullum aliud obstet impedimentum canonicum. Prolem sive susceptam sive suscipiendam exinde, non tamen in adulterio conceptam, legitimam declaramus.

Pro poenitentia injungimus eisdem oratoribus, ut per quatuor hebdomadas quotidie recitent quinquies pater et ave ac semel actus fidei, spei, charitatis et contritionis; atque statuimus ut, per quatuor menses, semel singulo mense sacramentaliter confiteantur.

Praesentibus post executionem lacerandis.

Datum Brugis.... ».

(5) Attendatur, in casu, dispositio can. 1047, coll. suprà notatis.

Porro ad consensus renovationem proceditur juxta normas suprà, n. 727, propositas, attentis notatis sub n. 728 et n. 729, ubi observatur necessitatem consensum renovandi, idque praevia nullitatis notitia, esse juris ecclesiastici dumtaxat, renovationem autem in forma juridica nonnunquam opportunè fieri secretò. Dictae scil. normae valent pro renovatione consensus, tam benè in convalidatione matrimonii cum dispensatione, quam in convalidatione absque dispensatione (n. 727).

Articulus 2us. **De convalidando matrimonio per sanationem in radice.**

911. — Proprium est sanationis in radice ut, secus ac in casu dispensationis simplicis, non modò removeatur impedimentum, sed ipso facto convalidetur matrimonium, sponte sua convalescente priore consensu virtualiter perseverante. Unico igitur actu absolvitur totum negotium, nec requiritur consensus iteratio, nisi forte, uti sub n. 735 notavimus, in meram executionem clausulae rescripti.

912. — Cum autem *a sola S. Sede* soleat obtineri sanatio in radice (can. 1141) (1), sufficiet attendere rescripta apostolica, tam pro foro externo quam pro foro interno.

A. **In foro externo.**

1° Si *in forma gratiosa* conceditur sanatio (2), quod contingit fieri, acceptum rescriptum ab Ordinario transmittitur ad parochum, qui impetratam gratiam communicet cum parte conscia, et clausulas, si quae sint, imponat.

---

(1) Juxta can. 1141, sanatio in radice reservatur S. Sedi; exceptionaliter tamen conceditur, speciatim pro locis missionum, sed etiam aliàs, facultas sanandi in radice, juxta elenchum facultatum sub n. 770 propositum. Caeterum quae dicuntur de sanatione apostolica, applicantur, proportione servata, sanationi ab Ordinario faciendae.

(2) En specimen rescripti *pro foro externo, in forma gratiosa:*

Beatissime Pater,

Ordinarius Brugen. humiliter postulat a S. V. sanationem in radice matrimonii initi (inter N. N. et N. N.).

Hoc enim matrimonium nullum est (ob defectum dispensationis ab impedimento affinitatis in primo gradu lineae collateralis) et sine discrimine scandali aliusve mali nunc denuò legitimè iniri non potest.

Sacra Congregatio de disciplina sacramentorum, vigore facultatum a SS^mo^ D. N. (Pio) Papa (XI) sibi tributarum, attentis expositis, praefatum matrimonium, dummodò prior maritalis consensus perseveret, nullum (aliud) obstet canonicum impedimentum a quo S. Sedes non dispensat, in radice sanat ac revalidat et prolem jam susceptam legitimam nuntiat et declarat. Praesens autem rescriptum in Curia episcopali diligenter custodiatur quo omni tempore et eventu de matrimonii validitate ac de prolis legitimitate constare possit, et ejusmodi sanationis gratiae fiat adnotatio in libro matrimoniorum, et, si casus ferat, in libro sub secreto servando.

Datum Romae ex aedibus ejusdem sacrae Congregationis die (19 Januarii) 192(5).

2° Si *in forma commissoria* conceditur (1), quod plerumque fit, signanter si clausulae speciales sunt injungendae, executioni mandandum est rescriptum ad tramites disciplinae suprà expositae, sub n. 866 ss., coll. n. 903 (2).

B. **In foro interno.**

913. — 1° Quando recursus institutus est *sacramentalis,* nempe a confessario: rescriptum apostolicum conceditur in forma commissoria (3)

---

(1) Specimen rescripti sanationis *pro foro externo, in forma commissoria:*

« Beatissime Pater,

N. N. catholica dioecesis Brugen., ad pedes Sanctitatis Vestrae humillimè provoluta, propriae conscientiae consulere cupiens, petit sanationem in radice sui matrimonii coram ministro haeretico contracti cum N. N. acatholco et dubiè baptizato, qui consensum matrimonialem coram parocho catholico renovare recusat.

Feria V, die... 191...

SSmus D. N. D. Pius Div. Prov. Papa X, in audientia R. P. D. Adsessori S. O. impertita, attentis peculiaribus circumstantiis in casu concurrentibus et indubiis resipicentiae signis oratricis catholicae N. N., benigne remisit preces prudenti arbitrio et conscientiae R. P. D. Ordinarii Brugen., qui quatenus utraque pars in consensu de praesenti perseveret, sanare valeat in radice matrimonium initum ab ipsa catholica cum acatholico et dubiè baptizato N. N.

Ipse verò R. P. D. Ordinarius, in hoc sibi commisso munere explendo, declaret se agere nomine Sanctitatis Suae, et tanquam ab Apostolica Sede specialiter delegatum. Seriò autem moneat oratricem de gravissimo patrato scelere; salutares ei poenitentias imponat; a censuris eam absolvat, simulque declaret ob praesentem dispensationis gratiam, a se acceptatam, matrimonium fieri validum, legitimum et indissolubile jure divino, et prolem susceptam vel fortè suscipiendam legitimam habendam esse. Oratrici etiam gravissimè imponat et declaret obligationem, qua semper tenetur, procurandi pro viribus seduloque conversionem conjugis ad catholicam fidem, et prolis utriusque sexus tam natae quam nasciturae in catholica religione educationem.

Cum autem de matrimonii validitate in foro externo constare debeat, idem R. P. D. Ordinarius nomen cum consueta personali indicatione tam mulieris quàm viri in regestis describi jubeat, simulque autographum documentum praesentis concessionis, communicationis, acceptationis, absolutionis et declarationum oratrici ut suprà factarum, servetur in Curia Brugen., et exemplar authenticum eidem oratrici sedulò custodiendum tradatur. Contrariis non obstantibus quibuscumque ».

Nota. Attento indulto C. S. O., Ordinario Brugensi concesso (suprà, n. 770), posset ipse matrimonium, de quo in casu, in radice sanare.

(2) En quomodo *fulminatum* fuerit relatum rescriptum sanationis in radice:

« Vicarius generalis Illustrissimi ac Rever^mi Domini Gustavi-Josephi Waffelaert Episcopi Brugensis.

Nos, auctoritate apostolica et de speciali S. Sedis delegatione, per rescriptum diei... Nobis concessa, N. N. catholicam, dioecesis nostrae subditam, a censuris et reatibus quomodolibet incursis in utroque foro, in quantum indiget, absolvimus, ac matrimonium ab eadem initum cum acatholico dubiè baptizato N. N., quatenus utraque pars in consensu de praesenti perseveret, eadem auctoritate apostolica et de eadem S. Sedis speciali delegatione, in utroque foro convalidamus et in radice sanamus.

Porro seriò in Domino monemus praefatam oratricem de gravissimo patrato scelere, de quo eam sincere dolere confidimus, ac in poenitentiam salutarem injungimus ut quotidie, per quindecim dies, recitet quinquies Pater et Ave. Insuper declaramus matrimonium, ob praesentem dispensationis gratiam, ab oratrice acceptatam, fieri validum, legitimum et indissolubile jure divino, et prolem susceptam vel fortè suscipiendam legitimam habendam esse. Sciat etiam oratrix se gravissima teneri obligatione, quam hisce instanter urgendam volumus, procurandi pro viribus seduloque conversionem conjugis ad catholicam fidem, et prolis utriusque sexus tam natae quam nasciturae in catholica religione educationem ».

(3) En tenorem recentis rescripti *pro foro interno, in forma commissoria.*

« Sacra Poenitentiaria Tibi dilecto in Christo confessario, ex approbatis ab Ordinario loci per oratricem electo, facultatem concedit ipsam oratricem, si ita sit, audita prius ejus sacra-

et committitur *confessario,* in actu sacramentalis confessionis exequendum, juxta normam sub n. 886 (coll. n. 904) propositam, moderata juxta subjectam materiam formula usurpanda:

« Auctoritate apostolica mihi specialiter delegata, matrimonium a te nulliter contractum ob impedimentum... cum tuo putato conjuge, in radice sano et convalido ».

2° Quando recursus institutus est *extrasacramentalis:* si sanatio conceditur in forma commissoria (1), executio committitur parocho vel alii sacerdoti extra confessionem exequendam.

914. — *Nota.* Cum sacramentum suscipiatur momento quo matrimonium in radice sanatur, vel momento quo, extra casum sanationis in radice, novus consensus emittitur, curandum igitur est ut, in quantum prudenter fieri potest, partes illo momento versentur in statu gratiae.

914bis. — Scholion I. *De momento quo effectum suum sortiatur dispensatio, sive in ordine ad matrimonium contrahendum, sive in ordine ad matrimonium contractum convalidandum.*

Pro accuratiori determinatione transeunter dictorum suprà, n. 740, ubi de notione dispensationis in forma commissoria et in forma gratiosa, haec notasse juvabit:

1° Dispensatio concessa *in forma gratiosa,* i. e. sine interjecto executore, effectum habet a momento quo *datae sunt litterae,* si rescriptum fuit adhibitum (can. 38), vel quo *oretenus concessa* est gratia si absque rescripto dispensatum est: quod rarò contingit.

2° Dispensatio *in forma commissoria* (sive cum executore necessario sive cum

---

mentali confessione, a censuris et poenis ecclesiasticis, si quas ob praemissa quomodolibet incurrerit, incestus reatibus et excessibus apostolica auctoritate hac vice absolvendi in forma Ecclesiae consueta, eidem, dummodò contracti matrimonii nullitas ex praemissis proveniens occulta omninò remaneat, nec aliud obstet canonicum impedimentum, attentis expositis, matrimonium hujusmodi, de speciali et expressa apostolica auctoritate in radice sanandi et convalidandi, prolem sive susceptam sive suscipiendam exindè legitimam enuntiandi. Injuncta congrua poenitentia salutari aliisque injunctis de jure injungendis. Pro foro conscientiae et in sacramentali confessione tantum, ita ut hujusmodi gratia pro foro externo nullatenus ei suffragetur. Praesentibus, sub poena excommunicationis latae sententiae, statim per te post executionem combustis. Datum Romae in S. Poenitentiaria... ».

(1) Nonnunquam conceditur hujusmodi sanatio *in forma gratiosa.* En autem specimen talis rescripti, olim accepti:

« Beatissime Pater,

Titius et Titia, dioecesis Brugensis, praemissis de more publicationibus, nulloque detecto impedimento, cum vero consensu qui adhuc perseverat, matrimonium in facie Ecclesiae contraverunt et successive consummaverunt. Jamvero matrimonium istud nullum est ob impedimentum publicum... Impedimentum casu omninò fortuito innotuit parocho, qui rem, tacitis nominibus, Episcopo Brugensi exposuit, declaravitque putatos conjuges in omnimoda bona fide versari, eosque non sine gravissimis incommodis de matrimonii sui nullitate, quam nemo caeteroquin ex loci incolis suspicatur, posse moneri. Quum... supplex rogat Sanctitatem Vestram ut matrimonium putatorum conjugum, de quibus suprà, in radice sanare ac proles exinde natas ac nascituras legitimas declarare dignetur. Et Deus...

Sacra Poenitentiaria, de speciali et expressa auctoritate apostolica, praefatum matrimonium, sicuti praefertur, nulliter contractum, in radice sanat et convalidat, prolemque sive susceptam sive suscipiendam legitimam enuntiat. Praesentes autem litterae in Cancellaria episcopali expressis nominibus et cognominibus praefatorum conjugum in calce earumdem, diligenter custodiantur ut, pro quocumque eventu, de matrimonii validitate et prolis legitimitate constare possit ».

executore voluntario) effectum habet a momento *executionis,* a momento scil. quo fulminationis decretum fuit ab executore subsignatum, vel quo actus executorios substantialiter adimplevit executor oralis (puta confessarius). Can. 38.

Nota. Per dispensationem in ordine ad matrimonium contrahendum, aufertur, descriptis respectivè momentis, impedimentum, et ablatum manet independenter a matrimonii celebratione. Cf. suprà, n. 474.

Scholion II. *De inscriptione matrimonii convalidati in registro.*

915. — 1° Convalidatione facta sive *absque dispensatione,* sive *ope dispensationis simplicis,* per renovationem consensus *in forma can.* 1094:

Si *publicè* facta est consensus renovatio, inseratur convalidatio in consueto registro matrimoniali, sive per mentionem convalidationis factam ad marginem prioris inscriptionis, sive per integrum actum matrimonialem, prouti prius matrimonium fuerit olim in registro inscriptum vel non.

Si *secretò* iteratus est consensus, inseratur convalidatio, in modum matrimonii conscientiae, in registro secreto Cancellariae episcopalis, vel secretò conservetur mentio convalidationis.

2° Si convalidationi provisum est *per sanationem in radice:*

Si nullitas matrimonii *non est publice nota,* sive obtenta fuerit sanatio in forma fori externi, sive in forma fori interni non-sacramentalis, ita ut suffragari posset in foro externo, secretò conservetur in Cancellaria episcopali documentum sanationis cum opportunis indicationibus. Cf. modò suprà, n. 913.

Ubi nullitas est *publicè* nota: inseratur convalidationis mentio marginalis in consueto registro matrimoniali, si matrimonium olim celebratum fuit in facie Ecclesiae et in registro inscriptum; secus inscribatur integer convalidationis actus in registro matrimoniali, ac in Cancellaria episcopali conservetur rescriptum sanationis, fulminationis et acceptationis, ac etiam exemplar authenticum parti bene dispositae tradatur cautè custodiendum.

Caput VI

DE VITIIS DISPENSATIONIS EORUMQUE SANATIONE.

§ 1. Vitia.

916. — **Praenotandum.** Dispensatio matrimonialis varia ex parte vitiari potest: vel ex parte personae *concedentis,* ratione scil. defectus aut cessationis potestatis in ipsa (1); vel ex parte personae dispensationem *exequentis,* puta munus suum amittentis (n. 864[bis] et 865), aut ante executionem obeuntis; vel ex parte personae dispensationem *impetrantis,* ratione inhabilitatis (n. 862), aut ratione renuntiationis Auctori dispensationis intimatae ab eoque acceptatae (n. 875); vel ex parte *actus concessionis,* vel tandem ex parte *executionis,* quatenus scil. defectus

(1) Suprà, sub n. 750, 788 s. et 809; item can. 43 s., coll. n. 749, sub 2, et n. 784bis.

vitiantes occurrant in actu concessionis vel in actu executionis: de quo duplici ultimo defectu vitiante paucis est agendum, ut determinetur quinam defectus in utroque actu occurrentes dispensationem vitient.

I. *Vitia ex parte* **actus concessionis.**

917. — Potest defectus vitians, ex hac parte ortus, afficere vel *ipsam* dispensationis *concessionem,* in quantum scil. procedit a dispensationis Auctore, quomodocumque (sive oretenus sive scripto) peractam, quod agatur de dispensatione gratiosa aut de dispensatione in forma commissoria; vel afficere potest dispensationis scripto concessae *instrumentum.* Jamvero quod spectat

A. Vitium afficiens **ipsam concessionem:**

Ex triplici defectu oriri potest: vel a/ ex non verificata aut non observata conditione seu clausula dispensationi apposita, sive expresse apponatur sive subintelligatur (1); b/ ex *subreptione,* quatenus scil. aliquid omittatur exprimendum; c/ ex *obreptione,* quatenus scil. quid falsum exprimatur; non refert autem quod subreptio aut obreptio proveniat sive ex facto preces offerentis, sive ex facto dispensationis auctoris, sive ex facto mutationis supervenientis, puta quia novum supervenit impedimentum, vel quia causa cessavit existere.

Porro ad dijudicandum an et quousque tres enumerati defectus substantialiter vitient dispensationis concessionem, sequentes *normae* sunt attendendae, cum *exceptionibus* quae subnectentur.

1° *Normae:*

918. — a/ Circa defectum *conditionis:* illae conditiones censentur *essentiales* ac substantialiter vitiantes, illaeque solae, quae « per particulas *si, dummodò,* vel aliam ejusdem significationis exprimuntur ». Can. 39, coll. suprà, n. 870.

Hujusmodi conditione deficiente, censetur Auctor dispensationis hanc non velle concedere. Talis conditio est: dummodo cautum sit conditionibus ab Ecclesia praescriptis (in matrimonio mixto) — dummodo occultum sit.

Aequivalens particula esset: *non aliter, nisi.* Quod autem spectat *ablativum absolutum,* videtur non inducere conditionem seu clausulam essentialem, nisi haec conditio aliunde, ex jure communi, imponatur pro valore observanda.

b/ Circa *subreptionem:* non quaelibet omissio dispensationem vitiat,

(1) Juxta can. 40, « in omnibus rescriptis subintelligenda est, etsi non expressa, conditio: *si preces veritate nitantur* »; sed hujus conditionis inobservatio confunditur cum obreptione et subreptione.

sed omnis et sola omissio elementi pro valore exprimendi, juxta stylum Curiae. Can. 42, § 1. — Ita dispensatio ex hoc capite vitiatur si omittitur impedimenti natura, species infima, gradus vel multiplicitas, juxta dicta sub n. 845 ss.

c/ Circa *obreptionem:* dispensationem vitiat si falsitas occurrit in iis quae ad substantiam pertinent, nominatim quae spectant identitatem oratorum, naturam, speciem infimam, gradum et numerum impedimentorum, nisi aliunde error corrigatur, necnon, idque praesertim, causam allegatam, quatenus scil. vitiatur dispensatio quando unica causa (quae semper est motiva) falsa est, vel, si plures sint, non saltem una eaque motiva vera est. Can. 42, § 2.

Momentum autem attendendum pro vitio subreptionis et obreptionis — et item pro verificatione conditonum seu clausularum de quibus sub a/ — est, pro dispensatione gratiosa, momentum quo gratia conceditur, pro dispensatione vero in forma commissoria, momentum quo dispensatio fulminatur. Can. 41, coll. can. 38, coll. etiam suprà, n. 914bis (1).

919. — 2° *Exceptiones* ad propositam normam habentur a/ in casu can. 45, si agitur de dispensatione cum clausula *Motu proprio* (n. 847, b); b/ in casu can. 1054, ubi de dispensatione super impedimentis minoris gradus (n. 847, b); c/ in casu can. 1050, ad tramites dictorum sub n. 782 s., coll. n. 847, b; d/ in casu can. 1052, juxta dicta suprà, sub n. 846 et 847, a.

920. — **Nota** 1. Ex modò notatis sub n. 918, coll. n. 914bis, sequitur modus agendi in casu quo novum impedimentum innotescat post concessam aut fulminatam dispensationem. Nimirum

a/ si agitur de impedimento ante concessam vel respective fulminatam dispensationem jam existente, sed nunc tantùm innotescente, dispensatio regulariter (salvis scil. exceptionibus, de quibus sub n. 919) habenda est uti invalida, ob subreptionem, attenta lege de omnibus impedimentis simul dispensandis (2); b/ si agitur de novo contracto impedimento, post concessam respective vel executioni mandatam dispensationem superveniente, valida est et valida manet dispensatio, ac sufficit ut super hoc novo impedimento dispensetur.

(1) « Unde sequitur, executore interjecto, invalidum esse rescriptum, si preces, quae cum porrigerentur erant verae, postea, circumstantiis mutatis, ante executionem falsae fiant, etiamsi probetur bona fides oratoris: haec namque nihil mutat; et, contra, esse validum, si preces, antea falsae, verae fiant tempore executionis ». Toso, o. c., ad can. 41, sub 3. — Quodsi causa, fulminationis momento existens, deinceps cessaverit, equidem valida maneret dispensatio concessa.

(2) Ita si, dispensatione petita super consanguinitate, ante ejusdem concessionem vel fulminationem contrahitur a sponso vel sponsa publica honestas, per concubinatum publicum cum filia vel matre sponsae aut cum filio vel patre sponsi instauratum: dispensatio in casu esset invalida.

921. — 2. Si quaeratur quid sit faciendum *in dubio* circa vitium dispensationis, utrum scil. dispensatio possit fulminari, si dubium ante fulminationem exsurgat, vel utrum possit ad matrimonii celebrationem transiri, si dubium post fulminationem oriatur, respondetur: a/ ubi dubium est *juris,* puta si dubitetur utrum talis vel talis clausula constituat conditionem essentialem, posset applicari can. 15 et ulterius procedi; b/ ubi dubium est *facti,* puta si dubitetur de existentia causae sufficientis, posset tutò fulminari dispensatio, ex analogia cum dispositione can. 209, vi cujus Ecclesia in dubio supplet; posset etiam ad matrimonium procedi, stando valori actus. Practice tamen, si possit fieri, praestat recurrere ad S. Sedem.

B. Quod spectat vitium afficiens **concessionis instrumentum:**

922. — Notetur duplicem in ipso materiali instrumento defectum posse distingui: unum, qui externam rescripti speciem afficiat, puta si omittatur « nomen Pontificis rescribentis, aut si error in eo habeatur, aut rasura vel correctio reperiatur in loco substantiali »; alterum, quem constat procedere ex incuria amanuensis (1).

Jamvero neuter defectus vitium inducit, dispensationem irritans, nisi in quantum suspectam reddat rescripti authentiam (in casu prioris defectus), vel in quantum dubium ingerat de identitate personae dispensandae vel de impedimento dispensando (in casu alterius defectus). Can. 47.

II. *Vitia ex parte* **executionis** *seu* **fulminationis.**

923. — Quando concessa est dispensatio *in forma commissoria:* secluso, ut supponitur, vitio ex parte actus concessionis, de quo sub I, potest adhuc vitiari ob defectum admissum in *dispensationis fulminatione,* sive executor sit necessarius sive voluntarius.

Nimirum defectus hujusmodi vitiat dispensationem quotiescumque non observatur forma exequendi pro valore praescripta (can. 55 et 203, § 2, coll. suprà notatis, n. 918) (2).

§ 2. Vitiorum sanatio.

I. **In priori hypothesi,** qua vitium est ex parte **actus concessionis:**

924. — *Nova dispensatione* est opus vel convalidanda est dispensatio per litteras quae nuncupantur *Perinde valere* (3).

(1) Ita v. gr. si in parte expositiva rite designatur impedimentum dispensandum, et aliud exprimitur in parte dispositiva, adeo ut manifestè appareat errorem fuisse in transcribendo.

(2) Id in specie contingeret si dispensatio, in foro sacramentali exequenda, non fulminatur in actu sacramentalis confessionis. Item si executor omisit impedimentum indicare, et alia hujusmodi. Cf. suprà, n. 876 ss. et 886 ss.

(3) Per litteras *Perinde valere* convalidatur dispensatio antea data, et quidem ita ut per fictionem juris retrotrahi censeantur convalidationis effectus usque ad diem concessae dispensationis prioris. Per eas, si dispensatio in forma commissoria fuit concessa, committitur executori ut, negotium reassumens litterasque prius impetratas adhuc valere decernens, servata aliàs earum forma, dispensationem exequatur perinde ac si prius dispensationis rescriptum fuisset validum.

In sequentibus praesertim intendimus casum frequentiorem, quod nempe, omnibus attentis, invalida fuerit dispensatio ob omissum in precibus impedimentum quod de novo innotuit (n. 920): quo casu regulariter conceditur *nova dispensatio.*

Quod autem spectat

925. — **Forum** pro quo dispensatio illa novà (aut dispensationis convalidatio) est danda vel procuranda, attendantur normae sequentes:

a/ Ubi dispensatio vitiata fuit concessa *pro foro externo:* si innotescens vel superveniens impedimentum etiam est *fori externi,* danda est vel petenda est utriusque impedimenti (novi scil. et alterius dispensati) dispensatio *in foro externo;* si vero novum impedimentum est *fori interni,* super hoc est dispensandum *pro foro interno,* et pro hoc eodem foro convalidanda est dispensatio vitiata, utriusque impedimenti mentione facta in eadem supplica.

b/ Ubi dispensatio nulla fuit data *pro foro interno:* si novum impedimentum est *fori interni,* dispensatio est danda vel procuranda super utroque impedimento *in foro interno;* si vero impedimentum est *fori externi,* super hoc impedimento est dispensandum *in foro externo,* et convalidanda est *pro foro conscientiae* utraque *dispensatio,* tum illa scil. quae fuit prius concessa in foro interno, tum haec nova dispensatio in foro externo nulliter data.

c/ Ubi *simul* impetrata fuit dispensatio super impedimento occulto *in foro interno* et super impedimento publico *in foro externo:* si novum impedimentum est *occultum,* super hoc est dispensandum *in foro interno,* et pro eodem foro convalidanda est utraque dispensatio nulliter concessa in foro interno et externo, trium impedimentorum mentione facta in eadem supplica. Quodsi novum impedimentum est *publicum*: dispensandum est *pro foro externo* super utroque impedimento publico; insuper convalidanda est *pro foro conscientiae* dispensatio fori externi super utroque impedimento publico, mentione facta in supplica trium impedimentorum.

B. Quod spectat quaestionem **a quonam** dispensari possit:

926. — *Generatim loquendo,* vitiatum dispensationis rescriptum convalidandum est ab illo cui competit tum dispensationem concedere super impedimento invalidè dispensato, tum etiam *cumulativè* dispensare super impedimento quod omissum fuit. Inde in specie:

1° **S. Pontifex** potest sanare *omnes* dispensationes, quomodocumque fuerint vitiatae, modò novum impedimentum innotescens vel superveniens

ejus potestatem non excedat nec a potestatis exercitio de facto excludatur. Sanationes autem concedit S. Pontifex per medias varias respective Congregationes, pro varia natura impedimenti et pro vario foro adeundo, juxta superius exposita.

2° **Episcopus** seu **Ordinarius.**

927. — a/ Ordinarius dispensationes nulliter *a se* concessas sanare potest, si ad novum impedimentum forte detectum extenditur ejus potestas (n. 755-772).

b/ Dispensationes *a S. Sede* invalidè concessas sanare potest etiam Ordinarius, in periculo mortis vel casu urgenti, intrà limites can. 1043 et 1045, § 1 et § 2, vel indulti quo gaudet (1): in quantum scil. ejus potestas extenditur ad impedimentum a S. Sede invalidè dispensatum, simul ac ad impedimentum de novo detectum aut superveniens.

3° **Sacerdos.**

928. — Potest dispensationes, a se, vel a S. Sede aut ab Ordinario nulliter concessas, convalidare, in quantum ejus dispensandi potestas complectitur impedimentum invalidè dispensatum, simul ac impedimentum omissum; in specie potest dispensationem apostolicam aut episcopalem convalidare, in periculo mortis vel casu urgenti, attentis potestatis limitibus, in can. 1044 ac 1045, § 3, descriptis: deberet, in casu, juxta normas suprà propositas, dispensationem nulliter concessam prius convalidare, ac super novo impedimento dispensare (2).

929. — *Nota.* « In supplicatione super *Perinde valere,* exprimitur casus uti vere se habet, repetitis quoad substantiam omnibus quae in priori supplicatione fuerunt expressa, memorata quoque substantia prioris gratiae et praecise indicata causa nullitatis » (3).

II. **In altera hypothesi,** qua vitium est ex parte **executionis** seu **fulminationis :**

930. — *Iteranda est* simpliciter fulminatio invalide peracta.

Quod autem spectat quaestionem **a quonam** iteranda sit fulminatio, applicari potest norma, in can. 59, § 1, statuta : « executori fas est, si quoquo modo in rescriptorum executione erraverit, iterum eadem exe-

(1) Suprà, n. 770 et 785^{b1s}, notavimus casus urgentiam quae requiritur ad usum potestatis can. 1045, strictiorem esse quam urgentia quae postulatur ad usum facultatis delegatae S. C. de Sacr.

(2) Potest confessarius etiam convalidare dispensationem super impedimento fori externi invalide concessam, si nullitas est occulta, puta ob omissum impedimentum fori interni, super quo dispensare valet confessarius.

(3) VLAMING, o. c., n. 510, ad 2^{m}. Cf. infrà formulas 19-22.

cutioni mandare » (1). Potest proinde Ordinarius, ac potest parochus vel confessarius dispensationem in forma commissoria respective acceptam, et invalido modo executioni mandatam, iterum exequi ac fulminare (2).

Utrum autem Ordinarius posset omissam vel invalidè peractam dispensationis fulminationem iterare, *postquam oratores jam matrimonium contrahere attentaverint,* videtur dubium: ex una namque parte, sententiae affirmanti favet responsum datum a S. Poenitentiaria, die 27 Junii 1885 (*N. R. th.,* XIX, p. 57); ex alia autem parte, regula est universim admissa, facultatem dispensandi in ordine ad matrimonium contrahendum non suffragari ad dispensandum in ordine ad matrimonium contractum convalidandum. Practice igitur, si desit urgentia, tutius procederet executor, in casu, recurrendo ad dispensationis auctorem, pro norma agendi.

DEO SINT LAUDES.

---

(1) Juxta jus anterius potius applicabatur regula juris: «delegatus, rescripto executioni dato, functus est munere suo ».

(2) Posset etiam executor, postquam, ad normam can. 54, § 1 (suprà, n. 740), executionem denegaverit, ob praetensum manifestum vitium, posset, inquam, exinceps, errore detecto, dispensationem exequi. — In memoriam revocatur notatum suprà, sub n. 879, ad 6^{m}, posse scil. exetioni mandari legitimandi mandatum, si legitimatio in ipsius dispensationis fulminatione fuit omissa.

ALLEGATUM

§ 1. FORMULAE SUPPLICARUM PRO DISPENSATIONE.

I. Pro foro externo :

A. In ordine ad matrimonium contrahendum.

1° *In recursu ad Ordinarium :*

a/ *super impedimento, in casu urgenti* (de quo in can. 1045, § 1):

Illustrissime ac Reverendissime Domine,

Form. 1. — Antonius N., aetatis 30 annorum, viduus, parochiae N., et Antonia N., aetatis 26 annorum, coelebs, parochiana mea, matrimonium inter se inire exoptant. Nunc vero, postquam omnia parata sunt ad nuptias et nupturientes ad alienam regionem sunt discessuri, adeo ut matrimonium, sine gravissimo incommodo, nequeat differri usquedam a S. Sede impetrata fuerit dispensatio, innotuit impedimentum consanguinitatis, in secundo gradu aequali lineae collateralis, uti adnexum schema indicat (1). Quare humillimè supplicant Illustrissimae Dominationi Vestrae, ut super eo impedimento, vi can. 1045, § 1, cum ipsis dispensare dignetur (2).

Causae sunt: 1° aetas oratricis superadulta (3); 2° orator viduus et quatuor prolibus minorennibus oneratus adjutorio uxoris indiget. Testor oratores, orthodoxae fidei cultores, esse pauperes.

Cum summae venerationis sensu subscribo,
N., parochus parochiae N.

Die... mensis... anni...

b/ *Super impedimento, extra casum urgentem* :

a/ super *consanguinitate :*

Illustrissime ac Reverendissime Domine,

Form. 2. — N. N., aetatis... annorum, coelebs, paroeciae X, et N. N., aetatis 25 annorum, pariter coelebs, parochiana mea, matrimonium inter se inire cupiunt. Obstat vero impedimentum consanguinitatis in tertio gradu lineae collateralis aequalis, uti adnexum schema manifestat. Quare humillimè supplicant Illustrissimae Dominationi Vestrae, ut super eo impedimento, vi indulti S. C. de Sacram., cum ipsis dispensare dignetur.

Causa est aetas superadulta.

Oratores hujusmodi sunt fortunae ut ambo simul possideant... in re et... in spe.

---

(1) Adnectatur arbor genealogica.

(2 Etiam, in casu urgenti, dispensare posset Ordinarius Brugensis vi indulti S. C. de Sacr. (n. 770); sed, uti notavimus sub n. 785bis, usurpetur potestas ordinaria, potius quam delegata. — Attende, juxta observata sub n. 770 et n. 784bis, strictius intelligendam esse casus urgentiam in can. 1045, § 1, quam in indulto S. C. de Sacr.

(3) Addendum est, vi ordinationis dioecesanae Brugensis, *extractum baptismale.*

β/ super *voto non reservato:*

Form. 3. — N. N., aetatis 30 annorum, coelebs, parochiae X, olim, aetatis decimum octavum annum nondum adepta, votum castitatis privatim emisit. Nunc vero, ut conscientiae suae consulat, cupit matrimonium inire. Quare humillime supplicat Illustrissimae Dominationi Vestrae, ut super dicto voto, vi can. 1313, n. 1, cum ipsa dispensare dignetur (1).

Causa est: stimulis carnis exagitata, matrimonio indiget in remedium concupiscentiae.

Testor oratricem, orthodoxae fidei cultricem, esse pauperem.

Cum summae venerationis sensu subscribo,
N., parochus parochiae N.

Die... mensis... anni...

γ/ super *mixta religione:*

Illustrissime ac Reverendissime Domine,

Form. 4. — Laetitia N., Romano-catholica, 25 annorum, parochiana mea, matrimonium inire cupit cum Francisco N., baptizato sed anglicanae haeresi addicto, et in errore hucusque pertinaci.

Quare humillimè supplicat Illustrissimae Dominationi Vestrae ut super impedimento mixtae religionis (et, ad cautelam, super impedimento disparitatis cultus), vi indulti C. S. Officii, dispensare dignetur.

Causae: 1° vani conatus ut oratrix matrimonio renuntiet; 2° fundata spes conversionis partis acatholicae; 3° periculum matrimonii civilis.

Huic libello supplici adnectuntur scripto exaratae et a partibus subsignatae cautiones, canone 1061 requisitae: ex parte scil. nupturientis acatholici, de amovendo a conjuge catholico perversionis periculo, et, ex parte utriusque nupturientis, de universa prole catholicè tantum baptizanda et educanda. Testor autem moralem haberi certitudinem de praefatarum cautionum implemento (2).

Pars catholica hujusmodi est fortunae ut possideat... in re et... in spe.

Cum summae venerationis sensu subscribo,
N., parochus in N.

Die... mensis... anni...

2° *In recursu ad S. Sedem:*

Illustrissime ac Reverendissime Domine,

Form. 5. — Josephus N., aetatis 35 annorum, viduus, parochiae Y, et Magdalena N., 30 annorum, vidua, parochiana mea, matrimonio inter se copulari cupiunt. Obstat vero impedimentum affinitatis in primo gradu lineae collateralis aequalis, ex eo proveniens quod orator sit viduus ex sorore oratricis. Quare humillimè supplicant Illustrissimae Dominationi Vestrae ut super dicto impedimento dispensationem S. Sedis impetrare dignetur, necnon prolis natae vel nascendae legitimationem (3).

---

(1) Descriptum votum non reservatur S. Sedi, uti vidimus sub n. 767, adeoque ad illud extenditur Ordinarii potestas ordinaria, de qua in can. 1313.

(2) Uti notatum est, sub n. 505, cautiones sunt, juxta jus particulare Brugense, exarandae in duplici exemplari: praeter illud scil. quod adnectendum est supplicae, alterum est partibus tradendum et ab hisce retinendum in perennem memoriam assumptarum obligationum.

(3) Circa utilitatem practicam mentionis prolis legitimandae, cf. suprà, n. 749.

Causae sunt: periculosa vitae conversatio; sponsus duabus prolibus minorennibus gravatus uxoris indigit adjutorio, et oratrix ad eas proles educandas idonea dicitur.

Testor oratores, orthodoxae fidei cultores, adeo pauperes ac miserabiles esse ut solo manuum labore vivant (1).

Cum summae venerationis sensu subscribo,
N., parochus in N.

Die... mensis... anni...

B. In ordine ad matrimonium contractum convalidandum.

1° *In recursu ad Ordinarium.*

a/ *in casu urgenti* (de quo in can. 1045, § 2):

Illustrissime ac Reverendissime Domine,

Form. 6. — Bernardus N., parochiae N., 30 annorum, et Maria N., 23 annorum, parochiana mea, praemissis de more publicationibus antenuptialibus, matrimonium in facie Ecclesiae bona fide contraxerunt et successive consummarunt. Innotuit vero impedimentum consanguinitatis in secundo gradu aequali collaterali, quemadmodum ex adnexo schemate liquet (2), non potest autem matrimonii convalidatio, absque gravis mali periculo, differri usquedum a S. Sede dispensatio obtineatur, siquidem pseudo-conjuges nec separari possunt, per tempus recursui Romano necessarium, nec, attenta nullitatis revelatione in parochia, simul cohabitare, absque gravi populi christiani offensione, queunt. De caetero parati sunt ambo renovare consensum in facie Ecclesiae.

Quare cupientes matrimonium convalidari, humillimè supplicant Illustrissimae Dominationi Vestrae, ut super praefato impedimento, vi can. 1045, § 2, dispensare (3) et prolem natam legitimam declarare dignetur.

Causae sunt: 1° matrimonium bona fide contractum; 2° formalitates civiles adimpletae; 3° proles legitimanda.

Testor oratores... (uti in *Form. 1*).

b/ *extra casum urgentem:*

Illustrissime ac Reverendissime Domine,

Form. 7. — N. N., aetatis... annorum et N. N., aetatis... annorum, parochiani mei, praemissis de more publicationibus antenuptialibus, matrimonium in facie

---

(1) Haec est supplica quasi-provisoria, qua accepta, Ordinarius conficiet supplicam propriè dictam, ad S. Sedem transmittendam, in hunc vel similem sensum:

Beatissime Pater,

Josephus N., ... annorum, viduus, et Magdalena N., coelebs, ... annorum, dioecesis Brugensis subditi, matrimonium inire confidentes, ad pedes S. V. humiliter provoluti, devotè implorant dispensationem super impedimento affinitatis in primo gradu lineae collateralis aequalis, ex eo proveniente quod orator sit viduus ex sorore oratricis.

Causae sunt... uti suprà.

Gustavus-Josephus Waffelaert, Episcopus Brugensis, testatur oratores, dioeceseos Brugensis subditos, esse verè pauperes et miserabiles, ex sua industria et manuum labore viventes, ac nullius taxae esse capaces.

Nota. Quodsi oratores sint quasi-pauperes vel divites, parochus in sua supplica determinat statum fortunae in re ac in spe, juxta *Form. 2*. Episcopus autem ex sua parte testatur coram S. Sede «oratores, orthodoxae fidei cultores, taxae... francorum in totum esse capaces».

(2) Connectenda arbor geneologica.

(3) Idem hic observandum ac pro Form. 1ª, in nota (2).

Ecclesiae bona fide contraxerunt et successive consummarunt. Innotuit vero impedimentum affinitatis in secundo gradu lineae collateralis aequalis, ex eo proveniens quod vir viduus erat consobrinae germanae pseudo-uxoris suae, uti ex adnexo schemate apparet (1).

Quare humillimè supplicant Illustrissimae Dominationi Vestrae ut super praefato impedimento, vi indulti S. C. de Sacr., dispensare dignetur.

Causae sunt...

Oratores... uti in *Form. 2.*

2° *In recursu ad S. Sedem:*

a/*per viam simplicis dispensationis:*

Illustrissime ac Reverendissime Domine,

Form. 8. — Fredericus N., aetatis 40 annorum, et Frederica N., aetatis 25 annorum, parochiani mei, praemissis de more publicationibus antenuptialibus, matrimonium in facie Ecclesiae bona fide contraxerunt et successive consummaverunt; innotuit autem impedimentum affinitatis in primo gradu lineae collateralis, ex eo proveniens quod vir viduus duxerat sororem praesentis putatae uxoris, uti ex adnexo schemate liquet.

Quare humillimè supplicant Illustrissimae Dominationi Vestrae ut super memorato impedimento dispensationem S. Sedis impetrare dignetur.

Causae sunt...

Oratores... uti supra, in *Form. 2* (2).

b/ *per viam sanationis in radice:*

Illustrissime ac Reverendissime Domine,

Form. 9. — Franciscus N., aetatis 30 annorum, et Maria N., aetatis 28 annorum, parochiani mei, praemissis de more publicationibus, quin detectum fuerit impedimentum, matrimonium in facie Ecclesiae bona fide, cum vero ac sincero utriusque consensu, qui asseritur adhuc perseverare, contraxerunt, ac successivè consummarunt, prole inde suscepta.

Obstat vero impedimentum publicum consanguinitatis in secundo aequali gradu collaterali, uti videre est in schemate adnexo (3).

Uterque contrahens a paucis diebus nullitatis matrimonii conscius existit, sed vir nullo modo ad renovandum consensum (per se vel per procuratorem) adduci potest.

Quare oratrix Maria N., ad consulendum conscientiae suae, ac conjugem gratiarum matrimonii participem reddere prolemque legitimare cupiens, humillimè supplicat Illustrissimae Dominationi Vestrae ut sanationem in radice praefati matrimonii a Sede Apostolica procurare dignetur.

Cum summae venerationis sensu subscribo,

N., parochus in N.

Die... mensis... anni...

---

(1) Addendum est schema affinitatis.

(2) In reliquis formulis pro foro externo indicetur status fortunae oratorum vel notetur utrum sint pauperes vel non, ad normam dictorum sub n. 859, et juxta specimina proposita.

(3) Si ageretur de consanguinitate in tertio gradu, posset ipse Ordinarius, vi indulti S. C. de Sacr. (n. 770), sanationem in radice concedere, positis ponendis, juxta tenorem indulti, sub 4°, attento 1°.

II. Pro foro interno :

A. In ordine ad matrimonium contrahendum.

1° *In recursu ad Ordinarium:*

a/ *super impedimento fori interni seorsim:*

Illustrissime ac Reverendissime Domine,

Form. 10. — Titius et Titia, dioecesis Brugensis subditi (1), inter se matrimonialiter conjungi cupiunt. Obstat vero impedimentum criminis, ex adulterio cum fide data proveniens. Impedimentum est occultum nec timetur manifestandum.

Quare humillimè supplicant Illustrissimae Dominationi Vestrae, ut cum ipsis, vi indulti S. Poenitentiariae, dispensare dignetur (2).

Causae sunt 1° omnia ad nuptias parata; 2° scandala gravia vitanda.

Cum summae venerationis sensu subscribo,
N., confessarius in N.

Die... mensis... anni... (3).

b/ *in concursu cum impedimento fori externi :*

Illustrissime ac Reverendissime Domine,

Form. 11. — Titius et Titia, volentes inter se matrimonialiter copulari, apostolicam dispensationem petierunt super impedimento consanguinitatis in secundo aequali gradu collaterali. Jamvero, pendente recursu, in confessione innotuit impedimentum, omninô occultum ac nullatenus manifestandum, criminis, cum machinatione, ex eo quod sponsi adulterium admiserint, quodque communi consilio et conspiratione mortem intulerint Titiae marito.

Quare, cum jam omnia sint parata ad nuptias, nec matrimonium, sine probabili gravis mali periculo, differri possit usquedum a S. Sede dispensatio obtineatur, humillimè deprecantur Illustrissimam Dominationem Vestram ut, revalidando dispensationem super memorato impedimento publico petitam,

---

(1) Restringitur usus indulti S. Poenitentiariae ad solos subditos, exclusis peregrinis (n. 774 s.). Ideo id opportune notatur.

(2) Posset etiam, in proposito casu, ab Ordinario pro foro interno dispensari, vi indulti S. C. de Sacr.; sed, uti notavimus sub n. 785^{b1s}, usurpanda est potestas delegata a S. Poenitentiaria accepta, potius quam potestas delegata a S. C. de Sacr.

(3) Si agatur de occulto voto *non reservato*, super quo Ordinarius valet dispensare, vi can. 1313, recurratur ad modum, sub form. 3^{1a} descriptum, invocato dicto can. 1313, mutatis pro recursu in foro interno mutandis.

Si obstat occultum votum simplex castitatis *reservatum*, potest Ordinarius dispensare, vi indulti S. C. de Sacr., quod vidimus in utroque foro posse usurpari. — In hunc modum recurri posset :

Illustrissime ac Reverendissime Domine,

Titia olim, decimum octavum aetatis annum adepta, votum simplex perpetuae castitatis (vel ingrediendi religionem approbatam) emisit. Jamverô prudenter judicatur statum conjugalem, cujus opportuna occasio sese offert, ipsi futurum esse magis salutarem.

Quare humillimè supplicat Illustrissimae Dominationi Vestrae ut super praefato voto, vi indulti S. Congr. de Sacram., dispensare dignetur, ut matrimonium inire et debitum conjugale licite petere ac reddere valeat.

Causa est: 1° quod, nisi nubat, in certo periculo salutis versatur, 2° quod ad negotia gerenda jam viro carere non potest; 3° quod, quum sit pauperrima, hoc matrimonio melius vitae sine egestate transigendae consulit.

Cum summae venerationis sensu subscribo,
N., confessarius ecclesiae N.

Die... mensis... anni...

super isto quoque criminis impedimento, vi can. 1045, § 1, dispensare dignetur.
Causa est: scandala et gravissima mala praecavenda.

Cum omni venerationis sensu,

Die... mensis... anni...

N., confessarius in N.

2° In recursu ad S. Sedem:

a/ *si supplicae Romanae confectio committitur Ordinario:*

α/ Super impedimento occulto seorsim existente :

Illustrissime ac Reverendissime Domine,

Form. 12. — Titius viduus, dioecesis nostrae subditus, intendit matrimonium inire cum Titia. Obstat vero impedimentum criminis occultum, ex eo quod uterque sponsus inter se adulterium commiserint quodque Titius mortem suae uxori intulerit, intuitu matrimonii cum Titia ineundi.

Quare humillimè supplicant Illustrissimae Dominationi Vestrae ut super praefato impedimento dispensationem apostolicam procurare dignetur.

Causae sunt...

β/ in concursu cum impedimento publico :

Illustrissime ac Reverendissime Domine,

Form. 13. — Titius et Titia obnoxii sunt impedimento affinitatis in primo gradu lineae collateralis aequalis, simul ac impedimento occulto criminis, ex eo quod uterque sponsus inter se adulterium commiserint quodque sponsus Titius mortem suae uxori intulerit intuitu matrimonii cum Titia ineundi. Jamvero, recursu instituto pro foro externo, in ordine ad impetrandam dispensationem apostolicam super dicto affinitatis impedimento, recurrunt oratores, de praemissis dolentes, ad Illustrissimam Dominationem Vestram, humillimè rogantes ut super praefato occulto impedimento criminis dispensationem, simul ac dispensationis super affinitate nulliter concedendae convalidationem, a S. Sede impetrare dignetur.

Causae sunt...

b/ *Si supplica conficitur ab ipso confessario:*

Eminentissime Domine,

Form. 14. — Titius et Titia matrimonialiter ad invicem copulari cupiunt. Atvero contraxerunt impedimentum criminis, ex eo quod, vivente Titii uxore, adulterium inter se commiserint ac mutuo consilio in necem Titii uxoris conspiraverint eique mutua opera mortem intulerint. Cum autem praefatum impedimentum occultum sit, et, nisi oratores nuptias ineant, periculum immineret scandalorum, ad hujusmodi scandala evitanda et pro suae conscientiae quiete, vehementer exoptant per Sedem Apostolicam absolvi secumque dispensari super contracto impedimento criminis. Quare E. V. enixis precibus oratores supplicant ut sibi de opportuno remedio providere faveat.

Dignetur E. V. executionem dispensationis committere confessario ex approbatis ab oratoribus eligendo, atque rescriptum dirigere ad infrascriptum E. V. humillimum famulum N. N., in civitate... via... (1).

---

(1) In concursu impedimenti occulti cum impedimento publico, conficiatur supplica ad normam formulae 11ae et 13ae.

B. In ordine ad matrimonium contractum convalidandum:

1° *Pro recursu ad Ordinarium:*

a/ *in casu urgenti:*

Illustrissime ac Reverendissime Domine,

Form. 15. — Titius et Titia, morte, ex communi consilio et conspiratione, illata in uxorem legitimam oratoris, matrimonium inter se, praemissis de more publicationibus, in facie Ecclesiae contraxerunt ac successive consummarunt.

Cum autem dicti oratores, ob impedimentum, ex mortis machinatione, de qua plurimum dolent, proveniens, quod occultum est, in dicto matrimonio remanere nequeant absque dispensatione, cumque convalidatio, sine gravis incontinentiae periculo, differri nequeat usquedum a S. Sede dispensatio impetretur, humillime supplicant Illustrissimae Dominationi Vestrae ut super dicto impedimento, vi can. 1045, § 2, dispensare dignetur.

b/ *extra casum urgentem, super crimine absque machinatione* (1):

Illustrissime ac Reverendissime Domine,

Form. 16. — Titius et Titia, aliàs, adhuc vivente prima oratoris uxore, se carnaliter cognoverunt, fidemque sibi invicem dederunt de matrimonio inter se contrahendo si dicta uxor praemoreretur; qua deinde e vivis erepta, neutro tamen oratorum in ejus mortem machinante, matrimonium inter se, praemissis de more publicationibus, in facie Ecclesiae mala fide contraxerunt ac successive consummarunt.

Dum autem dicti oratores, ob impedimentum ex praemissis, de quibus plurimum dolent, proveniens, quod occultum est, in dicto matrimonio remanere nequeant absque dispensatione, pro suae conscientiae quiete, humillimè recurrunt ad Illustrissimam Dominationem Vestram, ut cum ipsis super memorato impedimento vi indulti S. Poenitentiariae, dispensare dignetur (2).

Causae sunt: gravissima scandala vitanda; periculum concubinatus.

Cum omni...

2° *In recursu ad S. Sedem:*

a/ *per viam simplicis dispensationis:*

Illustrissime ac Reverendissime Domine,

Form. 17. — Titius et Bertha, adhuc vivente prima oratoris uxore, se carnaliter cognoverunt, fideque sibi invicem data de matrimonio ineundo, si dicta uxor praemoreretur, intuitu matrimonii mortem intulerunt uxori Titii, effectu secuto; qua eadem Titii uxore e vivis erepta, praefati oratores matrimonium publicè ac praemissis publicationibus, in facie Ecclesiae contraxerunt ac successive consummarunt.

Quare, de praemissis, quae occulta manent nec manifestanda timentur, quamplurimum dolentes, humillimè rogant Illustrissimam Dominationem Vestram ut cum ipsis super memorato impedimento dispensationem apostolicam

(1) Supponitur confessario, impedimentum detegenti, non fuisse subdelegatam facultatem dispensandi, nec posse sponsos, absque gravi incommodo, ad confessarium privilegiatum remitti. Cf. suprà, n. 798.

(2) Hic locus etiam est observationi factae, ad calcem formulae 10ae, quatenus indulto S. Poenitentiariae uti debeat Ordinarius, potius quam indulto S. C. de Sacr.

impetrare dignetur, ad hoc ut matrimonium sic nulliter initum convalidari v. leat (1).

Causae sunt...

b/ *per viam sanationis in radice:*

Illustrissime ac Reverendissime Domine,

Form. 18. — Titius et Titia, cum vero et sincero Titii consensu, qui asseritur adhuc perseverare, praemissis de more publicationibus, matrimonium in facie Ecclesiae contraxerunt ac successivè consummarunt. Jamverò hoc matrimonium invalidum est ob impedimentum (omnino occultum ac nullatenus manifestandum) criminis, ex adulterio cum machinatione mortis ex parte oratoris in personam suae propriae uxoris, effectu secuto.

Nunc vero, Titia oratrix, de praemissis quamplurimum dolens, pro suae conscientiae quiete matrimonium convalidare cupit, dum Titius pseudo-conjux impedimenti conscius consensum renovare renuit (2).

Quare, optans in gratiam Dei redire et numerosam sobolem legitimare, humillime deprecatur oratrix Illustrissimam Dominationem Vestram, ut sanationem in radice praefati matrimonii a Sede Apostolica impetrare dignetur.

Cum summae venerationis sensu subscribo,

N., confessarius in N.

Die... mensis... anni...

§ 2. FORMULAE PRO IMPETRANDA DISPENSATIONIS SANATIONE.

I. Pro foro externo :

1° *In recursu ad Ordinarium :*

Illustrissime ac Reverendissime Domine,

Form. 19. — Jacobus N., et Anna N., parochiani mei, in eo sunt ut nuptialiter copulentur, dispensatione S. Sedis ab Illustrissima Dominatione Vestra procurata et fulminata super impedimento consanguinitatis in secundo gradu lineae collateralis aequalis. Atvero bona fide reticitum est in instantia impedimentum affinitatis in primo gradu lineae collateralis aequalis, uti videre est in schemate adnexo.

Quare, attenta casus urgentia, quatenus omnia parata sunt ad nuptias nec matrimonium, sine probabili gravis mali periculo, differi potest usquedum a S. Sede sanatio obtineatur, humillime supplicant Illustrissimae Dominationi Vestrae ut, vi can. 1045, § 1, sanationem obtentae dispensationis concedere dignetur simul cum dispensatione super noviter detecto affinitatis impedimento.

Cum summae venerationis sensu subscribo,

N., parochus in N.

Die... mensis... anni...

2° *In recursu ad S. Sedem:*

Illustrissime ac Reverendissime Domine,

Form. 20. — Sylvester N. et Lucia N., parochiani mei, in ordine ad matrimonium inter se contrahendum dispensationem apostolicam obtinuerunt super impedi-

(1) Mutentur, juxta specimen propositum in *Form. 14*, mutanda in casu quo ab ipso confessario conficitur supplica, Romam mittenda. Quod idem valet pro *Form. 18*.

(2) Hic etiam prae oculis habenda est observatio facta ad formulam 9ᵐ: si obstaret dumtaxat impedimentum criminis, absque machinatione, posset ipse Ordinarius, positis ponendis, pro foro interno sanationem in radice concedere, vi indulti S. C. de Sacr., sub 4°, coll. 1°.

mento affinitatis in primo gradu lineae collateralis aequalis. Innotuit autem ipsos esse etiam consanguineos in secundo gradu lineae collateralis aequalis.

Quare humillime supplicant Illustrissimae Dominationi Vestrae ut concessae dispensationis sanationem et dispensationem super praefato consanguinitatis impedimento a S. Sede impetrare dignetur.

II. **Pro foro interno :**

1° *In recursu ad Ordinarium:*

Illustrissime ac Reverendissime Domine,

Form. 21. — Titius et Titia dispensationem a S. Sede impetrarunt ab impedimento occulto criminis, ex adulterio et machinatione mortis a Titio contra virum Titiae. Innotuit autem adulterio accessisse non modò machinationem mortis ex parte Titii, sed etiam ex parte Titiae, adeo ut communi consilio et mutua opera mortem Titiae marito intulerint.

Quare Titius et Titia, de patrato crimine vehementer dolentes, supplicant Illustrissimae Dominationi Vestrae, ut attenta casus urgentia, dispensationis sanationem simul ac dispensationem super noviter detecto impedimento, vi can. 1045, § 1, concedere dignetur.

Causae sunt...

2° *In recursu ad S. Sedem:*

Form. 22. — Titius et Titia dispensationem obtinuerunt super affinitatis impedimento in primo gradu lineae collateralis aequalis. Innotuit autem etiam impedimentum criminis occultum ex eo quod Titius et Titia adulterium inter se admiserint, quodque Titius orator, intuitu matrimonii cum Titia, mortem intulerit uxori suae.

Quare humillime supplicant oratores, de crimine multum dolentes, Illustrissimae Dominationi Vestrae ut dispensationis sanationem simul cum dispensatione super noviter detecto criminis impedimento a S. Sede impetrare dignetur.

Causae sunt...

§ 3. Aliae formulae variae.

1° *Formula notitiae matrimonialis transmittendae* (1).

Rever. Domine Pastor,

Form. 23. — Reverentiam vestram certiorem facio N. N., aetatis..., filium (filiam) N. N. et N. N., in parochia tua, die..., mensis..., anni..., baptizatum (baptizatam) coram me infrascripto (vel R. D..., a me specialiter delegato) et duobus testibus N. N. et N. N. die..., mensis... 19..., legitimè contraxisse matrimonium cum N. N., filia (filio) N. N. Quod matrimonium dignetur Reverentia vestra in baptismi librum referre.

Responsum, si forte necessarium, ad me infrascriptum mittere digneris.

Veneranter subscribo,
N., parochus in N.

X..., die..., mensis..., anni... (sigillum parochiale).

(1) Cf. n. 700.

2° *Formula ad petendam licentiam celebrandi matrimonium vagi* (1):

Illustrissime ac Reverendissime Domine,

Form. 24. — Theresia, parochiana mea, nuptias ambit ineundas cum Leonardo, ex dioecesi N. oriundo, nunc autem incertas sedes habente nec ullibi domicilium vel quasi-domicilium retinente.

Diligenti facta inquisitione, nihil potui reperire quod sponsi libertati obstet nec parentes dissentiunt.

Quare Illustrissimae Dominationi Vestrae supplico, ut mihi quid facto opus sit significare dignetur.

Cum summae venerationis sensu subscribo,
N., parochus in N.

Die... mensis... anni...

3° *Formula supplicae ad S. Sedem, pro impetranda dispensatione super matrimonio rato non consummato :*

Beatissime Pater,

Form. 25. — N. N., filia N. et N., *dioecesis* N., in N. domicilium habens, annos nata..., ad pedes Sanctitatis Vestrae humiliter provoluta, quae sequuntur exponit: Die... oratrix, praemissis denuntiationibus a jure statutis ac ritu civili, matrimonium in parochiali ecclesia N., cum N. N., filio N. et N., e N. oriundo, ritè contraxit.

Mox experta est oratrix virum suum ita corpore esse constitutum ut impotens ad debitum conjugale reddendum haberi videatur. Propterea post... mensium (vel... hebdomadarum) cohabitationem ipsum dereliquit.

Ideo supplicat S. V. ut in casu apostolicam dispensationem super matrimonio rato et non consummato misericorditer concedat (nisi forte melius judicet ut processus coram Ordinario de nullitate matrimonii ob causam impotentiae instituatur).

Rationes autem ad suam petitionem fulciendam sunt: a/ quod intimè sibi persuasum est de matrimonii sui nullitate; b/ quod aliud matrimonium, opportunitate data, contrahere cupit.

4° *Formula contractus sponsalitii* (n. 10):

Form. 26. N. N., zoon van..., ...jaar oud, woonachtig te..., en N. N., dochter van..., ...jaar oud, woonachtig te..., gaan bij dezen de wederzijdsche verplichting aan samen te trouwen op bekwamen tijd.

X..., den... in... 19... (2).

Handteekens der verloofden :...

Handteeken van E. H. Pastor..., of van twee getuigen...

N. B. Daar N. N. onbekwaam is (zijn) te schrijven, wordt dit getuigschrift door een bijgevoegde getuige onderteekend (3).

Handt.....

(1) Cf. n. 129.

(2) Attendendum sedulò ut non omittatur *data*, utpote quae ad validitatem requiritur inserenda (n. 10); item quod spectat indicationem *loci*, ut appareat parochum subsignantem esse parochum loci: quod pariter ad validitatem postulatur.

(3) Si non stricte praescribitur, consulendum ut, si una tantum pars scribere non valet, altera subsignet simul cum teste suppletorio.

5° *Formula inscriptionis in registro :*

a/ *Formula ordinaria* (cf. n. 700) :

Form. 27. — « Anno Domini... die... mensis..., praeviis tribus bannis coram me infrascripto parocho de... (aut Rev. D^no... specialiter a me delegato), matrimonium contraxerunt N. ex... filius N. et N. natus in... die... et N. ex... filia N. et N., nata in... die... Postea eis ex ritu s. matris Ecclesiae in missae celebratione benedictio est impertita (1).

Testes fuerunt...

Dispensatum fuit... » Subscriptio parochi aut sacerdotis et testium.

b/ *Formula exceptionnalis* (cf. n. 700, nota (1)) :

Form. 28. — « Anno Domini... die... mensis... N. N. filius N. et N., natus in N. et habitans in N., aetatis... annorum, in imminenti mortis periculo constitutus, et consulere exoptans conscientiae (vel legitimationi prolis), prorsus deficiente tempore advocandi Ordinarium vel parochum loci, aut opportunam delegationem impetrandi, ad tramites can. 1098, § 2, coram N. N. sacerdote et duobus testibus N. N., matrimonium legitimè contraxit cum N. filia N... et N... etc. Et ego N., parochus N., subscripsi et testor rem ita se habere ".

(1) Circa hanc formulam observa:

Si benedictio nuptialis omissa fuit, puta ratione temporis feriati vel ratione secundarum nuptiarum ex parte sponsae, id notetur, addito omissionis motivo.

Si proles naturalis ante matrimonium nata fuerit ex neo-conjugatis, et, occasione matrimonii celebrationis, a sponso agnoscatur, ita ut per subsequens matrimonnium legitimetur, id actui inseratur hisce verbis: « Insuper sponsus N. declaravit N., filium sponsae suae N., natum die..... mensis..... anni..... suam esse prolem, quam per matrimonium legitimare intendit ». Idem valet de legitimatione obtenta per rescriptum Pontificis.

INDEX RERUM ALPHABETICUS (1)

A

Absolutio ad cautelam seu **ad effectum** a censuris, quid importet, 872 in nota; utrum danda ab Ordinario et confessario exequente dispensationem, 878, 886; utrum ad valorem, 878; formula ab Ordinario adhibita, 876; a confessario, 886.

Absolutio juridica a censuris: clausula observanda in executione dispensationis apostolicae fori externi, 872; formula illius absolutionis, 876; absolutio juridica fori interni, 884; formula, 886; utrum absolutio juridica exigatur ad valorem dispensationis, 872. — Absolutio a censuris contractis per matrimonium celebratum coram ministro acatholico, pro quonam foro concedenda, 514.

Acatholici utrum subjaceant decreto *Ne temere* aut novo Codici, 140 ss., 430, 586; quinam sint, 140; quinam veniant hoc nomine in materia mixtae religionis, 500.

Acceptatio delegationis pro assistentia matrimonio quousque requiratur, 117; — acceptatio dispensationis ad ejus valorem jam non requiritur, 875.

Accusare matrimonium, seu denuntiare impedimentum quis possit au debeat, 67 ss., 703; oppositio judiciaria contra matrimonium ineundum, 71, 703; lex civilis in materia oppositionis, 73, 488, 521 in nota.

Actus interni conjugum, quomodo dijudicandi, 214.

Actus non consummati sive mutui sive solitarii, quousque liceant conjugibus, 211 ss.

Adjutorium mutuum, quodnam sibi debeant conjuges, 269; est matrimonii finis secundarius tantum, 83.

Adoptio, quid, 491; v. *Cognatio legalis.*

Adulterium non est causa dissolvendi vinculum conjugale, 357 ss., v. *Indissolubilitas.* Quousque tollat jus petendi debitum, 221; quousque sit causa separationis a tecto, 255. — Adulterium quale requiratur ad impedimentum criminis, 658.

Adulterinae proles, quaenam sint, 285; an possint legaliter agnosci coram lege civili, 277; obligationes parentum erga ipsas juxta legem civilem, 278. A legitimationis beneficio excipitur passim proles adulterina, 786.

Advocatus, quoad sollicitationem divortii civilis aut separationis corporum, v. *Divortium civile.*

Aetas, quousque irritet matrimonium, 543 s.; convalidandum est matrimonium per novum consensum, 545; utrum hoc impedimentum afficiat infideles, 547; super eo potest dispensari, 547; anterior disciplina, 548; legislatio civilis Belgica, 549.

Aetas *feminae superadulta,* causa dispensationis, 818.

Affinitas: notio, 613; est effectus vinculi conjugalis, 280; ejus fundamentum, 613; species affinitatis, 614; ejus determinatio, 615; quousque dirimat matrimonium, 616; quo jure, 617; quousque Ecclesia super ea dispenset, 617; an ipsa affinitas latius extendatur quam affinitatis impedimentum, 616. Causae multiplicitatis impedimenti, 618; mutationes per Codicem inductae, 619; an infideles subjiciantur huic impedimento, 619, 438[b1a]. Evolutio historica, 624; legislatio civilis Belgica, 625. — Abrogata est per novum Codicem affinitas illicita, 233, 614 in nota.

Ageneseos tempus, quid sit, 245.

Agnatio, quid, 595, 295 in nota.

Agnitio legalis prolium, 277, v. *Proles.*

Alexander III, magister Rolandus, quid docuerit de dissolubilitate matrimonii et de potestate Ecclesiae circa ipsam, 98, 332; ejus sententia circa elementum constitutivum contractus matrimonialis, 98.

Amentia, quaenam constituat impedimentum dirimens matrimonii, 522[b1a].

Amor mutuus et adjutorium inter conjuges, 269 ss.

Anaphrodisia, quid, 550 in nota.

Angustia loci, causa dispensationis, 817.

Anterioritas, v. *Matrimonium civile.*

Aphrodisia, quid, 550 in nota.

Apostasia, causa separationis a tecto, 256. Quousque liceat parocho assistere matrimonio apostatae, 196.

(1) In hoc indice designantur numeri marginales.

Arbor genealogica, quomodo conficienda, 603; inserenda in libello supplici, 603, 684, 846.
Appellatio, quandonam, a quonam, et ad quemnam fieri debeat in causis matrimonialibus, 710.
Arrhae mutuo datae a sponsis, 22, 201.
Assistentia *celebrationi sponsalium et matrimonii,* v. *Formalitates, Ordinarius, Parochus, Sacerdos, Testis.*
Assistentia in casu matrimonii mixti, 511; et disparis cultus, 590; assistentia matrimonio indigni, 194 ss.
Auctor dispensationis, in sponsalibus, 32; in bannis, 63; dispensationis matrimonialis, 745 ss.; v. *Dispensatio.*

B

Banna, v. *Proclamationes.*
Baptisma quousque reddat matrimonium infidelium sacramentum, 178, 179. Baptismatis efficacia in ordine ad varia impedimenta ubi agitur de matrimonio celebrando post conversionem, 438bis; v. etiam varia impedimenta.
Quid in casu baptismatis dubii, in ordine ad contractum matrimonium, 587; quid in ordine ad contrahendum, 588; insistendum a parocho in necessitate conferendi illud in casu necessitatis, 694; v. *Casus apostoli, Cognatio spiritualis, Disparitas cultus.*
Benedictio sollemnis nuptialis, in quonam consistat, 198; quandonam et quomodo elargienda, 198. — Benedictionis nuptialis usus antiquus, 201 ss.
Bona fides relate ad usum matrimonii dubie validi, 238; an aliquando servanda in poenitente relate ad onanismum, 241 ss.; relate ad impotentiam, 558; ubi exstat impedimentum, 716, 722 s. Bona fides in matrimonio invalide contracto, an exprimenda in supplica pro convalidatione matrimonii, 848.
Bona matrimonii, 370.
Bonum pacis, causa dispensandi, 822.
Buchkinder, 292.

C

Caeremoniae sacramenti matrimonii: ritus hodierni, tum juris communis, tum juris dioecesani Brugensis, 197 ss.; sensus benedictionis sacerdotalis in nuptiis, 185; ritus antiqui, 201 ss. — An possit Ordinarius permittere caeremonias in matrimonio apostatae vel notoriè adscripti sectae vetitae, 196; quousque quaedam permitti possint in matrimonio mixto, 510; v. *Tempus, Locus.*
Canonicus poenitentiarius *Brugensis,* qualis ipsius potestas dispensandi in ordine ad petendum debitum, 231; super impedimentis matrimonii, 798; de natura potestatis dispensandi ipsi a jure collata, 799; an possit subdelegare, 808; cum quibusnam dispensare possit, 802.
Capitulum et Vicarius capitularis, Sede vacante, veniunt sub nomine Ordinarii, 772, 788.
Capellanus militum in ordine ad assistendum matrimonio, 108 in nota.
Castrati, 550 in nota.
Castratio virī vel mulieris an sit licita, 558.
Casus Apostoli. Fundamentum scripturisticum, 341; objectum privilegii, 342 ss.; conditiones requisitae, 345 ss.; in specie de interpellatione facienda, 349 ss.; et de dispensatione super eam, 353 ss. — In re dubia privilegium fidei gaudet favore juris, 355. Notitia historica, 355bis.
Casus perplexus, quid, et an adhuc occurrere possit, 837, 838; quomodo solvendus, 839.
Catechismus, species cognationis spiritualis, olim inducebat impedimentum matrimonii, 476, 644.
Catholicus, quis intelligatur in ordine ad legem clandestinitatis, 140; quis in materia mixtae religionis, 500.
Causa dispensationis matrimonialis, qualis requiratur, 812; variae species, 813 ss.; quomodo determinanda causae sufficientia, 816; in specie enumerantur praecipuae causae canonicae, 817 ss.; quid dispensatio « sine causa », 828; quid valeant causae non canonicae, 828; variae enumerantur, 828; causae inhonestae absque necessitate non memorandae, 828. — De influxu erroris circa causas dispensandi, 812, 918.
Causae matrimoniales, v. *Processus, Ecclesia, Princeps civilis.*
Censura, utrum impediat assistentiam matrimonio, 109; matrimonii celebrationem, 195; dispensationis gratiam, 862, 878; v. *Absolutio.*

Cessatio. Quomodo cesset potestas delegata in ordine ad assistentiam matrimonio, 117; an cessent facultates Congregationum, Sede vacante, 750; quomodo cesset potestas dispensandi Ordinarii, 788; sacerdotis non-Ordinarii, sc. parochi, confessarii, superioris religiosi, 809; quomodo cesset munus *executoris* dispensationis, 864bis, 865.

Civilistae, eorum doctrina circa naturam matrimonii christiani, ejusque regimen, 426; civilistica doctrina quomodo faverit introductioni matrimonii civilis in Gallia, 451.

Clandestinitas, variae significationes, 159; afficit formalitates observandas in consensu matrimoniali; v. *Formalitates.* — De convalidatione matrimonii clandestine initi, 726 ss.; 832.

Clausulae dispensationis apostolicae in foro externo explendae, 869 ss.; in foro interno, 882 ss.; v. *Dispensatio-executio.*

Codex novus, de ejus vi non retroactiva, 11, 475; quomodo judicanda matrimonia ante vel post ejus promulgationem contracta, 475; de ejus promulgatione, 139.

Coelibatus, quibusnam suadendus, 699; obligatio coelibatus in Ecclesia Latina undenam procedat, 574; v. *Votum.*

Cognatio. *Cognatio carnalis* seu naturalis, v. *Consanguinitas;* distinctio inter cognationem et agnationem, 395.

Cognatio legalis, notio et variae species, 491; disciplina anterior, 492; disciplina Codicis, 493, 645; in Belgio et Gallia inducit impedimentum mere impediens, 494 ss.; extensio impedimenti, 497; disciplina vigens in aliis regionibus, 499, 645. Impedimentum cognationis legalis est impedimentum formaliter canonicum, 498. Quousque afficiat infideles, 498.

Cognatio spiritualis, notio, 637; qua ratione multiplicetur, 637, 641; extensio impedimenti, 638; est juris mere ecclesiastici, 638; conditiones a jure statutae ex parte sacramenti, 639; ex parte suscipientis et susceptionis, 640; infideles ne indirecte quidem ipsi sunt obnoxii, 642. Super illo Ecclesia dispensat, 643. Evolutio historica hujus impedimenti, 644; jam non attendenda cognatio spiritualis superveniens, 641.

Cohabitatio, importat consortium tecti et tori 249; v. *Separatio.* — Cohabitatio est causa dispensandi, 823.

Communio sponsis suadenda, 193.

Componenda, quid, ejusque discrimen cum taxa, 857.

Concilium generale. Ipsi competit plenum et independens regimen in matrimonia fidelium, 429.

Concubinatus. Quid in Jure Romano sub hoc nomine venerit, 147 in nota; causa dispensandi, 827.

Conditio adnexa consensui sponsalitio vel matrimoniali, v. *Consensus.*

Conditio servilis: qualis error circa conditionem servilem irritet matrimonium, 526; est impedimentum juris mere ecclesiastici, 530; an afficiat infideles, 530; quomodo defectui consensus ex capite hujus erroris provideatur, 530.

Conferentia Hagae-Comitum, quid statuerit circa matrimonia alienigenarum, 481; quid in negotio divortii civilis, 381.

Confessarius. Ejus munus in causa sponsalium, 39; modus agendi confessarii quando in confessione detegit impedimentum de quo monere non potest poenitentem, 70; ejus munus erga onanistas, 241 ss., 696, 697; erga conjuges separationem a tecto meditantes, 262; erga jam separatos, *ibidem;* circa separationem tori, 267; modus agendi cum conjugibus divortio civili separatis, sine novo matrimonio civili, 407; cum novo matrimonio civili, 408; modus agendi circa impedimentum mixtae religionis ante matrimonium, 509; post matrimonium, 513 ss.; in casu impotentiae dubiae vel certae, 558; circa impedimentum criminis, 667, 689. — Examen nupturientium ab ipso instituendum, 689; instructio danda ab ipso circa usum matrimonii: cum sponsis, 696; cum nuptis praesertim anxiis, 697, 698; circa electionem status conjugalis, 699. — Munus confessarii in casu impedimenti ante matrimonium detecti, 70, 716 ss.; ejus munus in casu matrimonii invalide contracti, 721 ss.; in specie de modo agendi cum poenitente dubitante, vel consciō de nullitate sui matrimonii, 723; vel quando confessario innotescit nullitas occulta matrimonii ob neglectam formam consensus, 729; ejus munus in casu detecti impedimenti *dispensatione auferendi,* 829. — Ejus potestas absolvendi confitentes in ordine ad matrimonium, 193; potestas in dioecesi Brugensi confessariis con-

cessa super voto castitatis in ordine ad debitum conjugale, 231. — Potestas confessarii dispensandi super impedimentis matrimonii a jure concessa, 794; quid possit ex potestate ab homine concessa, 797, 798; natura potestatis confessarii, an sc. sit ordinaria vel delegata, 799; pro quonam foro censeatur concessa utraque ejus potestas, 800; erga quosnam dispensare possit, 802, 804; principia circa interpretationem et exercitium ejus potestatis, v. *Sacerdos.* — A confessario instituendus est recursus pro dispensatione obtinenda pro foro interno sacramentali, 841, 842; quaenam tunc ab ipso praestanda, 843, 851 ss.; est executor dispensationis apostolicae in foro interno sacramentali, 865; processus pro executione sequendus, 880 ss.; peculiariter attendenda ubi agitur de impedimento criminis, 887, 897; et de dispensatione super voto castitatis, 889, 897; munus confessarii excipientis dispensationem episcopalem in forma gratiosa concessam, 891; processus pro executione dispensationis episcopalis in forma commissoria pro foro interno, 893. — Munus confessarii in casu perplexo, 839; v. *Confessio, Dispensatio, Sacerdos.*

Confessio sacramentalis praevia ad matrimonium quousque requiratur, 192, 193; an accessus ad confessionem sufficiat ut permittatur assistentia matrimonio publici peccatoris, 195; confessio praemittenda fulminationi dispensationis fori interni, 882.

Confirmatio, quousque requiratur ad licitam susceptionem matrimonii, 191, 687bis in nota.

Congregationes Romanae. Earum competentia in causis matrimonialibus, 429. Determinatur earum potestas dispensandi in impedimentis matrimonii, 747 ss.; quid de facultatibus Congregationum, Sede vacante, 750.

Consanguinitas, effectus vinculi conjugalis, 280; notio, 594; variae species, 595; quid sit stipes, linea, gradus, 596; norma gradus computandi, 597; nomina consanguineorum in variis lineis et gradibus, 597, in nota; diversitas computandi inter Ecclesiam Latinam et Graecam, 597, norma describendi consanguinitatem multiplicem, 598; variae applicationes, 599 ss.; practice coram Ecclesia ipsa consanguinitas sese non latius extendit quam consanguinitatis impedimentum, 474, 598 in nota; quid de arbore genealogica conficienda et inserenda in libello supplici, 603, 684, 846. — Quousque dirimat matrimonium ex jure ecclesiastico 604 ss.; rationes legis irritantis, 606; quousque ex jure naturae, 607. Infideles quousque subjiciantur huic impedimento, 608. Quousque Ecclesia super illo dispenset, 608. Consanguinitatis probatio, 608. Mutationes a Codice inductae, 609. — Poenalitates, 610; evolutio historica hujus impedimenti, 611; legislatio civilis Belgica, 612. — Examen parochi circa hoc impedimentum, 680, v. *Stipes, Linea, Gradus.*

Consensus. *Consensus sponsalitius,* v. *Sponsalia;* formalitates ejus, v. *Formalitates;* de consensu conditionato, 19.

Consensus matrimonialis. Consensus de praesenti, isque solus, constituit matrimonium, 94 ss. — Consensus *requisitae qualitates,* 100 ss. — De *defectibus* ejus, 102bis. — Consensus *formalitates,* v. *Formalitates.* — Consensus *conditionatus,* quid, 151; variae species conditionum, 152; effectus juridici appositionem variarum illarum conditionum subsequentes, 153 ss.; praxis tribunalium ecclesiasticorum, 156; an renovandus consensus, impleta conditione, 153; quid de *liceitate* consensus conditionati, 156. — Circa renovationem consensus in convalidatione matrimonii, v. *Convalidatio, Renovatio consensus.* Consensus fictus, v. *Fictio, Simulatio.* Vitia consensus, v. *Amentia, Defectus usus rationis, Error, Ignorantia, Fictio, Simulatio, Vis, Metus, Raptus.*

Consensus parentum, v. *Dissensus.*

Conservatio illustris familiae, vel conservatio bonorum in familia, causa dispensandi, 827.

Consortium mensae, 251.

Consortium tecti, 249.

Consortium tori, 250.

Consummatum matrimonium, quid sit, 157; quomodo probetur consummationem defuisse, 331; v. *Indissolubilitas.*

Contractus matrimonialis, v. *Matrimonium.*

Contubernium, juxta jus matrimoniale Romanum, 147 in nota.

Contumelia Creatoris, v. *Casus apostoli.*
Convalidatio matrimonii quomodo procurari possit, 725; quandonam sit locus convalidationi sine dispensatione, 726; quonam processu, 727 ss., v. *Renovatio consensus.* Applicatio ad matrimonia ante Pentecosten anni 1918 invalide inita, 730; convalidatio ope dispensationis, v. *Dispensatio, Sanatio in radice.* — *Convalidatio matrimonii,* causa dispensandi, 824.
Convalidatio dispensationis, v. *Error, Dispensatio.*
Copula: notio, 206 in nota; copula conjugalis an sit elementum constitutivum matrimonii, 94 ss.; copula sponsalibus superveniens jam non inducit matrimonium praesumptum, 20, 158 in nota; qualis requiratur in usu matrimonii, 207 ss.; copula dimidiata an aliquando doceri vel suaderi possit, 239, 245; copula de se apta generationi, quid, 208, 550. — Est causa dispensandi, 823; v. *Debitum conjugale, Copulatheoria, Sponsalia, Usus matrimonii.*
Copulatheoria exponitur et refutatur, 96; hujus theoriae connexio cum doctrina de potestate R. Pontificis dissolvendi matrimonium, 332.
Crimen. Notio et species, 657; est impedimentum mere ecclesiasticum, 657; oritur 1/ ex adulterio cum promissione vel attentatione matrimonii, 658 ss.; 2/ ex solo conjugicidio, 662, 663; 3/ ex adulterio cum conjugicidio, 664 ss.; quomodo multiplicetur, 666. — Ipsi subsunt ignorantes, 668; quousque infideles, 438bis, 669; quousque super ipso dispensetur, 670. Crimina impedientia matrimonium, juxta jus antiquum, 476, 671. — Examen parochi circa ipsum, 667, 860, 683; examen confessarii, 667, 689; specialiter observanda a confessario in executione dispensationis apostolicae super hoc impedimento, 887, 897. — Notitia historica, 671; legislatio civilis, 673.
Cura prolium juxta jus naturae, 272 ss.; ac jus civile, 276 ss.; v. *Educatio prolis.*
Concursus impedimenti publici cum occulto: quomodo in eo obtinenda dispensatio, 852; quomodo pareendum famae, 853; v. *Dispensatio.*

D

Data, apponenda in instrumento sponsalitio, 10; attendenda in verificatione causae, 914bis, 918.
Decretum tametsi, v. *Clandestinitas.*
Debilitas uxoris, quousque sufficiat ad copulam denegandam, 235.
Debitum conjugale. Qualis copula sit objective legitima, 207 ss., 210; quid ut sit etiam subjective legitima, 209, 210; quale jus et qualis obligatio ad debitum petendum et reddendum sit penes conjuges, 215 ss., 236; distinctio inter jus utendi matrimonio et juris exercitium, 219; principia quae moderantur exercitium juris utendi matrimonio, 219 ss.; quid in specie de voto castitatis, 229 ss.; et de aliis votis, 232; causae ob quas conveniat a copula abstinere, 226 in nota, 236. — Quibusnam adsit facultas dispensandi ad petendum debitum illicitum ratione voti castitatis, 231. — Pleno jure petitum, quousque debitum conjugale possit ab altera parte denegari, 235, 236; quousque matrimonio dubie valido uti liceat, 237, 238; in specie in dubio circa existentiam anterioris vinculi, 238; v. *Onanismus, Finis, Copula, Usus conjugii.*
Decanus Brugensis. Quousque ipsi indulgeatur facultas dispensandi ad petendum debitum conjugale, 231; qualis ipsius potestas dispensandi super impedimentis matrimonii, 798; potest concedere licentiam assistendi matrimonio vagorum, 129 in nota; potest permittere benedictionem nuptialem sollemnem, tempore clauso, 198 in nota; potest provisorie permittere separationem a toro et cohabitatione, 261; ejus facultas dispensandi super bannis, 63.
Defectus innotescens, an causa dissolutionis sponsalium, 34; an teneantur sponsi sibi mutuo manifestare defectus occultos, 35, 36.
Defensor vinculi in processu de nullitate matrimonii, 707 ss.
Deficientia aut incompetentia dotis, causa dispensationis matrimonialis, 819.
Delegata potestas, quid, 753; distinctio a potestate ordinaria, *ibid.;* delegatio ad universalitatem causarum matrimonialium, quid importet, 119 in nota; conditiones pro valore delegationis ad assistendum matrimonio, 115 ss.; quomodo extinguatur haec potestas delegata, 117, v. *Cessatio;* delegatio distinguitur a licentia, 114 in nota, 127; delegatio accepta quousque includat facultatem subdelegandi in ordine ad

assistendum matrimonio, 119. Quousque in materia dispensationis potestas delegata Ordinarii ab ipso possit subdelegari, 787; an etiam potestas delegata sacerdoti non-Ordinario, 808.

Delegati Apostolici: facultates dispensandi ipsis concessae, 770ter.

Desponsatio per solidum et denariam, 82.

Disparitas cultus. Notio, 583; quo jure dirimat matrimonium, 584 s.; restrictio in novo jure adducta circa hoc impedimentum, 586. Quid in casu baptismi dubii respectu matrimonii contrahendi, 588; quousque super impedimento dispensetur, 589 ss.; clausulae speciales ubi dispensatur super ipso, 874; quid circa assistentiam et officia parochi, 590. Dispensatio super disparitate cultus secum non fert dispensationem super clandestinitate, 142; nec jam super aliis impedimentis a quibus exempta existebat pars infidelis, 591. Disciplina antiqua circa hoc impedimentum, 592.

Dispensatio in sponsalibus, v. *Sponsalia;* dispensatio in bannis, v. *Proclamationes;* dispensatio super interpellationibus, v. *Casus apostoli.*

Dispensatio matrimonialis. Notio, 732; historica evolutio, 743, 744; variae species, 733 ss.; dispensatio in ordine ad matrimonium contrahendum, vel in ordine ad matrimonium contractum convalidandum, 733; quid convalidatio simplex, 734; quid sanatio in radice, 735 s., v. *Sanatio;* dispensatio pro foro externo et interno cum respectivo effectu juridico, 737, 738; notanda circa varias potestates dispensandi pro foro externo, vel interno, vel utroque, 739; v. *Forum;* quid dispensatio apostolica, episcopalis, sacerdotalis, 740; quid dispensatio in forma gratiosa et commissoria cum executore necessario vel voluntario, 740; notanda circa modum dispensandi, 741; et circa dispensationis interpretationem, 742. — Auctor dispensationis matrimonialis, quisnam veniat hoc nomine, 745 ss.; v. *Romanus Pontifex, Congregationes, Ordinarius, Parochus, Confessarius, Sacerdos, Superior religionis.* — Causae dispensandi, 812 ss.; v. *Causa dispensationis.*

Petitio dispensationis: in ordine ad matrimonium contrahendum, pro quonam foro dispensatio sit petenda, 830; in ordine ad matrimonium convalidandum, utrum sit petenda convalidatio simplex, utrum sanatio in radice, 832; pro quonam foro sit petenda dispensatio, 833; quo instituendus sit recursus pro matrimonio contrahendo, 834; pro matrimonio convalidando, 835; a quonam recursus sit instituendus pro dispensatione apostolica, 840, 841; pro dispensatione episcopali, 842; de ipso recursu instituendo, 843 ss.; circa inserenda in supplica, v. *Supplica.* — Expensae et taxationes, v. *Taxae.*

Concessio et executio dispensationis. 1/ *In ordine ad matrimonium contrahendum:* a/ *dispensatio apostolica:* in quanam forma concedatur, 861; quibusnam concedi possit, 862; rescripta dispensationis sunt strictę interpretanda, 862; momentum quo rescriptum incipit effectum habere, 862; ejus executio pro *foro externo* committitur Ordinario oratorum vel loci, 863; normae juris circa munus executoris, 864; in specie, quousque possit sibi alium substituere, 864; quomodo cesset munus executoris, 864bis; executio pro *foro interno sacramentali* committitur confessario, 865; cuinam pro foro interno *extrasacramentali,* 865; quomodo cesset munus executoris pro foro interno, 865; quid circa facultatem substitutionis, 865. *Modus exequendi* dispensationem apostolicam pro *foro externo:* α/ de verificatione precum, 867, 868; β/ de clausulis adimplendis, 870 ss.; in specie de poenitentia juridica, 871; de absolutione juridica, 872; de remotione scandali, 873; de eroganda eleemosyna, 874; de clausulis peculiaribus in dispensatione super mixta religione et disparitate cultus, 874; quaenam clausulae exigantur ad valorem, 870 (v. etiam in specie singulas clausulas); an acceptatio vel praevia notitia dispensationis requirantur ad ejus valorem, 875; an executio peragenda sit *scripto,* 875; γ/ de fulminatione, 876 ss.; v. *Fulminatio;* quid speciale in dispensatione super voto castitatis, 889. Modus exequendi dispensationem apostolicam pro *foro interno sacramentali,* 880 ss.; praestanda ante fulminationem: verificatio expositorum, 881; executio clausularum, 882 ss.; in specie circa confessionem sacramentalem, 882; cir-

ca remotionem occasionis peccandi, 883; circa poenitentiam injungendam, 884; circa absolutionem juridicam, 884; fulminatio, 886; v. *Fulminatio.* Peculiariter observanda pro impedimento criminis, 887; et in dispensatione super voto castitatis, 889; executio dispensationis pro foro interno non-sacramentali, 888. — b/ *Dispensatio episcopalis:* modus ab Ordinario adhibitus in dispensando, 890. Processus sequendus in dispensatione in forma gratiosa: si dispensat in foro externo, 890; si dispensat in foro interno, 890; in concursu impedimenti fori externi cum impedimento fori interni, 890; officium parochi, confessarii, aliusve sacerdotis, 891. Executio dispensationis episcopalis in forma commissoria, 893. — c/ *Dispensationes sacerdotales:* norma sequenda pro foro externo, 894; pro foro interno sacramentali vel non-sacramentali, 895, 897; pro foro externo simul et interno, 896; notanda pro casu matrimonii in extremis cum moribundo, 898.

2/ Concessio et executio dispensationis in ordine ad matrimonium convalidandum, 899 ss.: a/ in convalidatione per simplicem dispensationem, quomodo exequenda sit dispensatio super impedimento *pro foro externo,* 901-903; quomodo *pro foro interno,* 904-906; quomodo renovandus consensus, 907 s. b/ In convalidatione per sanationem in radice, quomodo exequendum rescriptum apostolicum sanationis pro foro externo, 912; pro foro interno, etiam non-sacramentali, 913. Notanda circa momentum quo effectum suum habeat dispensatio, 914[bis]; et circa inscriptionem matrimonii convalidati in registro, 915.

Vitia dispensationis: undenam oriri possint, 916. Vitia ex parte ipsius concessionis, 917 ss.; in specie notanda circa casum vitii dubii, 921. Vitia ex parte concessionis instrumenti, 922; ex parte executionis seu fulminationis, 923. Si est vitium ex parte actus concessionis, opus est nova dispensatione aut litteris *Perinde valere,* 924; determinatur forum pro quo dispensandum, 925; a quonam dispensari possit, 926; in specie an et quousque vitiatum rescriptum sanare valeat S. Pontifex, 926; Ordinarius, 927; sacerdos, 928; notanda circa recursum pro sanatione impetranda, 929. Vitia ex parte executionis seu fulminationis, quomodo et a quonam sananda, 930.

Dispensatio in variis impedimentis, v. singula impedimenta.

Dispensatio per viam telegraphicam, v. *Telegraphica via.*

Dissensus parentum: disciplina canonica praesens, 518; ratio habenda impedimenti civilis, 518; a parocho inquirendum circa dissensum parentum, 681. — Notitia historica, 519; legislatio civilis Belgica, 520 ss. — Dissensus parentum circa sponsalia, 28.

Dissolubilitas, v. *Indissolubilitas.*

Divites, quinam sint, et quaenam ab ipsis taxa solvenda pro dispensationibus, 857, 858.

Divortium, habetur divortium stricte dictum et divortium late dictum, 309 in nota; v. *Separatio.*

Divortium civile. Notitia historica ipsius in jure Romano, 371; in jure Germanico antiquo, 372; inde a Saeculo VII ad nostra usque tempora, 373 ss. — Dispositiones codicis civilis Belgici circa divortium, 382 ss.; circa separationem corporum, 385. Crisis illius legis Belgicae, 386 ss. Quousque tolerari valeant: a/ sollicitatio separationis corporum, 390; b/ sollicitatio divortii a matrimonio merè civiliter existenti, 391; c/ defensio vinculi matrimonialis contra actorem solutionem exquirentem, 392; d/ pronuntiatio divortii civilis a vinculo canonice valido, 393 ss.; quid de sollicitatione divortii civilis a/ ex parte conjugis, 401 ss.; b/ quid ex parte advocati, 404; quid de actione syndici conjungentis personas divortio civili disjunctas, 406; modus agendi parochi et confessarii cum conjugibus divortio separatis, 407, 408; v. *Indissolubilitas, Separatio.*

Domicilium facti et juris, 45, 46; quasi-domicilium, 47; quid *mensilis commoratio,* 127; v. *Formalitates.*

Dotis defectus vel incompetentia, causa dispensandi, 819.

Droit de cuissage, 80 in nota.

Droit de jambage, 80 in nota.

Dubium. Quousque uti liceat matrimonio dubio, 237; quid de impedimento dubio, et quousque cum illo liceat matrimonium inire, 471, 472; quomodo dijudicandum matrimonium quod re-

peritur dubie validum, 472[bis]; dubium baptisma in ordine ad matrimonium, v. *Disparitas cultus.*

E

Ebrietas viri, quousque uxorem a reddendo debito excuset, 235.

Ecclesia. Ecclesiae jus in sponsalium regimen, 37, 38. Ecclesiae soli competit regimen matrimonii duorum fidelium, 411 ss.; quid importet illud regimen, 416 ss.; compendiosa descriptio regiminis Ecclesiae in matrimonium christianum, 425; potestas Ecclesiae interpretandi jus divinum, 426. Subjectum activum illius regiminis Ecclesiae, 429; subjectum passivum, 430, 431; forma qua excercetur hoc regimen, 432. — Ecclesiae etiam exclusive competit regimen matrimonii inter fidelem et infidelem, 438. — Jus Ecclesiae in matrimonia inter duos infideles, 437[bis]. An et quousque Ecclesia suo regimine matrimoniali attingere valeat infideles, 438[bis]. — Fata Ecclesiae circa regimen matrimonii, 445-448. — Potestas Ecclesiae in ordine ad dissolvendum matrimonium infidelium, 354. v. *Romanus Pontifex.* — Circa ejus potestatem dispensandi super impedimentis, v. *Dispensatio.*

Ecclesiae vetitum, v. *Vetitum.*

Educatio prolis, jus et obligatio, 272; quid importet, 273, 274; instructio sexualis, 274 in nota; educatio est officium utriusque parentis, 275; obligantur etiam parentes naturales, 275. Poena lata contra parentes liberos suos acatholice educantes, 275. — Dispositiones juris civilis, 276 ss.; quaenam proles possint coram lege civili legaliter agnosci, 277.

Electio *perfectioris vitae* quousque sit causa dissolutionis sponsalium, 32; jam non est causa separationis a tecto, 258. Electio *status conjugalis,* quibusnam suadenda, 699.

Eleemosyna, clausula dispensationis, 874.

Eleemosynarius militum, v. *Capellanus militum.*

Epikeia: quousque parochus possit epikeiam facere si testimonium bannorum tempestive non fuerit acceptum, 60[bis] in nota; quousque possit, omissis bannis, ex epikeia matrimonio assistere, 62; an et quousque ob impossibilitatem lex irritans juris ecclesiastici qua talis cesset ex epikeia, 469; quousque impedimentum impediens cessare possit ex epikeia, 716; quousque etiam impedimentum dirimens, 469, 716; applicatio ad casum perplexum, 839.

Episcopus, quanam potestate gaudeat circa sponsalia, 37, 38; quanam in regimen matrimonii fidelium, 429; quandonam dispensare possit super interpellatione in Casu apostoli, 353; — v. *Ordinarius.*

Epistola. Matrimonium per epistolam contractum jam non valet, 124.

Error. Notio et species, 523. Qualis error dirimat matrimonium, 524 ss.; quonam jure, 530; quomodo matrimonium ex errore nulliter contractum sit convalidandum, 530. — Notitia historica, 531; dispositiones juris civilis, 532. — V. *Conditio servilis, Supplica, Vitia dispensationis.*

Evolutionistarum theoria circa originem matrimonii exponitur et refutatur, 89 ss.

Examen circa statum liberum a parocho vel confessario instituendum v. *Confessarius, Parochus.* — Examen circa non consummationem matrimonii, 331, 558.

Excellentia meritorum, causa dispensandi, 827.

Excommunicatio, v. *Censura.*

Executio dispensationis, v. *Dispensatio-executio.*

Executor dispensationis, v. *Confessarius, Ordinarius loci, Parochus, Sacerdos, Dispensatio-executio.*

Expensae solvendae occasione dispensationis, v. *Taxae.*

F

Facultates dispensandi, v. *Romanus Pontifex, Congregationes, Ordinarius loci, Parochus, Confessarius, Sacerdos, Superior religionis.*

Fallectomia, 550; v. *Vasectomia.*

Familiae distinctae constitutio, effectus vinculi conjugalis, 279. — Familiae qualitas an exprimenda in supplica, 849.

Familiaritas nimia, causa dispensandi, 823.

Fictio, quomodo vitiet consensum matrimonialem, 533.

Fides seu fidelitas conjugalis, bonum matrimonii, 370; v. *Bona fides.*

Finis. Finis *operis primarius* matrimonii, 83; fines operis *secundarii,* 83; finis *operantis* in contrahendo matrimonio quomodo conformandus fini operis primario, 84, 86; finis operis sensu proprio unicus copulae est propagatio speciei, 208. — Finis operantis in conjugii usu qualis esse debeat, 209.

Fluxus menstruus, 226.

Foecondatio artificialis, quid sit, quaenam illicita, 560.

Forma commissoria. Dispensatio in —, 740.

Forma gratiosa. Dispensatio in —, 740.

Formalitates *ad sponsalium celebrationem,* ex natura rei, 6; ex jure ecclesiastico, 7 ss.; disciplina novi Codicis non habet vim retroactivam, 11.

Formalitates ad consensum matrimonialem ex natura rei nullae requiruntur, 103; ex jure positivo variae sunt observandae, 104. Sub praesenti disciplina formalitates requisitae pro *valore:* 1° ex parte assistentiae Ordinarii vel parochi, 107 ss.; 2° ex parte assistentiae sacerdotis delegati, 114 ss.; conditiones pro valore *delegationis,* 115 ss.; conditiones pro valore *assistentiae* delegati, 122, v. *delegata potestas;* 3° ex parte assistentiae testium, 123, v. *Testis;* 4° ex capite praesentiae nupturientium, 124; quid de matrimonio per procuratorem, 124, v. *Procurator;* quid de matrimonio per epistolam vel nuntium, 124. — Formalitates requisitae pro *liceitate:* 1° ex parte assistentiae Ordinarii vel parochi, 125 ss.; 2° sacerdotis delegati, 125, 127; 3° testium, 125; modi quo sponsi exprimere debeant consensum, 129; quid speciale in matrimonio per procuratorem, 129. Quaedam cautelae praeviae servandae circa statum liberum sponsorum, 129; circa vagos, 129. — Derogatio ad normas si sine gravi incommodo haberi vel adiri nequeat parochus vel sacerdos delegatus, a/ in periculo mortis; b/ extra periculum mortis, 130 ss. Peculiaris applicatio pro casu quo civile matrimonium praemitti nequeat, 135 ss., 460, 462, 761. — Discrepantia inter jus antiquum et novum, 128.

Extensio legis, 139 ss.; applicationes et normae, 142; derogatio inducta circa quasdam personas in Ecclesia catholica latina baptizatas, 143; exceptio in favorem Germaniae et Hungariae abrogata, 143 in nota; extensio legis Tridentinae, 144; sanctiones legis novae, 145, v. *Clandestinitas.* Quod spectat *caeremonias* pro celebratione *sacramenti* matrimonii, v. *Caeremoniae, Procurator.* — Formalitates juris civilis circa consensum matrimonialem, 146, 455, 478. — Jus antiquum Romanum, 147.

Formalitates processus matrimonialis, v. *Processus.* — Formalitates observandae in dispensando, v. *Dispensatio.*

Formula: formula contractus sponsalitii, v. *ad calcem;* formula schedularum a parochis ad invicem mittendarum quoad proclamationes bannorum in casu quo sponsi ad diversam parochiam pertinent, 51 in nota, 60bis in nota; formula ad dispensandum in ordine ad petendum debitum post emissum votum castitatis, 231 in nota; formula juramenti suppletorii, 687; formula dispensationis apostolicae in forma commissoria, 862; formula absolutionis ad effectum et juridicae, 876 in nota; tenor rescripti super mixta religione, 874 in nota; formula a nupturientibus subsignanda in matrimonio mixto, 874 in nota; formula fulminationis dispensationis apostolicae ab Ordinario Brugensi usurpata, 876; formula rescripti S. Poenit. pro foro interno, 882 in nota; formula absolutionis a censuris et fulminationis pro dispensatione apostolica in foro interno, 886; formula dispensationis episcopalis pro foro externo, 890; pro foro interno, 890; formula dispensationis sacerdotalis pro foro externo in mortis periculo, 894; et pro foro interno, 895; variae formulae pro convalidando matrimonio, 901 ss.; formula rescripti sanationis in radice pro foro externo in forma gratiosa, 912 in nota; in forma commissoria, simul cum formula *fulminationis* ejusdem rescripti, *ibidem;* pro foro interno in forma commissoria, 913 in nota; pro foro interno non sacramentali in forma gratiosa; *ibidem;* formulae inscriptionis matrimonii in registro, formula notitiae matrimonialis transmittendae, formula ad petendam licentiam

celebrandi matrimonium vagi, variae formulae supplicarum pro dispensatione, v. *ad calcem libri.*

Fornicatio inter personas impedimento obnoxias, utrum specialem malitiam habeat, 473; quid post dispensationem, 474; fornicatio sponsi cum tertia persona, an et quantum sit peccatum injustitiae, 27.

Fortuna, v. *Pauperes.*

Forum externum, internum. Impedimentum fori interni et externi, 466; dispensatio fori externi et interni (sacramentalis vel extrasacramentalis) cum respectivo effectu juridico, 737, 738; facultas dispensandi pro foro interno, externo, utroque foro, 739.

Fructuositas sacramenti, v. *Sacramentum matrimonii.*

Fulminatio dispensationis quid, 740; fulminatio dispensationis apostolicae pro foro externo quomodo facienda, 876; specimen formulae, *ibidem;* an scripto facienda, 877; an praevie danda sit absolutio a censuris ad cautelam, 878; specialiter notanda circa fulminationem, 879; quid sit dispensare *ex nunc pro tunc,* 879; fulminatio dispensationis apostolicae pro foro interno sacramentali quomodo facienda, 886; in specie quod spectat dispensationem super crimine, 887; notandum circa comburendas litteras, 887. — V. *Dispensatio.*

G

Gradus, 596. Norma computandi gradus consanguinitatis, 597, 598; norma computandi gradus affinitatis, 615; v. *Consanguinitas, Affinitas, Supplica.*

Gratia, quaenam et quousque conferatur per sacramentum matrimonii, 187.

Gratianus, propugnator copulatheoriae, 97.

H

Habitatio fraterna, in casu matrimonii nullius, 722, 724.

Haeresis, causa separationis a tecto, 256.

Haeretici, utrum subjiciantur regimini Ecclesiae in re matrimoniali, 430; in specie impedimento clandestinitatis, 430, 140.

Hermaphroditae, quinam apparentes, veri, 559; quousque ad matrimonium admitti possint, *ibid.*

Hincmarus Rhemensis. Ejus doctrina circa naturam matrimonii, 96.

Hypospadia, 550 in nota, 551 in nota.

I

Ignari in re religiosa edocendi sunt a parocho; quid si renuant, 688.

Ignorantia, an et qualis vitiet consensum matrimonialem, 522[ter]; non excusat ab impedimentis dirimentibus, etiam criminis, 469.

Illegitimi coram jure ecclesiastico, quinam sint, 285; variae species, *ibid.* — Illegitimi naturales quomodo legitimentur, 287 ss.; quaenam proles censeantur illegitimae in foro civili, 293; dispositiones civiles in casu dissensus parentum respectu matrimonii prolium illegitimarum, 522; v. *Legitimatio.*

Impedimentum. Notio, 463; variae species, 464 ss.; impedimenta sunt stricte interpretanda, 467; notitia historica, 467; enumerantur impedimenta canonica impedientia, 476; dirimentia, 477; juris civilis Belgici, 478 ss.; impedimenta alia removibilia, 714; alia irremovibilia, 715. — Potestas statuendi impedimenta, quibusnam competat, v. *Ecclesia, Princeps civilis.* Notandum circa impedimenta civilia dirimentia obstantia matrimonio infidelium, 437.

Impedimentum matrimonii quousque causa dissolutionis sponsalium, 32; obligatio revelandi impedimenta, 67 ss.; quousque liceat inire matrimonium cum dubio circa existentiam impedimenti, 471 s., 718; an valeat matrimonium initum a reputante adesse impedimentum dirimens, 470; quousque excuset ab impedimento ignorantia vel impossibilitas, 469. — Impedimento detecto ante matrimonium quid agendum, 714 ss.; quid, si probabiliter tantum obstat impedimentum, 718. Impedimento dirimente dedetecto post contractum matrimonium, quid agendum, 719 ss., v. *Convalidatio.*

Impotentia, quid, 550; species impotentiae, 551; qualis impotentia irritet matrimonium et quo jure, 552, 553; attendendus est solus defectus aptitudinis ad copulam de se et ex parte actus generationi idoneam, 554, 555. Modus agendi confessarii et parochi, 558; quid in casu impotentiae dubiae ante contractum matrimonium, 472, 558, 718; matrimonio contracto, 558.

Quid de impotentia superveniente matrimonio relate ad usum matrimonii, 208bis. Antiqua disciplina circa impotentiam, 561; legislatio civilis, 562; v. *Hermaphroditae, Foecundatio artificialis.* — Gravis injustitiae reus est conjux qui se reddit ad copulam impotentem, 217.

Impubertas, v. *Pubertas.*

Incestus, olim impedimentum prohibens, 476; obligationes parentum juxta legem civilem erga proles incestuosas, 278; v. *Copula.*

Indigni, an eorum matrimonio assistere possit parochus, 194 ss.

Indissolubilitas matrimonii, coram jure naturae, 310 ss.; coram jure positivo divino, 324 s.; locus est derogationibus, 326; derogationes: per libellum repudii, 327; per potestatem R. Pontificis, 328 ss., v. *Romanus Pontifex;* per professionem religiosam, 334 ss., v. *Professio religiosa;* in casu apostoli, 341 ss., v. *Casus Apostoli.* Utrum posset Ecclesia alias causas dissolutionis inducere, 340. — Ratum consummatum esse absolute indissolubile, probatur et vindicatur, 356 ss. Disciplina ecclesiae orientalis schismaticae, 368; et protestanticae, 369. — V. *Regimen matrimonii, Divortium civile, Separatio.*

Industria personae, quid, 753 in nota.

Infideles. Infidelium matrimonium fit sacramentum per utriusque partis baptismum, 178; non autem per unius partis baptismum, 179. — Infideles ex Christi institutione ad monogamiam adstringuntur, 308. — An et quousque infideles subsint regimini matrimoniali Ecclesiae, 431, 437bis, 438bis. Quousque matrimonium infidelium dissolvere possit Ecclesia, 328 ss., 333, 355; in dijudicando valore matrimonii in infidelitate contracti recursus habeatur ad S. Sedem, 437; v. *Casus Apostoli, Ecclesia, Princeps civilis, Romanus Pontifex.*

Ingressus Religionis, v. *Votum.*

Inscriptio, v. *Registrum.*

Inspectio corporalis, probatio non consummationis, 331 in nota.

Instructio, v. *Confessarius, Parochus.*

Interdictum, v. *Vetitum.*

Interpellatio in casu Apostoli, v. *Casus Apostoli.*

J

Judex civilis, quousque ipsi licita sit pronuntiatio separationis corporum, 390; divortii civilis, 393 ss.

Juramentum, quid efficiat adnexum sponsalibus, 18. — Juramentum ad probationem matrimonii, 149. — Juramentum *suppletorium,* 686, 687; formula juramenti suppletorii, 687.

Jus naturale primarium et secundarium, quid, et quousque in eo dispensari possit, 297 ss.

Jus primae noctis, 80.

L

Legitimi, quinam censeantur coram foro ecclesiastico, 281 ss.; quid importet legitimitas, 286; legitimi, quinam in foro civili, 293; quinam in jure Romano, 295.

Legitimatio prolis. Ejus effectus in foro ecclesiastico, 291. Legitimatio per subsequens matrimonium, 287 ss.; per dispensationem episcopalem aut sacerdotalem, 786, 807; per rescriptum Pontificis in dispensatione apostolica, 291, 786, 849, 876, 879, 886; speciatim in sanatione in radice, 735. — Jus Romanum quoad legitimationem prolis, 295. — Ritus antiqui, 292; legitimatio in foro civili, 294. — Legitimatio prolis, causa dispensandi, 823.

Libellus repudii, 327.

Libellus supplex, v. *Supplica.*

Ligamen, jure naturae dirimit matrimonium, 563; eo soluto non licet tamen illico ad novas nuptias transire, 564; in eo dispensare potest R. P. si matrimonium non sit ratum simul et consummatum, 746. — Quid de usu matrimonii dubie validi ob dubium circa existentiam anterioris vinculi, 237, 238. — Poenae contra violantes hoc impedimentum, 566; legislatio civilis, 567. — Quomodo constet parocho de libertate status, 676 ss.

Linea, quid, 596.

Lites super successione, causa dispensandi, 820.

Locus, quis intelligatur in ordine ad parochum vel Ordinarium loci, 108; locus in quo celebrandum matrimonium, 200; v. *Angustia loci.*

Luther, v. *Protestantes.*

M

Maleficium in matrimonio, 192 in nota.
Malthus, ejus theoria, 239 in nota.
Mantellatus, mantelkind, 292.
Manusehe, v. *Matrimonium in manu.*
Maternitas, recherche de la maternité, 277 in nota.
Matriarcatus, quid, et utrum sit vestigium stadii promiscuitatis, 80.
Matrimonium. Notio etymologica, 75 in nota; notio realis contractus matrimonialis, 75, 76; matrimonium originem ducit a natura, 77; et a jure positivo divino, 78; quo sensu sit contractus sacer et religiosus, 79; refutatur theoria evolutionistica circa matrimonii originem, 80 ss. — Finis matrimonii primarius et secundarius, 83; quid ex hac doctrina sequatur, 84 ss., v. *Finis.* — Matrimonium in se honestum et sacrum, 87 ss.; virginitati tamen postponendum, 90 ss.; matrimonium de se ordinatur ad significandam conjunctionem Christi cum Ecclesia, 88 in nota; quousque matrimonium sit in praecepto, 93.

Ad contractum matrimonialem requiritur consensus, isque sufficit, 94 s.; in specie non requiritur copula: v. *Copulatheoria;* circa proprietates et formalitates consensus matrimonalis, v. *Consensus, Formalitates.*

Matrimonium inter baptizatos est sacramentum, v. *Sacramentum matrimonii.* — Bona matrimonii, 370. — Regimen matrimonii, v. *Ecclesia, Princeps civilis.* — Matrimonium invalide contractum est causa dispensandi, 824; matrimonium dubie validum, quomodo dijudicandum, 472bis; in casu matrimonii nulliter contracti, quomodo agendum, 719 ss.

Variae species matrimonii: matrimonium ratum, legitimum, consummatum, 157; matrimonium validum vel invalidum, et hoc vel putativum vel attentatum vel speciem gerens matrimonii, 158; matrimonium canonicum et civile, 158bis; matrimonium clandestinum, 159; matrimonium conscientiae, 160; matrimonium morganaticum, 161.
Matrimonium civile, quid sit, 449; species, 449. Fata matrimonii civilis in Gallia, 450 ss.; regimen vigens in aliis regionibus, 454. Legislatio Belgica circa ipsum, 455; in specie circa anterioritatem ipsius, 456; haec legislatio damnanda, 457, 458; quomodo ipsi medendum, 459 s., 766. Conclusiones practicae quoad dijudicandum matrimonium civile, 461; tum circa varias tolerantias Ecclesiae, 462. Periculum matrimonii civilis, et praesertim caeremoniae civiles adimpletae sunt causa dispensationis, 826; matrimonii civilis est mentio facienda in supplica pro dispensatione, 461, 848; quousque possit in radice sanari, 461, 733. Matrimonium civile inducit publicam honestatem, saltem qua concubinatus notorius, 629 in nota. Poenae ab Ecclesia statutae contra catholicos civiliter tantum junctos et maritaliter viventes, 461. Quid matrimonium civile inexistens, annulabile, 478 in nota.
Matrimonium confarreatum, 147, 371.
Matrimonium in extremis, v. *Moribundus.*
Matrimonium in manu, vel sine manu, 82 in nota, 147; ejus dissolubilitas, 371.
Matrimonium juris gentium seu injustum, 147 in nota.
Matrimonium per emptionem, 82.
Matrimonium per raptum, 81.
Matrimonium praesumptum, 20, 158.
Matth. V, 32, XIX, 9, exponitur sensus et refutatur objectio contra indissolubilitatem matrimonii, 361 ss.
Matrina, v. *Cognatio spiritualis.*
Medicus, officium ejus ubi agitur de onanismo, 248; officium ejus ubi agitur de impedimentis matrimonii vel de defectibus corporalibus graviter nocivis, 68.
Mensilis commoratio in loco, quid, 127; v. *Domicilium.*
Metus, notio, 534; an, qualis, et quo jure irritet consensum et matrimonium, 535 ss. Utrum super hoc impedimento dispensetur, 539; utrum afficiat infideles, 539; fata impedimenti, 541; statuta legis civilis Belgicae, 542.
Minister sacramenti matrimonii, quis, 182; conditiones requisitae ad ministerii exercitium validum et licitum, 183; quid peculiariter attendendum quoad *intentionem* in matrimonio per procuratorem, 183 in nota; sententia Melchioris Cani, 184.
Missa pro sponso et sponsa, quandonam

sit omittenda, 198; nunquam conceditur in matrimonio mixto, 510.
Mixta Religio. Mixtum matrimonium, quid, 500; validum est, 501; sed graviter illicitum, 502; nisi dispensetur, 503; cautelae injugendae, 504; cautiones praestandae, 505; causa requisita, 506; jus particulare Brugense, 505; obligatio curandi conversionem partis acatholicae et prohibitio adeundi ministrum haereticum, 507; exceptionalis quaedam mitigatio in normis, 508, 515. Officium parochi ante matrimonium, 509; in ipsa celebratione matrimonii, 510 ss.; quo sensu ejus assistentia sit passiva, 511; quid de bannis proclamandis, 58, 66, 510; officium parochi post matrimonium contractum, 513 ss.; in specie circa convalidationem matrimonii mixti invalide contracti, 515. De officio confessarii 509, 513 ss. Poenalitates, 517; notanda circa absolutionem a censuris contractis, 514; notitia historica, 516. — Matrimonia mixta obnoxia manent legi clandestinatis etiam post obtentam dispensationem, 142, 515 in nota; clausulae speciales ubi dispensatur super ipso, 874. — Periculum matrimonii mixti, causa dispensandi, 825.
Milites, coram quo contrahant matrimonium, 108 in nota.
Monogamia, v. *Polygamia.*
Morbi contagiosi periculum proximum, causa denegandi debitum conjugale, 235.
Morganaticum matrimonium, quid, 161, cautelae adhibendae, *ibid.*
Morgengabe, 161 in nota.
Moribundus. De exceptione pro moribundo in lege assistentiae, 130 ss.; circa novam dispositionem legis Belgicae anni 1909 in favorem matrimonii in extremis, 456, 460; modus procedendi sacerdotis in matrimonio in extremis, praesertim ratione habita legis civilis, 898. — Quousque cum moribundo dispensare valeat Ordinarius, 757 ss.; parochus, 792; confessarius, 794; simplex sacerdos, 795.
Mundium, 82.
Munera inter sponsos mutuo data, 22.
Mutatio superveniens, an causa dissolutionis sponsalium, 34.

N

Naturales filii, quid, 285; quomodo legitimentur, 287 ss.; quid de putative naturalibus, de facto tamen spuriis, 288 in nota; obligationes parentum erga proles naturales, 275; ex lege civili, 277, 278; v. *Legitimatio.*
Nefarii filii, quid, 285.
Neo-Malthusianismus, 239.
Ne temere. Formalitates ab hoc decreto praescriptae pro sponsalibus, 8; extensio decreti, 11, 139 ss.; abrogata per novum Codicem duplex derogatio a Decreto admissa, 143 in nota.
Nullitas matrimonii. Varii modi ipsi medendi, 720 ss.; a quonam accusanda nullitas matrimonii, 703, v. *Accusare;* de nullitatis declaratione, 724.
Nuntii, *internuntii,* facultates dispensandi ipsis concessae, 770ter.
Nuptiae, notio etymologica, 75.

O

Obligationes parentum erga proles, v. *Educatio.*
Obreptio, vitium dispensationis, 918.
Occultum impedimentum, sive natura, sive facto, 465; v. *Dispensatio.*
Officialis civilis, an possit civiliter conjungere personas civili divortio separatas, 406.
Onanismus, notio, 239; variae species, *ibid.;* ejus malitia et lugendae sequelae, 240; officium confessarii, 241 ss.; Status, 247; medici, 248; parochi, 692, 695. — Invalidum matrimonium contractum sub conditione suspensiva onanistice utendi conjugio, 155; v. *Confessarius.*
Oophorectomia, 239 in nota, 550, 554; v. *Vasectomia.*
Oppositio contra matrimonium ineundum, 71, 488; lex civilis in hac materia, 73, 488, 521 in nota; v. *Dissensus parentum, Accusare matrimonium.*
Ordinarius, quis, 107, 752 in nota.
Ordinarius loci, quis, 107, 752, 772; ejus munus in celebratione sponsalium, 8, 10; a quonam dispensandum in bannis, 63; potest publicationibus bannorum affixiones substituere, 57; quousque possit publicationes permittere in ordine ad matrimonia mixtae religionis et disparis cultus, 58. — Quisnam in ordine ad assistendum matrimonio, 108, 125. — Ordinarii potestas, tum ordinaria, tum delegata, dispensandi in ordine ad petendum debitum, 231. — Ordinarius loci quousque ferre possit vetitum nubendi,

487; quandonam et quousque possit absque processu juridico declarare nullitatem matrimonii, 702; quisnam Ordinarius sit judex competens in processu matrimoniali et quousque, 704.

Potestas dispensandi. Ordinarii potestas ordinaria propria vel vicaria, quid, 753; quid ejus potestas delegata, 753. Ex potestate ordinaria propria nihil valet, 754 in nota. Objectum potestatis *ordinariae vicariae:* 1/ super impedimentis *dubiis,* 756; 2/ super impedimentis *certis,* a/ in periculo mortis, 757 ss.; b/ extra periculum mortis, α/ in casu urgenti, 763 ss.; β/ extra casum urgentem, 767. Objectum potestatis *delegatae:* pro foro interno, 768; pro foro externo, 769 ss. — Determinatur natura potestatis Ordinario concessae tum ordinariae, tum delegatae, 771. — Subjectum activum potestatis Ordinarii, 772; sujectum passivum, seu cum quibusnam personis dispensare possit, 773 ss.; quid si Ordinarius est tantum executor dispensationis, 777; notandum circa dispensandos reges et principes, 778. — Principia moderantia interpretationem potestatis dispensandi Ordinarii, 779 ss.: potestas ordinaria late interpretanda, 779; potestas delegata, quaenam late, quaenam stricte interpretanda, 779; quid importet interpretatio lata, 780; quid stricta, 781. — Principia circa exercitium potestatis, 782 ss.: norma servanda in concursu impedimenti a S. Sede dispensandi cum impedimento episcopali, 782; quid si non obstante sua potestate dispensandi, recursum instituit ad S. Sedem, 784; quid si gratia ab uno Ordinario fuit denegata et ab alio impetrata, 784bis; quousque teneatur Ordinarius servare stylum curiae, 785; quomodo agendum in concursu potestatis duplicis, 785bis; quousque dispensando super impedimento dirimente etiam concedatur legitimatio prolis, 786. — Principia circa Ordinarii potestatem delegandi et subdelegandi, 787. — Quomodo cesset potestas Ordinarii, 788, 789; notanda circa suppletionem potestatis ab Ecclesia et circa usum potestatis suppletae, 790. — Ordinarius qua *Executor* dispensationis apostolicae pro foro externo in ordine ad matrimonium contrahendum, 863 ss.; in ordine ad matrimonium convalidandum, 903; v. *Dispensatio-executio.* — Concessio et executio dispensationis episcopalis, 890 ss., 902; v. *Dispensatio episcopalis.* — An et quousque sanare valeat Ordinarius rescriptum vitiatum, 927. V. *Episcopus.*

Ordo, quousque in Ecclesia Latina dirimat matrimonium, et quo jure, 571, 572; utrum Ecclesia vim irritativam immediate adnexerit ipsi ordinationi, an vero voto in Ordinis susceptione emisso, 573; disciplina Ecclesiae ritus Orientalis, 575. — Ordinis susceptio non dissolvit matrimonium contractum, 337, 576; effectus Ordinis circa *usum* matrimonii praevie contracti, 576. Quousque super eo dispensetur, 578. — Poenalitates, 579. Evolutio historica, 581. Lex civilis, 582.

Organa, quaenam requirantur ad copulam de se aptam generationi, 550.

Orientales non subjacent decreto *Ne temere,* nec novo Codici pro disciplina sponsalium, 11; et formalitatibus consensus matrimonialis, 140 ss.; disciplina Orientalium circa impedimentum Ordinis et coelibatum, 575, 576.

Orientales schismatici: eorum disciplina circa divortium, 368.

Ovariotomia, 239 in nota; an inducat impotentiam, 550, 555.

P

Parentes, v. *Educatio, Dissensus parentum.*

Parochus, quis in ordine ad sponsalia, 10; quid valeat circa sponsalia, 37. — Quis intelligatur sub nomine parochi in ordine ad assistendum matrimonio, 107. Parochus qualis requiratur ut *valide* assistat consensui matrimoniali, 108 ss.; qualis, ut *licite* assistat, 125; ne assistat matrimonio nisi prius constiterit de statu libero contrahentium, 129; et ubi agitur de vagis, obtinuerit debitam licentiam, 129; quousque et quomodo assistere possit matrimonio indigni, 194 ss.

Officium parochi circa sponsos, 676 ss.: *examen* instituendum de statu libero sponsorum, 676; inquisitionis media, 676 ss.; notanda circa juramentum suppletorium, 686, 687; et circa documenta procuranda, 687bis;

dubio manente circa existentiam impedimenti, parochus ne assistat matrimonio, inconsulto Ordinario, 686; a parocho inquirendum est circa instructionem sponsorum, 688; quomodo cum ignaris agendum *ibidem*. Munus *instruendi* sponsos ac conjuges, 689; instructio publica, 690 ss.; instructio privata, 694 s. — Quanam potestate gaudeat in regimen matrimonii, 429; quousque possit ferre vetitum, 487. — Munus parochi in casu impedimenti dubii vel certi ante matrimonium detecti aut denuntiati, 714 ss., 829; ejus munus in casu matrimonii invalide contracti, 719 ss., 829; v. *Confessarius*. Munus parochi in casu separationis a tecto a conjugibus instituendae vel jam institutae, 261, 262; quomodo agat cum conjugibus divortio separatis, 407, 408; in casu dissensus parentum matrimonio filiorum, 518, 681. — Officium ipsius circa matrimonium mixtum, v. *Mixta religio;* quomodo agat in casu impotentiae dubiae vel certae, 558. — Parochi *potestas dispensandi:* quid possit ex potestate a jure concessa in periculo mortis, 792; quid extra periculum mortis, 793; de natura ejus potestatis dispensandi, an sit ordinaria vel delegata, 799; pro quonam foro sit ejus potestas dispensandi, 800; cum quibusnam dispensare possit, 801; quoad principia circa interpretationem et exercitium ejus potestatis dispensandi, v. *Sacerdos*. Munus parocho commissum circa actus praeparatorios in executione dispensationis apostolicae pro foro externo, 864; ejus officium respectu fulminatae dispensationis, 879; munus parochi excipientis dispensationem episcopalem, 891; munus ipsius describendi matrimonia in registro, 700; v. *Registrum*.

Paternitas; recherche de la paternité, 277 in nota.

Patrinus, v. *Cognatio spiritualis*.

Pauperes, quinam sint, et quaenam ab ipsis taxa solvenda pro dispensationibus, 857, 858; an sub nova disciplina adhuc sit attendenda pro recursu Romano distinctio inter pauperes et divites, 749.

Paupertas viduae, causa dispensandi, 821.

Peccator, quousque possit parochus matrimonio ejus assistere, 194 ss.

Periculum grave animae vel corporis, causa separationis a tecto, 257.

Periculum matrimonii mixti, incestuosi concubinatus, matrimonii civilis, causae dispensandi, 825, 826.

Perinde valere, 924.

Petrus Lombardus impugnans copulatheoriam, 98.

Physiologicae leges nihil faciunt contra honestatem virginitatis, 92; notae physiologicae circa procreationem, 206 in nota.

Poena adjuncta contractui sponsalitio, an obliget resilientem, 23.

Poenitentia juridica, clausula dispensationis Apostolicae fori externi, 871; fori interni, 884; quanta imponenda, 871; utrum requiratur ad valorem dispensationis, 871.

Poenitentia publica, olim impedimentum matrimonii, 476. — Quousque olim exstiterit impedimentum cognationis spiritualis inter Poenitentiae ministrum et poenitentem, 644.

Poenitentiaria, v. *Congregationes Romanae*.

Poenitentiarius, v. *Canonicus poenitentiarius*.

Polyandria, 303.

Polygamia successiva, 301 s.; simultanea, 303 ss. Polygami, quanam ratione uti possint privilegio Apostoli, 353. — Poenalitates ecclesiasticae et civiles, 566, 567.

Polyginia, 304 ss.

Praegnantia, an reddat copulam illicitam, 226, 236; praegnantia, causa dispensandi, 823.

Praesumptum matrimonium, quid, 158; jam non inducitur matrimonium praesumptum per copulam succedentem sponsalibus, 20.

Praesumpta Sponsalia, vix adhuc illis est locus, 13.

Pretium nuptiale, 82.

Princeps civivilis. Ipsi qua tali non competit regimen matrimonii duorum fidelium, 411, 412; nec matrimonii inter fidelem et infidelem, 438; in specie excluditur a potestate statuendi, abrogandi, aut mutandi impedimenta, 420; ejus jus et officium circa matrimonia fidelium, 427, 428. Principi civili qua tali competit regimen matrimonii duorum infidelium, 433 ss.; quid importet illud regimen, 436; ipsi competit regimen sponsalium duorum infidelium,

37; non potest status civilis steriles reddere cives quosdam, 439, 440; v. *Regimen matrimonii, Vasectomia.*

Privilegium fidei, v. *Casus Apostoli.*

Probatio matrimonii, modus probandi matrimonium in foro ecclesiastico, 149; ac in foro civili, 150.

Procatio cum tertia persona, an causa dissolutionis sponsalium, 32 in nota.

Processus matrimonialis: quandonam et quousque requiratur processus *juridicus,* 702; quomodo juxta jus canonicum instaurandus, 703 ss.: utrum formalitates observandae pro valore, 712.

Proclamationes Bannorum: Lex circa proclamationes, 40; quosnam urgeat, 41; obligationis gravitas, 42. In quanam *parochia* faciendae, 43, 44, 49; quid speciale notandum si sponsi sint diversae parochiae, 51. — In quonam aedificio faciendae, 50; quoties, 52; quandonam, 54, 55; quanam sub forma, 56; quomodo per affixiones, 57; quondonam iterandae, 53; quandonam differendae vel interrumpendae, 59; notandum circa matrimonia mixtae religionis vel disparis cultus proclamanda, 58, 66; praerequisita ante admissionem ad nuptias post proclamationes bannorum, 60bis; taxa, 60. Causae a proclamationibus deobligantes, 61 ss.; a quonam et quibusnam ponendis dispensatur super illis, 63, 64; quisnam parochus petere debet dispensationem, 63. Partes parochi circa proclamationes bannorum casu quo ab utroque sponso idem parochus adeatur, 65; casu quo diversus adeatur, 51, 66. Statuta legis civilis circa publicationes antenuptiales, 72; circa oppositiones, 73, 488. V. *Revelatio, Oppositio, Accusare matrimonium.*

Procurator: procurator in baptismo non incurrit cognationem spiritualem, 640 in nota. — Matrimonium per procuratorem: conditiones servandae ad valorem juxta novum Codicem, 124; et ad liceitatem, 129; procurator non est minister sacramenti matrimonii, 182; in matrimonio per procuratorem nulla specialis caeremonia requiritur, 197. — Procurator in sponsalibus, 10 in nota. — *Procurator regius* dispensare potest in publicationibus civilibus et dilatione legali, 72, 898.

Professio religiosa sollemnis dissolvit matrimonium ratum non consummatum, 334 ss.; idque jure mere ecclesiastico, 338; quid de matrimonio consummato quod non sit ratum et consummatum, 339. v. *Votum.*

Proles: v. *Educatio, Illegitimi, Legitimi, Legitimatio.* — Proles, bonum matrimonii, 370.

Promiscuitas non probatur fuisse stadium initiale rei matrimonialis, 80.

Promissio matrimonii unilateralis nisi in debita forma emittatur, per se et ratione sui, nullam obligationem inducit, 9, 12; quaenam formalitates requirantur, 10; quaenam obligationes oriantur ex promissione unilaterali facta in forma canonica, 2, 24.

Prophylaxia anticonceptionalis, 239 in nota.

Protestantes: eorum doctrina circa sacramentalitatem matrimonii, 162; circa separationem a toro et cohabitatione, 252; circa polygamiam, 308 in nota; circa divortium a vinculo ejusque causas, 369; circa regimen matrimonii, 426, 442.

Protestantismus, causa et occasio favens introductioni matrimonii civilis in Gallia, 451.

Pubertas duplex: physiologica et legalis, 544 in nota; disciplina praesens et anterior circa pubertatem in ordine ad matrimonium, 544, 548. Olim, positis ponendis, matrimonium impuberum inducebat sponsalia, 13. v. *Aetas.*

Publica honestas. Notio, 626; undenam oriatur, 627 ss.; species publicae honestatis, 630; quomodo determinetur, 630; qua ratione multiplicetur, 630 in nota; extensio impedimenti, 631; est juris mere ecclesiastici, 632; quousque ei obnoxii sint infideles, 632, 438bis; ratio juridica ob quam est inductum illud impedimentum, 632; quousque in eo dispensetur, 632, 633; quid si publicae honestati succedat validum matrimonium, 633. Mutationes a novo Codice inductae, 634. Notitia historica, 635. Legislatio civilis, 636.

Publicationes, v. *Proclamationes.*

Puerperium, quousque reddat copulam illicitam, 226, 236.

Putativum matrimonium, quid, 158; sufficit ad legitimitatem prolium, 283.

Q

Quasi-domicilium, v. *Domicilium.*

Quasi-parochus, in ordine ad assistendum matrimonio, 107.

Quasi-pauperes, quinam sint, taxa ab ipsis solvenda pro dispensationibus, 857, 858; v. *Pauperes.*

R

Raptus. Notio et divisio, 646; qualis raptus dirimat matrimonium, 647 ss.; qualis retentio mulieris, 651. Est impedimentum juris mere ecclesiastici, et non afficit infideles nisi indirecte, 652; an super eo dispensetur, 653; poenae latae in raptores, 654; evolutio historica, 655; jus civile, 656.

Ratum matrimonium, quid, 157.

Ratum et consummatum matrimonium, quid sit, 157; ejus absoluta indissolubilitas, 333, 356 ss.

Rectores piorum locorum in ordine ad assistentiam matrimonio, 108 in nota.

Regimen matrimonii, quid importet, 409; est in manu auctoritatis socialis, 410; cuinam auctoritati subjiciatur, v. *Ecclesia, Princeps civilis, Matrimonium civile.* Stadia per quae Ecclesia successive pervenit ad regimen matrimonii fidelium, 445; ingerentia status civilis, *ibidem.*

Registrum. Inscriptio in registro *matrimoniali,* cuinam competat, 700; quid et qua formula inscribendum, 700, 879; notanda circa matrimonia conscientiae, 160, 701; inscriptio matrimonii convalidati, 915; inscriptio facienda casu quo parochus vel sacerdos dispensaverit pro foro externo, 811; inscriptio facienda in archivo secreto in casu dispensationis pro foro interno non-sacramentali, 738, 811, 888, 897. An etiam inscribendus contractus sponsalitius, 701. — In registro *baptismali* procuranda inscriptio matrimonii, 700; quid inscribendum, *ibid.;* quomodo indicandae proles illegitimae ex adulterio, 282 in nota; inscriptio prolis legitimatae, 290. — Pro formulis adhibendis, cf. formulas ad calcem tractatus.

Religio mixta, v. *Mixta religio.*

Remotio scandali, v. *Scandalum.*

Renovatio consensus, in convalidatione absque dispensatione, 725 ss.; in convalidatione ope dispensationis simplicis, 907.

Revelatio impedimenti matrimonii quousque obliget, 67 ss.; ad quid teneatur qui a revelatione excusatur, 70; v. *Accusare matrimonium, Oppositio.*

Reviviscentia sacramenti matrimonii infructuose suscepti, 187.

Ritus matrimoniales, v. *Caeremoniae.*

Romanus Pontifex. Ejus potestas quoad regimen sponsalium et matrimonii, v. *Ecclesia.* Ejus potestas dissolvendi sponsalia, 32. Qualis ejus potestas dissolvendi quodcumque matrimonium non consummatum, 328 ss.; historica evolutio hujus potestatis, 332. An gaudeat potestate dissolvendi matrimonium consummatum excepto rato et consummato; 333, 354, 355; utrum posset inducere alias causas dissolutionis matrimonii praeter professionem sollemnem, 340. — Dispensare potest super interpellatione in casu Apostoli, 353. — Quanam facultate gaudeat inducendi vetitum, 487. — Causae ipsi reservatae in processu matrimoniali, 705. — Determinatur potestas ipsius dispensandi super impedimentis, 746; sanare potest omnes dispensationes vitiatas, 926; v. *Dispensatio, Ecclesia.*

Rota S., quaenam potestas ipsi competat in matrimonia fidelium, 429.

S

Sacerdos, potest delegari pro assistentia matrimonii, 114; v. *Formalitates, Delegata potestas;* non pro signatura instrumenti sponsalitii, 10; circa praesentiam sacerdotis non delegati pro licita celebratione matrimonii in duplici casu excepto in lege assistentiae, 133. Simplex sacerdos quousque et cum quibusnam dispensare possit, 795, 803; pro quonam foro, 800; an ejus potestas sit ordinaria vel delegata, 799. — Principia circa interpretationem potestatis dispensandi sacerdotis non-Ordinarii, sc. parochi, confessarii, simplicis sacerdotis, superioris religionis clericalis exemptae, 805; principia circa exercitium potestatis, 806 ss.; in specie circa concursum impedimentorum et legitimationem prolis, 807; circa potestatem delegandi vel subdelegandi, 808; circa cessationem potestatis, 809; circa usum potestatis dubiae, 810; concessa dispensatio pro foro externo notificanda Ordinario, et inscribenda in libro matrimoniorum, 811. — Processus sequendus in dispensando in ordine ad matrimonium contrahendum pro foro externo, 894; pro foro interno, 895; pro foro interno simul et

externo, 896; in specie attendenda pro impedimento criminis et voti simplicis castitatis, 897. In convalidando matrimonio, modus relaxandi impedimentum pro foro externo, 901; pro foro interno, 904; modus renovandi consensum, 907; quousque sanare possit vitium dispensationis, 928, 930, v. *Dispensatio.*

Sacramentum matrimonii. Matrimonium inter baptizatos esse sacramentum probatur: dogmatice, 162; historice, 163 ss.; ratio congruentiae, 168. — Proponitur et vindicatur nexus inter contractum et sacramentum, 171 ss.; matrimonium infidelium per horum baptismum fit sacramentum, 178; non tamen per baptismum alterutrius, 179. — Sacramenti matrimonii definitio, 180; materia et forma, 181, 185; minister, v. *Minister;* effectus, 186 s.; subjectum capax, 188; qualis dispositio requiratur ad valorem, 189; ad fructuositatem, 190; ad liceitatem sacramenti, 191. Caeremoniae, v. *Caeremoniae.*

Sacramentum, bonum matrimonii, 370.

Sacrilegi filii, quid, 285; excipiuntur a beneficio legitimationis, 786.

Sanatio in radice, quid importet, 735; quid sanatio in radice minus plena, 735 in nota; quandonam sanatio concedi possit, 736; quandonam ad illam recurrendum in ordine ad matrimonium convalidandum, 832; modus exequendi rescriptum apostolicum sanationis in radice pro foro externo, 912; pro foro interno, 913; curandum ut partes sint in statu gratiae, 914; inscriptio in registro quomodo facienda, 915. — Sanatio in radice reservatur soli Apostolicae Sedi, 761; specialis tamen concessio facta Ordinariis, 770. — Matrimonium gerens speciem matrimonii facilius sanatur in radice, 158 in nota; sanatio in radice respectu matrimonii civilis, 158, 461; sanatio in radice est medium convalidandi matrimonium mixtum invalide contractum, 515. — Evolutio historica circa sanationem in radice, 744.

Scandalum. Remotio scandali, causa dispensandi, 827; clausula dispensationis, 873.

Schola Bononiensis, v. *Gratianus.*

Schola Parisiensis, v. *Petrus Lombardus.*

Schismaticae ecclesiae doctrina circa divortium, 368.

Sedatio concupiscentiae, v. *Finis.*

Separatio a tecto seu a cohabitatione. Doctrina Ecclesiae, 252 ss.; causae separationis, 255 ss.; suntque vel causae de se perpetuae (adulterium) vel de se temporaneae, 259; obligationes partis innoxiae, 259; cautela adhibenda de adeundo judice ecclesiastico, 260, 261; norma practica, 262. — Quid de conjuge a comparte derelicto, 263; quid judicandum de absentia unius conjugis, 264; quid de cura prolium, 265; lex civilis circa separationem a toro et cohabitatione, 268, 385; dijudicatur legitimitas hujus legis, 386 ss. — Sollicitatio separationis coram foro civili, positis ponendis, toleratur, 390.

Separatio a toro, quousque sit licita, 267; quandonam instituenda ob impedimentum impotentiae, 267, 558; v. *Separatio a tecto.*

Septima manus, 331 in nota.

Simulatio, quomodo vitiet consensum matrimonialem, 533.

Sollemnitates *nuptiales,* in quonam consistant et quandonam vetantur, 198; v. *Caeremoniae.*

Spadones, 550 in nota.

Speciem gerens matrimonium, quid, 158.

Spillemagen, 595.

Sponsi contrahentes matrimonium sunt sacramenti ministri, 182; v. *Minister.* — Sponsi cum tertia persona fornicantes injustitiae reatum contrahunt, 27; quousque debeant sibi mutuo manifestare defectus occultos, 35, 36.

Sponsalia. Notio, 2; variae species, 3; convenientia, 4; constituuntur mutuo consensu de futuro, 5; consensus necessitas et qualitates, 5; formalitates, 6; an cum ritu sacro celebranda, 12; v. *Formalitates.* Sponsalia praesumpta, 13. — Sponsalium *subjectum,* 15. *Adjuncta* sponsalium: quid efficiat adjectum juramentum, 18; conditio apposita, 19; copula superveniens, 20, 158 in nota; quandonam sint restituenda munera sponsalitia, arrhae, 22; an obliget poena statuta contra resilientem, 23. — *Effectus* sponsalium: sine debita forma initorum, 12; cum debita forma, coram jure naturali et conscientia, 12, 24, 26; coram Ecclesia et in foro externo, 12, 25 s.; quid de

sponsalibus ante novam disciplinam contractis, 26. Quomodo pecet sponsus cum tertia persona fornicando, 27. — *Impedimenta* sponsalium impedientia, 28; dirimentia, 29, 30. — Sponsalium *dissolutio:* quid sponsalia soluta, solubilia, 31; causae dissolutionis, 32; dissolubilitatis, 33, 34. — Quousque sponsi teneantur sibi mutuo manifestare occultos defectus, 35, 36. — *Regimen* sponsalium: subjectum cui competat, 37; objectum circa quod versetur, 38. — Munus confessarii in causa sponsalium, 39. v. *Promissio.*

Spurii filii, quid, 285; quomodo legitimentur, 291; v. *Naturales, Legitimatio.*

Status civilis, v. *Princeps civilis, Matrimonium civile.*

Status liber, quid importet, 676; de eo constare debet parocho antequam ad matrimonium procedat, 129, 676; quomodo probandus status liber, 676 ss. v. *Parochus, Examen.*

Sterilitas, 554 in nota; v. *Impotentia.*

Sterilizatio, v. *Vasectomia.*

Stipes, quid, 596.

Stylus curiae, quousque ab Ordinario dispensante sit servandus, 785; v. *Supplica.*

Subdelegatio, v. *Delegata potestas.*

Subreptio, vitium dispensationis, 918.

Superior religionis clericalis exemptae, ejus potestas restituendi licentiam petendi debitum, 231; quousque et cum quibusnam possit dispensare, 796, 803; natura ejus potestatis, 799; pro quonam foro censeatur concessa, 800; v. *Sacerdos.*

Suppletio Ecclesiae, quanodnam ipsi detur locus in assistentia matrimonio, 109, 118; in materia dispensationis, 772 in nota, 790, 810, 921.

Supplica, quaenam inserenda in ea pro recursu in foro externo, 844 ss.; quid in specie circa raptum, 653; quaenam inserenda pro foro interno sacramentali vel extrasacramentali, 851; in concursu utriusque fori, 852, 853; quomodo in hoc casu parcendum sigillo et famae, 852, 853; quousque error in insertis in supplica irritet rescriptum dispensationis, 844 ss., 851. Confectio supplicae, 843, 854, 855; an valori dispensationis noceat quod inserta dioecesis domicilii nupturientium mutata sit ante Rescripti Romani executionem, 777, 864. De supplica per viam telegraphicam, v. *Telegraphica via.*

Syndicus. Liceitas ejus interventus in re matrimoniali, in specie circa divortium, 496; v. *Divortium civile.*

Syphilis, causa denegandi debitum conjugale, 235.

T

Tametsi, quaenam fuerit extensio hujus legis tridentinae, 144.

Taxae solvendae pro dispensationibus: notiones, 857; normae servandae in dispensationibus apostolicis, 858; episcopalibus, 859; taxa solvenda pro proclamationibus bannorum, 60.

Telegraphica vel **telephonica via:** an recursus pro dispensatione obtinenda institui possit ope telegraphi vel telephonii, 843, 839.

Tempus. Temporis lapsus an causa dissolutionis sponsalium, 32 in nota. — Tempus sacrum copulam non reddit illicitam, 227. — Tempus ageneseos, 245. — Tempus celebrationis matrimonii, 199.

Tempus clausum, quid, 199; per illud prohibentur solae sollemnitates nuptiarum, 199; ratio prohibitionis, *ibid.;* quid circa illas sollemnitates permittere possint Ordinarii, 198, 199.

Testis, in celebratione sponsalium, 10; in celebratione matrimonii, 123, 125, 133, 134; officium testium quoad inscriptionem in registro, 134; testes adhibendi in verificatione precum, 868; in examine juridico de statu libero nupturientium, 686; in negotio nonconsummationis, 331 in nota; in processu matrimoniali, 708; v. *Formalitates, Examen.*

Testimonium septimae manus, 331 in nota.

Tori consortium, 250; v. *Separatio a toro.*

Tribunal, v. *Processus.*

U

Unitas *vinculi conjugalis,* 296 ss.; v. *Polygamia.*

Usus conjugii, quomodo a parocho circa ipsum publice instruendum, 690; quomodo privatim, 695; quomodo a confessario, 696 ss.; v. *Debitum conjugale, Copula, Actus non consumma-*

ti. — Quousque valeat matrimonium contractum sub conditione eo non utendi, 155.
Usus rationis defectus vitiat consensum matrimonialem, 522bis.

V

Vagi, quinam, 48, 125; proclamatio bannorum pro vagis, 44, 48. — Coram quonam licite matrimonium contrahant, 125, 126; cujusnam licentia praerequiratur, 129.
Vaginismus, quid sit et an inducat impotentiam, 550, 551 in nota.
Vasectomia: Notio, 239 in nota, 439; rejicitur jus Status subditos sterilizandi ope vasectomiae, 439, 440; quousque possit vasectomia privata auctoritate admitti, 441; an inducat impotentiam, 550, 551 in nota.
Verificatio precum in exequenda dispensatione apostolica, pro foro externo: ejus necessitas, 867; modus observandus, 868; pro foro interno, 881.
Vetitum Ecclesiae, quid, 486; potestas Romani Pontificis, Ordinarii, parochi, 487; discrimen inter jus civile Belgicum et jus canonicum quod spectat oppositionem legaliter factam, 488.
Vicarius capitularis, v. *Capitulum, Ordinarius.*
Vicarius generalis, venit sub nomine Ordinarii, 107, 752, 772; cessat ejus potestas moriente aut dimittente officium Episcopo, 788.
Vicarius paroecialis, quis sit in ordine ad assistendum matrimonio, 107.
Vidua: vidua filiis gravata, causa dispensandi, 821; investigatio specialis a parocho facienda ubi agitur de matrimonio vidui vel viduae cujus compars in alieno loco obiisse fertur, 685.
Vinculum conjugale, quid sit, 76, 206. Effectus ipsius, 279 ss.; in specie quoad legitimitatem prolium, v. *Legitimi, Legitimatio.* — Vinculi proprietates, v. *Indissolubilitas, Unitas.*
Virginitas, qua ratione sit praestantior prae statu conjugali, 90 ss.
Vis, v. *Metus.*
Vitia dispensationis, 916 ss.; eorumque sanatio, 924.; *Error, Dispensatio.*
Votum. Distinctio inter votum sollemne et votum simplex, 335 in nota, 568; quaenam sint vota reservata, quaenam non reservata, 231 in nota, 767; quid votum privatum vel publicum, 767 in nota, 231 in nota.
Quale votum *dirimat* matrimonium, 229 in nota, 568 ss.; quo jure, 569, quomodo super eo dispensetur, 570bis. — Poenalitates, 579; evolutio historica hujus impedimenti, 580; lex civilis, 582. — Solum votum sollemne *dissolvit* matrimonium quodcumque non consummatum, 334 ss., 576; momento ipsius professionis sollemniter factae, 337; jure ecclesiastico tantum, 338; utrum etiam dissolvat matrimonium consummatum quod non sit ratum et consummatum, 339.
Quaenam vota *prohibeant* matrimonium et quo jure, 489; quomodo cesset vel suspendatur impedimentum, 490. Poenalitates, 490.
Utrum matrimonium valide iniri possit cum voto etiam mutuo accepto castitatis, 156; quousque conjuges durante conjugio possint valide votum castitatis emittere, 230 in nota, 258.
Effectus voti respectu *sponsalium,* 32, 33. Effectus voti respectu *usus matrimonii:* a/ quid de voto castitatis emisso ante vel post contractum matrimonium, 229, 230; quousque possit obligatio voventis ab altera parte suspendi, 230; an possit maritus votum uxoris irritare, 230; b/ quid de aliis votis vitae perfectioris, 232.
Dispensatio super voto. Super eo universim dispensat Rom. Pontifex, 746; S. Congregatio negotiis religiosorum sodalium praeposita, 748. Ordinarius dispensare potest super omni voto a/ in casu impedimenti dubii, 755; b/ in periculo mortis, 757; c/ extra periculum mortis, in casu urgenti, 763; quousque extra periculum mortis et casum urgentem, 767, 770. Quousque super votis dispensare possit parochus, 792, 793; confessarius, 794, 798; simplex sacerdos, 795; superior religiosus, 796. — In specie circa potestatem restituendi licentiam petendi debitum ex voto castitatis amissam: quousque eam restituere possit Ordinarius, 231; superior religiosus, 231; simplex sacerdos, 231; confessarius in dioecesi Brugensi, 231 in nota; formula ab ipso adhibenda, 231 in nota. — Specialiter attendenda in executione dispensationis apostolicae super voto simplici castitatis pro foro interno et externo, 889; vel in concessione dispensationis sacerdotalis, 897.

Z

Zweerdmagen, 595.

30252